

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

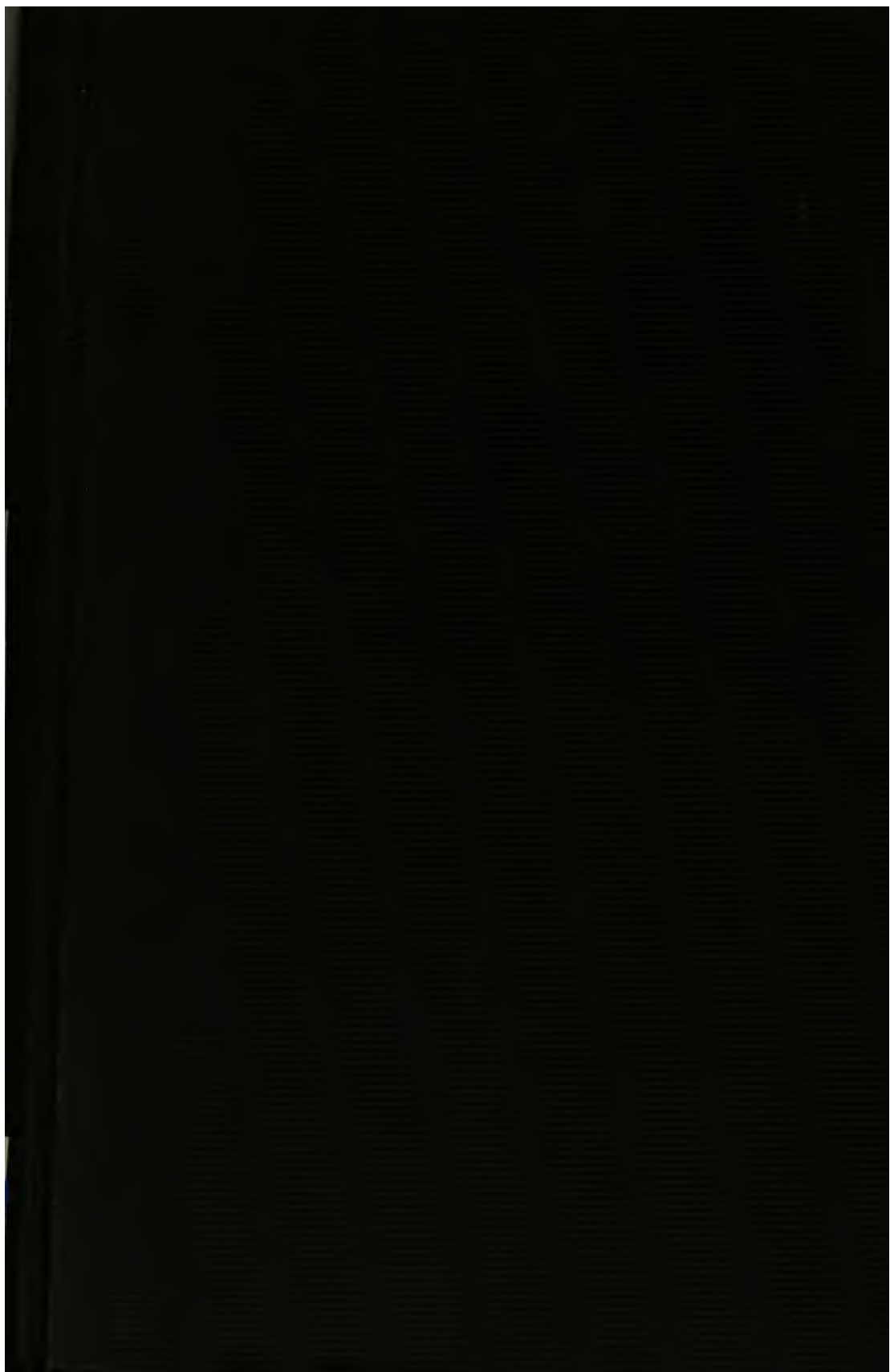
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

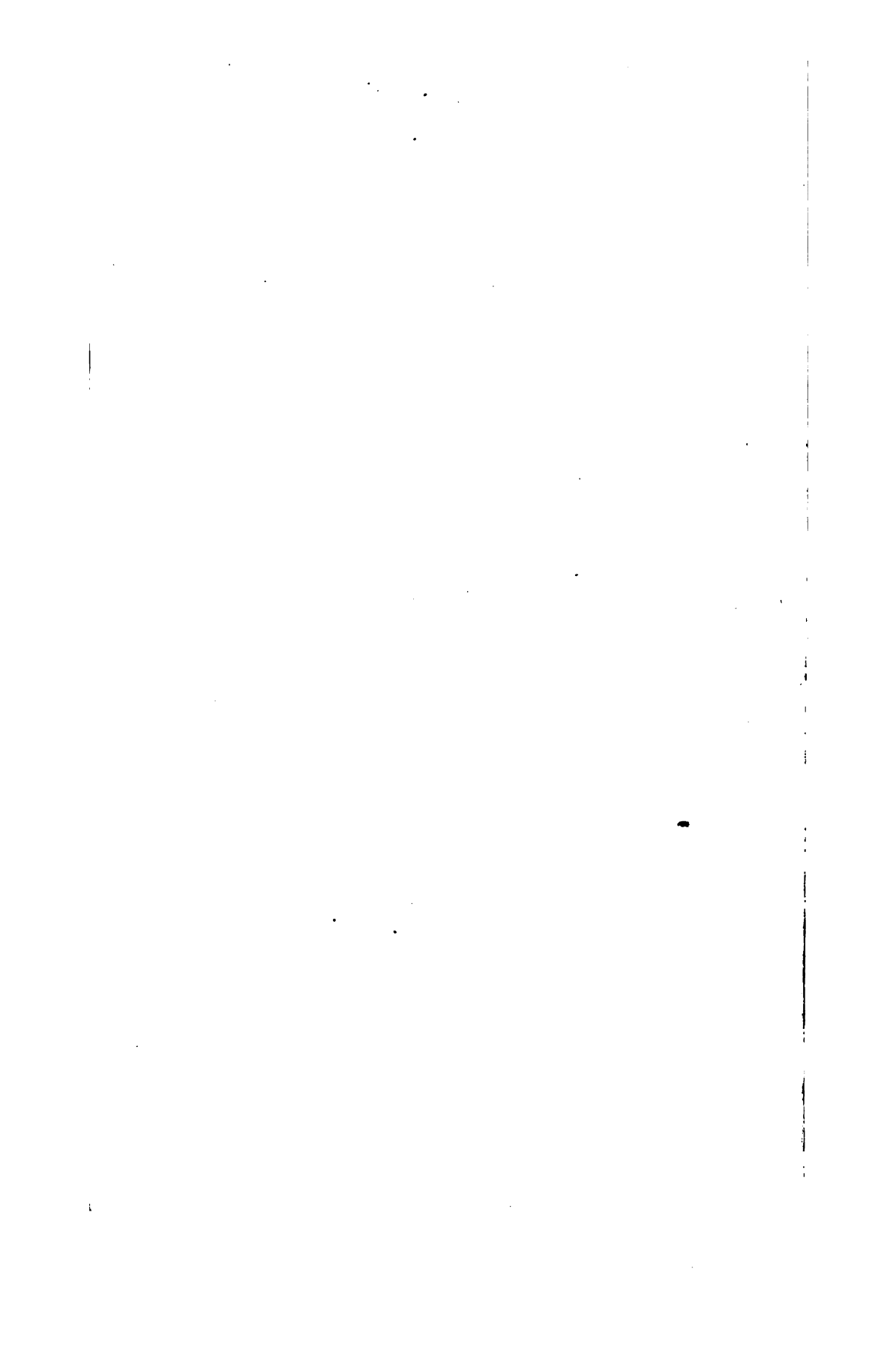
Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Vertical text on the right side of the page, appearing to be a list or index of items, possibly bleed-through from the reverse side of the document. The text is extremely faint and difficult to read.

The God Idea

IN TALMUD AND OTHER
RABBINICAL SOURCES

BY

RABBI ISRAEL KONOVI^{TZ}

First Roum. Heb. Cong. "Shaaray Shomayim" N. Y.

NEW YORK

1908

1907

1907

1907

1907

DEDICATED

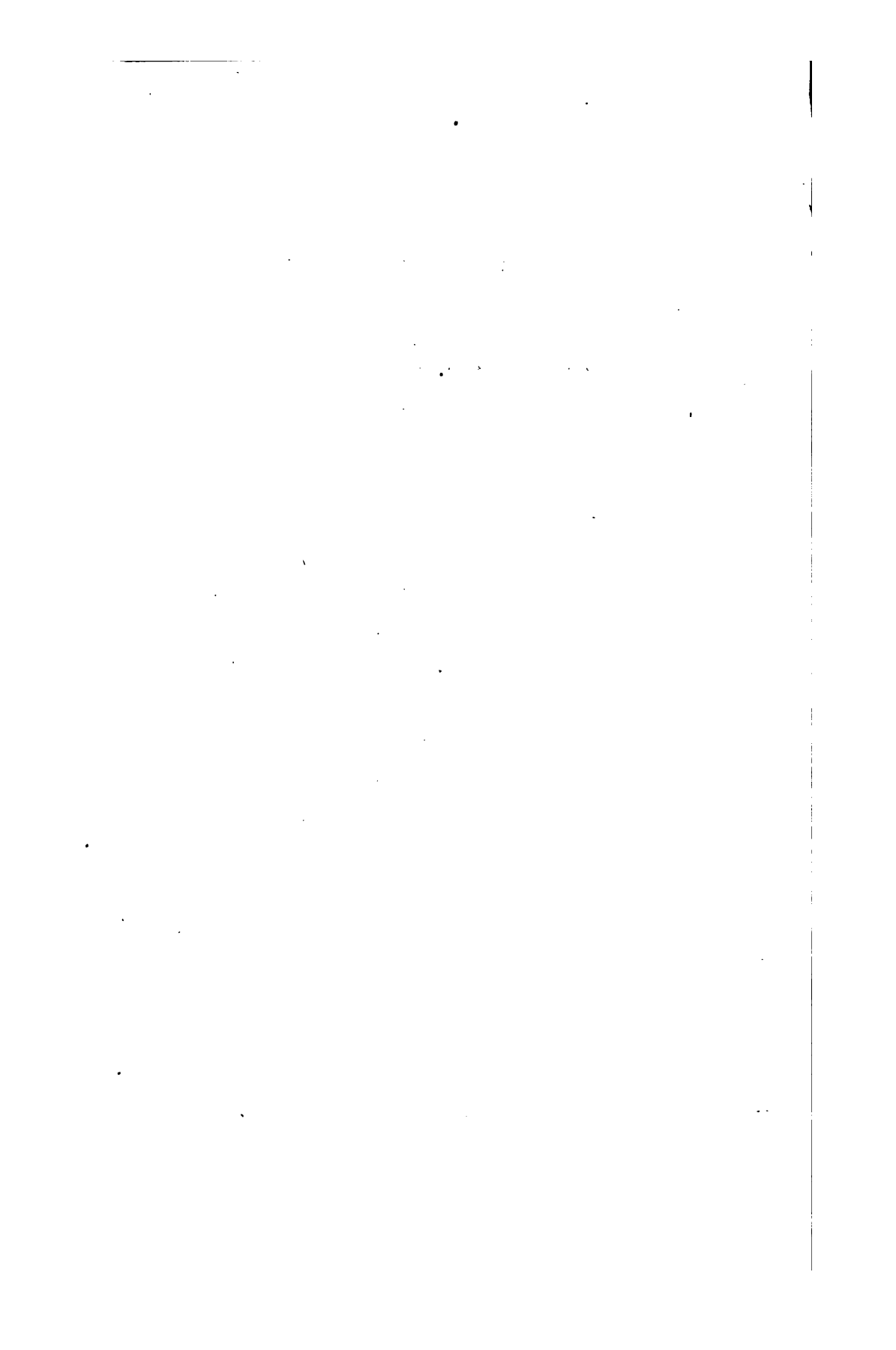
TO

PROFESSOR SOLOMON SCHECHTER, A. M., LITT. D.

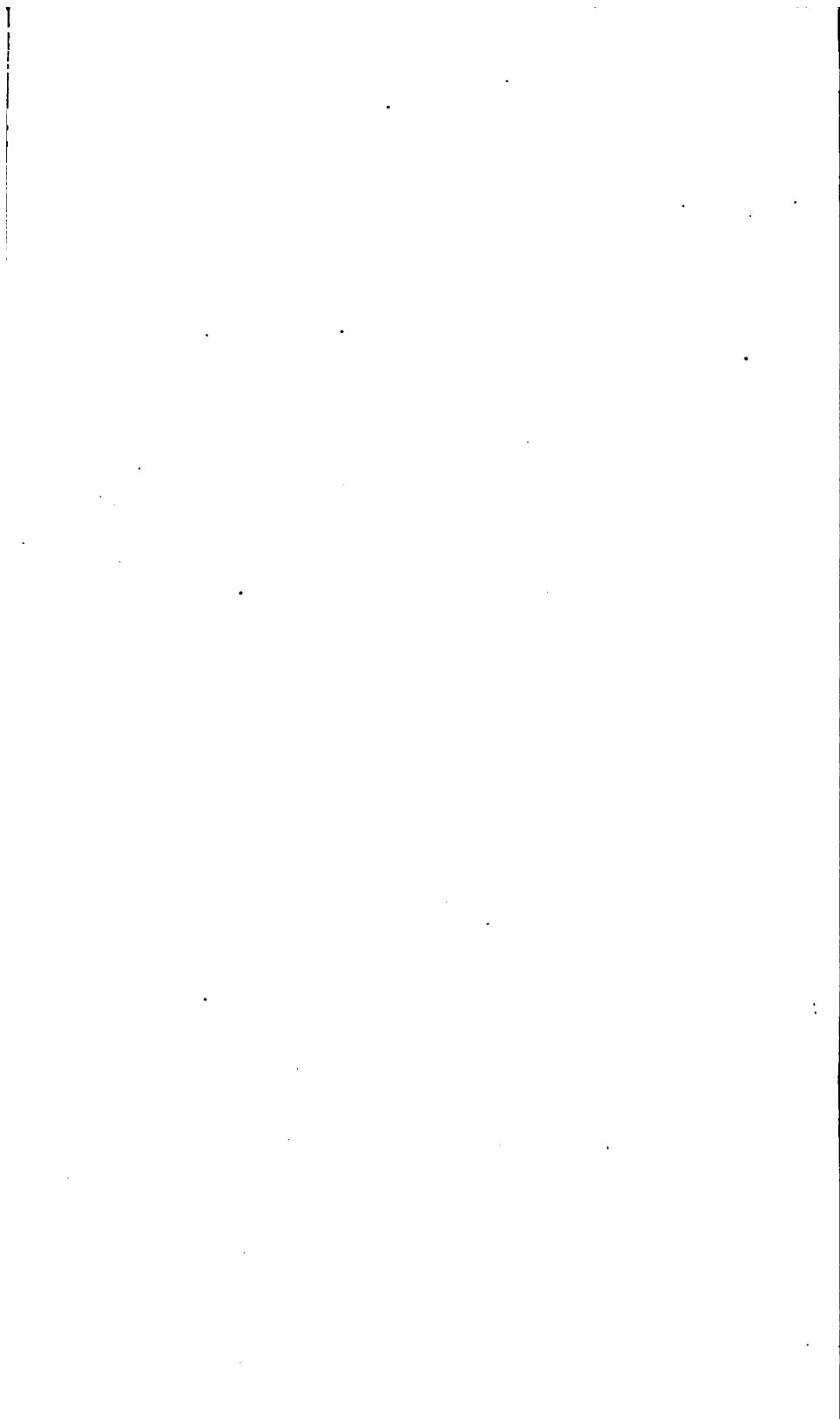
*President of the Jewish Theological Seminary of America,
New York.*

WITH GREAT RESPECT,

THE AUTHOR.

זכרון בנספר

דד"א - ג

מיון	מיון	מיון	מיון	מיון	מיון	מיון	מיון
מיון	מיון	מיון	מיון	מיון	מיון	מיון	מיון
מיון	מיון	מיון	מיון	מיון	מיון	מיון	מיון
מיון	מיון	מיון	מיון	מיון	מיון	מיון	מיון
מיון	מיון	מיון	מיון	מיון	מיון	מיון	מיון
מיון	מיון	מיון	מיון	מיון	מיון	מיון	מיון
מיון	מיון	מיון	מיון	מיון	מיון	מיון	מיון

זכרון נספר

איוב

מילים	מסוק	מסוק	מסוק	מסוק	מסוק	מסוק	מסוק	מסוק	מסוק	מסוק	מסוק	מסוק	מסוק	מסוק	מסוק	מסוק	מסוק	מסוק	מסוק	מסוק
ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח
ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח
ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח
ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח
ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח
ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח
ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח
ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח
ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח

זכרון נספח

תהלים - משלי

מספר	שם	מספר	שם
1	א	1	א
2	ב	2	ב
3	ג	3	ג
4	ד	4	ד
5	ה	5	ה
6	ו	6	ו
7	ז	7	ז
8	ח	8	ח
9	ט	9	ט
10	י	10	י
11	יא	11	יא
12	יב	12	יב
13	יג	13	יג
14	יד	14	יד
15	טו	15	טו
16	טז	16	טז
17	יז	17	יז
18	יח	18	יח
19	יט	19	יט
20	כ	20	כ
21	כא	21	כא
22	כב	22	כב
23	כג	23	כג
24	כד	24	כד
25	כה	25	כה
26	כו	26	כו
27	כז	27	כז
28	כח	28	כח
29	כט	29	כט
30	ל	30	ל

זכרון בספר

תהלים

מספר	שם	מקום	מספר	שם	מקום	מספר	שם	מקום	מספר	שם	מקום
1	א	מ	2	ב	נ	3	ג	ז	4	ד	ח
5	ה	ט	6	ו	י	7	ז	יא	8	ח	יב
9	ט	יג	10	י	יד	11	י	טו	12	י	טז
13	יא	יז	14	יב	יח	15	יב	יט	16	יב	כ
17	יג	כא	18	יד	כב	19	יד	כג	20	יד	כד
21	טו	כה	22	טז	כו	23	טז	כז	24	טז	כח
25	יז	כט	26	יח	ל	27	יח	לא	28	יח	לב
29	יט	לג	30	כ	לד	31	כ	לה	32	כ	לו
33	כא	לז	34	כב	לח	35	כב	לט	36	כב	מ
37	כג	מא	38	כד	מב	39	כד	מג	40	כד	מד
41	כה	מו	42	כז	מז	43	כז	מח	44	כז	מט
45	כח	מט	46	כט	נא	47	כט	נב	48	כט	נג
49	ל	נד	50	לא	נה	51	לא	נו	52	לא	נז
53	לב	נח	54	לג	נח	55	לג	נח	56	לג	נט
57	לד	נח	58	לה	נט	59	לה	נט	60	לה	ס
61	לז	סא	62	לח	סב	63	לח	סב	64	לח	סג
65	לט	סג	66	מ	סד	67	מ	סד	68	מ	סה
69	מא	סה	70	מב	סז	71	מב	סז	72	מב	סח
73	מג	סח	74	מד	סח	75	מג	סח	76	מג	סח
77	מז	סח	78	מח	סח	79	מח	סח	80	מח	סח
81	מט	סח	82	נא	סח	83	נא	סח	84	נא	סח
85	נב	סח	86	נג	סח	87	נב	סח	88	נב	סח
89	נד	סח	90	נה	סח	91	נד	סח	92	נד	סח
93	נז	סח	94	נח	סח	95	נז	סח	96	נז	סח
97	נט	סח	98	ס	סח	99	נט	סח	100	נט	סח

זכרון בספר

תהלים

מס' תהלים	שם	מס' תהלים	שם
1	שמע ישראל	100	תהלה לאלהינו
2	אלהינו יהוה אחד	101	שמע ישראל יהוה אחד
3	יהוה אחד	102	שמע ישראל יהוה אחד
4	יהוה אחד	103	שמע ישראל יהוה אחד
5	יהוה אחד	104	שמע ישראל יהוה אחד
6	יהוה אחד	105	שמע ישראל יהוה אחד
7	יהוה אחד	106	שמע ישראל יהוה אחד
8	יהוה אחד	107	שמע ישראל יהוה אחד
9	יהוה אחד	108	שמע ישראל יהוה אחד
10	יהוה אחד	109	שמע ישראל יהוה אחד
11	יהוה אחד	110	שמע ישראל יהוה אחד
12	יהוה אחד	111	שמע ישראל יהוה אחד
13	יהוה אחד	112	שמע ישראל יהוה אחד
14	יהוה אחד	113	שמע ישראל יהוה אחד
15	יהוה אחד	114	שמע ישראל יהוה אחד
16	יהוה אחד	115	שמע ישראל יהוה אחד
17	יהוה אחד	116	שמע ישראל יהוה אחד
18	יהוה אחד	117	שמע ישראל יהוה אחד
19	יהוה אחד	118	שמע ישראל יהוה אחד
20	יהוה אחד	119	שמע ישראל יהוה אחד
21	יהוה אחד	120	שמע ישראל יהוה אחד
22	יהוה אחד	121	שמע ישראל יהוה אחד
23	יהוה אחד	122	שמע ישראל יהוה אחד
24	יהוה אחד	123	שמע ישראל יהוה אחד
25	יהוה אחד	124	שמע ישראל יהוה אחד
26	יהוה אחד	125	שמע ישראל יהוה אחד
27	יהוה אחד	126	שמע ישראל יהוה אחד
28	יהוה אחד	127	שמע ישראל יהוה אחד
29	יהוה אחד	128	שמע ישראל יהוה אחד
30	יהוה אחד	129	שמע ישראל יהוה אחד
31	יהוה אחד	130	שמע ישראל יהוה אחד
32	יהוה אחד	131	שמע ישראל יהוה אחד
33	יהוה אחד	132	שמע ישראל יהוה אחד
34	יהוה אחד	133	שמע ישראל יהוה אחד
35	יהוה אחד	134	שמע ישראל יהוה אחד
36	יהוה אחד	135	שמע ישראל יהוה אחד
37	יהוה אחד	136	שמע ישראל יהוה אחד
38	יהוה אחד	137	שמע ישראל יהוה אחד
39	יהוה אחד	138	שמע ישראל יהוה אחד
40	יהוה אחד	139	שמע ישראל יהוה אחד
41	יהוה אחד	140	שמע ישראל יהוה אחד
42	יהוה אחד	141	שמע ישראל יהוה אחד
43	יהוה אחד	142	שמע ישראל יהוה אחד
44	יהוה אחד	143	שמע ישראל יהוה אחד
45	יהוה אחד	144	שמע ישראל יהוה אחד
46	יהוה אחד	145	שמע ישראל יהוה אחד
47	יהוה אחד	146	שמע ישראל יהוה אחד
48	יהוה אחד	147	שמע ישראל יהוה אחד
49	יהוה אחד	148	שמע ישראל יהוה אחד
50	יהוה אחד	149	שמע ישראל יהוה אחד
51	יהוה אחד	150	שמע ישראל יהוה אחד

זכרון בספר

תולדות

סימן	מיקום	מסוק	מדינה
1	1	1	1
2	2	2	2
3	3	3	3
4	4	4	4
5	5	5	5
6	6	6	6
7	7	7	7
8	8	8	8
9	9	9	9
10	10	10	10
11	11	11	11
12	12	12	12
13	13	13	13
14	14	14	14
15	15	15	15
16	16	16	16
17	17	17	17
18	18	18	18
19	19	19	19
20	20	20	20
21	21	21	21
22	22	22	22
23	23	23	23
24	24	24	24
25	25	25	25
26	26	26	26
27	27	27	27
28	28	28	28
29	29	29	29
30	30	30	30
31	31	31	31
32	32	32	32
33	33	33	33
34	34	34	34
35	35	35	35
36	36	36	36
37	37	37	37
38	38	38	38
39	39	39	39
40	40	40	40
41	41	41	41
42	42	42	42
43	43	43	43
44	44	44	44
45	45	45	45
46	46	46	46
47	47	47	47
48	48	48	48
49	49	49	49
50	50	50	50
51	51	51	51
52	52	52	52
53	53	53	53
54	54	54	54
55	55	55	55
56	56	56	56
57	57	57	57
58	58	58	58
59	59	59	59
60	60	60	60
61	61	61	61
62	62	62	62
63	63	63	63
64	64	64	64
65	65	65	65
66	66	66	66
67	67	67	67
68	68	68	68
69	69	69	69
70	70	70	70
71	71	71	71
72	72	72	72
73	73	73	73
74	74	74	74
75	75	75	75
76	76	76	76
77	77	77	77
78	78	78	78
79	79	79	79
80	80	80	80
81	81	81	81
82	82	82	82
83	83	83	83
84	84	84	84
85	85	85	85
86	86	86	86
87	87	87	87
88	88	88	88
89	89	89	89
90	90	90	90
91	91	91	91
92	92	92	92
93	93	93	93
94	94	94	94
95	95	95	95
96	96	96	96
97	97	97	97
98	98	98	98
99	99	99	99
100	100	100	100

זכרון בספר

תהלים

מספר	שם	מספר	שם	מספר	שם	מספר	שם	מספר	שם
1	א	2	ב	3	ג	4	ד	5	ה
6	ו	7	ז	8	ח	9	ט	10	י
11	יא	12	יב	13	יג	14	יד	15	טו
16	טז	17	יז	18	יח	19	יט	20	כ
21	כא	22	כב	23	כג	24	כד	25	כה
26	כו	27	כז	28	כח	29	כט	30	ל
31	לא	32	לב	33	לג	34	לד	35	לה
36	לו	37	לז	38	לח	39	לט	40	מ
41	מא	42	מב	43	מג	44	מד	45	מה
46	מו	47	מז	48	מח	49	מט	50	נ
51	נא	52	נב	53	נג	54	נד	55	נה
56	נו	57	נז	58	נח	59	נט	60	ס
61	סא	62	סב	63	סג	64	סד	65	סה
66	סו	67	סז	68	סח	69	סט	70	ע
71	עא	72	עב	73	עג	74	עד	75	עה
76	עו	77	עז	78	עח	79	עט	80	פ
81	פא	82	פב	83	פג	84	פד	85	פה
86	פו	87	פז	88	פח	89	פט	90	צ
91	צא	92	צב	93	צג	94	צד	95	צה
96	צו	97	צז	98	צח	99	צט	100	ק
101	קא	102	קב	103	קג	104	קד	105	קה
106	קו	107	קז	108	קח	109	קט	110	כ
111	כא	112	כב	113	כג	114	כד	115	כה
116	כו	117	כז	118	כח	119	כט	120	ל

זכרון נוסף

ישעיהו - ירמיה

חומר	אופן	מיקום	מספר	תאריך	הערות
א	ב	ג	ד	ה	ו
ז	ח	ט	י	יא	יב
יג	יד	טו	טז	יז	יח
יט	כ	כא	כב	כג	כד
כה	כו	כז	כח	כט	ל
לא	לב	לג	לד	לה	לו
לז	לח	לט	מ	מא	מב
מג	מד	מה	מז	מח	מט
נ	נא	נב	נג	נד	נה
נו	נז	נח	נט	ס	סא
סב	סג	סד	סה	סז	סח
סט	סז	סח	סט	סא	סב
סג	סד	סה	סז	סח	סט
סז	סח	סט	סא	סב	סג
סד	סה	סז	סח	סט	סא
סז	סח	סט	סא	סב	סג
סח	סט	סא	סב	סג	סד
סט	סא	סב	סג	סד	סה
סז	סח	סט	סא	סב	סג
סח	סט	סא	סב	סג	סד
סט	סא	סב	סג	סד	סה
סז	סח	סט	סא	סב	סג
סח	סט	סא	סב	סג	סד
סט	סא	סב	סג	סד	סה
סז	סח	סט	סא	סב	סג
סח	סט	סא	סב	סג	סד
סט	סא	סב	סג	סד	סה
סז	סח	סט	סא	סב	סג
סח	סט	סא	סב	סג	סד
סט	סא	סב	סג	סד	סה
סז	סח	סט	סא	סב	סג
סח	סט	סא	סב	סג	סד
סט	סא	סב	סג	סד	סה

זכרון בספר

דברים

מספר	שם	מספר	שם	מספר	שם	מספר	שם	מספר	שם
1	א	2	ב	3	ג	4	ד	5	ה
6	ו	7	ז	8	ח	9	ט	10	י
11	יא	12	יב	13	יג	14	יד	15	טו
16	טז	17	יז	18	יח	19	יט	20	כ
21	כא	22	כב	23	כג	24	כד	25	כה
26	כו	27	כז	28	כח	29	כט	30	ל
31	לא	32	לב	33	לג	34	לד	35	לה
36	לו	37	לז	38	לח	39	לט	40	ל
41	מ	42	מא	43	מב	44	מג	45	מד
46	מה	47	מו	48	מז	49	מח	50	מט
51	מ	52	נ	53	נא	54	נב	55	נג
56	נד	57	נה	58	נו	59	נז	60	נח
61	נט	62	ס	63	סא	64	סב	65	סג
66	סד	67	סה	68	סז	69	סח	70	סט
71	ע	72	עא	73	עב	74	עג	75	עד
76	עה	77	עו	78	עז	79	עח	80	עט
81	פ	82	פא	83	פב	84	פג	85	פד
86	פה	87	פו	88	פז	89	פח	90	פט
91	צ	92	ца	93	צב	94	צג	95	צד
96	צה	97	צו	98	צז	99	צח	100	צט
101	ק	102	קא	103	קב	104	קג	105	קד
106	קה	107	קו	108	קז	109	קח	110	קט
111	ק	112	ק	113	ק	114	ק	115	ק
116	ק	117	ק	118	ק	119	ק	120	ק
121	ק	122	ק	123	ק	124	ק	125	ק
126	ק	127	ק	128	ק	129	ק	130	ק
131	ק	132	ק	133	ק	134	ק	135	ק
136	ק	137	ק	138	ק	139	ק	140	ק
141	ק	142	ק	143	ק	144	ק	145	ק
146	ק	147	ק	148	ק	149	ק	150	ק
151	ק	152	ק	153	ק	154	ק	155	ק
156	ק	157	ק	158	ק	159	ק	160	ק
161	ק	162	ק	163	ק	164	ק	165	ק
166	ק	167	ק	168	ק	169	ק	170	ק
171	ק	172	ק	173	ק	174	ק	175	ק
176	ק	177	ק	178	ק	179	ק	180	ק
181	ק	182	ק	183	ק	184	ק	185	ק
186	ק	187	ק	188	ק	189	ק	190	ק
191	ק	192	ק	193	ק	194	ק	195	ק
196	ק	197	ק	198	ק	199	ק	200	ק

זכרון בספר

זכרון

מספר	שם	מספר	שם	מספר	שם	מספר	שם	מספר	שם
1	א	2	ב	3	ג	4	ד	5	ה
6	ו	7	ז	8	ח	9	ט	10	י
11	יא	12	יב	13	יג	14	יד	15	טו
16	טז	17	יז	18	יח	19	יט	20	כ
21	כא	22	כב	23	כג	24	כד	25	כה
26	כו	27	כז	28	כח	29	כט	30	ל
31	מ	32	נ	33	ס	34	ע	35	פ
36	צ	37	ק	38	ר	39	ש	40	ת
41	י	42	י	43	י	44	י	45	י
46	י	47	י	48	י	49	י	50	י
51	י	52	י	53	י	54	י	55	י
56	י	57	י	58	י	59	י	60	י
61	י	62	י	63	י	64	י	65	י
66	י	67	י	68	י	69	י	70	י
71	י	72	י	73	י	74	י	75	י
76	י	77	י	78	י	79	י	80	י
81	י	82	י	83	י	84	י	85	י
86	י	87	י	88	י	89	י	90	י
91	י	92	י	93	י	94	י	95	י
96	י	97	י	98	י	99	י	100	י

זכרון נספר

בפרקי - דברים

מספר	מספר	מספר	מספר	מספר	מספר	מספר	מספר	מספר	מספר
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
41	42	43	44	45	46	47	48	49	50
51	52	53	54	55	56	57	58	59	60
61	62	63	64	65	66	67	68	69	70
71	72	73	74	75	76	77	78	79	80
81	82	83	84	85	86	87	88	89	90
91	92	93	94	95	96	97	98	99	100

זכרון בספר

ויקרא - במדבר

המשקל	מסוק	פרק	סימן	מראה	מסוק	פרק	סימן
ל	א	ט	א	ב	ג	ד	ה
א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	ח
ב	ג	ד	ה	ו	ז	ח	ט
ג	ד	ה	ו	ז	ח	ט	י
ד	ה	ו	ז	ח	ט	י	יא
ה	ו	ז	ח	ט	י	יא	יב
ו	ז	ח	ט	י	יא	יב	יג
ז	ח	ט	י	יא	יב	יג	יד
ח	ט	י	יא	יב	יג	יד	טו
ט	י	יא	יב	יג	יד	טו	טז
י	יא	יב	יג	יד	טו	טז	יז
יא	יב	יג	יד	טו	טז	יז	יח
יב	יג	יד	טו	טז	יז	יח	יט
יג	יד	טו	טז	יז	יח	יט	כ
יד	טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא
טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב
טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג
יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד
יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה
יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו
כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז
כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח
כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט
כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל
כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל	
כה	כו	כז	כח	כט	ל		
כו	כז	כח	כט	ל			
כז	כח	כט	ל				
כח	כט	ל					
כט	ל						
ל							

זכרון כספר

שנת

מספר	מספר	מספר	מספר	מספר	מספר	מספר	מספר	מספר	מספר	מספר	מספר
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36
37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48
49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60
61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72
73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84
85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96
97	98	99	100	101	102	103	104	105	106	107	108
109	110	111	112	113	114	115	116	117	118	119	120
121	122	123	124	125	126	127	128	129	130	131	132
133	134	135	136	137	138	139	140	141	142	143	144
145	146	147	148	149	150	151	152	153	154	155	156
157	158	159	160	161	162	163	164	165	166	167	168
169	170	171	172	173	174	175	176	177	178	179	180
181	182	183	184	185	186	187	188	189	190	191	192
193	194	195	196	197	198	199	200	201	202	203	204
205	206	207	208	209	210	211	212	213	214	215	216
217	218	219	220	221	222	223	224	225	226	227	228
229	230	231	232	233	234	235	236	237	238	239	240
241	242	243	244	245	246	247	248	249	250	251	252
253	254	255	256	257	258	259	260	261	262	263	264
265	266	267	268	269	270	271	272	273	274	275	276
277	278	279	280	281	282	283	284	285	286	287	288
289	290	291	292	293	294	295	296	297	298	299	300

זכרון בספר

שנת

מספר	שם	מספר	שם	מספר	שם	מספר	שם	מספר	שם
1	א	2	ב	3	ג	4	ד	5	ה
6	ו	7	ז	8	ח	9	ט	10	י
11	יא	12	יב	13	יג	14	יד	15	טו
16	טז	17	יז	18	יח	19	יט	20	כ
21	כא	22	כב	23	כג	24	כד	25	כה
26	כו	27	כז	28	כח	29	כט	30	ל
31	לא	32	לב	33	לג	34	לד	35	לה
36	לו	37	לז	38	לח	39	לט	40	לך
41	לם	42	לנ	43	לס	44	לת	45	לז
46	לח	47	לט	48	לך	49	לם	50	לנ
51	לס	52	לת	53	לז	54	לח	55	לט
56	לך	57	לם	58	לנ	59	לס	60	לת
61	לז	62	לח	63	לט	64	לך	65	לם
66	לנ	67	לס	68	לת	69	לז	70	לח
71	לט	72	לך	73	לם	74	לנ	75	לס
76	לת	77	לז	78	לח	79	לט	80	לך
81	לם	82	לנ	83	לס	84	לת	85	לז
86	לח	87	לט	88	לך	89	לם	90	לנ
91	לס	92	לת	93	לז	94	לח	95	לט
96	לך	97	לם	98	לנ	99	לס	100	לת

זכרון כספר

בראשית

פרשה	פסוק	ס'ט	ס'ט	ס'ט	ס'ט	ס'ט	ס'ט
ל	א	ב	ג	ד	ה	ו	ז
א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	ח
ב	ג	ד	ה	ו	ז	ח	ט
ג	ד	ה	ו	ז	ח	ט	י
ד	ה	ו	ז	ח	ט	י	יא
ה	ו	ז	ח	ט	י	יא	יב
ו	ז	ח	ט	י	יא	יב	יג
ז	ח	ט	י	יא	יב	יג	יד
ח	ט	י	יא	יב	יג	יד	טו
ט	י	יא	יב	יג	יד	טו	טז
י	יא	יב	יג	יד	טו	טז	יז
יא	יב	יג	יד	טו	טז	יז	יח
יב	יג	יד	טו	טז	יז	יח	יט
יג	יד	טו	טז	יז	יח	יט	כ
יד	טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא
טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב
טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג
יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד
יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה
יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו
כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז
כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח
כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט
כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל
כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל	
כה	כו	כז	כח	כט	ל		
כו	כז	כח	כט	ל			
כז	כח	כט	ל				
כח	כט	ל					
כט	ל						
ל							

מתכבדים בשל תורה שנאמר והצרה הלכנה ובושה החמה כי טלך הו צבאות וגו' ונגד זקנו כבוד (ישעיה כד-לז).

י. ההיד תשלח רוחך ובראון (תהלים קד-ל) אימתי ? כשתחדש פני האדמה : אותה שעה יהי כבוד ה' לעולם.

יא. אמר הקב"ה : בעולם הזה על ידי הצדיקים היו יחידים מתגוררין אבל לעולם הבא אני מקרב את הצדיקים, ומבאין תחת כנפי השכינה, שנאמר כי אז אהזיך אל עמים שפה ברורה לקרוא כלם בשם ה' לעבוד שכס אחד (צפניה ג-ט)

יב. זשיה ובהיכלו כלו אוצר כבוד (תהלים כט-ט). — כל המלכים כל אחד ואחד אוטרים כבודו של הקב"ה התחילו כולן נותנין שכחו לו, שנאמר (שם קל-הד) יודוך ה' כל מלכי ארץ.

יג. וכן אמר ישעיה מה נאוו על ההרים רגלי מבשר (ישעיה נב-ז) כשיטלוך הקב"ה הכל הן מבשרים, שנאמר מבשר טוב משמע שלום (שם), ואומר רני בת ציון הריעו ישראל (צפניה ניד-ד) על איזה דבר ? — הסיר ה' משפטך (שם שם טז). כך כשיטלוך הקב"ה הכל מקלסין לו וכן הוא אוטר למעלה מן הפרשה הזו. — יטלוך ה' לעולם (תהלים קמ"ו). — מלך הקב"ה ראוי להללו למה ? שהם למלכותו של הקב"ה אותה שעה הכל מרגנין, הכל מקלסין הכל משבחין ישראל אותו שפלך. לכך נאטר איטר לציון מלך אלהיך (ישעיה נב-ז) ומה כתוב אחריו ? קול צופיך וגו' ואומר רני בת ציון וגו' (צפניה ניד-ד) על איזה דבר ? הסיר ה' משפטך (שם, שם, א) כך כשיטלוך הקב"ה אותה שעה, זמרו לו לכך נאטר כי טוב זמרה אלהינו מלך בשר ודם אם יהיה אדם גדול והיה בידו סכות אם ישאל עני בשלומו ננאי הוא לו ואינו משיבו, אבל הקב"ה אינו כן הכל מקובל לו והוא אוטר קלמיני ! והוא טוב לפני שנאמר כי טוב זמרה אלהינו וגו' (תהלים קמ"א).

יד. ארבעה בני אדם עשו עצמן אלה : פרעה ויואש וחירם ונבוכדנאצר אמר הקב"ה בעולם הזה על ידי שהרביתי להם שלוח עשו עצמן אלהות אבל לעולם הבא אני נוטל את המלכות (של ב"ז) ומאברו מן העולם שנאמר ה' מלך עולם ועד אברו ניום סארצו (תהלים י"טז).

טז. ענה דודי ואמר לי וכי עת הזמיר הגיע (שיר ב). — הגיע זמנה של מלכות הרשעים שתכלה, והגיע זמנה של מלכות שמים שתתגלה ! שנאמר והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אלה ושמו אחי (זכריה יד-ט).

הערות

י. שויט מזמור קיד אות כד. יא. תנחומא וירא אות לה. יב. שמות רבה פ"ט אות כה. יג. מדרש תהלים מזמור כמ"ז אות ב. יד. בילקוט המכירו לתהלים מזמור ט אות כה, ועיין תנחומא ויחי אות ה, ובילקוט ויחי רמז קנ"ו, וכן בילקוט יחזקאל רמז שפ"ו. טז. שהשיר פ"א ססוף התאנה אות ד. ע"ש כל המאטר ועיין עוד בילקוט זכריה רמז תקפח. בילקוט שה"ש רמז תקפ"ו ובפסיקתא דף נ"א, ע"ב. —

תם ונשלם בעזרת בוראי ויוצרי, המאמר הראשון הנקרא בשם "אלהות". יעורני ה' ויארזני חיל להשלים המלאכה ולהוציא לאור גם שאר ספריו אשר אתי בכתובים. כן יהיה אלקים עמדי ויתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש לפרנס אשתי ובני שיחי ואוכל לעסוק בתורה בהרחבת הדעת ולא מתוך לחם צר וטים לחץ וכיסורים אמן.

ב. בעולם הזה על ידי שהיתה עבודה זרה מצוי אמרו ה' הוא האלהים ה' הוא האלהים (מיא יהלש), אבל לעולם הבא כשימלך הקביה עלינו ועל כל ישראל אומרים והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד (זכריה יד-ט).

ג. רבנן אמרו, אמר הקביה: בעולם הזה בקשתם כלבים ועמדו המלכים והפילו אתכם בחרבו, לעתיד לבא התחילו הבל צוחין אין אנו מבקשין מלך, למלכנו הראשון אנו מבקשין 1— (ישעיה נ"ב) כי ה' שופטנו, ה' מחוקקנו, ה' מלכנו, הוא יושיענו, אמר להם הקביה חייכם 1 כך אני עושה מינין? שנאמר (זכריה יד-ט) והיה ה' למלך על כל הארץ וכו'.

ד. בעולם הזה יחידים מודים להקביה אבל לעולם הבא הכל מודים ואומרים לו הודאה שנאמר אודך ה' וכי ישוב אפך ותחמני (ישעיה יב"א).

ה. בעולם הזה היו האומות והבריות חולקין על הקביה (על ידי יצר הרע חלקו בריותו ונחלקו לשבעים לשון), אבל לעולם הבא כולן שוין כתף אחד לעבדו, שנאמר אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' לעבדו שכס אחד (צפניה י"ט). למה? שכן אמר הקביה לישראל אני מבטל את השעבוד סכס, ואומות העולם יהיו עובדין אותי כיראה כגון אדם שבנו משרת לפניו ועוד אמר רוח הקודש על ידי דוד עבדו את ה' כיראה (תהלים ב"א).

ו. זהו שאמר הכתוב כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרא כולם בשם ה' לעבדו שכס אחד (צפניה י"ט) ולא כל הגוים לברם אלא כל הארץ ישתחוו לך שאין שלטין לבשר ודם באותה שעה והיה ה' למלך על כל הארץ.

ז. מיד ה' מלך תנל הארץ (תהלים צ"א), ללמדך שאין בעולם גילה כל זמן שמלכות אדם חייטת, ואין השם שלם ואין הכסא שלם שנאמר ויאמר כי יד על כס יה (שמות יד-ט) וכיון שישלך הקביה בתוך גלות רביעית מיד והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד (זכריה יד-ט).

ח. רבי יהודה בשם רבי שמואל אמר כל זמן שישראל בנלות אין מלכות שמים בשלימות, ואומות העולם יושבים בשלוה אבל כשישראל נגאלין מלכות שמים שלימה ואומות העולם ירגזו הוי ה' מלך ירגזו עמים (תהלים צ"א), יושב כרובים תנוט הארץ נוטה לכאן ולכאן, מה מעם? ה' בציון גדול ורם הוא על כל העמים אותה שעה נראה בכבודו (שם הכ"ז)

ט. אמר הקביה בעולם הזה לא ראייתם בכבודה של תורה אבל לעולם הבא אתם מתכבדים

הערות

בפרה א סימן מיא מה ששימינו באותו המאמר לסיים בכי טוב, ב. תנחומא וישלח אות ל, זוכבא בילקוט מלכים רמז ר"ד, ג. דברים רבה פ"ה אות י"א, ד. תנחומא בראשית סוף אות כה ד, שם נח אות כח הוצאת באבער, ובתנחומא הישן אות י"ט והקורא יערוך את זה לעומת זה וישפוט ו, שוחר טוב מזמור סו אות א, והבאנו המאמר הזה גם בסוף הפרק הראשון במאמרנו כדי לסיים בכי טוב וזכ ראוי לבא שם במקומו ז, שויט מזמור צו אות א, עיין פסיקתא ספקא זכור, וברבתי סיב ותנחומא סוף תצא ד, שויט מזמור צט אות א, זוכבא בילקוט תהלים ובמכילתא בשלח ט"ס דשירתא מ"ט, ח. תנחומא שמות אות כ"א, שויט

באלים הי ולא ישראל בלבד אמרו שירה אלא אף האומות כששמעו שאבד פרעה ומצרים בים ונעשו שפטים בעבודה זרה שלהן כפרו כלן בעיניו שעתידין אומות העולם לכפור בהי שנאמר הי עזי ומעזי ביום צרה אליך נזים יבאו מאפסי ארץ ויאמרו אך שקך נחלו אבותינו (ירמיה טזיט). ואמר ביום ההוא ישליך האדם את אלילי כספו ואת אלילי זהבו אשר עשו לו להשתחוות.

יב. המתנבא לעקור דבר מן התורה בין בעכוים בין בשאר מצות חייב תניא: רבי יוסי הגלילי אימר הגיעה תורה לסיף דעתה של עכוים למיכך נתנה תורה ממשלה בה שאפילו מעמיד חסה באמצע הרקיע אל תשמע לו / איר עקיבא: חס ושלום שהקביה מעמיד חסה לעוברי רצונה אלא כגון חנניה בן עוזר שמתחלתו נביא אמת ולבסוף נביא שקר

יד. מ"ד ראו קרא הי בשם בצלאל בן אורי בן חזר (שמות להל) מה צורך היה לחזר להזכר כאן? אלא שנתן נפשו על הקדוש ברוך הוא כיון שכקשו ישראל לעבוד עבודה זרה לא הניח להם עטרו והרגו אותו איל הקביה חייך! שאני פורע לך למה הדבר דומה? למלך ששררו לגיונותיו עמד שר הצבא שלו ונלחם בהם, אמר להם במלך אתם מורדים? עמדו עליו והרגוהו בא המלך ואמר היכן הוא שר צבא שלי? אמרו לו הרנו אותו הלגיונות איל המלך: חייך! אילו סמון נתת עליי הייתי פורע לך. עכשנ נפשך נתת עליי, חייך כל בנים שיש לך אני אנדלם בעולם, ואעשה אותן דוכסין וואפרכסין כך חזר נתן נפשו על הקביה במעשה העגל איל הקביה חייך! כל בניך אני אנדלן בעולם ראו קרא הי בשם גוני, ויטלא אותו רוח אלהים בחכמה בתבונה וכרעת (שמות להילא).

הערות

יג. סנהדרין דף צ. ע"א. י"ד. תנחומא ויקהל סימן ה, ובילקוט ויקרא רמז תיא. וכן בשיר פס"ח אות ב' ובויקיר פ' אות ג. ועיין בתנחומא תצוה סימן יוד.

פרק צ

ובו ט"ו סימנים

והיה הי למלך על כל הארץ

א. מ"ד והיה הי למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה הי אחד ושמו אחד (זכריה יד-ט). אמר עד האידינא לא אחד הוא? אמר רבי אחא בר חנינא: לא כהעולם הזה העולם הבא העולם הזה נכתב ביודד היא ונקרא באילף דליית העולם הבא (כולו אחד). נכתב ביודד היא ונקרא ביודד היא.

בעולם

הערות פרק צ

א. בכלי פסחים דף נ. ע"א עיין פ' עשרה יוחסין ומהרשיא שם. ובטאמרנו לעיל בפרק

למה? שאין בהם ממש וכיון שרואין שאין עונין אותן הולכין להקביה וחוזרין עליו ואומרים לו אלהינו לא ענו אותנו עכשו באנו אצלך מיד הוא דן אותם וסדרם מן העולם? (למה? מפני שתשובתם להקביה איננה באמת ובתמים).

מ. מיד ירבו עצבותם אחר מהרו (תהלים טז). אמר דוד לפני הקביה: בני אדם שפסגהרין לפתחך לבא ומאחרין לצאת הרכית להם עצבונות, וכשהיו אומרים נסכו לפני עבודה זרה! והוא אומר איני מנסך, זבח לעבודה זרה! והוא אומר איני זוכה, שתה מים אמילו בכוס ארום! והוא אומר איני שותה, נדור בשם עבודה זרה! והוא אומר איני נודר, שכך צוני משה רבינו בתורתו: ישם אלהים אחרים לא תזכירו (שמות כניג), כל אשא את שמותם על שפתי אלא ה' מנת חלקי וכוסי אתך תוסך גורלי רבי יהודה בשם רבי שמעון בן לקיש אמר הגורל הזה תסכני בניני.

י. לעתיד לבא כשיתכנסו כל האומות סביאין עבודות זרות שלהן שהצילו אותן, שנאמר כי כל העמים ילכו איש בשם אלהיו (מיכה דה), וכיון שבאין מה הקביה עושה להן? מתירן והן רואין ומתביישין ומשליכין אותן והולכין ומטמינין עצמן במערות ובסלעים וכן ישעיה אומר: כי יום לה' צבאות על כל גאה ורם, אלו המוסין שלהם אמר להם הקביה בורחים אתם? ראו כתבתי אם יחבאו בראש הכרמל משם אחפש ולקחתים (עמוס טז), שנאמן בהר הכרמל ראו אם לא ננפתיו, ואם יסתרו מנגד עיני וגוי (שם טז) אם יחתרו בשאול (שם ט"ב), ואתה שעה ועיני רשעים תכלינה, אבל לישראל מנדל עוז שם ה' (משלי יח"י)

יא. ההיז והאלילים כליל יחלוף (ישעיה ביה), זו היא שנאמרה ברוח הקודש על ידי דוד יבשו כל עובדי פסל המתהללים באלילים (תהלים צדז) כנגד מי אמרו? לא אמרו אלא כנגד הקביה אמר רבי חנינא בשעה שהקביה ירין את אומות העולם הן ואלהיהם, ומעמיד להם פרטוסיים, ומביא שתי הלוחות ועשרת הדברות אומר להם כלום השניחו עליכם? אומרין מיום שכראת אותנו לא השניחו עלינו אלא ישראל עמך בלבד, המתהללים באלילים (שם צדז) ראוי למקרא לומר הבושתים, מהו המתהללים? שלא עבדו עבודה זרה עד שנהגו כבוד זה בזה אמר להם הקביה בכל יום אתם מתביישין לפני יש בכם שעובדין ליונים הרבה יונים נשחטין יש שעובדין ללבנים הרבה לבנים נשברין והקביה מביישן, שנאמר יבשו כל עובדי פסל (שם צדז), ונאמר יראו גוים ויבושו מכל גבורתם ישיטו יד לפה (מיכה דטז) והקביה דן אותם ומשליכן לאור שנאמר וליהט אותם היום הבא אמר ה' צבאות (מלאכי ג"ט), השתחוו לו כל אלהים (תהלים צדז) אומרין אומות העולם לאלהיהם באו והשתחוו לפניו הקביה שאתם הטעיתם אותנו מיד האלילים כליל יחלוף

יב. מיד מי כמוכה באלים ה' (שמות ט"ז), כיון שראו ישראל שאבד סרעה וחילו בים סוף ובטלו מלכותן של הטצרים ונעשו שפטים בעבודה זרה פתחו ואמרו מי כמוכה באלים

הערות

מ. ש"ש מזמור ט"ז ה. ובילקוט תהלים רמז תרס"ז. י. ילקוט המכירי לישעיה ב' פ"ב, ועיין ש"ש פט"ה, ובסדרש תהלים מזמור ל"א, ילקוט תהלים רמז תשי"ד. י"א. טובא בילקוט המכירי שם פסוק י"ח, ומקורו בתנחומא שופטים אות ח. (הוצאת בוכער) עיין שם שנוי הנוסחא, ועיין גם בתנחומא דברים. י"ב. מכלתא בשלח היז דף מ"א. א' ב' דפוס איש שלום, ומובא בילקוט המכירי לישעיה ב' פסוק כ.

הקנאה כפולה. אלא הן עוברין לדברים שאין מטיבין להם אלא סריעין להם כשרים. מה דרכו של שר להכנס באדם וכופה אותו. אלהים לא ידעום — שאין אמות העולם מכירין אותו. חרשים מקרוב באו וכו' (שם). שכל זמן שאחד מן האמות רואה אותם אומר צלם יהודי הוא זה. וכן הוא אומר כאשר מצאה ידי למכות וכו' ופסיליהם מירושלים ומשומרון. מלמד ירושלים ושומרון דפום לכל באי עולם.

ד. שאלו פלוסופין את הזקנים ברומי אם אלהיכם אין רצונו בעבודה זרה מפני מה אינו מבטלה? אמרו להן אילו לדבר שאין העולם צריך לו היו עוברין הרי הוא מבטלה. הרי הן עוברין, חמה ולבנה ולכוכבים ולמזלות יאבד עולמו מפני השומים? אלא עולם כמנהגו נוהג ושומים שקלקלו עתידין ליתן את הדין.

ה. תיר: שלשה דברים מעבירין את האדם על דעתו ועל דעת קונו אלו הן: עובדי כוכבים ורוח רעה ודיקדוקי עניות.

ו. דור הפלגה אין להם חלק לעולם הבא. מאי עבוד? אמרי דכי רבי שילא: נבנה מגדל ונעלה לרקיע ונבנה אותו בקרדוטות כדי שיוזכו מימיו. מחכו עליה במערבא אם כן ליבני אחד בטורא? אלא אמר רבי ירמיה בר אלעזר: נחלקו לשלשה כתות: אחת אומרת נעלה ונשב שם, ואחת אומרת נעלה ונעבוד עכו"ם, ואחת אומרת נעלה ונעשה מלחמה. זו שאומרת נעלה ונשב שם הפיצה ה'. וזו שאומרת נעלה ונעשה מלחמה נעשו קופים ורוחות ושדים וליין. וזו שאומרת נעלה ונעבוד עכו"ם (בראשית י"ט) כי שם בלל ה' שפת כל הארץ. תניא: רבי נתן אומר כולם לשם עבדים נתכוונו. כתיב הכא (שם ד) ונעשה לנו שם וכתיב התם (שמות כ"ג) ושג אלהים אחרים לא תזכירו. מה להלן עכו"ם אף כאן עכו"ם.

ז. שלמה אמר אם תכתוש את האויל במכתש ובתוך הריסות בעלי לא תסור מעליו אולתן (משלי כ"ב). מי שהוא. מכה את האויל עם שהוא מעלה את השבט להיות שונה לו הוא שוכח את הראשון. יבי נחמיה בנו של רבי שמואל בר נחמן אמר למה הן דומין? לצנצנת סלאה ועלו חנבים עליה. הראשון נפל והשני נפל. השלישי נפל ולא לסד השני מן הראשון. כך הרשעים בא הראשון עליה ומתנבר ונופל ואין השני לומר מן הראשון. כך עמדו דורו של אנוש וקראו (שמו של הקביה) לעבודה-זרה — אז הוחל לקרא בשם ה' (כראשית ד"ב). מה עשה הקביה? קרא לים ושטסן, שנאמר הקורא למי הים וישפכם על פני הארץ (עמוס ה'). עמדו דור המבול והבעימו להקביה. שנאמר ויאמרו לאל סוד מסנו (איוב כא"ד) ואבדו מן העולם ולא למדו מדור אנוש ודור הפלגה לא למדו מדורות הראשונים היו אם תכתוש את האויל וכו'.

ח. אמר רבי יוחנן: לעתיד לבא מביא הקביה כל אומה ואומה ותהא קוראה לאלהיה ואין עונה אותם. שנאמר אף יצעק אליו ולא יענה מצרתו לא וישוענו (תהלים ר"ב) למה

הערות

ד. ע"ז דף נ"ד ע"ב. ה. עירובין דף מ"א ע"ב. ו. מנהרין דף ק"ט ע"א. ז. תנחומא סימן כ"ד. ועיין הלשון בביר פליח סימן ב' ובילקוט משלי רמז תקס"ב. ועיין גם במכילתא יתרו פ"ו ופסרי עקב פסקא פ"ג. ובילקוט עמוס רמז תקמ"ג ובירושלמי שקלים פ"ו ה"ב. ח. עיין במדרש תהלים ד' ב. (סימן ג' דפוס מהרשי"ב) ובכרות ירושלמי דף י"ג ע"א. ולקחנו הסאמר מתוך ילקוט המכירי לישעיה פ"ו פסוק ה'.

פרק מט

ובו י"ד סימנים

ונשגב ה' לברד

(והאלילים כליל יחלוף).

א. בוא וראה שכל מקום שיש בו עבודה זרה אין שכינה שרויה בו. נסתלקה ע"ז מן העולם שרתה שכינה בעולם. רבי אליעזר בן יעקב אומר: מקום שהשכינה נגלית אין עבודה זרה עומדת אלא מתבערת מן העולם. אסר רבי יוחנן: כיון שאסר הקביה על הר סיני אנכי ה' אלהיך (שמות כ"א) כרעה כל ע"ז שבעולם, דכתיב יבשו כל עובדי פסל הסתהללים באלילים, ישתחוו לו כל אלהים אין כתיב כאן אלא השתחוו לו כל אלהים (תהלים צ"ד), הו' בטקום שיש ע"ז אין שכינה נגלית בו. תדע לך! שהרי יעקב אבינו כיון שביער כל ע"ז, דכתיב ויאסר יעקב הסירו כל אלהי הנכר, מיד נגלה עליו שכינה, דכתיב וירא אלהים אל יעקב (בראשית להט).

ב. מיד כי שוחה עמוקה זונה וכו' (משלי כ"ב), בע"ז הכתוב מדבר שהיא נקראת זונה, כדאי ויזנו אחרי אלהי עמי הארץ (דהיא הרבה) נקראת שוחה ע"ז וישח אדם, עמיקה על שם וישפיל איש וכן הוא אומר ושח נבהות האדם וישפיל רוב האנשים (ע"זי נבהות אדם) שפיל ושח רוב אנשים (שם כ"א) ומנין שבעבודה זרה הכתוב מדבר? שכך כתיב אחריו והאלילים כליל יחלוף (שם כ"א), ובאר. — שע"י עבודה זרה ירדו ישראל לבור שנאמר (איכה ג'ג) צמתו בכור חיי, צרה כמה דתימא (דברים כ"ד) והצר לך בכל שעריך, נכריה זו עבודת כוכבים, כמה דתימא אלהי נכר, אף היא. מנא לן שעבודת כוכבים מביאה אף על האדם? שנאמר (שם י"ט) מן יפתה לבככם וגו' וחרה אף ה' בכס, כחרף תארג. — כמה דתימא ואבדתם מהרה (שם), ובוגדים באדם תיסיף, אדם אלו ישראל שנקראו אדם אתם, ובוגרים כמה דתימא (ישעיה כ"ט) רוי לי רוי וגו', היא ובוגדים באדם אלו קללות של תורת כהנים שהם פורעניות אחר פורעניות, וכתיב בהם ויספתי כמה דתימא (ויקרא כ"ד) ואם עד אלה לא תשמעו וגו' ויספתי עליכם מכה, ומנין שעל עובדי עבודת כוכבים הכתוב מדבר? שכן כתיב והשמדתי את בנותיכם וגו' (ונשגב ה' לברד).

ג. יזכחו לשדים לא אלוה אלהים לא ידעום וגו' (דברים ל"ג); אלו היו עובדין לחסה וללכנה לכוכבים ולמזלות ולדברים שהן צורך עולם והנייה לעולם בהם לא היתה הקנאה

הערות פרק מט

א. מדרש הגדול למהרשו"ש וישלח פליה פסיק ט, ועיין בתנחומא ויצא סימן כ"א, ובירושלמי ע"ז ס"ד, ע"ז (הלכה ז'), ומדרש תהלים מזמור ל"א, ובמשנה עירובין ס"א ע"ב, וכן בפסיקתא רבתי פ"ג ס' כ"ג ביום השמיני, ב. במ"ד פ"ג סימן ב, וסובא בילקוט המכריי לישעיה ב' פ"ז, ג. ספרי דברים פסקא שיח דף קל"ו, ע"ב בנוסחא אחרת, והנוסחא שלפנינו יותר נכונה וסובא בילקוט המכריי לישע"י פרשה י"ד פסוק י"ד

ע"ז

סקלסין. כיצד? סקלסין: אותו שהוא נכוד והוא נכור, שנאמר: האל הגדול הנכור והנורא (דברים י"ז). סקלסין: אותו שהוא נאה והוא נאה, שנאמר: רודי צח ואדום (שיר ה"י). סקלסין: אותו שהוא רחום והוא רחום, שנאמר: כי אל רחום ה' אלהיך וגו' (דברים ד'-לא). הרי כשםך בן תהלתך על קצו ארץ. אמר רבי יהודה הלוי ביר שלום: ראה מה כתיב נורא תהלות עושה פלא (שמות ט"א). הונא הבהן ביר אבין אומר: מהו נורא תהלות? — נורא אלהים על כל תהלותיך הוי נורא תהלות. אמר רבי סימון: ראה מה אמר דוד לך ה' הגדולה והנבירה וגו' (דריא כס"א) שםך מתנשא לכל לראש הגדולה שנקלסך. אמר רבי אבין הלוי: ראה האיד אנשי כנסת הגדולה סקלסין להקביה ויברכו שם כבודך וטרומס על כל ברכה ותהלה (נחמיה ט"ה). כל מה שיקלסך שםך טרומס על כל ברכה ותהלה — הוי בשםך אלהים.

י. וכן אמר הכתוב עושה גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר (איוב ט"ז) אין אדם יכול למסר גדולותיו ונפלאות של הקדוש ברוך הוא וכן הוא אומר לעושה נפלאות גדולות לבדו (תהלים קל"ד) מהו לבדו? הוא לבדו יודע מה שעושה לו כך בני קרח אמרו על עלמות שיר (שם ט"ז). — מעולסין הן הדברים שראינו ואין אנו יודעין מה דאינו.

יא. ההיד היסופר לו כי אדבר אם אמר איש כי יבולע (איוב ל"ד) רבי אבהו בשם רבי יוחנן אמר: אם יבקש אדם לומר שבחו של הקביה יותר מדאי נטרד מן העולם. והוא מובלע מן העולם: שנאמר מי ימלא נבורות ה' ישטיע כל תהלתו (תהלים קר"ב).

יב. מה זה שאמר הכתוב השמים מספרים כבוד אל (תהלים יט"ב). — אמר ישעיה הנביא: רנו שמים כי עשה ה' (ישעיה מד"ב) אמרו לו אף אנו סקלסין השמים מספרים כבוד אל משל למלך שהיו לו מדינות הרבה והיתה כל אחת ואחת אוטרת כך וכך זהב יש למלך כך וכך כסף ומעילים ועבדים ושפחות יש לו למלך, כך וכך אבנים טובות ומרגליות יש לו למלך וזהו שם זקן אחד סקח אמר להם: ומנין אתם יודעים ואתם רחוקים ממנו כמה פרסאות? אלא מדינה שהוא דר בה היא נאה לומר עושרו ושכחו של מלך לפי שהיא יודעת עשרו וכבודו כך אמר דוד הארץ וכל מה שיש בה אינן יכולין למסר שכחו של הקביה, ומי יבול למסר שכחו? השמים מספרים כבוד אל.

יג. רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר: מצינו שאומרים שבחו של מי שאמר יהיה העולם בפניו שנאמר (תהלים ט"ג) אמרו לאלהים מה נורא מעשיך. שלא בפניו אומר: הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו (שם קל"א).

הערות

כנסת הגדולה מקלסין לו שםך טרומס על כל ברכה ותהלה, ועיין שו"ט מזמור ק"ו אות ב, ובמכלתא בשלח מסכתא דשירתא פ"א אשירה לה'. י. מדרש תהלים מזמור ס"ז אות א, ובילקוט תהלים רמז תשנ"א. יא. שו"ט מזמור י"ט אות ב, ונשנה בירושלמי ברכות פ"ט היא ומוכא למעלה סימן ה' וסימן ז, והנוסחאות שונות. יב. שו"ט מזמור י"ט אות ג, ומוכא בילקוט תהלים רמז תרע"ב. יג. ביר פליב אות ג (עיין חדושי הרד"ל שם), ובעירובין דף י"ח ספרי בהעלותך פ"סקא כ"ב.

אמר רבה בר חנה אמר ר' יוחנן: המספר בשבחו של הקביה יותר מדאי נעקר מן העולם, שנאמר (איוב לד"ב) היסופר לו כי אדבר אם אמר איש כי יבולע, דרש רבי יהודה איש כפר נבוריא, ואמרי לה איש כפר נבור חיל: מיד (תהלים סה"ב) לך דומיה תהלה — סמא דכולא משתוקא.

ו. זהו שאמר הכתוב מי יספר צדקתך כל היום תשועתך (תהלים עא"ט) אתה מוצא שלא הניח דוד אבר שלא קילס בו להקרוש ברוך הוא, קלסו בראשו — שנאמר דשנת בשמן ראשי (שם כ"ד), קלסו בעינים — שנאמר עיני תמיד אל ה' (שם כ"ד), קלסו בסיו — שנאמר מי יספר צדקתך (שם עא"ט), קלסו באזניו — שנאמר אזנים כרית לי (שם ס"ז), בנרונו — שנאמר ינעתי בקראי נחר נרוני (שם ס"ד), בלשוני — שנאמר ולשוני תהנה צדקך (שם לה"ב), בשפתיו — שנאמר תבענה שפתי תהלה (שם ק"ט-קע"א), בלבו — שנאמר רהש לבי דבר טוב (שם ס"ב), בכליותיו — שנאמר ותעלוזנה כליותי (משלי כ"ט) בידיו — שנאמר פרשתי ידי אלוך (תהלים קס"ו), ברנליו — שנאמר רגלי עסדה במישור (שם כ"ב), במעייו — שנאמר ותורתך בתוך מעי (שם ס"ט), סוף דבר קלסו בכל אבריו בכלל — שנאמר כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך (שם לה"ז), בנפשו — שנאמר ברכי נפשי את ה' (שם ק"א), בנשמתו — שנאמר כל הנשמה תהלל יה (תהלים ק"ו), אמר דוד אעפ"י שקלסתיד בכל אלה עדיין אני צריך לקלסו, שנאמר מי יספר צדקתך.

(ס"א: אמר דוד אעפ"י שקלסתיד בכל אלה עדיין לא ננעתי בקילוסך אלא כמכחול בשפופרת או טובל ידו בים הגדול, כדכתיב מי ימלל נכורות ה' ישמיע כל תהלתו — הוי מי יספר תהלתך.)

ז. רב הונא: שדי לא מצאנוהו שניא כח — לא מצינו כחו ונבורתו של הקביה, רבי אבהו בשם רבי יוחנן אמר: היסופר לו כי אדבר אם אמר איש כי יבולע (שם) — אם בא אדם לספר נבורתו של הקביה מתבלע מן העולם, אמר רבי אבין: מי ימלל נכורות ה'! — תרנב יעקב איש כפר חנניה (תהלים כ"ד) לך דומיה תהלה — כל סמא דמלתא משתוקא, לטרנליאת דלית בה טיטי כל מה דאת משבח לה את פנים לה.

ח. מיד ואתה קדוש יושב תהלות ישראל (תהלים כ"ד) — רבי שמואל ברבי חנינא אמר: כל קילוס וקילוס שישראל מקלסין להקביה כבודו יושב ביניהם, שנאמר ואתה קדוש יושב תהלות ישראל וכל תהלה ותהלה שישראל מקלסין להקביה הרי הוא למעלה מן הקילוס ומה טעם? שנאמר וסורטם על כל ברכה ותהלה.

ט. זהו שאמר הכתוב כשמדך אלהים בן תהלתך על קצווי ארץ וגי (תהלים ס"ד), מלך בשר ודם נכנס למדינה והן מקלסין אותו שהוא נבור ואינו אלא חלש, מקלסין אותו שהוא רחמן ואינו אלא אכזרי, אבל הקביה אינו בן, אלא כל מי שהוא מקלסו הוא יותר מקילוסו

הערות

ו. שויט מזמור י"ח אות ב, ז. ירושלמי ברכות סרק תשיעי (עיין לעיל סוף ס"ה).
 ח. שויט מזמור כ"ב אות י"ט, ועיין מזמור י"ח אות כ"ט, ילקוט תהלים רמז תרפ"ה ועיין פסיקתא דריב פ' החודש (מ"ח ע"ב), פסיקתא רבתי שם, ב"ר פ"ח, אות ז, ומדרש חזית פ"ב כ"פ דומה דודי, ובס"ר פ"א אות ב, ט. תנחומא שמות סימן א, מובא בילקוט ריש שמות רמז קס"ב, בילקוט תהלים רמז תשנ"ה, ועיין ילקוט יחי נורם שם ראה אנשי כנסת

והאמיץ והעוזו האמתי והיראווי החזק והנכבד המתין לו עד דסיים כי סיים אמר ליה : סיימתינהו לשבחי דמרך. למה לך כולי האי ? השתא ומה הני תלת (הגדול הנכבד והגורא !) אי לא דאמרינהו משה רבינו באורייתא ואתו אנשי כנסת הגדולה ותקנינהו בתפלה אנן לא הוה אסרינן ואת שבחתייה כולי האי ? משל למלך שהיו משבחין אותו באלף אלפים דיגרי כסף והיו לו אלף אלפים דיגרי זהב, והלא ננאי לו ?

ב. זהו שאמר הכתוב ברוך ה' אלהי ישראל עושה נפלאות לבדו (תהלים עב"ה). וכי אחר עושה עמו שאמר לבדו ? אלא הוא לבדו יודע כמה פלאים עושה עמו בכל יום. לסיכך אמר דוד רבות עשית אתה ה' אלהי נפלאותיך ומחשבותיך אלינו (שם ס"ח) אין ערוך אליה. א"ר אחא : נפלאותיך ומחשבותיך שאתה עושה אין אנו יכולין לספר ואין ערוך לשבחו (אין לי להעריך שבחך ואיני כדאי לספר נפלאותיך משל ל' יני אנשים אחד נכור ואחד הלש וכי החלש יכול לספר שבחו של נכור ? לאו. למה ? לפי שאינו יודע שבחו של נכור. כך אמר דוד מי ימלל נבירות ה' ישמע כל תהלתו (תהלים קר"ב).

ג. וכן אמר הכתוב לך ה' הגדולה והגבורה וכיו' והמתנשא לכל לראש (דהיא כס"א) אמר רבי סימן : ראש אתה לכל הקילוסין שקילסו אותך, ומרומם על כל ברכה ותהלה. שנאמר מי ימלל נבירות ה' (תהלים קר"ב). — מי יכול לספר שבחו של הקב"ה ! אם בקש אדם לומר שבחו של הקב"ה מתבלע שכן אמר אליהוא היסופר לו כי אדבר אם אמר איש כי יבולע (איוב ל"ד). תדע לך שכן הוא משאמר דוד קמ"ז מזמורים קילס להקב"ה, שנאמר תהלת ה' ידבר פי (תהלים קמ"א). תמצית כל הדברים קילוסו ברמיח אברים שנאמר כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך (שם לה"י); לא הניח אבר שלא קילס בו להקב"ה אמר להם מה אתם סבורים ? מפני שקלפתי להקב"ה בכל הדברים האלה שטא ננעתי באחת סרובי רבבות שבחו של הקב"ה עכשו אני בראש קילוסו תהלה לדוד ארוםסך אלוה המלך (שם קמ"ב) אמר רבי : אף כשיעשה פיהם של צדיקים כמעין הנוכע שאינו פוטק שבחו של הקב"ה, תאמר שהן נובעין שבחו כולו ? לא אלא כתיב זכר רב טובך יביעו (שם, שם, ז) אמרו אין כתיב כאן אלא יביעו שהן נובעין כמעין המתנכר הוי לכל לראש אף דוד אמר ה' אלהי גדלת מאד (שם קד"א)

ד. הה"ד שיר מזמור לבני קרח על מחלת (תהלים קכ"א) מהו על מחלת ? אמר רבי ברכיה, אמר הקב"ה לדוד : קלס אותי האיך שאתה מבקש ואני מוחל לך בקילוסך, שאין אדם יכול למצוא אחת מכמה מיני שבחות של הקב"ה וכן הוא אוסר היסופר לו כי אדבר אם אמר איש כי יבולע (איוב ל"ד).

ה. א"ר אלעזר מאי דכתיב (תהלים קר"ב) מי ימלל נבירות ה' ישמע כל תהלתו ? (עיין הוריות פ"ב ומהרישא שם) — לטי נאה למלל נבירות ה' ? לטי שיכול להשמיע כל תהלתו (עיין ברש"י שם) !

אמר

הערות

ב. שויט מזמור קי, אות א ומזמור קלו אות ב, ומובא בילקוט תהלים רמז תתס"ד, ועיין ירושלמי ברכות פ"ט היא ג. שויט מזמור קיד אות ב, ועיין שם מזמור ע"ח סוף סימן כא, ובילקוט תהלים רמז תתס"ב, ירושלמי שם ועיין גם בירושלמי שבת פ"ו היא ד. מדרש תהלים מזמור פ"ח אות א, וילקוט תהלים רמז תתל"ט, ה. בכלי מגילה דף טז, ע"ב.

שויט

יז. דרש רב נחמן בר חסדא: מאי דכתיב כה אמר ה' לשוהו לברש (ישעיה מהרא) אטו ברש משיח הוא? אמר לו הקב"ה למשיח: קובל אני עליך על כרש, אני אמרתי הוא יבנה ביתי ונלותי ישלח והוא אומר מי בכס מכל עמו יהי אלהיו עמו ועל (עזרא אינ).

יח. מה זה שאמר הכתוב לסרבה המשרה ולשלום אין קץ ונני (ישעיה סד) אמר רבי תנחום דרש בר קפרא בציפורי מפני מה בלי מים שבאמצע תיבה פתוח וזו סתום?— בקש הקב"ה לעשות חוקיה משיח וסנחרב גוג ומגוג, אמרה מרת הדין לפני המדוש ברוך הוא: רבונו של עולם! ומה דוד מלך ישראל שאמר כמה שירות ותשבחות לפניך לא עשיתו. משיח, חוקיה שעשית לו כל הנסים הללו ולא אמר שירה לפניך תעשה משיח? מים נפתם. יט. די הוסיעות הן: הראשונה במצרים, שנאמר רועה ישראל האוינה וכני ישב הכרבים הוסיעה (תהלים פ"ב), שנייה בשעת מתן תורה, שנאמר הופיע מהר פארן (דברים ל"ב), שלישית לימות גוג ומגוג, שנאמר אל נקמות ה' אל נקמות הוסיע (תהלים צ"א), רביעית לימות המשיח שנאמר מציון ככלל יוסי אלהים הוסיע (שם נ"ב)

כ. כתוב בנביאים כחתן יכהן פאר (ישעיה ס"א) מלמד שמלביש הקב"ה לאפרים משיח צדקנו לבוש שזו הולך מסוף העולם ועד סופו, וישראל משתמשין לאורו ואומרים אשרי שעה שבה נברא אשרי הבטן שסמנו יצא! אשרי הרור שענינו רזאות אותו אשרי עין שחיכתה לו שספתח שפתיו ברכה ושלוש, ושיחתו נחת רוח, והרהור לבגבטת ושאגן, אשרי עין שזיכתה בו! שמלל לשוננו מליחה ומחילה לישראל, תפלתו ריח ניחוח, תחינתו טהרה וקדושה, אשרי אבותיו שזכו לשוב העולם הגנוזים לנצח!

כא. מה זה שאמר הכתוב אלה שני בני היצהר העומדים על אדון כל הארץ (זכריה ד"ד), זה אהרן ומשיח, ואיני יודע איזה מהן חביב? כשהוא אומר (תהלים ק"ד) נשבע ה' ולא ינחם אתה כהן לעולם, הוי יודע שמלך המשיח חביב יותר מכהן צדק.

הערות

יז. מנילה דף י"ב ע"ב, ומוכא בילקוט המכירי לישעיה ס"ה. יח. בבלי סנהדרין דף צ"ד ע"א. יט. ספרי ברכה פ"א ש"מ, ובילקוט המכירי לתהלים סזמור ג. את מ. כ. מקור המאמר נאבד ממנו ואסריון נמטייה לסאן דמדכרנו עליו. כא. אבות דרי נתן סי ל"ד.

פרק פח

וכו יג סימנים

לך דמיה תהלה

א. ההוא דנחית קמיה דרבי חנינא, אומר: האל הגדול הגבור והנורא והאדיר והאמין

הערות פרק פח

א. בבלי ברכות ל"ב ע"ב, ומוכא בשו"ט מזמור י"ט אות ב. ע"ש כל המאמר.

שו"ט

יב. אמר ר' אלעזר בן פרדת בשם ר' יוסי בן זיסרא: כיון שהרג אברהם כל אותן האכלוסין נקפה לבו ואמר איפשר לא היה בהן צדיק? ונוני בסמוך ירדפם יעבור שלום (ישעיה מא"ז) ומי עשה לו כל המלחמות? הקביה שאמר לו שב לימיני שב ואני עושה לך מלחמה; ואע"פ שאינה כתיבה כאן פירשה דוד שנאמר, נאם ה' לאדוני שב לימיני (תהלים קיא), וכן הוא אמר למשיח והיכן בחסד כסאו וישב עליו באסת (באהל דוד) (ישעיה סד"ה) אומר הקביה שב ואני עושה לך מלחמה! לכך וישב עליו באסת.

יג. רבי יודן בשם ר' חמא אומר: לעתיד לבא הקביה מושיב למלך המשיח על ימינו (ושנאמר) נאם ה' לאדוני שב לימיני (תהלים קיא) ואברהם לשמאלו ופניו של אברהם מתכרכמות, ואומר לו בן בני יושב על הימין, ואני על השמאל? והקביה פירסו ואומר לו בן בנך על ימיני, ואני על ימינך כביכול אדני על ימינך.

יד. א"ר יוסי בר סימן עתידין אומות העולם להביא למלך המשיח דרונות, שנאמר תשורי מראש אמנה (ש"ה ד"ח) וכיון שהן באין אצל המשיח אומר להן יש ביניכם ישראל הביאו אותם לה, שנאמר הבו לה' משפחות עמים (תהלים צ"ז).— עמים! הביאו לי משפחותיהם של ישראל א"ר אחא: ואומר להם הביאו אותם דרך כבוד ולא דרך בזיון הבו לה' כבוד שמו (תהלים ס"ח), אותם שכבדו אותו בעולם הזה וכבוד נתנו לשמו א"ר ברכיה בשם ר' יהודה: בעת ההיא יוכל שי לה' וגוי שי בנימטריא ב"ם שהן מביאין דרונות למלך המשיח, ועושין אותן דרונות, שנאמר והביאו את כל אהיכם מכל הגוים מנחה לה' (ישעיה ס"ו)

טז. הה"ד לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגלו עד כי יבא שילה (בראשית מט"ו), שעתידין כל אומות העולם להביא דרוין למלך המשיח, שנאמר בעת ההיא יוכל שי לה' צבאות (ישעיה יח"ז) סרס את המקרא ודרשהו ואי את מוצא אלא שילה.

טז. מאי דכתיב משניה טן החלונות (שה"ש ב"ט) זה המשיח, שכיון שיבא שערי מזרח נפתחין לו שנאמר מי העיר ממזרח (ישעיה מא"ב), ולמה הוא בא מן המזרח? אלא מהיכן שהיום עולה, והמשיח מבני בניו של דוד שהוא מושל בחמה, שנאמר וכסאו כשמש נגדי (תהלים פט"ז) ומה שאמר עליו הכתוב שהוא ניעור כאלו ישן כך אף הקביה כיון שיגיע הקץ אמר הכתוב העירתי מצפון ויאת ממזרח שמש יקרא בשמי (ישעיה מא"ב), ולמה הוא בא מן הצפון? אלא שנלו ישראל לצפון כביכול גלה עמם הכבוד לצפון, בשביל כך נאמר העירתי מצפון ויאת.

דרש

הערות

עיין עוד בענין כבודו של משיח במאמרנו פרק כ"ט סוף סימן א. סי' נו"ד מה שדרשו ז"ל ע"פ ה' צבאות הוא מלך הכבוד, והוד והדר תשובה לו. יב. ילקוט המכירי לישעיה סי' ט"ז בשם מדרש תהלים (והוא במזמור ק"י אות ד), עיין בפרקי דר"א ס"ב, ובכ"ר ספ"ד סימן ד. ועיין במאמרנו לעיל פרק ט"ט סימן י"ד, יב. שוי"ט מזמור י"ה אות כ"ט ומובא בילקוט שמואל רמז קס"ב בשם שוי"ט, יד. ילקוט המכירי לישעיה סי' י"ח פ"ז בשם המדרש תהלים (פ"ז ד), טז. בילקוט המכירי לישעיה מביא המאמר בשם בראשית רבה, ולא נמצא ברבות שלפנינו ואפשר נמצא בניא של ברכת יעקב, טז. ילקוט המכירי לישעיה פס"ה בשם אגדת שה"ש הנאבד.

מגילה

אשר יקראו ה' צדקנו (ירמיה כג). דאיר לוי: טבא למדינתא דשמה כשם מלכה ושם מלכה כשם אלהיה. טבא למדינתא דשמה כשם מלכה דכתיב ושם העיר מיום ה' שמה (יחזקאל סח-לה). ושם מלכה בשם אלהיה — וזה שמו אשר יקראו ה' צדקנו.

ח. אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן: עתידין צדיקים שיקראו בשמו של הקב"ה שנאמר כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו (ישעיה מג). ואיבעית אימא מהבא: והיה כל אשר יקרא בשם ה' ימלט (יואל גה). אמר ר' שמואל בר נחמני איר יונתן: שלשה נקראו על שמו של הקב"ה, ואילו הן: צדיקים ומשיח וירושלים. צדיקים הא דאמרן, משיח דכתיב וזה שמו אשר יקראו ה' צדקנו (ירמיה כג). וירושלים דכתיב ושם העיר מיום ה' שמה (יחזקאל סח-לה) — אל תיקרי ה' שמה אלא ה' שמה.

ט. בעשרה מאסרות נברא העולם ובשלשה כללו. שנאמר ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה בדעתו והמוט נבקעו (משלי גב) ובשלשתן נעשה המיטבן וכיו' ובשלשתן נעשה בית המקדש וכיו' ובשלשתן עתיד להבנות וכיו' ובשלשתן עתיד הקב"ה לתת אותן שלש מתנות לישראל וכיו' ושלשתן ניתנו למלך המשיח. שנאמר ונחה עליו רוח ה', רוח חכמה וכינה וגו' רוח דעת ויראת ה' (ישעיה יאב).

י. מיד ורוזנים נסדו יחד על ה' ועל משיחו: (תהלים גב); שבאין להקב"ה והוא אומר להם אני סניגתיכם (איכה גכג) — מתברר אנא להון, כמה דאת אמר אשר טגן צריך בידך (בראשית ידכ). לעתיד לבא אומר למלך המשיח מדינה פלונית סרדה בך, והוא אומר ניבא הגוכאי ויחריב אותה, שנאמר והכה ארץ בשבט פיו (ישעיה יאד), אפרכאי פלונית סרדה בך, והוא אומר יבא סלאך הסות ויחריב ויחבל אותה, שנאמר וכרוח שפתיו יטות רשע (שם שט), וכיון שרואין צדקן רבה הן באים ומשתחווים למלך המשיח, שנאמר אפים ארץ ישתחוו לך (שם טזכג). משל לנכבוד שהיה בסדינה, וכשהיו הגויסות באות לאותה מדינה, היו יראים מאותו גבור, חזרין ואומרין מה נעשה, בואו ונהרוג אותו נכור, ואחר כך נודווג לאותה מדינה, כך אלו.

יא. רבי חנינא בשם רבי אחא אמר מהו והיתה מנוחתו כבוד (ישעיה יאז) ? שהוא נתן למלך המשיח סגן הכבוד של מעלה, הווי ה' בעוק ישמח מלך (תהלים כאב). דיא ה' בעוק ישמח מלך. — איר סיטון מי הוא זה מלך הכבוד וגו' (תהלים גדז) זה מלך שחלק מכבוד ליריאייו, ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה שנו רבותינו: מלך בשר ודם אין לובשין עטרה שלו והקב"ה נתנה למלך המשיח, שנאמר תשית לראשי עטרת פו (תהלים כבד). וקורא למלך המשיח, על שמו, ומה שמו ? ה' איש סלחמה (שמות טרג), ומלך המשיח. — וזה שמו אשר יקראו ה' צדקנו (ירמיה כג).

אמר

הערות

המכירי לישעיה ילד, ועיין במאמרנו לעיל פרק ביט סימן ח. ח. הסאמר נודע מן התלמוד בבלי ביב דף ע"ה ע"ב והניסחא שלפנינו היא נוסחת ילקוט המכירי לישעיה מג. מ. פרקי דרי אליעזר פיג ובלקוט המכירי לישעיה. י. שויש מזמר בי אות ג' והמכירי סביאו בישעיה יארד בשם מדרש רות והוא עשי טעות. יא. מדרש תהלים כ"א ב, ובלקוט המכירי לישעיה פרשה י"א פסוק י' ע"ש כל הענין באריכות ונסנה בתנחומא וארא סי ז. ובשטר סיח, ובמזר פייד אות ג, וטובא גם בילקוט וארא רמז קיפ ובלקוט תהלים רמז תיש עיין

מסופרין הן בחוקה של תורה ובחוקה של נביאים ובחוקה של כתובים: כתיב בחוקה של תורה בני בכורי ישראל (שמות ד"ב), וכתיב בחוקה של נביאים הנה ישביל עבדי (ישעיה נב"ג), וכתיב בתריה הן עבדי אתמך בו ובחירי רצתה נפשי (שם מ"א), וכתיב בחוקה של כתובים נאם ה' לאדוני שב לימיני (תהלים ק"א) וכתיב ה' אמר אלי בני אתה וכי וכתוב אחר אימר וארו עם ענני שמיא כבר אנש אתה הוא (דניאל ד"ג) ה' אמר אלי בני אתה אמר רבי יודן כל הנחמות הללו בחוקי של סלך סלכי הסלכים הן לעשות למלך המשיח וכל כך לטה לפי שהוא עוסק בתורה.

ד"א בני אתה אין אומר בן לי אלא בני אתה כעבד שרבו עושה לו קורת רוח ואומר מחבב את לי בכני ו' וכד תייתי שעתא, אמר להם הקביה: עלי לבראותו בריה חדשה, וכן הוא אומר אני היום ילדתיך — הא שעתה ברייה ליה.

ג. תנו רבנן: משיח בן דוד שעתיד לנלות במהרה בימינו, אומר לו הקביה: בני! שאל מה אתה מבקש ואני נותן לך, שנאמר (תהלים א"ז) אספרה אל חק, ה' אמר אלי בני אתה ונני שאל ממני ואתנה ננים נחלתך ואחותך אפסי ארץ כיון שרואה למשיח בן יוסף שנהרג, אומר לפניו: רבנו של עולם! איני מבקש מסך אלא חיים אומר לי הקביה עד שלא אמרת כבר התנבא עליך דוד אביך שנאמר (שם כא"ה) חיים שאל מסך נתתה לו.

ד. שאל ממני ואתנה ננים נחלתך ואחותך אפסי ארץ, (תהלים ב"ז). — אם ננים כבר הן נחלתך, ואם אפסי ארץ כבר הן אחותך, אמר רבי יוחנן: שלשה צדיקים אמר להם הקביה שאל ואלו הן: שלמה (ס"א ג"ה), אחז (ישעיה ד"א), ומלך המשיח דכתיב שאל ממני ונני.

ה. מיד ורוח אלהים מרחפת (בראשית י"ב) זו רוחו של מלך המשיח, האך מה דאת אמר (ישעיה י"ב) ונחה עליו רוח ה' באיוו זכות מסשמשות ובאה? המרחפת על פני המים; בזכות התשובה שנמשלה כמים, שנאמר (איכה ב"ט) צפכי כמים לבך.

ו. אמר רבי יוחנן: לא איברא עלמא אלא למשיח, אמר רבי יהודה אמר רב: עתיד הקביה להעמיד להם דור אחר, שנאמר (ירמיה ל"ט) ועבדו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם אשר אקים להם, הקים לא נאמר אלא אקים, והיינו דא"ל הוא צדוקי לרבי אבהו: אימתי אתי משיח? א"ל לבי חפו להו חשוכא להנהו אינשי | א"ל: מילט קא לייסת לי? א"ל קרא כתיב (ישעיה ס"ב) כי הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאוטים ועליך יורה ה' וכבודו עליך יראה.

ז. ומה שמו של מלך המשיח? רבי אבא בר כהנא אמר: ה' שמו, שנאמר וזה שמו אישר

הערות

ישעיה רמז שליח בשם אגדת שמואל ועיין מדרש שמואל פ"ט, ובילקוט תהלים רמז תרי"ב מובא עלי לברות לו ברית חדשה וצ"ל עלי לבראותו בריה חדשה כי מקור המאמר הוא במדרש תהלים והגירסא שם היא הנכונה וסוף המאמר המתחיל אין אומר בן לי וכי בל"ם בולע דעל אל התועים המעקשים את הכתובים לפי רוחם, ועיין לעיל בסאמרנו פרק, האחד, מה שדרשו על הפסוק גם בן ואח אין לו, ג. בכלי סיכה דף נ"א ע"ב, ד. שויט מזמור ב' אות יו"ד ומזמור כ"א, ב"ר פ"ד אות ח, ה. ב"ר פ"ב אות ה, ופיח אות א, עיין מדרש הגדול למהרש"ז פ"א ס"י ג' ובילקוט המכירי לישעיה י"ב, ו. בכלי סנהדרין דף צ"ח ע"ב, וצ"ט ע"א, ז. איכה רכ"ב פ"א, ט"ז (דף ס"ח ע"ב) ע"ש באריכות, ומובא בילקוט המכירי

והנה ששה אנשים באים מדרך [שער] העליון אשר מפנה צפונה ואיש כלי מפצו בידו ואיש אחד בתוכם לבוש הבדים וקסת הסופר במתניו ויבאו ויעמדו אצל מזבח הנחשת מזבח הנחשת מי הוא? — אמר להו הקביה התחילו סמקום שאומרים שירה לפני.

יא. לא נלתה יהודה אלא שלא העמידו את הדין, שנאמר (איכה אד) היו שריה כאילים לא מצאו מרעה וגוי מה איל זה ראשו של זה בצד ונכו של זה, כך דיני ישראל שבאותו הדור זה כובש פניו מפני זה וזה כובש פניו מפני זה כך אמר להם הנביא שריך סוררים וחברי ננכים וגוי ומהו רודף שלמונים? שהיו אומרים זה לזה עשה עמי היום ואני אשלם לך למחר והנביא ציוח ואומר מלאתי משפט צדק ילין בה (ישעיה אדא). — חזיתי להם שיעמדו את השופטים ויקיימו את הדין והן לא עשו כן אלא עשו את שלהן עיקר ואת הדין טפל, לפיכך נעשו הם טפלה לכשריים בארצם שנאמר (שם הד) ויקו למשפט והנה משפט לצדקה והנה צעקה, ולפיכך (שם ניד) ה' במשפט יבוא עם זקני עמו ושריו ואתם בערתם הכרם נולת העני בבתיכם. וכי בבתיכם היה הגולה? אלא מתוך שציוחים היתומים והאלמנות והעניים על נולותיהם והם מעלימים עיניהם מעלה עליהם הכתוב כאלו הגולה בבתיכם, שנאמר (שם איבג) יתום לא ישפוטו וריב אלמנה וכו' ולפיכך אמר להם הקביה אין לי חפץ בקרבנותיכם וגם לא בתפלותיכם ולא בחדשיכם וכמעדיכם שנאמר (שם איג) לא תסיפו הביא מנחת שוא וגוי חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי ובפרישכם כפיכם אעלים עיני וגוי אסרו ישראל ומה נעשה וישוב הדין אפך? אמר להם: (שם איז) דרשו משפט אשרו חטיין וגוי ובזכות דין של צדק ביה עתיד ליבנות כדכתיב ציון במשפט תפדה (שם איכז).

הערות

יא. מוכא במגורת המאור נר ג' פ"ב בשם מדרש השבט.

פרק פז

ובו כ"א סימנים

על ה' ועל משיח

א. וירא שם יהודה (בראשית להב) — שסמנו עקרו של עולם. שעמדו פרץ וחצרון שהן עתידין להעמיד לדוד ולמלך המשיח, שהוא עתיד לנאול את ישראל. ראה כמה עלילות הביא הקביה עד שלא העמיד מלך המשיח ביהודה! — אותו שכתוב בו ונחה עליו רוח ה' (ישעיה יא"ב).

ב. ההיד אספרה אל חוק ה' אמר אלי בני אתה. אני היום ילדתיך (תהלים כ"ז).

מסופרין

הערות פרק פז

א. מנחומא וישב אות י"ג עייש כל הענין, ועיין בכיר פסיה אות ה. ובלקוט ויצא רמז קמ"ד. וילקוט מלכים רמז קע"ט ומאור עינים פ"ח. ב. שויט מזמור ב, אות ט, ילקוט ישעיה

(ישעיה א-כה) ואשיבה ידי עליך ואצרוף כבוד סיניך (ואסירה כל בדילך) ואשיבה שופטך כבראשונה ויועצך כבתחלה וגו' אמר רב פפא אי בטלי יהירי בטלי אמנושי ואי בטלו דייני בטלי גזירפסו. אי בטלי יהירי בטלי אמנושי דכתיב (שם) ואצרוף כבוד סיניך וגו'. אי בטלי דייני בטלי גזירפסו, דכתיב (צפניה נ"ט) הסיר ה' משפטך מנה אויבך. אמר רבי מלאי משום ר' אלעזר ברי שמעון: מאי דכתיב (ישעיה י"ד) שבר ה' מטה רשעים שבט מושלים שבר ה' מטה רשעים אלו הדיינים שנעשו מקל לחזניהם, שבט מושלים אלו תלמידי חכמים שבמשפחות הדיינים מר זוטרא אמר: אלו תלמידי חכמים שמלמדים הלכות צבור לדייני בור. אמר רבי אלעזר בן מלאי משום ריש לקיש: מיד (שם נ"ג) כי כפיהם ננואלו בדם ואצבעותיהם בעון שפתותיכם דברו שקר לשונכם עולה תהנה. — כי כפיכם ננואלו בדם אלו הדיינים, ואצבעותיכם בעון אלו סופרי הדיינים, שפתותיכם דברו שקר אלו עורכי הדיינים ולשונכם עולה תהנה אלו בעלי דינים.

י. רב ורי חנינא ר' יוחנן ורב חביבא מתנו בבבליה סדר טועד כל כי האי זוגא חלופי ר' יוחנן ומעיל ר' יוחנן כל [מי] שאפשר לטחות באנשי ביתו ולא טיחה נתפס על אנשי ביתו באנשי עירו נתפס על אנשי עירו בכל העולם כולו נתפס על כל העולם כולו. אמר רב פפא והני דבי ריש גלותא נתפסים על כולי עלמא כי הא דאמר רבי חנינא: מאי דכתיב (ישעיה נ"ד) ה' במשפט יבא עם זקני עמו ושריו, אם שרים הטאו זקנים מה חטאו? אלא אימא על זקנים שלא טיחו בשרים רבי יהודה, הוה יתיב, קמיה דשמואל אתאי, הדיא אתתא קא צווחת קמיה ולא הוה משנה בה אמר ליה: לא סבר ליה מר (משלי כא"י) אוטם אזנו מזעקת דל נם הוא יקרא ולא יענה? אמר ליה שיננא! רישך בקרירי רישא דרישך בחמיטי הא יתיב מר עוקבא אב בית דין, דכתיב (ירמיה כא"ב) בית דוד כה אמר ה' דינו לבקר משפט והצילו וגו' אמר ליה רבי זירא לרבי סיזון לוכחניהו מ' להני דבי ריש גלותא אמר ליה לא מקבלי מינאי. אמר ליה אעיג דלא מקבלי לוכחניהו מר דאמר ר' אחא בר חנינא: מעולם לא יצתה מדה טובה מפי הקביה וחזר בה לרעה חזן מדבר זה דכתיב (יחזקאל ט"ד) ויאמר ה' אלי עבור בתוך העיר (בתוך ירושלים) והתוית תו על מצחות האנשים הנאנחים והנאנקים על כל התועבות הנעשות וגו' אמר לו הקביה לנברואל לך ורשום על מצחן של צדיקים תיו של דיו שלא ישלטו בהם מלאכי חבלה, ועל מצחן של רשעים תיו של דם כדי שישלטו בהם מלאכי חבלה. אמרה מרת הדין לפני הקביה: רבוננו של עולם! מה נשתנו אלו מאלו? אמר לה: הללו צדיקים נמורים והללו רשעים נמורים. אמרה לפניו: רבוננו של עולם! היה בידם לטחות ולא טיחו אמר לה גלוי ויודע לפני שאם יטחו בהם לא יקבלו מהם אמרה לפניו רבוננו של עולם! אם לפניך גלוי, להם מי גלוי? — והיינו דכתיב (שם ו) זקן בחור ובתולה וסוף ונשים תהרנו למשחית ועל כל איש אשר עליו התו בל תגשו ומסקרשי תחלו וכתיב (שם) ויחלו באנשים הזקנים אשר לפני הבית, תני רב יוסף אל תקרי מסקרשי אלא מסקרדשי, אלו בני אדם שהייסו את התורה כוכה מאלף ועד תיו, ומיד (יחזקאל ט"ב) והנה

הערות

יהר גרם גורפסו פ"י רשעים, ולפי רשי נינשי שוטרי עריצים, ועיין עוד המאמר בילקוט הטבירי לישעיה איכה. י. בבלי שבת דף נ"ד ע"ב ודף קניב ע"ב ועיין סוכה דף ד' ע"ב. תנחומא משפטים אות ז, ובילקוט ישעיה ג, ובעז דף ד', ע"א ע"יש, וגם בילקוט יחזקאל רמז שמי"ט. מובא

סנקליטין שלו ומצמצם שכינתו ביניהם למטה. כל כך למה? שאם טעו בדבר הלכה הקביה סאיר פנייהם. ההיך באור פנך יהלכוך.

ד. וכשזואלין מלאכי השרת אימתי ראש השנה? הקביה אמר להם, לי אתם שואלים? אני ואתם נלך אצל בית דין של מטה.

ה. אמר רבי יצחק: בשעה שישראל שומעין לגדוליהם ואין גדוליהם עושים צרכיהם. באותה שעה ה' במשפט יבוא עם זקני עמו ושריו (ישעיה נידר).

ו. תיר: על שלשה דברים הקביה בוכה עליהם בכל יום; על מי שאמשר לו לעסיק בתורה ואינו עוסק, ועל מי שאי אפשר לו לעסוק בתורה ועוסק, ועל פרנס המתנאה על הצבור בחנם.

ז. מקדש ראשון מפני מה חרב? מפני שהיו בה שלשה דברים: עבודה זרה, ונלוו עריות ושפיכות דמים וכו'. אתאן למקדש ראשון, דכתיב (מיכה נ"א) ראשיה בשוחד ישפוטו וכהניה בסחיר יורו ונביאיה בכסף יקסומו ועל ה' ישענו וגו', לפיכך הביא עליהם הקביה שלשה פורעניות, כנגד שלשה עבירות ישיבים, שנאמר (שם יב) לכן בגללכם ציון שדה תחרש וירושלים עיין תהיה, והר הבית לבמות יער.

ח. אתה מוצא בפרנסי ישראל שנשתבחו על ידי הדין, ואף ירושלים לא נשתבחה אלא על ידי הדין, ולא חרבו אלא על קלקול הדין, שנאמר טמאת השם רבת המהומה (יהזקאל כ"ה) — שם שהיה לה על ידי הדין טמאת; וכתיב מלאתי משפט צדק ילין בה (ישעיה א"כ) על ידי שהיתה מלאת משפט לפיכך צדק ילין בה, וכך אמר להם ירמיה לא האמינו מלכי ארץ וגו' (איכה ד"ב), מחטאת נביאיה עונות כהניה וגו' (שם, שם יא). באותה שעה נשבע הקביה שהוא בעצמו נפרע מן הדיינין, שנאמר לכן נאם הארון ה' צבאות אביר ישראל — ואין לכן אלא שבעה, שנאמר לכן נשבעתי לבית עלי (ש"א יד), ואין אביר אלא אב בית דין, שנאמר אביר הרועים, ללמדך שהקביה אב בית דין להפרע מהם, ומנין שבדיינין הכתוב מדבר? ראה מה כתיב אחריו ואשיבה שפטיך כבראשונה.

ט. תנאי: רבי יוסי בן אלישע אומר אם ראית דור שצרות רבות באות עליו צא וכדוק בדייני ישראל שאין פורענות באה לעולם אלא בשביל דייני ישראל, שנאמר שמעו זאת ראשי בית יעקב וקציני בית ישראל המתעבים משפט ואת כל הישרה יעקשו (מיכה ג"ט) וכתיב הוי בונה עיר ברמים (חבקוק ב"ב), וכתיב ראשיה בשוחד ישפוטו וכהניה בסחיר יורו ונביאיה בכסף יקסומו (מיכה נ"א) (ועל ה' ישענו וגו' רשעים הן) אלא שתלו בסחונן במי שאמר ודיה (העולם, לפיכך סביא הקביה) פורעניות כנגד שלש עבירות שבהן (שנאמר לכן בגללכם ציון שדה תחרש וירושלים עיין תהיה) והר הבית לבמות יער (שם נ"ב); (ואין הקביה משרה שכינתו על ישראל עד שיכלו שופטים ושוטרים רעים מישראל!) שנאמר ישעיה

הערות

ד. ירושלמי ר"ה פ"א, היג דבר פ' ואתחנן, ועיין במאמרנו פרק נ"ח אות ה'. ה. דביר פ"א אות י"ד, עיין רות רבה פ"א, פ"ד, ובשבת דף ק"ט. ו. בבלי חגיגה דף ה' ע"ב. ז. בבלי יומא דף ט' ע"ב. ח. טובא בילקוט המכירי לישעיה א, כיג בשם התנחומא ש"פטים (סימן א') עיין שם שנוי הדברים, ובילקוט תהלים רמז תתפ"ח. ט. בבלי שבת דף ק"ט, ע"א ומלת גזירשטי עיין בערוך ערך גז גזאידפטי, פ"י סריסי ושוטרי השרים ובערוך יהר

שנאמר כי אספתי את שלומי מאת העם הזה נאם ה' את החסד ואת הרחמים (ירמיה מזיה). עמרו וכשרו עצמם והביאו אותם שני ארוסין, שנאמר ציון במשפטם תפדה ושביה בצדקה (ישעיה א'כז) אף הקביה הביא את שלו. מנין? שנאמר כי ההרים ימושו וגו' וחסדי מאתך לא ימוש וברית שלומי לא תמוט (שם נד"ז). כיון שהביאו את שלהם והקביה נתן להם את שלו, אמר אלו ואלו יעשו עטרה וינתנו בראשה של מטרונה. מנין? שנאמר וארשתיד לי לעולם וארשתיד לי בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים (הושע ב'כא).

פרק פו

וכו י"א סיטנים

ה' וְזָקְנֵי אֶרֶץ

א. מיד וירדתי ודברתי עמך שם (במדבר יא"ז) – להודיעך שיום סינוי זקנים היה חביב לפני הקביה כיום מתן תורה, שנאמר כי ביום השלישי ירד ה' וגו' (שמות יס"א). ואף בסינוי הזקנים וירדתי כתיב. לפה הדבר דומה? למלך שהיה לו פדרם ושכר לתוכו שומר, ונתן לו שכר שמירה שישמור הפדרם. לאחר זמן אמר לו השומר איני יכול לשמור כולו לבדי, אלא תן לי אחרים שישמרו עמי, איל המלך: לך נתתי את כל הפדרם כולו לשמרו, וכל שבירות שמירתן לך נתתי ועבשיו תאמר לי לך והבא אחרים שישמרו עמי? הריני מביא אחרים שישמרו עמך, אלא הוי יודע שאיני נותן להם שכרם משלי, אלא מתוך שכרך שנתתי לך הם נוטלים שכירותם. כך אמר הקביה למשה, כשאמר לפניו איני יכול לבדי, אמר לו הקביה אני נתתי כך בינה ודעת לפרנס את בניי, ולא הייתי סקקש אחרים הוי יודע שמשלי אינן נוטלין כלום אלא משלך, שנאמר ואצלתי מן הרוח אשר עליך (במדבר יא"ז) – ואעפ"כ משה לא חפר כלום.

ב. ויאמר ה' אל משה אספה לי שבעים איש מזקני ישראל (במדבר יא"ז). זה שאמר הכתוב (משלי כבי"א) אורב טהר לב חן שפתיו רעהו מלך. לפה לא אמר לו אספה לי שבעים אנשים? אלא שבעים איש – מיוחדין, שיהיו דומין לו ולך: (שמות ט"ז). ה' איש מלחמה, ומשה (במדבר יב"ג) והאיש משה עגו מאד.

ג. רבי יהושע פתח: (תהלים פ"ט"ז) אשרי העם יודעי תרועה ה' באור פניך יהלכון רבי אבהו פתר קרא בחמשה זקנים שהם נכנסין לעבר את השנה. מה הקביה עושה? מנח סנקליטיא שלו מלמעלן ויורד ומצמצם שכינתו ביניהם מלמטן. מהיש אומרים: הא תקיף, הא תקיף, הא אלהא, הא אלהא! מי שכתוב בו (שם) אל נערץ בסוד קדושים רבה, מניח סנקליטין

הערות פרק ז:

א. תנחומא בהעלותך אות כ"ח. ילקוט בהעלותך רמז תשל"ו, ובמיר אות כ"ה.
ב. במיר פט"ו אות כ"ג, ופט"ז אות ד, ג. ויקיר פכ"ט אות ד. מדרש תהלים מזמור פ"ט.
ירושלמי

ל.ה. וכיון שבא אדם ליפטר מן העולם נגלה עליו הקביה איל כתוב מעשך שעשית שאתה מת על מעשך שעשית, והוא כותב כיון שכתב אוסר לו חתום, והוא חותם, שנאמר ביד כל אדם יחתום (איוב לד-ו), וקעתיך לבא כשיושב הקביה לדון עם בריותיו, מביא כל הספרים של בני אדם ומגלה להם מעשיהם לכך נאמר ביד כל אדם יחתום

ל.ו. ההיך צדיק וישר הוא (דברים לב-ד) אמרו: בשעת פטירתו של אדם לבית עולמו, כל מעשיו נפרשין לפניו, ואומרים לו כך וכך עשית במקום פלוני, ביום פלוני, והוא אוסר הן, ולא עוד אלא שמצריק עליו את הדין ואומר: יפה דנת לי! — לקיים מה שנאמר תצדק בדברך תזכה בשפטך (תהלים נא-ו).

ל.ז. איר יוחנן: עתיד הקביה לישב בדיון עם הצדיקים ועם הרשעים, והוא הן את הצדיקים ומוליכן לגן עדן והן את הרשעים ומחייבן לגיהנם, והרשעים אומרים לא הן אותנו כראוי! למי שהוא מבקש זוכה ולמי שהוא מבקש מחייב הקביה אומר: אני לא בקשתי לפרסם אתכם, מה עשה הקביה? קורא לאלוגין שלהן (Elogium ספר זכרון): והן יורדין לגיהנם אסר הקביה אתם הציתם לגיהנם פחם לגחלים ועצים לאש (משלי כרכא). — אני נוקם מכם דיני דינים.

ל.ח. רבי אלעזר בן עזריא אומר: אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה! ומה יושף הצדיק שהוא בשר ודם כשהוכיח את אחיו לא יכלו לעמוד בתוכחתו (ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו (בראשית מה-ג) הקביה שהוא דיין ובעל דין, ויושב על כסא דין ודן כל אחד ואחד, על אחת כמה וכמה שאין כל בשר ודם יכולים לעמוד לפניו!

ל.ט. אסר דוד ה' לי בעוזרי (תהלים קיח-ו) מלהיך? לבני אדם שהן באין לדון אצל בימה, והן מתייראין מן הדין אמרו אל תיראו מן הדין אלא תעזו לבבכם, כך ישראל עתידין לעמוד בדיון לפני הקביה והן מתייראין מן הדין, ומלאכי השרת אומרים להם: אל תתייראו מן הדין! אין אתם מכירין אותו? בן עירכם היא, שנאמר הוא יבנה עירי וגלותי ישלח (ישעיה מה-ג) ישבו ואמרו להם אל תתייראו מן הדין! אין אתם מכירין אותו? קרובכם הוא, שנאמר לבני ישראל עם קרובו (תהלים קמח-ד) ישבו ואמרו להם, אין אתם מכירין אותו? אחיכם הוא, שנאמר למען אחי ורעי (שם קכב-ח), ויותר מכן הוא אביבך, הלא הוא אביך קנך (דברים לב-ו), (וכן הוא אומר סי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים (דברים ד-ו), שמזכה אותנו בדיון, כדא וישראל מקוראי (ישעיה מח-ב)

ל.י. וכן את תוצא אברהם נתן לבניו שני ארוסין: צדק ומשפט שנאמר כי ידעתיו למען ונני ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט (בראשית יח-יט), אף הקביה זכה להן כנגדן שני ארוסין: חסד ורחמים מנין? שנאמר ושמר ה' אלהיך את הברית ואת החסד (דברים ד-ב), וכתוב ונתן לך רחמים ורחםך והרבך (שם ינ-ח), אבדו ישראל שלהן, שנאמר הדוסכים ראש משפט ומרי צדקה, ללענה (עמוס ו-ב), אף הקביה נטל את שלו מנין? שנאמר

הערות

ל.ה. תנחומא בראשית אות כ"ט, ובילקוט איוב רמז תתיקבב ל.ו. בבלי תענית דף י"א, ע"ב, ל"ז. שו"ט מזמור א' אות כ"א, ל.ח. ביר פציני אות י"א תנחומא ויגוש אות ה' ובתלמוד בבלי חגיגה דף ד' ע"ב, ל.ט. שוחר טוב מזמור ק"ח אות ו' י"ד, מ. ילקוט המכירי לישעיה אי"כ בשם אנדת שהיש.

סה אתם עושים כי לא לאדם תשפטו כי להי ועמכם בדבר משפט (דהיב יטו) וכן כי המשפט לאלהים הוא (דברים איוז), שלא יאמרו הדיינים אנו יושבים לעצמנו כדן, אלא אמר הקביה לדיינין: הוו יודעין כי עמכם אני יושב שנאמר אני הי אהב משפט (ישעיה סאדח), ואם היתם את הדין אותי אתם מטיין, שנאמר וקרבותי אליכם למשפט (מלאכי גיה) הוי בקרב אלהים ישפט באמצע הדיינין ישפט.

ל. בתורה כתיב ולא תעלה במעלות על מזבחי (שמות ככו), וכתיב ואלה המשפטים (שם כאא), וכי מה ענין זה אצל זה? אלא איר אבינא: כשם שהזהיר הקביה את הכהנים שלא יהיו פוסעין פסיעות נאות על גבי המזבח, אלא יהיו מהלכין עקב בצד נודל, כך הזהיר הקביה את הדיינין שלא יפסיעו פסיעות נאות כדן.

לא. אמר רבי שמואל בר נחמני איר ונתן: כל דיון שדן דין אמת לאמיתו משרה שכינה בישראל, שנאמר (תהלים פבא) אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפט, וכל דיון שאינו דן דין אמת לאמיתו גורם לשכינה שתסתלק מישראל, שנאמר (שם יבו) משוד עניים מאנקת אביונים עתה אקום יאמר הי.

לב. זשיה נס אלה לחכמים הכר פנים במשפט כל טוב (משלי כדכג) מהו כל טוב? אלא בשעה שהדיין יושב ודן דין אמת, כביכול מניח הקביה שמי השמים ושורה שכינתו בצדו שנאמר וכי הקים הי להם שופטים והיה הי עם השופט (שופים בייח), וכיון שרואה אותו שהוא נושא פנים, כביכול מסלק שכינתו ממנו ועולה לשמים והמלאכים אומרים לו: רבשיע מה יש לך? והוא אומר להם: ראיתי את הדיין שהוא נושא פנים ועמדתי לי משם שנאמר משוד עניים מאנקת אביונים עתה אקום יאמר הי וגי (תהלים יבו) ומה הקביה עושה? כביכול שולף חרבו כנגדו, להודיע שיש דיין מעלה שנאמר נורו לכס ספני חרב וגי למען תדעו שדון (איוב יטכט) שדון כתיב, שיש הדין בעולם, לפיכך אמר שלמה נס אלח לחכמים הכר פנים במשפט כל טוב.

לג. מאי דכתיב משוד עניים מאנקת אביונים (תהלים יבו) בשעה שהדיינים מבקשים לקלקל את הדין הקביה מסלק שכינתו מכיניהם, שנאמר עתה אקום יאמר הי אמר הקביה מיד אקום, אמר רבי יודן: גדול עונש גזל עניים יותר מעון דור המבול, בדור המבול כתיב הי למבול ישב (תהלים כטיז), כביכול בישיבה נפרע מהם ועכשו עתה אקום אינו נפרע מהם אלא בקימה אשית בישיע יפיה לו, רבי הושעיא אמר: כשאשית ישועה לאלו ארתיה מרת הדין לאלו.

לד. ואיר שמואל נחמני ונחמון אמר רבי יונתן כל דיון שנוטל (מסון) מזה ונתן לזה שלא כדן הקביה נוטל ממנו נפשו שנאמר (משלי פבכג) אל תנול דל כי דל הוא וגי כי הי יריב ריבם וקבע את קובעיהם נפש.

וכיון

הערות

ל. שמייר פיל אות ב, עיין במכילתא יתרו פי'א וירושלמי ברכות פי'א, היא, ובילקוט המכירי לישעיה א, יז, וילקוט יתרו רמז שיז, ובבלי סנהדרין דף ח, לא, בבלי סנהדרין דף ז, ע"ב, לב, טובא בילקוט המכירי לתהלים מזמור י"ב אות ט"ז ומקורו בתנחומא הישן פי' משפטים, לג, שריט מזמור י"ב אות ג, ובילקוט תהלים רמז תרנ"ז, ועיין בשמייר פי'ז אות ד, לדי סנהדרין דף ז.

תנחומא

כנ. רבי אלעזר אומר: אם יש דין למטה אין דין למעלה, אם אין דין למטה יש דין למעלה. כיצד? אם יעשו התחתונים דין אין דין למעלה, לכך אמר הקב"ה שמרו את המשפט שלמטה שלא תנרמו לי לעשות משפט למעלה הוי ואלה המשפטים (שמות כ"א) אמר להם הקב"ה: כל מה שאני עושה בדין אני עושה, שאם הייתי מבקש לעבור על הדין פעם אחת לא היה העולם יכול לעמוד אמר ישעיה: המה אין לי מי יתנני שמיר ושית במלחמה אפשעה בה אציתנה יחד (ישעיה כ"ד).— פסיעה אחת הייתי פוסע ומעביר על הדין, אציתנה יחד.— מיד היה העולם נשרף; אז יחזיק במעויו (שם, שם) שירי אחוזה בדין, שנאמר ותאחו במשפט ידי (דברים ל"ט) יעשה שלום לי (שם, שם) ועשה שלום בני ובין המשפט, אם שנותי ברק חרבי (דברים ש"ט) אם מיטנה אני מדת הדין ברק אחד יוצא ויחריב את העולם, ומה אני עושה?— ותאחו במשפט ידי, אמר הקב"ה אני נקראתי בעל המשפט, שנאמר כי אלהי משפט ה' (ישעיה ל"ח)

כז. מאי דכתיב ושפטו את העם משפט צדק (דברים כ"ד): בזמן שדנים צדק עושין צדקה עם הבריות, שנאמר אמת סאריך תצטח וצדק משפטים נשקף (תהלים ס"ד).— בזמן שדין אמת סאריך תצטח הקב"ה עושה צדקה עם הבריות וסציל אותם מפורענות ומיסורין, וטובה באה לעולם.

כח. ושלמה היה עומד וקורא ועוד ראיתי תחת השמש מקום המייפוט שמה הרשע (קהלת ג"ט), רבי אלעזר ורבי יהושע בן לוי אומרים: מקום ששנתרדו גדולה יושבין וחותכין דין של ישראל שמה הרשע. מתלא אמר: הן דתלה מרי זייני קולבו רעיה תלה קולתיה (עין ב"ם דף ס"ד), ורוח הקודש צווחת ומקום הצדק שמה הרשע; מקום שנאמר בו (ישעיה א"ב) צדק ילין בה ועתה מרצחים הא עבדין קסולין, רבי לוי ורבי יצחק, רבי לוי אמר שני דברים ביד ושני דברים ביסין, שני דברים ביד דכתיב (איוב י"ב) אשר בידו נפש כל חי ונוי וכתיב (דברים ל"ט) ותאחו במשפט ידי ושני דברים ביסין שנאמר (שם ל"ב) מימינו אש דת למי, וכתיב (תהלים ס"ד) צדק מלאה ומינך, אמר רבי יצחק: אמר הקב"ה לנפש: נפש! כל מה שהחזקתי אותך וצויתי אותך, ואצרתי (דברים י"ב) רק חזק לבלתי אכול הרם כי הרם הוא הנפש וחרי יוצאת ונוולת וחוסמת וחוטאת ועומדת במדת הדין; יוצאה ממדות הדין וחוטאת, שנאמר (ויקרא י"ב) דבר אל בני ישראל לאמר נפש כי תחטא בשגגה ונוי.

כט. כתוב בתהלים (תהלים ס"ד) אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפט, והו שאמר הכתוב לא תכירו פנים במשפט (דברים י"ז) וכן יהושפט ואמר אל השופטים ראו מה

הערות

כנ. תנחומא משפטים אות ה, ביר פכיו אות ה, דביר פיה אות ה, שוי"ט מזמור ע"ב, ובילקוט ישעיה רמז שי"א. כז. תנחומא שופטים אות ה, וילקוט שופטים רמז תתק"ז, ובילקוט תהלים רמז תתל"ד. כח. קהיר פיג פסוק זה, ויקיר פ"ד ופרשה י"ד, פסיקתא דרב כהנא פסיקא ט"ו, ועיין בירושלמי תענית פ"ד, היה פסיקתא ראיכה פ"ה ופכ"ג, איכה רבתי פ"ב ופרשה ד, וילקוט יחזקאל רמז שס"ד, וילקוט אייב רמז תתק"ו, כ"ג, שוי"ט מזמור פ"ב אות א, תנחומא שופטים אות ה, שם פרשה ו"ד, בילקוט תהלים רמז תתל"א, ובילקוט שופטים רמז תתכ"ז, ועיין במ"ד פ"א אות ב, ביר פי פ"ב שהשיר פ"ב מדרש שמאל פ"ט ובפסיקתא רבתי פ"ט.

האלהים הסכות על המצרים, שלח חשך ויחשיך התחיל משלשל ויורד עד שהוא סניע למצריכו. שמה מצרים בצאתם משל למלך שהיו הכל מכבדין אותו עד כמה היו מכבדין אותו עד שהיו סביאן לו דורונות ואלהיהן עמהן, ואיחכ משה ואהרן באים שנאמר ואחר באו משה ואהרן ונוי הוציא הנמוסין ומשמש בהם ולא מצא שם את השם הזה משל לעבד שהיה מהלך עם הבו וכי (כדלעיל בפרק. אלהים חייבי). אבל הקביה חי וקים וכי משל לעני שהיה בסדינה והיה עומד לפני המלך ולא הרגישו. כשננעה בנוסו התחיל מרגיש ואמר אין כיוצא בזה! כך הביא הקביה מכות על המצרים ולא הרגישו פרעה כיון שננעה בנוסו התחיל מרגיש וצווח: (שמות ט"ז) ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים! וכי לא היה המכיה יכול להציל ישראל מיד מצרים במכה ראשונה? אלא לקיים מה שנאמר (איוב י"ב) משניא לנוים ויאבדם, ובתיב (שם) מסיר לב ראשי עם הארץ. ומה כן שאמר ה' הצדיק? כשהיו הסכות באות לא היו באות אלא בארץ מצרים, ואפילו הורד שמה המכה ונכנסת בה כמו לוח היה המכה מטלא את כולה ולא היתה נוגעת בשדה אחרת, ועליה נאמר (ישעיה כ"ט) כי כאשר משפטיך לארץ צדק לטרו וכי.

כב. דרש רב יהודה בר נחמני מתורגמניה דריש לקיש: מאי הכתיב (מיכה ז') אל תאמינו ברע אל תבטחו באלוף?— אם יאמר לך יצר הרע: חטא, והקביה סוחל לך! אל תאמין בו, שנאמר אל תאמינו ברע, ואין רע אלא יצר הרע, שנאמר (בראשית כ"א) כי יצר לב האדם רע מנעוריו, ואל תבטחו באלוף, ואין אלוף אלא הקביה, שנאמר (ירמיה נ"ד) אלוף נעורי אתה (שם) יאמר אדם מי מעיד בי? אבני ביתו של אדם וקורות ביתו (נרדמי ביתו) של אדם מעידין בו, שנאמר (חבקוק ב"א) כי אבן מקיר תזעק וכפים מעץ יעננה. (תניא רבי שילא) [ר' זריקא] אומר: שני מלאכי השרת המלוין אותו מעידין בו שנאמר (תהלים צ"א) כי מלאכיו יצוה'לך, (רבי זריקא אומר) [נחביא] נשמתו של אדם מעידה בו שנאמר (מיכה ז') משוכבת חיקך שמור פתחי סיד, איזהו דבר ששרוי בחיקו של אדם? הוי אומר זו נשמה, (נחביא) [וייא] איכריו של אדם מעידין בו, שנאמר (ישעיה מ"ב) ואתם עדי נאנו ה' ואני אל.

כג. אמר הקביה: אין אני רן את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה.
כד. איר אבהו: אמרו מלאכי השרת לפני הקביה רבשיע! מפני מה אין אומרים לפניך ישראל שירה בראש השנה ויום הכפורים? איל: אפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו וישראל אומרים שירה.

כה. אמר רבי סימון: כי מי גידל אשר לו אלהים קרובים אליו (דברים ד"ז), רבי חטא ורבי הושעיא: חד אמר איוו אומה כאומה הזאת! בנהג שבעולם אדם יודע שיש לו דין, לובש שחורים, ומתעטף שחורים, ומגדל זקנה, שאינו יודע האך דינו יוצא: אבל ישראל אינם כן, אלא לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ומגלחין זמנם, ואוכלין ושותין ושחחים בראש השנה, שזרעים שהקביה עושה להם נם.

רבי

הערות

ועייש מירש מהרזיוו וחדושי הרד"ל, ובשמיר לעיל פי' ופי'ג. **כב.** בכלי חגיגה דף ט"ז ע"א קדושין פ"ק. **כג.** שויט מזמור ה. אות ח. **כד.** בכלי ר"ה דף ל"ב ע"א. **כה.** ירושלמי ר"ה פ"ק. בכלי ר"ה דף כ"ד ע"א. דברים רבה פ"ב, ובילקוט דברים רמז תתכ"ה, וילקוט תהלים מזמור קמ"ה.

יג. מאי דכתיב שמחה לצדיק עשות משפט (משלי כרסו) — שמחה לצדיקו של עולם שנעשה מרת הדין בביתו להחריבו. שכן הוא אוסר נורא אלהים ממקדשיך (תהלים סד-לז). איר יוחנן ממה שעשו במקדש. השתא מה אם לביתו ולמקדשו לא נשא פנים לאחרים על אחת כמה וכמה שהוא עתיד להפרע מאחרים |

יד. והיינו דאמר רבי חייא בר אבא איר יוחנן מאי דכתיב (תהלים סח) נורא אלהים ממקדשיך — אל תקרי ממקדשיך אלא ממקודשיך. בשעה שהקביה עושה דין במקודשיו מתירא ומתעלה ומתהלל.

יז. איר חנינא: כל האומר הקביה ותרן הוא (לעבור על כל פשעים) יותרו חייו (שמונה אל הבריות לחטא!) שנאמר (דברים לבד) הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט (אלא מאריך אף ונביה דליה.)

יח. את מוצא על כל עבירות שאדם עושה הקביה יושב עליו במשפט לומר האין יצא משפטו. מי שנוגב הקביה יושב עליו בדיון, ועל מי שנואף, ועל מי שעובר עבירה. וכן אתה מוצא בימי אחאב: מיכה אמר לכן שמע דבר ה' ראיתי את ה' יושב על כסאו וכל צבא השמים עומד עליו מימינו ומשמאלו (מ"א. כב"ט). וכי יש שמאל למעלה? (כדלעיל סימן ג.) כך עושה הקביה לכל עוברי עבירה, נושא ונותן בדונם.

יז. ההיד וינבה ה' צבאות במשפט (ישעיה הי"ז) תניא: איר שמעון בן יוחאי אימתי שמו של הקביה מתנדל בעולמו? בשעה שעושה מרת הדין ברשעים. ואית ליה קריין סניין: (יחזקאל לח"ג) והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים. וירעו כי אני ה' וכתיב (תהלים ס"ח) נודע ה' משפט עשה. בפעם הזאת אודיעם את ידי ואת נבורתי (ירמיה סז"א) למען דעת צדקות ה' (מיכה דה) — והדין וינבה ה' צבאות במשפט.

יח. דיא: וינבה ה' צבאות במשפט (ישעיה הי"ז). אימתי נעשה הקביה נבוה בעולמו? כשיעשה דין ומשפט באומות העולם שנאמר נצב לריב ה' ועומד לדין עמים (שם נ"ג).

יט. זהו שאמר הכתוב כי פחד אלו איר אל ומשאתו לא אוכל (איוב לא"ג) — פחדתי מאידו של הקביה שהוא מביא על הרשעים. לכן חדלתי מעשות רע.

כ. רבי יוחנן כי הוה סמי להאי קרא בכי: (מלאכי ג"ה) וקרבותי אליכם למשפט והייתי עד מסהר במכשפים ובנאפים ובנשבעים לשקר ובעושי שקר שכר שכיר ואלמנה ויתום ומטי גר ולא יראוני אמר ה' צבאות. אמר: עבד שרבו מקרבו לרוננו ומסהר להעידו תקנה יש לו? —

כא. ההיד (תהלים קה"ט, סה) ויתן להם ארצות ונוי בעבור ישמרו חקיו הביא האלהים

הערות

יג. שריט מזמור ג' אות א. ובילקוט תהלים רמז תרכ"ד. ובילקוט משלי רמז תתקנ"ט. יד. בבלי ובחים דף קס"ו ע"ב. מז. ב"ק דף ג' ע"א. ירושלמי שקלים פ"ה, ה"ב, שם תענית פ"ב, ה"א. שם ביצה פ"ג, ה"ט. ומובא בילקוט ישעיה רמז תרס"ח. שריט מזמור י"ד אות ג' ב"ר פס"ז אות ד' אסתר רבה פ"ז ופ"ח. מז. תנחומא משפטים אות ז' י"ז. ויקר פ"ד אות א. ד"ב פ"ה אות ז'. יח. תנחומא קדושים אות א. ובילקוט ישעיה רמז רס"ט. יט. עיין מעין ננים לאיוב. כ. בבלי חגיגה דף ה' ע"ב. כא. שמ"ד פס"ו אות י' כל הענין ועיי"ש

ה. זשיה כי הי אהב משפט (תהלים לזכח). למה חקביה אהב משפט? — שיהא נקרא בעל המשפט. שנאמר כי אלהי משפט אני (ישעיה ל"ח) ואומר ותאחו במשפט ידי (דברים ל"בא).

ו. רבנן אמרי, קשה הוא כחו של דין שהוא אחד מרגלי כסא הכבוד! מנין? צדק ומשפט מכן כסאך חסד ואמת יחדמו פניך (תהלים פ"ט-טו).

ז. וכן הוא אומר (משלי כ"ד) מלך במשפט יעמיד ארץ וגוי מלך. — זה מלך מלכי המלכים הקביה. במשפט יעמידו ארץ שברא את העולם בדין, שנאמר בראשית ברא אלהים.

ח. אמר רבי אבין הלוי בשם ר' אבא בר כהנא: אין הקביה מודד סדה בכפישה אלא הכל במשפט. שנאמר כי אלהים שופט (תהלים ע"הח).

ט. ואלה המשפטים (שמות כא"א). זשיה ועוז מלך משפט אהב (תהלים צ"ד) כל העוז והגבורה והשבח להקביה הן. אמר דוד לך הי הגדולה והגבורה וגוי (דה"ב כ"ט). עוז של מטיה הקביה. את מוצא מי שהוא בעל זרוע אינו עושה דבריו במשפט. אבל מעביר על המשפט (חוטם וגזל ומעביר על דעת קונו ונושא פנים לפני אוהביו וקרוביו ועושה שלא כדין לשונאיו) אבל הקביה הוא בעל זרוע ואהב משפט. אתה כוננת מישרים (תהלים ש"ב) — איזה זה? זה משפט.

י. ועוז מלך משפט אהב (תהלים צ"ד) אתה מוצא מי שהוא עוז אינו תופש מדת הדין אבל הקביה משפט אהב. שנאמר כי אני הי אהב משפט (ישעיה ס"אח). איר אבהו ואעפ"י שהעוז שלו משפט אהב. — תופש מדת הדין.

יא. זשיה מלך במשפט יעמיד ארץ (משלי כ"ד). — זה הקביה. כשבא ליתן תורה לישראל פתח במשפט. מה כתיב, שם שם לו חוק ומשפט (שמות ט"זכ). וכאן למד משה את המשפטים שלמד לישראל.

יב. ההיז מניר דבריו ליעקב הקיו ומשפטיו לישראל (תהלים קמ"ד) חוקיו זו תורה, ומשפטיו אלו הדינים, (שנאמר) שם שם לו חוק ומשפט (שמות ט"זכ). אמר הקביה למשה: נתתי להם את התורה, תן להם את המשפטים. אמר להם הקביה: סבבקים אתם לעמוד בעולם? שמרו את המשפטים שאין (אדם) ועולם יכול לעמוד בלא משפט. דוד המבול לא אברו מן העולם אלא שעברו על המשפט אמר ר' אלעזר בן פרדת מה כתיב בו, מבקר לערב יוכתו מבתי משים לנצה יאכדו (איוב ד"ב). — הוי ואלה המשפטים.

סאי

הערות

ד. תנחומא, וישב אות י"ד, ילקוט תהלים רמז תש"א. ו. דביר פיה אות א.
ז. ביר פי"ד אות א. ילקוט בראשית רמז י"ט. ילקוט משפטים רמז ש"ו ילקוט משלי רמז תקס"א. ח. תנחומא תזרוע אות ה. עיין ילקוט איוב רמז תקק"ד. ט. שמות רבה פרשה ל. תנחומא משפטים אות א. ילקוט משפטים רמז ש"ו. י. ש"ש מזמור צ"ט ס"יב. י"א. תנחומא משפטים אות ב' ביר פי"ה, ש"ס פ"ל אות י"ג, ומובא בילקוט ריש משפטים, ובלקח טוב בראשית ב' ד. י"ב. תנחומא שם אות ג. ועיין בילקוט תהלים רמז תתפ"ח וביר פי"ב: אות ה. וש"ס פ"ל אות י"ג ושם ס"יים ואין משים אלא דינין שנאמר ואלה המשפטים אשר תשים לפניך.

ש"ש

גירסיה ברכו, ויתאו המלך יפיד (תהלים שם יב) — זה מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא ליפנותיך בעולם. ולמה היה אברהם דומה? לצלחת של אפרסמון (balsam), שהוא נתונה בבית הקברות (בכיר: לצלחות של אפוסיליסמון מוקפת צמיד פתיל ומונחת בזוית ו), לא היה אדם יודע מה ריחה. מה עשה אחד? נטלה וטלפלה ממקום למקום, התחיל ריחה נודף בעולם. כך היה אברהם דר בין עובדי עיז, איל הקביה: מה אתה יושב בתוך הרשעים? צא מביניהם והודיע מעשיך הטובים בעולם, שנאמר לך לך (כראשית יבא).

פרק פה

ובו מ סינינים

אלהי משפט ה'

א. זהו שאמר הכתוב שמחה לצדיק עשות משפט (משלי כ"א-טו). — שמחה לצדיק של עולם כשהוא עושה את הדין. למה? שהוא מתרוסס בעולם. שנאמר ויגבה ה' צבאות במשפט (ישעיה ה"ט"ז)

ב. אמר הכתוב והוא באחד ומי ישיבנו ונפשו אותה ויעש (איוב כ"ג). מהו והוא באחד? איר פנחס הכהן ביר שלום על שהוא יחידו בעולמו יודע משפטן של בריותיו.

ג. דרש ר' פפיים: והוא באחד ומי ישיבנו. — שהוא יחיד בעולמו ואין מי שימחה בידו; כל מה שבקש לעשות עושה, שנאמר ונפשו אותה ויעש. אמר לו רבי עקיבא דיין פפוס! אין דורשין כך, ומה הוא באחד ומי ישיבנו? כשם שהשואל למטה כך שואל למעלה מנין שנאמר בנורת עירין פתגמא וסאמר קדישין שאילתא ונוי (דניאל ד"ד). — כשם שנושאין ונותנין בהלכה למטה כך למעלה, והכל במשפט. שנאמר אבל אניד לך את הרשום בכתב אמת (שם יבא), והקביה נושא ונותן במשפט ואומר האיד יצא דינו של פלוני זה? והם אומרים כך יצא והקביה מסכים עמהם. ממי אתה למד? ממיכה. ראה מה כתיב. — ויאמר לכן שמע דבר ה' ראיתי את ה' יושב על כסא וכל צבא השמים עומד עליו מימינו ומשמאלו (מ"א כ"ג). וכי יש שמאל למעלה, שהוא אומר מימינו ומשמאלו? אלא אלו מימינים מטים לכף זכות ואלו משמאילים מטים לכף חובה. ללמדך שהכל במשפט. שנושאים ונותנים בדין והקביה נושא ונותן עמהם הוי הכל במשפט!

ד. אמר ר"ל מאי דכתיב (צפניה ב"ג) בקשו את ה' כל ענוי ארץ אשר משפטו פעלו באשר משפטו שם פעלו (והקביה מזכיר פועל צדקותיו של אדם בדין).

זשיה

הערות פרק פה

א. מדרש תהלים מזמור ג, אות א, ילקוט תהלים רמז תרכ"ד, ילקוט משלי רמז תתקנ"ט. ב. תנחומא וירא אות כ"א, ילקוט איוב רמז תתק"ח. ג. תנחומא שבות אות י"ד שהשיר פ"א פסוק לסוסתו, מכילתא בשלח פ"ו, שמ"ד פ"ד אות ב, ד. בבלי ובמות דף עה, ע"ב תנחומא

- דכתיב (משלי ד-יח). אורח צדיקים כאור ננה, ואומר (תהלים צד"א) אור זרוע לצדיק וגו'.
- ב. מיד ויקרא אלהים לרקיע שמים – שמים כתיב. שהן שמים מעשיהן של בריות. אם זכו – והנידו (וינידו) השמים צדקי (תהלים נ"ז), ואם לאו – יגלו שמים עוננו (איוב כ"ב).
- ג. והיינו דכתיב את כל נבונה יראה הוא מלך על כל בני שחין (איוב ס"א-כ). וכי הישלים אין הקביה רואה? והכתיב עיני ה' משוטטות (משוטטים!) מה בכל הארץ (זכריה ד"ט), ומהו את כל נבונה יראה? אמר רבי ברכיה אילו הן הגנותנין, מה הקביה עושה להם? מראה אותם לבריות. אמר הקביה אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה' (ירמיה כ"ד) – אמר ר' בנימין בר לוי, אמר הקביה: אם ישב אדם בזוית ביתו ויעסוק בתורה אני מראהו לבריות, ביותר אם ישמון אדם עצמו לעבוד עבודה זרה או לעבירה שאני מראהו לבריות. אמר הקביה: מראה אני מעשיו לעולם. שנאמר ואני לא אראנו נאם ה' ?
- ד. זהו שאמר הכתוב הולך תמים יושע (משלי כ"ח) – זה רוד, שנאמר ואני בתומי תמכת בי (תהלים מא"ג); ונגעש דרכים יפול באחת (משלי שם) – זה אחיתופל. ללמדך שאין הקביה נובה מן האדם עד שמפרסם מעשיו. שנאמר תכסה שנאה במשאון תגלה רעתו בקהל (שם כ"ב).
- ה. ההיד ושם איש ישראל המוכה (במדבר כ"ד). כשם שהקביה מתעסק בשבחן של צדיקים לפרסמן בעולם כך מתעסק בנגותן של רשעים כדי לפרסם בעולם. פינחס לשבח – עליו נאמר זכר צדיק לברכה (משלי י"ז), וזמרי לגנאי – ושם רשעים ירקב (שם).
- ו. וכן מה שאמר הכתוב והוא עד או ראה או ידע (ויקרא א"ה). אמר הקביה אם בקשת להעד העד, ואם לאו אני מעיד, שנאמר והוא עד, ומנין שנקרא הקביה עד? שנאמר ואנכי היודע ועד נאום ה' (ירמיה כ"ט).
- ז. ההיד (איוב כ"ב) יגל יבול ביתו נגרות ביום אפס? יהו נררין ומוציאין, אימתי? ביום שיגרה הקביה אפס באותו האיש. הא כיצד? אדם אומר לחבירו השאיליני נפה, היא אומרת אין לי. השאיליני כברה, ואומרת אין לי. מה הקביה עושה? מגרה ננעים בתוך ביתו, ומתוך שהוא מוציא את כליו הבריות רואות ואומרת לא היה אומר אין לי כלום? ראו כמה חטים יש כאן, כמה שעורים, כמה תסרים יש כאן. לווט ביתא באילן לוויא!
- ח. זשיה שמעי בת וראי והטי אזנך ושכחי עמך ובית אביך (תהלים ס"ה). שמעי בת וראי זה אברהם, ושכחי עמך ובית אביך זו ע"ז, שנאמר אומרים לעץ אבי אתה ירמיה

הערות

- ב. ביר מיד אות ז, ועיין חנינה דף י"ב ובמד"ד פ"ב, והרד"ל יעיר ע"ז אם זכו וינידו השמים צדקה, סקרא זה על הקביה נאמר ע"ש. ג. תנחומא וארא אות ה, ומובא בילקוט א"ב רמז תתקכ"ח, ילקוט וארא רמז ק"פ ושמיר פ"ח. ד. ש"ש סזמור נ"ה אות א, ילקוט משלי רמז תתקס"ב (ע"ש הגירסא). ה. תנחומא פנחס אות ג, ובילקוט פנחס רמז תשע"ב ו: תנחומא ויקרא אות ט"ו. ז. ויקרא רבא פ"ז אות ב, יומא יח, ע"א, תנא דבי אליהו ס"טז. ח. תנחומא ל"ד אות ג, ביר פליט אות ב, (ושם ר' ברכיה פתח), שיר אי לריח שמנך וכו', ילקוט לך רמז ס"ב, לקח טוב לך י"ב א, ילקוט תהלים רמז תתקפ"א.

ז. אמר רבי לוי: למה נילה הקביה לאברהם שנאמר המכסה אני מאברהם ונוי (בראשית יח"ו)? לפי שהיה מהרהר בלבו על דור המבול ואמר אי אפשר שלא היה בהם צדיקים. תדע לך שהוא כך והי' אמר המכסה אני מאברהם מה משיבו? האף תספה צדיק עם רשע (שם יח"ב) אמר רבי לוי הוא הדבר שאמר אברהם. הוא הדבר שאמר איוב. אלא איוב בלע פנה. אברהם אכלה בשולה. איוב אמר אחת היא על כן אמרתי תם ורשע הוא סכלה (איוב ט"ב). אלא אברהם שהיה חכם אמר האף תספה צדיק עם רשע. חזר ואמר חלילה לך מעשות כדבר הזה להמית צדיק עם רשע והיה כצדיק כרשע (בראשית יח"ה).

ח. איר בון: כתיב (דברים י"ט) לא תנסו, והאלהים נסה (בראשית כ"א) כתיב (ויקרא י"ח) לא תקום ולא תטור, וכתיב (נחום א"ב) אל קנא ונוקם הו'. איר לוי: לרב שדירה מצוה את תלמידו ואומר לא תסה משפט והיא מטה משפט. לא תכיר פנים והוא סכיר פנים אמר לו התלמוד: רבי לך שרי ולי אכור?

ט. וכן היה רבי יהושע בן לוי מהרהר אחר מדותיו של הכביה כי סליק לרומי ראה שם עמודים של שיש מכוסים בטיפטאות בשרב שלא יפקעו ובצנה שלא יקרשו. ראה שם עני אחד ומחצלת קנים תחתיו ומחצלת קנים על גביו. על העמודים קרא צדקתך כהררי אל (תהלים ל"ז) — אן דאת ירב את משמע ועל העני קרא משפטך תהום רבה (שם) — אן דאת מחי את מדקדק.

הערות

ז. תנחומא וירא אות ז. ילקוט וירא רמז ס"ב. ביר פמיט אות ט. ילקוט איוב רמז תתיקד. ח. קהיר סיח פסוק באשר דבר מלך שלטון, עייש כל המאמר, ובב"ר פניה. ט. ויקיר פכ"ז אות א. ילקוט תהלים רמז תשכ"ז תנחומא נח אות ח. פסקתא שור או כבש. ביר פליג אות א.

פרק פד

ובו ח' סימנים

מְנַלָּה מְמִירִין

א. רבי יהודה בר סימון פתח: והוא גלי עזיקתא ומסתרתא (דניאל ב"ב). אלו מעשיהם של רשעים, שנאמר (ישעיה כ"ט) הוי המעטיקים מהו. ומסתרתא אלו מעשיהם של רשעים, שנאמר (שם) לשתיר עצה. ידע מה בחשוכא אלו מעשיהם של רשעים, שנאמר (שם) והיה במחשך מעיניהם. ונהורא עמיה שרא אלו מעשיהם של צדיקים. דכתיב

הערות פרק פד

א. ביר פ"א אות וי"ז. ילקוט נ"ד רמז תתרי"ס. סדר עולם רבא פרק ל. ועיין תדביא רבא פרשה י"ד.

ליצחק ויעקב באל שדי ולא הרהרו על מדותי, ולא אמרו לי מה שמך, ואמרת לאברהם קום התהלך בארץ לארכה ורחבה, כי לך אתננה (בראשית יג'י) בקש מקום לקבור את שרה ולא מצא עד שקנה בארבע מאות שקל כסף, ולא הרהר על מדותי אמרתי ליצחק נור בארץ הזאת ואהיה עמך ואברכך (בראשית כד') בהשו עבדיו מיס לשתות ולא מצא עד שעשה מריבה, שנאמר (שם כ"ב) ויריבו רועי נרר עם רועי יצחק לאמר לנו המים ולא הרהר אחר מדותי, אמרתי ליעקב (שם כ"ג) הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה, בקשו מקום לנטוע אהלו ולא מצא עד שקנה במאה קשיטה ולא הרהר על מדותי ולא אמרו לי מה שמך, ואתה אמרת לי מה שמך בתחלה, ועכשו אתה אומר לי (שמות י"ב) והצל לא הצלת את עמך (שם ר"א) עתה תראה אשר אעשה לפרעה. — במלחמת פרעה אתה רואה, ואי אתה רואה במלחמת ליא מלכים, (מכאן אתה למד שנשל משה עכשו את הדין שלא יכנס לארץ — שמ"ר ז')

ד. באותה שעה ביקש הקב"ה לישב עליו בדין מנין? שנאמר וידבר אלהים אל משה (שמות י"ב), ואין אלהים אלא דיין, שנאמר אלהים לא תקלל (שמות כ"ב'ז). נכנסה מנינוריא וליסרה עליו זכות, שנאמר ויאמר אליו אני ה' (שמות י"ב), ואין ה' אלא רחמים, שנאמר ה' אל רחום וחנון ונוי (שם ל"ד).

ו. ההיר ופניתני אני לראות חכמה והוללות וסכלות כי מה האדם שיבא אחרי המלך את אשר כבר עש"הו (קדלת ב"יב) הפסוק הזה נאמר על שלמה ועל משה, על שלמה כיצד? כשנתן הקב"ה תורה לישראל נתן בה מצות עשה ומצות לא תעשה, ונתן למלך מקצת מצות, שנאמר (דברים י"ד) לא ירבה לו סוסים וכסף זהב וכי ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו (שם, שם יז). עמד שלמה המלך והחכים על נזירתו של הקב"ה ואמר למה אמר הקב"ה לא ירבה לו נשים? לא בשביל שלא יסור לבבו? אני ארבה ולא אסור, מה כתיב ביה? ויהיה לעת זקנת שלמה נשיו הסו את לבבו (סא, יא"ד), ולכך אמר שלמה על עצמו (קדלת ב"יב) ופניתני אני לראות וכי אמר שלמה מה שהייתי מחבים על דברי תורה והייתי מראה לעצמי שאני יודע דעת התורה, ואותו הבינה ואותו הרעת של הוללות וסכלות היה למה כי מה האדם שיבא אחרי המלך את אשר כבר עשוהו. — מי הוא שיהיה רשאי להרהר אחר מדותיו ונזירותיו של מלך מלכי המלכים המרוש ברוך הוא אשר הם חצובים מלפניו ששפני שהרהרתי אחר טעשיו נכשלתני

כיצד נאמר על משה? לפי שכבר הודיע הקב"ה למשה שלא ינה אותם פרעה לילך שנאמר ואני ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מצרים להלך ואני אחזק את לב (שמות נ"ט), ומשה לא שמר את הדבר הזה אלא בא להתחכם על נזירתו של הקב"ה והתחיל אומר ה' למה הרעות לעם הזה, התחיל לדון לפניו (כמו שכתוב למעלה פ"ה אות כ"ב ז), וע"ז נאמר שאותה חכמה ודעת של משה של הוללות וסכלות היו, כי מה האדם שיבא אחרי המלך? — וכי מה היה לו להרהר אחר מדותיו של הקב"ה את אשר כבר עשוהו — מה שכבר נילה לו שהוא עתיד לחזק את לבי, בעבור לעשות לו דין תחת אשר העבדים בעבודה קשה ז'!

אמר

הערות

ד. תנחומא וז"ל וראו אות ד. עיין ספרי ואתחנן סימן כ"ז, שמ"ר פ"ג, לקח טוב ריש וז"ל וראו, ויקטש ריש וז"ל, ו. שמ"ר פ"ו אות א, עיין גם באות ב, ועיין קהיר פסוק זה, תנחומא

פרק פג

ובו ט' סינינים

בְּקִדּוּשֵׁיוֹ לֹא יֵאָמֵן

א. רבי יוחנן כי מטי להאי קרא בני: הן בקדושו לא יאמין ושמים לא זכו בעיניו (איוב טרטיז). ואם בקדושו לא יאמין במי יאמין ?

ב. מיד אמרת להו: אדני אתה טובתי כל עליה (תהלים טז). אמר דוד לפני הקב"ה רבשיע, אף על פי שהייתי טלך המלכותי עלי, אמר לו הקב"ה, איני מחזיק לך טובה. טובתי כל עליך. ולמי היא טובתי ? לקדושים אשר בארץ המה. שאין הקב"ה קורא לצדיק קדוש עד שינתן בארץ. למה ? שיצר הרע מוצר לו ואין סאמין בו בעולם הזה עד יום סותו. וכן אמר שלמה, כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא (קהלת דב). לפיכך אינו קורא קדוש עד שינתן בארץ לכך נאמר לקדושים אשר בארץ המה ואפילו אבות העולם לא נקראו קדושים עד שינתנו בארץ. שנאמר הן בקדושו לא יאמין (איוב טרטיז). ואמרת האמין בהם ? בשעה שאמר למשה לך ואספת את זקני ישראל (שמות ג' טז). סמך משה ואמר זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך (שם / ב' טז). אמר רבי פנחס אלו בקשו אבות העולם שתהא דירתן למעלה היו יכולין ואף על פי כן לא נקראו קדושים עד שסתו ונסתם הגולל בפניהם. אמר רבי אחא בר בר פפא מאי מרא ? ומשך אבירים בכחו (איוב כד' כב) זה יצר הרע שמשך אבירים בכחו. לפיכך יקום צדיק ולא יאמין בהיו (איוב שם) כל זמן שהוא בחיים.

ג. ומצינו כמה פעמים איך שהצדיקים מהרהרים אחר מדותיו של הקב"ה. מי לנו גדול ממשה רבינו ! וכתוב ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר (דברים ג' כג). ושיה אחת היא על כן אמרתי תם ורשע הוא סבלה (איוב ט"ב). אמר משה רבונו של עולם ! הכל שוין לפניך נזירה אחת לצדיקים ולרשעים וכן שלמה אמר הכל כאשר לכל מקרה אחד לצדיק ולרשע לטוב ולטהור ולטמא ולזוכה ולאשר איננו זוכה כחוטא הנשבע כאשר שבועה ירא (קהלת ט"ב).

ד. ועל דבר זה נענש משה רבינו מפני שהרהר אחר מדותיו של הקב"ה. שכשבא אל פרעה מה כתוב שם. — ומאז באתי אל פרעה לרבר בשמך הרע לעם הזה (שמות ד' כג). איל הקב"ה: חבל על האבדין ולא משתכחין! הרי כמה פעמים ננלתי לאברהם ליצחק

הערות פרק פג

א. בכלי חנינה דף ה ע"א. ב. מדרש תהלים מזמור ט"ז אות ב. עיין ילקוט איוב רמז תתצ"ח וסוכא גם ברמז תתק"ו. ג. תנחומא ואתחנן את אי ובי. ילקוט ואתחנן רמז תתי"א. שסוקתא אחרי סות. ויקר פיב. עיין קהיר פסוקי הכל כאשר לכל. ועיין בתנחומא אחרי אות א. ובילקוט קהלת רמז תתקפ"ט. ד. בכלי סנהדרין דף ק"א, ע"א. שסיר פיז אות ד קהיר פיז פסוק זה תנחומא שמת סיטן א. ילקוט שמת רמז קע"ו.

תנחומא

הקביה אף אני מביא מורענות על אותן האנשים ביום ובלילה. ההיד ויהי הגשם על הארץ ארבעים יום וארבעים לילה.

לח. כיצד מלקין? כופה שתי ידיו וכיו' ורצועה של ענל בידו כפולה אחת לשתיים ושתים לארבע ושתי רצועות (של חמור) עולות ויורדות בה וכיו' תאנא: של חמור, כדדריש ההוא גלילאה עליה דרב חסדא. ידע שור קונגהו וחמור אבוס בעליו (ישעיה א"ט) אמר הקביה יבא מי שיכיר אבוס בעליו ויפרע ממי שאינו מכיר.

למ. אמר רבי שמעון בר אבא: הנה טוב מאד. — זו מדת הטוב, והנה טוב מאד (בראשית א"לא) זו מדת המורענות, וכי מדת המורענות טובה היא מאד? אלא שוקד על המורענות האיד להביאה. אמר רבי סימן בשם רבי שמעון בר אבא: כל המדות בטלה, מדה כנגד מדה לא בטלה. רבי הונא בשם רבי יוסי: מתחלת ברייתו של עולם צפה הקביה שבמדה שאדם מודר בה מודדו לו לפיכך אמרו חכמים והנה טוב מאד זו מדה טובה.

מ. אמר רבי שמואל יצחק: הנה טוב מאד זה מלאך חיים, והנה טוב מאד זה מלאך המות, וכי מלאך המות טוב מאד? אתמהא אלא למלך שעשה מעודה וויסן את האורחים והכניס לפניהם תמחוי מלא כל טוב, אמר כל מי שהוא אוכל ומכרך את המלך יאכל וערב לו, וכל מי שהוא אוכל ואינו מכרך את המלך יותז ראשו בסוף. כך כל מי שהוא מסגל במצות ומעשים טובים הרי מלאך חיים, וכל מי שאינו מסגל במצות ומעשים טובים הרי מלאך המות.

מא. אמר רבי זעירא הנה טוב מאד זו נן עדן, והנה טוב מאד זו ניהנם, וכי ניהנם טוב מאד? אתמהא! משל למלך שהיה לו פרדס, והכניס לתוכו פועלים, וננה אוצר על פתחו, אמר כל מי שהוא מתכשר במלאכת הפרדס יכנס לאוצרו, וכל מי שאינו מתכשר במלאכת הפרדס אל יכנס לאוצרו, כך כל מי שהוא מסגל במצות ומעשים טובים הרי נן עדן וכל מי שאינו מסגל במצות ומעשים טובים הרי ניהנם.

מב. אמר רבי אדא, (אמר הקביה): בעל פקדונות אני — עמלק הפקיד אצלי חבילות של קוצים והחזיר לו הקביה חבילות של קוצים, שנאמר (שיא טו) ופקדתי את אשר עשה עמלק לישראל, שרה הפקידה אצלי מצות ומעיש, החזיר לה הקביה מצות ומעשים טובים — והי' פקד את שרה.

מג. וכך אמר הקביה לישראל: על כל מצוה ומצוה שעושים אני ה' — אני שעתידי לשלם לכל אהר ואחר מתן שכרו.

הערות

לח. פרק אלו הן הלוקין סכות (דף לא ע"א וע"ב) ומובא בילקוט המכירי לישעיה (א"ט). למ. כ"ב פ"ט אות י"ח. מוטה דף ח, ע"א. מ. ביר שם אות י"ד ועיין חדושי הרש"ש שם וינעם לנמשך. מ"א. ביר שם אות ט, תדכיא רבא פרק ל"א. מ"ב. ביר פניג אות ה, מדרש שמואל פ"רשה י"ח, פסיקתא רבתי פ"יג. מ"ג. תנחומא וישלח אות כ.

דאבוק. חידק! שאני פורע לך — באדין גבריא אלך כסיתו בסרבליהון (דננאל נכא). רבי יודן ורבי הונא: רבי יודן אמר בנוליהון, ר' הונא אמר בסוקסיהון. אמר הקביה ליפת: אתה כסית עהת. אבך, חידק! שאני פורע לך — ביום ההוא אתן לנון מקום שם קבר בישראל ניא העוברים קדמת היום וחוססת היא את העוברים וקברו שם את נוג ואת כל המונו וקראו ניא המן נוג (יחוקאל לטיא). אמר הקביה לחם: אתה בזית ערות אבך, חידק! שאני פורע לך — כן ינה סלך אשור את שבי מצרים ואת נלות כוש נערים וזקנים ערום ויחף והשפי שת ערות מצרים (ישעיה כיד).

לה. ובשעה שגראה הקביה למשה סתוך הסנה, ויאמר משה אמרה נא ואראה (שמות נג), רבי יוחנן אמר שלש פסיעות מסע משה, ריל אמר לא מסע אלא ציאונו עקם. איל הקביה נצטערתה לראות, חידק! שאנלה דך, סיד ויקרא אליו אלהים סתך הסנה ויקרא משה משה ויאמר הנני (שם שסיד), אמר לו הקביה (למשה) אתה אמרתה הנני חידק! שתבא שעה ותאמר תפלה על ישראל ואנכי אענה אותך סיד שנאמר אז תקרא והי יענה תשוע ויאמר הנני (ישעיה נחט).

לו. בוא וראה שכל מה שחשבו המצרים על ישראל הביא הקביה עליהם מה שחשבו להם. הם חשבו להם שיהו שואבי סימיהם, מה כתיב ויהפך להם יאוריהם ונחליהם כל ישתין (תהלים עחטד), הם חשבו עליהם שיהו סוענין פרנמוטיס, שלח עליהם צמרדעים והיו משרפים אותם הם חשבו שיהו עושין בארץ, הרחיש הקביה את הארץ כניב, הם חשבו שיהו טוענין את בניהם כפרנונו הזה, שלח בהם אריות וזאבים ודוכים, היה למצרי יויד בנים אמר לישראל שיוליכם לשוק, והיה הארי בא ונטל אהר, והזאב אהר, והדוב אהר, והנמר אהר, והנחש שרף אהר, והיה נכנס אצל המצרי לברו, והמצרי אומר, איכן הם בני ? אמר לו ישראל שב ואני אעשה לך חשבון: נטל הארי אחד וכך, וכך, עד שנתן לו חשבון. והם חשבו שיהו רועים את מקניהם ושילח בהם את הרבה, שנאמר ויפת כל סקנה מצרים (שמות טז), הם חשבו שיהו בלתי (רוחצים אותם) הביא עליהן את השחין, הם חשבו לסקול אותם באבנים, הביא עליהם הקביה את הברד, שנאמר ויהי ברד וגוי (שם שסכב), הם חשבו שיהו כוהמיהם, הביא הקביה את הארבה ואכל אילנותיהם, שנאמר ויאכל את כל עשב הארץ וגוי (שם יטו), הם חשבו לאסור אותם בבית האסורים, הביא הקביה עליהם חושך, שנאמר לא ראו איש את אחיו וגוי (שם שסכב), הם חשבו להרוג אותם הקביה הרג בכוריהם שנאמר והי הכה כל בכור (שם יבכט) הם חשבו לשקע אותם במים אף הקביה שקען במים שנאמר ונער פרעה וחילו בים סוף וגוי (תהלים קלרטו) שהקביה משלם סרה כנגד סרה.

לו. בדור המבול כתיב ויהי הגשם על הארץ ארבעים יום וארבעים לילה (בראשית דייב) וזיה כי כל ימיו מכאובים ובעם עניינו גם בלילה לא ישכב לבו (קהלת ביכט), רבי ברכיה אמר ברור המבול הכתוב מדבר, שהיו מכאיבין מעשהיהן לפני בוראן, ובעם עניינו — זה ענין רע שהיה בידן, גם בלילה לא ישכב לבו סן העבירה, לא ביום ולא בלילה, אמר הקביה

הערות

לה, תנחומא שמות אות ייג, שמיר פ"ב אות ו, לו, תנחומא בא אות ה, ילקוט וירא רמז קפיו בשם תנחומא, לו, מהיג למהרש"ש נח ס"ז, פ"ב ע"ש.

לבם: בזום הראשון פרו עין הרר כסת תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל (ויקרא כג"ט). וכתיב כמי מעץ מי עמי (ישעיה ס"ב) לעתיד לבא יעלה על שפתו מזה ומזה מל עץ סאבל ונוי (יחזקאל מז יב).

ל. רבו ברכיה בשם רבני דתמן אמר; אמר הקביה לאברהם; אתה יצאת מבית אביך בן שבעים וחמשה שנים חייך! אף נואל שאני מעמיד סמך יהיה בן שבעים וחמשה שנים כמנין הרסה.

ל"א. ובשעה שהתפלל אברהם על סדום כתיב ויען אברהם ויאמר וכיו ואנכי עפר ואמר (בראשית י"ד). אמר, אלו הרנני אמרפל לא הויתו עפר? ואי שרפני נפרוד לא הויתו אפר? אמר לו הקביה חייך! אתה אמרת ואנכי עפר ואמר חייך! שאני נותן לבניך כספה בהם, שנאמר (במדבר י"ז) ולקחו לסטא מעפר שרפת החטאת ואסף איש סהור את אפר הספה.

לב. ובשעה שיצא להלחם עם המלכים כתיב ויחלק עליהם לילה (בראשית י"ד) א"ל הקביה; אתה עשית עמי מאמש עד חצי הלילה והרגת בשונאי חייך. אני עושה עם בניך סחצות עד הבוקר והורג בשונאיהם, ואימתי? במצרים. שנאמר (שמות י"ב) ויהי בחצי הלילה זהו הבת בל בכור ונוי.

ל"ב. וכשאמר אברהם לסלך סדום הרימותי ידו וכיו אם סחוט ועד שרוך נעל (בראשית י"ד) ואין הרפת אלא שבועה. שנאמר וירם ימינו ושמאלו אל השמים וישבע בחי העולם (דניאל י"ב); אמר הקביה; אתה אמרת אם סחוט חייך! שאני נותן לבניך מזבח סחוט של סיקרא מקיפו. דא; אני נותן לבניך מצוה של חוט שנאמר ועשו להם ציצית (במדבר ט"ז). ועד שרוך נעל — אני נותן לבניך מצות הנעל, שנאמר וחלצה נעלו (דברים כ"ד) עד שרוך נעל, אמר הקביה בזכות כך אני נותן לבניך מצות הפסח, שנאמר וככה תאכלו אתו סתניכם חגורים נעליכם ונוי (שמות י"ב). דא; אמרת אם סחוט ועד שרוך נעל — אני טיבח לבניך, שנאמר מה יסו פעמיד בנעלים (שירש י"ב). דא; אם סחוט משבח אני לבניך כחוט, שנאמר כחוט השני (שם, י"ג). דא; אמרת אם סחוט ועד שרוך נעל — בזכות כך אני מורע לשונאיהם, שנאמר על אדום אשליך נעלי (תהלים כ"ד). אתה מאסת שכרו של בשר ודם ראה מה שכר מתוקן לך לפני! שנאמר שכרך הרבה מאד (בראשית ט"א)

ל"ד. וכן אתה מוצא אצל בני נח. ויקח שם ויפת את השמלה ונוי. (בראשית כ"ב). אירי ויחנן שם התחיל במצוה תחלה ובא ויפת ונשמע לו. לפיכך זכה שם לסלית, ויפת לפיזולא, וישמו על שכם שניהם וילכו אחורנית ויכסו את ערות אביהם מנשמע שנאמר וילכו אחורנית איני יודע שערות אביהם לא ראו? אלא מלמד שנתנו ידיהם על פניהם והיו מהלכין לאחוריהם ונהנו בו כבוד כמורא האב על הבן, אמר הקביה לשם; אתה כסת ערותו דאבך

הערות

ל. ביר פליט אות י"ג ועיין ילקוט אסתר רמז אלף נ"ג. ל"א. ביר פליט אות י"א. עיין ילקוט וירא רמז פ"ג מוטה דף י"ז וחולין פ"ח. ל"ב. מוטה דף ד'. ע"א. ביר פליט אות נ. תנחומא בא אות ז. מכילתא פי בא. ילקוט לך רמז ר"ח. ל"ג. תנחומא לך אות י"ג. ביר פליט אות ט. בכלי מוטה דף י"ז. חולין דף פ"ט. שמיך פ"א. אגרת פראשית פרק י"ג. ילקוט לך רמז ע"ז. ועיין סדות פ"ג מ"א. ל"ד. ביר פליט אות ה. עיין שהשיר פ"ה. אסתר רבה פ"ג. תנחומא וזבילקוט יחזקאל רמז ש"ט.

את כל אלהי הגכר אשר בידם וגוי (שם להיד). בשפיכות דמים מנין? שנאמר ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי אחי דינה איש חרבו וגוי (שם לר-כה). בנילוי עריות? מנין מדינה. שנאמר וירא אותה שכב בן חמור ותרבק נפשו בדינה בת יעקב.

כז. אמר רב יהודה אמר רב, כל מה שעשה אברהם למלאכי השרת בעצמו, עשה הקביה לבניו בעצמו, וכל מה שעשה אברהם עיי שליח עשה הקביה לבניו עיי שליח, ואל הבקר רץ אברהם (בראשית יח). — ורוח נסע מאת ה' (במדבר וא-כא). ויקח חמאה וחלב (בראשית יח). — הנני מספיר לכם לחם מן השמים (שמות טז). והוא עומד עליהם תחת העץ — הנני עומד לפניך שם על הצור בחורב (שם יז). ואברהם הולך עמם לשלחם — והי הולך לפניהם יוםם (שם, יג). ויקח נא מעט מים — והכית בצור ויצאו מסנו מים ושתה העם (שם יז). ופליגא דרב חסא ביר חנינא דאמר רבי חסא ברי חנינא וכן תנא דבי רי ישמעאל בשכר גי זכו לני. בשכר חמאה וחלב זכו למן, בשכר והוא עומד עליהם זכו לעמוד הענין, בשכר ויקח נא מעט מים זכו לבארה של מים.

כח. אמר רי סימאי, אמר הקביה לאברהם: בזכות שלש ריצות שרצתה, חיידך כטאבא ליתן תורה לישראל, שאני רץ לפניהם שלש ריצות ואלו הן שלש ריצות שרץ אברהם: וירץ לקראתה, ואל הבקר רץ אברהם, ויסהר אברהם האלהה וגוי הרי שלש ריצות אף הקביה פרע לבניו בסיני כנגדו. שנאמר ויאמר ה' מסיני בא וגוי (דברים לז). איל הקביה: חיידך! אתה אמרת ויקח נא מעט מים, בו בלשון אני נואל אתכם מסצרים. שנאמר ולקחתי אתכם לי (שמות יז) הרי בעולם הזה, בעוה"ב מנין? שנאמר ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים מששפחה (ירמיה דיד). אתה אמרת להם נא, חיידך! בו בלשון אני מוכיח את בניך, שנאמר לכו נא ונוכחה יאמר ה' וגוי (ישעיה איה). אתה אמרת להם מעט, חיידך! בו בלשון אני מנרש את האמות מלפני בניך שנאמר מעט מעט אנרשנו ספינדך (שמות כג-ל) ומנין אף לעולם הבא שנאמר כי כה אמר ה' צבאות עיד אחת מעט היא ואני מרעיש (חגי ביו) אתה אמרת להם מים, חיידך שאני מעלה לבניך את הבאר, שנאמר עלי באר ענו לה (במדבר כאיז) ומנין אף משנכנסו לארץ? שנאמר כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה ארץ נחלי מים וגוי (דברים חז). מנין אף לעה"ב שנאמר והיה על כל הר גבוה ועל כל גבעה נשאה פלגים וכלי מים (ישעיה ל-כה)

כט. (נוסח אחר) איל הקביה לאברהם: אתה אמרת ורחצו אף אני צרחין סכס, שנאמר אם רחין ה' את צואת בנות ציון וגוי (ישעיה דיד) אתה אמרת ונליכס אף אני אשלח לבניך רגלי מבשר, שנאמר מה (אוו על ההרים רגלי מבשר (שם נכז). ואת אמרת והשענו אף בניך יאמרו ויהי ה' למשען לי (תהלים יחיש). ואת אמרת תחת אף אני אומר תחת אבותיך יהיו בניך (שם טהיז). ואת אמרת העץ ואף אני אעשה לכם לקחת עץ שנאמר ולקחתם לכם

הערות

כז. בכלי ביס דף פיז, ע"ב, ועיין תוספתא סוטה פ"ד, ביר פ"ח, שמיר פכיה אות ה. במיר פ"ד, קהיר פ"א פ"א, פסיקתא רבתי פ"א ס"ג, תרכ"א פיז, ילקוט וירא רמז פב, לקח מוב וירא יח ד, אדריג פיז, כח, תנחומא וירא אות ה, ילקוט וירא רמז ס"ב מדרש הזית פ"ה, פ"א, שמיר פיז, פרקי דריא פרק כ"ט, שו"ט סומוז קי"ד, תרכ"א פרק כז, כט. עיין תנחומא שם הערת ה"י מיהר שלמה באבער.

כג. ויאמר בי אדוני כי עבדך ערב את הנער (בראשית ס"ד-ל"ב). אימתי פרע יהודה ערבותו? בימי נלית כיון שהיו ישראל באותה שעה בצרה מה כתיב? ויגש הפלשתי השכם והערב (שיא יד-טו) מחרף ומנרף. והוא הרשע היה מחרף ארבעים יום (שיא, שם ט"ז). רבי יצחק ורבי לוי: רבי לוי אמר על ידי שהלכה ערפה אמו עם חסותה ארבעה מילין ופרעה לה הקב"ה והעמיד ממנה ארבעה נבורים. שנאמר את ארבעה אלה יולדו להרפה בנת (שם, כא-כב). רבי יצחק אמר ארבעים פסיעות הלכה עמה. לפיכך נתן לה הקב"ה שכרה ונתן לה נלית. והיה מחרף לפני הקב"ה ארבעים יום, שנאמר ויתיצב ארבעים יום (שיא יד-טו). אמר ושי לדוד בנו הרי השעה לקיים אותו הערבות של זקניך שערב את בנימין מיד אביו, שנאמר אנכי אערבנו, אלא לך והוצא אותו מערבותו. שנאמר ואת אחיך תפקוד לשלום ואת ערובתם תקח (שם, שם, י"ח) מה עשה דוד? הלך וקיים את הערבות והרג את נלית. א"ל הקב"ה חייך! כשם שנתת את נפשך על שאול, שהוא משכשו של בנימין, כשם שעשה יהודה זקניך על בנימין, כך אני נותן בית המקדש בנבולך ובנבול בנימין ומנין שהיה בית המקדש בחלקו של בנימין ובחלקו של יהודה? שכתוב אחד אוטר בנימין זאב יטרף בבקר יאכל עד (בראשית מ"ב-ז). — זה תמיד של שחר, ולערב יחלק שלל — זה תמיד של בין הערבים וכתוב אחד אוטר יפה נוף משוש כל הארץ (תחלים מ"ג). ולא עוד אלא חייך! שכל השבטים נולים ושבת יהודה ובנימין אינם נולים עמהם. למה? ששני השבטים האלו הם האמינו כי וקדשו את שמי בים עם משה.

כד. רחל אמרה ליעקב אבינו הבה לי בנים ונני (בראשית ל"א). ויחר אף יעקב ברחל (שם ש"ב). ורוח הקודש אומרת החכם יענה דעת רוח (איוב ט"ב). אמר יעקב לרחל: וכי אנטידוסר (אנטיקוסר Anticösar) של הקב"ה אני, התחת אלהים אנכי? (בראשית ל"ב). א"ל הקב"ה חייך! הלשון שאמרת התחת אלהים אנכי, בו בלשון בנה עומד ואומר לבניך התחת אלהים אני (שם נ"ט).

כה. ובשעה שבא יעקב לפני יצחק אביו ואמר לו קים נא שבה (בראשית כ"ד). א"ל הקב"ה אתה אמרת קום נא שבה, חייך! בו בלשון אני פורע לך. שנאמר (במדבר י"לה) קומה ה' ופוצו אויבך.

כו. מה כתיב עוד כיעקב אבינו? — ויבא יעקב שלם (בראשית ל"ח). בא מפרך ארם בתנאין שהתנה עמו הקב"ה לא חיסרו כלום. מה עייה יעקב? התחיל פותח איטליסין. א"ל הקב"ה שנדרת לפני שכחת, ולא כך אמרת אם יהיה אלהים עמדי (שם כ"ח) — שלא אעבוד עיני, ושמרני — משימכות דמים. בדרך הזה — מגילוי עריות, שנאמר כן דרך אשה מנאפת אכלה ומחתה פיה ואמרה לא פעלתי און (משלי ל"ב) שמרו הקב"ה. שכן הוא אומר ושמתוך בכל אשר תלך (בראשית כ"ט). אמר יעקב אם שמרתנו מכל הרברים הללו כל אשר נתן לי עשר אעשרנו לך (שם, שם-כב) כיון שבא לארץ שכח אותו נדר, אמר הקב"ה חייך! באותן הרברים שאמרת לשמרך בהם אתה נכשל. בעיני מנין? שנאמר ויתנו אל יעקב את

הערות

כג. תנחומא שם באריכות, וברות רבה סיב איה כ. וילקוט שמואל רמז קכ"ו.
כד. תנחומא ויצא אות י"ט. כ"ה. ב"ר פס"ה אות י"ח. עיין ילקוט תולדות רמז קט"ו.
כו. תנחומא שלח אות כ.

בבלי

וכיון שמת' יעקב לא אכלו על שלחנו אמרו יש' רעה מסונה בלבו של יוסף והשב' ישיב לנו את כל הרעה אשר נסלנו אותו (שם). ויצו אל יוסף לאמר וכי כה תאמרו ליחסף אנא שא נא' דוני (שם, שם, יו). אמר רבי אבין, אמר הקב"ה: אתם אמרתם. בלשון הזה אנא, עתיד כהן גדול ליבנם לבית קדשי הקדשים ומלמד סניגוריא על בניכם בלשון הזה: אנא' ה'

יז. וכן אצל ראובן מה שאמר הכתוב וישמע ראובן ויצילהו (בראשית לז-כא). אמר לו הקב"ה: אתה פתחת תחלה בהצלת נפשות, חייך! שאין ספירישין ערי מקלט תחלה אלא בתחומך, ההיך (דברים ד-ט) את בצר במדבר.

יח. מיד וישב ראובן אל הבור (בראשית לז-כט). והיכן היה? רבי אליעזר ורבי יהושע: ר' אליעזר אומר בשקו ובתעניתו, כשנפנה הלך והציץ לאותו בור ההיך וישב ראובן אל הבור, אמר לו הקב"ה, סעולם לא הטא אדם לפני ועשה תשובה, ואתה פתחת בתשובה תחלה, חייך! שכן בנך עוסד ופותח בתשובה תחלה, ואיזו? זה הושע שנאמר (הושע יד-ב) שובה ישראל עד ה' אלהיך.

יט. וכן אצל יהודה, אמר רבי יוחנן אמר הקב"ה ליהודה, אתה אמרת הכר נא (בראשית לד-לג), חייך! שתמר אומרת לך הכר נא (שם) לחיכה.

כ. וישחטו שעיר עיזים וכי (שם לד-לא) אמר הקב"ה ליהודה, אתה רמית באביך בגדי עיזים, חייך שתמר מרסה בך בגדי עיזים.

כא. ובשעה ששלחה אצל יהודה לאיש אשר אלה לו (בראשית לח-כז) אמרה לו: יהודה, הכר נא את בוראך! מיד ויכל יהודה, באותה שעה יצתה בת קול ואמרה לו תאמר מסני הרה שלא תשרף, ואחר כן הודה מסני היה הדבר. איל הקב"ה: יהודה! אתה הצלת לי שלש נפשות מן הארץ אחד מן הבור, חייך! אף אני מציל לך כשם שהצלת לי, מי הם? חנניא, מישאל ועזריה סכבשן האש, ודניאל מבור אריות, מה כתב בהם? והיו בהם סבני יהודה, רניאל חנניה מישאל ועזריה (דניאל א-ז) סבני חזקיה אן כתיב כאן אלא סבני יהודה על ידי מה? על ידי שהציל תמר ובניה ויוסף מן הבור.

כב. וכן דרשו על המסוק ויגש אליו יהודה (בראשית מד-יח) — שגשג להלחם עמו; ואחר כך כשדבר עמו אמר בי אדוני, אדוני שאל את עבדיו ונאמר אל אדוני ועתה ישב נא עבדך וגו' איל המביה: הרי ריפתה עתה מן הכח הראשון ודברת תחנונים, חייך! אעיש שאמרתו ורוב לה עם יהודה (הושע יב-ט), אלא חנן אני וארחם עליך, שנאמר כי לא לעולם אדיב (ישעיה נד-ו), ואין עולם אלא יהודה, שנאמר (יואל ד-כ) ויהודה לעולם תשב, ויאמר

הערות

והוא עפ"י טעות שהסאמר הזה נמצא בתנחומא שמות אות ד. ועיין מה שכתוב בכ"ר פ"ק אות ה. עיין גם בלקח טוב בראשית נ"טו. יז. ב"ר פס"ד אות ט"ו, מכות דף י"ד, מדרש שמואל פרשה ט, ובילקוט דברים רמז תתכ"ט. יח. ב"ר פס"ד אות י"ט מדרש משלי פרשה א. פסיקתא דריב"ז פסקא כ"ד. ילקוט וישב רמז רמ"ב, ילקוט הושע רמז תקל"ו. יט. ב"ר שם, ופ"ה אות י"א, בבלי מוטה דף י"ד: אגדת בראשית פרק ט. כ. ב"ר פפ"ה אות ט. כא. תנחומא וישב אות י"ו. עיין מוטה שם. כב. תנחומא ויגש אות ה, ובכ"ר פציג אות ו' וילקוט יהושע רמז כ"ב.

והשני. אמר לו הקביה אני ספתה אותך ואתה אומר שלח? חייך! אני פורע לך. לסחר כשיעשה את המסכן תהא סבור בעצמך שתשמש בכהונה גדולה ואני אומר לך קרא לאהרן שישמש.

יג. וכיוסף כתיב ויבא יוסף את דבתם רעה (בראשית לד) מהו את דבתם רעה? שאמר לשון הרע על אחיו. ומה לשון הרע אמר עליהם? אמר רבי יהודה: אמר עליהם שחוטכין אבר מן החי ואוכלין. איל הכביה: אתה אמרת לשון הרע על השבטים חייך! לסחר אתה יורד למצרים ואתה קורא להם שיאכלו עמך. והם חושדין אותך שם על השחיטה שנאמר וישיכו לו לבדו ונוי (בראשית מג) רבי מאיר אומר איל אחיי נותנין עיניהן בכנענית איל הקביה אמרת אתה לשון הרע על אחיך. חייך! לסחר אתה יורד למצרים והיא אוטרת בא אלי העבד העברי (שם, לטו).

יד. וכן כתיב באחי יוסף ויקרעו שמלותם ונוי (בראשית מד). אמר להן הקביה: אתם הקרעתם בנדי אביכם בדבר של חנם כך אתם תקרעו בדבר של חנם. ויעטום איש על חמורו (שם). לא הוצרך אחר מהן לחמורה. והן עומדין ומחכטין לבנימין על כתפיו ואומרים לו: אי נבך ברה דננכתא! ביישתני! בן אמך את! כך היא ביישה את אבינו. — ותנוגב רחל את התרפים (שם לאיכ). בזכות אותן הסכות שהכוהו על כתפיו זכה ושרתה שכינה על כתפיו. שנאמר ובין כתפיו שכן (דברים לג).

טו. מאי דכתיב יתפשו בזמותו זו חשבו (תהלים יב) אלו השבטים איר יודן מאן דאמר רחמנא וותרן הוא. יתוותרון בני מעוהי אלא סאריך אף ונביה דיליה אמר הקביה לשבטים אתם סכרתם אחיכם מתוך אכילה ושתיה. שנאמר וישבו לאכל לחם (בראשית לג) והרי הוא נוטל את שלו מתוך אכילה ושתיה. שנאמר והמלך והסן ישבו לשתות (אסתר גטו). אמר רבי חנין. אמר הקביה לשבטים: אתם סכרתם אותו לעבד. שנאמר לעבד נמכר יוסף (תהלים קהיז). חייכם! שאתם קורין בכל שנה ושנה עבדים היינו לפרעה במצרים. רבי פנחס בשם רבי הושעיא אמר: שבטים גרמו לקרוע שמלת אביהם. והיכן נפרע להן? במצרים. שנאמר ויקרעו שמלותם (בראשית מד). יוסף גרם לשבטים לקרוע שמלותם. עמד בן בנו ונפרע לו. שנאמר ויקרע יהושע שמלותיו (יהושע ד) מנשה גרם לשבטים לקרוע. לפיכך הוקרע נחלתו חציה בעבר הירדן. וחציה בארץ כנען. שבטים קרעו על בנימין. עמד בן בנו ונפרע לו. שנאמר ויקרע מרדכי את בגדיו (אסתר ד).

טז. וכיון שמת יעקב אבינו כתיב ויראו אחי יוסף כי מת אביהם (בראשית נט) מה ראו? ראו כל ימים שהיה יעקב קיים היה יוסף סועד עמהם. והיו אוכלין על שלחנה. וכיון

הערות

יג. תנחומא וישב את ה. עיין בירושלמי פאה פ"א. ה"א. ועיין גירסת המדרש בביר פסיד אות ה. וכובא בילקוט וישב רמז קיט. ובילקוט משלי רמז תקנ"ד. יד. תנחומא מקץ אות יג. ועיין הגירסא בביר פסיד אות ב. ועיין בתנחומא הישן ובאסתר רבה פ"ח. טו. שריש מסור י"ד אות ג. ועיין בילקוט תהלים רמז תרס"ה. תרס"ו. ותרס"ח. והוא מפסיקתא רבתי פ"א. בתנחומא וארא אות ט"ז. עיין עוד בירושלמי שקלים פ"ה. ה"ב. תענית פ"ב. ה"א. ביצה פ"ג. ה"ט. ובבביר פס"ח אות ה. ופסיד אות ב. אסתר רבה פ"ז ופ"ח. בבלי ביק דף נ"ע"א. ובילקוט הושע רמז י"ז. טז. טובא בילקוט ויחי רמז קס"ב בציון ביר פ"ק. והוא

ח. תנו רבנן: דור הסבול לא נתנאו אלא בשביל טובה שהשפיע להם הקב"ה, ומה כתיב בהם? כתיבה שלום ספחד ונוי (איוב כא"ז), וכתיב (שם) שורו עבר ולא ינעול ונוי וכתיב (שם, יט) ישלחו כצאן עויליהם ונוי ישאו בתוף וכונר ונוי יבלו בסוב יסיהם ונוי, (שם, יב), וכתיב וברנע שאול יחתו ונוי שפינו, והיא גרסה שאמרו לאל סור מסנו ודעת דרכיך לא חפצנו ומה שדי כי נעבדנו ונוי (שם) אמרו: כלום צריכים אנו לו אלא לטיפה של נשמים, יש לנו נהרות ומעיינות שאנו נוסתפקין מהם. אמר הקב"ה בטובה שהשפיעתי להם בה מנעיסים אותי ובה אני דן אותם, שנאמר (בראשית ריו"ו) ואני הנני מביא את הסבול מים, רבי יוסי אומר: דור הסבול לא נתנאו אלא בשביל לגלג העין שדומה למים, שנאמר (שם רב) ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו לסיכך דן אותם במים שדומה לגלגל העין, שנאמר (שם ד"א) נבקעו כל מעיינות תהום רבה, אמר רבי יוחנן דור הסבול ברבה קלקלו ברבה נידונו, ברבה קלקלו, דכתיב (בראשית ו"ה) וירא ה' כי רבה רעת האדם, ברבה נידונו, דכתיב (שם) נבקעו כל מעיינות תהום רבה.

ט. כך פתח רבי תנחומא בר אבא: חרב פתחו רשעים ונוי חרבם תבא בלבם (תהלים ל"ד, טו), מהו חרב פתחו רשעים? זהו קין, שעד עכשו לא היה הורג בעולם ובא קין ופתח בהרניה, שנאמר ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגוהו (בראשית ד"ח), א"ל הקב"ה: רשע בחרב פתחת לעולם! חרב פתחו רשעים זה קין, להפיל עני ואביון — זה הבל, אמר ליה הקב"ה: אתה פתחת חרב בעולם תבא החרב בלבו של אותו האיש — חרבם תבא בלבם, דיא חרב פתחו רשעים — זה הנן בן נחש, א"ל הקב"ה: רשע בחרב פתחת תבא חרב בלבו של אותו האיש, דיא חרבם תבא בלבם, אלו ארבעה מלכים אמרפל וחביריו, שעד עכשו לא היתה מלחמה בעולם, ובאו ופתחו בחרב, אמר להם הקב"ה: רשעים, אתם פתחתם בחרב! תבא החרב בלבם של אותם האנשים; שנאמר חרבם תבא בלבם, מיד עמד עליהן אברהם והרגן, י. ראה מה שכתוב בתורה ויבא הפליט (בראשית י"ד) ריש לקיש בשם בר קפרא: הוא עונ הוא פליט ולמה נקרא שמו עונ? שבא ומצא את אברהם וישב ועוסק במצות עונות, הוא לא נתכוין לשם שמים אלא אמר, אברהם זה קונין הוא, ועכשו אני אומר לו נשבה בן אחיך, והוא יוצא למלחמה ונהרג, ואני נוטל את שרי אשתו א"ל הקב"ה חייך! שכר פסיעותיך אתה נוטל שאת סאריך ימים בעולם, ועל שחשבת להרוג את הצדיק, חייך! שאתה רואה אלף אלפים ורבי רבבות סבני בניו, ואין סיפו של אותו האיש ליפול אלא בידך, שנאמר (דברים נ"ב) ויאמר ה' אלי אל תירא אותו כי בידך ונוי

יא. ראה שהקב"ה משלם נמול לאהביו, לשונאיו על אחת כמה וכמה!

יב. הרי סצינו במשה רגינו עליו השלום כל אותן הימים שהיה משה בסנה אמר לו הקב"ה לך בשליחותי! והוא אומר שלח נא ביד תשלח (שמות ד"ג), כך היום הראשון והשני

הערות

ח. בבלי מנהדרין דף ק"ח, ע"א. ט. תנחומא לך אות ז. ילקוט תהלים רמז תשל"ו, עיין ב"ר פ"ט"ב אות א. פרקי דרבי אליעזר פ"א, אדרינן פרק ו'. ילקוט לך רמז ע"ב. י. ב"ר פ"ט"ב אות ח. עיין נז"ה דף פ"א. — במ"ד פ"ט, ד"ב פ"א. תנחומא חקת אות כ"ה. ילקוט לך רמז ע"ב. ילקוט חקת רמז תשס"ה, י"א. תנחומא שלח אות ח. ועיין אנדת בראשית פניה. י"ב. שם שמיני אות ח.

תנחומא

הזה ? ויאמר (הנכה) (הגך) רואה בעיניך ומשם לא תאכל וכתביב (שם) ויהי לו כן וירסמו אותן העם בשער וימותו.

ב. וכן מצינו אצל נבוכדנצר, מפני ששלח ורביא את צדקיהו והיה מאכיל אותו שעורים, ומעמיד אותו ומבזה אותו בקלון, אמר הקביה כך אתה מבזה אותה חייך! אין אתה יוצא מן העולם עד שיהיו כל הבריות שוחקין עליך, שנאמר ומן אנשא לך טרדין (דניאל ד'כט), ולא עוד אלא כשם שבזית אותו כך אתה מתבזה בפני כל הבריות, מה כתיב ? ושן בהמות יחיתן וגוי (חבקוק ב'יז), אמר רבי אבא שנעשה חתן לכל בהמה וחיה, ומי נרם לו הבזיזן הזה ? אלא על ידי שביזה את צדקיהו.

ואף פרעה היה מחרק בשיניו כנגד משה אמר להם נרפים אתם נרפים (שמות ה'יז), אמר רבי יהודה בר סימון : מהו נרפים ? אמר להם קדושים אתם, על כן אתם אומרים נלכה נזבחה להי (שם, שם, יז), אמר הקביה השכם בבוקר והודע לפרעה שאינו כלום, כה אמר ה' אלהי העברים שלח את עמי ויעבדני, כי בפעם הזאת וגוי (שם ט"ג, יד), אמר לו שלח עמי ויעבדני כך יפה לך ואם לאו כי בפעם הזאת וגוי.

ג. ויאמר ה' אל משה כמד לב פרעה (שמות ז'יד), אמר הקביה, חייך! בו בלשון שהכבדת את לבך אני מתכבד, שנאמר בהכבדו בפרעה (שם, יד'ח).

ד. תנא משמיה דרבי יהושע בן קרח: פרעה שחירף בעצמו נפרע הקביה ממנו בעצמו, שנחרב שחירף ע"י שליח נפרע הקביה ממנו ע"י שליח, פרעה דכתיב ביה (שמות ה'ג) מי ה' אשר אשמע בקולה, נפרע הקביה ממנו בעצמו, דכתיב (שם יד'כז) וינער ה' את מצרים בתוך הים, וכתביב (חבקוק ג'טו) דרכת בים סוסך חומר מים רבים, שנחרב דכתיב (מ'ב יט'כג) ביד מלאיך חרפת ה' נפרע הקביה ממנו ע"י שליח, דכתיב (שם לג) ויצא מלאך ה' ויך בסחנך אשור מאה ושמונים חמשה אלף וגוי.

ה. וכן את מוצא בעשו הרשע מה שכתוב בו ויאמר לאביו יקם אבי (בראשית כד'לא), הדיד (משלי ל'כח) שמיטת בידים תתפש איך חסא בר חנינא : באיזו זכות השמטות מתפשטת ? בזכות אותן הידים, ויעש גם הוא מטעמים וגוי יקים אביו, אמר הקביה ע"י שאיל יקום אביו אני נפרע לו בו בלשון, יקום אלהים וכו' (תהלים סח'ב).

ו. אמר נבל בלבו (תהלים יד'א) זה עשו הרשע שהוא אומר אחר כפה ואחר בלב בלב הוא אומר יקרבו ימי אבל אביו (בראשית כד'מא), וכפה הוא אומר הנני (שם, שם, יא), אמר לו הקביה : רשע ! אתה מתחנן בדברייך לאביך ואמרת אליו הברכה אחת היא לך אבי (שם, שם, ח), וכן הוא אומר כי יחנן קולו אל תאמין בו כי שבע תועבות בלבו (משלי כ'כד) כל מה ששנאתי הוא אודי, שנאמר שש הגה שנא ה' ושבע תועבות נפשו (משלי ר"ז) דיא אמר נבל בלבו אמר הקביה לרשעים, אתם מחשבין בלבבכם, אף אני איני פורע לכם אלא בלבבכם, שנאמר חרבם תבוא בלבם (תהלים לד'טו).

ז. וכן אתה מוצא כאנשי סדום כתיב ויבאו שני המלאכים טרטה בערב (בראשית יט'א), למה בערב ? לפי שהיו מעשיהם של סדומים חשוכים כערב ולילה.

תנו

הערות

ב. תנחומא וארא אות יח. ג. שם, שם, אות יד. ד. בבלי מנהדרין דף צ"ה ע"ב
ה. ביר פסו אות ז. ילקוט משלי רמז תתקס"ג. ו. שחר טוב מזמין י"ד אות ג. ז. תנחומא
וירא אות ט"ו ואות כ"א.
בבלי

ז. איר חנינא: בוא וראה שלא במדת הקביה מדת ביון סדת ביון יושב מבפנים ועבריו משטרים אותו מבחוק, ומדת הקביה אינו כן, עבריו יושבים מבפנים והוא משטרן מבחוק, שנאמר (תהלים קכ"ד) ה' שומרך ה' צלך על יד ימינך.

ח. ומצינו אצל משה רבינו, כשאמר לו הקביה לך רד כי שחת עמך (שמות ל"ז), האותה שעה בא משה לירד, וראה מלאכי חבלה, ונתיירא לירד, שנאמר כי יגורתי מפני האף החסה (דברים מ"ט), מה עשה? הלך ואחז את הכסא, שנאמר מאחז פני כסא פרשו עליו עננו (איוב כ"ט), והגין עליו הקביה ופירשו מזיו שכניתו עליו.

ט. מאי דכתיב תסתיר פניך יבהלון (תהלים ק"ד כ"ט). — רבי ורי יהונתן: רבי אמר אלמלא צלו של הקביה שהוא מנין על האדם היו המזיקין הורגין אותו, שנאמר סר צלם מעליהם והי' אתנו (במדבר י"ט), ר' יהונתן אומר אלמלא מאסרו של הקביה שהוא מנין על האדם הוה, היו המזיקין הורגין אותו, שנאמר בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב (ישעיה נ"ד).

י. זהו שאמר הכתוב שטרני כאישון בת עין (תהלים י"ח), אמר רבי יודן בשם רבי לוי: אין בית רובע בחללו של עולם שאין בו תשעה קבין מזיקין, והאדם פושט ידו לתוך המזיק והקביה שומרו.

יא. ושם דרך ארננו ביטע אלהים (תהלים נ"ט), ישועת בשר ודם יש אחריה שעבודה, ישועת הקביה אין אחריה שעבוד וכן הוא אומר ישראל נוטע בה' תשועת עולמים ונבי' (ישעיה ס"ה).

הערות

ז. בבלי מנחות דף ל"ג ע"ב. ח. תנחומא תשא אות י"ג שמיר פטיב אות ד. ט. ש"ס זמור ק"ד אות כ"ג. י. שם זמור י"ז אות ה, וזמור נ"ה אות ג. תנחומא משפטים אות י"ט, עקב אות י"ד, דכ"ר פ"ד אות ד. יא. ש"ס זמור נ"ז אות ג. ותנחומא סוף אהרי.

פרק כב

וכו מ"ג סימנים

אל נמולות

(משלם טרה כנגד טרה)

א. אמר רבי יוחנן מנין שכל מדותיו של הקביה טרה כנגד טרה? שנאמר (מ"ב א) ויאמר אלישע שמעו דבר ה': כעת סחר סאה סולת בשקל, וסאתים שעורים בשקל, ביטע שומרון, ובתיב (ש"ב ב) ויען השליש ונח ויאמר והנה ה' עושה ארבות בשמים והיה כדבר הזה.

פרק כב

הערות

א. בבלי סנהדרין דף צ"ג ע"ב.

תנחומא

ב. דיא : כי שמש ומנן הו' אלהים, אי מה השמש הוה קופחת הוה (מכה על הראש) יכול אף הקביה בן ? תיל סגן, מה המנן הוה מנן על האדם, אף הקביה מנן על העולם כולו. רבי חייא בר אבין אמר מאיר כשמש ומסך כסמן, דיא מנן זה התרים (מנן וצנה). איסקוטא (Scutum שילד) פרסאה, שמקף את האדם משלש רוחותיו, ומנן לרבות הרוח הרביעית ? שנאמר הו' כצנה רצון תעטרנו (לשון עומר שמשע מארבע הרוחות).

ג. טאי דכתיב אער להי מחסיונוי (תהלים צא"ב, ג). מחסיו אננתי, ומצודתי-קספרא, אלהי אבטכו בו — שבשמו אני מבריה את המזיקין ואת מלאכי הבלה. כי הוא יצילך — אמר הקביה בי בטחת, אני עומד לך כי הוא יצילך ונוי באברתו יסך לך — מהו באברתו יסך לך ? בזכות התורה שנתנה מימינו של הקביה, שנאמר (דברים ל"ב) מימינו אש דת למו — תחת כנפיו תהסה — מי שבא להסות תחת כנפיו של הקביה הוא לו צנה ומחירה של אמת, מהו צנה ומחירה אמת ? ארשביל : אמר הקביה זיין אני עושה לכל מי שהוא סוחר באמתה של תורה, איר שמעון בן יוהאי : אמתה של תורה זיין הוא לבעליה.

ד. זהו שאמר הכתוב כי אתה תברך צדיק (תהלים ה"ג) בנהוג שבעולם אדם נותן לחבירו מנה של זהב ועמדו עליו למטים ונטלוהו ממנו, היכן הוא מתנתו ? אבל הקביה אינו בן כי אתה תברך צדיק ולא עוד אלא שתעשה לו מן שנאמר הו' כצנה רצון תעטרנו.

ה. וכן מצינו אצל אברהם אבינו מה שכתוב בו וירק אברהם את חניכיו (בראשית י"ד). ארשביל שנטל כסף וזהב אבנים טובות ומרגליות וחפה אותן, אמר להן : אתם יודעים שאנו יוצאים למלחמה, להציל נפשות אנו הולכים, אל תתנו עיניכם במסון, אם בשביל כסף וזהב, הרי בפניכם אין וירק אלא שחיפה אותן בכסף וזהב, שנאמר כנפי יונה נחפה בכסף ואברותיה בירקרק חרוץ (תהלים ס"ד). דיא אין וירק אלא שהוריקן בדברים אמר להן : למלחמה אנו יוצאים, להציל נפשות, מי האיש הורא מן העונות ורך הלבב (דברים כ"ח) מן מעשים רעים שעשה אל יצא עמו כששמעו כך כל מי שהיה יודע בלבו שחטא היה מתיירא ולא היה יוצא וחזרו להם ולא נשאר עמו כי אם אליעזר בלבד באותה שעה אמר הקביה : הניחו אותך הבל ולא נשאר עמך כיא אליעזר בלבד, חייך ! שאני נותן בו כח של שלש טאות ושמונה עשר, שנאמר וירק את חניכיו, ילדי ביתו שמונה עשר ושלש טאות (מנן מספר אליעזר בנימשי"ח).

ו. ולפי שהיה מתפחד ואמר תאמר אותן המלכים שהרגתי שבניהם מכניסין אוכלסין וכאים ועיישים עמי מלחמה, אמר לו הקביה : אל תירא אנכי מן לך (בראשית ט"א). — מה המנן הזה אפילו כל החרבות באות עליה הוא עומדת כנגדן, כך את אפילו כל עובדי כוכבים מתכנסין עליך נלחם אני כנגדן.

איר

הערות

ב. ש"ש ש"ש ש"ש, ג. במיר פ"ב אות ג. ועיין במדרש תהלים מזמור צ"א.
ד. ש"ש מזמור ה' אות יא. ילקוט תהלים רמז תרל"ב. ה. תנחומא לך אות טו. אגדת בראשית פ"ג. ב"ר פ"ג אות ב. ופס"ד אות ט. נדרים דף ל"ב, ע"א. פרקי דריא פ"ב.
במיר פ"ח. ש"ש מזמור ק"י. בריתא דליב מדות ט"ד. כ"ט. ילקוט לך רמז ע"ג.
ו. ב"ר פס"ד אות ד. ועיין מדריא פ"ב. תנחומא לך סימן ט"ו. ילקוט לך רמז ע"ה. ילקוט ישעיה רמז ש"ג.

בבלי

עח. רבי ברכיה אמר עתיד הקביה להעשות ראש חולה לצדיקים לעתיד לבא. והצדיקים סראין אותו באצבע ואומרים (תהלים מח"ט) כי זה אלהים אלהינו עולם ועד הוא ינהגנו על מות. על מות — בעולמות. על מות בזריות כהדין עוליסתא; תרנום אונקלוס הגר עולם שאין בו מות. על מות — בבי עולמות, הוא ינהגנו בעוה"ז והוא ינהגנו בעוה"ב. (אור חדש: סחול לחוננא וכונת המאמר כי הסחול הוא כמו ענול וחונן והנקודה האמצעית הוא המרכז אשר עליה יביטו כל ההולכים מסביב. וכן לעתיד אף כי מצב כל צדיק וצדיק יהיה משונה מצב רעהו, אבל המרכז אחד יהיה להם, זה הקביה אשר בו שמו מבטם בעוה"ז, והוא ינהגם גם לעתיד לבא, בזריות כי כחם לא יחלש ולא ירפה, יחדשו כנשר נעוריהם.

עט. מאי דכתיב (תהלים ל"ד) יודע ה' ימי תמימים ונחלתם לעולם תהיה. שחיבב הקביה שנותן של צדיקים וכתבן בתורה, כדי שתהא נחלת ימיהם זכורה לעולם.

פ. תני רבי שמעון בן יוחאי: בכל מקום שהצדיקים הולכים השכינה הולכת עליהם. **פא.** וסביביו נשערה מאד (תהלים נ"ג). מלמד שהקביה מדקדק עם חסידיו אפילו כחוש השערה. רבי נחוניא אמר מהבא (שם פ"ח) אל נערץ בסוד קדושים רבה ונורא הוא על כל סביביו.

הערות

עח. ירושלמי סוכה פ"ד, ירושלמי מגילה פ"ב ח"ד. ירושי מ"ק פ"ג, ה"ז. ויקר פ"א. קהיר פ"א י"ב. **עט.** ביר פ"ב אות א. שם פ"ה. **פ.** שם פ"ז אות ו' שם פ"ג, מגילה דף כ"ט. **פא.** בבלי ב"ק דף נ ע"א. יבמות דף קכ"א ע"ב. המאמר הזה שייך לעיל אצל יודע די חוסי בו ונחלף.

פרק פא

וכו י"א סימנים

שְׁמֵשׁ וּמִנֵּן ה' אֱלֹהִים

א. ושיה כי שמש ומנן ה' אלהים חן וכבוד יתן ה', לא ימנע טוב לדולכים בתמים (תהלים פ"ד). חזקיה בר חייה (אבא) אמר: אשריהם הנביאים שהן מדמין את הצורה ליוצרה ואת הנטיעה לנוטעה, כמה דאת אמר כי שמש ומנן ה' אלהים ונוי. אלא משמיעין את האוזן מה שיכולה לשמוע, ומראין את העין מה שיכולה לראות.

ד"א

הערות פרק פא

א. שו"ט מזמור א אות ד. ביר פכ"ז אות א. קהיר פ' טי כהחכם. תנחומא חוקת במיר פ"ט אות ד. פסיקתא פ' פרה (ליו ע"ב). רבתי פרה. מכילתא יתרו פ"ד. ילקוט תהלים רמז תת"ל"ג.

שו"ט

ירננו על ששכבותם אין ירננו אלא לשון קילום, כמה דאת אמר קול רנה וישועה באהלי צדיקים (תהלים קי"ח טו).

עב. בתורה כתיב לא יאחר לשונאו (דברים ז') אמר רבי אילא: לשונאו הוא דלא יאחר אבל מאחר הוא לצדיקים נמורים והיינו דאמר רבי יהושע בן לוי מאי דכתיב (שם יא) אשר אנכי מצוך היום לעשותם — היום לעשותם ולא למחר לעשותם, היום לעשותם ומחר ליטול שכרן.

עג. איר ברכיה: עתיד הקביה לעשות מחיצה לצדיקים לפניו ממלאכי השרת, ומלאכי השרת שואלין אותן ואומרים מה פעל אל — מה הורה הקביה להם היום.

עד. מהו ישר יחזו פניו? (תהלים יא"ו). שבע כתות הן שהן עתידין לעמוד לפני הקביה לעתיד לבא, ואיזה כת המעילה שבהן שהיא מקבלת פני השכינה? זו כת ישרים, שנאמר ישר יחזו פניו — פניו לא נאמר אלא פניו, פני השכינה ומסליא שלו, ואומר ישבו ישרים את פניך (תהלים קס"ד). ד"א: יחזו פניו הילל ישרים יחזו פניו או ישר יחזו פניו, מה ישר יחזו פניו? אלא הם יראו פני ישרו של עולם, וישרו של עולם יחזו פניהם של ישרים, ישר זה הקביה שנאמר צדיק וישר הוא (דברים ל"ד). ד"א ישר יחזו פניו, יעשו פני הישר במחזאות הללו המאירות לעולם, ושבע כתות של צדיקים הם שעתידין להיות מאירות לעולם.

עה. אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא: עתיד הקביה להיות עמדה בראש כל צדיק וצדיק שנאמר (ישעיה כח"ה) ביום ההוא יהיה ה' צבאות לעמרת צבי וגו'. מאי לעמרת צבי? לעושים צביונו, ולצפירת תפארה — למצפים תפארתו.

עו. לעתיד לבא עתיד הקביה לעשות מעודה לצדיקים בן ערן, ואין צריכין לא בפלסמן ולא ראשי בשמים אלא רוח צפון ורוח דרום מכבודות וחולות כל ביססני גן ערן, ונותנים ריחם, ההיד (שהיש היטו) הפיחי נני — זה כיבוד הגן, יולו בשמיו — זה זילוף, יבא דודי לגנו — אומרים הצדיקים לפני הקביה וכי יש בעל הבית שעשה מעודה לאורחים ולא יהיה מיסב עמהם, וכי יש חתן עושה מעודה למקוראים ולא ישב עמהם? אם רצונך יבא דודי לגנו ויאכל פרי מגדיו! אמר להם הקביה: הריני עושה כשם שאתם מבקשין, באותה שעה בא הקביה לגן ערן, ההיד (שם היא) באתי לגני אחותי כלה וגו'.

עז. ושיה שיתו לבכם לחילה (תהלים סח"ד) כי זה אלהים אלהינו, מהו כי זה? רבי ברכיה, ורבי חלב, ורבי אלעזר בשט רבי יוסי ב"ר חנינא אמר: עתיד הקביה לעשות מחול לצדיקים לעתיד לבא, והקביה חל עמהם, והן מראים אותו באצבע, שנאמר הנה אלהינו זה קונו לו (ישעיה כה"ט). — לכך נאמר כי זה אלהים אלהינו.

רבי

הערות

עב. בבלי עירובין דף כב, ע"ב, ובע"ז ס"ק, ע"ג, ירושלמי שבת פ' במה אשה יוצאה, ע"ד, ש"ט מזמור י"א אות ו, ע"ין ספרי פ"קא יו"ד ופ' עקב פ"קא סו, פ"קא ד"ב ד"ב פ"קא ולקחתם לכם (קע"ט): ויקיר פ"ל אות ב, ע"ה, בבלי סנהדרין דף ק"א ע"ב, מנילה דף ט"ז ע"ב, ע"ג, במ"ד פ"ג אות ב, ע"ז, ש"ט מזמור ס"ח אות ה, ירושלמי מנילה פ"ב, ה"ג, ירושלמי פ"ק סי"ג, ה"ז, בבלי תענית דף ל, ע"ב, ויקיר פ"יא אות ט' שהשי"ר פ"א, קה"ד פ"א.

ירושלמי

ובן יהושע, ובן שמואל, ובן דוד ושלמה, אלא אמר הקב"ה יסתלקו אלו מפני אלו.

סח. א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן: אין צדיק נפטר מן העולם עד שנכרא צדיק כמותו, שנאמר (קהלת א"ה) זורח השמש ובא השמש— עד שלא כבתה שמשו של עלי וזחה שמשו של שמואל הרמתי וא"ר חייא בר אבא אמר רבי יוחנן ראה הקב"ה שצדיקים מועטים עמד ושתלן בכל דור ודור שנאמר (שמואל א"ב) כי לה' מצוקי ארץ וישת עליהם תבל.

סט. זשיה עז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון (משלי לא"ה). מעשה ב"ר אבהו, כשהיה מסתלק מן העולם, הראה לו הקב"ה מתן שכרו שמתקן לו לעוה"ב. זכרו בן לוי, ולוי בן פייסם ורבי יהודה בן לוי קראו כל אחד ואחד מהם פפוק בשעת סילוקן מן העולם. אחד קרא על זאת יתפלל כל חסיד וגוי (תהלים לב"ג), והאחד קרא מה רב טובך אשר צפנת ליראיך (שם לא"כ), והאחד קרא וישפחו כל חוסי' בך (שם ה"ב), הוי בשעת סילוקן מן העולם הקב"ה מראה להם מתן שכרם. אמר בן עזאי יקר בעיני ה' הטוטה לחסידיו (שם קמ"ט).— אימתי מראה הקב"ה לצדיקים היקר שהוא מתוקן להם? סמוך לסיתתן. הוי ותשחק ליום אחרון.

ע. עוד דרשו את הפסוק עז והדר לבושה (משלי לא"ה). כל מתן שכרן של צדיקים מתוקן להם (לעוה"ב) לעתיד לבוא, ומראה להם הקב"ה עד שהם בעוה"ז מתן שכרן שהוא עתיד ליתן להם לעתיד לבא ונפשן שבעה והם ישינים אמר רבי אלעזר משל לסעודה שעשה אותה המלך חוּמָן את האורחים והראה להם מה שהם אוכלים ושותין ושבעה נפשן וישנו להם, כך הקב"ה מראה להם לצדיקים עד שהם בעוה"ז מתן שכרן שהוא עתיד ליתן להם לעתיד לבא והם ישינים שנאמר (איוב נ"ג) כי עתה שכבתי ואשקוט. הוי בשעת סילוקן של צדיקים הקב"ה מראה להם מתן שכרם.

עא. זשיה יעלו חסידים בכבוד וירננו על משכבותם (תהלים קמ"ז). אמר רבי חייא הגדול: בשעה שהצדיקים נפטרים מן העולם שלש כתות של מלאכים מטפלין בהם. אחת אומרת יבא שלום (ישעיה נ"ב), ואחת אומרת ירחו על משכבותם ואחת אומרת הולך נכה, ומהלכות לפנו אמר רבי יהודה בר סימן בשם רבי יאשיהו: הקב"ה כביכול בעצמו אומר לו שלום בואך! ולכך נאמר יעלו חסידים בכבוד באיזה כבוד? בכבוד שהקב"ה עושה לצדיקים בשעה שנפטרין מן העולם, שהן מהלסין להקב"ה שם אמר רבי חייא ב"ר יוסי: אין הפרש בין צדיקים החיים לצדיקים המתים אלא דיבור בלבד, והן מהלסין להקב"ה שננו נשמותיהן בצרור החיים, שנאמר והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים (ש"א כה"ט) ירננו

הערות

סח. בבלי יומא דף לח, ע"ב, עיין חגיגה דף י"ב, ע"ב וקדושין דף ע"ב, ע"א ובאריכות בב"ר פינח אות ב, קה"ר פרשה א, פסוק ה, מדרש שמואל פ"ה, בילקוט חיי רמז ק"ב ילקוט ש"א רמז צ"ז, וילקוט יהושע רמז כ"ו, **סט.** תנחומא פקודי אות ז, ירושלמ' ע"ז פיג' ה"א, ב"ר פ"ב, שמי' פ"ב אות ג, מדרש תהלים מזמור ה, ילקוט פקודי רמז ת"י, ילקוט משלי רמז תקס"ד, **ע.** ב"ר פ"ב אות ב, תנחומא בראשית אות א, ויחי אות ד, ילקוט חיי רמז ק"י, ילקוט ישעיה רמז ש"ל ילקוט תהלים רמז תשי"ט, **עא.** שוחר טוב מזמור ל, אות ג, בילקוט תהלים רמז תתפ"ט, ב"ר פ"א אות ז, פסיקתא רבתי פ"ב פסקא מזמור שיר חנוכת הביית ועיין בבלי כתובות דף ק"ד, ע"א.

כחייב) מפתח של כלכלה שנאמר פותח את יודך (תהלים קמה'טז). ומפתח של קברות שנאמר הנה אני פותח את קברותיכם (יחזקאל לדיב) ומפתח של עקרות מניין? משה שכתוב בענין ויזכר אלהים את רחל ויפתח את רחמה (בראשית ל"ב)

ד. אמר הכתוב ותנזור ואמר ויקם לך (איוב כ"ח) – המביה דיבר לצדיק אם עשית רצוני אף אני אעשה רצונך, יותר משלי, ותנזור ואמר ויקם לך אמר רבי ברכיה מהו ויקם לך? אמר הקביה לצדיק אני אומר דבר ואתה אומר דבר כביכול אני מבטל את שלי ואקיים את שלך. – הווי ויקם לך.

ה. כיון שיצאו ישראל ממצרים עמד משה ומתפלל ואומר איני מכיר את הדרך שנאמר הודיעני נא את הרכיב (שמות ל"ג), איל הקביה הנה אנכי שולח מלאך לפניך (שם כ"ב), אמר ליה משה אפילו אתה שולח כמה מלאכים אם אין פניך הודכים אל תעלני מזה (שם ל"ג). איל הקביה הנה אני עושה נזירתך, שנאמר פני ילכו והניחותי לך (שם ל"ד).

ו. וכן הוא אומר אצל יצחק ויעתר יצחק לה' (בראשית כ"ח) אמר רבי יצחק למה נמשלה תפלתן של צדיקים כעתר? מה עתה זה שמהפך התנואה בנוון ממקום למקום כך תפלתן של צדיקים מהפכת מדותיו של הקביה ממדת רגונות למדת רחמנות.

3.

יקר בעיני ה' המותה לחסידיו.

ז. משל למלך ששלח שלטון לנכות טמיון שלו, והלך ונתאכסן אצל בעל הבית אחד עשרה ימים. בכל יום הפקיד אצלו סאה מנה, הרי עשר ריבוא. כשבא לנכות טמיון שהוא חייב אמר כל עצמו אינו חייב אלא המישים האיד אני תובען לו? כך אמר המביה קשה בעיני לומר לצדיקים שימותו. קשה בעיני לומר לאברהם שימות. שכבר הקנני שמים וארץ, ורד אל כבשן האש על שמי, וקידש שמי בעולמי. קשה בעיני לומר ליצחק שימות שכבר השלים נפשו לעקידה, ועקד עצמו על גבי המזבח, וקידש שמי בעולם קשה בעיני לומר ליעקב שימות, שהרי עמל בתורה כל ימיו, וקידש שמי בעולם. קשה בעיני לומר למשה שימות, שהרי השלים נפשו בכפו וירד לפרעה, וקידש שמי בעולם קשה בעיני לומר לדוד שימות, שהשלים נפשו בכפו וירד לגלות, וקידש שמי בעולם. וכן לחנניה מישאל ועזריה, שקידשו שמי בעולם. וירדו בתוך כבשן האש וכן לדניאל בנוב האריות, וקידש שמי בעולם. ואילולא ששאלו הצדיקים מיתה כפיהם לא היו מתים לעולם, כיצד? אברהם אמר ואנכי עפר ואפר (בראשית י"ח), יצחק אמר בטרם אמות (שם כ"ד), יעקב אמר אמותה הפעם (שם מ"ל), משה אמר כי אנכי מת בארץ הזאת (דברים ל"ב) דוד אמר תרו נא ירך כי (ש"ב כ"ד), ולפי שהצדיקים שואלים מיתה כפיהם, אמר הקביה יסתלקו אלו מפני אלו אלמלא היה אברהם קיים האיד היה יצחק מנהיג שררה? וכן יעקב, וכן משה וכן

הערות

ד. תנחומא וישלח אות יודך ובילקוט איוב רמז תתק"ה. ה. ש"ש מזמור ט' אות ט. ו. בבלי יבמות דף ס"ד ע"ב. ז. ש"ש מזמור ק"טו אות ה. ובילקוט תהלים רמז תתע"ה בשם המדרש ועיין בוויקרא פ"ל.

בבלי

(שם, שם, ח), ועתה לך ואשלחך אל פרעה (שם, יש, ויוד), רבי אלעזר אומר ועתה לך.—
לך היו ישראל מצפנים, לך היו ישראל מקיים, ועתה! לך.— גדולה יש לך בדבר הזה. רבי
יוחנן אמר: איל הקביה לך מסור הדבר הזה!

פ. וזויה: מקים דבר עבדו ונוי (ישעיה מדיכו) רבי ברכיה בשם ר' לוי אמר: מהו
מקים דבר עבדו אין אנו יודעין שאומר לירושלים תושב ולערי יהודה תבנינה (שם) ? אלא
מקים דבר עבדו זה משה י' נאמר בו לא כן עבדי משה (במדבר יבז), ועצת מלאכיו ישרים
זה משה, שנאמר וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים (שם כיוז). אמר הקביה למשה: לך אמר:
לישראל ועברתי בארץ מצרים, הלך משה ואמר לישראל כחצות הלילה אמר הקביה והלא
כבר הבטחתי את משה ואמרתי לא כן עבדי משה, אני לא אמרתי כן ויהי עבדי משה נראה
כמכזב, אלא מה משה אמר כחצות הלילה אף אני אעשה בחצי הלילה, לקיים גזרתי
של משה היו מקים דבר עבדו.

פא. ההירד אקרא לאלהים עליון לאל נומר עלי (תהלים נדג), איר סימון בשם רבי
יהושע בן לוי: בשלשה מקומות הסכים הקביה עם ב"ד של מטה, ורבנותינו אמרו אף
ביריחו הסכים הקביה ע"י יהושע, איר שמואל בר רב יצחק, אמר להם הקביה: בנהוג
שבעולם הרב נזור על התלמיד והוא עושה, שמה התלמיד נזור על הרב והוא מקיים ? ואתם
נזרתם ונמרתו עמכם

פב. כתוב בספר תהלים שיר מזמור לאסף אלהים אל דמי לך אל תחרש ואל
תשקוט אל (תהלים פניא, בז), וזויה באשר דבר מלך שדטון ומי יאמר לו מה תעשה
(קהלת ה, ד) והצדיקים אומרים להקביה מה תעשה, אומרים לו קום! והוא קם, שוב! והוא
שב, שנאמר קומה ה' (במדבר ילה), שובה ה' (שב, שם, לו) אמרו לו אל תישן! שנאמר
עורה למה תישן ה' הקיצה אל תזנח לנצח (תהלים מדכד), והוא מתעורר דכתיב ויקץ
כישן ה', אל דמי לך והוא שומע, שנאמר מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישרים (ישעיה
מדכז), וכן ישעיה אומר על חזמותיך ירושלים הפקדתי שומרים ונוי ואל תתנו דמי לו עד
יכונו ונוי (שם מהה, ז).

פג. אמר רבי יוחנן: ארבעה מפתחות ביד הקביה ולא מסר אותן לבריה בעולם
ואלו הן: מפתח של נשמים, ומפתח של כלכלה, ומפתח של קברות, ומפתח של עקריות
ולכשהוצרכו מסרן הקביה לצדיקים, מפתח של נשמים מסר לאליהו, שנאמר אם יהיה
השנים האלה מל ומטר כי אם לפי דברי (מיא, יזא), מפתח של כלכלה מסר לנח, שנאמר
ואתה קח לך מכל מאכל אשר יאכל (בראשית רכא), מפתח של עקריות מסר לאלישע,
שנאמר לסועד הזה כעת היה את חובקת בן (מיב, דרסז), ומנין שלא מסרן הקביה לבריה
בעולם אלא הוא בעצמו פותחן אותן ? מפתח של נשמים שנאמר יפתח ה' לך וכי (דברים
מפתח

הערות

פ. ביר פעיה ופפיב פסיקתא פויקא ויהי בחצי הלילה, תנחומא בא אות י"ז ובילקוט
רסז קפ"ו, ובילקוט ישעיה רמז שכ"ג. **פא.** מדרש תהלים מזמור יז אות ב, ירושלי ברכות
פ"ט (דף י"ט, ע"ג), רות רבה פ"ד, תנחומא ויחי אות י"ד, ילקוט יהושע רמז י"ח.
פב. שריט מזמור פיג אות א, ילקוט תהלים רמז תת"יה, **פג.** תנחומא ויצא אות ט"ז.
בבלי תענית דף ה' ע"א, ביר פעיג אות ד.

תנחומא

נב. ודבר שפתים אך למחסור (משלי יד-כג). על ידי שדיבר בשפתיו ואמר כי אם זכרתי אתך, איל הקביה, חייך! הואיל שדברת בשפתותיך דברים שלא כראוי, חייך שאתה עושה עוד בבית האסורים שתי שנים.

נד. כך הן הצדיקים. הקביה עשה אותן עיור והן עושין עצמן טפלין. אברהם גדלו הקביה, שנאמר ואברכך ואגדלה שמך וגוי (בראשית יב-ג). וכן קום התהלך בארץ וגוי (שם יג-ז), הוא אומר לבני חת נר ותושב אנכי עמכם (שם כג-ד). וכן יצחק גדלו הקביה, שנאמר ויורע יצחק בארץ ההוא וגוי (שם כד-ב). ואומר וישב יצחק בנרר (שם כד-ז). וכן יעקב בארץ מנורי אביו.

נה. איר סימון קשה היא שלשלת יוחסין לפני הקביה להעקר מסקומה!

נו. יש שקראו עצמן עבדים והקביה קראן עבדים, ויש שקראו עצמן עבדים והקביה לא קראן עבדים, ויש שלא קראו עצמן עבדים והקביה קראן עבדים. אברהם קרא עצמו עבד אל נא תעבור מעל עבדך (בראשית יח-ג). והקביה קראו עבד, ואתה ישראל וכיו. משה קרא עצמו עבד, שנאמר אתה החלות להראות את עבדך (דברים יג-ד). והקביה קראו עבד לא בן עבדי משה (במדבר יב-ז). דוד קרא עצמו עבד, אני עבדך בן אמתך (תהלים קטז-טז). והקביה קראו עבד, שנאמר למעני ולמען דוד עבדי (מ"ב יט-לד, כו). ישעיה קרא עצמו עבד, שנאמר יוצרי מבטן לעבד לו (ישעיה מט-ה). והקביה קראו עבד, כאשר הלך עבדי ישעיה ערום ויהף. שמואל קרא עצמו עבד, שנאמר אתה נתת ביד עבדך את התשועה הגדולה הזאת (שופטים טז-ח). והקביה לא קראו עבד, שלמה קרא עצמו עבד שנאמר ונתת לעבדך לב שומע (מ"א ג-ט).

נז. בכל מקום את מוצא המקום חולק כבוד לזקנים, שנאמר וחסרה הלכנה ובושה החמה וגוי (ישעיה כד-כג). והרי דברים קל וחומר, אם מי שאמר והיה העולם עתיד לחלוק כבוד לזקנים ולצדיקים, על אחת כמה וכמה בשר ודם שיחלוק כבוד לזקנים ולצדיקים. וכן את מוצא שהמקום מצטער על זקן אחד כנגד כל ישראל, שנאמר קצפתי על עמי חללתי נחלתי, כיוצא בו יכול מחללין אבל על זקן אחד הכבדת עלך מאד (ישעיה סד-ז).

2.

מקום דבר עבדו.

נח. ראה מה הביבין צדיקים לפני הקביה! שכל מה שהן עושין וגוזרין הקביה עושה.

נח. כתיב ועתה הגה צעקת בני ישראל באה אלי וגם ראיתי את הלחץ וגוי, (שמות ג-ט), מלמד שהיה הקביה מביט במצרים האיד היו משעבדין בישראל, שנאמר הגה צעקת בני ישראל באה אלי וגוי, כביכול אני עמהם, אשר מצרים לוחצים אתם וארד להצילו שם

הערות

נב. תנחומא שם. **נד.** תנחומא וישב אות נ. אנדות בראשית פניו נ. **נה.** שהשיר פיה ה, ובילקוט המכירי לישעיה (יא-ז). **נו.** ספרי ואתחנן פסקא כ"ז דף ע"א, ומובא בילקוט המכירי לישעיה כ"ג. **נז.** בילקוט המכירי שם סדו, ובספרי בהעלותך פ"ב **נח.** תנחומא וארא אות כ"ב. **נח.** שם שמות אות י"ז – ובילקוט שמות רמז קע"א. כ"ד

אִשֶׁר צִפְנַת לִירָאךְ (תהלים לא-כ). ואחד קרא וישטחו כל חוסי בך וכו' (שם ביוכ). ואחד קרא על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצא (שם לב-ו). מהו לעת מצא? שאדם צריך להיות מקרה לרבר שידע מופת. מי הוא זה? זה יעקב. אעפ"י שאמר סרף סרף יוסף מחכה היה להקביה. בסוף הודיעו שיוסף חי, ולא עוד אלא שבישרו שהוא חי.

מז. ההיד וירא יעקב כי יש ישר וכו' (בראשית מא"א) וזיה: אשרי שאל יעקב בעזרו שברו על ה' אלהיו (תהלים קמ"ד). הראה לו הקביה שהיה יוסף שברו קיים.

מח. והלא דברים קל וחומר. ומה תקלה שבאה על ידי צדיקים היתה מחיה לכל העולם, זכות שיבוא הקביה על ידיהם על אחת כמה וכמה!

מט. מה כתיב ביעקב? ויקרבו ימי ישראל (בראשית מז-כט). אמר ר"ל אמר לו הקביה חידך! נטמן אתה ואין אתה מת.

נ. בוא וראה עוד מה שמצינו אצל יעקב האין הקביה מחזיק בימינו של צדיקים מה כתיב בפרשה אלה תולדות יעקב יוסף (בראשית לד-כ), ומה כתיב למעלה מן הענין? אלה אלופי בני עשו (שם לד-טו). כיון שראה איתם יעקב נתבהל ואמר מי יוכל לעמוד בפני אלה! למה הרבר דומה? להבי שהיה יושב ועוסק בסלאכתו תלה תלמידו עינו וראה נמלים הרבה שטעונין תבן, התחיל לומר מי יוכל לעמוד כנגד אלו? איל רבו אם גץ יוצא מן הכור הזה היא שורף את כולם. כך יעקב אבינו כיון שראה לכל אלופי עשו התחיל מתירא ואמר מי יוכל לעמוד כנגד אלו? איל הקביה ראה מה כתיב אחריו אלה תולדות יעקב יוסף. חידך! אדם אחד יוצא מיוסף ששורף כולם. שנאמר והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש וכו' (עובדיה יח).

נא. ההיד ולא יעזוב את חסידיו לעולם נשמר (יש"כ, ט). מדבר ביוסף, ואיכן שסרו? ראה מה כתיב ויעברו אנשים מדינים סוחרים (בראשית לד-כח). ומה היו טעונין? והלא אין דרכן של נמלים לטעון אלא עטרן, וכאן כתיב נכאת צרו ולוט? אלא אמר הקביה יהיה צדיק זה נתון בין ריח רע? אלא אוסין לו ריח טוב הוי לא יעזוב את חסידיו.

נב. אמר הכתוב טוב לחסות בהי מבטוח באדם (תהלים קיח-ח). שבשעה שהניע עונתו של יוסף לצאת מבית האסורים על ידי שבטח בשר המשקים שאמר לו שני פעמים כי אם זכרתני אתך (בראשית מז-ד), והזכרתני אל פרעה, איל הקביה אתה הבטחת עליו שתי זכירתה, היך עשה עוד שתי שניב. שנאמר ויהי מקץ שנתים ימים. (שם מא"א).

ודבר

הערות

וסציב אות ב. עיין ירושלמי ע"ז פי"ג. היא. ילקוט מקץ רמז ק"י. ילקוט תהלים רמז תשי"ט. ילקוט ישעיה רמז ש"ל. שמיר מניב אות ג. פסיקתא פי' שובה. **מז.** תנחומא שם אות ח. ביר פצי"א. אנדת בראשית פסי' אות נ. **מח.** תנחומא שם אות י"ג. **מט.** תנחומא ויהי אות ד. **נ.** תנחומא וישב אות ד. וכן איתא בבבלי תענית דף ה' ע"א. יעקב אבינו לא מת ע"ש כל המאמר. אנדת בראשית פניח אית א. ביר פס"ד אות ה. ילקוט וישב רמז ק"ט. ילקוט עובדיה רמז תקמ"ט. **נא.** ביר שם אות ז. תנחומא וישב אות י"ד. **נב.** ביר פ"ט אות ב. שמיר פי"ג. תנחומא מקץ אות א. שו"ש מוזכר קיה. לקח טוב.

תנחומא

מב. מי גרם לו לאברהם ליטול שכר ? בשביל שישתק (ובטח בהקביה) ועשה עצמו כאלם, שנאמר ואני כחריש לא אשמע באלם לא יפתח פיו (תהלים לחידה) שהיה לו פתחון פה לומר לו אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע (בראשית כא"ב), ועכשו אתה אומר לי לשחוט ? ולא אמר כלום ושתק, לפיכך בא יבא ברנה נושא אלומותיו (תהלים קכ"ז)

מג. זהו שאמר הכתוב : לא אחריש בדיו ודבר נבורות וחין ערכו (איוב מא"ד). אמר הקביה שלא יאמרו בני אדם אף אנו מדברים עם הקביה בשם ישרכר אברהם והיא שותק לנו. אמר הקביה לאו לא אחריש בדיו, אלא לאברהם בלבד אני שותק, למה ? שהוא שותק לי אף אני שותק לו. אימתי שתק אברהם ? כשאמרתי לו כי ביצחק יקרא לך זרע (בראשית כא"ב), ואח"כ אמרתי לו קח נא את בנך (ישם כב"ב) ושתק לי, אף אני אחריש לו. ואעפ"י שאמר דברים קשים, שנאמר ודבר נבורות (איוב שם) אלא וחין ערכו ערב לי. ומה נבורות דבר ? ראה מה כתיב וינש אברהם ויאמר האף תספה (בראשית יח"ג), אמר אברהם לפני הקביה : רבשע ! הלילה לך וגוי שלא יאמרו באי עולם כך אוימתו שהוא מאבד את הדורות במדת אכזריות, אבל דור אנוש ודור המבול ודור הפלגה, אינו מניח אוימתו ! — לכך אמר אברהם הלילה לך וכ"י

מד. עוד כתיב באברהם וישב את כל הרכוש וישיב את כל הרכוש (בראשית יד"ט), מיד ויצא מלך סדום כשראה את אברהם ורדף אחר ש"ז מלכים ולניונותיהם (ט' הנזכרים בפרשה זו) מלכי כנען ! היה משחק עליו, שנאמר כל רואי ילעינו לי וגוי (תהלים כב"ה) והיה אומר זה יצא לדרך ששה עשר מלכים ולניונותיהם ? אמרו באותה מלחמה היתה פסיעתו של אברהם אבינו ארבעה מילין, והיה רץ עד שהרג כל המלכים ולניונותיהם ועבר בשלום, שנאמר ירדשם יעבור שלום וגוי (ישעיה מא"ג), מיד יצא מלך סדום לקראתו, שנאמר ויצא מלך סדום לקראתו (בראשית יד"ז), א"ל בבקשה ממך תן לי הנפש והרכוש קח לך (שם, שם, כ"א), רוצה ואינו רוצה ויאמר לו אלו הרגו אותי היו נוטלין כל נכסי, עכשו שהצלת אותי טול לך נכסים ותן לי הנפש, ולכך נאמר ורכוש קח לך, מיד נשבע אברהם, שנאמר ויאמר אברהם אל מלך סדום הרימותי ידו וגוי (שם, שם, כ"ב), ואין הרמה אלא שבועה. אם סחוט ועד שרוך נעל, ואני אטול משלך ? ! — אמר הקביה אתה אמרת אם סחוט וגוי, אתה מאסת שכרו של בשר ודם, ראה מה ישכר מתוקן לך. — שכרך הרבה מאד ! (בראשית ט"א)

מה. עוד אמר הקביה לאברהם ממך אני מעטיד, מנינים של צדיקים, ולא עוד אלא בשעה שיהיו בנך באים לידי עבירות ומעשים רעים, אני רואה צדיק, אחד שבהם ומכריעו עליהם שהוא יכול לומר למדת הרין די אני נוטלו ומכפר עליהם

מו. ובדיו בן לוי ורי יוסי בן פיטרם ורבי יהושע בן לוי : אחד קרא מה רב טובך אשר

הערות

מב. תנחומא וירא אות ליט, אנדת בראשית פליא אות ב, עיין בפסיקתא פסיני פסקא בהדיט הייביעי, **מג.** תנחומא ישם אות יוד, ולקוט אויב רמו תקביו, אנדת בראשית פסיני, ביר פסיט אות ט, **מד.** תנחומא לך אות י"ז, ביר פסיני אות ג' ואות ט, אנדת בראשית פסיני, שוחר טוב מזמור י"ח ומזמור ק"ז, ולקוט לך רמו עיה, **מה.** ביר פסיט אות ה' עיין שהשיר פ"א פסוק אשכול הכומר, **מו.** תנחומא מקץ אות ט"ו, ביר פסיני אות ב, ופסיני

עשה עשו? ררף אחריו ומצא אותו במערה. מקום דומה למרחץ שבטבריא. אמר יעקב לא פת ולא לחם בידי, אכנס ואחמם במרחץ בא עשו הרשע והקיף את המרחץ כדי שימות בו איל הקביה: רשע שבועלם! כננדו אתה מזדונג? סיד אמר לו הקביה ליעקב מה אתה סתיירא? הנה אנכי עמך. איל יעקב: רבשיע! הואיל וכך אני בוטח, וכך אתה מבטיחני – אבטח!

למ. זהו שאמר הכתוב טוב לחסות בה: מבטוח באדם (תהלים קיח-ח). חמשה דברים עמדו בעולם: נח, שם, עבר, אשור, ואברהם. נח לא הקפיד לעבוד הקביה, אלא עמד ונטע כרם, שם ועבר הסמינו את עצמם, אשור אמר האיך אני דר בין הרשעים הללו הלך לו, שנאמר מן הארץ היא יצא אשור (בראשית י"א). אברהם צדקתו עוסדת לעולם אמר, אני מניח את הקביה? – ואף הקביה לא הניחו, שנאמר אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים (שם ט"ז). טוב לחסות בה: מבטוח באדם שלא היה בוטח לא על דברי אביו ולא על דברי רבו. נכנסו כל האומות אצל אברהם אבינו אמרו לו של מי אתה? איל של הקביה שבשמים. מיד נטלוהו והשליכוהו לתוך כבשן האש, ולא ירדו עמו לא עיר ולא שרף ולא מלאך אלא הקביה בעצמו. שנאמר אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים. הן היה לבו חלוק, והיה בוטח על דברי אביו, והשליכוהו לתוך כבשן האש, לא הספיק לירד עד שהמיתו האש. לכך נאמר טוב לחסות בה: וכי.

מ. רבי ברכיה הכהן פתח: אחות לנו קטנה וכי (שה"ש יח) במה כתוב מדבר? באברהם שכשהשליכו נטרוד לתוך כבשן האש, עד עכשו לא עשה לו הקביה נסים, אמרו מלאכי השרת לפני הקביה: רבשיע הרי השליך נטרוד את אברהם לתוך כבשן האש! אמר הקביה למה'ש אם חומה היא נבנה עליה סירת כסף. – אם נתן נפשו על קדושת השם, נבנה עליה סירת כסף, ואם דלת היא נצור עליה לוח ארז. – ואם דל הוא מליתן את נפשו על קדושת שמי נצור עליה לוח ארז. – מה הצורה הזו שעל הלוח נח להטשטש, כך הוא נוח ליאבד מן העולם ואינו משניח עליו אמר אברהם אני חומה. – אני נתן נפשי על קדושת שמך! סיד נתן נפשו.

מא. איר יהושע בן קרח: אמר דוד עמך נדבות ביום חילך וני טל ילדותך (תהלים קי"ט). איל הקביה לאברהם עמך הייתי ביום שזרות וזינתה חיילותיך להלחם עם חמשה המלכים, עמך הייתי בעת שנדבת לשמי לירד לכבשן האש ביום חילך – בעת שכנסת אתה לי כל החיילות והאוכלסים. בהדרו קודש. – מהדרו של עולם הקדשתך. מרחם משהר מרחמו של עולם שחרתיך לי לך טל ילדותך. אמר רבי אחא אמר רבי חנינא: בוא וראה חיבתו של אברהם אבינו לפני בוראו! בן שלש שנים (מה' שנים) הכיר אברהם את בוראו, איל הקביה: כל מעשים רעים שעשית באותן שנים אני עושה אותן כמל הזה. – הוי טל ילדותך.

מי

הערות

למ. שוחר טוב מזמור קי"ח אות י"א. **מ.** מדרש חזית פי"ח. כיר פליט. תנחומא לך אות ב, ילקוט לך רמז ס"ב, וילקוט שה"ש רמז תתקצ"ד (והגרסאות שונות!) **מא.** כיר שם וסמיו אות ב, וכן בפס"ד אות ד ופצ"ה אות נ, ובתנחומא לך אות ד, במ"ר פי"ח אות כ"א חזית פי"ז אות א, ילקוט תהלים רמז תתס"ט, ילקוט נח רמז מ"ח, ילקוט תולדות רמז ק"א בבלי גררים ל"ב ע"א, לקח טוב לך י"ב א.

תנחומא

מחיה את המתים. הקב"ה פוקד עקרונות ואלישע פוקד עקרונות, הקב"ה מברך את המועט ואלישע מברך את המועט, הקב"ה ממתיק את המר ואלישע ממתיק את המר, הקב"ה מסתיק את המר במר ואלישע המתיק את המר במר.

לג. בזמן שאדם עוסק בתלמוד תורה והוא בעל מעשים טובים ושומר עצמו מן החטא, אותה שעה הוא נושא נחת רוח ליוצרו.

לד. זהו שאמר הכתוב ברצונת ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו (משלי טז). רבי שמואל בר נחמני אמר: גם אויביו ישלים. — אפילו הנחש שכתוב בו ואיבה אשית ונוי (בראשית נ"ט), וכשהקב"ה רוצה בדרכיו של אדם הוא משלים אותו לו.

לה. כתיב ויזכור אלהים את נח ונוי (בראשית ח"א) אם לנח זכר מה לחיה ולבהמה? אלא יתברך שמו של הקב"ה! שאינו מקפח שכר כל בריה. אפילו עכבר היה משמר משפחתו ולא נתערב במין אחר כרי ליטול שכר וקרא הקב"ה לנח ואמר לו בחר לך בהמה וחיה ועוף מאותן שלא ערבבו את משפחותיהן. שנאמר (שם ז"ב) מכל הבהמה הטהורה. — טהורה כשם שנבראת. וכיון שיצאו מן התבה העיר עליהן הקב"ה שלא ערבבו משפחותם שנאמר למשפחותיהם יצאו (שם ח"ט). לפיכך נזכר להם הקב"ה עם נח.

לו. בתהלים כתיב קוה קויתי ה' ונוי (תהלים מ"ב) אמר רבי פנחס הכהן בר חמא: אם קויתה ולא בא חזור וקוה. אמר רוד קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה' (שם כז"ד) אם בא קויד יפה, אם לאו חזור וקוה אל ה' ויאמר רוד קוה קויתי לה'. — מתוך הקיווי ויש אלי וישמע שועתי.

לז. בזכות הצדיקים הקב"ה מושיע את ישראל הרי מצינו מה שאמר הכתוב מלך אסור ברהטים (שה"ש ד"ו) אמר להן הקב"ה: כביכול, אסור אני ביניכם (בשבועה), בזכות מה? בזכות הריצות שרץ אברהם לפני רבי לוי אמר בזכות יעקב.

לח. הה"ד רגלי חסידיו ישמור (ש"א"ב"ט), זה אברהם כשרדף את המלכים, שנאמר מי העיר מסורה צדק ונוי (ישעיה מא"ב). היא רגלי חסידיו ישמור זה יעקב שיצא לילך לחרן, שכך אמר לו הקב"ה והנה אנכי עמך (ב"ר כ"ח ט"ו) כיון שיצא יעקב מבית אביו לא יצא אלא במקלו לבד, שנאמר כי במקלי עברתי את הירדן הזה (בראשית ל"א). אמר הקב"ה ליצחק: כך עשה לך אברהם אביך! לא נתן לך את כל אשר עשה לז' — בוא וראה מה עשה עשו הרשע ליעקב, ראה אותו ריקס ולא ריחם עליו, אלא אמר הריני קודמו לדרך, ואינו יכול לעבור בדרך ושם אני הורגו ומנין? שכך הנביא אומר: על רדפו כחרב אחיו ושחת רחמו (עמוס א"א). ידע יעקב ותלה עיניו להקב"ה ועשה עמו נסים, ונתן מקלו בירדן ונקרע הירדן לפניו ועבר. שנאמר כי במקלי עברתי את הירדן הזה (בראשית ל"א) והמתין עשו בדרך ולא עבר יעקב בדרך, והרגיש עשו כי יעקב ברח ועבר את הירדן מה עשה

הערות

לג. במיר פ"ג אות ט"ז לד. תנחומא בשלח אות ג. עיין פסיקתא רבתי בשלח (דף ע"ט ע"ב). ובירושלמי תרומות פ"ח. ה"ג. ב"ר פ"ג. לד. תנחומא נח אות י"א. לה. שם בשלח אות י"ב. ילקוט בשלח רמז ר"א. לז. שם תצוה אות ב' ויקר פליא אות ד. חזית פ"ו. לח. ב"ר פ"ע אות ה'. תנחומא ויצא אות ג'. ילקוט שמואל רמז פ"ו אנדת בראשית פ"ה אות ג.

כח. איר ירמיה החמיר הקביה בכבודו של צדיק יותר מכבודו. בכבודו כתיב (שי"א ב"ל) כי מכבדו אכבד וכזוי יקלו — ע"י אחרים. ובכבודו של צדיק כתיב ואברכה מברכיה ומקללך אאר — אנא.

כט. איר יצחק: בוא וראה שאין מעשיו של הקביה במעשה בשר ודם! בנוהג שבעולם ב"ו עושה לו פטרון שהוא מתקיים עליו והוא נתפס באנקלוטיון. הלכו ומצאו לפטרוננו ואמרו לו נתפס בן ביתך. אמר להם אני מתקיים עליו. יצא ליהרג. היכן הוא והיכן פטרוננו? אבל הקביה אינו כן אמר: לפניו מלאכי השרת נתפס משה בן ביתך. אמר להם אני מתקיים עליו. יצא ליהרג והצילו הקביה מנין? שנאמר ויצילני מהרב פרעה (שמות יח"ד). דיא: אדם יש לו פטרון והוא נתפס בחטייה שלו והושלך למקום חיות. היכן הוא והיכן פטרוננו? דינאל הושלך לגוב האריות והצילו הקביה. מנין? שנאמר (דניאל רכ"ג) אלהי שלח מלאכיה וסגר פום אריותא. דיא: אדם עושה לו פטרון והוא עושה חטייה. והריין גוזר עליו שישרף. היכן הוא והיכן פטרוננו? אבל הקביה אינו כן. אמרו מלאכי השרת לפני הקביה: נתפס אברהם בן ביתך. אמר להם אני מתקיים עליו. אמרו לו הרי הוא עומד לפני אמרפל. הרי איפומנטיא שלו נקרין. הרי הוא עומד לישרף. אמר להם אני מתקיים עליו. הושלך לכבשן האש ירד הקביה והצילו. מנין? שנאמר (בראשית ט"ז) ויאמר אליו אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים. דיא אדם עושה לו פטרון והוא נתפס בחטייה שלו והריין גוזר עליו שיושלך בים: היכן הוא והיכן פטרוננו? אבל הקביה אינו כן וינה הושלך לים והצילו הקביה. מנין? שנאמר (יונה ב"א) ויאמר ה' לדג ויקיא את יונה.

ל. איר יוחנן: הרשעים מתקיימין על אלהיהם. אבל הצדיקים אלהיהם מתקיים עליהם. שנאמר והנה ה' נצב עליו (בראשית כ"ג) ויאמר אני ה' אלהי אברהם.

לא. רבי יוסי בן זמרא פתח: (תהלים ס"ב) כמה לך בשרי בארץ ציה ועיף בלי מים! ר"א בשם רבי יוסי בר יוסרא: (שם) צמאה לך נפשי כמה לך! איר איכו בכמהות הללו שהן מצפין למים. רבנן אמרי כשם שנפשי צמאה לך. כן רמיה אברים שיש בו צמאים לך. היכן? — בארץ ציה ועיף בלי מים; על כן בקודש חזיתך — על כן בקדושה חזיתך. לראות עוזך זו פמליא שלך וכבודך — והנה ה' נצב עליו.

לב. זהו שאמר הכתוב (דברים ל"ג) אין כאל ישורון רוכב שמים בעזרק. רבי ברכיה בשם רבי יהודה בר סימון אומר: אין כאל. ומי כאל? ישורון — הנאים והמשוכחים שכבם. אתה מוצא כל מה שהקביה עתיד לעשות לבוא. הקדים ועשה על ידי הצדיקים בעולם הזה. הקביה מחיה מתים ואליהו מחיה את המתים. הקביה עוצר נשמים ואליהו עוצר נשמים. הקביה מברך את המועט ואליהו מברך את המועט. הקביה מחיה את המתים ואלישע מחיה.

הערות

כח. ב"ר פליט אות י"ב. ואגדת שמואל פרשה ת. כט. דב"ר פ"ב אות כ"ט. ועיין בב"ר פ"ד. ל. ב"ר פ"ט אות ג' ופ"ט. ובילקוט מקץ רמז קמ"ו. לא. ב"ר שם אות א. תענית דף ז' ע"א. ילקוט משלי רמז תתקס"א. לב. ב"ר פ"ע אות א. דב"ר פ"י. מדרש שמואל פ"ט. ילקוט וישלח רמז קל"ב. ילקוט שמואל רמז קס"ה. תנחומא אמור אות י"ב. ועיין פסיקתא רבתי פ"ב פסקא עשר תעשר. ויקרא ג'. קה"ר פסוק מה שהיה. במ"ד פ"ד ילקוט קהלת רמז תתקמ"ו.

כב. א"ר יהושע: מי פעל ועשה קורא הדורות מראש (ישעיה מא"ד). — אילו זכו הדורות היה הקביה קורא שמותם כשם שקרא לאדם ולחיה, שנאמר ויברך אותם ויקרא את שמם אדם (בראשית ה"ב) וכן אתה מוצא כשהיה הקביה רואה צדיק נולד הוא בכבודו קורא את שמו קרא לנח ויהיה צדיק שנאמר ויקרא את שמו נח (בראשית ה"ב). קרא לאברהם, שנאמר והיה שםך אברהם (שם י"ד), וכן יצחק וכן יעקב וכן שלמה וכן יאשיהו שנאמר הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו (מ"א י"ב) ואלו זכו הדורות היה קורא שם לכל אחד ואחד, ומשמו היה יודע מעשיו וכן את מוצא במצרים, משפחת הלבני (במדבר נ"א), לפי השעה קרא שמותם, כשעמד פרעה ושיעבר אותם בטיט ובלבנים לפיכך משפחת הלבני; ומשפחת השמעני (ש"ס), כיון שצעקו מן השעבוד ושמע הקביה תפלתם, ומשפחת החברוני שנתחברה להם שכינה.

כג. הה"ד הן צדיק בארץ ישולם (משלי י"א). אמרה רוח הקודש הצדיקים משתלמין והרשעים אינן משתלמין (אמר הקביה) הצדיק לשעה הוא כועס ומיד הוא מתרצה אמר הקביה מי גרם לנח שימלט? הצדק שהיה בידו. — נח איש צדיק (בראשית ו"ט), הוי צדיק בארץ ישולם.

כד. מצינו כזו באדר מת משה ומנין שבזי באדר נולד משה שנאמר (דברים לא"ב) ויאמר אלהים בן מאה ועשרים שנה אנכי היום לא אוכל עוד לצאת ולבוא שאין ת"ל היום מה ת"ל היום (היום מלאו ימי ושנותיו) מלמד שיושב הקביה וממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום ומחודש לחודש שנאמר (שמות כ"ב) את מספר ימך אמלא.

כה. מאי דכתיב אני ה' אלהיכם (ויקרא י"ד). אונקים (בערייט) אני ליתן שכרך. רבי נתן בשם רבי אחא אומר, לא מקרא מלא הוא? זבחו וזבחי צדק (תהלים ד"ו). — אמר הקביה פשטו ידיכם במצות ובטחו בי, שאני משלם לכם שכר.

כו. הה"ד נוצר תאנה יאכל פריה (משלי כ"ד) אין הקביה מקפח שכר כל בריה, אלא בכל מה שאדם יגע ונותן נפשו על הדבר אין הקביה מקפח שכרו לכך נאמר נוצר תאנה יאכל פריה. רצונך לידען הרי דוד, שלמה בנה בית המקדש ובשביל שנתן דוד נפשו על בית המקדש שייבנה לא קיפח הקביה שכרו אלא הכתיב על שמו, וכן אתה מוצא במשכן בשביל שנתן משה נפשו עליו אמר הקביה הואיל ומשה נתן נפשו על המשכן אני כותבו אלא על שמו.

כז. א"ר חנניא בר אבא אמר רבי יוחנן: מנין שאין הקביה מקפח אפילו שכר שיחה נאה? מהכא: דאילו בכירה דקרייה מואב, איל רחמנא למשה (דברים ב"ט) אל תצר את מואב ואל תתגר בם מלחמה מלחמה הוא דלא אבל צעורי צערינהו, ואילו צעורה דקרייה בן עמי, איל אל תצורם ואל תתגר בם כלל, אפילו צעורי לא.

א"ר

הערות

כב. תנחומא בראשית אות ל. ובילקוט ישעיה רמז ש"ג. **כג.** תנחומא נח אות ג, עיין כל הדרש בדברים רבה סוף פ"ב, ופ"ו אות ד. בילקוט משלי רמז תקס"ז, ויקר פ"ב, פסיקתא פ' אחרי מות (דף קס"ח ע"א), קה"ר פסוק מקרה אחד לצדיק, **כד.** בבלי קדושין דף ל"א ע"א. **כה.** שו"ט מזמור ד. אות ט. **כו.** תנחומא נשא אות כ, ילקוט נשא רמז תשי"א. אפטר רבה ריש פ"ג מכילתא בשלח מסכתא דשירא פ"א. **כז.** נזיר דף כג, ע"ב ב"ק דף לה, ע"ב.

וערב עליו מעשיהם איר פנחס הכהן בר חמא : הרקיע ששמו ערבות הקביה זורע מעשה הצדיקים והם עושים פירות שנאמר כי פרי מעלליהם יאכלו (ישעיה נ"י).

י"ד. ואת יראי ה' ייכבד (תהלים ט"ד) זה הקביה. דאיר סימון: והעם לא נסע עד האסף מרים (במדבר יב"ט). מלמד שנתעכב לה עמוד הענן.

ט"ו. וכן אמר הכתוב ראו קרא ה' בשם בצלאל בן אורי בן חור (שמות כ"ל). מה צורך היה לחור להזכר כאן ? אלא שנתן נפשו על הקביה. כיון שבקשו ישראל לעבוד ע"ז לא הניח להם. עמדו והרגו אותה. א"ל הקביה: חייך ! שאני פורע לך למה הרבר דומה ? לסלך שמרדו לניונותיו. עמד שר צבא שלו ונלחם בהם אמר להם במלך אתם מורדים ? עמדו עליו והרגוהו בא הטלך ואמר היכן הוא שר צבא שלי ? אמרו לו הרגו אותו הלניונות. א"ל המלך חייך ! אלו טמון נתת עלי הייתי פורע לך ועכשו נפטר נתת עלי. חייך כל בנים שיש לך אני אנדלן בעולם. ואעשה אותן דוכסין ואסרכלין. כך חור נתן נפשו על הקביה במעשה העגל. א"ל הקביה חייך ! כל בניך אני אנדלן בעולם ראו קרא ה' בשם בצלאל בן אורי בן חור וכו' ויסלא אותו רוח אלהים בחכמה בתבונה וכדעת (שמות לה"א).

ט"ז. איר יהושע בן לוי מצינו שאין הקביה מקלל לרשעים אלא כבושה וכשהוא סבך לצדיקים כוסל להן לברכתן. שנאמר ואכלתם אכול ושבעו וגו' ולא יבושו עמי לעולם וידעתם כי בקרב ישראל אני וגו' ולא יבושו עמי לעולם (יואל ב"ב כו).

י"ז. מיד וירא אלהים אז יעקב עוד (בראשית לה"ט). — כשהקביה נגלה על הצדיקים בפרהסייה הוא נגלה עליהן. בלשון סהרה. שנאמר ויקרא אל משה וגו' (ויקרא א"א).

יח. ודוד אמר בה' חסיתי איך תאמר לי נפשי נודי הרכב צפור (תהלים י"א) וז"ה ה' לי לא אירא מה יעשה לי אדם (שם קי"ח). משל לסלך שהיה לו עבד והיה מחבבו מכל עבדיו. והיו בני ביתו מתקנאין בו. אמר: מרי חיים לי מה בר נש יכול לי ?

י"ט. דרשו רבותינו ז"ל: בקש הקביה להחזיר העולם לתוהו ובוהו בשביל דורו של צדקיה נסתכל בצדקיה ונתקררה דעתו.

כ. ההיד ולא יעזוב את חסידיו (תהלים ל"ח). וכי חסידיו צריכין שישמור ? אמר רבי ירמיה ראה מה כתיב רגלי חסידיו ישמור (שי"א ב"ט) וכי הם צריכין שישמור ? אלא משל ההדיוט אומר: נגודרין את הגדור ופורצין את הפרוץ. הוי לא יעזוב את חסידיו.

כ"א. אריביל: כל השם אורחותיו בעוה"ז זוכה ורואה בישועתו של הקביה. שנאמר ושם דרך אראנו בישע אלהים (תהלים נ"ג). — אל תקרא ושם אלא ושם.

א"ר

הערות

קידר אות ב. ועיין חגיגה דף י"ב. ע"ב. ובילקוט רמז תתנ"ה. י"ד. שו"ט מזמור ט"ו אות ד. ועיין סוטה דף ט. ע"ב. ט"ו. שמיר פס"ה אות ב. תנחומא ויקהל אות ד. שם תצוה אות י"ד. ויקיר פ"י אות נ. ובילקוט ויקרא רמז ת"א. ט"ז. שו"ט מזמור ו' אות ו. ובילקוט יואל רמז תקל"ו. י"ז. תנחומא וישלח אות כ"ד. ועיין ב"ר פ"ע"ד אות ו. ויקיר פ"א אות י"ג. ובילקוט וירא רמז פ"ח ילקוט משלי רמז תתקנ"ג ילקוט איוב רמז תתצ"ג. ת"דא זוטא פ"י י"ח. מדרש תהלים מזמור י"א אות א. ילקוט תהלים רמז תתע"ה. י"ט. בבלי סנהדרין דף ט"ג ע"א. כ. תנחומא וישב אות י"ד. כ"א. בבלי מ"ק דף ה' ע"א.

תנחומא

ריא : עיר קטנה זה המדבר, ואנשים בה מעט זה דור המדבר, ובא אליה מלך גדול זה הקביה, ובנה עליה מצודים גדולים, אימתי ? בשעה שעשו ישראל את העגל מה כתיב ? הרף ממני ואשמירם (דברים ט"ד), ומצא בה איש מסכן וחכם זה משה הצדיק, שנאמר עיר נבורים עלה חכם (משלי כא-כב), ומלט הוא את העיר בחכמתו שנאמר למה די יהרהר אפך בעמך (שמות ל"א), ואדם לא זכר את האיש המסכן ההוא, אמר הקביה אם אדם לא זכרו אני זוכרה, שנאמר ויזכור ימי עולם משה עמו. (ישעיה ס"א).

ז. רבי אברהם אמר מתחלת ברייתו של עולם צפה הקביה במעשיהם של צדיקים, ההיר כי יודע הי דרך צדיקים (תהלים א"ו).

ח. אשריהם הצדיקים, שבכל מקום שהן הולכין הקביה משמרו, והם מנוכרין בין האומות שנאמר ונודע בנוים זרעם (ישעיה ס"א).

ט. דרש רבי אברהם : מאי דכתיב (במדבר כ"ג) מי מנה עמר יעקב ומספר את רובע ישראל ? — מלמד שהקביה יושב וסופר רביעיותיהם של ישראל מתי תבא טפה שהצדיק נוצר הימנה.

י. אמר רוד מי יגור באהלך (תהלים ט"א), מי ידור אין כתיב כאן אלא מי יגור. — מאן יכול לאיתותבא נבך ? אריביל : ומה אם נדב ואביהו שנכנסו בביהמ"ק נשרפו, איכ מי יגור באהלך ? אמר רבי שמואל כתיב : בעוזא וישלח עוזא את ידו לאחוז את הארון (דה"א י"ט), ומה היה לו ? ויחר אף הי בעוזא (שם, ש"ב, י) איכ מי יגור באהלך ? משל לעירוני (בן נכר) שנכנס למדינה, וראה אותן שמוכרין מיני כתיבין וכל דבר, אמר מי יכול לשבוע מאלו אסרו לו חבריו מי שיש לו מעות הרבה, כך אמר רוד הי מי יגור באהלך ? אמר לו הקביה מי שיש בידו מצות הרבה, מי שיש בידו מצות ופרישות.

יא. למה נקרא שמו של הקביה מקום ? שבכל מקום שצדיקים עומדים שם הוא נמצא עסהם שנאמר בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתך (שמות כ"ב) וכן הוא אומר ויפגע במקום וילן שם (בראשית כ"א).

יב. וכן אמר רוד הללויה אשרי איש ירא את הי (תהלים קי"ב) ושיה שקר החן והבל היופי אשה יראת הי הוא תתהלל (משלי לא-ל) אין הקביה מבקש לא יופי ולא עושר אלא יראת הטא שנאמר כי ידעתיו למען אשר יצוה את בנו וכו' ושמרו דרך הי לעשות צדקה ומשפט (בראשית י"ח), וכתיב כי אתה ידעתי כי ירא אלהים אתה (שם כ"ב), וכן הוא אומר : כה אמר הי אל יתהלל חכם בחכמתו וכו' כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי (ירמיה כ"ב).

יג. אמרו רבנן : שני רקיעין הן הי אלעזר אומר שבעה הן וכבודו של עולם בערבות אמר רבי חלפתא בן יעקב בשם רבי יהודה בר סימון : ראה הקביה מעשיהן של צדיקים וערב

הערות

ילקוט קהלת רמז תתקפ"ט. ז. כיר סיב אות ה, שם סיג אות ח' בשם ר' ינאי.
 ח. נתחומא וירא אות כ"ט. ט. בבלי נדה דף לא, ע"א. י. שויט מזמור ט"ו אות ג, ילקוט תהלים רמז תרס"ד. יא. פרקי דריא פרק ל"ה שויט מזמור צ, אות י"ד. יב. שויט מזמור קי"ב אות א, ובילקוט תהלים רמז תתע"א. יג. דברים רבה פ"ב מדרש תהלים מזמור קי"ד

כיוצא בדבר אתה אומר טוב הי לכל ? (תהלים קטה"ט) יכול לכל ? תיל ורחמיו על כל מעשיו. כיוצא בדבר אתה אומר אשרי אדם עוז לו בך (שם פד"ו). יכול לכל ? תיל מסלות בלבכם. אלון רשביליית דאורייתא בלביהון. כיוצא בו הטיבה הי לטובים (שם קבה"ד) יכול לכל ? תיל לישרים בלבותם. כיוצא בדבר קרוב הי לכל קוראיו (שם קטה"ח) יכול לכל ? תיל לכל אשר יקראוהו באמת.

ד. ההיד ויזכור אלהים את נח (בראשית ח"א). אין מדותיו של הקביה כמדת בשר ודם. מדת בשר ודם כשהמדינה מורדת עליו הוא משלח לנינותיו ומחריבן, ומשוה טובים ורעים כאחת ואין שם לומר איש פלוני כשר הוא. הניחו לון אלא הכל הורגין. אבל הקביה אינו כן, אלא כל הדור מכעיסו והוא כועס עליהן, ואין שם אלא צדיק אחד ומצילו. וכפיא טוב הי למעוז ביום צרה ויודע חוסי בו (נחום א"ז).

ה. טוב הי למעוז ביום צרה. אין מדותיו של הקביה כמדת בשר ודם! מלך ביו שמרדה עליו מדינה הוא עושה בה אנדרולמוסיא (מענשענוויכע!) והורג הטובים עם הרעים ואינו אומר זה חטא וזה לא חטא, אלא הורג את כולה, והקביה אינו כן, אלא בשעה שהדור מכעיס לפניו הוא ממלט את הצדיקים ומאבד את הרשעים. חטא דור אנוש איבד אותם והציל את חנוך, ויתהלך חנוך את האלהים (בראשית ה"כד). למה ? ביום צרה ויודע חוסי בו (נחום ש"ב). דור המבול הכעיסוהו ואיבדן שנאמר ויסח את כל היקום (בראשית ז"כג), והציל נח, שנאמר ונח מצא חן (שם רח). וכן המדומים ואיבדן, שנאמר והי המטיר על סדום וגני (שם י"ט"ד) והציל לוט, שנאמר וישלח את לוט (שם, ש"ב, כ"ט) הביא חושך על המצרים ולכל בני ישראל היה אור במושבותם (שמות י"בג). למה ? ביום צרה ויודע חוסי בו. יצאו מסצרים באו למדבר עשו אותה מעשה. חוץ מיכבשו של לוי, שנאמר ויאמר מי להי אליו! (שמות ל"ב"ז). מה מי להי אליו ? רבי שמעון בן יוחי אומר מי שלא נתן נוס לעיני וביא אליו, ויאכפו אליו כל בני לוי (שם). אמר הקביה: ביום צרה ויודע חוסי בו, מי נשתתף במעשה העגל ומי לא נשתתף. מה עשה ? הרג לחוטאים, שנאמר ויגוף הי את העם וגני (שם ל"ב"ה), אבל שבטו של לוי שנתנו נפשם לשמו של הקביה אמר, למשה ולאהרן אל תכריתו וגני (למה ? ביום צרה ויודע חוסי בו!)

ו. וכן מה שאמר הבתוב עיר קטנה ואנשים בה מעט וגני (קהלת ט"ד) ומצא בה איש מסכן וחכם וכיו. הפסוק הזה נאמר בכל הדורות. עיר קטנה זה עולם, ואנשים בה מעט זה דור המבול, ובא אליה מלך גדול זה מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, ובנה עליה מצודים גדולים, שנאמר והגני משחיתם את הארץ (בראשית ר"ג). ומצא בה איש מסכן וחכם זה נח, ומלט הוא את העיר כחכמתו בא אתה וכל ביתך אל התיבה (שם ז"א), ואדם לא זכר את האיש המסכן ההוא. אמר הקדוש ברוך הוא אדם לא זוכרו אבל אני זוכרו, שנאמר ויזכור אלהים את נח (בראשית ח"א).

ד"א

הערות

י"א. ילקוט תהלים רמז תתיח. ויקיר פי"ז. שויט מזמור ד. איכה רבתי פי"ג. ד. במירפי קרה נתחומא נח אות י. ילקוט נחום רמז תקי"ב. ילקוט משלי רמז תקק"ח. אנדת בראשית פי"ד. ה. נתחומא במדבר אות ל"ב. ילקוט במדבר רמז תרצ"ה. במיר פי"ה אות ג. ו. ביר פליג אות ב. נתחומא ויגש אות א. קהיר פסוק זה. אנדת בראשית פי"ע אות ב. ילקוט

פרק פ

וכו פ"א סימנים

יודע הו דרך צדיקים

(הפרק הזה יסוד וזהו לשלשה ראשים: 1) יודע חוסי בו – מן סי' אי עד סי' נ"ח. 2) מקום דבר עבדו – עד סימן ס"ח 3) יקר בעיני הו המותה לחסידיו – עד סוף הפרק).

1.

יודע חוסי בו.

א. ושיה באתי לגני וגוי (שה"ש ה"א). בשעה שברא הקב"ה העולם התאווה שיהא לו דירה בתחתונים כשם שיש לו בעליונים עבר אדם על ציוויו א"ל הקב"ה: כך נתאוותי כשם שיש לי דירה בעליונים כך יהא לי בתחתונים, ודבר אחד צויתי אותך ולא שמרת אותו מיד סילק הקב"ה שכינתו לרקיע. עמד כיון והרג את הבל מיד סילק שכינתו מרקיע הראשון לרקיע השני עמד דור אנוש והיו עובדי ע"ז וסילק שכינתו מן השני לשלישי. עמדו דורו של מבל וכתוב בהם ויאמרו לאל סור ממנו (איוב כא"ד). מיד סילק שכינתו מן הרקיע השלישי לרביעי עמדו דור הפלגה עמד וסילק שכינתו מן הרקיע הרביעי לחמישי עמדו הסדומיים. מה כתיב בהם ואנשי סדום רעים וחמאים לה' מאד (אראשית י"ג). מיד סילק שכינתו מן הרקיע החמישי לששי עמדו הפלשתים והכעיסו להקב"ה מיד סילק שכינתו מן הרקיע השישי לשביעי אמר הקב"ה שבעה רקיעים בראתי ועד עכשו יש לרשעים לעמוד? מה עשה הקב"ה? קיפול כל דורות הרשעים והעמיד לאברהם אבינו כיון שעמד אברהם אבינו ועשה מעשים טובים מיד ירד הקב"ה מרקיע השביעי לששי עמד יצחק ופשט צוארו על נבי המזבח, וירד מרקיע השישי לחמישי עמד יעקב וירד מן החמישי לרביעי. עמד לו והיו מעשיו נאים וירד מן הרביעי לשלישי, עמד קהת וירד מן השלישי לשני עמד עמרם והורידו מן השני לרקיע הראשון, עמד משה והוריד את השכינה אמר הקב"ה באתי לגני. לדבר שהייתי מתאוה לו! (הו יודע חוסי בו!)

ב. אשריהם הצדיקים שמהפכים מדת הדין למדת רחמים בכל מקום שנאמר אלהים הוא מדת הדין, וכתוב וישמע אלהים את נאקתם ויזכור את בריתו וגוי (שמות כ"ד) ויזכור אלהים את רחל וגוי (בראשית ל"ב) ויזכור אלהים את נח (שם ה"א).

ג. ושיה (תהלים ע"א) אך טוב לישראל אלהים. יכול לכל? ת"ל לברי לב. כיוצא בדבר אתה אומר טוב הו למעון ביום צרה (נחום א"ז) יכול לכל? ת"ל יודע חוסי בו (שם) כיוצא

הערות פרק פ

א. תנחומא נשא אות כ"ד ופי' פקודי אות ו. עיין מדרש חזו"ת פ"ה, ביר פי"ט אות ו. פסיקתא רבתי פסקא ויהי ביום כלות משה. במ"ד פי"ג אות ב. פסיקתא דריב פסקא א. ב. ביר פ"ז אות ג. ופי"ג אות ג. במ"ד פי"ט. ילקוט בראשית רמז נז. ג. תנחומא מצורע אות י"א

חזר ונתן אותו לישרים, שנאמר ואת ישרים סודו (משלי ג'לכ), חזר ונתן אותו לנביאים, שנאמר כי לא יעשה ה' אלהים דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים. כל מה שהצדיקים עושים ברוח הקודש עושין.

ב. אין הקביה מגלה מסמורן שלו אלא לצדיקים, שנאמר סוד ה' ליראיו (תהלים כהידר).

ג. בקש משה לעמוד על סתן שכרן של מצות ועל שלותן של רשעים, איל הקביה לא תוכל לראות את פני (שמות לג'כ). אמר לו הקביה והסירותי את כפי (שם, שם כג). בעוה"ז אני מראה לך סתן שכרם של יראים ולעולם הבא אני מראה (לך) הטוב שהוא צפון להם. אמר דוד מה רב טובך אשר צפנת ליראיך (תהלים לא'כ).

ד. זשיה יודיע דרכיו למשה וגוי (תהלים קנ"ז). למה יודיע דרכיו למשה? שכל דרכיו של הקביה ידע משה ואדם אחר לא ידע. כתיב ועתה וגוי הודיעני נא את דרכיך (שמות לג"ג) אמר לו הקביה על דרכי אתה מבקש לעמוד? חייך שאני מודיעוך הוי יודיע דרכיו למשה.

ה. וכן אמר הכתוב ואתנה בריתי ביני ובינך (בראשית י"ב). זשיה סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם (תהלים כהידר) שלא גילה הקביה מסמורין אלא לאברהם, שנאמר סוד ה' ליראיו. משל למלך שהיה לו אוהב והיה עשיר יותר מדאי, אמר המלך מה אתן לאוהבי? כסף זהב עבדים ושפחות ובהמות יש לו, אלא הריני חוננו זייני. כך אמר הקביה (לאברהם) מה אתן לך כסף? כסף זהב עבדים ושפחות ובהמה כבר נתתי לך, שנאמר ואברם כבד מאד (בראשית י"ב), אלא מה אתן לך?— דייך שתהא כסוני. שנאמר ואתנה בריתי ביני ובינך— הוי סוד ה' ליראיו.

הערות

ב. תנחומא וירא אות ו. ועיין פסיקתא רבתי פ"ה ויהי ביום כלות משה. ירושלמי מגילה פ"ד, ה"א. ירושלמי פאה פ"ב, ה"ו. ילקוט הושע רמז תקכ"ה ועיין שמ"ר ריש פ"ז. ג. תנחומא תשא אות ט"ז. ד. שם שמות אות ט. ש"ס מוצר ק"ג אות וי"ד ילקוט תהלים רמז תתנ"ט. עיין שמ"ר ריש פ"ב. ה. תנחומא לך אות כ"ג. אגדת בראשית פ"טו ב"ר פ"טט אות ב' ילקוט תהלים רמז תשי"ב. ועיין כמסיקתא פ"סקא נחמו.

מג. מאי דכתיב אני לדודי ודודי לי (שהיש ויג) אני לדודי בעוהזו ודודי לי בעוהיב ההיז הי אלהינו בעלוני אדונים זולתך לבד בך נוכיר שמך (ישעיה כריג). הרועה בשושנים— אל תקרי שושנים אלא ששונים. שאין להקביה בעולמו אלא ד"א של הלכה.

מד. וכן אמר לו הקביה לאברהם: אתה למדת את בניך תורה בעוהזו ולעוהיב אני בכבודי אלמדם את התורה. שנאמר וכל בניך למודי הי ורב שלום בניך (ישעיה נד"ג).

מה. ההיז ביום הזה באו מדבר סיני (שמות י"א). אמר להם הקביה ביום הזה נתתי להם את התורה והיו יגיעים בה יחידים. אבל לעולם הבא אני מלמדה לכל ישראל ואינן שוכחין אותה. שנאמר כי זאת הברית אשר אכרות את בית ישראל וכו' נתתי את תורתי בקרבכם ועל לוח לבם אכתבנה (ירמיה לא-לב).

מו. ועוד אמר הקביה לישראל: בעוהזו הייתם משועבדים בידי מלכויות, ולעולם הבא אציל אתכם מניהנם בזכות התורה שנקראת אש. שנאמר מימינו אש דת למו (דברים ל"ב).

מז. ועוד אמר הקביה בעולם הזה נתנבאו יחידים, ולעוהיב כל ישראל נעשין נביאים. שנאמר (יואל ג"א) והיה אחרי כן אשמוך את רוחי על כל בשר ונבאו בניכם ובנותיכם זקניכם וגי'. כך דרש רבי תנהומא ברבי אבא.

מח. ועוד אמר הקביה לישראל: בעולם הזה היתה נותנת בכם חכמה, אבל לעולם הבא אני מורה אתכם. שנאמר ונתתי רוחי בהם וחיותם (יחזקאל ל"ד).

מט. ויהי נועם הי עלינו (תהלים צ"ו). רכשיע | היכן שנתתה תורתך תן כבודך |— היו ויהי נועם הי אלהינו עלינו.

הערות

מג. שהיש זוטא פ"ו פסוק נ. ועיין בכלי שבת דף פח. ע"ב. **מד.** תנחומא ויגש אות יב. **מה.** שם יתרו אות י"ג פסיקתא פסקא בחודש השלישי. **מו.** שמיר פרשי פקודי ובתנחומא פקודי פ"ה. **מז.** במיר סוף סדר שלח. **מח.** תנחומא ויקהל אות ו. ועיין שם בהערות מהריש באבער. **מט.** שוי"ט מזמור צ. סוף אות יח. ילקוט תהלים פסוק זה.

פרק עט

וכו הי סימנים

סוד הי ליראיו

א. זהו שאמר הכתוב כי לא יעשה הי אלהים דבר כי אם נלה סודו אל עבדיו הנביאים (עמוס ג"ז). בתחלה היה הסוד ליראי הי, שנאמר סוד הי ליראיו (תהלים כה"ד). חזר

הערות פרק עב

א. תנחומא ויחי אות יג. ביר פמיט אות י"ב. שוי"ט מזמור כ"ה אות יג. ילקוט וירא רמז פ"ב וילקוט תהלים רמז תשי"ב וילקוט עמוס רמז תקמ"א. תנחומא

עושהו ויבן היכלות. מי לא הוו בני נשא דילעון באורייתא ?

ל. רבי הושעיה רבה פתח: (משלי ח'ל) ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום יום ונוי - אמון - אומן. התורה אומרת אני הייתי כלי אומנתו של הקב"ה. בנוהג שבעולם מלך בשר ודם בונה פלטיין אינו בונה אותו מדעת עצמו אלא מדעת אומן, והאומן אינו בונה אותה מדעת עצמו. אלא דיפתראות ופנקסאות יש לו לדעת האיך הוא עושה חדרים, האיך הוא עושה פיסעשין כך היה הקב"ה מביט בתורה ובורא את העולם. והתורה אמרה בראשית ברא אלהים - ואין ראשית אלא תורה. האיך מה דאת אמר (משלי ח'כב) ה' קנני ראשית דרכי.

לז. אמר ריש בן לקיש: שני אלפים שנה קדמה התורה לברייתו של עולם. ההיד (משלי ח'ל) ואהיה אצלו אמון ונוי ויומו של הקב"ה אלף שנה. דכתיב כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול.

לח. ושיה לניה שמינד טובים (שהיש איג) בשעה שננלה הקב"ה על הר סיני היו ד' רוחות של עולם מסיפות בשמים.

לט. נאוו לחיך בתורים (שהיש איי) אלו התורות וכו' אמר הקב"ה איני מבקש מכם אלא זאת התורה וכו'

מ. אם בחקותי תלכו (ויקרא כ"ג) מלמד שהמקום מתאוו שיהיו ישראל עמלין בתורה וכן הוא אומר לו עמי שומע לי כמעט אויביהם אכניע. ואין לו הקשבת לסצותי ויהי כנהר שלוםך ונוי (ישעיה סח"ח). ויהי כחול זרעך (שם) וכן הוא אומר מי יתן לבכם זה להם ונוי (דברים ח'כז). מלמד שהמקום מתאוו שיהיו ישראל עמלין בתורה.

מא. וכן הוא אומר זה דודי וזה רעי (שהיש היטו). אמר הקב"ה כל מי שמבטל צרכיו ויושב יעוסק בתורה זה דודי וזה רעי ולא עוד אלא כאלו בנה ביהמ"ק דכתיב בנות ירושלים.

מב. ומנין שהקב"ה מחבב דברי חכמים יותר מדברי תורה? שנאמר ויקם עדות ביעקב ותורה שם בישראל (תהלים ע"ה). ויקם עדות ביעקב זה דברי חכמים אח"כ ותורה שם בישראל. אמר הקב"ה אעפ"י שהן נתונין עיפ. מעלה אני עליהם כאלו הן נתונין לפני (בכל יום) משל לאיש שפתח אמת המים לתוך ננתו וילך לו. שאף שהוא ישן משקה אותה. כך אמר הקב"ה אעפ"י שהן נתונות בעיפ כולן סומכין. יותר מזה שמעו מפני הגבורה.

מאי

הערות

לו. ב"ר פ"א. אות א. עיין ילקוט משלי רמז תתקמ"ב. תנחומא בראשית אות ד. לקח טוב בראשית א. א. מדרש בוגן פ"א. פד"א פ"ג. תדביא רבא פכ"א ילקוט בראשית רמז ב. לז. ב"ר פ"ח אות ב. ופ"יט. עיין חגיגה דף י"ג. ירושלמי חגיגה פ"ב ויקרא פ"ט במ"ר פ"ד. שהישר פ"ה. תנחומא וילך אות ב. מדרש שמואל פ"ד. תדביאר פ"ב. מדרש תהלים מזמור צ. לח. שהיש זוטא פ"א. פסוק ג. ועיין שבת פ"ה. ע"ב. ופפרי דברים פ"שטג. למ. שהיש זוטא פ"א. ס"י ו"ד. מ. ילקוט המכירי לישעיה (מח"ח) בשם הספרא. מא. שהיש זוטא פרשה ה' אות טז. מב. שהיש זוטא פ"א. פסוק ב' ועיין בבלי מגילה דף י"ט ע"ב. ברכות דף ה' ע"א. ונישין דף ו' ע"ב. ודף ס' ע"ב. ב"ט דף ל"ג. ע"א. חגיגה דף ג. ע"ב. ובפרט עירובין דף כ"א. ע"ב.

שהיש

יצר הרע ובראתי לו תורה תכלית, ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו, ואם אין אתם עוסקים בתורה אתם נמסרים בידו.

ל. וזוהי יצפון לישראל תושיה (משלי ב'ז). מהו יצפון לישראל תושיה? אלא עד שלא נברא העולם צפן הקב"ה את התורה לאברהם: שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי וכו' (בראשית כ"ד). אמר הקב"ה לאברהם: אתה עסקתי בתורתך, חייך שאני מנן לך! ולא לך לבדך אלא אף לבניך, אם יהיו עוסקים בתורתך כשם שעסקת אתה, שנאמר כל אמת אלוה צרופה מנן היא לחוסים בו (משלי ל"ד). לכך נאמר יצפון לישראל תושיה.

לא. כי אני הי רופאך (שמות ט"ו). אמר הקב"ה לישראל: תורה שנתתי לכם הם מרפאים אתכם. שנאמר רפאות תהי לשריך ונוי (משלי נ"ח).

לב. ובשעה שבא הקב"ה ליתן את התורה לישראל כתיב בחדש השלישי (שמות ו"א). אינו אומר בירח השלישי כמו שהוא אומר בירח זיו (מא' ו"ל). בירח בול (שם, שם, לו) בירח האיתנים (שם ח"ב) אלא בחודש אדר ר"י יהודה הלוי ביר שלום: אמר להם הקב"ה חידש דברים אני עושה ומחדש אתכם. למה הדבר דומה? למלך שהיה לו בן ועמד על מרכו בקש אביו להשיאו ולא היה לו ארנוגטירין (חצר) חדשה. אמר המלך אין זה כבודו של בני להשיאו בארנוגטירין ישנה, אלא אם אמתין עד שאעשה לו חדשה אני מאחר שמחתו של בני מה עשה המלך? הביא נפחין ואוסנין והיו מצחצחין בכל נחושת הביא חרשים והיו מסרנין בכלי עץ (נמצא המלך משיא את בנו על ארנוגטירין ישנה שהוא נראית חדשה). כך כשיצאו ישראל ממצרים היו בהן סומים וחרשים וחוננוס. אמר הקב"ה התורה כולה שלימה, שנאמר תורת ד' תמימה (תהלים י"ח). אתן אותה לדרור זה ויש בהן בעלי סומין? אמתין עד שיעמדו בניהם אני מאחר בשמחתה של תורה. מה עשה הקב"ה? ריפא אותן ונתן להם את התורה. הוי חידש דברים אחרש לכם.

לג. רבי חנה רבי ירמיה בשם רבי שמואל בר רב יצחק: מצאנו שויתר הקדוש ברוך הוא על עבודת כוכבים וניע ושיד, ועל מאסם בתורה לא ויתר להם, מאי טעמא? ויאמר ה' על אשר עשו עיני, ניע, ושיד, אין כתיב כאן, אלא ויאמר ה' על עזבם את תורתך א"ר חייא בר בא: אותי עזבו אוותרה, שמא את תורתך שמרו? שאילו אותי עזבו ותורתך שמרו השאור (המאור) שבה סקרבן אצלי.

לד. אמר רב יהודה אמר רב: מיד (ירמיה ט"א) מי האיש החכם ויבן את זאת וגו'. דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולמלאכי השרת ולא פירשוהו עד שפירשו הקב"ה בעצמו. שנאמר (שם י"ב) ויאמר ה' על עזבם את תורתך וגו'.

לה. רבי חמא בר חנינא ורבי הושעיא רבה הוו מטיילין באילן כנישתן דלוד. א"ל רבי חמא לרבי הושעיא: כמה מסון שקעו אבהתין כאן! א"ל: כמה נפשות שקעו אבותך כאן! מי לא הווין בני אינשא דילעון באורייתא? רבי אבון עבד אלן תרעו סדרא רבה נחית רבי מני לגביה. א"ל חמי מה עבדית, א"ל: ההיך (הושע ח"ד). וישכח ישראל את עושהו

הערות

ל. תנחומא לך אות י"ד. אנדת בראשית פ"ג, ילקוט משלי רמז תקל"ב. לא. תנחומא בשלח אות י"ט. לב. שם יתרו אות י"ב, ילקוט יתרו רמז רע"א. לג. ירושלמי חגיגה פ"ק, לד. נדרים דף פ"א ע"א. עיין בי"מ פ"ד, ע"ב. לה. ירושלמי שקלים פ"ה הל"ה. ב"ד

כא. איתכיו רב שימי בר חייא לרב: כי ממזרח שמש עד סבואו נדול שמי בנוים. ובכל סקים מוקטר מונש לשמי ומנחה טהורה (מלאכי א"א). ובכל סמום -- סלקא דעתך! אמר רבי שמואל בר נחמני איר (יונתן) אלו תלמידי חכמים העוסקים בתורה בכל סקום, מעלה אני עליהם כאילו מקטירים ומנישים לשמי.

כב. תניא דבי רבי חייא: כל העוסק בתורה (כלילה) שכינה כנגדו. שנאמר (תהלים טזח). שויתי ה' לנגדי תמיד. ואמר (איכה ב"ט) קוּמֵי רוּנִי וּנְוִי נִכַח פְּנֵי הוּי.

כג. מיד כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהנה יומם ולילה. (תהלים א"ב). -- זה אברהם: איר שמואל בר נחמן: אב לא לסדו, רב לא היה לו שילמדו, ומהיכן למד תורה? תני ר' שמעון בן יוחאי: זמן לו הקביה שתי כליות, בעין שני כדוכו, והיו נובעות ומלמדות אותו חכמה ודעת. ההיד (תהלים טז"ט) אברך את ה' אשר יעצני אף לילות יסרוני כליותי.

כד. אל דעות ה'. שהקביה, כביכול יושב ועוסק בתורה, ומנין שהקביה עוסק במקרא ביום ובמשנה כלילה? שנאמר דודי צח ואדום (שה"ש ה"ז). -- כשהוא עוסק במקרא ביום פניו צחות כשלג, ואין דודי אלא ארבעה ועשרים ספרים, שכן דודי כגמטריא ארבעה ועשרים, וכשהוא עוסק במשנה כלילות פניו מאדימות.

כה. למי גלוי סדר של תורה? לפני הקביה שנאמר ומי כמני יקרא.

כו. והיה כל מבקש ה' יצא אל אהל מועד (שמות ל"ז). -- כל שבקש משה אין כתיב כאן אלא כל מבקש ה'. מלמד שכל המקבל פני זקן מלא תורה כאלו מקבל פני השכינה.

כז. איר יוחנן משום רשבאי: כל מי שאינו מניח בן ליורשו הקביה מלא עליו עברה ר' יהושע בן לוי הוא דאמר תלמיד.

כח. מה דכתיב כי אם בתורת ה' חפצו (תהלים א"ב)? אמר רב אבדימי בר חמא (בר חמא) כל העוסק בתורה הקביה עושה לו חפציו, שנאמר כי אם בתורת ה' חפצו, ואמר רבא: בתחלה נקראת התורה על שמו של הקביה ולבסוף נקראת על שם שלו, שנאמר כי אם בתורת ה' חפצו, ובתורתו יהנה יומם ולילה.

כט. תיר: (דברים יא"ח) ושבתם סב תם, נמשלה תורה כסם חיים משל לאדם שהכה את בנו מכה גדולה והניח לו רטייה על סכתו, ואמר לו: בני! כל זמן שהרטייה זו על סכתך אכול מה שהנאתך ושתה מה שהנאתך, ורחיץ בין בחמין בין בצונן, ואין אתה סתיירא, ואם אתה מעבירה הרי היא מעלה נומי כך הקביה אמר להם לישראל: בני! בראתי יצר

דערות

כא. מנחות דף ק"ה ע"א. **כב.** תמיד דף ל"א ע"ב. **כג.** שו"ט מזמור א' אית י' ומזמור ט"ז. ביר פס"א אות א' ועיין הנורסא בביר פציה אות ג' זמן לו הקביה וכי בעין שנ רבנים, ובאבות דר' נתן פרק ל"ג, תנחומא ויגש אות י"א, ובילקוט תהלים רמז תרי"ג ורמז תרס"ז. **כד.** ע"ז דף ג' ע"ב י"ו"ט מזמור י"ט אות ז', **כה.** שו"ט מזמור א' אות ב'. **כו.** תנחומא תשא אות ט"ז. **כז.** בבלי ביב דף קס"ה ע"א. **כח.** ע"ז דף י"ט ע"ב **כט.** קדושין דף ל' ע"ב.

תנחומא

שורה של תאנים ושל נפנים ושל רמונים ושל תפוחים ומסר לארים והלך לו ולאחר ימים בא המלך והציין הפרדס. לידע מה עשה ומצאו מלא חוחין ודרדרין הביא קצצים לקוצו והציין באותן החוחין וראה בו שושנה אחת של ורד. נטלה והריח בה ושבת נפשו עליה. אמר המלך: בשביל שושנה זו ינצל כל הפרדס! כך כל העולם כולו לא נברא אלא בשביל התורה, לאחר כיו דורות הציין הקביה בעולם לידע מה עשה ומצא מלא מים במים: דור אנוש מים במים, דור המבול מים במים, דור הפלגה מים במים, והביא קצצים לקוצו, שנאמר (תהלים כס"ט) ה' למבול ישב, ראה בו שושנה אחת של ורד — אלו ישראל, ונטלה והריחה, בשעה שנתן להם עשרת הדברות, ושבת נפשו עליה, בשעה שאמרו נעשה ונשמע אמר הקביה: בשביל שושנה זו ינצל הפרדס! — בזכות תורה וישראל ינצל העולם.

יז. אמר ר' אלעזר הקפר: אמר לו הקביה לאדם תהא נרי בידך ונרך בידוי נרי בידך — דכתיב (משלי ויכנ) כי נר מצוה ותורה אור. נרך בידוי — דכתיב (שם כ"בז). נר ה' נשמת אדם, אם שומר אתה שלי אני אשמור את שלך אמר ר' חייא: משל לשני בני אדם שהיה להם שני כרמים. לאחר היה לו בנליל ואחר היה לו ביהודה. זה שבנליל היה לו כרמו ביהודה וזה שביהודה היה לו כרמו בנליל. לימים הגיעו זה אצל זה. אמר אחד לחבירו שמור לי כרמי שבנליל ואני אשמור כרמך שביהודה. ואם אתה סאבד כרמי שבנליל אני סאבד כרמך שביהודה. כך אמר הקביה לישראל שמור מצוה וחיה (משלי ד"ד) — אם תשמרו את תורתני אני אשמור אתכם. שנאמר אם שמור תשמרון (דברים י"ב). אם שמור תשמרו. (אמר ר' יוחנן: גדולה תורה מן המצוות. שמצוה בפני תורה כנר בפני חמה. שנאמר כי נר מצוה ותורה אור (משלי ויכנ). ואומר השמש לאור יומם (ישעיה ס"ט).)

יח. אמר ריש לקיש: כל העוסק בתורה הקביה מושך עליו חוט של חסד.

יט. רבי חנינא בן תרדיון אומר: שנים שיושבין ואין ביניהם דברי תורה הרי זה מושב לצים, שנאמר ובמושב לצים לא ישב (תהלים א"א) אבל שנים שיושבים ויש ביניהם דברי תורה שכינה שרויה ביניהם, שנאמר אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו (מלאכי ג"ט). אין לי אלא שנים מנין אפילו אחד שיושב ועוסק בתורה שהקביה קובע לו שכר? שנאמר ישב בדר וידום כי נטל עליו (איכה ג"כח).

כ. כך פתח רבי תנחומא בר אבא בבית המדרש: כתיב פרי צדיק עין חיים ונוי (משלי י"א). — אמר ר' יהודה הלוי בר שלום: בשעה שאדם צדיק מסתלק מן העולם בלא בנים הוא מיצר ובוכה. אומר לו הקביה ספני מה אתה מיצר ובוכה? ספני שלא העמדת פרי בנים בעולם הזה? יש לי פרי יפה מהבנים. והוא אומר לפניו רבשע! מה הפרי ההוא? אומר לו הקביה זו תורה שעסקת בה. שכך כתיב פרי צדיק עין חיים, ואין עין חיים אלא תורה, שנאמר עין חיים היא למחזיקים בה (משלי ג"ח).

איתיביה

הערות

יז. שויט מסמור י"ז אות ה. ויקר פליא אות ד. דברים רבה. פ"ד אות ד. ילקוט תהלים רמז תרע"א. ועיין תנחומא קדושים אות ו. י"ח. בכלי חנינה דף יב. ע"ב. י"ט. אבות פרק ג. משנה ג. ונרמז התלמוד (ברכות דף ה) מנין שאפי' אחד שיושב ועוסק בתורה שהשכינה שרויה עמו. כ. תנחומא נח אות ב. ועיין בכ"ר פ"ל אות ו' ובלקח טוב דף י"ח ע"ב.

מנחות

ו. ישלמה אמר את הכל עשה יפה בעתו (קהלת נ"א).— כל מה שעשה הקביה לעולמו יפה עשה אמר דוד להקביה כל מה שעשית יפה עשית והחכמה יפה מן הכל וכן הוא אומר מה רבו מעשיך ה' כולם בחכמה עשית (תהלים קד"ב) — וכל מה שעשית בחכמה יפה עשית !!

ז. וכן הוא אומר מי כהחכם ומי יודע פשר דבר (קהלת ח"א) מי כהתכם זה חקביה שכתוב בו (משלי נ"ט) ה' בחכמה יסד ארץ ומי יודע פשר דבר זה הקביה שפירש את התורה למשה. (ד"א : מי כהחכם זה הקביה. דכתיב ביה (איוב ט"ד) חכם לבב ואמין כח).

ח. החכמה תעז לזככם (קהלת ד"ט) זה הקביה שנאמר חכם לבב ואמין כח (שם)

ט. בוא וראה שאין מדותיו של הקביה כמדת בשר ודם וסלך ביו איינו יכול להיות עישה מלחמה ולהיות סופי ומלמד תינוקות, והקביה אינו בן אתמול בים כעושה מלחמה. שנאמר (שמות ט) ה' איש מלחמה ואומר (איוב כ"ד) בכחו רגע הים, והיום כמתן תורה ירד ללמד תורה לבניו. וכד"א (שם לו כב) הן אל ישניב בכחו מי כמוהו מורה.

י. ההיוד כספו לא נתן כנשך (תהלים ט"ד) זה הקביה שלא נתן את התורה ברמים אלא בחנם. שנאמר לבו שברו ואכולו ולכו שברו בלא כסף ובלוא סחיר (ישעיה נה"א).— ואין כספו אלא תורה. שנאמר אמרות טהורות כסף צרוף בעליל לארץ (תהלים יכ"ז).

יא. ואין דעת אלא תורה שנאמר (הושע ד"ו) נדמו עמי מבלי הדעת. אמר רבי אבהו כל העוסק בתורה זוכה ומקבל פני השכינה ומשיבין אותו סזיו שכינה שנאמר (ישעיה ל"ב) והיו עיניך רואות את מורד.

יב. זשיה ויורהו ה' עין (שמות ט"ב).— ויראהו לא נאמר אלא ויורהו אמר ר' שמעון בן יוחאי דבר מן התורה שכתוב בה עין חיים (משלי נ"ח).

יג. הרי אתה סוצא שנלה הקביה על יהושע סוצא יושב וספר משנה תורה בידו. אמר לו: (יהושע א"ז ח) חזק יהושע, אמין יהושע, לא ימוש ספר התורה הזאת מסך והגית בו יומם ולילה.

יד. איר בנאי העולם ומלואו לא נברא אלא בזכות התורה. שנאמר (משלי נ"ב) ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה.

טו. זשיה: כבוד חכמים ינחלו (משלי נ"ה) (אלו ישראל) ואימתי? כשקיבלו את התורה סמיני.

טז. ר' עזריה בשם ר' יהודה ביר סימן אומר: משל לסלך שהיה לו ספרים נסוע שורה

הערות

ו. שויט מזמור ל"ד אות א. ילקוט שמואל רמז קל"א. ז. במיר פייט אות ד. קהיר פ"ח פסוק זה ובתנחומא חקת אתה ה'. ח. קהיר פ"ז פסוק זה. ט. שמיר פכ"ח אות ה. ועיין רפיק דע"ז. י. שויט מזמור ט"ז אות ד. י"א. סוטה דף ט"ח ע"ב. י"ב. תנחומא בשלח אות י"ח. ובמכילתא פסוק זה ובילקוט בשלח רמז רנ"ו בשם המכילתא. י"ג. ביר פ"ו אות ט. י"ד. ביר פ"א אות ד' ואות ו"ד, ובילקוט בראשית רמז ב'. ט"ו. עיין כל המאמר באריכות בתנחומא תצוה אות ה' ובילקוט משלי רמז תתקל"ה. ט"ז. ויקיר פכ"ג אות ג. שה"ש רבה פ"ב.

שויט

פרק עח

וכו מ"ט סימנים

אל דעות ה'

- א. אריא גדולה דעה שניתנה בין שתי אותיות, שנאמר (שיא ב"ג) כי אל דעות ה'.
 ב. זשיה לא רבים יחכמו וזקנים יבינו משפט (איוב לב"ט). -- לא כל מי שהוא עוסק בתורה הוא מתחכם אלא אכן רוח הוא באנוש (שם, שפ"ח). מי אמר הפסוק הזה? אריהוא אמרו. אימתי? בשעה שהיו אורביו של איוב מוכיחין אותו ודוה משיכן, כיון שסילקן איוב ראה אליהוא שלא יכלו להשיבו, שנאמר וירא אליהוא כי אין מענה ונני (שם, שפ"ח) באותה שעה אמר לא רבים יחכמו. -- לא כל מי שעוסק בתורה מתחכם אלא אכן רוח הוא באנוש, אלא אם כן נתן בו הקב"ה רוח כדי שיהא רגיל בתלמודו, שנאמר רוח הוא באנוש.
 ג. שאלה מטרונה לרי יוסי בר הלפתא אמרה לו: הרי כל שבחו של הקב"ה שהוא נותן לחכמים חכמה, שנאמר (דניאל ב"כא) יהב חכמתא לחכמיין, לא היה צריך לומר אלא יהב חכמתא לטיפשיין? -- אמר לה יש לך קוזמין (תכשיטין)? אמרה לו הן! אמר לה אם בא אדם לשאול קוזמין שלך, משאלת את אותם לו? אמרה לו אם יהיה אדם אוקנוס (אדם חכם)? אני משאלת לו קוזמין שלי. אמר לה קוזמין שלך אין את משאלת אלא לאדם אוקנוס, הקב"ה יתן את החכמה לטיפשיין? לפיכך אמר יהב חכמתא לחכמיין אמר אליהוא לא כל מי שהוא מבקש הוא נותן לו. -- הוי לא רבים יחכמו, אלא אכן רוח הוא באנוש (איוב ל"ח, ט).
- ד. (עוד) מטרונה אחת שאלה את רי יוסי בר הלפתא אמרה ליה: מהו דין שנאמר (דניאל ב"כא) יהב חכמתא לחכמיין, לא היה צריך לומר אלא יהב חכמתא ללא חכמיין ומנדעא ללא ידעי בינה? אמר לה משל אם יבאו אצלך שני בני אדם ללות מסך ממון אחד מהן עשיר ואחד מהן עני, לאיזה מהן את מלוגה לעשיר או לעני? אמרה לו לעשיר! אמר לה ולמה? אמרה לו שאם אבד העשיר ממנו יש לו מהיכן יפרע אבל אם איבד העני ממנו מאין יפרע לו? אמר לה ולא יזמעני אונך מה שאת מוציאה מפך? אלו נתן הקב"ה חכמה לטיפשיים היו יושבין והוגין בה בבתי כסאות ובבתי תיאטראות ובבתי מרחצאות, אלא נתן הקב"ה חכמה לחכמיין והם יושבין והוגין בה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. -- הוי יהב חכמתא לחכמיין ומנדעא לירעי בינה.
- ה. ההיך מלפני מבהמות ארין ומעוף השמים יחכטנו (איוב לה"א). -- אמר הקב"ה לימדו חכמה ודעה מן החיות ומן העופות!

ההיך

הערות

- א. סנהדרין דף צא, ע"ב. ב. תנחומא מקין אות ט. ובילקוט איוב רמז תתק"ט.
 ג. תנחומא שם וכן בילקוט. ד. קה"ר פ"א כל הנחלים אות ה'. ברכות דף נ"ז ע"א. תנחומא ויקהל סימן כ"י ובילקוט דניאל רמז אלף ס"ו. ה. תנחומא מסעי אות ה' ועיין ילקוט מלכים רמז ר"ד.

מב. אמרו ישראל לפני הקב"ה: רבשע! אתה יודע כחו של יצר הרע שהוא קשה! — אמר להם הקב"ה מילקו אותו קימעה קימעה ואני מעבירו שנאמר סולו סולו המסלה וגו' (ישעיה סב"ז), ואומר סלו סלו פנו דרך וגו' (שם נז"ד).

מג. אמר ר' יצחק: יצרו של אדם מתנבר עליו בכל יום ויום, שנאמר וכל יצר מהשבות לבו רק רע כל היום (בראשית ר"ה) אמר ר' שמואל בן לוי יצרו של אדם מתנבר עליו בכל יום ויום ומבקש עליו להמיתו, שנאמר (תהלים ל"ב) צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו, ואלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לה, שנאמר ה' לא יעזבנו בידו וגו'.

מד. הה"ד (איוב י"ד) על דעתך כי לא ארשע ואין מידך טעיל. אמר רבא בקש איוב לפסור את כל העולם כלו מן הדין, אמר לפניו: רבשע! בראת שור פרסותיו סרוקות, בראת חמור פרסותיו קלושות, בראת נן עדן בראת ניהנב, בראת צדיקים בראת רשעים, מי מעכב על ידך? ומה אהדרו ליה חבריה לאיוב? — אף אתה תפרי יראה ותנרע שיחה לפני אל (שם ט"ד). ברא הקב"ה יציהר ברא לו תורה תבלין.

מה. אמר הקב"ה: בעולם הזה על ידי שהיה יצר הרע מצוי היו הורגים אלו את אלו ומתים, אבל לעתיד לבא אני עוקר יציהר מכס ואין מיתה בעולם — בלע הטות לנצח (ישעיה כ"ה).

מו. אמר הקב"ה בעוה"ז עיי שהיה יצר הרע מצוי בכס הטאתם לפני, אבל לעוה"ב אני עוקרו מכס, שנאמר והסירותי את לב האבן מבישרכם ונתתי לכם לב בשר (יחזקאל ל"ב).

מז. אמר הקב"ה: בעולם הזה מפני העינות הייתם מתייסרין ומטהרין וחוזרין וסותרתם וכו' אסרה אתכם (יחזקאל ל"ב).

מח. אמר הקב"ה: בעוה"ז עיי שיציהר מצוי היסורין מצויין בבני אדם, אבל לעוה"ב אני עוקרן מכס, שנאמר והסירותי את לב האבן מבישרכם, ומחדש אני אבריכם, שכן אמר ישעיה וקוי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים (ישעיה מ"א).

הערות

מב. תנחומא בהעלותך אות יט. במיד פ"א אות יז. ובילקוט ישעיה רמז שס"ו.
מג. בבלי סוכה נ"ד, ע"ב. קדושין ל' ע"א. מ"ד. ביב ט"ז ע"א. מ"ח. דברים רבה פ"ב אות ל'. ועיין בביר פ"ב ופכ"ו. מ"ו. תנחומא תשא אות יג. שם ויקרא אות יב. מ"ז. שם מצרע אות ט'. ואת י"ז. מ"ח. שם סוף סדר בראשית.

השניה. כח השלישית אצרה לפניו, רבישע! ראשונים שאמרו לענין מה היעילו? כל העולם כולו שלך הוא, כל מה שאתה רוצה לעשות בעולםך עשה. כיון שהגיע לאנשי דור המבול ואנשי דור הפלגה שמעשיהם מקולקלים, אמרו לפניו: רבישע! לא יפה אמרו ראשונים לפניך? — אמר להם: ועד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסכול (ישעיה מ"ד).

לח. איר אלעור: אליהו הטיח דברים כלפי מעלה, שנאמר (מ"א, יח"עז) ואתה הסיבות את לבם אחורנית, אמר רבי ישמעאל בר רב יצחק: מנין שחזר הקביה והורה לו לאליהו? דכתיב (מ"ב ד"ו) ואשר הרעותי ואריח בריח אלמלא גי מקראות הללו נתמוססו רנליהם: חה, דכתיב ואשר הרעותי, וחד דכתיב (ירמיה יח"ז) הנה כחומר ביד היוצר כן אתם בירי, וחד דכתיב (יחזקאל ל"ב) והסירותי את לב האבן מבשרכם ונתתי לבם לב בשר, רב פפא אמר מהכא: (שם) ואת רוחי אתן בקרבכם ועשיתי את אשר בחקתי תלכו.

לו. אמר ירמיה למה תריבו אלו וגי (ירמיה ב"כט) אפילו משה שאמרתי לו לומר להם פרשת שבת שכח ולא אמר להם — כולכם משעתם בי.

לז. אמר (רבי) (רב חנא) בר (רב) אחא: יצר הרע הקביה מתחרט על שבראו דכתיב (מ"ב ד) ואשר הרעותי.

לח. ההירד ויתעצב אל לבו (בראשית ו"ו). איר אבהו לא נתאבל אלא על לבו של אדם, כאדם שעושה דבר רע ויודע שלא עשה דבר יפה, והוא אומר מה עשיתי? — כך יתברך שמו של הקביה: אני הוא שנתתי שאור רע בעיסה — כי יצר לב האדם רע מנעוריו (שם ח"כא). הוי ויתעצב אל לבו — אל לבו של אדם.

לט. וינחם ה' (בראשית ו"ו). איר איכו: תוהות (חרטה) היתה לפני שבראתי בו יצר הרע, שאילו לא בראתי בו יצר הרע לא היה מורד בי. אמר רבי לוי — מתנחם אני שעשיתי אותו וניתן בארץ, ויתעצב אל לבו — איר ברכיה משל לשר שבנה סלשין עיי אדריכל. ראה אותה ולא ערבה לו, על מי יש לו להתכעס, לא על אדריכל? כך ויתעצב אל לבו (של אדם). איר אסי: משל לשר שעשה סחורה על ירי סרסור והפסיד, על מי יש לו להתרעב, לא על הסרסור? כך ויתעצב אל לבו.

מ. תיר: קשה יצר הרע שאפילו יוצרו קראו רע. שנאמר (בראשית ח"כא) כי יצר לב האדם רע מנעוריו.

מא. איר חייא רבה עלובה היא העיסה שנחתומה מעיד עליה שהיא רעה! — כי יצר לב האדם רע מנעוריו, אבא יוסי התורתי אומר: עלוב הוא השאור שמי שברא אותו מעיד עליו שהוא רע, שנאמר (תהלים קג"ד) כי הוא ידע יצרנו, זכור כי עפר אנחנו, רבנן אמרי עלובה הנטיעה שמי שטמעה מעיד עליה שהיא רעה, שנאמר (ירמיה י"ז) והי צבאות הנוטע אותך דבר עליך רעה (ע"ן פ"י מהרי"ז).

אמרו

הערות

לח. ברכות דף לה, ע"א. סוכה נה, ע"ב. לו. תנחומא בשלח, אות כ"ד.
 לז. סוכה נה, ע"ב. לח. תנחומא נח אות ד. לט. ביר פ"ח ופכ"ז אות ד. ילקוט בראשית רמז מז, מ. קדושין ל, ע"ב. נא. ביר פליד אות וי"ד שו"ס מזמור ק"ג, וע"ן אבות ד"ג פס"ה, ובילמוט ירמיה רמז ר"ב.

תנחומא

וכשהוא ברצון אינו בכעס, אבל הקביה כשהוא בכעס, בתוך כעסו הוא מתרצה. שנאמר כי הנע באפו חיים ברצונו (שם ל"ו).

כ"ו. איר יהושע בן לוי: שבעה ימים נתאבל הקביה על עולמו קודם שלא יביא סבול לעולם, מיס? ויתעצב אל לבו (בראשית ר"א).

3.

והאלהים עשה שייראו מלפניו.

כ"ז. אם יעלה לשמים שיאו ונני תתקפהו לנצח ויהלך משנה פניו ותשלחה (איוב י"ד) תקוף שנתן הקביה באדם הראשון לנצה לעולם היה. כיון שהניח דעתו של הקביה והלך אחר דעתו של נחשו: משנה פניו ותשלחה. (וקודם שהסא אמר הקביה הן האדם היה כאחד מסנו — היה כאחד מסנו.)

כ"ח. אמר רב יהודה: לא ברא הקביה את עולמו אלא כדי שייראו מלפניו שנאמר (קהלת ג' י"ד) והאלהים עשה שייראו מלפניו.

כ"ט. אמר רבי חנינא משום ר' שמעון בן יוחאי: אין להקביה אלא אוצר של יראת שמים. שנאמר (ישעיה ל"ו) יראת ה' היא אוצרו.

ל. איר יוחנן משום ר' אלעזר: אין לו להקביה בעולמו אלא יראת שמים בלבד, שנאמר (דברים י"ב) ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה ונני וכתוב (איוב כ"ד) ויאמר לאדם הן יראת ה' היא חכמה ונני שכן בלשון ונני קורין לאהת הן.

לא. ושיה וזכור את בוראך (קהלת י"א), מהו בוראך? זה הקביה.

לב. וכן אמר רוד: היוצר יחד לבם (תהלים ל"ג), איר ברכיה: ויצרן רוצה שיהא לבם יחד אליו.

לג. רב יהודה רמי: כתיב (בראשית א"כ) ויברא אלהים את האדם בצלמו; וכתוב (שם ה"ב) זכר ונקבה בראם. הא כיצד? בתחלה עלה במחשבה לבראות שנים ולבסוף נברא אחד (חפ"ן הקביה לבראו כשאר הנבראים וכשראה שהאדם כולו קטטה, ואין העולם יכול להתקיים כך בראו אחד על שמו של הקביה, שהוא יחיד בעולמו: אולי שיהיה שלום ביניהם כאילו הם נוף אחד! — מהרש"א).

4.

אשר הרעותי.

לד. אמר רב יהודה אמר רב: בשעה שבקש הקביה לבראות את האדם, ברא כת אחת של מלאכי השרת. אמר להם רצונכם נעשה אדם בצלמנו (בראשית א"כ) אמרו לפניו: רבישע! מה מעשיו? אמר להם כך וכך מעשיו. אמרו לפניו רבישע! מה אנוש כי תזכרנו וכן אדם כי תפקדנו? (תהלים ה"ה) הושיט אצבעו הקטנה ביניהם ושרפם. וכן כת השניה

הערות

כ"ו. ביר פכ"ז אות ד'. כ"ז. ביר פכ"א אות ד', שם פט"ו, ובילקוט איוב רמז תתק"ו. כ"ח. שכת דף לא. ע"ב. כ"ט. ברכות דף ל"ג ע"א. ל. שבת שם. לא. תנחומא חיי שרה אות ז', ועיין קהיר פ"ב פסקי זה. לב. ירושלמי ר"ה פ"ק. לג. בבלי כתובות דף א' ע"א. לד. בבלי סנהדרין דף לח' ע"ב.

אתה עושה כאן ? צא !— ויגרש את האדם.

כ. ההיזד (משלי יט"ב) נכוננו ללצים שפטים וגוי - נכוננו לעוכרי עבירות דינין. משל לאחד שהיה רוכב על הבהמה. אם אינה סוחרת אינה מלקה ואם סוחרת מלקה; כך אמר הקב"ה נכוננו ללצים שפטים. אמר הקב"ה: עד שלא בראתי את האדם התקנתי לו ה' מנלבין: שאת, ספחת, בהרת, שחין, מכוה, ואית דאמרי צרעת ונתק; כנגד חמשה תורות. שנאמר זאת התורה לכל ננע הצרעת ולנתק ולשאת ולספחת ולבהרת. לעבד רע שהיה נסכר והלך אחר לקנותו, ידע בו שהוא רע, לקח עמו כבלים ומנלבים, שאם יסרח יהא רודה אותו בהן. כשסרח הביא כבלים וכבלו והכהו במנלבים. אמר לו העבד: אדוני! יודע היית תחלה שאני עבד רע למה קנית אותי? אסר לו לפי שהייתי יודע שאתה רע מעללים לכך התקנתי כל כך לאסרך ולהלקותך, שאם תסרח תלקה בהם. כך אמר הקב"ה: עד שלא בראתי אדם אני ידעתי (בראשית י"ב). כי יצר לב האדם רע מנעוריו.— אוי לה לעיסה שהנחתום מעיר עליה שהיא רעה! ולכך נאמר נכוננו ללצים שפטים.

כא. זשיה איום ונורא הוא וגוי (חבקוק א"ז). הפסוק הזה מדבר באדם הראשון ובפרעה ובאדום ובסנחריב ובנבוכדנצר ובבני אדם. האדם הזה מושל בכל מה שברא הקב"ה בעולמו. שנאמר תמשילוהו במעשי ידיך וגוי (תהלים ח"ז). וממנו משפטו ושאתו יצא. שבשעה שהוא חוטא מביא עליו יסורין מנופו. למה? שאין מדותיו כמדת בשר ודם. ביו כשהוא רוצה עבדיו לרדות, מביא מנלבין וכבלים ורודה אותם ומצערן; אבל הקב"ה אינו כן. אלא מכל גופו של אדם רודה אותו ומכהו. שנאמר ממנו משפטו ושאתו יצא.

כב. ההיזד ותנעש ותרעש הארץ (תהלים יח"ח). כך הוא כללו של דבר, בשעה שהקב"ה מביט בעולמו (ורואה בתי טרשיאות ובתי קרקיסאות, ואוהע יושבים בהשקט) אותה שעה מחרה אפו בעולמו ומבקש להחריבו, לפיכך ותנעש ותרעש הארץ.

כג. מן יאנף ותאברו דרך (תהלים כ"ב). ולא תהיו סבורין שמה אהלות ובצוצריות אני צריך (פי' חיילות ומחנות). ניצוץ אני סבעיר ומאכד את העולם, שאני בראתי. שנאמר כי יבער כמעט אפו.

כד. כשברא הקב"ה את האדם העביר לפניו כל הדורות. א"ל: ראה על מה הבאת מיתה! כיון ששמע אדם כך התחיל מיצה, אמר לפניו: רבוננו של עולם! וכך עשיתי בעולמך? בבקשה מסך שלא תכתוב עלי שאני הבאתי מיתה עליהם. א"ל הקב"ה כך אני עושה. כיון שבא אדם ליפטר מן העולם נגלה עליו הקב"ה, א"ל: כתוב מעשיך שעשית, שאתה טת על מעשיך שעשית, והוא כותב. כיון שכתב אמר לו חתום! והוא חותם, שנאמר ביד כל אדם יחתום. ולעתיד לבא כשיושב הקב"ה לדרן עם בריותיו מביא כל הספרים של בני אדם ומגלה להם מעשיהם, לכך נאמר ביד כל אדם יחתום וגוי (איוב ל"ד).

כה. כי יבער כמעט אפו (תהלים כ"ב) מרת בשר ודם כשהוא בכעס אינו כרצון וכשהוא

הערות

כ. במיר פייג אות ד'. תנחומא מצורע. **כא.** תנחומא תוריע אות יוד. בילקוט חבקוק רמז תקימא ותקסיב. ויקיר פי"ח, אות ב'. **כב.** מדרש תהלים מזמור י"ח אות י"ב, ומזמור קיד אות כה. ילקוט שמואל רמז קנ"ח ג' ונבע מירושלמי ברכות פ"ט, ה"ג. **כג.** שויט מזמור ב' אות יז. ילקוט תהלים פסוק זה. **כד.** תנחומא בראשית אות כ"ט. ילקוט איוב רמז תתקכ"ב. **כה.** שויט שם.

יב. רבי יהודה הנשיא שאל את ר' שמואל ב"ר נחמן! מהו שכתוב ביה שמו (תהלים סחיה) ? א"ל ר' שמואל בר נחמני: אין לך מקום ומקום שאין אדם גדול מסוגה על בייא שלו. ומי מסוגה על בייא של עולמו? בכיכול הקביה. שנאמר ביה שמו. אתמהא! אל תהי קורא ביה אלא ביה שמו (מסוגה הוא הקביה ורואה צעקת העשוקים בעולם הצועקים בייא! — רמיבן פ' מקץ ב' בי אדוני).

יד. ההיר גם את העולם נתן בלבם (קהלת נ"א) א"ר אחווה בריה דר' זירא: העולם — העולם מהם שם המפורש. משל למלך שעשה מעודה. זימן אורחים. משאכלו ושתו אמרו לו: תן לנו חרבות ורמחים ונשחק בהם. נתן להם שבישתא דהרס. והכו אלו את אלו ופצעו אלו את אלו. אמר המלך: ומה אני נתתי לכם שבישתא דהרס כד עשיתם. אלו נתתי לכם חרבות ורמחים עאכיו! כך אמר הקביה: ומה אם שעה שהעלמתי מהם שם המפורש הם הורגים בכינני, אלו נתתי וגליתי להם שם המפורש עאכיו!

טז. אדם יחירי נברא. ומפני מה? מפני המשפחות, שלא יהיו משפחות מתנרות זו בזו. ומה עכשו שנברא יחיד מתנרות, נבראו שנים על אחת כסה וכסה! ד"א מפני הגולנין ומפני החספנין ומה עכשו שנברא יחירי נוולין וחוספין, נבראו שנים על אחת כסה וכסה!

טז. וזהו מה שאמרו לו לאלכסנדרוס מוקדן כשאול לבני מלכא קציא לאחוריי הרי חושך: אית נכבון מטר נחית? א"ל הין! א"ל אית נכבון שמשא דנח? א"ל הין! א"ל אית נכבון בעיר דקיק? א"ל הין! א"ל תיפח רוחא דההוא נברא! לא בזכותכון נחת מטר, ולא בזכותכון שמשא דנחה עליכון אלא בזכותיה דבעירא. דכתיב (תהלים ל"ז) אדם ובהמה תושיע ה' — אדם בזכות בהמה תושיע ה'.

יז. אמר הקביה מקום הצדק שמה הרשע! (קהלת נ"ט). בראתי את הנפש והיא נתונה בירי, שנאמר אשר בירו נפש כל חי (איוב י"ב). ואף המשפט נתון בירי, שנאמר ותאחו במשפט ירי (דברים ל"ב). ולא נתתי את הנפש אצל הדין, אלא שתהא רואה מה מתוק לה ולא תחטא והיא תוסאה — שמה הרשע!

2.

כי יבער כנעט אפו.

יד. קשה לפני הקביה לפשוט ידו באדם זה! אלא מתרה אותו תחלה. חזר בו יפה, ואם לאו — אדם כי יהיה בעור בשרו (ויקרא י"ב) שבאין מכות על נופו.

טז. ויגרש את האדם (בראשית נ"ב). מהו ויגרש? שנירשו ביסורים. לשמור את דרך עין החיים (שם נ"ב) א"ר שמואל בר נחמן: לשמור את דרך ואחיב עין חיים. א"ל הקביה אני הנחתיד בנן עדן שתהא יגע בתורה ותאכל מעין החיים, ועכשו שהטאת מה אתה

הערות

יב. שויט מזמור קי"ד אות נ. ביר פ"ב אות י"ד. ילקוט תהלים רמז תשיצד, ונובע מירושלמי חגיגה פ"ב. יד. קהיר פי' עז הפסוק. טז. סנהדרין ל"ה. ע"א. טז. ביר פ"ג אות א. ויקר סכיו. תנחומא אמור ס"ו. תמיד דף לב. ובירושלמי בי"ט פ"ח הי"ב. בילקוט תהלים רמז תשכו. יז. תנחומא ויקרא אות ט. יד. שם תזריע אות י"ד, ועיין ויקרא פי"ו. טז. תנחומא בראשית אות כה.

הנה טוב מאד (בראשית א-לא) אין וירא אלא לשון שמחה, שכן כתיב וראך ושמח בלבו (שמות דידר), וכיון שחטא אדם סלקתי שכינתי למרום. ואני הוא אלוהו של עולם ולא שמחתי בעולם, כביכול, והרשעים שמחים בעולם!

ז. ושיה כי יש אדם שעמלו בחכמה וכו' כי כל ימיו מכאובים (קהלת ב-כא). כי יש אדם שעמלו בחכמה כמה דאת אמר ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם (יחזקאל א-כו), כי כל ימיו מכאובים וגוי זה דור המבול שהם מכאיבין להקביה במעשיהם הרעים. וכעס ענינו שמכעיסין להקביה במעשי ידיהם. דיא כי כל ימיו מכאובים — אלו הסרוסיים שהיו מכאיבין להקביה במעשיהם הרעים; וכעס ענינו — שהכעיסו להקביה במעשי ידיהם. דיא כי כל ימיו מכאובים — אלו המצריים שהיו מכאיבין להקביה במעשיהם הרעים; וכעס ענינו — שהכעיסו להקביה במעשי ידיהם.

ח. אמר הקביה: כל הרעש הזה שעשיתי כשבראתי את עולמי אינו אלא בשביל לקדש שמי, ובמה שאני ראוי להתקלם האומות מכעיסין אותי! — ומה איכפת? אלא להודיע שלא ברא אלוה אחר עולמי עמי.

ט. הקביה ברא את עולמו לשמח בו כביכול, לא היתה בו שמחה, לפי שחטא אדם נתקללה הארסה, שנאמר ארורה הארסה וגוי (בראשית ג-ז). בא קין והרג הבל, איל או הבל אחיך, קול דמי אחיך צועקים אלי מן הארסה וגוי נע וגד תהיה בארץ (שם ד-יב) ולא הניחו להקביה לשמח בעולמו.

י. אמר הקביה: במה שנתתי לכם להיות מהללים ומשבחים לשמי, אתם סחרפין ומגדפין ונשבועין בשמי לשקר (מלאכי ג-ד)! כל הבריות לקלוסי נכראו, שנאמר כל פעל ה' למענהו (משלי טדר), ולא דייכם שאין אתם מקלמין אלא אתם סחרפין!

יא. זהו שאמר דוד בתהלים (יא-ג) כי השתות יהרסן צדיק מה פעל — אם הצדיקים שהשתיתו עולמך, כדכתיב וצדיק יסוד עולם (משלי י-כה), ועמדו הרשעים ופיגרו אותם, צדיק העולם, הוא הקביה, מה פעולה הניחו לך בעולמך! — ומה אבן שתיה? שמשנה הושתת העולם, עמדו הרשעים עליה ופיגרו אותה, אתה צדיק העולם מה הנייה יש לך בעולמך ובפועלתך! ומה אם השיתין שהם קדושים על התהום עמדו רשעים ופיגרו אותם, צדיק העולם, מה פעולה מפעלת! —

יב. וקהלת אמר גם במדער מלך אל תקלל (קהלת י-כ). איר יהודה בר סימן: אומר הקביה לאדם, בשביל שנתתי לך מדע יותר מן הבהמה ומן החיה ומן העופות אתה סחרף ומגדף לפני? עשיתי לך עינים ולה עינים, לך אזנים ולה אזנים, לך ידים ולה ידים, לך רגלים ולה רגלים, לך מה ולה מה, נמשל כבהמות נרמה — אין נרמה אלא שתיקה — שיתקתם ספניך, ראה כבוד שעשיתי לך, ואין אתה מבין כל המצבה הזאת! — ואדם ביקר ולא יבין (תהלים ט-כא).

רבי

הערות

ז. קהיר פ"ב. ח. ירושלמי פרק הרואה. ט. מדרש תהלים מזמור קמח אות ד. י. תנחומא ויקרא אות י"ז. יא. שו"ט מזמור י"א אות ב'. עיין סנהדרין דף כ"ה ע"ב. ובילקוט תהלים רמז תרנ"ג ב"ר פ"ה. יב. קהיר פ"י פסוק זה, ובויקרא פ"ב כל הענין, שו"ט

פרק עז

ובו מח סימנים

הוא ידע יצִרנו.

הפרק הזה יסדר והיה לארבע ראשים. 1) וינחם ה' ויתעצב אל לבו. 2) סימן א' עד סי' יח. 3) כי יבער כמעט אפס. עד סי' כה. 4) והאלהים עשה שיראו מלפניו. עד סי' ל. 4) אשר הרעותי. עד סוף הפרק.

1.

וינחם ה' ויתעצב אל לבו.

א. ואם לא תשמעיה במסתרים תבכה נפשי מפני נוח (ירמיה יג"ז) מאי במסתרים? אמר רב שמואל בר אינאי משמיה דרב: מקום יש לו הקביה שבוכה בו ומסתרים שמו. ומאי מפני נוח? רבי שמואל בר נחמני אמר מפני נאותם של מלכות שמים שנשלה.

ב. אמר ר' אחא ביר חנינא: כיון שראה הקביה שעולמו חרב, כביכול היה מתאבל עליו ומתעצב, כדאי נעצב המלך על בנו (שיב ישיג). הוי אומר ויתעצב אל לבו (בראשית ו"ט).

ג. הכתוב אומר וינחם ה' כי עשה את האדם (בראשית ש"ב, שם). אמר ר' יהודה: כביכול תהה הקביה על שעשה את האדם. אמר הקביה אילו בראתי אותו בשמים לא היה חוטא. כשם שאין הטראכוס חוטאין, לפיכך וינחם ה' כביכול מה? כי עשה את האדם בארץ. שאלו היה בשמים לא היה חוטא.

ד. ויתעצב אל לבו (שם) מלמד שנתנחם הקביה על שברא אדם. לפי שהטרוהו בניו והעציבוהו. כמה דאת אמר יעציבוהו בישומן (תהלים עח"ט).

ה. בא וראה שאין השמחה סתנת לאדם? למה? לא מי ששמח היום שמח למחר. רצונך לידע? שהרי שמחתו של הקביה לא המתינה. אימתי? כשברא הקביה את עולמו היתה השמחה גדולה לפניו. שנאמר ישמח ה' במעשיו (תהלים קד"א), ואומר וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד (בראשית א"ל), ללמדך שהיה הקביה מתנאה ומשתבח במעשיו, וכביכול לא המתין בשמחתו ואמר לא בראתי את הכל אלא בשביל האדם, ועכשו הוא סת (בחסאום), מה הנאה יש לי? (ומה אם הקביה לא המתין, בני אדם עאכיו?)

ו. אמר ר' ברכיה בשם ר' לוי: כתיב יהו כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו (תהלים קד"א). בשעה שברא הקביה עולמו מה כתיב? וירא אלהים את כל אשר עשה והנה

הערות פרק עז

א. בכלי חנינה דף ועיב. ב. תנחומא נח אות ד. ביר פכ"ז אות ד. ג. תנחומא שם. וביר שם ובילקוט רמז ס"ז. ד. מהיג בראשית פ"ו אות ו. ה. תנחומא שמיני אות ג. ו. שויט מזמור ע"ה אות ב. ועיין ויקיר פ"ב אות ב.

קד"ר

שנאמר (ישעיה לא-ט) נאם ה' אשר אור לו בציון ונוי. ר"י בר אילעאי אומר לא יום ולא ניהנם אלא אש יוצאת טנופן של רשעים ומלהטת אותם. מ"ט ז- דכתיב (שם כנ"א) תהרו חשש תלדו קש רוחכם אש תאכלכם.

י"ב. וכן הוא אומר לסנצח על הגתית (תהלים ח"א) על פורענות נוג ומנוג וארבע מלכיות שהוא דורכם כנת שנאמר וכנדיך כדורך בנת (ישעיה ס"ב). אמר ישעיה הנביא וינבה ה' צבאות במשפט (שם ה"טז). אימתי יהיה הקביה נבוה? כשיעשה משפט באומות שנרפו את ישראל. מה כתיב למעלה מזה? וישח אדם וישפל איש (שם ב"ט). אותה שעה וינבה ה' צבאות במשפט. וכן הוא אומר והיה ביום ההוא ביום בוא נוג וכוי ורעשו מפני דני הים וכוי וקראתי עליו לכל הרי חרב יחזקאל לאייה. כ. כא). וכן יואל בן פתואל אומר קראו זאת בנוים קדשו סלחמה ונוי עושו ובאו כל הגוים וכוי יעורו ויעלו הגוים אל עמק יהושפט (יואל ד"ט. יא. יט). אין עמק ששמו יהושפט, ומדו יהושפט? אלא עמק שישפוט בו יה את כל הגוים. וכן הוא אומר כי שם אשב לשפוט את כל הגוים (יואל ד"ב). וכתיב שלחו מגל כי בשל קציר (שם. שם. יג) ואחרי כן וידעתם כי אני ה' אלהיכם שוכן בציון (שם. שם. יז) אימתי? כשיראה הקביה על הגת. וכן הוא אומר באו רדו כי מלאה גת (שם. שם. יז). אותה שעה נותנין לו נצחון, שנאמר לסנצח על הגתית.

י"ד. זשיה מצאוני השומרים הסובבים בעיר (שה"ש נ"ג וה"ו) ביום שניתנה רשות למלאכי השרת שיהיו עומדין על החומה, כמה שנאמר על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים (ישעיה ס"ב). איר חנינא בנו של ר' יוסי הגלילי: בו ביום ניתנה רשות לגבריאל ליפרעמן המלכיות; לקיב מה שנאמר סקול המון נדרו עמים. וכן הוא אומר קול המון בהרים דמות עם רביוה הקביה, דמות עם רב ה' וכלי זעמו לחבל כל הארץ, אחר כך יריע אף יצריח ונוי (שם ס"ב).

הערות

י"ד. ילקוט ישעיה רמז שיב ילקוט מלאכי רמז תקצ"ג. י"ב. שו"ט מוסור ח' אות ה. תנחומא קדושים אות א. י"ד. הגדת שה"ש ומובא בילקוט הסכרי לישעיה (י"ד).

של ר' יהודה הנחתום ושל בן קופיא. שפעם אחת נזרה מלכות הרשעה שמר שיהרג ר' יהודה הנחתום. מה עשה בן קופיא? עשה עצמו דיין ודן אותו שיתנו לו ספיקולה, ונזר שישחטו אחר תחתיו, ויעשו אותו חתיכות ויצילו אותו. ריץ לשון הרע ואמר שם שלא נהרג, ונזרה המלכות שיהרגו שניהם, ויעשו מבן קופיא חתיכות לפי שחם על ר' יהודה הנחתום, ועתיד הקביה לדרוש דמן — כי דורש הים איתם זכר ולא שכח צעקת עניים. ר' אבהו בשם ר' אלעזר אומר: כל צדיק וצדיק שאבות העולם הורגין אותו, הקביה כתבו בפורפוריא שלו. שנאמר ריץ בניים מלא גויות (תהלים קי"ז), והקביה אומר לאוהיע למה הרגתם הצדיקים שלי? כנון ר' חנינא בן תרדיון וכל הגהרנין על קרוש שמי, וילמה הרגתם פלוני פלוני? והן כופרין ואוסרין לא הרגנו אותם. מיד הביא הקביה פורפוריא שלו ודן אותם ונותן להם אפוסין, היו ולא שכח צעקת עניים.

מ. וכן אמר הקביה: בעולם הזה פרעתי מסצרים בעשר מכות ולעולם הבא כך אני פורע מנוג. שנאמר ונשפמתי אתו בדבר וברם ונשם שוטף ואבני אלנכיש אש ונפרית ונוי (יחזקאל לח"ב).

י. ר' אלעזר בן סרת אומר: כשם שהביא הקביה על המצרים, עתיד להביא על אומה זו. שנאמר כאשר שמע למצרים יחילו כישמע צר (ישעיה כ"ד). אמר ר' אלעזר כל צר האמור במקרא חסר על אומה הרשעה הזו מדבר. מה מצרים לקו בדם אף אומה הרשעה הזו ונהפכו נחליה לזפת ונוי (שם ל"ט). אמר ר' תנחומא זו תברוש ותוציניש (Tiberus Tidnas) שהן נתונין על שפת רוסי, וכתוב ולילה ויוסם לא תכבה (שם, שם, י). ודסה? שבטלו ישראל מן התורה שהיו יניעין בה יוסם ולילה. האש שאני מביא עליהן אינה כבה לעולם, אלא לעולם יעלה עשנה לפי ששרפו את ביתי והיה העשן עולה ממנו, והם אוסרים קול שאון מעיד (ישעיה ס"ז). אמר להם הקביה אלא קול מהיכל! (שם). ואומר זכרו מה עשיתם בהיכל? — קול ה' משלם נמול לאויביו (שם) לעוה"ב שהוא פודה את ישראל, שנאמר נמול ה' אלהים הוא יבא ויושיעכם (שם לה"ד).

יא. איר לוי: לעתיד לבא הקביה נוטל את עובדי כוכבים ומורדים לניהנם ואמר להם למה הייתם קונסים את בני? והן אומרים לו מהם ובהם היו באים ואומרים לשון הרע איש על חבריו; והקביה נוטל אלו ואלו ומורידן לניהנם.

יב. ההיז ואין נסתר סחמתו (תהלים י"ט). גלגל חמה יש לו נרתיק, שנאמר (שם, שם, ה) לשמש שם אהל בהם, ובשעה שהוא יוצא הקביה מתייש כחו במים שלא יצא וישרוף את העולם, אבל לעיל הקביה מערטלו מנרתיקו ומלהט בו את הרשעים, שנאמר (מלאכי ג"ט) ולהט אותם היום הבא רבי ינאי ור"ש תרויהוין אמרין אין ניהנם אלא יום שהוא מלהט את הרשעים. מה טעם? — הגה יום בא בווער כתנור ונוי, רבנן אמרי יש ניהנם, שנאמר

הערות

צד 66. ובסדרש מעשה עשרה הרוני מלכות נדפם בביהמ"ד ח"ו צד 20 ועיין גם בס' היוחסין השלם צד 38. והערות שלשלת הקבלה, ובסדר הדורות אות ק ערך בן קופיא. מ. תנחומא וארא אות י'. י. שם, שם אות טו. שם בא אות י'. בשמ"ר פ"ט י"ג. בילקוט רמז קפ"ב, וילקוט ישעיה רמז רצא. יא. ביר פ"כ אות א. ובילקוט תהלים רמז תתפ"ח. יב. ביר פ"ז אות ו. ע"ז דף ג. נדרים דף ח. קהיר פ"א. מדרש תהלים מזמור א'. וילקוט תהלים רמז י"ד

שמעו לו (הושע ט"ז). אמר הקב"ה אני בקשתי שתהיו נתונים (צ"ל נטועים) בשלוה. שנאמר ונטעתם על אדמתם (עמוס ט"ט). אימתי? אם בחקתי תלכו ואכלתם לחמכם לשובע (ויקרא כ"ד). ואתם לא עשיתם כן אלא ויחפו בני ישראל דברים אשר לא כן על ה' אלהיהם (מ"ב י"ד) דברים אשר לא כן נתתם עלי אף אני דברים שא כתבתי בתורתך נתתי עליכם. שנאמר גם כל חלי וכל סכה אשר לא כתוב. (דברים כ"ח). ומה הן דברים שלא היו כן נתתם עלי? שכן ישעיה אומר עזבו את ה' נאצו את קדושי ישראל נוורו אהור. אל תיקרי עזבו אלא עזבו אותי כביכול. למה? אלא נקראתי יי יי אל רחום וחנן ומפני עונותיכם עשיתם אותי כאזכורי והפכתם מדת רחמנותי לאזכרות. היה ה' כאויב בלע ישראל (איכה ג"ד). וכן הוא אומר והם סרו ועצבו את רוח קדשו ויהפך להם לאויב (ישעיה ס"ג). אמר הושע מי נרם לכם כך? — אשר לא שמעתם. ימאסם אלהי כי לא שמעו לו!

ד. זשיה לכו ראו מפעלות אלהים נורא עלילה על בני אדם (תהלים ס"ד). הפסוק הזה נאמר כנגד עלילות שהקב"ה מנהג בהן את עולמו. והיא אחת מארבע מדות שאין נאה לבשר ודם להשתמש בהן אלא להקב"ה בלבד, ואלו הן: קנאה ונקמה נאות ועלילה. קנאה דכתיב כי אל קנא ה' אלהיך (דברים י"ט). ואומר אל קנאו ונקם ה' (נחום א"ב). נקמה — דכתיב אל נקמות ה' (תהלים צ"ד). ואומר כי יום נקם בלבי (ישעיה ס"ד). נאות — דכתיב שירו לה' כי נאה נאה (שמות ט"ב). ואומר ה' מלך נאות לבש (תהלים צ"א). עלילה — דכתיב לכו ראו מפעלות אלהים נורא עלילה (תהלים ס"ד). ואומר כי אל דעות ה' ולו נתכנו עלילות (ש"א ב"ג).

ה. ומי איכא ריתחא קמיה דקודשא ברוך הוא? — אין! דתניא (תהלים ד"ב) ואל זועם בכל יום. וכמה זעמו? רגע. וכמה רגע? אחד מחמשת רבוא ושמונת אלפים ושמונה מאות ושמונים ושמונה בשעה. וזו היא רגע.

ו. רב פפי רמי: כתיב ואל זועם בכל יום וכתיב (נחום א"ו) לפני זעמו מי יעמוד? — לא קשיא! כאן ביחיד כאן בצבור.

ז. ההיד ולא יעיר כל חמתו (תהלים ע"ח) כל חמתו אינו מעיר אבל מעיר מקצת חמתו.

ח. וכן הוא אומר כי דורש דמים אותם זכר (תהלים ט"ז). מהו ולא שכח צעקת עניים? אינו שוכח דמן של ישראל מיד אה"ע. ולא דמן של צדיקים בלבד אלא כל מי שנהרג בימי השמד ודמן של עשרה הרוני מלכות. ואלו הן: ר' שמעון בן נמליאל, ור' ישמעאל בן אלישע כהן גדול, ור' ישבב הסופר, ור' חוצפית הסתורגמן, ור' יוסי, ור' יהודה בן בבא, ור' יהודה הנחתום, ור' שמעון בן עזאי, ור' חנינא בן תרדיון, ור' עקיבא. ועליהם נאמר כי דורש דמים אותם זכר. ועתיד הקב"ה לתבוע דמן של

הערות

הגירסא יותר מתוקנת, ובדפוס בובער ויקרא דף 109 ס' ב' משונה הרבה מתנחומא דירין ומילקוט עייש. ועיין גם בילקוט הושע רמז תקכ"ז ד. מה"ג למהרש"ז שעכשער נ"י וישב פל"ז, ועיין תרי"א רבא פ"ז. ה. ברכות דף ה' ע"א. ו. ע"ז דף ה' ע"א. ז. ש"ש מזמור ע"ח אות ח. ובילקוט תהלים רמז תת"כ. ח. ש"ש מזמור ט' אות יג. ובילקוט תהלים רמז תרמ"ב ועיין במדרש איכה פ"ב פסוק בלע ה'. ובמדרש אלה אזכרה נדפס בבית המדרש חיב צד

יתלה. ויבקש המן להשמיד את כל היהודים וכו' (שם, שם ו) ובשנים עשר חדש וכו' ביום אשר שברו אויבי היהודים לשלוט בהם ונהפוך הוא אשר ישלמו היהודים המה בשונאיהם (שם טא). ויתלו את המן על העץ אשר הכין למרדכי (שם זי).

ד. בוא וראה שכל מי שהוא מתחבר כנגד הקיבה הוא נותן בינו ובין שנתחבר עמו איבה ושנאה וקנאה ותחרות עד שהוא מסרירדן. תדע לך שהוא כן! הרי נחש וחיה נתחברו להחטיא את האדם. מהו אומר? — ואיבה אשית בינך ובין האשה (בראשית נ"טו). וכן אנשי דור הפלגה נתחברו למרוד במרום ופילגן הקביה. וכן בלק ובלעם נתחברו על ישראל ולבסוף יחר אף בלק אל בלעם (במדבר כד"י). וכן אבימלך ואנשי שכם נתחברו להרוג את בני גרעון ולבסוף וישלח אלהים רוח רעה בין אבימלך ובין בעלי שכם (שופטים ט"כג). וכן אחיתופל ואבשלום נתחברו להרוג את דוד והשיב הקביה עמלם בראשו — ואחיתופל ראה כי לא נעשתה עצתו (שיב, יד"כג). וכן אבנר ואיש בשת נתחברו על מלכות בית דוד ולבסוף בטלה עצתם — ולשאול פילגש ושסה רצפה בת איה (שם נד), וכן המן ואחשוורוש וכן כל הרשעים.

הערות

ד. מהיג לסהרישו שעכטער נ"י בראשית פ"ג. אות ט"ו. ועיין ביר מ"ה מ"ה.

פרק עו

ובו י"ד סימנים

אל קנוא ונוקם הי'.

א. גדולה נקמה שנתנה בין שתי אותיות! דכתיב אל נקמות הי' (תהלים צד"ב). במילתא (במקום שצריכין נקמה!) גדולה היא. כדעולא: דאמר עולא שתי נקמות הללו למה? אחד לטובה ואחד לפורענות. לטובה כדכתיב (דברים מ"ב) הופיע מהר פארן, לפורענות דכתיב (תהלים שם) אל נקמות הי' אל נקמות הופיע.

ב. איר שמואל בר נחמן אוי להם לרשעים שהם מהפכין מדת רחמים למדת הדין! בכל מקום שנאמר הי' מדת רחמים, שנאמר (שמות לד"ו) הי' אל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד, וכתיב (בראשית ר"ה) וירא הי' כי רבה רעת האדם בארץ, וינחם הי' ויאמר כי אספה.

ג. והוה מה שכתוב בתורה אם בחקותי תלכו ויזקא כו"ג. וז"ה ימאסם אלהי כי לא שמעו

הערות פרק עו

א. בבלי ברכות דף ל"ג, ע"א. ב. ביר פעיג אות ג. עיין שם פל"ג ובילקוט נח. רמז נ"ז בתנחומא וירא אות כ"ג. אנדת בראשית ס"ה. וילקוט וירא רמז פ"ז. ילקוט איוב רמז תק"ו. ג. ילקוט המכירי לישעיה א"ד. בשם התנחומא. והוא בחקותי פ"ב. ובילקוט הנירסא

שילא דמשמע כמדוכה. פרוש, מה חובתי ואעשנה?! — הא מעליותא היא? | אלא דאמר מה חובתי ותו ואעשנה. פרוש מאהבה — (מאהבת שכר המצות ולא מאהבת מצות בוראז). פרוש מיראה — של עונשן.
אמר לה ינאי מלכא לדביתהו: אל תתיראו לא מן הפרושים ולא ממי שאינן פרושים אלא מן הצבועים שדומין לפרושים, שמעשיהם כמעשה זמרי ומבקשים שכר כפנחס ו).

פרק עה

וכו ד סימנים

ה' מִפִּיר עֵצַת רְשָׁעִים.

א. ויאמרו איש אל רעהו הבה נלבנה לבנים (בראשית י"א). כל מה שהיו עושין הקב"ה מצליח בידם, כדי לשחק עליהם באחרונה. שנאמר יושב בשמים ישחק (תהלים ב"ד). שאילולי לא בנו היו אומרים אילו בנינו את המגדל היו עולים לשמים ומתלחמים עמו. מה עשה הקב"ה? הצליח בידם, להודיעם שאינם כלום בעולם, ואח"כ שוחק עליהם והגלה אותם, שנאמר ויפץ ה' אותנו משם (בראשית י"א). אמר להם הקב"ה: אתם אומרים פן נפוצ (בראשית שם) אני מפיץ אתכם. שנאמר ויפץ ה' אותם (בראשית י"א). לקיים מה שנאמר מגורת רשע היא תבואנו (משלי י"ב).

ב. אמר ר' שמואל בר נחמן: (כא וראה איד) באו מצרים בערמה על ישראל. אמרו אם משעבדים אנו אותם באש יכול אלוהיהן להביא עלינו אש מלמעלה כשם שהביא על הסדומיים, אלא נשבע שאינו מביא עוד סבול מעולם, בואו ונשעבדו בטיס. אמר להן הקב"ה: אני נשבעתי שאיני מביא עוד סבול לעולם, חייכם אותן אנשים הלכו לסבול שנאמר יגידהו על ידי חרב (תהלים ס"ג), אותן האנשים נגררין והולכין מעצמן לים — מנת שועלים יהיו (שם). אמר שלמה אחוז לנו שועלים ונני (שה"ש ב"ט). אמר ר' שמואל שעל ים כתיב, פרע מהם הקב"ה במצרים ואח"כ פרע מהם על הים.

ג. זשיה בפרוח רשעים כמו עשב ויציצו כל פועלי און (תהלים צ"ח). מה כתיב בסוף קרייה? — להשמדם ערי עד. (הרי כתיב בפסוק) אחר הרברים האלה גדל המלך אחשוורוש את המן (אסתר ג"א) לא נתגדל המן אלא לרעתו. אמר ריב"ל: משל לגוליר שקלל בנו של מלך, אמר המלך אם אני הורגו יאמרו הכל גלויור הרג. אמר המלך אנדלנו ואח"כ אהרננו. עשה אותו טריכונוס ואח"כ עשה אותו הגמון, ואח"כ התיו את ראשי כך אמר הקב"ה אם יהרג המן שיעץ לבטל בנין בית המקדש אין מי יודע, אלא יתגדל ואח"כ יתלה

הערות פרק עה

א. תנחומא נ"ח אות כח. ועיין בביר פ"ח. ב. תנחומא בא אות י"ט ובילקוט תהלים רמז תשפו. מדרש חזית פ"ב מסוק אחוז. ילקוט ירמיה רמז שלא. ג. מדרש אבא גריון פ"ג. ילקוט אסתר רמז אלף נג.

דקפחית ונסבית מינך לית לי. אלא הרין טפיטא (טעשפד') והוא מן דירך. איל הב לי יתיה ואנא מילף לך זכו. וכד יהיב יתיה ליה איל לסחר את נפק לדינא ומלכא קרי לך ואמר לך אית לך בר נש דמילף עלך זכותא? ואנא מילף עלך זכו. לסחר נפיק לדינא, איל מלכא אית לך בר נש דמילף עלך זכו? איל לניון מלן. שלח מלכא וקרא ליה. איל: חכים את למילף זכו בהדין נברא? איל חכים אנא ליה. בההוא זימנא דשלחתני למינבייא דימוסיא דמדינתא פלונית, קם עלי וקדמי וקפחאי, ונסיב כל מה דהוה נבאי, ודין טפיטא מסהיד עלוי. התחילו הכל אומרים איי לזה שנעשה סניגורו קסיגורו! — כך אדם לוקח לולב גוול וצוחו לפני הקביה ואומר. גוול אני! חמוס אני! ומלאכי השרת צווחין עליה: אוי לאיש זה שנעשה לו סניגורו קסיגורו! לפיכך אמר דוד ארחק בנקיון כפי — ולא בגול (תהלים כרו).

פרק עד

ובו ד סימנים

ולרשע אמר אלהים מהלך לספר חקי?!

א. ושבתי אני ואראה דמעת העשוקים וכו' (קהלת דא). ר' בנימין סתר קרייא בכחיסי תורה. סבורים כל עאא שהוא קריין ולית הוא קריין. תנווי ולית הוא תנווי. עסיף גולתיה ותפילין ברישיה — והנה דמעת העשוקים ואין להם מנחם. אמר הקביה עלי להפרע מהן. שנאמר (ירמיה סח"י) ארור עושה מלאכת ה' רסיה.

ב. איר יצחק: מאי דכתיב (תהלים נ"ט) ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חקי? איל הקביה לדואג הרשע, מה לך לספר חוקי? — לא נכור בתורה אתה? כשאתה מניע לפרשת מרצחים ופרשת מספרי לשון הרע מה אתה דורש בהם? — ותשא בריתי עלי סיד. אמר רבי אמי אין תורתו של דואג אלא טשפה ולחוק.

ג. ההיד (משלי יב"ב) לא יחרוך רמיה צידו. רבנן אמרי לא יאחר ולא יאריך הקביה לרמאי ולצידו. ר"א בנו של ר' יוסי אומר: מהו לא יחרוך — לא יאריך הקביה לרמאי ולצידו.

ד. תיר: ז' פרושים הם: א) פרוש שכמי, ב) פרוש נקפי, ג) פרוש קיזאי, ד) פרוש מדוכה, ה) פרוש. מה חובתי ואעשנה י', ו) פרוש מאהבה (עיין רישו י'), ז) פרוש מיראה (עיין רישו י').

פרוש שכמי — זה העושה מעשה שכמי. פרוש נקפי — זה המנקף את הגליו. פרוש קיזאי — אמר רב נחמן בר יצחק זה המקיז דם בכתלים. פרוש מדוכה — אמר רבה בר שילא

הערות · פרק עד

א. קהיר סיד פסוק זה. עיין חדושי הרד"ל וינעם לנפשך! ועיין ביר סוף פליח
ב. בבלי סנהדרין דף ק"ה ע"א. ג. ביר פס"ז אות ב. ועיין בבלי עירובין דף נ"ה, ובילקוט
משלי רמז תתקמ"ט. ד. בבלי סוטה דף כא ע"ב.

תנחומא

לד. בעון החסם שכונה מסתלקת מישראל.

לח. תיר: לא תעשו עול במשפט במדה במשקל ובמשורה (ויקרא י"ט"ט"ו). אמר רבא למה לי דכתב רחמנא יציאת מצרים ברבית, יציאת מצרים נבי ציצית, יציאת מצרים במשקולת? אמר הקביה: אני הוא שהבחנתי במצרים בין טמה של בכור לטמה שאינה של בכור, אני הוא שעתיד דימרע ממי שתולה מעותיו בעכיום (מלוה ברבית מעותיו ואומר של עכים המירשיי) ומלוה אותן ברבית, ומסי שטומן משקלותיו במלח וגוי.

לו. תנא ריא בן יעקב אומר: הרי שגול סאה של חיטין טחנה לשה ואפאה והפריש ממנה חלה, כיצד מברך? אין זה מברך אלא סנאץ, ועל זה נאמר (תהלים י"ד"ג) ובצוע ברך נאץ ה'.

לז. ויקח ישראל את כל הערים האלה (במדבר כ"א"כ"ה). זשיה: כי אני ה' אוהב משפט שונא גזל בעולה (ישעיה ס"א"ח). אמר הקביה למשה אל תצר את מואב (דברים כ"ט) וחשבון של מואב היתה, באו ישראל נטלו חשבון מיד סיחון, וכל מה שנטל ממלך מואב, שאילו נטלוה ממנו היתה בידם גזל.

לא. רבי בנאה פתח: מאזני מרמה תועבת ה' וגוי (משלי י"א"א), אם ראתי דור שמדותיו של שקר דע שהמלכות פתגרה באותו הדור (וננטלת מה שביריהם), מה טעם? כתיב מאזני מרמה תועבת ה' וגוי מה כתיב אחריו? — בא דודן ויבא לקון (שם ש"ב, ב).

לב. זשיה נבהל להון איש רע עין (משלי כ"ח"ב) כל מי שטלוה ברבית ומתאוה למסן; ולא ידע כי חסר יבאנו — הקביה קוצף עליו ומאברו מן העולם, מה כתיב למעלה מן הענין? — וחרה אפי וגוי (שמות כ"ב"ג). אימתי? אם כסף תלוה את עמי וכו', (שם, ש"ב, כ"ד).

לג. את מוצא על כל עבירות שאדם עושה הקביה יושב עליו במשפט לומר האיך יוציא משפטו, כך עושה הקביה לכל עוברי עבירה; נושא ונותן בדינם, אבל המלוה ברבית אינו נושא ונותן בדינו, אלא בעצמו פוסק את דינו, שכן אמר הקביה למלאכי השרת: בנשך נתן ותרבית לקח (יחזקאל י"ח"ג), מיד מלאכי השרת עונין לא יחיה, את כל התועבות האלה עשה סות יומת (שם).

לד. תנן: לולב הגזול מסול, שיהא נקי מן החסם ומן הגזל, שלא יהא הסניגור נעשה קטיגור, איר לוי: מי שהוא נוטל לולב גזול למה הוא דומה? ללמסים שיושב בפרשת דרכים ומקמח את העוברים ושבים חד זמן עבר חד לניון (Legion), בעי למינבא דימוסיא דחדא מדינתא, וקם עליו וקדמיה וקפחיה, ונסיב כל מה דהוי גביה, לבתר יוסין איתציד ההוא לימטאה ואותיהיב בפילקא (סדן), שמע ההוא לניונא דמלכא ואזיל לנביה ואמר ליה קום הב לי כל מה דקפחית ונסבה ממני, ואנא מילף עלך זכותא, איל כל מה דקפחית

הערות

לד. בבלי שבת דף ל"ג, ע"א. לח. בבא מציעא דף ס"א, ע"א. לו. ביק דף צ"ד, ע"א. לז. תנחומא חקת אות נ"ג. לח. שם תצא אות ז, וילקוט משלי רמז תתקמ"ו. לט. תנחומא משפטים אות ה', מ. תנחומא שם אות ו', נ"א. תחלת המאמר הוא משנת התלמוד סוכה דף ל"ט, ע"ב, ועיין ערוך ערך קפחא, וכל המאמר תמצא במדרש תהלים מזמור כ"ו אות ה', בפסיקתא פ' ולקחתם לכם, ובויקיר פ"ל אות ה'.

קד"ר

אעשה לך. ארי דורס ואוכל וכן הזאב וכן כל חייה בשביל שיחיו נפשם והנחש מכה ומסית ואינו מועיל לו כלום) ואף אני כך אני עושה להם בשם שאמרת לנחש ועפר תאכל ונוי (בראשית נ"ד).

כמ. הה"ד וישלח ה' בעם את הנחשים השרפים (במדבר כא"ח). מה ראה ליפרע מהם בנחשים? לפי שנחש פתח בלשון הרע תחלה ונתקלל ולא למדו ממנו. אמר הקביה יבא נחש שהתחיל בלשון הרע תחלה ויפרע ממספר לשון הרע. שנאמר (קהלת יו"ד"ח) ופורץ נדר ישכנו נחש.

ל. ראה מה כתיב במשה: ויאמר ה' אליו מזה בידך ויאמר משה (שמות ד"ב) אמר לו הקביה מזה שבידך אתה צריך ללקות, שאתה מוציא שם רע על בני. הם מאמינים בני מאמינים, מאמינים שנאמר ויאסן העם (שמות ד"לא). בני מאמינים שנאמר והאמין בה' (בראשית ט"ו). תפש מעשה הנחש שהוציא לשון הרע על בוראו. שנאמר (שם נ"ד) כי יודע אלהים. כשם שלקה הנחש כך זה עתיד ללקות. ראה מה כתיב ויאמר השליכהו ארצה וישליכהו ארצה ויהי לנחש. לפי שעשה מעשה נחש לכך הראה לו את הנחש. כלומר עשית מעשה של זה. ומה הנחש שאמר להיר והלקיתי אותו בצרעת אף אתה הבא נא ירך בחיקך. ויבא ירו בחיקו ויוציאה והנה ירו מצורעת כשלא (שמות ד"ו).

לא. כל שאומר לשון הרע מסלק השכינה מלמטה לשעלה שנאמר רוסה על השמים אלהים (תהלים נד"ב).

לב. איר אסי: אין אדם אוסר להיר עד שכופר בהקביה שנאמר (תהלים י"ב) אשר אמרו ללשונו נבכיר שפתינו אתנו מי אהון לנו. איר שמעון ומה אם מרים הצדקת שלא נתכונה לומר לשון הרע אלא דברה בשביל פריה ורביה כך הגיע אותה. הרשעים שמתכונים לומר להיר על חבריהן לחתוך את חייהם עאכיו שיחתוך הקביה את לשונם. שנאמר (שם ד) ויכרית ה' כל שפתי חלקות ונוי. אמר הקביה בעולם הזה על ירו שהיו ביניכם בעלי לשון הרע סלקתי את שכינתי מביניכם. שנאמר רוסה על השמים אלהים (שם נ"ד"ב) אבל לעתיד לבא שאני עוקר יצהיר מביניכם. שנאמר (ירמיה לא"ב) והסירותי את לב האבן משרכם. אני מחזיר שכינתי מביניכם. מנין? שנאמר (יואל ג"א) והיה אחרי כן אשפוך את רוחי על כל בשר ונוי. ומתוך שאני משרה שכינתי עליכם. מולכם זוכין לתורה ויושבין בשלום בעולם. שנאמר (ישעיה נד"ג) וכל בניך למודי ה' ירב שלום בניך.

3.

רשע ואוהב חמס שנאה נפשי.

לב. דרש רבי בא: נשא לבכנו אל כפים (איכה ג"א). אפשר נסיב איניש לביה גו דיה? אלא נשא לבכנו לבך ידינו ונחקור אם אין חמס בכפינו. ואחיב אל אל בשמים. בעון

הערות

כמ. בס"ד פ"ט אות כ"ב. ל. ש"ס"ר פ"ג אות י"ב. תנחומא שמות סימן כג. לקח טוב שמות ד. ובילקוט שמות רמז קע"ב. לא. דב"ר פ"ה. ו. לב. שם פ"ז אות י"ד. ערכין דף טו. ירושלמי פאה פ"א. מדרש תהלים מזמור י"ב. ילקוט נ"ד רמז תרנ"ו. ספרי בהעלותך פ"א. וספרי תצא פ"א. ילקוט תורה רמז תש"ל. ל. ירושלמי תענית פ"ג. בבלי

יוסיף לך לשון רמיה ז אמר הקביה ללשון: כל אבריו של אדם בראתי זקופין ואתה מוטל, כל אבריו של אדם מכחין ואתה מבפנים, ולא עוד אלא שהקפתי לך שתי חומות אחת של עצם ואחת של בשר – מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה!

כב. ואיר יוחנן משום ר' יוסי בן זמרא: כל המספר לשון הרע כאילו כופר בעיקר, שיאמר (תהלים יבד) אשר אמרו ללשונו ננביר, שפתינו אתנו מי אדון לנו.

כג. רב חסדא אמר בשם מר עוקבא: כל המספר להיר, אמר הקביה אין אני והוא יכולין לרור בעולם, שנאמר אותו לא אוכל (תהלים קאד). אית אותו אלא אתו.

כד. אריל כל המספר לשון הרע מגדיל עונותיו עד לשמים, שנאמר שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ (תהלים עגט).

כה. ועוד אמר רב חסדא אמר מר עוקבא: כל המספר לשון הרע איל הקביה לשר של ניהנם, אני עליו מלמעלה ואתה עליו מלמטה נדוננו שנאמר (תהלים קכד) חצי נביר שוננים עם נחלי רתמים, אין חין אלא לשון הרע, שנאמר (ירמיה טז) חין שחוט לשונם וגי ואין נביר אלא הקביה שנאמר די כנביר יצא, נחלי רתמים היינו ניהנם.

כו. רבי עזריא ורי יונתן ברי חני בשם רבי יצחק בר מרין בשם ר' חנינא: יש לך אדם שחוטא בארץ ואינו חוטא בשמים, בשמים ואינו חוטא בארץ, אבל מי שאוסר לשון הרע חוטא בשמים ובארץ, שנאמר (תהלים עגט) שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ, איר אלעזר מצינו שהם מהלכים בשמים ולשונם שותתה בארץ, מה טעם שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ? איר יוחנן אין אדם אוסר לשון הרע עד שהוא כופר בעיקר, שנאמר (שם יבד) אשר אמרו ללשונו ננביר שפתינו אתנו וגי אמר ר' יצחק (שם נכב) כינו נא זאת שכחי אלוה – אלו שהן אומרים לשון הרע, שנאמר (שם) אשר אמרו ללשונו ננביר שפתינו אתנו מי אדון לנו!

כז. מאי דכתיב חמת למו כרמות חמת נחש וכו' (תהלים נחדו) ? אמר להם: אין אתם יודעים מה עשה הקביה לנחש? שיכר את רגליו ואת שיניו, ועכשו הוא אוכל עפר, כך הוא יעשה הקביה למלשינים, שנאמר אלהים הרס שיניו בפימו מלתעות כפירים נתון הי (שם זח), אמר הקביה: אתם אומרים לשון הרע! אתם נופלים בניהנם, ואש אוכלת אתכם ואין אתם רואים שמש של עולם הבא.

כח. מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה (תהלים קכג) מה אתה נהנה ומה אתה מועיל? הוא חוטא ולא לו! אמר הקביה ללשון: הננב נונב לאכול, אעפ"י שכתוב לא תננוב (שמות כ"ט) הוא נונב לשעה, שנאמר לא יבוזו לננב כי יננוב למלא נפשו כי ירעב (משלי רל), וכתוב לא תנאף (ישמות שם יד) ונואף, ועושה תאוות נפשו לשעה, שנאמר נואף אשה חסר לב (משלי ז"לב), אעפ"י שמשחית נפשו עושה תאוות לשעה; ואתה הרשון כלום הועלת לנפשך והרנת! אמר לך מה אני עושה לך לשון הרע (אלא כשם שעשית כך אעשה

הערות

כב. שם ודברים רבה פי תצא, כג, שם וכושה דף ה, ע"א, כד, ערכין שם ועיין קהיר פ"ט פסוק כיגם לא ידע, כה, שם, ובש"ש מזמור י"ב אות ב, ועיין לעיל סו"טן י"ט, כז, ש"ש מזמור נ"ח אות ב"ג, ילקוט תהלים רמז תשע"ה, כמ, ש"ש מזמור ק"ב אות נ, במ"ר

יראה הוא מלך על כל בני שחץ (איוב מאיכו). וכי השפלים אין הקביה רואה? והא כתיב עיני ה' המה משוטטים בכל הארץ (זכריה ד"י)? ומהו את כל גבוה יראה? אמר ר' ברכיה אילו הן הגותנין שרוחן נסה עליהן, ומנבוייהן את עצמן ועושיין עצמן אלהות. מה הקביה עושה להם? מראה אותם לבריות ועושה אותן שחץ בעולם. כגון נבוכדנצר וכן מנחב וכוי. יז. ובשעה שבא משה לפני פרעה, אמר פרעה לחורשים היושבים אצלו מכירים אתם לאלקים של זה? איל כך שמענו שהוא בן חכמים (בן מלכי קדם), איל הקביה: לעצמכם קראתם חכמים ולי בן חכמים? חייכם אני מאבד חכמתכם! שנאמר אך אילים שרי צוען חכמי יועצי פרעה, עצה נבערה, איך תאמרו אל פרעה בן חכמים אני בן מלכי קדם (ישעיה יס"א), באותה שעה נתמעה חכמתן. ההיד ספר אותות בדים וקוסמים יהולל וני (שם מ"ד-כד).

יח. וכן מצינו בטיטוס הרשע שרבר קשות ועזות נגד הקביה בגאותו ובודון לבו. אמר לו הקביה: רשע בן רשע! בריה פחותה קלה שבכריותי אנו משליח כך לבערך מן העולם, נכנס יתוש בחוטמו ומת במיתה משונה. שכן דרכו של הקביה לעשות שליחותו ע"י דברים קלים לכל המתנאין עליו. שלח להם בריה קלה להפרע מהם, להודיעך שאין נבורתן ממש.

יט. ההיד אחר וקדם צרתני (תהלים קל"ה). אם זכה אדם אומרים לו את קדמת לכל מעשה בראשית, ואם לאו אומרים לו: יתוש קדמך, שלשול קדמך!

2.

אשר אמרו ללשוננו נגביר

כ. קשה לשון הרע! שאין אדם מוציא ספיו עד שהוא כופר בעיקר. שנאמר אשר אמרו ללשוננו נגביר שפתנו אתנו מי אדון לנו (תהלים י"ב), כביכול הקביה ציוח על מספרי להיר מי יקום לי עם מרעים!—מי יכול לעמוד בהן! ומי יעמוד בהן?— גיהנם, וניהנם צווחת אף אני איני יכולה לעמוד בהן. אמר הקביה אני מלמעלן ואתה מלמטן, אני זורק בהם חצים מלמעלה ואת הופכת עליהם נחלים מלמטה. שנאמר חצי נבור שנונים עם נחלי תמים (שם קכ"ד). אמר להם הקביה: רצונכם להמלט מניהנם? רחקו עצמיכם מלשון הרע, ואתם זוכין בעוה"ז ובעוה"ב. שנאמר מי האיש החפץ חיים וכו' לכך נאמר (שם לד"ד), נצור לשונך מרע ושפתך מדבר מרמה.

כא. א"ר יוחנן משום רבי יוסי בן זמרא: מאי דכתיב (תהלים קכ"ג) מה יתן לך ומה יוסיף

הערות

יז. שה"ש וטא פ"א מסוק ס"ד, וכל הענין באריכות בתנחומא שמות, ועיין בילקוט שמות רמז קע"ה בשם מדרש אבכיר, י"ח. במ"ר פ"א אות כ"ב, ובתלמוד גיטין דף נו ע"א. והנה מעשה היתוש אשר נכנס בחוטמו של טיטוס מובא גם בבב"ר פ"י ואחרי מות רבה סכ"ד, ובפרקי דר"א במ"ט מהם, ויש הפרש רשום בין הנסחאות השונות ובתנחומא פ"י חקת תמצאנה משונה ביותר הן בפרטי המעשה, ומקריין והן במשך זמנו, ור' עזריה מן האדומים ראה לייחד לזה פרק מיוחד בספרו מאור עינים והוא פרק ט"ז במאמר אמרי בינה, ובטוב טעם ודעת ידבר, י"ט. ויק"ר פ"ד אות א ובב"ר פ"ח, כ. ירושלמי פ"א פ"א, היא, שוי"ט מסור ניב אות ב, ובתנחומא מצורע אות ה, כא. ערכין דף ט"ו, ע"ב.

הקביה: כל מי שהוא מעלה עצמו סופו לידון באש. אנשי דור הסבול – שנאמר בעת יורבו נצמתו בחימו נדעכו ממקומם (איוב ר"ז). אנשי המנדל – שנאמר ויתרם אכלה אש (שם כ"ב). אנשי סדום – שנאמר והי' המסיר על סדום ועל עמורה נפרית ואש (בראשית י"ט"ב). פרעה – שנאמר ויהי כרד ואש (שמות ט"ב). סנחרב – שנאמר ותחת כבודו יקד יקד אש (ישעיה י"ז). סיסרא – שנאמר מן השמים נלחמו הכוכבים ממסילותם וגוי (שופטים ה"ב). נבוכדנאצר – שנאמר קטל המון שביבא די נורא (דניאל ג"ב). אדום – שנאמר ויהיבת ליקידת אשא (דניאל ד"א). נוג ופנוג – שנאמר ושלחתי אש במגנז (יחזקאל ל"ז). שאר האומות – שנאמר כי באש הי' נשפט (ישעיה ס"ט). חירם – שנאמר ואוציא אש מתוכך (יחזקאל כ"ח).

י"ד. וזשיה נאות אדם תשפילנו (משלי כ"ט). זה אדה"ר. לפי שנתנאה על הקביה מעשות תשובה השפיל אותו וגרשו מן עדין. ד"א: נאות אדם תשפילנו זה פרעה. שנתנאה על משה ואמר מי הי' אשר אשמע בקולו וגוי (שמות ה"ב). והשפילו הקביה – ונער פרעה וחילו (תהלים קל"ט). ד"א: נאות אדם – זה עמלק, שנתנאה על הקביה בחרופיו וגדופיו – ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו (שמות י"ד). ד"א: נאות אדם תשפילנו זה תבור וכרמל שבאו מסוף העולם מתנאים לומר שאנו נבזוים, ועלינו הקביה נותן את התורה, (אמר הקביה כבר נפסלתם לפני בנבהות שיש בכם, כולכם פסולים לפניו). ד"א: נאות אדם תשפילנו זה יוסף שהנהיג שררה, שהיו אומרים לו אחיו לפניו עבדך אבינו והיה שותק, לפיכך נקרא עצמות בחייו, שנאמר והעליתם את עצמותי מזה (בראשית נ"ב).

ט"ו. תני רבי אבהו מנין שהקביה משתבח בבועלי קומה? שנאמר (עמוס ב"ט) ואנכי השמדתי את האמורי מפניהם אשר כנוכה ארזים נבהו.

ט"ז. אתה טוצא מה שנאמר למשה ראה נתתיך אלהים לפרעה (שמות ד"א). אמר הקביה: לפי שעשה (פרעה) את עצמו אלוה הודיעו שאני כלום. (לפיכך יראה אותך ויאמר שזה אלוה הוא מיותר). וזה אחד מארבעה בני אדם שעשו את עצמן אלהות (והרעו לנפשם) שלשה מאה"ע ואחד מישראל, אלו הן: חירם ונבוכדנאצר ופרעה ויואש. חירם מנין? שנאמר אמור לגנדי צור כה אמר הי' אלהים יען גבה לכך ותאמר אל אני יחזקאל כ"ב). ולפי שעשה את עצמו אלוה נבעל כנשים. שנאמר שיחת חכמתך על יפעתך וגוי (שם, שם, י"ז). נבוכדנאצר מנין? שנאמר אעלה על במתי עב אדמה לעליון (ישעיה י"ד). א"ל הקביה: חייך! אך אל שאל תורר אל ירכתי בור (שם, שם ט"ו). מה עשה הקביה? הגלה אותו למדבר עד שהוא במלכותו, והאכילו עשב כבהמה. שנאמר ועשבא כתורין לך יסעמון וגוי (דניאל ד"ב) ויאש מנין? שנאמר ואחרי מות יהודע באו שרי יהודה וישתחוו למלך (דה"ב כ"ד). מהו וישתחוו למלך? שעשו אותו אל והוא קבל עליו. שנאמר אז שמע המלך אליהם (שם), ונבעל כנשים, שנאמר ואת יואש עשי שפטים (שם, שם כ"ד) וכן פרעה. למה? כי גבוה מעל גבוה – שומר ונבזוים עליהם (קהלת ה"ז). והיינו דכתיב את כל גבוה יראה

הערות

רמז קס"ח. י"ד. במ"ר פ"ג אות נ. ועיין ב"ר פצ"ט. ובש"ט מזמור פ"ח אות ט. ט"ו. בכורות דף ס"ה. ע"ב. ט"ז. תנחומא וראא אות ה. ואות טז. שמ"ר פ"ח אות ב. ילקוט וראא רמז ק"פ. ילקוט ירמיה רמז ש"ל. ובילקוט איוב רמז תתקכ"ח.

שה"ש

משפילו שנאמר (שם ח) ואם אסורים בזקים ילכדון בחבלי עיני.

ח. וכן מה שאמר הכתוב ומסדבר מתנה (במדבר כא"ח). וכיון שנחלו אל עולה לגדולה. שנאמר ומנחליאל במות. ואם מניס דעתו הקביה משפילו. שנאמר (שם) ומבמות הגיא. ולא עוד אלא ששוקעין אותו בקרקע. שנאמר (שם) וגשקה על פני הישיומן.

ט. ומי לנו גדול משה רבינו! וכתוב ויקרב משה את משפטן. (במדבר כדה). יש אומרים שהפליא מן משה. שיש צדיקים שנתנאו בדבר מצוה והתיש הקביה את כחן את מוצא שאמר דוד (תהלים קיט"ג) זמירות היו לי חקך – לומר שקלות ורגילות כזמירות. אמר לו הקביה: חייך! שסופך לשעות בדבר שהתינוקת קורין. וכן משה מספי שאמר (דברים א"ח). והדבר אשר יקשה מכם תקריבון אלי ושמעתי התיש כחי. באו בנות צלפחד והפליא מסנו ויקרב משה את משפטן לפני ה' ויאמר ה' כן בנות צלפחד דוברות – כן הוא הדין. איל הקביה ולא אמרת הדבר אשר יקשה מכם תקריבון אלי? הדין שאין אתה יודע הנשים דנין אותי.

י. אמר רבי ירמיה אמר ר' אלעזר: שני תיח המחדדין זה לזה בהלכה הקביה מצליח להם. שנאמר (תהלים ס"ה) והדרך אל תקרי והדרך אלא וחדדך; ולא עוד אלא שעולין לגדולה. שנאמר צלח ורכב. יכול אם הגים דעתו? תיל וענה צדק.

יא. זשיה אמרו לאלהים מה נורא מעשיך (תהלים ס"ג). ר' אלעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר: מהי אמרו לאלהים? אמרו לפעלך הטוב (וישר) ברוב עוון יכחשו לך. אמר דוד: רבשעי! כשיהיו הרשעים באים להתנאות בפניך בפייהם יהיו חוזרים ומשקרים ושוברים דבריהם כדי שיהיו מתביישים.

יב. ההיך תצא רוחו ישוב לאדמתו ביום ההוא אברו עשתנותיו (תהלים קמ"ד). משל למה הדבר דומה? לנאד שהוא נפוח ומלא רוח ועומד בארץ; מי שהוא רואה אותו מרחוק מתירא ממנו סבור שהוא כלום. מה עשה? הגיע אצלו וראהו שהוא נאד ונגע בו ונפל ויצא הרוח שבו שאלא, אמר אותו האיש מזה הייתי מתירא? לא היה בו כלום, אבל הרוח הוא המעמדת אותו! כך אמר הקביה: אין הבשר כלום. שנאמר כל הבשר חציר ונגו (ישעיה ס"ח). וכתיב אף כי אנוש רמה ונוי (איוב כ"ד). אינו עומד אלא על הרוח. ויצאת הרוח מיד נעשה עפר. וכן הוא אומר תצא רוחו וכו' כך אמר הקביה: אני בראתי את האדם הזה. והוא עומד ומתנאה?! בא מנחרכ הרשע ונתנאה וחרף ונרף – ויצאת רוחו. מיד אברו עשתנותיו. וכן פרעה. וכן המן. וכן כל רשעי עולם סחרפין ומגדפין. והן רוח. ויצאת רוחן אברו עשתנותיהן.

יג. וכן מה שאמר הכתוב ימסיר על רשעים פחים אש ונפרית (תהלים יא"ו). אמר הקביה

הערות

ח. עירובין דף נד, ע"א. ט. במ"ר פכ"א אות י"ב ועיין ב"ד ומוטה דף לה. ספרי דברים פסקא י"ה ומדרש שמואל פ"ד. י. בבלי שבת דף ס"ג, ע"א. יא. תנחומא בשלח אות ב. ש"מ פ"ב. ש"ט מזמור כ"ב ילקוט בא ובשלח. ילקוט תהלים רמז תשצ. ובפסיקתא רבתי (פ' ויהי בשלח) מסיים המאמר אויבך יתברון. קומך בעלי דבבך. כשיראה הרשע בא בתוקפו להתנאות לפניך ברוב עונו. יהיה נשבר ברוב עווןך. יב. מדרש תהלים מזמור קמו. אות נ. יג. שם מזמור יא אות ה. ויקר פ"ז. תנחומא צו אות נ. בהרחבה. ילקוט שמואל רמז

פרק עג

ובו מא סימנים

מי יקום לי עם מַרְעִים!

(הפרק הזה יסדר והיה לשלשה ראשים: 1) „גבה עינים לא אוכלי, מן סימן א' עד סימן ט' 2) „אשר אמרו ללשוננו ננבירי, עד סימן ל"ב. 3) „רשע ואודהב חסם שנאה נפשי, עד סוף הפרק.)

1.

גבה עינים לא אוכל

א. כל ההולך בקומה זקופה, אפילו די אמות, כאלו דוחק רגלי השכינה. דכתיב (ישעיה ר"ג) סלא כל הארץ כבודו.

ב. ההיד (משלי כה"ד) אל תתהדר לפני מלך, ובמקום גדולים אל תעמוד. אם לפני מלך ב"ו צריך אדם לנהוג שפלות בעצמו. קל וחומר לפני המקום ותנין: הוי עז כנמר, וקל כנשר, ורץ כצב, ונבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים ללמדך שאין נאווה לפני המקום.

ג. וא"ר (יוחנן) אלעזר: כל אדם שיש בו נסות הרוח שכינה מיללת עליו. שנאמר (תהלים קלח"ו) כי רם ה' ושפל יראה גבוה סמרחק יידע (עין רשי ומהר"שא).

ד. א"ר יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי: כל אדם שיש בו נסות הרוח כעובד ע"ז. כתיב הכא (משלי טז"ד) תועבת ה' כל גבה לב וכתוב התם (דברים ז"ה) ולא תביא תועבה אל ביתך ור' יוחנן רידיה אמר כאלו כופר בעיקר שנאמר (שם ח"ד) ורם לבבך ושכחת ה' אלהיך.

ה. אמר רב חסדא ואיתימא מר עוקבא: כל אדם שיש בו נסות הרוח אמר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם שנאמר (תהלים קא"ה) מלשני בסתר רעהו אותו אצטית גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל. — אל תקרי אותו אלא אתו

ו. זשיה שיר המעלות ממעמקים קראתיך ה' (תהלים קל"א). א"ר יוסי בר חנניא משום ר' אליעזר בן יעקב: לעולם אל יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל, שנאמר ממעמקים קראתיך תניא נמי הכי לעולם אל יעמוד אדם לא על גבי מטה ולא על גבי כסא ולא על גבי ספסל ולא על גבי שרפרף ולא במקום גבוה ויתפלל, שאין גבהות לפני המקום.

ז. א"ר אלעזר (חנניא) כשהקב"ה פוסק לו גדולה לאדם, פוסק לו ולבניו ולבני בניו עד סוף כל הדורות, שנאמר (איוב ל"ו) ויושיבם לנצח ויגבהו, ואם הגים דעתו הקב"ה משפילו

הערות פרק עג

א. ברכות דף ט"ג, ע"ב. ב. במד' ס"ד אות כ. ג. בבלי סוטה דף ה' ע"א. ד. שם דף ד' ע"א. ו. ברכות דף ה' ע"ב. ובשו"ט סומור ק"ל אות א. וכן בילקוט תהלים. ז. בבלי מגילה דף י"ד ע"ב, ובחים דף ק"א ע"ב.

עירובין

והלא אינו אלא בארץ? שנאמר חסד ה' מלאה הארץ (תהלים ל"ד), אלא מעשיהם של רשעים מסלקין את החסד לשמים, לכך נאמר ה' בשמים חסדך.

ז. אמר רב חסדא א"ר ירמיה בר אבא: ארבע כתות אין מקבלין פני השכינה: כת לצים, כת שקרנים, כת חנפים, כת מספרי לשון הרע, כת ליצים דכתיב (הושע ז') משך ירו את לוצצים, כת שקרנים— דכתיב (תהלים קא"ז) דובר שקרים לא יכון לנגד עיני, כת חנפים— דכתיב (איוב י"ט) כי לא לפני חנף יבא, כת מספרי לשון הרע— דכתיב (תהלים ה"ד) כי לא אל חמץ רשע אתה לא יגורך רע— צריק אתה ולא יהיה במגורך רע.

ח. וכן אמר הכתוב לא ישב בקרב בתי עושה רמיה וכו' (תהלים קא"ז) ארבע כיתות אינן רואות פני השכינה (כדלעיל סימן ז) וכת מספרי להיר, דכתיב מלשני בסתר רעהו אותך לא אוכל אל תקרא אותו אלא אתו.

ט. וישעיה קורא: הוי משכימי בכורך שכר ירדפו וכו' (ישעיה ה"א) מה כתיב אחריו? לכן גלה עמי מבלי הדעת, וישח אדם וישפל איש— שגורמים שפלות לשונאו של הקב"ה, ואין איש אלא הקב"ה שנאמר (שמות ט"ג) ה' איש מלחמה.

י. וכן אתה מוצא עשרת השבטים לא גלו אלא מתוך היין, ראו מהו אומר הוי השאננים בציון (עמוס ו"א) שהיו יושבין בהיכל, עינג ושלזה וכל שבט ושבט היה לו מיוסם (מיוסם—מיל' המלע"ג, או יום טוב וזבח משפחה!) בפני עצמו, כיון שהיה מבקש לילך למיוסם שלו, היה נוטל עדרו עמו, כדי שיהא אוכל מן צאנו פסומין שנאמר ואוכלים כרים מצאן וגי, השותים במזרקין יין (עמוס ו"ד) מה סופן? לכן עתה יגלו בראש גולים (שם שם ז').— למה? עיי שהיו להוטיין אחר היין לפיכך מזהיר הקב"ה לאהרן יין ושכר אל תשתו (ויקרא י"ט).

יא. א"ר יודן כל אותן שבע שנים שבנה שלמה ביהמ"ק לא שתה בהן יין, כיון שבנאו ונשא בתיה בת פרעה אותו הלילה שתה יין, באותה שעה עלה על דעתו של הקב"ה להחרוב את ירושלים ההי"ד (ירמיה ל"א) כי על אפי ועל חמתי היתה לי העיר הזאת וגי א"ר הילל בר הילני: כזה שהוא עובר בסקום המסונף ועקם חוסטו, ר' חנינא בר פפא אמר אמר הקב"ה בית גדול היה לי והחרבתיו אלא מפני היין, ורבנן אמרו: שני רוזנים היו לי ולא מתו אלא מפני היין דתני דבי ר' ישמעאל: לא מתו שני בניו של אהרן אלא מפני שנכנסו שתויי יין וכו' הרי לא יתיצבו הוללים לנגד עיניך.

הערות

ז. בבלי סנהדרין דף ק"ג, ע"א. סוטה דף ט"ב, ע"א. ח. מדרש תהלים מזמור ק"א אות ג' ובילקוט תהלים, ועיין ערכין דף ט"ו, ע"ב. ט. סוטה דף ט"ה, ע"א. י. תנחומא שמיני אות ח. ויקר ט"ה אות ג' במיר ט"ז אות ג'. יא. ויקר פ"ב אות ה' איכה רבה פ"ב אות ח.

יא. רבי ברכיה בשם ר' נחמיה אמר: למלך שהיה עובר מסקום לסקום ונפלה מרגליות כעל ראשו. עמד המלך והעמיד פסליא שלו שם ועשה צבורים, והביא סכברות וכבר הראשונה ולא מצא, השני ולא מצא, ובני מצאה, אמרו מצא המלך המרגליות שלו!

הערות

יא. ביר פליט אות י. רות רבה סוף פ"ח. תנחומא וישב סימן א. ילקוט לך רמז סיב. ילקוט נחמיה רכז בלף ע"א.

פרק עב

וכו יא סיגנים

לא יתיצבו הוללים לנגד עיניו

א. מהו דכתיב לא יתיצבו הוללים לנגד עיניו (תהלים ה"ו)? -- אלו שלכם סלא דוללות (חלחולית-מחשבות רעות)?

ב. אמר הקב"ה במי אני יונע? במי שהוא סכעים לפני בדברים בטלים?

ג. שכן מצינו אצל יעקב ויאמר אלהים אל יעקב שוב אל ארץ אבותיך ומולדתיך ואהיה עמך (בראשית לא"ט). -- שלא תתחבר בתוך הרשעים, שאין הקב"ה מייחד שמו בתוכן תדע לך שהוא כן! אמר ר' אלעזר בן פדת בשם ר' יוסי בן זמרא: כל זמן היה לוט דבוק עם אברהם אין אתה מוצא שנתייחד הדיבור על אברהם, כיון שפירש לוט מסנו נתיחד עליו הדיבור שנאמר והי אמר אל אברהם אחרי הפלט לוט מעמו (בראשית י"ג"ד). וכן את מוצא בשעה שיוצא יעקב לארם נהרים לילך אצל לבן, עשה אצלו עשרים שנה, וכל ימים שהיה יעקב בביתו של לבן לא דיבר עמו הקב"ה, והיה יעקב מהרהר ואומר, כך הניחני הקב"ה! לא כך אמר לי הקב"ה והנה אנכי עמך (ישם כח"ט)? ידע הקב"ה מה הרהר בלבו, איל הקב"ה: אתה מבקש שאהיה עמך? הפרש עצמך מלבן הרשע ואהיה עמך. מנין? סמא שקראו בענין, ויאמר אלהים אל יעקב.

ד. זשיה ועדת לאומים תסובך (תהלים ד"ח) בשעה שעדתך של רשעים תסובך את משרה שכינתך לשמים, שנאמר עליה למרום שובה.

ה. ומשרבו לוחשי לחושות בדין, רבה הרון אף בישראל ונסתלקה שכינה, משום שנאמר (תהלים ס"ב"א) בקרב אלהים ישפוט.

ו. מיד ה' בשמים חסדך אמונתך עד שחקים (תהלים ל"ו); וכי בשמים הוא החסד, והלא

הערות

פרק עב

א. שוחר טוב מזמור ה' ח. ב. שמיר פ"א. ג. תנחומא ויצא אות כ"א. ועיין משנה עירובין דף ס"א, ע"ב. ובמסיקתא רבתי פיג מסקא ביום השמיני, ד. שויט מזמור ז. אות ז. ה. סוטה דף סו, ע"ב. ו. שויט מזמור ל"ו אות ד. ילקוט תהלים רכז חשכ"ו. בכל

אברהם מתרח, חזקיה מאחז, מרדכי משמעיה, ישראל מאומות העולם, ועולם הזה סן העולם הבא. מי עשה כן? ומי צוה כן? ומי נור כן? — לא אחד? לא יחידו של עולם?

פ. ההיד אני ידי נטו שמים וכל צבאם צויתי (ישעיה מהי"ב) מידי נטו שמים וכל צבאם צויתי. אמר רבי ירמיה בן אלעזר: התנה הקביה עם כל מה שנכרא בששת ימי בראשית (תנאין התנה הקביה עם הים שיהא נקרע לפני ישראל, ההיד (שמות ירכ"ו) וישב הים לאיתנו — לתנאו שהתנה עמו). צויתי את הים שיהיה נקרע לפני ישראל. צויתי את השמים ואת הארץ שישתקו לפני משה, שנאמר האזינו השמים וגו' (דברים לב"א). צויתי את השמש ואת הירח שיעמדו לפני יהושע, שנאמר שמש בנבעון דום וגו' (יהושע י"ב). צויתי את העורבים שיכלכלו את אליהו, שנאמר (מלכים א"י) והעורבים סביאים לו וגו' צויתי את האור שלא תיזק להנניה מישאל ועזריה, צויתי את האריות שלא יזקו את דניאל צויתי את השמים שיפתחו לקול יחזקאל שנאמר (יחזקאל א"א) נפתחו השמים וכו'. צויתי את הדג שיקיא את יונה, שנאמר (יונה ב"א) ויאמר ה' לדג ויקא את יונה. אריא מתחלת ברייתו של עולם נור הקביה ויאמר יקו המים, למה? הקורא למי הים, הקורא למי הים כי מעטים אחת ברור המכול ואחת ברור אנוש.

ז. ההיד אשרי תבחר ותקרב (תהלים ס"ד) אשרי מי שבחרו הקביה אעפ"י שלא הקריבו, ואשרי מי שקרבו אעפ"י שלא בחרו ואיזה זה שבחרו? זה אברהם שנאמר (נחמיה ט"ז) אתה הוא ה' האלהים אשר בחרת באברהם, אבל לא קירבו אלא הוא קירב את עצמו יעקב בחרו הקביה, שנאמר (תהלים קל"ד) כי יעקב בחר לו יה וכן הוא אומר יעקב אשר בחרתך אבל לא קירבו אלא הוא קירב את עצמו משה בחרו הקביה, שנאמר (תהלים קי"ג) לולי משה בחירו אבל לא קירבו, אשריהם אלו שבחרם הקביה אעפ"י שלא קירבם? — בא וראה יתרו קירבו הקביה אבל לא בחרו, רחב הזונה קרבה אבל לא בחרה אשריהם אלו שקירבן אעפ"י שלא בחרן! —

מטרונה שאלה לרי יוסי א"ל: אלהכון מאן הוא בעי מקריב? | הביא לפניה כלכלה של תאנים והיתה בוררת יפה ואוכלת. א"ל את ידעת לברורי, הקביה אינו יודע לברורי? מאן הדוא רוטי עכדוי טבין הוא בחר ביה ומקריב ליה.

י. רי יהושע דסכנין בשם רי לוי אמר, שלשה הם שנבחרו כהונה, לוי, ישראל, מלכות בית דוד, ירושלים, בית המקדש. כהונה מנין? דכתיב ובחור אותו מכל שבט ישראל לוי לכהן, לוי מנין? דכתיב (דברים יח"ד) כי בו בחר ה' אלהיך, ישראל מנין? שנאמר (שם ד"ח) ובד בחר ה' אלהיך, מלכות בית דוד מנין? שנאמר (תהלים ע"ד) ויבחר ברוד עבדו, ירושלים מנין? שנאמר (דרי"ב, ו"ח) העיר אשר בחרתי בה, ביהמ"ק מנין? דכתיב (שם ד"ט) בחרתי והקדשתי את הבית הזה, אמר דוד: אשרי מי שהקביה בחר בו ויקירבנו!

רבי

הערות

ילקוט חקת רמז תשנ"ט, ובס"ד חשוב כאן יאשיה מאמון, פ. ביר פ"ה אות ה, ו. ילקוט תורה רמז רל"ז, ורל"ז, שיר פלג, מכלילת ב פ' יתרו ובקה"ר פי"ג סימן י"ז, ז. בס"ד פי"ג אות ב, שס"ר פכ"ז ופ"ל"ז, מדרש שמואל פ"ח ילקוט תהלים מזמור ס"ד מכלילתא פ' יתרוי, י. בס"ד שם.

ביר

שנאמר שבע רצון ומלא ברכת ה' ים ודרום ירשה (דברים ל"ב) ושבעה מדברות בראת ומכלם לא בחרתי אלא הר סיני, שנאמר ההר חמד אלהים לשבתו. שבעה עולמות בראתי מכולם לא בחרתי אלא עולם השביעי — ששה לצאת ולבוא, ואחת שכולו שבת ומנחה לחיי העולם. שבעת ימים בראתי ומכולם לא בחרתי אלא יום השביעי, שנאמר ויברך אלהים את יום השביעי (בראשית ב"ג). שבע שנים בראתי ומכולם לא בחרתי אלא שנת השמטה. שנאמר סקן שבע שנים תעשה שמיטה (דברים ט"א).

ג. ההיר להי הארץ ומלואה (תהלים כ"א). ברא הקב"ה ימים נטל את השבת ברא חדשים נטל את המועדות, ברא שנים בחר לו שכטים, ברא שמיים בחר לו יובלות, ברא לו האומות בחר לו ישראל, ברא ישראל בחר לו את הלויים, ברא את הלויים בחר לו את הכהנים, ברא ארצות נטל ארץ ישראל תרומה מכל הארצות, שנאמר להי הארץ ומלואה, ואין מלאה אלא תרומה שנאמר מלאתך ודמעך ונוי (שמות כ"ב). לכך נאמר להי הארץ ומלואה.

ד. דיא עמד וימודד: כיצד? ברא לו הקב"ה ימים ובחר לו אחד מהם, שנאמר ימים יוצרו ולא אחד בהם (תהלים קל"ט). ואיזה הוא? אמר רבי לוי זה יום השבת. ברא שנים ובירר לו אחד מהם — זו שביעית שנאמר וישבתה הארץ שבת להי (ויקרא כ"ב) ברא שבועים ובירר לו אחד מהם זה היובל, שנאמר וקדשתם את שנת החמישים שנה (שם, שם, ו). ברא ארצות ובחר לו אחד מהן. — ארץ ישראל. שנאמר ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה תמיד עיני ה' אלהיך בה (דברים י"ב). וכך הקב"ה קורא אותה ארצי, שנאמר ואת ארצי חלקו (יואל ד"ב). ברא רקיעים ובחר לו אחד מהם — זה ערבות שנאמר סולו לרוכב בערבות ביה שמו (תהלים ס"ח). ברא אומות ובחר לו אחד מהן. — זה ישראל שנאמר כן בחר ה' אלהיך להיות לו לעם סגולה (דברים י"ז). נוי בשר ואתה בשר. — וכך. בחר ה' אלהיך ונוי. ברא שבטים ובחר לו אחד מהם זה שבט לוי, שנאמר ובחר אותו מכל שבטי ישראל ונוי (ש"א כ"ב).

ה. זהו שאמר הכתוב לא אחד בהם (תהלים קל"ט). ומהו לא אחד בהם? רבי יהושע אומר ולו אחד בהם מימים שברא הקב"ה בחד לו אחד מהם, ואיזה הוא? — זה יום הכפורים, שנאמר הלא זה צום אבחרהו (ישעיה נ"ח). דיא (ולא) נולו אחד בהם זה יום השבת שנאמר על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו (שמות כ"א).

ו. והרא הוא דאמר רבי: ללמדך דרך ארץ! שאם יהיה ביד ארם הפין טוב או מרגליות ערב שבת עם חשיכה, אומרים לו השלך מטך ו שמי שאמר והיה העולם היה עסוק בברייתו של עולם וברא את נשמתו, בא לכראות את גופן וקדש שבת ולא בראן (אלו השרים) — על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו.

ז. וכן אתה מוצא מה שאמר איוב (איוב י"ד) מי יתן טהור מטמא לא אחד. — כגון

אברהם

הערות

ג. מדרש תהלים מזמור כ"א אות ג. ד. תנחומא במדבר אות כ. במ"ד פי"ג אות ח. ילקוט במדבר רמז רצ"א. ה. תנחומא בראשית אות כ"ח ועיין בילקוט תהלים רמז תתפ"ח. ובפסיקתא רבתי פ"ג. ו. ביר פי"ז אות ד. ועיין בילקוט בראשית רמז י"ב ובמדרש תהלים מזמור קל"ט. ז. תנחומא חקת אות ב. פסיקתא דרי"כ פסקא פרה. במ"ד פ' חקת ילקוט

ו. אמר רבה בר חנה: כל הנושא אשה שאינה הוגנת לו, מעלה עליו הכתוב כאילו חרשו לכל העולם כולו וזרעו סלח. שנאמר (נחמיה דסא) ואלה העולים מתל סלח תל חרשא. אמר רבה בר רב אדא אמר רב: כל הנושא אשה לשם ממון, הווין לו בנים שאינם מהוננים, שנאמר (הושע הו) בהי בנדו כי בנים זרים ילדו, ושםא תאמר ממון פלט? תיל (שם) עתה יאכלם חרש את חלקיהם, ושםא תאמר חלקו, ולא חלקה? תיל חלקיהם, ושםא תאמר לזמן מרובה? תיל חרש, מאי משמע? איר נחמן בר יצחק: חרש נכנס וחרש יצא ומסוגם אבד, ואמר רבה בר רב אדא, ואמרי לה אמר רב סלא אמר רב המנונא: כל הנושא אשה שאינה הוגנת לו אליהו כופתו והקביה רוצעו, ותנא על כלם, אליהו כותב והקביה חותם: אוי לו למי שפוסל את זרעו ומסוגם את משפחתו, ולנושא אשה שאינה הוגנת לו.

ז. אמר רבי אבין בר רב אדא אמר רב: כל הנושא אשה שאינה הוגנת לו, כשהקביה מסרה שכינתו, מעיד על כל השבטים ואין מעיד עליו, שנאמר ששם עלו שבטים שבטי יה עדות לישראל (תהלים קכבד) – אימתי עדות לישראל? בזמן שהשבטים שבטי יה.

הערות

ו. קרושין דף ע, עיא, ז. שׁוֹט מְזוּר קָבִיב אות ד' ובילקוט תהלים רמז תתע"ט.

פרק עא

וכו י"א סימנים

עמר וימודד

א. רשב"י פתח: (חבקוק גז) עמד וימודד ארץ – מדר הקביה כל האומות ולא מצא אומה שהיתה ראויה לקבל את התורה אלא דור המדבר, מדר הקביה כל ההרים ולא מצא הר שתנתן בו את התורה אלא סיני, מדר הקביה את כל העיירות ולא מצא עיר שיבנה בה ביהמק אלא ירושלים, מדר הקביה את כל הארצות ולא מצא ארץ שראויה לינתן לישראל אלא ארץ ישראל ההיך עמד וימודד ארץ וניי.

ב. אמר הקביה: שבעה רקיעים בראתי, ומכולם לא בחרתי לסכון שבתי אלא ערבות, שנאמר סולו לרוכב בערבות ביה שמו (תהלים סחיה), שבעה ארצות בראתי, ומכולם לא בחרתי אלא ארץ ישראל, שנאמר תמיד עיני ה' אלהיך בה (דברים יא"ב), שבעה חרים ברא הקביה, ומכולם לא בחר אלא בהר סיני שנאמר ההר חמד אלהים לשבתו (תהלים סח"ח), שבעה ימים בראתי ומכולם לא בחרתי אלא ים כנרת, והנחלתיו לשבט נפתלי, שנאמר

הערות פרק עא

א. ויקיר פייג אות ב, ילקוט חבקוק ע"ז הפסוק, ב, שׁוֹט מְזוּר צִיב אות ב, מרקי דריא פייח, ועיין פסיקתא דריב פסקא בחדש השביעי, ובתנחומא הישן פקודי אות נ, מדרש

פרק ע

ובו ז' סימנים

מדה' אשה משבֿלת

- א. אמר רבא, וכן תנא רבי ר' ישמעאל: עד עשרים שנה יושב הקביה ומצפה לאדם מתי ישא אשה. כיון שהגיע עשרים שנה ולא נשא, אומר תיפח עצמותיו!
- ב. רבי יהודה בר סימן פתח: (תהלים סח"ז) אלהים מושיב יחידים ביתה. מטרונה שאלה את ר' יוסי בר חלפתא, אמרה לו: לכמה ימים ברא הקביה את עולמו? אמר לה לששת ימים. אמרה לו: מה הוא עושה מאותה שעה ועד עכשו? אמר לה: ההביה יושב ומזווג ויוונים. בתו של פלוני לפלוני, אשתו של פלוני לפלוני! אמרה לו ודא הוא אופנתיה אף אני יכולה לעשות כן. כמה עבדים, כמה שפחות יש לי! לשעה קלה אני יכולה לזווג. אמר לה אם קלה היא בעיניך, קשה הוא לפני הקביה כקריעת ים סוף. הלך לו רבי יוסי בר חלפתא. מה עשתה? נמלה אלף עברים ואלף שפחות והעמידה אותן שורות שורות. אמרה: מלן יתב לפלונת, ופלונת תיסב לפלוני! ויוונה אותן בלילה אחת. למחר אתן לגבה, דין מוחיה מציעא, דין עינא שמיטא, דין הנלא תבירא. אמרה להון מה לכוון? דא אמרה לית אנא בעי לדין ודין אמר לית אנא בעי לדא. מיר שלחה והביאה את ר' יוסי בר חלפתא. אמרה לו: לית אלוה כאלהבון! אמת הוא תורתכן, נאה ומשובחת, יפה אמרת! אמר לה, לא כך אמרתי לך אם קלה היא בעיניך קשה הוא לפני הקביה כקריעת ים סוף! הקביה מה עושה להן? מזווג בעל כרחן, שלא בטובתן. ההיד (תהלים סח"ז) אלהים מושיב יחידים ביתה מוציא אסירים בכושרות. מהו בכושרות?— בכי ושירות מאן דבעי אמר שירה ומאן דלא בעי בכי.
- ג. אמר רב משום רבי ראובן בר איצטרבולי: מן התורה, מן הנביאים ומן הכתובים מה' אשה לאיש, מן התורה: דכתיב (בראשית כ"ד) ויען לבן ובתואל ויאמרו מה' יצא הדבר, מן הנביאים: דכתיב (שופטים י"ד) ואביו ואמו לא ידעו כי מה' הוא, מן הכתובים: דכתיב (משלי י"ד) בית והון נחלת אביו ומה' אשה משכלת:
- ד. בוא וראה כמה קשה היא הזיווג! מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים, הקביה מייחד שמו על הזיווג, (סוף המאמר כדכעיל סימן נ"ז).
- ה. דרש רבי עקיבא: איש ואישה שזכו שכינה שרויה ביניהם, לא זכו איש אכלתן.

חרשו

הערות פרק ע.

- א. בבלי קדושין דף כט, ע"ב. ב. ב"ר פס"ח אות ד, ויקיר פ"ח אות א, במ"ר פ"ג ופ"ב. מדרש שמואל פ"ה תנחומא וישלח סימן יוד שם תשא סימן ה' ומטות ס"ו. ו. ובילקוט תהלים רמז תשצ"ד ורמז תתי"ב. ג. בבלי ס"ק דף י"ח ע"ב. בב"ר פס"ח אות ג' מובא המאמר בשם ר' פנחס בשם ר' אבהו, ועיין ילקוט שופטים רמז מ. ד. שוחר טוב מזמור נ"ט אות ב. ה. בבלי סוטה דף י"ז ע"א.

קדושין

ג. איר אבא מרוטניא: מה הקביה עושה? נוטל נכסים מזה ונותן לזה שנאמר זה ישפיל וזה ירים. לכך נקרא שמם נכסים שנכסים מזה ונגליון לזה. ולמה נקרא שמם זיון? שזיים מזה ונותנין לזה. מסון? מה אתה מונה אינו כלוב. מעות? מה לעת. וכלשון הזה אתה דורש וכן חנה אומרת (ש"א"כ"ו) ה' ממית ומחיה. מוריד שאול ויעל ה' מוריש ומעשיר משפיל אף מרום. מה אף מרום? באף שהוא מביא לזה מרום את זה. וכן כשביקש שיעשירו בני ראובן וכני גד השפיל הקביה את המדינים ורום את ישראל לקיים מה שנאמר כי לא ממוצא ומסערב וכיו' זה ישפיל וזה ירים.

ד. היא: אל תרימו למרום קרנכם וגו' כי לא ממוצא ומסערב וכיו' בשעה שראה כלשצר פס ידא די כתבא (דניאל ה"ה) אמר תמה אני שמא מלכות מרדה ביו! הוה משלח לכל אפרכייא ואפרכייא ולא מצא מלכות שמרדה בו הווי כי לא ממוצא ומסערב ולא מסרבר הרים אמר לו הקביה שלחת לכל אפרכיות שמא אצלי שלחת? אני משפיד אותך. כי אני משפיל ומרים שנאמר כי אלהים שופט צדיק זה ישפיל וזה ירים. אמר רבי ברכיה בשם ר' לוי: מלכות זו משפיל ומלכות זו מרים נכנסו מלכות יון ופרס ויצאה מלכות בבל. דא זה ישפיל וזה ירים משפיל משפחה זו ומרים משפחה זו.

ה. וזהו מה שהזכירה התורה אם כסף תלוה את עמי את העני עמך (שמות כ"ב"כד) אמר הקביה הווי יודע שאני שעשיתי אותו עני ולך עשיר, יכול אני להחזירך לעשות עני אותך. אמר רב נחמן: ראה מה כתיב נתן לתן לו וגו' (דברים ט"ו). כי למען אין כתיב כאן, כי בגלל הדבר הזה (שם).— מהו בגלל? הווי יודע בגלל הוא; אני עשיתי אותו עני ואותך עשיר, לא תגרום לי להחזיר את הגלגל, ואעשה אותך עני. אמר רבי שמלה: ראה מה כתיב לא תאמץ את לבבך מאחיד (שם, שם, ז')— מהו מאחיד? מעני אין כתיב כאן אלא מאחיד ששניכם שוים. לא תגרום לי להחזיר את הגלגל ואעשה אותך כמותו.

ו. כיוצא בדבר אתה אומר רש ואיש תככים נפנשו מאיר עיני שניהם ה' (משלי כ"ט"ג). בשעה שעני הולך אצל בעל הבית ואומר פרנסני אם מפרנס טוב ובא לאו- עשיר ורש נפנשו עושה כולם ה'. מי שעשאו עשיר לזה עושה אותו עני. עני לזה עושה אותו עשיר.

הערות

ג. במ"ר שם. ד. שויט מזמור ע"ה אות ג. מוכא בילקוט תהלים רמז תתי"ב. ועיין במדרש הוית מי' כפי' כמעט שעברתי. וע"ש כפי' הרזיוו שמבאר המאמר בטוב טעם ודעת עיין גם מסיקתא תשא. ה'. תנחומא משפטים אות ח' ילקוט משפטים רמז שי"ג ובויקרא פל"ד אות ג' יעין בבלי שבת דף קנ"א. ו'. תמורה דף ט"ז ע"א.

נכנסו למדינה באו להתיר מן הבהמה, אמר להן בעל הבית מזה התירו תחלה שטענתי עליו יותר מכלן כך הביה מצוה על העורים, שאין יסורין גדולים מהם וכן הוא אומר ארור משנה עור בדרך (דברים כז"ח). וכשיבא לרפאות העולם אינו מרפא תחלה אלא העורים, שנאמר ה' פוקח העורים? הדורות האלו שהולכות בתורה כעורים, שנאמר ננששה כעורים בקיר (ישעיה נט"ו) כלם קורין ואין יודעין מה הן קורין שונין ואין יודעין מה הן שונין, אבל לעתיד לבא או תפקחנה עיני עורים (שם לה"ה).

ט. לעתיד לבא הקביה מרפא את העולם שנאמר (ישעיה ל"ב) וסחף מכתו ירפא סחף מכתו של עולם ירפא.

הערות

ט. ביר פי' אות ד.

פרק סט

ובו ז סימנים

זֶה יִשְׁפִּיל זֶה יָרִים

א. ר' לוי פתח (תהלים עה"ח) כי אלהים שופט צדיק זה ישפיל וזה ירים מסרוניתא שאלה את ר' יוסי בר חלפתא אמרה לו בכמה ימים ברא הקביה את עולמו? אמר לה לששת ימים דכתיב (שמות לב"ח) כי ששת ימים עשה ד' את השמים וכי אמרה לו וסאותה שעה עד עכשו מהו יושב ועושה? אמר הקביה יושב ועושה סולמות, מנביה לזה משפיל לזה שנאמר כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים.

ב. זשיה כי לא ממוצא וממערב ולא ממדבר הרים, כי אלהים שופט צדיק זה ישפיל וזה ירים (תהלים עה"ח) מהו כי לא ממוצא וממערב לא ממה שאדם עמל ויוצא לסחורה, והולך מסורה למערב נעשה עשיר! אמילו פורש בסמינות והולך מסורה למערב וחוזר על המדבריות ועל ההרים לא נעשה עשיר מהו ולא ממדבר הרים? אמר רבי אבא: כל הרים שבמקרא הרים חוץ מזה שהוא רוממות שאין אדם מתרומם מן הדברים האלה ומה הקביה עושה נוטל מזה ונותן לזה מעלה לזה ומוריד לזה תדע לך כשביקש שיתעשרו בני ראובן ובני גד, הפילאת המדינים בידם מה כתיב וישבו בני ישראל את נשי מדין את טפס ואת כל בהמתם ואת כל מקניהם (במדבר לא"ט) ואחר כך ומקנה רב היה לבני ראובן, הוי כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים.

אמר

הערות פרק סט

א. ויקיר פי' אות א. אנדת שמואל פי' ביר סימן ד. במיר פי' תנחומא א וישלח אות יוד תנחומא מדר נשא ילקוט מסות רמז תשפו בילקוט שמוא, רמז פי' ילקוט תהלים רמז תשציד ותתיב, ועיין בפסיקתא דרי"כ פסקא דשקלים (דף י"ב, ע"א).
ב. תנחומא מסות אות ט. במיר פכיב אות ח ובעל המדרש במיר לקח דבריו מן הילסרני, במיר

מי שאמר והיה העולם אינו כן, אלא מקדים הרטייה ואח"כ הוא מכה. ההיך (ירמיה לג) הנני מעלה לה ארוכה ומרפא ורפואתים זכו וכתוב (הוישיע דא) כרפאי לישראל. אמר הקביה: באתי לרפאות עונותיהן של ישראל ונגלה עון אפרים ורעות שומרון.

ד. איר ירמיה כי אעלה ארוכה לך ומסכותיך ארפאך וגוי (ירמיה ל"ז) סלך בשר ודם מכה באיזמל ומרפא ברטייה, אבל הקביה אינו כן— בדבר שמכה בו מרפא, אף ישראל כשחטאו בשמים אמר להם הקביה חייבם! כמה שחטאתם בו אתם מתרפאים— ויעש בצלאל את הארון עצי שטים (שמות לדא).

ה. אמר רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן כהוקה ראה מה גדולים נסים של הקביה בשר ודם כמתוק מרפא את המר, אבל הקביה כמר מרפא את המר. שנאמר כי אעלה ארוכה לך ומסכותיך ארפאך נאם ה' (ירמיה ל"ז) במה שהוא מכה הוא מרפא. אמר הקביה למשה שיתן דבר מר בתוך דבר מר למתוק בו. כיוצא בו כתוב ויצא אל מוצא המים וישלח שם מלח וגוי ויאמר כה אמר ה' רפאתי למים (טיב ברכא). כיוצא בו ויאמר ישעיה ישאו דבלת תאנים וגוי (ישעיה לחכא).

ו. זשיה זאב וטלה ירעו כאחד וגוי (ישעיה מהכד). בוא וראה שכל מה שהכה הקביה בעוה"ז מתרפאין לעוה"ב העורים מתרפאים— שנאמר אז תפקחנה עיני עורים (שם להדה). והפסחים מתרפאין שנאמר אז ידלג כאיל פסח (שם שס"ז). ואלמים מתרפאין שנאמר ותרון לשון אלם (שם). הכל מתרפאין, אלא כיאדם הולך כך הוא בא הולך עור ובא עור הולך חרש ובא חרש, הולך פסח ובא פסח, הולך א"ל ובא אלם אמר הקביה אם כן יעמדו בשם שהלכו ולאח"כ אני מרפא אותם. שנאמר לפני לא נוצר אל (ישעיה מ"ג), ואח"כ אף החיות מתרפאות, שנאמר זאב וטלה ירעו כאחד.

ז. וכן כתוב ויען אליפו התיאני ויאמר הנה יסדת רבים (איוב ד"ג)— אתה היית מנחם כל בעלי יסורין כשהיה מנחם בא אצלך והיית אוסר לו כבר היה יודע הקביה מה עתיד לעשות שסיסם לאותו האיש, והיית מנחמו ואוסר לו אם היית בונה בית ולא היית רוצה לפתוח חלונים? מי היה מסכה בידך? כך עתיד הקביה להשתבח כך שנאמר אז תפקחנה עיני עורים (ישעיה להדה). כשהיה חרש בא אצלך היית מנחמו ואוסר לו אם היית רוצה לעשות קיסטן לא היית רוצה לעשות לו אונים? מי מסכה בידך? כך הקביה עתיד להשתבח כך, שנאמר ואוני חרישים תפקחנה (שם). לפסח היית אוסר אז ידלג כאיל פסח (שם, שס"ז) והיית מנחמו כושל יקומן מליך (איוב שס"ד).

ח. ההיך ה' פוקח עורים (תהלים קמרח). אין צער גדול ואין יסורין גדולים וקשים כעורון עינים, למה הדבר דומה? למי שהיה מעביר משאות של גמלים ושל חמורים טעונים ועוברין בדרך נתנו על אחד מהם משאוי שזה לכלם ועוד טענו מוונותיהן שר כלם על אחד מהם, והיה מזהיר עליו ואומר: הזהרו בו שלא תבן נתון בו, אלא אני יודע מה נתתי עליו. נכנסו

הערות

ד. תנחומא ויקהל אות ט: שמי"ר פכ"ג ובויקיר פ"ח אות ה. ה. תנחומא בשלח סימן יח, ועיין במכילתא בשלח. ו. תנחומא וינש אות ט. ב"ר פצ"ה אות א, ובילקוט שמואל רמז קס. ז. ילקוט איוב רמז תתצ"ז בשם התנחומא והוא מהתנחומא וישלח אות ח. ה. שוי"ט מזמור קס"ו אות ה.

עמהם ההי"ד עולליה הלכיו שבי לפני צר (איכה א-ה). מיד ויצא מבת ציון כל הדרה. — מן בת כתיב, איר אחא: יש לנו מנה אחת יפה. זה הקביה שכתוב בו (תהלים טדה) ה' מנת חלקי וכוסו כל הדרה זה הקביה שנאמר (שם קד"א) הוד והדר לבשת.

ו. לכך חביבין גם כן מלמדי התינוקות בפני הקביה | ההי"ד (תהלים טזיא) תודיעני אורח חיים שובע שמחות את פניך אלו שבע כתות של צדיקים שעתידים להקביל פני שכניה ופניהם דומות להמה ולבנה. לרקיע, לכוכבים, לברקים ולשמש, ולמנורה המהורה שהיתה. בביהמק לחמה מנין? שנאמר ברה כחמה (שה"ש ר"ט). ללבנה מנין? שנאמר יפה כלבנה לרקיע מנין? שנאמר והמשכילים יזהירו בזהר הרקיע (דניאל י"ג). לכוכבים מנין? שנאמר (שם) ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד. לברקים מנין? שנאמר (נחום ב"ה) מראיהן כלפידים כברקים ירוצצו. לשמש מנין? שנאמר (תהלים קיא) למנצח על שושנים. למנורה המהורה מנין? שנאמר (זכריה ד"ב) ויאמר אלי מה אתה רואה, ואומר ראיתי זונה מנורת זהב כולה. נעיסות בימיך נצח (תהלים טזיא) וכי מי מודיעני איזה כת החביבה והנעימה שבה? תרין אומרין: חד אטר זו שבאה מכחה של תורה ומכחן של מצות, ואחרנא אטר אלו סופרין ומשנין שמלמדים תינוקות באמתן שהן עתידין לעמוד בימינו של הקביה ההי"ד נעיסות בימיך נצח.

ז. מאי דכתיב (זכריה י"ז) מה הנכות חאלה בין ירך ואמר אשר הכיתי בית מאהבי. — רבנן אמרי הווא בתינוקות של בית רבן הוא דכתיב.

הערות

ו. ויקיר פליא אות ב. ירושלמי חנינה מיב. היא. תנא רבי אליהו חיב פסיקתא דריב מסוק ולקחתם לכם ובשוחר טוב מזמור ט"ז אות י"ב: אלו סופרים ומלמדי תינוקות לאמיתן שעתידין לישב בצלו של הקביה. שנאמר ישובו יושבי בצלו (הושע יד"ח). וכתוב שזיתי הי לנגדי תמיד כי מימינו כל אמוס (תהלים טז"ב). ז. בבלי מכות דף כ"ב, ע"א.

פרק סח

וכו ט סינינים

מַחְצֵיתִי וְאֲנִי אֶרְפָּא.

א. איר שמעון בן לקיש: אין הקביה מכה אלא איכ בורא רפואה תחלה. שנאמר (הושע ד"א) כרפאי לישראל ואח"כ ונגלה עון אפרים.

ב. ההי"ד מחציתי ואני ארפא (דברים ל"ב"ט). — אמר הקביה מה שמחציתי אני ארפא

ג. רבא בשם רבי שמעון: בשר ודם אין מקדים רשיה עד שרואה המכה. אבל

סי

הערות פרק סח

א. בבלי מגילה דף י"ד, ע"ב. ב. מנהדרין דף צ. ע"ב. ג. שהשיר מ"ד מסוק שני

תנחומא

שריך.

פרק סז

וכו ז סימנים

מפי עוללים ויונקים יסדת עז

א. אסר רב יהודה אמר רב: יב שעות הוי היום וכי איל רב אחא לרב נחמן בר יצחק למיד מני חרוב ביהמיק אין שחוק לפני הקביה. ברביעית מאי עביד הקביה? — יושב ולומד תורה לתינוקות של בית רבן. שנאמר (ישעיה כחט) את מי יורה דעה ואת מי יבין שמועה. נמולי חלב עתיקי משדים. למי יורה דעה ולמי יבין שמועה? — לנמולי מחלב ולעתיקים משדים.

ב. וכן אמר רוד שתולים בבית ה' (תהלים צביד) אסר רבי חנן בן פוי: אלו התינוקות שהם בבית הספר.

ג. הרי כל מצוה שהיא בירינו אין אנו עוסקים בה כאופן וכהלכה. ואלו באנו לעמוד ולדקדק עם כל אחת ואחת תמה היא מן הקביה על מה מעמיד אותנו ומעמיד לעולמו? כי אין מצוה מחוקת בירינו כיא מצות מילה והבל פיהן של תינוקות של בית רבן. שאין בהם חסא שנאמר אם לא בריתי יום ולילה חקות שמים וארץ לא שמת ירמיה לניכח. הרי אין העולם מתקיים אלא בהבל פיהם של תינוקות של בית רבן.

ד. איר מאיר בשעה שעמדו ישראל לפני הר סיני לקבל התורה. אמר להם הקביה אלעיקי! אני נותן לכם את התורה. אלא הביאו לי ערבים טובים שתשמרוה ואני נותנה לכם. אמרו לפנינו רבשיעון אבותינו ערבים לנו אמר להם אבותיכם צריכין ערבים למה הדבר דומה? לאחד שהלך ללוות מן המלך. אמר לו הבא לי ערב ואני מלוה אותך הלך והביא לו ערב אחד אמר לו ערכך צריך ערב הבאת מי שחייב לי. הלואי שיעמוד בעצמו לך והבא שאינו חייב לי וטול! כך אמר הקביה לישראל: אבות העולם הבאתם לי? ערבים שיש לי עליהם כמה חובות? אלא תנו לי ערבים שאינו חייבים לי. אמרו לו ופי אלה שאינם חייבים לך? אמר להם התינוקות. אמרו הרי בנינו ערבים אותנו! אמר הקביה הא ודאי ערבים טובים. על ידם אתננה לכם. ההיד (תהלים חג) מפי עוללים ויונקים יסדת עז ואין עזו אלא תורה. שנאמר ה' עזו לעמו יתן (שם כ"ט).

ה. איר יהודה באו וראו כמה חביבין תינוקות לפני הקביה! נלתה מנהדרין ולא נלתה שכינה עמהם גלו משמרות ולא נלתה שכינה עמהם. וכיון שנלו תינוקות נלתה שכינה עמהם

הערות פרק סז

א. כבלי עיז דף ב' ע"ב. ב. מדרש תהלים מזמור צב אות י"ב במדיר מילג. ילקוט תהלים רמז תתס"ה. ג. שויט מזמור ו אות א. וכבלי שבת דף ק"ט. ע"א. ד. שהשיר פ"א על הפסוק משכני. ובמדרש תהלים מזמור ה אות ד. בתנחומא וינש סימן ב'. ילקוט משלי רמז תתקל"ה שס"ד סוף פ"ב. ילקוט שה"ש רמז תתקפ"ב. מדרש משלי פ"ו ילקוט ירמיה רמז רס"ה. ה. ביכה רבתי פ"א סימן ל"ב וליג. ילקוט איכה רמז אלף. א.

ויקיר

פרק סו

ובנו די סימנים

ה' רועי

א. מזמור לדוד: ה' רועי לא אחסר (תהלים כנ"א). זהו שאמר הכתוב (שה"ש כ"טז) דודי לי ואני לו הרועה בשושנים, אכרה כנסת ישראל לפני הקב"ה: הוא לי לאלוה ואני אהיה לו לעם! הוא לי לאלוה. — אנכי ה' אלהיך (שמות כ"ב), ואני לו לעם. — ולאמי אלי האזינו (ישעיה נ"ד), הוא לי לאב. — כי הייתי לישראל לאב (ירמיה לא"ט), ואני לו לבן. — בני בכורי ישראל (שמות כ"ב), הוא לי לרועה. — רועה ישראל האזינה (תהלים פ"ב), ואני לו לצאן. — צאני צאן מרעיתי (יחזקאל לד"א), הוא לי לאח. — מי יתנך כאח לי (שה"ש ח"א), ואני לו לאחות. — פתחי לי אחותי רעיתי (שם ד"ב), אני אמרתי ה' רועי לא אחסר, והוא אמר לי שדרך אגן הסהר אל יחסר המזג (שה"ש ז"ג).

ב. די"א: ה' רועי לא אחסר. זהו שאמר הכתוב מוקנים אתבונן (תהלים קי"ט ק"ו). אמר ר' יוסי ב"ר חנינא: אתה מוצא שאין אומנות בזויה בעולם מן הרועה, שכל ימיו הוא הולך בסקלו ובתרמילו, ודוד קרא להקב"ה רועה? אלא אמר דוד מוקנים אתבונן, יעקב קרא לו רועה, שנאמר האלהים הרועה אותי מעודי (בראשית מח"ט), אף אני קורא אותו רועה. — ה' רועי לא אחסר.

ג. אמר רבי יצחק כתיב באסתר ויהי כראות חסלך וכי ויושט לה את שרביט הזהב (אסתר כ"ד), ומה אם שרביטו של בשר ודם הביא חיים לאומה שלישיה, שבטו של הקב"ה, דכתיב רעה עמך בשבטך (סיכה ז"ד) על אחת כמה וכמה!

ד. בשר ודם יש לו צאן ואין לו מרעה, ויש לו מרעה, ואין לו צאן, ויש לו צאן ומרעה ואינו יודע לרעות, ואינו יודע מרעית טובה, אבל הקב"ה אינו כן, אלא יש לו צאן אלו ישראל. — ואתנה צאן מרעיתי (יחזקאל לד"א), ויודע לרעות, שנאמר במרעה טוב ארעה אותם (שם, שם, י"ד), ויש לו מרעה. — לדי הארץ ומלואה, ויודע לרעות, שנאמר אני ארעה צאני (שם, שם, ט"ז)

אמר

הערות פרק סו

א. מרש תהלים מזמור כ"א, ומובא בילקוט תהלים רמז תר"צ, ובילקוט שה"ש רמז תקפ"ו. ב. ש"ש שם אות ב, ובילקוט תהלים ושה"ש שם, חז"ת פ"ב ס' דודי לי. ג. ש"ש מזמור כ"ב אות כ"ז, שם מזמור כ"ד אות ה.

אם תשים אשם נמשו. — מה אשם לדעת אף יסורין לדעת. ואם קבלם (עליו מאהבה) מה שכרו? — יראה, וזע יאריך ימים ולא עוד אלא שתלמדו מתקיים בידו שנאמר וחפץ הי בידו יצליח.

ד. פליגי בה רבי יעקב בר אידי ורבי (חמא) ואחא ביר חנינא: חד אמר כל יסורין שיש בהם בטול תורה אינן יסורין של אהבה. שנאמר (תהלים צדי"ב) אשרי הנבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו ואיך אמר כל יסורין שיש בהם בטול תפלה אינן יסורין של אהבה. שנאמר (שם ס"ב) ברוך אלהים אשר לא הסיר תפלתו וחסדו מאתו אמר ליה רבי אבא בריה דרי חייא בר אבא: הכי אמר (ר' חייא בר) אבא איר יוחנן: אלו ואלו יסורין של אהבה הן שנאמר (משלי נ"ב) כי את אשר יאדב הי יוכיח. אלא מה תיל ומתורתך תלמדנו? אל תקרא תלמדנו אלא תלמדנו דבר זה מתורתך תלמדנו.

ה. תניא רשב"י אמר שלש מתנות (וטובות) נתן הקב"ה לישראל וכלם לא נתנם אלא על ידי יסורין ואלו הן: תורה וארץ ישראל והעולם הבא. תורה מנין? דכתיב (תהלים צד) אשרי הנבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו. ארץ ישראל מנין? דכתיב (דברים ח"ה) וירעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו הי אלהיך מוסר. וכתוב בתריה כי הי אלהיך מביאך אל ארץ טובה. העייהב מנין? דכתיב (משלי רכ"ג) כי נר מצוה ותורה אור ודרך היים תוכחת מוסר.

ו. וכן מצינו אצל אברהם שאמר לפני הקב"ה: רבש"ע! אילולא שנתת שלוח לדור המבול לא היו מכעיסין לפניך ואלו הבאת עליהם יסורים לא היו מורדין בך! איל הקב"ה: סמך אני מתחילי, שנתיישר בבני. שנאמר ויגדל הילד ויגמל (בראשית כ"ח). רבי אושעיא ורבי אבין: חד אמר שנמל מן היסורין וחד אמר שנמל מיצר הרע ליצר טוב.

ז. אמר רב יהודה אמר רב: בשעה שעלה משה למרום מצאו להקב"ה שיושב וקושר כתרים לאותיות. אמר לפניו: רבש"ע מי מעבב על ידך? איל אדם אחד יש שעתידי להיות בסוף כמה דורות ועקיבא בן יוסף שמו. שעתידי לדרוש על כל קוץ וקוץ תילי תילים, של הלכות. אמר לפניו: רבש"ע! הראהו לי איל חוזר לאחוריק! חזר ובא לפני הקב"ה אמר לפניו: רבש"ע! הראיתני תורתו הראני שכרו איל חוזר לאחוריק! חזר לאחוריו וראה ששוקלין בשרו בסקולין: אמר לפניו: רבוננו של עולם זו תורה וזו שכרה? אמר ליה: שתוק כך עלה במחשבה לפני.

ח. למה צדיקים נמשלים בעולם הזה? לאילן שכולו עומד במקום מהרה וגופו נוטה למקום טובא. נקצץ גופו כולו עומד במקום מהרה. כך המביה מביא יסורים על הצדיקים בעוה"ז כדי שירשו העולם הבא שנאמר (איוב ח"ז) ויהי ראשיתך מצער ואחריתך ישנה מאד.

ט. וז"ה: טוב כעס משחוק (תהלים י"ג). — טוב כעס שכועס הקב"ה על הצדיקים בעוה"ז מן השחוק שמשחק הקב"ה לרשעים בעוה"ז.

סומור

הערות

ד. בבלי שם, ה. שם ובסוכה דף מ"ה, ע"ב. ו. תנחומא נח אות כ. ז. בבלי מנחות דף כ"ט, ע"ב. ח. קדושין דף מ, ע"ב. ט. שבת דף ל, ע"ב.

מדרש

לעמוד ז' — לסיכך אמר דוד אני קראתיך כי תענני אל (פסוק ו).

יג. אמר רבי יהודה אמר רב: לעולם אל יביא אדם עצמו לידי נסיון שהרי דוד מלך ישראל הביא עצמו לידי נסיון ונכשל. אמר לפניו: רבשיע מפני מה אומרים אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב ואין אומרים אלהי דוד? אמר: אינהו סינפו לי ואת לא מינסית לי: אמר ליה: רבשיע! נפני שנאמר בחנני הו ונסני! איל מינסנא לך ועבידנא מלתא בהדך. דלדידהו לא הודעתיהו ואלו אנא קא מודענא לך דמנסנא לך בדבר ערוה. מיד ויהי לעת ערב ויקם דוד מעל משכבו ונזי (שיב יא"ב), וישלח דוד וידרש לאשה ונזי וישלח דוד מלאכים ויקחה. והיינו דכתיב (תהלים ידג) בחנת לבי מקדת לילה צרפתני בל תמצא זמתי בל יעבור פי. — אמר איכו זממא נפל במוסיה דמאן דסני לי ולא אמר כי הא מלתא!

הערות

יג. בבלי סנהדרין דף ק"ה ע"א.

פרק סה

ובו ט סימנים

את אשר יאהב ה' ילכיה

א. רבי ברכיה אמר: אין הקביה מיחד שמו על בריה כשהוא חי אלא על בעלי יסורין.

ב. רבי עזריא אמר: אמר דוד לפני הקביה. — רבשיע! תודיעני אורח חיים (תהלים מד"א). אמר ליה הקביה: חיים את בעי? צפה ליסורין שנאמר ודרך חיים תוכחות מוסר (משלי י"ב).

ג. אמר רבא אמר רב הונא נואיתמא רב חסדא: אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשמם במעשיו. שנאמר (איכה ג"ט) נחמשה דרכינו ונחמורה, פשמם במעשיו ומצא יעשה תשובה. שנאמר (שם) ונשובה עד ה'. פשמם ולא מצא יתלה בכטול תורה, שנאמר (תהלים צד"ב) אשרי הנבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו. ואם תלה ולא מצא בידוע שיסורין של אהבה הן. שנאמר (משלי נ"ב) כי את אשר יאהב ה' יוכיח.

אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא: כל שהקביה חפץ בו מדכאו ביסורין. שנאמר (ישעיה נ"י) והו חפץ דכאו החלי יכול אפילו לא קבלן מאהבה? תיל (שם) אם

הערות פרק סה

א. ביר פציד אות ה. תנחומא תולדות סימן ג. ב. שו"ט מוסר מ"ז אית י"ב, ונשנה במסיקתא דריב פסקא ולקחתם, ובויקיר פ"ל. בילקוט תהלים רמז תר"ע. ג. בבלי ברכות דף ה' ע"ב.

בבלי

וברכו שנאמר וירא אלהים אל יעקב עוד בבואו מפרן ארם ויברך אותו (שם להיט) וכן יוסף ניסדו באשת פוטיפר ודוה חבוש י"ב שנה ואח"כ יצא ונעשה מלך על שעמד כנסיונו. — ה' צדיק יבחן. ואף שבטו של לוי נתנו נפשם על קדושת שמו של הקב"ה שלא תכטל התורה שנאמר כי שמרו אמרתך ובריתך ינצורו (דברים ל"ט). כיון שראה הקב"ה שהיו כולם צדיקים וניסה אותם ועמדו בנסיונם. — שנאמר אשר נסיתו במסה (שם, שם, ח). — מיד אמר הקב"ה והיו לי הלויים. לקיים מה שנאמר ה' צדיק יבחן.

ח. אמר רבי יוחנן: היוצר הזה כשהוא בודק את הכבשן שלו אינו בודק את הכלים המרועעים. למה? שאינו מספיק להקיש עליו אחת עד שהוא שוברו. ומה הוא בודק? בקנקנים ברורים שאפילו הוא מקיש עליו כמה פעמים אינו שוברו. כך אין הקב"ה מנסה את הרשעים אלא את הצדיקים שנאמר ה' צדיק יבחן (תהלים יא"ה).

ט. איר אלעזר: לבעל הבית שהיה לו שתי פרות אחת כחה יפה ואחת כחה רע. על מי הוא נותן את העול? לא על אותה שכחה יפה? כך אין הקב"ה מנסה אלא הצדיקים שנאמר ה' צדיק יבחן.

י. וכך היה הלל אומר אל תאמין בעצמך עד יום מותך. מעשה באדם אחד מין שהיה רבו שונה ואומר אל תאמין בעצמך עד יום מותך. והיה חולק על דברי רבו. אמר הקב"ה זה בא לחלוק על התורה! נסה אותו ויצא יום הכפורים לתוך גינה אחת, וראה ריבה אחת מקושטת נאה ומשובחת ועמדה לו כנגדו, ובקש להזקק לה. השיח עמה אמרה לו אשת איש אני, אסר לה מקובל. אמרה לו כהנת אני, אסר לה מקובל. אמרה לו נדה אני, אסר לה מקובל. ולא זו עד שנוקק לה. הלך וישב לו לביתו אלופמין (כצער!) לומר מה עבר עליי והיו רבותיו עולים ומבקרים אותי, ומוצאים אותי כחולה, חודש אחר חודש, לומר מה עשיתי? והוא לא היה חולה מה עשה הקב"ה? — אסר עד מתי הוא מצטער! רמז הקב"ה לאותה שירה והלכה ועמדו לפניו. אמרה לו עד מתי אתה מצטער? אני אותה האשה שנוקקת עמי רוח אני, אלא בשביל שהיית חולק על דברי חכמים שאמרו אל תאמין בעצמך עד יום מותך.

יא. דיא: ה' צדיק יבחן. — איר יצחק במה הוא בוחן הצדיקים? במרעה. דוד נבחן במרעה שנאמר מאחר עלות הביאו לרעות וגו' (תהלים עח"עא). עמוס נבחן במרעה. ויקחני ה' באחרי הצאן (עמוס ד"טו). אף משה נבחן במרעה, שנאמר ומושה היה רועה וגו' (שמות י"א).

יב. וזהו שאמר דוד: בחנת לבי פקדת לילה (תהלים י"ג). לפי שאמר דוד בחנני ה' ונסני (שם כ"ב) אסר לו הקב"ה אין אתה יכול לעמוד א"ל יכול אני לעמוד. לא עשה מעט עד שבחנו הקב"ה ולא עמד בה בא לימוט, והתחיל צווח ואמר: תמוך אשורי במענלותיך בל נמוטו פעמי (תהלים שם פסוק ה) אסר לו הקב"ה: ולא אמרתי לך שאין אתה יכול לעמוד

הערות

ח. ביר פניה אות ב, ובילקוט ישעיה רמז שמי"ט. ט. ביר שם. ילקוט שה"ש רמז תתקצ"ט, שהשיר פ"ב דודי לו. י. אבות פ"ב, מ"ד ומסופר בירושלמי שבת פ"א, ה"ג ובתנחומא סקן אות מ"ו. יא. תנחומא שמות סימן ו"ד. ילקוט שמות רמז קס"ט, ובשיר פ"ט אות ב. יב. שו"ט בזמור י"ז אות ז, ובילקוט תהלים רמז תר"ע.

משום רבי יוסי בן זמרא: אחר דבריו של שטן, דכתיב (שם כא"ח) ויגדל הילד ויגמל. אמר שטן לפני הקביה: רבשיע! זקן זה חננתו למאה שנה! פרי בטן, מכל סעודה שעשה לא היה לו להקריב לפניך תור אחר או נוהל אחר (פר או איל אחד)? איל: כלום עשה אלא בשביל בנו, אם אני אוסר לו זבח את בנך לפניו מיד זבח. מיד והאלהים נסה את אברהם ויאמר חן נא את בנך. איר שמעון בר אבא: אין נא אלא לשון בקשה. משל למלך בשר ודם שעמד עליו מלחמות הרבה והיה לו נבור אחד ונצחן לימים עמדה לו מלחמה חזקה, אמר לו: בבקשה ממך עמוד לי במלחמה זו. שלא יאמרו הראשונות אין בהם ממש. אף הקביה אמר לאברהם נסיתך בכמה נסיונות ועמדת בכולן, עכשו עמוד לי בנסיון זה. שלא יאמרו אין מסש בראשונים.

ה. וישלח אברהם את ידו וכיו ויקרא אליו מלאך ה' מן השמים ונני (בראשית כב"י א) איל: מי אתה? איל מלאך איל הקביה אמר לי קח נא ואתה אוסר אל תשלח?— באותה שעה ויקרא מלאך ה' ולמה קרא לו?— לומר לו ומה אמר לו? אמר לו: אברהם, אברהם!— ולמה כי פעמים? אלא כהאדם שהוא בדרך החוקה הולך עם חבירו והניחו, והוא קורא לו: חברי, חברי. כך היה המלאך קורא לאברהם: אברהם, אברהם! מה אתה עושה?— ולמה אמר לו בזריות? שהיה אברהם מסהר לשחטו. באותה שעה אמר אברהם לפני הקביה: רבשיע! אדם מנסה לחבירו שאינו יודע מה בלבו של חבירו, אבל אתה, שאתה חוקר לבות וכליות היית צריך לעשות לי כך? לא היה גלוי לפניך שאתה אוסר שאקריב את בני ואני מזרז לשחטו בלב שלם? איל הקביה: להודיע לאומות העולם שלא על חנם בחרתי בך שנאמר כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה (שם כ"ב"י"ב)

ו. ההיד: ה' צדיק יבחן (תהלים יא"ה). למי הוא בוחן? לצדיקים שיכולים לעמוד בנסיונותיו משל לאיכר שיש לו פרות הרבה, למי הוא בוחן לשום העול לחרוש? לעגלת טוב צואר ובעלת כח מלוסדה לחרוש. ולמה אין בוחן לרשעים איר יוסי: לפי שאינו יכולין לעמוד בו. איר יוסי ביר חנינא: הפשתני הזה, בזמן שהפשתן קשה אין מקיש עליו ביותר לפי שהוא פוקע (בוקע) אבל כשהפשתן יפה הוא מקיש עליו ביותר, לפי שהוא משבח (משתפחת) והולך, כך אין הקביה מנסה את הרשעים, לפי שהן סחרפין ומגדפין כלפי שמי שנאמר והרשעים כים נגרש (ישעיה נ"ב), ולמי הוא מנסה— לצדיקים כי ה' צדיק יבחן.

ז. דיא ה' צדיק יבחן— אין הקביה מעלה את האדם לשררה עד שבוחן ובורק אותו תחלה וכיון שהוא עומד בנסיונו הוא מעלה אותו לשררה וכן אותה מוצא באבינו אברהם ניסה אותו הקביה עשר נסיונות ועמד בנסיונו ואחיכ ברכו שנאמר וה' ברך את אברהם בכל (בראשית כ"א). וכן יצחק ניסרו בימי אבימלך ועמד בנסיונו ואחיכ ברכו שנאמר ויזרע יצחק בארץ ההוא ונני ויברכהו ה' (שם כ"ב"ב), וכן יעקב ניסרו בכל אותן הצרות: בעשה, בדינה וביוסף, והאיר יצא מבית אביו ואמו בן במקלי עברתי את הירדן הזה (שם ל"ב"א) וברכו

הערות

ה. תנחומא שם סימן מו ובביר שם. ו. מדרש תהלים מזמור יא אות ע. ביר פ"ב אות ג ופ"ד אות ב. וכן בפ"ה אות ב. ובחזית סי' פ"ב. עיין גם בתנחומא שמות סימן י"ד. ז. תנחומא בהעלותך אות י"ג בילקוט רמז תשי"ט בס"ד פ"טו אות י"ב, שמ"ד פ"ט, ובספרי בהעלותך פסקא ס"ז.

מכרך אתכם שנאמר יברכך ה' נזה צדק הר הקדש (ירמיה לא-כב).

ח. אמר רבי שמעון בן נסיליאל: מיום שחרב בית המקדש אין יום שאין בו קללה. שנאמר ואל זועם בכל יום (תהלים ז-יב). אבל לעולם הבא הקביה סחזיר את הברכות שהיה עושה. שנאמר ואתם הרי ישראל ענפיים תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא (יחזקאל ל-רח).

הערות

ח. שם תצוה סימן יו"ד. והוא משנה ספורשת בתלמוד בבלי פוסה פ"ט דף טח. ובירושלמי פוסה פ"א. ה"ח. ועיין שו"ט סו"מ ז. ובפסקתא דברי ירמיה (דף ק"ד גו). ומובא בפסקתא דבתי פ"א.

פרק טז

ובו י"ג פרקים

ה' צדיק יבִקֵּן.

א. והאלהים נסה את אברהם (בראשית כ"א) וצ"ה: מצרף לכסף וכו' לזהב ובוהן לבות ה' (משלי י"ד). ויאמר כח נא. — מיד וישכם אברהם בבוקר.

ב. ולך לך (שם). — א"ל הקביה: נסיון הראשון בלך לך. שנאמר ויאמר ה' אל אברהם לך לך סארצך וסולדתך (שם י"א). ונסיון האחרון בלך לך אל ארץ המוריה ביום השלישי וישא אברהם את עיניו (שם כ"ד). — ולמה ביום השלישי ולא ביום הראשון? לא ביום השני? רבי עקיבא אמר: נסה אותו בודאי שלא יהיו אהיע אומרים המסו ערבבו ולא היה יודע מה לעשות. שאלו היה בדעתו לא היה שומע לו להקריב בנו לכך ביום השלישי.

ג. והג שאמר הכתוב נתת ליראך נס להתנוסס מפני קושש סלה (תהלים ס"ו). — כדי ליתן שכרו בקושש. שנאמר ונתתי מעלתם באמת (ישעיה ס"ח). בוא וראה מה בין הראשונים לאחרונים! שהראשונים היו מתנסים ע"י הקביה שנאמר והאלהים נסה את אברהם וכן באנשי דור המדבר. שנאמר למען נסותך ונוי (דברים ח"ט). אבל האחרונים נתנסו על ידי האומות. שנאמר ואלה הגוים אשר הניח ה' לנסות את ישראל (שופטים ג"א) הרי נתת ליראך נס להתנוסס וכן אתה מוצא בדניאל וחביריו ולמה נסה אותם הקביה (והלא הכל גלוי וידוע לפניו). — בשביל לגדלם. כדי שלא ליתן פתחן מה לאוהיע לנסה הוא סנדלך והוא לא נסה אותך ועמדו. כנסיון. לפיכך אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם ד. ד"א: ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם. — מאי אחר א"ר יוחנן משום

הערות

א. תנחומא וירא אות מא. ב. שם אות טו. כב"ד פניה סימן א. אגרת בראשית פ"א אות יג. ג. תנחומא שם סימן י"ג. ב"ד שם. ויקוט וירא רמז צ"ה. ובילקוט תהלים רמז תשע"ז בילקוט שופטים רמז פ"א. ד. בבלי סנהדרין דף פ"ט ע"ב. תנחומא

בנות עשו חיל ואת עלית על כולנה (משלי לא-כט).— זו ברכתו של משה, שהרי הדורות הראשונים ברכו כל אחד ואחד את דורו, ולא היה בכלום כברכתו. של משה. ומנין לסדר האבות לברך כל אחד ואחד את דורו? לסדר מן הקביה כשברא את האדם ברכו שנאמר יברך אותם אלהים (בראשית א-כח). והיה העולם מתנהג באותה ברכה עד שבא דור המבול ובטלה שנאמר ויאמר ה' אסחה את האדם אשר בראתי. (שם ר-ז). כיון שיצא נח מן התיבה ראה הקביה שנטלה מהם אותה ברכה חזר וברך את נח ואת בניו. שנאמר ויברך אלהים את נח את בניו (שם ט-י) והיה העולם מתנהג באותה ברכה עד שבא אברהם. לעולם והוסיף לו הקביה ברכה אחת שנאמר ואעשך לגוי גדול וגוי (שם יב-כ). כיון שבא אברהם אמר הקביה אינו דרך כבוד לפני שאהיה אני זקוק לברך את בריותי אלא הריני מוסר את הברכות לאברהם ולזרעו, וכל מי שקובעין בו ברכה אני חותם על ידיהם. שנאמר והיה ברכה (שם-שס). ואברכה מברכך וגוי (שם).— מהו ואברכה מברכך? אמר הקביה הריני מוסר את הברכות לכל מי שאתה מברך ואני חותם על ידך וכי מאחר שנמסרו הברכות לאברהם ולמה לא בירך את יצחק? אמר: הריני מניחו עד שיבא הקביה ויעשה את שלו. בא יעקב וקיבל חמש ברכות: שתיים מאביו ואחת של אברהם. ואחת מן המלאך ואחת של הקביה. וברכה של הקביה.— וירא אלהים אל יעקב עוד וגוי ויברך אותו (שם לה-ט). כשבא יעקב לברך את השבטים ברכן חמש ברכות שהיו בידו. והוסיף להם ברכה אחת בא משה לברך את ישראל. הוסיף להם ברכה שביעית. שנאמר וזאת הברכה תוספות על הברכות שבלעם בירך את ישראל, שהיה ראוי לברך שבע ברכות. כנגד שבע מזבחות ולא ברכן אלא שלש. שנאמר והנה ברכת ברך זה שלש פעמים (במדבר כד-י). אמר לו הקביה: רשע! אתה עינך צרה לברכך אף אני איני מספיק על ירך שתשלים ברכתך על ישראל. יבא משה שעיניו יפה ויברך את ישראל ועליו אמר שלמה טוב עין הוא יבורך (משלי כב-ט). אל תקרא יבורך אלא יברך זה משה רבינו שעיניו יפה בברכתן של ישראל וברכן ארבע ברכות לכך נאמר רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כולנה.

ו. תניא כה תברכו את בני ישראל (במדבר יב) רבי ישמעאל אמר: לסדרנו ברכה לישראל מפי כהנים, לכהנים עצמן לא לסדרנו. כשהוא אומר ואני אברכם. הוי אומר כהנים מברכים לישראל והקביה מברך לכהנים. רבי עקיבא אומר: לסדרנו ברכה לישראל מפי כהנים מפי גבורה לא לסדרנו. כשהוא אומר ואני אברכם הוי אומר כהנים מברכין לישראל והקביה מסכים על ידם.

ז. וזויה זוהיה ברכה (בראשית יב-כ). איל הקביה לאברהם עתיד אני להעמיד מסך שבש שהוא מברך את ישראל. ואיזה הוא? זה שבט לוי שהוא מברך את ישראל. אמר לפני אברהם: רבוננו של עולם! מי מברך לאותו השבט? איל הקביה משהן מברכין את ישראל אני מברכם שנאמר ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם (במדבר יב-כ). אמר הקביה לישראל: בעולם הזה שבש לוי מברך אתכם בשמי אבל לעולם הבא אני בכבודי מברך

הערות

דריב פסקא וזאת הברכה. ובילקוט ברכה רמז תתקינ במדרש תהלים מזמור א' מיטן ד'. ועיין עוד בביר סיא אות י"ב ופילט אות י"א. במיר פייא. אות ב'. ועיין גם בתנחומא לך אות ד'. ו. בכלי חולין דף מ"ט ע"א. ז. תנחומא לך מיטן ד'.

פרק סג

ובו ח פרקים

אלהי הבְּרָכוֹת

א. איר יהושע בן לוי: מנין שהקביה מתאוה לברכת כהנים? שנאמר (במדבר ויכו) ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם.

ב. וביעקב כתיב וירא אלהים אל יעקב עוד (בראשית להטו). מה כתיב אחריו?— אני אל שרי מרה ורבה אתה סימן לבניך. כשבאתי אצלך באתי טעון ברכות, וכשאבא אצל בנך אבוא טעון ברכות שנאמר בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא ואלריך וברכתוך (שמות כ"ד). כיון שנעשה המשכן מה כתיב? ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן (במדבר דא). וכשננסרה מלאכתו אמר הקביה התנית עמהם כשאנלה עליהם אבא טעון ברכות. מה עשה הקביה? ברכו, ואחר כך נלה עליהם מה כתיב בברכת כהנים?— יברכך ה' וישמרה, יאר ה' פניו אליך ויחנה, ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום (שם ה, כ"ד). ואח"כ ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן.

ג. ואמר רבי ברכיה הכהן בריבין: שער שלא הוקם המשכן, שעמדו ישראל לפני הר סיני רסון הקביה ואמר להם כשאבוא אליכם אני בא טעון ברכות אמר ר' ברכיה הכהן בריבין: האנוש מאלוה יצדק ונני (איוב ד"ז). יעקב כשהלך אצל פרעה לא יצא מאצלו עד שברכו. ומה ברכו? איל יעלה נילום לרגלו! מנין? שנאמר ויברך יעקב את פרעה (בראשית מדו). ואני כשאבוא אליכם אבוא טעון ברכות. ואיבן רסוה להם? בסיני שנאמר מזבח אדמה תעשה לי ונני אבוא אליך וברכתוך (שמות כ"ד). וכשבא אליהם ברכו, שנאמר ויברך ה' וכו' (במדבר ויכו).

ד. ואיר לוי: בוא וראה שלא כמדת הקביה מדת בשר ודם! הקביה ברך את ישראל בכיב וקללם בחי. ברכם בכיב.— מאם בחקותי עד קומטיות (ויקרא כו), וקללם בחי.— מואם בחקותי תמאסו עד ואת חקותי געלה נפשמ. ואילו משה רבינו ברכם בחי וקללם בכיב. ברכם בחי מוהיה אם שמוע עד לעבדם (דברים כח). וקללם בכיב מן והיה אם לא תשבע עד ואין קונה

ה. וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלהים את בני ישראל לפני מותו. (דברים ל"א).— למשח נאה לברך את ישראל, שנתן נפשו עליהם בכל שעה. ושיה: רבות בנות

הערות

א. בבלי מוטה דף לא. ע"ב. ב. תנחומא וישלח אות כ"ח. ג. תנחומא נשא סימן כו. ומובא במיר פ"ב אות ב. ובפסיקתא רבתי סוף פ"ה במגנן אחר. עיין בילקוט איוב רמז תת"צ בשם התנחומא. ד. בבלי כ"ב דף פ"ה. ע"ב. ה. תנחומא ברכה סימן א. ובילקוט משלי רמז תתק"ם ותקס"ד בילקוט איוב רמז תרי"ב, ונשנה בפסיקתא דרי"ב

ולקח הבית לשמו, ונתן להמן עושר ולקח אומה שלמה לטובחה. כל גדולה שנמלך ישראל את מוצא שנמלך האומות כיוצא בה העמיד משה לישראל, ובלעם לעכורם, ראה מה בין נביא ישראל לנביאי אומות העולם! נביאי ישראל מזהירין את ישראל מן העפירות, שנאמר (יחזקאל ג'ו) ואתה בן אדם צופה נתתיך וגו', ונביא שעמד מן הגוים העמיד פרצה לאבד את הבריות, מן העולם, ולא עוד אלא שכל הנביאים היו במדת רחמים על ישראל ועל עובדי כוכבי ישעיה אמר על כן מעי לסואב ככנור יהמה (ישעיה סד'א), וירמיה אמר (ירמיה סח'ל) לבי לסואב כחלילים יהמה וכן יחזקאל (כז'ב) בן אדם שא על צור קינה, וכן כל הנביאים, וזה אכזרי עמד לעקור אומה שלמה חנם על לא דבר! לכך נכתבה פרשת בלעם, להודיע למה מלך הכביה רוח הקודש מעכוים, שזה עמד מהם וראה מה עשה!

יב. זהו שנאמר בתורה שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה (במדבר ז'כה), שלאומות ולישראל שלח הקביה נביאים, מהם ובהם, הוי למנחה כמה דתימא (ישעיה יא'ב) ונחה עליו רוח ה', ואמר (במדבר יא'כו) ותנח עליהם הרוח ולכולם רצה הכביה ליתן תורתו, שנאמר (דברים ל"ב) ויאמר ה' מסיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן וכו'.

כ. ושלמה אמר חכו מסתקים (שיר הט'ז). איר אבהו: ראה מה כתיב ואבדיל אתכם מן העמים (ויקרא כ"ז). ראה מדותיו של הקביה! אילו היה כתיב ואבדיל העמים סכס, לא היה תקוה לנו עכוים, כיצד? אדם שיש לפניו תאנים, אם בירר הוא הרעות מן היפות אין סופו לחזור על הרעות, אבל אם הוא בורר הטובות, אם הוא מבקש לברורזמן הרעות בורר, לפיכך אמר הקביה ואבדיל אתכם מן העמים. נתן רמז לגוים, יש חיד נאה מזה? — הוי חכו מסתקים, שהקביה סצפה לאהיע שמא יעשו תשובה ויקרבן לתחת כנפיו.

כא. זהו שאמר הכתוב בחדש השלישי (שמות יט'א). למה בחדש השלישי? שלא יהא פתחון מה לאוהיע אלו נתן לנו את התורה היינו מקייסין אותה. אמר להם הקביה: ראו באיזה חודש נתתי את התורה — במזל תאומים שאם יבא עשו (הרשע) להתנייר יבא וילמד תורה, לפיכך נתנה תורה בתאומים.

כב. ולעתיד לבא העולם רואים האיך הקביה מתדבק עם ישראל והם באים להדבק בהם, שנאמר נלבה עמכם כי שמענו אלהים עמכם (זכריה מ"כ).

הערות

יב. במיר פייד אות יו"ד, ספרי ברכה פיסקא שמינ ובמכילתא יתרו פיה ועיין לעיל במאמרנו מרק ס'א, בשני מה שידבר בענין למה בחר ה' ביעקב מכל העמים ונתן לו תורתו **כ.** תנחומא ויצא סימן כ"ב, בילקוט שה'יש רמז תתקציא סדרש חוית פסוק זה ובפסיקתא פיסקא בחודש ועיין במיר פ"י אות א. **כא.** תנחומא יתרו אות י"ג, בילקוט תהלים רמז תרע"ה ובפסיקתא בחודש. **כב.** תנחומא תרוסה.

והכיתום אותם. סומכים עצמם לא כל שכן | אמר לו הקב"ה. לא בשעלתה על דעתך עלתה. על דעתי. שתי מדרות טובות יש לי להוציא: מהם — רות המנאכיה ונעמה העמונית ובשכיל שתי ספידות טובות הם הקב"ה על שתי אומות גדולות ולא התרבינו.

יד. אמר הכתוב אני שלום וכי אדבר וכי (תהלים קכ"ז) — מהו אני שלום? כך אמר הקב"ה בשלום אני פותח לדבר לגוים. לכך נאמר אני שלום.

טז. ההיד וקראת עליה לשלום (דברים כ"ו) ראה כמה הוא כחו של שלום בוא וראה! בשר ודם אם יש לו שונא הוא מבקש ומחזיר מה לעשות לו. אבל הקב"ה אינו כן אלא כל עובדי כוכבים מכעיסין אותו והן ישנים וכל הנמשות עולות אצלו. מנין? שנאמר (איוב י"ב) אשר בידו נפש כל חי. ובבוקר הוא מחזיר לכל אחד ואחד נשמתו מנין? שנאמר (ישעיה מ"ד) נותן נשמה לעם עליה. דיא: ביו אם יעשה. לחבירו רעה אינה. זה מלבו לעולם. אבל הקב"ה אינו כן. אלא היו ישראל במצרים והיו המצרים משעבדן אותם. בטיט. ובלבנים. לאחר כל הרעות שעשו לישראל הם הכתוב עליהן ואמר לא תתעב מצרי כי נה. הית בארצו (דברים כ"ח).

טז. וכן את מוצא כשיצאו ישראל ממצרים ועברו את הים וינער ה' את מצרים בתוך הים (שמות י"ד) בקשו המלאכים לומר שירה לפני הקב"ה ולא הניחו הקב"ה. אמר. לדין הקב"ה: מעשה ידי טובעין בים ואתם אומרים שירה לפני? —

יז. זהו שירמיה הנביא עומד ומורא מדוע ראיתי כל גבר ידיו על חלציו כיולדה. ונהפכו כל פדים לירקן? (ירמיה ל"ז). מאי ראיתי כל גבר? אמר רבא בר יצחק אמר רב: מי שכל גבורה שלו (הקב"ה מצטער בעצמו כביכול כיולדה ואומר בשעה שמעביר האומות מפני ישראל האויך אאבד אלו מפני אלו | רש"י) ומאי נהפכו כל פדים לירקן? איר יוחנן: מפליא של מעלה ומפליא של מטה בשעה שאמר הקב"ה הללו מעשי ידיו והללו מעשי ידי האויך אאבד אלו מפני אלו | אמר רב פפא: היינו דאמרי אינשי רהיט ונפל תורא ואויל שרי. ליה סוסא באורייה (וכשרץ השור ונפל מעמידן סוס במקומו באבוסו וכשמתרפא שורו היום או למחר מספלתו קשה לו להוציא סוס מפני השור כך הקב"ה כיון שבאה מפלתו של ישראל נותן גדולתו לאוהבו. וכשחזרין ישראל בתשובה ונגאלין. קשה לו לאבד אוהבו מפני ישראל — רש"י).

יח. הרא הוא דכתיב הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט (דברים ל"ד). לא הניח הקב"ה לעובדי כוכבים שתחוק מה לומר שאתה רחוקתי. מה עשה הקב"ה? כשם שהעמיד מלכים וחכמים ונביאים לישראל כך העמיד לעובדי כוכבים. העמיד שלמה המלך על ישראל ועל כל הארץ וכן עשה לנבוכדנצר. זה בנה בית המקדש ואמר כמה רגנות ותחנונים. וזה החריבו. וחרף גוף ואמר (ישעיה י"ד) אעלה על בקתי עב. נתן לרוד עושה ולקח

הערות

יד. מדרש תהלים מזמור ק"ב אות ז. טז. דברים רבה פ"ה אות ט"ו. ועיין בשמ"ד פ"כ סימן י"ב וי"ד. טז. תנחומא בשלח סימן י"ג. ילקוט בשלח רמז רמ"א. שמ"ד פ"ג אות ז. סנילה דף י"ד. סנהדרין דף ל"ט. ופתיחתא כ"ד דאיכה רבתי. במדרש תהלים מזמור ק"ו. ובילקוט תהלים רמז תשי"ט. יז. בבלי סנהדרין דף צ"ה. ע"ב. יח. במדבר פ"כ אות א. ובתנחומא בלק אות א. וכן בילקוט בלק.

במ"ד

להם מנין ? — הוא ששלמה סידר בתפלתו, וגם אל הנכרי אשר לא מעמך ישראל הוא ונוי (סיא, הימא) אתה תשמע השמים ונוי אבל ישראל כשהיה בא להתפלל מה אומר ? ונתת לאיש ככל דרכיו אשר תדע את לבבו ונוי עשה, שם-לב) אבל הנכרי בין עושין ובין שאין עושין תן לו כל מה שהוא טובע, למען ידעון כל עמי הארץ את שמך, ליראה אותך כעמך ישראל (שם, שם-סג). לפיכך בית המקדש היה יפה לאוהיו, ולא תאמר ביהמיק אפילו המשכן היה יפה לאומות העולם.

ח. כתוב בתהלים הי אורב צדיקים (תהלים קמרח). וכן הוא אומר אני אודהי אהב (משלי היז), ואומר כי מכבדי אכבד (שיא, יבל) — הן אודהין אותי ואני אודה אותן ולמה אורב לצדיקים ? שאינן נחלה; לא ממשפחת הכהנים ולא ממשפחת הלויים. למה ? שהכהנים בית-אב והלויים בית-אב שנאמר בית אהרן ברכו את ה' בית הלוי ברכו את ה' (תהלים קלהיט). לפיכך אם מבקש אדם להיות לוי או להיות כהן אינו יכול, מפני שלא היה אביו ללא לוי ולא כהן, אבל מבקש להיות צדיק, אפילו היה נוי וכול להיות צדיק, שאין הצדיקים באים מבית אב, אלא מעצמן התנרכו ואהבו את הקב"ה שנאמר רננו צדיקים בהי' (שם לבא) ולכך אמר ה' אורב צדיקים.

ט. ושיה (ישעיה סאב) מי העיר סמורח צדק יקראוהו לרגלה — אל תקרא העיר אלא האיר אמר רבי ראובן ישינים היו, אומות העולם מלבא תחת כנפי השכינתו, ומי העירן לבא לחסות תחת כנפיו ? אמרם שנאמר מי העיר סמורח ? — צדק.

י. ההיד (סיב, ירכז) ולא דבר ה' למחות את שם ישראל מתחת השמים, אין הקב"ה מבקש שימות אחד מהם ראה מה כתיב (ישעיה נרנא ואל יאמר בן הנכר הגלגה אל ה' לאמר הבריל יבדילנו ה' מעל עמו ומה על בן נכר אמרתי שלא למסלו על אחת כמה וכמה ישראל שהם בניו ה' לא דבר ה' למחות.

יא. איר לוי כתיב (תהלים טז) והוא ישמש תבל בצדק ועמים במישרים הקב"ה הן את ישראל בשעה שהן עוסקין במצות, והעכ"ם בשעה שהן כסלין מן העבירות, ושואל אמר כשהוא הן את ישראל הוא הן העכ"ם, ומה מקיים שמואל ירון לאומים במישרים ? — מישרים שבהם מוכיר הן מעשה יתרו ומעשה רחב וזכות חסידיו אומות העולם עוסדת גם להם במשפטם יב. דיא: ועמים במישרים בשעה שהוא הן את האומות כלילה הן אותם, בשעה שהן ישינים מן העבירות, שנאמר רנע ימותו וחצות לילה ונוי (איוב לדב) וישראל דנין ביום, בשעה שהן עוסקים במצות רבי אלכסנדרו אמר: לא קמת מנהון רות, רחמי צפורה ויתרו ? יב. מיד ויאמר ה' אלי אל תצר אתי מואב ואל תתגר במ מלחמה (דברים כט) — וכי מה עלה על דעתו של משה לעשות מלחמה שלא ברשות ? נשא משה קיו בעצמו ואמר, ומה מדינים שלא באו אלא לעזור את מואב אמרה תורה (במדבר כהיז) צרור את המדינים והכיתם

הערות

ובילקוט תרומה רמז שמיט, ח. שריט מזמור קמיו אות ה ובמ"ד פ"ח אות ב, ט. עיין בביר פ"ט אות נ, ופ"ב אות ג, ובש"ס מזמור ק"ז אות א באריכות; ובש"ס פ"ט ס"ג כה, ועיין גם בילקוט לישעיה רמז שי"א ובתנחומא נח סימן א, י. במ"ד פ"ה אות ג; ובתנחומא — במדבר אות ל"ג, יא. ירושלמי ראש השנה פ"א ה"ג ב"ד פ"ג סיני אות ז; ובילקוט רמז ס"ד, יב. מדרש תהלים מזמור ט"ו אות י"א וסדרש רות, יג. בכלי ביק דף ל"ח ע"ב.

סדרש

פרק סב

וכו כ"ב סימנים

אף חרַב עַמִּים.

א. תני בשם רבי אלעזר: שבועה נשבעה הקב"ה ואמר, ימיני, ימיני! כסאי, כסאי! אם יבואו גוים מכל האומות אני מקבלן.

ב. וכן אמר דוד: מזמור לתורה הריעו להי כל הארץ (תהלים קדא). אמר רבי יעקב בשם רבי אבהו בשם ר' אחא: מזמור לתורה— אמר הקב"ה יודו בי כל האומות ואני מקבלן. שנאמר בי נשבעתי יצא מפי צדקה וגוי כי לי תכרע כל ברך תשבע כל לשון (ישעיה מהיכנ) בזמן שלי תכרע כל ברך תשבע כל לשון ואני מקבלם.

ג. איר שבתי: כתיב (איוב לזכר) משפט רוב צדקה לא יענה— אין הקב"ה משהה מתן שכרן של עושה מצות בעובד כוכבים.

ד. כך אמר להם הקב"ה לישראל: לא מרובכם מכל העמים חשק הי בכם ויבחר בכם (דברים זז).— לא ממה שאהם מרובים מכל האומות, ולא ממה שאתם עושים מצות יותר מהם שהאומות עושין שלא נחמו יתר מכן והם מנדילים שמי יותר מכם שנאמר כי ממזרח שמש ועד מבוא גדול שמי בניו (אבי אייא).— כי מאדבת הי אתכם (דברים דח) נפשי לאהבתם אעפ"י שאינן הגונים.

ה. וכן אמר הכתוב בישראל עד מתי לעדה הרעה הזאת (במדבר ידכז). ושיה: כי ממזרח שמש ועד מבוא גדול שמי בניו (מלאכי אייא). אמר הקב"ה: אומות העולם מכבדים אותי, ואתם כמה נמים עשיתי לכם ואתם מכעיסים אותי. רצונך לירע! עגלון מלך מואב ערל היה, ונכנס אהוד בן גרא אצלו, וכיון שהזכיר לו שמי חלק לו כבוד ועמד לו מכסאו שנאמר ואהוד בא אליו והוא יושב בעליית המקרה אשר לו לברו, ויאמר אהוד דבר אלהים לי אליך! ויקם מעל הכסא (שופטים גכ) לקיים מה שנאמר כי ממזרח שמש ועד מבוא גדול שמי בניו. אמר הקב"ה: אומות העולם מכבדים אותי וחולקים לי כבוד ואתם מכעיסים אותי ואני טוען אתכם— עד מתי אני סובל, עד מתי לעדה הרעה הזאת!

ו. וכשתאמר בשעה שהקב"ה עשה נמים לישראל הם מקלסים אותי, הרי אומות העולם מקלסים אותה, שנאמר יודוך הי כל מלכי ארץ, יודוך עמים כולם (תהלים קלח"ד).

ז. איר יהושע בן לוי: אלו היו אומות העולם יודעין מה היה המשכן טוב להם, היו מקיפין אותו אהליות וקסתריות ולא תאמר במשכן אלא אפילו בית המקדש היה יפה להם

הערות

א. תנחומא תצא אות י"ח, ובמבילתא בשלה. ב. שויט מזמור קי אות א. ובילקוט תהלים רמז תתניד. ג. ירושלמי פאה פ"ק. ד. תנחומא עקב סימן ד. ה. שם פ' שלח הוספה אות ט. ובמיר פ"טז אות כ"ז. ו. תנחומא יתרו אות ו. ז. ויקיר פ"א אות י"א. תנחומא תרומה אות ח. במיר פ"א אות ג. מדרש חזית פ"ב אות ה. פסוק כתפוח ובילקוט

בכל מקום שנאמר דל עני ואביון בישראל. הכתוב מדבר.

קמא. רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי: נטל הקביה שיחתן של אבות ועשאן ספתח לגאלתן של בנים. אמר לו הקביה ליעקב אתה אמרת ושכתי בשלום אל בית אבי (בראשית כדכא) והיה הי לי לאלהים. חידך כל טובות וברכות ונחמות שאני נותן לבניך איני נותן אלא בלשון הזה שנאמר (זכריה ידח) והיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים (ישעיה יא"א). והיה ביום ההוא יוסף הי שנית ידו לקנות את שאר עמו (יואל ד"ח). והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסיס (ישעיה כד"ג). והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול וגוי.

קמב. ועוד דרש רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי: מן אני של בשר ודם את למך אני של הקביה מה אני של בשר ודם. על ידי שאמר פרעה ליוסף אני פרעה היה לו כל הכבוד הזה. לכשיבא אני של הקביה, אני עשיתי ואני אשא על אחת כמה וכמה.

קמג. ומכאן ואילך אין ישראל גולים אלא הקביה סכנן מירושלים שנאמר יאמרו נאולי הי אשר נאלם מיר צר ומארצות קבצם וגוי (תהלים קד"ב ג).

קמד. אמר ליה רב נחמן לרב יצחק: מאי דכתיב (הושע ו"א) בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר משום דבקרבתך קדוש לא אבוא בעיר? איל הכי אמר רבי יוחנן אמר הקביה לא אבוא בירושלים של מעלה עד שאבוא בירושלים של סטה (והכי קאמר עד שיהא בקרבך למטה קדוש דהיינו ירושלים. לא אבוא בעיר של מעלה—רש"י). ומי איכא ירושלים למעלה אין. דכתיב (תהלים קכ"ג) ירושלים הבנויה בעיר שחבורה לה יחדו.

קמה. ומה זה דכתיב אצל יוסף ויפול על צוארי בנימין אחיו ויבך (בראשית ס"ד"ד) וכי שני צוארים היו לו לבנימין? אלא אמר רבי אלעזר בן פרדת: יוסף ראה ברוח הקודש ששני בית המקדשות עתידין ליבנות בחלקו של בנימין ועתידין ליחרב. ויתן את קולו בבכי. וכשם שלא סיים יוסף את אחיו אלא בבכיה כך הקביה אינו נואל את ישראל אלא מתוך בכיה שנאמר (ירמיה לא"ח) בבכי יבואו ובתחנונים אובילם.

קמו. רבי פנחס בשם רבי ראובן פתח: (תהלים י"ג) קומה הי, קדמה פניו הבריעהו מלטה נפשו מרשע חרבך. רבי פנחס אמר: חמשה פעמים דוד מהיים להקביה. במסר תהלים (שם נ"ח) קומה הי הושיעני אלהי (ד"ז) קומה הי באפקי, (י"ב) קומה הי אל נשא ירך אל תשכח (ט"ב) קומה הי אל יעזו אנוש. (י"ג) קומה הי קדמה פניו. איל המביה דוד בני אפילו עד מקימני כמה פעמים איני קם? לכשתראה עניים נשדדים ואביונים נאנקים. ההיד (רם י"ב) משור עניים מאנקת אביונים עתה אכום יאמר הי. רבי שמעון בר יונה אמר עתה אקום כל זמן שהיה סוכפשת כביכול (אף הוא כן). אלא לכשיגיע אותו היום שכתוב בו (ישעיה נ"ב) התנערו מעפר קומי שבי ירושלים באותה שעה הם כל בשר מפני הי—למה? כי נעור מסעון קדשו (זכריה ב"ו).

תני

הערות

קמא. ביר פ"ע סימן ו. ובילקוט זכריה רמז תקפ"ה **קמב.** ביר פ"צ סימן ב. וילקוט ישעיה רמז שכ"א: **קמג.** תנחומא וארא אות כיב. **קמד.** בבלי תענית דף הי. ע"א. **קמה.** ביר פ"צ סימן יב. בבלי מגילה דף ט"ו. תנחומא ויגש סוף ס"ה. בילקוט ויגש רמז קנ"ה. **קמו.** ביר פ"ע אות א. מדרש תהלים סומור י"ז. בפסיקתא רבתי פ"סקא לאי ילקוט תהלים רמז תריכ"ה ועיין בשמ"ר פ"ד סימן ד.

תנחומא

כאן אלא ישמח ישראל בעושיהו, שעתידין לשמוח בהקביה.

קלז. וההיד מה כחי כי איחל וניי אם כח אבנים כחי אם בשרי נחש (איוב ויא, יב) אמרו ישראל לפני הקביה: רבשיע אם כח אבנים כחנו ואם בשרנו של נחשת הוא מה כחי כי איחל? אמר להם הקביה: חייכם כל מה שקויתם בהיותכם משועבדים יפח קויתם, יפה צפיתם ואתם נגאלים

קלז. ובשעה שננאלו ישראל מטצרים כתיב המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים (שמות רז) אמר רבנן, הכי קאמר להו הקביה לישראל כד מפיקנא לכו עבידנא לכו סלתא כי הויכו רידעיתו דאנא הוה דאפיקת יתכון מטצרים, דכתיב (שם) וידעתם כי אני הי אלהיכם וני.

קלח. ועוד כתיב שם ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר החודש הזה וכו' (שמות יב' יב) בארץ מצרים נגלה עליהם הקביה. זה אחד מן הסקוסות שנגלה המורה במקום המוסאיה וכל כך למה? בשביל ישראל. החודש הזה לכם—משעה שבראתי את עולמי לא התחלתי לנאול אומה מתוך אומה, אלא לכם אני מחדש הדבר הזה. (דיא החודש הזה: אמר הקביה משבראתי את עולמי הייתי נושא משאוי לחשוב מחשבות של חדשים מכאן ואילך הוא מסור לכם לכם הוא מסור ואין אתם מסורין בידו רבי יהושע בן לוי אמר: למהיר? למלך שהיה לו אורלוגין (horologium מורה שעות) והיה מביט בה, והיה יודע איזו שעה של יום, מה עשה? אלא כיון שעמד בנו על פרקו איל: בני עד עכשיו אורלוגין זה היה בידו, מעבשו מסור הוא לך כך הקביה היה מבקש חדשים ומעבר שנים כיון שלטרו ישראל אמר להם: עד עכשיו חשבנו של חדשים ושל שנים בידו סכא ואילך הרי הן מסורים לכם, שנאמר החודש הזה לכם).

קלמ. וכעין זה דרש רבי הושעיא: איזה אומה שמסכים אלהיה עמה כאומה זו ועליהם אמר דוד, אקרא לאלהים עליון לאל גומר עלי (תהלים נדג). יתברך שמו של הקביה שהוא משלים וגומר עם ישראל מה שהן עושיין. בנודג שבעולם מלך בשר ודם נוזר: וזורה מבקשין מנקליטין (מענאט) שלו לבטלה, אינן יכולין, אלא בין ברצונם בין שלא ברצונם הן מקייטין נורות של מלך, אבל המלך אם מבקש לקיים יקיים אם לבטל מבטל אבל הקביה מה שהסנהדרין של מטה נוזרין הוא מקיים, שהוא מקיים נורותם ומסכים על ידם הוי אקרא לאלהים עליון לאל גומר עלי שהוא מסכים על דעתם של ישראל.

קמ. אמאי דדרשינן בנאולתן של ישראל, אמר דוד כי שומע אל אביונים הי ואת אסיריו לא בזה, (תהלים סט-לד), איר בניטן בן לוי: לא ראשו של ססוק זה סופו, ולא סופו ראשו—לא היה צריך קרא למימר אלא כי שומע אל אביונים ואת אסירים לא בזה, או כי שומע אל אביוניו הי ואת אסיריו וכו' אלא כי שומע אל אביונים הי אלו ישראל דאיר יחנן: בכל

הערות

קלז. תנחומא סימן ח. קלז. בבלי סנהדרין דף ט"ב, ע"א. קלח. בפסיקתא פ' החודש ותנחומא בא סימן ח' וסימן י"ב ועיין בשיר כל פ' ט"ו על הסדר. קלמ. במדרש תהלים מזמור ד' אות ד' ירושלמי ר"ה פ"א, ה"ג. פסיקתא דריכ פ' החודש, ופסיקתא רבתי פ' החודש, שמיר פסיו סימן כ, דברים רבה פ"ב אות יד קמ. ביר פ"ע"א אות א. בילקוט ויצא רמז קביה ובדיקוס תהלים רמז תתיב ועיין במדרש תהלים מזמור עח.

קל. וכן כתוב אצל יעקב אבינו, ויתן ביד עבדיו עדר עדר לבדו (בראשות לבינו) מהו וריוח תשימו? – אמר יעקב לפני הקביה: רבשיע אם יהיו צרות באות על בני לא תביא אותה זו אחר זו, אלא הרווח להם מצרותיהם. באותה שעה נשא יעקב את עיניו וראה את עשו שהוא בא מרחוק ותלה עיניו למרום, בכה וביקש רחמים מלפני הקביה ושמע תפלתו. והבטיחו שהוא מושיעו מכל צרותיו בזכותו של יעקב. שנאמר (תהלים כ"ב) יענך ה' ביום צרה ישנבך שם אלהי יעקב.

קלא. הדא היא דכתיב: עד מה בכודי לכלימה (תהלים ד"ג) תאהבון ריק. – אלו אוריע מה אתם מרדפים אחר דברים של ריקנות מה אתם אוסרים עובו הקביה ושכחו, אין השכינה חוזרת לו! –? אלא תבקשו טוב מלה על שסילקתי שכינתי מסנו לשעה שהיא לעולם, ודעו כי הפלה ה' חסיד לו, כבר בישרנו עיי ישעיה נחמו נחמו עמי (ישעיה ס"א).

קלב. כתיב אז ידבר אלימו באפו (תהלים כ"ד), ובתיב ה' ה' אל רחום וחנן ארך אפים (שמות לד"ו)? – אלא חנן לישראל ולאומות העולם שהבהילו את ישראל באף ובחוסה, שנאמר (ישעיה י"ט) הנה יום ה' בא אכזרי עברה וחרון אף.

קלג. וכן כל סכות שהביא הקביה על המצרים הוא עתיד להביא על אדום. במצרים משפרע מאלהיהם ואחיב פרע מהם, אף באדום משפרע משר שלהם אחיב הוא פורע מהם. אף במלכות רומי הרשעה הזו משהקביה פורע בשר שלהם ואחיב פורע מהם, כשם שעשה למלכות בבל. וכן הוא אומר יסקוד ה' על צבא המרום במרום ואחיב ועל מלכי האדמה על האדמה (ישעיה כד"בא), אבל ישראל כשם שאלהיהם חי וקים לעולם כך הם חיים וקיימים לעולם ולעולמי עולמים, שנאמר וד' אלהים אמת הוא אלהים חיים ומלך עולם. (ירמיה י"ז), ובישראל כתיב ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום. (דברים לד"ד).

קלד. ובשעה שהקביה מגלה שכינתו על ישראל, אינו נגלה עליהם כאחת, מפני שאינן יכולין לעמוד באותה טובה, שאם יגלה עליהם טובתן בפעם אחת ימותו כולם ראה מה כתיב, ומעולם לא שמעו לא האזינו עין לא ראתה ונוי (ישעיה סד"ג). צא ולמד מיוסף, שבשעה שנתורע לאחיו טאחר כמה שנים, אמר להם יוסף: אני יוסף (בראשית ס"ה"ג). ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו (שם) הקביה עיאוכו אלא מה הקביה עושה להם? – מגלה להם קמעא קמעא בתחלה משיש את ההורים שנאמר ישישום מדבר תציה ואחיב ותגל ערבה ואחיב כבוד הלכנון ניתן לה, ואחיב המה יראו כבוד ה' הדר אלהינו (ישעיה לד"א). ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו, זה ה' קוינו לו. נגילה ונשמחה בישועתו. (ישעיה כה"ט) לפיכך אמר דוד כי בנה ה' ציון נראה בכבודו (תהלים ככ"ז), ואומר כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון. (ישעיה נב"א).

קלה. זשיה: ישמח ישראל בעושיו (תהלים קמ"ב) שמח ישראל בעושיו אין כתיב כאן

הערות

קל. ביר פ' עיה סימן יג. ובילקוט לא גרם בזכות של יעקב קלא. מדרש תהלים מזמור ד' אות'ה. קלב. שם מזמור ב' אות' ז. ובילקוט תהלים רמז תריכ. קלב. תנחומא בא סימן ו וסימן יט. בילקוט תורה בא רמז קפ"ב, ילקוט ישעיה רמז רצא. פסיקתא פ' ו' היה בחצות הלילה, ובתנחומא וארא אות' סו. קלד. תנחומא רברים סימן ב, ובילקוט ישעיה רמז ש"ה. קלה. תנחומא אחרי סימן ג. ובפסיקתא פסקא אחרי. תנחומא

נאמר למען הקים אותך היום לו לעם ונוי (דברים כטי"ב). ואמר מלך אסור ברה"טם (שה"ש ד"ד). ואין אסור אלא שבועה שנאמר ואסר האסר (כמדבר ל"ד). לפיכך איני יכול לעבור על שבועתו.

8.

באולי ה'

קבז. ותאמר ציון עזבני ה' והי' שכחני (ישעיה מטי"ד) — היינו עזובה היינו שכוחה? אמר ר"ל אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה: רבש"ע! אדם נושא אשה על אשתו הראשונה וזכר מעשה הראשונה אתה עזבתני. ושכחתני (התשכח אשה עולה פ). אמר לה הקב"ה: בתי! שתים עשרה מזלות בראתי ברקיע, ועל כל מזל ומזל בראתי לו שלשים חיה, ועל כל חיה וחיה בראתי לו שלשים לניון, ועל כל לניון ולניון בראתי לו שלשים רהטון, ועל כל רהטון ורהטון בראתי לו שלשים קרטון, ועל כל קרטון וקרטון בראתי לו שלשים נסמרא, ועל כל נסמרא ונסמרא תליתי בו שלש מאות וששים וחמשה אלפי רבוא כוכבים כנגד ימות החמה, וכולן לא בראתי אלא בשבילך, ואת אפרת עזבתני ושכחתני — התשכח אשה עולה? אמר כלום אשכח עולות אילים ומטרי רחמים שהקרכת לי כמדבר? אמרה לפניו: רבש"ע! הואיל ואין שכחה לפני כסא כבודך, שמא לא תשכח לי מעשה ענל? איל? גם אלה תשכחנה. אמרה לפניו: רבש"ע! הואיל ויש שכחה לפני כסא כבודך שמא תשכח לי מעשה סיני? אמר לה ואנכי לא אשכחך. והיינו דאמר רבי אלעזר אמר רבי אושעיא: מאי דכתיב גם אלה תשכחנה? — זה מעשה העגל, ואנכי לא אשכחך — זה מעשי סיני.

קבז. וזיה ויאמר אליו אדוני יודע כי הילדים רבים ונוי (בראשית ל"ג) — זה משה ואהרן והצאן והבקר עלות עליאלו ישראל שנאמר (יחזקאל ל"ד"א) ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם אתם ריה בשם רבי אחא אמר: אילולי רחמיו של הקב"ה ודבוקים יום אחד כבר מתו כל הצאן בימי אדריינוס, אילולי רחמיו של הקב"ה כבר מתו לכל הצאן בימי הסן.

קב"ח. ההיד: חדשים לבקרים רבה אמונתך (איכה ג"כ) דרש רבי אלכסנדר: סמא שאתה מחדשינו בבוקרן של מלכויות אנו יודעים שאמונתך רבה לנאלנו.

קב"ט. ושמואל אמר: לא מאסתים ולא נעלתים לכלותם (ויקרא כ"ט) — לא מאסתים בימי יוניס ולא נעלתים בימי נבוכדנאצר, לכלותם בימי הסן, להפך בריתי אתם בימי פרסיים כי אני ה' אלהיכם בימי נוג ומנוג. במתנתא תנא: לא מאסתים בימי כשדים שהעמדתם להם דניאל חנניה מישאל ועזריה, ולא נעלתים בימי יוניס שהעמדתם להם שמעון הצדיק וחשמונאי ובניו ומתתיה כיג לכלותם בימי הסן שהעמדתם להם מרדכי ואסתר, להפך בריתי אתם — בימי פרסיים שהעמדתם להם של בית רבי והכמי הדורות, כי אני ה' אלהיכם לעתיד לבוא שאין כל אומה ולשון יכולה לשלוט בהם.

וכן

הערות

קבז. בבלי ברכות דף ל"ב, ע"ב ודברי חז"ל בזה יתנו עדותם אשר ידעו מן המספר הגדול לאין חקר אשר לכוכבים. קב"ז. ב"ר פ"ע"ה אות יג. קב"ח. שם פ"ע"ה אות א. איכה רבתי פ"ג דמדרש תהלים פ"ז מ"ז כ"ה, ילקוט וישלח רמז ק"ג באריכות, ובילקוט תהלים רמז תשב. קב"ט. מגילה דף י"א, ע"א.

ב"ר

לפני הקביה— אמר רבי חייא בר אבא — אמר דוד לפני הקביה: רבשעי! כך תעלה לפניך? אם היו יכולין לעשות סולמות ולעלות להם למעלה היו עולים, שנאמר וידע כסביא למעלה בכסף עץ קדרומות (תהלים ע"ד). אלא שאינן יכולין, והן מניחין אותך וחוזרין עלינו, שנאמר אלהים באו נזים בנחלתך וגו' (שם ע"א).

קכב. וישראל מתהננים חנני ה' כי אומלל אני רפאני כי נבהלו עצמי!— משל לאיש אחד שתפסוהו לסטין וכל אחד מהן מכהו כמכתו, יש מהן בידו ויש מהן באגרופו ויש מהן באבנו, ויש מהן כמקלו, עד שנששט מהן הגיע לביתו ונפל למטה וצווח: עצמותי, עצמותי!— כך אומות העולם משעברין את ישראל בכל מיני שעבוד קשה ושטרות ונזירות רעות. אומר ישראל לפני הקביה: חנני ה' כי אומלל אני!

קכג. ונפשי נבהלה מאד ואתה ה' עד מתי (תהלים ו"ד). אמר רבי: הטה אונך אין כתיב כאן אלא ואתה ה' עד מתי— אתה הוא שהבטחתני עמו אנכי בצרה (תהלים צ"טו), ומהו עד מתי? אמר רב כהנא: משל לחולה שהיה מתרפא על ידי הרופאים, והיה החולה מצפה מתי יבא הרופא, בארבע שעות או בחמש שעות, או בשש או בשבע? ולא בא, עברו על שמונה, תשעה, עשרה, ולא בא, עם דמומי הזה התחיל מסממש ובא; ואמר אם שהתה עד ציבחה, נפשי יצאה, כך אמר דוד, כשהיה רואה שעבוד המלכות מושכות ומשתעבדות בישראל, צווח: ואתה ה' עד מתי!— שאתה הוא הרופא שלי ושוהא לבא אצלי.

קכד. אמר הקביה: השבעתי אתכם בנות ישראל בצבאות וכו' (שה"ש ב"ז). שלש שבועות בשיר השירים למה?— שהשביע הקביה את ישראל שלא יגלו את המקן, ושלא ידחקו את הקן, ושלא ימרדו על המלכות, אמר דהם הקביה: אם אתם סמייסין את השבועות מוטב, ואם לאו אני מתיר את בשרכם בצבאות או כאילות השרה, שאין להם דורש ולא מבקש, כך לא אדרוש את דמכם, (והשביע הקביה את האהיע שלא ישתעבדו בהן בישראל יותר מדאי).

קכה. אמרו חסמינו זיל שלש כריתות כרת הקדוש ברוך הוא להן לישראל: אחת כשיצאו ממצרים, ואחת כשעמדו לפני הר סיני, ואחת כשפרשה נצבים, לעברך בכרית ה' אלהיך ובאלתו (דברים כ"ט) ולטה כרת עמהן כאן? מפני שאותן שכרת עמהן בטלה ואמרו אלה אלהיך ישראל (שמות ל"ד), לפיכך חזר וכרת עמהם בחורב וקבע עליה קללה למי שחזר בדבריו, ואין לשון עברך אלא כאדם שאמר לחבירו תעבור בי קללה זו אם חוזר בדבר זה! וכן אתה מוצא כשהכעיסו להקביה והלכו בנלות מה דניאל אומר? וכל ישראל עברו את תורתך וגו' ותתן עלינו האלה והשבועה (דניאל ט"א), יאין אלה אלא קללה, שנאמר והיתה האשה לאלה (במדבר ה"ז), ללטרך שששם שמישביעין את הסוטה כך השביע הקביה את ישראל, ושםא תאמרו כל הסורח הזה למה?— לא מפני שאני צריך לכם, אלא מה אעשה לכם שזכר נשבעתי לאבותיכם שלא אשנה בכם ובבניכם עד עולם לכך נאמר

הערות

קכב. שויט מזמור ו' אות ד. **קכג.** שם, אות ה. **קכד.** תנחומא דברים סימן ד. מדרש חזית ס"ב, ובתלמוד בבלי כתובות דף ק"א, ע"א. **קכה.** תנחומא נצבים סימן ו, ובילקוט נצבים רמז תתק"ס.

בבלי

למורה! (ישעיה אידר). מאי היו עלי למורה? אמר הקביה: לא דיין להם לישראל שחושין לפניהם אלא שמטריחין אותי לידע איזה גזירה קשה אביא עליהם.

ק"ז א"ל ההוא אפיקורסא לרבי אבהו: אלהיכון נחנך הוא. דקאמר ליה ליחזקאל (יחזקאל ד"ד) שכב על צדך השמאלי, וכתוב (שם) ושכבת על צדך הימנית אדרכי והכי אתא ההוא תלמידא, א"ל מיט דשביעתא? א"ל השתא אמינו לכו מילתא דשוויא לתרווייהו. אמר הקביה לישראל זרעו שש והשמיטו שבע כדי שתדעו שהארץ שלי היא. והם לא עשו כן אלא חטאו ונלוו. מנהגו של עולם. מלך ב"ו שפסחה עליו מדינה, אם אכזרי היא הורג את כולן, אם רחמן הוא הורג חציין, אם רחמן מלא רחמים הוא מייסר את הנדולים שבהן ביסורין. אף כך הקביה מייסר את יחזקאל כדי למרק עונותיהם של ישראל.

ק"ח. זשיה: אך טוב לישראל אלהים (תהלים ענ"א) אינו אומר טוב לישראל אלהים, אלא אך טוב— אך מיעוט; היסורין שהביא עליהם טובים. למה?— לברי לב. לברר אותו היום לעוה"ב. לכך נאמר אך טוב לישראל אלהים לברי לב.

ק"ט. אמר רבי אלעזר: למה התוכחות דומות? למלך שכעס על בנו. והיה בידו חרב הנדומת (מארץ אינדיען!) ונשבע שהיא עוברת על ראש בנו. וכשנתפיים אמר אם עברה על ראש בני אין לו חיים. ושוב אין לי שיוורש מלכות, ולבסוף גזירתי אי אפשר— מה עשה המלך? הכניסה לנרתיקה (Narbentisch) — תיק החרב) והעבירה על ראש בנו והיה לפניו אבן גדולה ונשבע המלך שהוא זרקא על בנו. חזרו ואמר אם אני זורקו בו שוב אין לו חיים, מה עשה המלך? צוה וכתתוהו צרורות קטנות והתחילו זורקין עליו אחת אחת, והמלך הציל את בנו וקיים שבועתו. רבי שמעון בן לקיש אומר: למלך שכעס על בנו והיה לפניו חבל, ונשבע שהוא סכהו מאה מכות בחבל שבירו. חזר ואמר אם הוא לוקה מאה מלקות שוב אין לו חיים. מה עשה המלך?— כפסה למאה על מאה והכיו מאותו חבל כסוף פעם אחת. ונמצא המלך הציל בנו וקיים שבועתו, ורבנן אמרו נטל את החבל וכרכו על צוארו. לכך אמר הי אל באפך תוכיחנו ואל בחמתך תימרני (תהלים ר"ב).

ק"ב. רבי יודן בשם רבי אמי אומר: אמרה כנסת ישראל לפני הקביה. רבשע! אף על פי שכתוב כי את אשר יאהב הי יוכיח (משלי ר"ב)— הי אל באפך תוכיחני! אעפ"י שכתוב אשרי הגבר אשר תימרנו יה (תהלים צ"ד)— אל בחמתך תימרני! אמר רבי יוחנן משל למלך שהיו לו שני קוסטנרין (Questionnaires) — דיין החוקר ושומר ביסורים את המחוייבים) רעים, וכל מדינה שהיה כועס עליה היה רודה אותה בהן. פעם אחת פסחה עליו מדינתו: היה קורין הקוסטנרין לרדותה. והתחילו צווחין למלך: אדוננו המלך! בבקשה מסך בכל מה שאתה רוצה לרדות אותנו רדה חוץ מאלו. כך אמרו לישראל לפני הקביה רבוננו של עולם, אל באפך תוכיחני ואל בחמתך תימרני!— מה כתיב בהו בישראל? לא אעשה חרון אפי לא אשוב לשחת אפרים (הושע י"ט). ואמר חמה אין לי (ישעיה כ"ד).

קכ"א. בשעה שנכנסם אדריינוס לבית קדשי המדשים והיה מתנאה שם ומחרף לפני

הערות

ק"ז. מנהדרין דף ל"ב. ע"ב. ק"ח. תנחומא מצורע סימן י"א, ועיין בילקוט תהלים רמז תתי"א, ויקר מיז שויט סומור ד', איכה רבתי פ"ג. ק"ט. שויט סומור וסימן ג. ק"ב. סדרש תהלים שם ובילקוט רמז תרל"ה. קכ"א. תנחומא מקורי אות ג, ובשמי"ר פניא אות ה. שויט

כאשר זמם ה' צבאות לעשות לנו כדרכנו וכמעללינו כן עשה אתנו. (אמר שמואל) ושמואל אמר: באו עשרה בני אדם וישבו לפניו. אמר להם: חזרו בתשובה! אמרו לו עבד שמכר רבו ואשה שנרשעה בעלה כלום יש לזה על זה כלום? אמר לו הקביה לנביא: לך אמור להם (ישעיה נא) איזה ספר כריתות אסכם אשר שלחתיה או מי מנושי ונוי. והיינו דאמר ריש לקיש: מיד דוד עברי (ירמיה סג). נבוכדנאצר עברי? גלוי וידוע למי שאמר והיה העולם שעתידין ישראל לומר כך. לפיכך הקדים הקביה וקראו עבדו— עבד שקנה נכסים. עבד למי? נכסים למי?— והעולה על רוחכם היה לא תהיה ונוי.

קיב. אמר רבי אלעזר המודעי: למודין היו ישראל לומר דברים של תרעומות לפני הקביה הרי אתה מוצא בשעה שיצאו ישראל מסצרים כתיב וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים (שמות ט"ז). רבי יהושע אומר: בשעה שעברו ישראל בים, יצאו להם מים מתוקין, ומהם נטלו בכליהם והיו שותים. וכיון שכלו המים היו מתרעמים שנאמר וילונו העם על משה ונוי (שם שם כד) ויבואו מרתה. היה להם להימלך בנדול שבהם, אלא עמדו ונתרעמו. (הרי למודין היו ישראל לומר דברים של תרעומות לפני הקביה.

קיד. זהו שאמר הנביא: שמעו שמים והאזינו ארץ, הוי נוי חוטא, וכל הענין, (ישעיה א) מה כתיב אחריו? לכו נא ונוכחה יאמר ה' אם יהיו חטאיכם כשנים וכי רחצו הזכר הסירו ונוי למה הרבר דומה. לבן מלכים שאמר לו אביו לך לבית-הספר, הלך לו לשוק והיה מתחיל לשחק עם הנערים. ידע אביו שלא הלך לבית הספר, מקללו ומשמיעו דברים רעים. אחיכ אמר לו: רחץ ידיך ובא סעוד עמי! כך ישעיה אומר: בנים גדלתי ורוממתי ונוי הוי נוי חוטא ונוי וכשהוא גומר כל הענין מהו אומר? רחצו הזכר הסירו רחץ מעלליכם.

7.

ה' אלהיך מיסרך

קמו. אמר רבי אלעזר: הספר והסיף ירדו כרוכין זה בזה מן השמים. אמר להם הקביה לישראל: אם תעשו מה שכתוב בתורה הרי אתם ניצולין מן החרב, ואם לאו הרי אתם נהרגין בסיף. אמר רבי לוי: למה הרבר דומה? לעבד שאמר לו רבו הרי מונייק של זהב והרי כבלים של ברזל. אם עשית לי נחת ועשיתי לי רצוני הרי מונייק של זהב, ואם לאו הרי כבלים של ברזל. כך אמר להם הקביה לישראל: אם עשיתם רצוני הרי הטוב לפניכם שנאמר אם תאבו ושמעתם טוב הארץ תאכלו (ישעיה א"ט) ואם לאו הרי החרב, שנאמר אם תמאנו ומריתם חרב תאכלו.

קמו. זהו מה שהנביא עומד וקורא: חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי הוי עלי לסורח

הערות

קיב. תנחומא בשלח אות יח. במבילתא בשלח, ושמיר וילקוט סדר בשלח. **קיד.** במיר פ"ב סימן ט"ו. עישי כל הענין, ומובא בילקוט המכיר לישעיה א. ועיין שמיר סוף פ"א ומ"ב סימן ו. שהשיר פ"י חכו ממחקים, ובויקרא פ"ז אות ה' וכן במיר ריש פ"י ע"ש. **קמו.** ספרים סוף סימן דף ע' ע"א דפוס איש שלום. ועיין ויקרא פ"ה ופי"ג ובילקוט המכיר לישעיה א. **קמו.** בכלי מנילה דף לא, ע"א.

סנהדרין

6.

לכו נא ונוכחה יאמר ה'.

קח. אמר רבי יהודה הלוי ברי שלום: היה משה אומר לפני הקב"ה, רבשיע! מפני מה זאת האומה משתעבדת? שבעים אומות יש בעולם ואינן משועבדות, אלא האומה הזאת בלבד? אכן, נודע החטא הזאת, כדכתיב אכן נודע הדבר (שמות ביד), שלא על חנם אתם משתעבדים הרי הכתוב אומר ויגדל משה ויצא אל אחיו (שמות בייא) — ויגדל למעלה בקומה, למעלה בגדולה, מה היתה גדולה? שיצא אל אחיו וירא בסבלתם, והנה שני אנשים עבדים נצים (שם, שם יג) — אמר אכן נודע הדבר שלא על חנם הם משתעבדים מפני שיש בהם דלטורין (מסורים!).

קט. ושלמה המלך עומד וציווח מקום המשפט שם הרשע (קהלת גיטו). — כנסת ישראל מיללת על הר ציון ששם שועלים הלכו בו (איכה הריחו), אמר לה הקב"ה: את קורא הנבנסות ואין אתה קורא היוצאות — מקום הצדק שמה הרשע, אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא? (איכה ב"כ) — הרי דמן של זכריה מושלך על האבנים, שנאמר כי דמה בתוכה היה על צחיח סלע שמתה (יחזקאל כד"ז).

קי. וכן הוא אומר על ידי מלאכי הנביא היקבע אדם אלהים וגוי (מלאכי ג"ח) מהו היקבע? אמר רבי לוי: כל מי שמבקש לומר לחבירו נלמה אתה נוזל לי? לימא ליה למה את קבע לי? אמר רבי ברכיה בשם רבי יוחנן: אמר הקב"ה לישראל קובעים אתם אותו מלפשוט יד בעולמי ולהרויח אותו, שנאמר היקבע אדם אלהים כי אתם קובעים אותו

קי"א. וכשעה שבקשו לפרוק עול בימי יחזקאל, כתיב באו אנשים מקני ישראל לדרוש את ה' (יחזקאל כ"א). אמרו לו: בן אדם! כהן הקונה את העבד מהו שיאכל בתרומה? אמר להם יאכל. אמרו לו: אם חוזר כהן ומכרו לישראל לא יצא מרשותו? אמר להם: הן, אמרו לו: אם אנו יצאנו מרשותו של הקב"ה נהיה כאומות העולם! אמר להם יחזקאל: והעולה על רוחכם היה לא תהיה אשר אתם אומרים נהיה, כנויים וגוי, חי אני נאם אדני ה' אם לא ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחיסה שזוכה אמלוך עליכם, (שם שם, לב, לג). אמר להם: כל זמן שלא סבר ברשותו הוא, ואתם לא נמכרתם בדמים, שנאמר כי כה אמר ה' הנם נמכרתם (ישעיה נד"ג).

קי"ב. הריד מדוע שזכבה העם הזה ירושלים משובה נצחת וגוי (ירמיה ח"ד). אמר רב: תשובה נצחת השיבתו כנסת ישראל לנביא, אמר להם נביא לישראל: חזרו בתשובה אבותיכם שחטאו היכן הם? אמרו להם: ונביאים שלא חטאו היכן הם? שנאמר (זכריה א"ה) אבותיכם איה הם, והנביאים הלעולם יהיו? אמר להם: אבותיכם חזרו והודו, שנאמר (שבי"ז) אך דברי וחוקי אשר צויתי את עבדי הנביאים הלא השיגו אבותיכם וישובו ויאמרו כאשר

הערות

קח. שמות וארא אות י"ז, מובא בילקוט משלי רמז תתק"ס, ועיין בפסיקתא רבתי פ"ז מסקא בל יתיצב לפני חשוכים, ובמשיך פ"א, קט, תנחומא ויקרא אות א, ובויקיר פ"ד אות א, קה"ד פ"ג א, ק"י, שו"ט מזמור נ"ז סימן ב, קי"א, קי"ב, בבלי סנהדרין דף י"א ודף ק"ה, ובריה דף ל"ז.

ירושלים הגה מלכך יבא לך צדיק ונושע. ומושיע אין כתיב כאן אלא ונושע. הוי הקב"ד עושה בשבילי שנאמר (ישעיה ג'א) כי קרובה ישועתי לבוא.

ק"ה. ההיר אראנו בישע אלהים (תהלים נ"ג) איר אבהו: זה אחד מן המסקראות שישועתו של הקב"ה ישועתן של ישראל. — ולך לישועתה לנו (שם פ"ג).

ק"ו. מאי דכתיב שם ישכנו גם בכינו (תהלים קל"א). מה ראו ישראל לבכות על נהרות בבל? רבי יוחנן אמר הרג בהם פרת בישראל יותר ממה שהרג נבוכדנצר הרשע. כשהיו ישראל שרויין בארץ ישראל לא היו שותין אלא ממי נשמים וממי נוזלים וממי מעינות כיון שנלו לבבל שמו ממי הפרת ומתים סהם הרבה. לפיכך היו בוכים על ההרונים שהרגו בהם אויביהם, ועל מתים שמתו בדרך, ולא הניחם לקבורם, ועל ההרונים שהרג בהם פרת ולא עוד אלא שהיה נבוכדנצר יושב בספינה, הוא וכל גדוליו וכל שריו, ועמהם כל מיני זמר שנאמר וכשרים באניות רנתם (ישעיה מ"ד) וכל מלכי יהודה מושלכים בשלשלאות של ברזל, והולכין ערומים על שפת הנהר נשא נבוכדנצר הרשע את עיניו וראה אותם; אמר לעבדיו מפני מה הללו הולכין בקומה זקופה בלא משאוי אין לכם משא שיתנו על צוארם? באותה שעה הביאו ספרים ועשו אותם כחמת ומלאו אותם חול והניחו על כתפם עד שנכסף קומתם, ואמרו על עצמן על צוארינו נרדפנו (איכה ה"ד). באותה שעה נעו כל ישראל בבכיה עד שעלתה שועתם למרום. איר אחא בר אבא: באותה שעה בקש הקב"ה להחזיר כל העולם לתוהו ובהו. אמר הקב"ה כל מה שבראתי לא בראתי אלא בשביל אלו, שנאמר וגם אני אכה כפי אל כפי והנחתי חמתי (יחזקאל כ"ג). עולם שבראתי לא בראתי אלא בשתי ידי, שנאמר אף ידי יסדה ארץ (ישעיה ס"ג). אחרבנו! איר אלפא בר קרייבא: באותה שעה נכנסו כל מלאכי השרת לפני הקב"ה ואמרו לפניו: רבונו של עולם! העולם כולו ומלוואה שלך, לא ריך שהחרכת דירתך של מטה, אלא שתחריב את דירתך של מעלה? אמר להם: וכי תנחומין אני צדיק? אני מכיר בראש ואני מכיר בסוף, שנאמר ועד זקנה אני הוא (שם מ"ד). על כן אמרתי שעו מני אמרר בכבי אל תאיצו לנחמני (שם כ"ד). אל תוסיפו לא נאמר אלא אל תאיצו, אמר להם תנחומין הללו שאתם מנחמים אותי ניאוצין הן לפני רדו טלפני ושאו המשאוי מעליהם! מיר ירדו מלאכי השרת ונטלו המשאוי מעליהם ולא מלאכי השרת בלבד, אלא אף הקב"ה נשא בעצמן, שנאמר למענכם שלחתי בבלה (שם מ"ד), וכל ישראל באים הגולה. מהו גם בכינו? שהיו בוכים ומבכים עמהם הקב"ה.

ק"ז. זהו שאמר הכתוב: שירו להי שיר חדש תהלתו מקצה הארץ (ישעיה מ"ב). שעתידין לשורר שירה (חדשה) על תשועתן של ישראל. הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו. איר אחא: כל זמן שישראל בגלות כביכול ימינו של הקב"ה משעברת, אבל כשישראל ננאלין ראה מה כתיב. הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו. וכתוב חשף ה' את זרוע קדשו לעיני כל כל העמים וראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו (ישעיה נ"ב).

אמר

הערות

ק"ה. ויקר פ"ט אות ג. ובמדרש תהלים מזמור פ. ק"ו. מדרש תהלים מזמור קל"ז אות ג. פסיקתא רבתי פ"ח פסקא על נהרות בבל, ובילקוט תהלים פסוק זה. ק"ז. שויט מזמור צ"ח אות א.

שמות

ושמתי כסאי בעילם: נלו לבבל שכינה עמהם, שנאמר (ישעיה מנייד) למענכם שלחתי בבלה נלו לאדום שכינה עמהם, שנאמר (שם סניא) מי זה בא מאדום חסוך בנרים מבצרה ונוי ואף כשהם עתידין ליגאל שכינה עמהם שנאמר (דברים ל"ג) ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך והשיב לא נאמר אלא ושב, מלמד שהקביה שב עמהם מבין הגליות.

קא. ההיד אתי מלבנון כלה אתי מלבנון תבואי (שיר ד"ח) לא היה צריך לומר אלא אתי מלבנון כלה, מהו אתי מלבנון תבואי? אמר רבי לוי: אמר הקביה, עמכם הייתי בשעבודה של מצרים, אמר רבי ברכיה הכהן, דרש רבי לוי בר סוסי: ויראו את אלהי ישראל (שמות כ"ד) משנגאלו ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר (שם) עד שלא נגאלו, במקום שדרכה של לבינה (להגתן) היתה נתונה, גדול היה שעבודה של בבל מן שעבודה של מצרים! במצרים כתיב ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר, ובבל כתיב כמראה אבן ספיר ונוי (יחזקאל א"כ) במצרים כתיב ויסדרו את חייהם בעבודה קשה (שמות א"ד), ובבבל כתיב והיה ביום הגיח ה' ונוי ופן העבודה הקשה (ישעיה י"ג) אמר להם הקביה: בבבל הייתי עמכם, ובמצרים הייתי עמכם, הוי-אתי מלבנון כלה אתי מלבנון תבואי.

קב. תני בשם ר' שמעון בן אלעזר: ע"ז עברה עם ישראל ביום, מה טעם? — מפני עמך אשר פדית לך ממצרים נזים ואלהיו (שיב דכג), אמר לו רבי עקיבא: חיוו שאם אומר אתה: כן נמצאת עושה הקדוש חול, מה תיל אשר פדית לך ממצרים? כביכול עצמך פדית

קג. אמר רבי אבהו: כל ישועה שבאה לישראל הוא של הקביה, שנאמר עמו אנכי בצרה, ונוי ואראהו בישועתי (תהלים צא"טו, טז). — רבנו של עולם! הואול ואמר עמו אנכי בצרה, כביכול הוא נושע, הושיע ימיך וענני (שם ס"ז), שאם אתה עונה אותנו הישועה שלך היא שנאמר, ולכה לישועתה לנו (שם ס"ט), אמר רבי ברכיה הכהן ובירבי: ראה מה כתיב גילי מאד בת ציון ונוי צריק ונושע (זכריה ט"ט) ומושיע אין כתיב כאן, אלא ונושע, וכן הוא (אומר) אמרו לבת ציון הגנה ישעך בא (ישעיה ס"יא) — מושיעך אין כתיב כאן, אלא ישעך (כביכול הוא נושע) אמר רבי מאיר: וישע ה' ביום ההוא (שמות י"ד) — וישע כתיב, כביכול כשישראל נגאלין הוא נגאל, אמר רבי מאיר: משה מקלם כנסת ישראל, אשריך ישראל מי כמוך עם ונושע בהו (דברים ל"ב), — עם הושיע ה' אין כתיב כאן, אלא עם נושע בהי.

קד. זשיה: בי קרובה ישועתי לבא (ישעיה נ"א). — כי קרובה ישועתכם אינו אומר אלא ישועתי, יהי שמו מבורך: אלולי שהדבר כתוב אי אפשר לאמרו, איל הקביה לישראל, אם אין לכם זכות, בשכילי אני עושה, כביכול, כל ימים שאתם שם בצרה אני עמכם שנאמר עמו אנכי בצרה; ואני גואל לעצמי, שנאמר ישעיה נ"ט) וירא כי אין איש יושעכם וכו' ותושע לי וזרעו, וכן הוא אומר (זכריה ט"ט) גילי מאד בת ציון הריעו בת ירושלים

הערות

קא. תנחומא בשלח, אות י"א, ומבא בילקוט שיהש רמז תקפ"ח. **קב.** ירושלמי סוכה פ"ד. **קג.** תנחומא אחרי אות י"ח, עיין במ"ר פ"ב סימן ב', בילקוט זכריה רמז תקע"ז ובילקוט שמעאל רמז פ"א ופ"ב. **קד.** ש"מ"ר סוף פ"ל ובפסיו סימן ט"ז, ועיין בירושלמי תענית פ"א סוף ה"א, בב"מ פ"ז ומכילתא בא פ"ד, ספרי בהעלותך פ"א ופ"א קס"א, ילקוט בא רמז ר"י ובהעלותך רמז תש"א.

ויקיד

בתי שלי הוא. כך כשחרב בית המקדש ניתן קול בכיה זיללה בכל העולם. שנאמר ישעיה (כב"ד) ויקרא אדוני ה' צבאות ביום ההוא לבכי ולמסמר. אמרו לפניו מלאכי השדה: וכי יש לפניך דברים הללו. והא כתיב הוד והדר לפני עו: חדרה במקומו? (דהיא מזכז).— אמר להם: וכי בתי אינו חרב ובניי מסורין בקולרין, ואיני מציד? לא כך כתיב עמו אנכי בצרה?— וכתיב ועתה מה לי פה [וגוי, כל היום שמי מנואץ] (ישעיה נב"ה).

צ"ו. הרי אתה מוצא אצל דוד, בשעה שראה את הפלשתים באין עליו בעסק רפאים, מיד התחיל לשאול באורים ותומים שנאמר ויוסיפו עוד פלשתים לעלות וגוי וישאל דוד בה' ויאמר לא תעלה הסב אל אחריהם (שיב ה, כב"כג) אין לך רשות לפשוט יד בהן עד שתראה ראשי האילנות מנענעין, שנאמר ויהי בשמעך את קול צעדה בראשי הבכאים (שם, שם"כד). ולמה נתן לו סימן בראשי הבכאים ולא מאחריהם? אמר רבי ברכיה: מיני אילנות שכולם מלאים קוצים, שכל הנוגע בהם מיד בוכה. ללמדך שכל זמן שישראל שרויים בצער כאלו צער לפני הקב"ה. שנאמר בכל צרתם לו צר (ישעיה ס"ט). כיוצא בדבר אתה אומר וירא מלאך ה' אליו בלבת אש מתוך הסנה (שמות יב), ולמה מתוך הסנה לא מתוך אילן אחר? אלא על שם עמו אנכי בצרה (תהלים צ"ט).

צ"ח. ועוד דרשו על הפסוק וירא מלאך ה' אליו (שמות יב), הה"ד יונתי תמתי (שה"ש ר"ט)— שנתמטו עמו בסיני ואמרו (שמות כ"ד) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. אמר רבי ינאי: מה התאומים הללו אם חשש אחד בראשו חבירו מרגיש בן אמר הקב"ה כביכול עמו אנכי בצרה. ואומר בכל צרתם לו צר. אמר עוד הקב"ה למשה: אי אתה מרגיש שאני שרוי בצער, כשם שישראל שרויים בצער?— הוי יודע מקום שאני מדבר עמך, מתוך הקוצים, כביכול אני שתוף בצערך.

צ"ט. דרש רבי בא: (זכריה יב"ה) הושיע ה' ואת אהלי יהודה בראשונה — והושע כתיב וכי, דרש רבי יורא: כי עתה תצאי מקריה ושכנת בשדה (מיכה ד"ה)— ושכנת בשדה כתיב. חנניה בן אחי רבי יהושע אומר: (שמות יב) אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים — אשר הוצאתך כתיב. (וכי בציון היה משכן ה', ועתה אמר הנביא לבת ציון כי עתה תצאי מקריה ושכנת בשדה, ומשכנך אשר שמה היה כבוד ה' יהיה בשדה כי בכל מקום שנלה, גלה כביכול גם השכינה עמהם, ועיד זה הוא הדרש של חנניה בן אחי ר' יהושע — אשר הוצאתיך בהפעיל כמו הוצאתיך במלאפוס, היא זה ההפעל, כי גם במצרים היתה השכינה עמהם כנולה.— אור חדש.)

ק. תניא רבי שמעון בן יוחאי אומר: בוא וראה כמה חביבין ישראל לפני הקב"ה שבכל מקום שנלה, שכינה עמהם, גלו למצרים שכינה עמהם, שנאמר (שי"א ב"ז) הנגלה נגלית אל בית אביך בהיותם במצרים וגוי גלו לעילם שכינה עמהם, שנאמר (ירמיה מט"ח) ושסתי

הערות

צ"ו שיש סמור כ"ז אות ב, ועיין בילקוט שמואל רמז קמ"ב, פסיקתא רבתי פ"ה פסקא והיה בעת ההיא ועיין תנחומא שמות סוף סימן י"ב. צ"ח, שמי" פ"ב אות ה, ועיין ש"ה"ש פ"ה פסוק ד, ופסיקתא רבתי פ"ה פסקא ט"ו סימן ו, פסיקתא דרי"כ פ"ה פסקא ה, ובילקוט ש"ה"ש רמז תתקפ"ח, בתנחומא שמות סימן י"ד, בילקוט תהלים רמז תתס"ג ופרקי דרבי אליעזר פרק מ, צ"ט ירושלמי סוכה פרק רביעי, ק, בבלי מגילה דף כ"ט ע"א.

תנחומא

צא. תניא בנימ אתם להי אלהיכם (דברים ידא). — בזמן שאתם נוהגין מנהג בנימ אתם קרויין בנימ, בזמן שאין אתם נוהגין (מנהג) בנימ אין אתם קרויין בנימ, דברי רבי יהודה רבי מאיר אומר: בין כך ובין כך אתם קרויין בנימ, שנאמר בנימ סכלים המה, ולא נבונים המה (ירמיה דכב), ואומר בנימ לא אמן במ (דברים לבי), ואומר זרע סרעים בנימ משחיתים ואומר והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי (הושע ביי).

5.

שכינתא בגלותא.

צב. אמר ליה ההוא מינאה לרבי חנינא: השתא (בזמן הגלות) בריא טמאין אתון, דכתיב (איכה אט) טומאתה בשוליה (ואין השכינה שורה בנימ במטמאה). איל: תא חזי סאי כתיב בהו (ויקרא טו) השוכן אתם בתוך טומאתם. — אפילו בזמן שהם טמאים שכינה עמהם.

צג. זשיה נודי הרכס צפור (תהלים יא). איר אחא: בשנלו ישראל היו אומות העולם אומרים להגלותן ממקומן, אמרו כנוד נדרו הרב ותלמידו. נודו כתיב נודי קרי. — כלפי מעלה וכלפי מטה אמר: כלפי מעלה כצפור נודדת מן קנה כן איש נודד ממקומו (משלי כדח). ואין איש אלא הקביה, שנאמר הי איש מלחמה (שמות טו). ואין מקומו אלא בית המקדש, שנאמר זאת מנחתי עדי עד (תהלים קלבירד).

צד. ההייד ואם לא תשמעיה במסתרים תבכה נפשי ספני נוח (ירמיה יגיו). — מאי במסתרים? אמר רב שמואל בר אויא (איניא) משזיה דרב: מקום יש לו להקביה שבוכה בו, ומסתרים שמו, ומאי ספני נוח? אמר רב (שמואל בר) יצחק ספני נאותן של ישראל שנמלה מהם.

צה. וכן הוא אומר לך עמי בא בחדריך וכי (ישעיה כרכ). בשעה שאתה רואה השעה הצופה לא תעמוד כנדרה, אלא תן לה. מקום. (אמר הקביה) הסתכלו בו כביכול שראיתי השעה הצופה בעונותיכם, לא עשיתי אלא נתתי לה מקום, שנאמר השיב אחר ימינו וגי (איכה בי).

צו. זהו שאמר הכתוב עמו אנכי בצרה. (תהלים צאטו). אמר הקביה: בשעה שמנעת צרה לישראל והם מבקשין אותי יהיו משתתפין כבודי עמהם, ומה טעם? — עמו אנכי בצרה, אמר רבי יודן: משל לאשה מעוברת היתה בכעס עם אמה, ובשעת לידתה עלתה אמה למעלה, והיא צווחת למטה, והיתה אמה שומעת קולה מלמעלה וצווחת גם היא מלמעלה, והיו שכינותיה אומרות לה מה סיבך שאת צעקת, וכי את יולדת עשה? אמרה להן וכי בתי אינה בצערי ואיך יכולה אני לסבול צעקתה? אלא הריני צווחת עמה, שצרת בתי

הערות

צא. בבבלי קדושין דף לז ע"א בקצת שינוי, ומאמרנו טובא בילקוט המכירי לישעיה איד). **צב.** בבלי יומא דף נו ע"א. **צג.** שו"ט מזמור י"א סימן א. ובילקוט תהלים רמז תרנ"ב. **צד.** בבלי חגיגה דף די ע"ב. **צה.** תנחומא ויצא סימן ה. בילקוט שמות רמז קס"ח, וילקוט ישעיה רמז רצ"ט, ובאגדת בראשית פס"ו אות א. **צו.** מדרש תהלים מזמור כ"א אות א. ומובא בילקוט רמז תרע"ט, ועיין מנורת המאור סי' קיה. בשם המדרש.

מכפורת לכרוב, ומכרוב [לכרוב ומכרוב] לספתן, ומספתן לחצר, ומחצר למזבח, וממזבח לנג, ומנג לחומה, ומחומה לעיר, ומעיר להר, ומהר למדבר, וממדבר עלתה וישבה במקומה. שנאמר (הושע ה'טו) אלך ואשובה אל מקומי עד אשר יאשמו. מכפורת לכרוב ומכרוב [לכרוב ומכרוב] לספתן — דכתיב (שמות כה'כב) ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפורת ונוי [וכתיב (ש"ב כ"ב"א) וירכב על כרוב ויעף], וכתיב (יחזקאל ט"ז) וכבוד אלהי ישראל נעלה מעל הכרוב אשר היה עליו אל ספתן הבית. ומספתן לחצר — דכתיב (שם י"ד) (וירם כבוד ה' מעל הכרוב על ספתן הבית) ומלא הבית את הענן והחצר סלאה את נוגה כבוד ה'. ומחצר למזבח דכתיב (עמוס ט"א) ראיתי את ה' נצב על המזבח. וממזבח לנג — דכתיב (משלי כ"ט) טוב לשבת על סנת נג, ומנג לחומה — דכתיב (עמוס ד"ז) והגה ה' נצב על חומת אנך. ומחומה לעיר — דכתיב (מיכה ו"ט) קול ה' לעיר יקרא. ומעיר להר — דכתיב (יחזקאל י"ב) ויעל כבוד ה' מעל תוך העיר ויעמוד על ההר ונוי ומהר למדבר — דכתיב (משלי כ"א"ט) טוב לשבת בארץ מדבר, וממדבר עלתה וישבה במקומה. שנאמר (הושע ה'טו) אלך ואשובה אל מקומי (הראשון) עד אשר יאשמו.

פז. איר יוחנן: ששה חדשים נתעכבה שכינה לישראל במדבר שסא יחזרו בתשובה (ולא) [כיון שלא] חזרו אמרו תיפח (נפשו) [נעצמן] שנאמר (איוב י"ב) ועיני רשעים תכלינה ומנוס אבד מנהם ותקתום ספח נפש.

פח. זהו שאמר הכתוב (דברים כ"ט) כי ה' אלהיך סתהלך בקרב מחניך לא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך. מהו כי ה' אלהיך? — אמר להם משה לישראל: הווי יודעין שאין הקב"ה מייחד שמו בישראל, שהוא נקרא אלהיך, אלא בזמן והיה מחניך קדוש. ואותה שעה הוא משרה שכינתו ביניכם. שכן כתיב (ויקרא כ"ז) והתקדשתם והייתם קדושים כי אני ה' אלהיכם. מכאן בזמן שהם קדושים הוא לכם לאלונה. מה כתיב אחריו — ושמרתם את חקתי ועשיתם אותם אני ה' מקדשכם. אימתי הקב"ה מקדש את ישראל? בזמן שהם שומרים חקיו.

פח. אמר רבי שמואל בר נחמן: משל לכהן גדול שהיה מהלך בדרך ונודמן לו חלוני אחד (איש זר). אמר לו אלך עסך. א"ל: בנין כהן אני, ובדרך טהור אני מהלך, ואין דרכי להלך בין הקברות. אם אתה הולך עמי מוטב ואם לאו סוף שאני מניחך והולך לי. כך אמר להם משה לישראל: ה' אלהיך סתהלך בקרב מחניך (דברים כ"ט) על מנת והיה מחניך קדוש ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך.

פח. זהו שהנביא עומד וקורא: למה לי רוב זבחיכם יאמר ה'! (ישעיה א"א). — רב הונא כי הוה מטי להאי קרא בכי, וזכחת שלמים ואכלת שם (דברים כ"ז). אמר עבד שרבו מצפה לאכול על שלחנו יתרחק ממנו [דכתיב למה לי רוב זבחיכם יאמר ה']

צ. ר' הונא כי הוה מטי להאי קרא בכי, יראה יראה (דברים ט"ז), אמר: עבד שטמאה רבו לראותו יתרחק ממנו [דכתיב כי תבאו לראות פני מי בקש זאת מידכם רמוס חצרו (ישעיה א"ב)].

תניא

הערות

פז. שם, שם, פז. במדבר רבה פ"ט סימן ז' ועיין סיטה דף ג. ובאבות דרין פ' ל"ח וספרי פ' תצא פסוקא רניד ורניח. פח. ויקר סביר אות ה. ועיין בירושלמי פ"ק התרומות ובב"מ דף ק"ד, ע"ב. פח. טובא בילקוט המכירי לישעיה פסוק זה ומקורו בבבלי חגיגה דף ד', ע"ב. צ. שם, שם.

3.

ישראל אור הגוים.

עמ. עיניך יונים (שיהש ארט) אמר רבי יצחק: אמר להן הקביה (לישראל), דונמא שלך דומה ליונה. מי שפסק ליקח חטים אומר לחבירו הראיני דונמא שלהן אף את דונמא שלך דומה ליונה. כיצד? — כשהיה נח בתיבה, מה כתיב? וישלח את היונה ונוי ותבא אליו היונה לעת ערב (פראשית דחה יא) אמר להן הקביה: מה היונה הביאה אורח לעולם אף אתם כן, שנמשלתם ליונה.

פ. דא: עיניך יונים. רבי אומר יש מין יונה, שמאכילין אותה וחברותיה מריחות אותה ובאות אצלה לשוככה. כך בשעה שהוקן יושב ודורש הרבה נרים מתניירין באותה שעה. כגון יתרו הא שמע ואתי, רחב שמעה ואתיא. אף בחנניה מישאל ועזריה הרבה נרים נתניירו באותה שעה. מה טעמא? — כי בראותו ילדיו (ישעיה כס"ב) מה כתיב בפריה? וידעו תועי רוח בינה. עיניך יונים כיונים: דונמא דירך הויה להדא יונה. מה יונה זו הביאה אורה לעולם, כך ישראל מביאין אורה לעולם שנאמר (ישעיה ס"א) והלכו גוים לאורך.

פא. ההיז קרוב מצדיקו מי יריב אתי נעמדה יחד (ישעיה נ"ח). נתן הקביה תורה לישראל כדי שיוזכו בה לכל האומות.

פב. וכן הוא אומא (ישעיה מ"ב) ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאהיר. אמר לו הקביה למשה: לא בשביל שאני צריך לנרות הזהרתך על הנרות אלא לזכותם. הוי ה' חפץ למען צדקה ולא עוד אלא אם אתם זהירים להדליק את הנרות לפני, אני מאיר לכם אורה גדולה לעתיד לבא. לכך נאמר (ישעיה ס"א) קומי אורי כי בא אורך. (למה? לעלות אתכם בפני האומות — והלכו גוים לאורך ומלכים יגונה זרחך (ישעיה ס"ג).

פג. אמר ר' אלעזר: לא הגלה הקביה את ישראל לבין עובדי כוכבים אלא כדי שיתוספו עליהם שם נרים, שנאמר (הושע: ב"ב) חרעתיה לי בארץ. כלום אדם זורע סאה אלא להכניס כמה כורין. ורבי יוחנן אמר מדכא (שם) ורחמתי את לא רחמא ואמרת ללא עמי עמי אתה.

4.

סילוק שכינה מישראל.

פד. אמר רב חסדא: בתחלה קודם שחטאו ישראל היתה שכינה שרויה עם כל אחד ואחד, שנאמר (דברים כ"ט) כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחנך וכיון שחטאו היתה שכינה מסתלקת (נסתלקה שכינה) מהם, שנאמר (שם) ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך.

פה. אמר רב יהודה בר אידי יוחנן עשר מסעות נמעה שכינה, וכולהו מקראי: סכפרת

ההרות.

עא. תנחומא תצוה סימן א. פ. חזית פיר מסוק זה. פא. תנחומא דברים סי' ג ועין גם בילקוט דברים רמז תת"ה. פב. בביר פטיו סימן ב' וסימן ה. פג. בבלי פסחי דף פ"ז. ע"ב. פד. פוסה דף נ"ז. ע"ב. פה. בבלי ריה דף ל"א. ע"א.

(שדיש הדח). ומה חולי יש כאן? לא מחוש ראש ולא מחוש מעיים, ומסה אני חולה?— מאהבתו של הקביה שנאמר כי חולת אהבה אני, ולא חולי בלבד אלא אפילו על סות - על מיתה, שנאמר לריח שמנד, טובים שמן תורק שמך, על: בין עלמות אהבך (שם א'ג).— שאהבו עליך למות, שנאמר כי עליך הירגנו כל היום (תהלים מד-כג). אין לך אומה בעולם שיאמר לה הקביה: ררו לי! וירדה, כאומה זו שמסרה נפשה על אלהיה. אמר דוד: עד היכן הבן אהב את האב! עד שמוסר נפשו למיתה על כבודו, ולמה? כי עזה כמות אהבה (ש"הש ד"ז). עד היכן הבן אוהב אותך! הוי למנצח על מות לבן.

עג. הדא הוא הכתיב הן עם לבדר ישכון (במדבר כ"ט). מהו הן? כל האותיות מזדוונות חוץ מבי אותיות הללו. כיצד? איש הרי יוד ג' הרי יוד ג' הרי יוד, דיו הרי יוד, נמצא ה לעצמה, וכן האות ני אין לה אג' יצ הרי ק, כיפ הרי ק, ליע הרי ק, פיס הרי ק, נמצא ני לעצמה, אמר הקביה כשם ששני אותיות הללו אינן יכולין להזדווג עם כל האותיות אלא לעצמן, כך ישראל אינן יכולין להרבך עם כל עובדי כוכבים ומזלות הקדמונים אלא לעצמן מפורשים, שאפילו שונא נזור עליהם לחלל השבת ומבטל את המילה או לעבוד עבודת כוכבים הן נהרגים ואין מתערבים בהם שנאמר (במדבר כ"ד) הן עם לבדר ישכון וכנוים לא יתחשב.

עג. איד אלעשא, גוי אחר שאל את רבי יהושע בן קרחא: כתיב בתורתכם: נשמות כניב) אחרי רבים להטות, אנו מרובים מכס מפני מה אין אתם משוין עמנו בעבודה זרה? אמר לו: יש לך בנימ? אמר לו: הוכרתני צדתי אמר לו: למה? אמר לו: הרבה בנימ יש לי, בשעה שהן יושבין על שלחנני זה מברך לאלהי פלזני זה מברך לאלהי פלזני, ואינם עוסדים בנפשם עד שספצעין את מחן אלו את אלו, אמר לו: ומשזה אתה עמה? אמר לו: לא, אמר לו: ועד שאתה משוה אותנו לך השוה את בניך? נדחף הלך לו כיון שיצא אמרו לו תלמידיו רבי! לזה דחית בקנה רצון, לנו מה אתה משיב? איל: בעשו בתובישש נפשות וכתוב בו נפשות הרבה, דכתיב: (בראשית ל"ד) ויקח עשו את נשיו ואת בניו ואת בנותיו וצת כל נפשות ביתו, וביעקב שבעים נפש, וכתוב: ביה נפש אחת, דכתיב: נשמות אדה, ויהי בל נפש וצאי ירך ועקב וגי, אלא עשו שהיה עובד לאלהות הרבה כתיב ביה נפשות הרבה אבל יעקב שהוא עובד לאלוה אחד כתיב ביה נפש אחת - ויהי כל נפש.

עג. איר תנחום: כל השבטים לשם נאולתן של ישראל ולשם שבחן נקראו שמותן, ואשר נקרא שמו לשם נאולתן של ישראל כמה דתימא (מלאכי ג"ב) ואשרו אתכם כל הגוים כי תדיו אתם ארץ חפץ אמר ה' צבאות, ולשם שבחן כמה דתימא (תהלים קס"ט) אשרי העם שככה לו אשרי העם שהי אלהיו, אין אישורן של ישראל אלא על שבחרו בהקביה להיות להם לאלהים, והקביה בחר בהם להיותם לו לעם סגולה שבחר הקביה בישראל מכל האומות, כמה דתימא (דברים י"ב) ובך בחר ה' אלהיך להיות לו לעם סגולה וגי.

עינד.

הערות

עג. נשמות דבה פטיו אות ז, עג. ויקרא רבה פ"ד אות ו, עג. במירפ"ד אות יורה, בתנחומא סדר שמות ובילקוש שמות.

תנחומא

(ישעיה מ"ב). וכיון שקבלוהו ישראל שקטה הארץ, שנאמר ארץ יראה ושקטה (תהלים ע"ט), ומשם נטלו הגוים אפוסין (אורטהייל) שלהם, ומאי ראה ויתר גוים?— רבי תנחום בן חנילאי אמר: התייר להם את האסורים את השקצים ואת הרמשים. למה הרבר דומה? לרופא שהלך לבקר שני חולים, ראה אחד מהן שהיה בסכנה. אמר לבני ביתו תנו לו לאכול כל מה שהוא מבקש. ראה את האחד שהוא חוזר לחיים. אמר לבני ביתו כך וכך מאכל יאכל, כך וכך מאכל לא יאכל, אמרו לו לרופא: מה ראית בין זה לזה? אמר להם הרופא: לזה שראיתי שהוא למיתה אמרתי תנו לו, שהוא למיתה. אבל לזה שיש בו לחיים ישמור את עצמו: וכך הקביה התייר לגוים, עובדי כוכבים וסולות, שקצים ורמשים ואת כל העבירות, לפי שהן לגיהנם, אבל לישראל שהם לחיי נן עדן, אמר להם אל תשקצו את נפשותיכם (ויקרא י"ט), והייתם קרושים כי קרוש אני, את זה תאכלו ואת זה לא תאכלו. למה?— שהן לחיים, שנאמר ואתם הרבקים בהי אלהיכם חיים כלכם היום (דברים ר"ד).

ע"ב. ובשעה שבא הקביה ליתן תורה לישראל דבר עמהם בלשון שהיו יודעים ומבינים - אנכי ה' אלהיך (שמות כ"ב). אמר רבי נחמיה מה לשון אנכי?— לשון מצרי הוא. למה הרבר דומה? לאלך שנשבעה בנה ועשה ימים רבים עם השבאים, למד סיחתן של אותן השבאים. כשעשה נקמה באויביו, והביאו ובא להסיח עמו בלשוננו, ולא היה יודע, מה עשה? התחיל לספר עמו בלשון השבאים. כך עשה הקביה עם ישראל. כל אותן השנים שהיו ישראל במצרים למדו סיחתן של מצרים. כשנאלץ הקביה בא ליתן להם את התורה, לא היו יודעים לשמוע, אמר הקביה הריני מסיח עמהם בלשון מצרי - אנוך. אדם שהוא מבקש לומר לחבירו במצרים אני, הוא אומר אנוך. כך פתח הקביה בלשונם ואמר אנכי.

ע"ד. וכיון שקבלו עליהם ישראל את התורה באותה שעה אמר הקביה הנך יפה רעיתי הנך יפה עיניך יונים! (שיהש א"ט). אמר רבי: ראה מה הקביה מקלם כנסת ישראל בתוכו!— הנך יפה במעשים, הנך יפה במעשה אבותיך, הנך יפה בבית, הנך יפה בשדה. בבית - על מזוזות ביתך (דברים ר"ט), בשדה - בתרומות ומעשרות ובלקט שכחה ופאה, הנך יפה בנג - ועשית מעקה לנגן (שם כ"ב). הנך יפה בעולם הזה, הנך יפה בעולם הבא, הנך יפה רעיתי - רבי סימן בן פזי אמר: היא מקלמת אותו לשון פשוט, והוא מקלם אותה לשון כפול. ולמה הוא מקלם אותה לשון כפול? שאם אינה עושה רצונו יכול להמירה באחרת. אבל היא מקלמת אותו לשון פשוט, שאינה יכולה להמיר אותו באחר. עיניך יונים - מה היונה הזאת כשהעופות כולן נשחטין הם מתפרכסין, אבל היונה אינה עושה, אלא פושטת צווארה, כך אין נותן נפשו על הקביה אלא ישראל. שנאמר כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה (תהלים סד"ג).

ע"ה. זהו שאמר הכתוב על מות לבן (תהלים ט"א).— על מיתת צדיקים, בני אל חי שמוסרים נפשם למיתה על יחוד השם, ואינן דומין למתים אלא לחולים, וכן אמר שלמה: השבעתי אתכם בנות ירושלים אם תמצאו את דודי מה תנידו לו שחולת אהבה אני שיהש

הערות

ע"ב. תנחומא יתרו סימן ט"ז ועיין בפסיקתא רבתי פכ"א. ע"ד. במדרש חזית פ"א ופ"ד, ובתנחומא תצורה אות א. ילקוט שיהש רמז התקפ"ד ובילקוט שמות רמז שיע"ה. ע"ה. שי"ט מזמור ט, אות י"ז ובילקוט שיהש רמז תתקפ"ח.

אומר נופת זה הדבש של צופים. יש דבש שהוא נקרא נופת צופים. שהוא מעולה מכל דבש שבעולם, כך אתה מעולה מכל אומות שבעולם דבש וחלב תחת לשונך – בשעה שעמדו לפני הר סיני ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע, באותה שעה אמר להם הקב"ה דבש וחלב תחת לשונך.

סז. דרש רב עירא, זמנין איל משמיה דרבי אמי וזמנין איל משמיה דרי אסי: אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבשעי! כתיב בתורתך (דברים י"ז) אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד, והלא אתה נושא פנים לישראל, דכתיב (במדבר י"ז) ישא ה' פניו אליך? אמר להם: ולא אשא פנים לישראל? שכתבתי להם (דברים ח"י) ואכלת ושבעת וברכת, והם דקדקו על עצמם עד כזית ועד כביצה.

סח. אמר רבי: מציינו בני מקומות שהיו המלאכים מדיינין כנגד הקב"ה: באדם, במתן תורה ובמשכן, וכיון שעלה משה ולא ירד עשו ישראל אותה מעשה ונשתכרו הלוחות שמחו מלאכי השרת ואמר: עכשו תחזור התורה אלינו, וכשעלה משה לקבלה פעם שניה, אמרו מלאכי השרת רבשעי והלא אתמול עברו עליה שכתבת בה לא יהיה לך אלהים אחרים (שמות כ"ג)? אמר להם הקב"ה בכל יום הייתם קטיגורין ביני לבין ישראל, לא אתם כשירדתם אצל אברהם אכלתם בשר בחלב? שנאמר ויקח חמאה וחלב בן הבקר וגוי ויאכל (בראשית י"ח), ותינוק שלהם כשהוא בא מבית רבו ואמו נותנת לו פת ובשר ונבינה לאכול והוא אומר לה היום למדני רבי לא תבשל גדי בחלב (שמות ל"ד) לא מצאו לו מענה. באותה שעה אמר הקב"ה כתב לך את הדברים האלה (שם, שם, כז).

סח. רבי חנינא בן עקשיא אומר: רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות, שנאמר (ישעיה מ"ב) ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר.

ע. הריד כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה (משלי ב"ו). גדולה היא החכמה וגדולה מסנה הדעת והתבונה – כי ה' יתן חכמה אבל למי שהוא אוהב מפיו דעת ותבונה רבי יצחק אמר להיד? למלך שהיה לו בן, והיה בא מבית-הספר מצא תמחוי לפני אביו, נשל אביו חתיכה ונתן לו, מה עשה בנו? איל איני מבקש אלא מה שבתוך פיד מתוך שהיה מחבבו נתן לו מתוך פיו הו' כי ה' יתן חכמה, אבל מי שהוא אוהב-מפיו דעת ותבונה, במתנה נתן הקב"ה תורה לישראל.

עא. איר שמעון כלי זיין נתן להם הקב"ה (לישראל) ושם המפורש חקוק עליו. **עב.** רבי תנחומא דרש את הפסוק עמד וימודר ארץ ראה ויתר נזים (חבקוק ב"ו): שביקש הקב"ה להחזיר את העולם למדורות מימיו, כשלא בקשו האומות לקבל את התורה אילו לישראל שקבלוה היה העולם חוזר למדירות מימיו, כדאי מי סדר בשעלו מים ישעיה

הערות

סז. בבלי ברכות דף כ, ע"ב. **סח.** ש"ש מזמור ה, סימן ב, בילקוט רמז מר"ט, ובפסיקתא רבתי פסיקא עשר תעשר וכן בפסיקתא דרב כהנא. **סח.** בבלי מכות דף כג, ע"א. **ע.** תנחומא תשא אות י"ד בילקוט משלי רמז תתקל"ב: ובשמי' פסי' אות נ. **עא.** תנחומא שם אות טו. **עב.** תנחומא שמיני אות י"ד ובויקרא באריכות, ועיין מה שדרשו ע"ז הפסוק במלאת יתרו מסכתא דפחיד שפי'א, ובילקוט תהלים רמז תשי"ו, וטובא בילקוט חבקוק רמז תקס"ג.

סא. הרי לאומות ולישראל שלח הקביה נביאים, ולכלם רצה הקביה ליתן תורתו. ומכלם לא בחר הקביה אלא בישראל; שנאמר אחת היא יונתי תסתי (שהיש רמז). ולמה בחר בהם הקביה? — שכל האומות פסלו את התורה ולא רצו לקבלה גאלו רצו ובחרו בהקביה ובתורתו.

סב. אמר רבי-הסא בר חנינא: מהו כל הגוים נקבצו יחדו (ישעיה מניט) לעתיד לבא הקביה סביא ספר תורה ומניחה בחיקו ואומר כל מי שעסק בתורה יבא ויטול שכרו. סיד סתקבצין בל האומות בערבוביא, שנאמר וכל הגוים נקבצו יחדו ונו. איל הקביה: אל תקבצו בערבוביא אלא כל אוסה וסופריה, שנאמר ויאספו לאמים (שם). נכנסה מלכות רוסי, איל הקביה: במה עסקתם? נכנסה מלכות פרס, איל במה עסקתם? — כלום יש בכם מניד זאת? שנאמר מי יניד זאת, ואין זאת אלא תורה, שנאמר וזאת התורה אשר שם משה (תברים דמח): אומרים לפניו כלום נתת לנו ולא קבלוה? — עליהם הוא אומר ה' ססיני בא זרח משעיר למו (שם לגב) — מלמד שהחזיר הקביה על כל אומות העולם ולא קבלוה (עד שבא ישראל וקבלוה).

סג. איר חנינא: בשעה שירין הקביה אומות העולם, הוא תופסן לדין הן ואלהיהם, ומעמיד להן פיוטין, ומביא שתי הלוחות ועשרת הדברות ואומר להם כלום השניחו עליכם? ואומרים לפניו מיום שבראתנו לא השניחו עלינו אלא ישראל עסק בלבה, מיד הקביה סביישן שנאמר יראו גוים ויבושו (מיכה דסז).

סד. אמר רבי-פנחס: עתיד-הקביה לעשות פתחון פה-לעבודה זרה, להיות טרברת בפני עובדיה, ואומרת להם: אוי לכם שהנחתם לחי העולמים, שהגא קונה שמים וארץ, והשתחיתם למי שנאמר עליו פה להם ולא ידברו (תהלים קטורה)

סה. ששה דברסן קדמו לבריאת העולם, ר' הוגא ור' ירמיה בשם רבי שמואל בר רב-המקא אמרו: סתשבתן של ישראל-קדמה לכל דבר, מילך למלך שהיה נשויא לסמרינה אחת ולא היה-לו סמנה-בן, פנע אחת נמצא המלך עובר בשוק, אפר טלו-מילנין וקלמין ז' לבני? וחרו ואסרו: המלך אסטרולוגוס גדול היה, אלולי שצפה המלך שהוא עתיד להעמיד סמנה-בן, לא היה אומר טלו מילנין וקלמין לבני כך אלולי שצפה הקביה שאחר כיו-דורות ישראל עתידין לקבל את התורה, לא היה כותב בתורה צו את בני ישראל, דבר-אל בני ישראל.

סו. ושיה: נופת תסופנה שפתותיך כלה (שהיר דייא) ראה שבח שהקביה מקלם כנסת ישראל? איר יוחנן מהו נופת? קלונינסו. לשון יוני הוא (כלה וארוסה ו). רבי אלעזר אומר.

הערות

סא. במיר פי-נשא. **סב.** עיין תנחומא שופטים שם ובתלמוד ע"ז שם. **סג.** תנחומא שופטים אות ה'. **סד.** מדרש תהלים מזמור ל"א אות ד'. עיין בילקוט תהלים רמז תשיד, ונמצא בשנויים בירושלמי ע"ז ס"ד ה"ז. **סה.** ביר פי"א אות ד'. ועיין בתלמוד ספחים דף נ"ד. ובגדרים דף ל"ט. ותנחומא נשא סימן י"א מדרש תהלים. מזמור ע"ד. ילקוט בראשית רמז ד' וילקוט ירמיה רמז ד'. ילקוט ירמיה רמז רצ"ח ועיין במכילתא בשלח. ילקוט רמז תת"ט זרמז תת"טז. ובילקוט שילי רמז תקמ"ב. **סו.** תנחומא תצוה אות ב'. ובילקוט שיהש רמז תתק"פח.

בבלי

נב. הרי ברא לו הקב"ה אוטות ובהר לו אחד מהן זה ישראל. שנאמר כך בחר ה' אלהיך להיות לו לעם סגולה (דברים זח). למה בחר אתכם הקב"ה? לפי שאהב אתכם שנאמר כי סאהבת ה' אתכם (שם שם ח) למה? - שישראל נבחרו מכל אוטות העולם, וישראל צדיקים הם; שנאמר ועמך כולם צדיקים ישראל בריבים הם.

נג. ההיך (שיר ביג) כתפוח בעצי היער למה נמשל הקב"ה לתפוח? לומר לך מה תפוח זה נראה לעין בלא כלום ויש בו טעם וריח. כך הקב"ה חבו מסתקים, וכולו מסתרים ונראה לעובדי כוכבים ולא רצו לקבל התורה, והיתה התורה בעיניהם כרוב שאין בו מסש ויש בו טעם וריח טעם מנין? שנאמר (תהלים לר"ט) טעמו וראו כי טוב ה' ויש בו מאכל דכתיב (משלי היטז) טוב פרוי מחרוי ומפו ויש בה ריח. שנאמר (שיר ד"א) וריח שלמותיך כרית לבנון. אמרו ישראל: אנו יודעין כחה של תורה לפיכך אין אנו זזין מן הקב"ה ותורתו שנאמר (שם ביג) בצלוי חסדתי וישבתי ופריו סתוה לחכי.

נד. רבנן אמרין: בני אם ערבת לרעך (משלי רא) אלו ישראל, שהם ערבים בינן לבין הקב"ה. חביבים ישראל שנקראו רעים. שנאמר (תהלים קכ"א) למען אחי ורעי. ומה היתה ערבותן? אלא בשעה שהקב"ה בא ליתן את התורה לא קבלה אחת מן האומות אלא ישראל. משל למלך שהיה לו שדה, והיה מבקש לסוסרה לאליסים. קרא לראשון ואמר לו תקבל אתה השדה הזו? א"ל: אין בי כח. קשה הימני. וכן לשני ולשלישי ולרביעי ולא קבלה מסנו. וקרא לחמישי ואמר לו תקבל אתה השדה הזו. ? א"ל: הן. על סת לפולחה? אמר לו: הן. - כך כשננלה הקב"ה על הר סיני לא הניח אומה שלא הרתיק עליה ולא קבלו עליהם לשמרה, וכשבא אצל ישראל אמרו: כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע? (שמות כד"ז).

נז. ושיה וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר (שמות ל"א) - בטכסם של מלכים נהג הקב"ה עם ישראל. שנאמר אתי מלבנון כלה (שיר ד"ח). למה כך? בזכות שאמר נעשה ונשמע.

ס. וכן הוא אומר ה' ססיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן וכו' (דברים לג) וכתוב (חבקוק נ"ז) אלוה סתימן יכא. מאי בעי בשעיר ומאי בעי בפארן? - אמר רבי יוחנן: מלמד שלקח (הקב"ה את) התורה והחזירה הקב"ה על כל האומות והלשוונות ולא קבלוה, עד שבא אצל ישראל וקבלוה.

זרי

הערות

נג. תנחומא במדבר אות כ. בויקיר פכיו אות ה' ועיין במיר פ"ג אות ח, ובילקוט במדבר רמז תרצ"א. נז. שמיר פ"ז סימן ב. שהשיר פ"ב מסוק ג. בילקוט ש"הש רמז תתקפ"ה ועיין בתלמוד שבת דף פ"ח. נח. שמיר פכיו אות ט. בתנחומא ויגש סימן א' מדרש תהלים מזמור ח' מדרש משלי פ"ה וילקוט משלי רמז תתקל"ח עיין שהשיר פ"א מסוק ד. ובילקוט שד"ש רמז תתקפ"ב. ועיין כל הענין בתלמוד בבלי ע"ז דף ב' ע"ב. ובמכללתא יתרו פ"ה. ספרי ואת הברכה פ"סא ש"ג. פרמי ד"א פרק פ"א. תנחומא ברכה פ"ט ד. ובילקוט ברכה רמז תתקנ"א. נ"ז. שמיר פכיו סימן ב. ס. בבלי ע"ז דף ב' ע"ב. בתנחומא ברכה אות נ' ושופטים אות ט. ובילקוט סיכה רמז תתקד. ובילקוט תהלים רמז תת"ש ונשנה בפסיקתא דריב ואת הברכה.

במיר

ג. רבי אלעזר בן עזריה דרש: את ה' האמרת היום (דברים כד) וכתוב וה' דאמירך היום (שם, שם יח).— אמר להם הקב"ה לישראל: אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם. אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם, דכתיב (דברים יד) שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם, דכתיב (דהיא ידכא) ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ.

גא. כתוב בתורה כי אני ה' המעלה אתכם מארץ מצרים (ויקרא יג-טד) מאי שנא הכי המעלה דכתב רחמנא? לכדתנא רבי רבי ישמעאל: דתנא דבריה, אמר הקב"ה אלמלא לא העליתני את ישראל ממצרים אלא בשביל דבר זה שאינן מטמאין כשרצים כשאר אומות דיו: (שהן מעולין ונעים ואינם נמאסין כשקצים הללו להכי כתיב לשון עילוי שמעלה גדולה היא אצלם רש"י).

גב. רבי תנחומא דרש: ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר וגו' (שמות יב, איב). זשיה ענה דודי ואמר לי קומי לך רעיתי יפתי ולכי לך (שהיש ביה, יא).— ענה דודי על ידי משה, ואמר לי על ידי אהרן, קומי לך רעיתי, בתו של אברהם שרעיה אותי בעולמי, יפתי, בתו של יצחק שייפה אותי בעולמי בשעה שעקרו אביו על גבי המזבח, ולכי לך, בתו של יעקב ששמע אל אביו ואל אמו (בראשית כח). רבי עקיבא אומר: קומי לכי כתיב ויד עשרה, בזכות עשרת הדברות שאתה עתיד לקבל בסיני קומי לך רעיתי יפתי

גג. רבי אלעזר המודעי דרש את הפסוק ויסע משה את בני ישראל וגו' (שמות טרכב).— על פי הגבורה נסעו. שכן מצינו במקום (אחד) (אחר) שנים ושלשה מקומות על פי ה' יסעו וגו' (במדבר ט"ח). ואף כאן אעפ"י שכתב (ויסע משה), על פי הגבורה נסעו וסרו ויסע משה?— בשעה שאמר להם שיסעו, לא אמרו לו להיכן אנו נוסעין למדבר, שמא אין בו כלום, אלא עמדו ונסעו להם על פי אמנה. אמר ירמיה הלוך וקראת באוני ירושלים ולאמר כה אמר ה' זכרתי לך חסד נעוריד וגו' לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה (ירמיה ב"ב).

גד. זשיה אשרי כל חוסי בו (תהלים כ"ב) אלו ישראל שהן חוסין בהקב"ה.

גה. רבי יצחק פתח: חלקי ה' אמרה נפשי על כן אוחיל לו (איכה גכ"ד). אמר רבי יצחק למה הדבר דומה?— למלך שנכנס למדינה ונכנס עמו דוכסין ואיפרכין ואיסטרטליטין, יש מבני המדינה שבררו דוכוס שיהיה מתקיים עליהם, ויש מהן שבררו להן איפרכום, ויש מהן שבררו להן איסטרטליטין. אמר אחד שהיה פיקח, איני כורך אלא המלך! למה? שכולן מתחלפין והמלך אין מתחלף כן כשירד הקב"ה לסיני ירדו עמו חבורות חבורות של מלאכים: מיכאל וחבורתו, גבריאל וחבורתו, יש מאיהע שבררו להן מיכאל, ויש מהן שבררו להן גבריאל, אבל ישראל בררו להן הקב"ה. אמרו חלקי ה' אמרה נפשי— הרי שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד (דברים יד).

הר

הערות

ג. בכלי חנינה דף ג' ע"ב. גא. בכלי בים סא, ע"א. גב. תנחומא בא אות ז. פסיקתא החדש רבתי פטיו פי' החודש, ובחזית פי' פסיק זה. גג. תנחומא בשלח סימן י"ז במכילתא פסוק זה, ובלקח טוב בשלח ט"רכב. גד. שו"ט מזמור ב' אות י"ז. גה. דברים רב' פי' סימן ל"ה, איכה רבתי פסוק זה, ועיין במיר פי' סימן ג.

תנחומא

מכל אותן פורפיראות שלי כך אמר הקב"ה כשאמר לו מפני מה אתה מצוני על ישראל מכל אומות שבעולם? אמר ליה מפני מה שהמליכוני תחלה על הים ואמרו ה' ימלוך לעולם ועד (שמות ט"ו).

מח. ההיך (משלי ה"ז) יהיו לך לברך ואין לזרים אתך. אמר הקב"ה איני מזהיר עכו"ם על עבודת כוכבים אלא לכם. שנאמר (ויקרא כ"א) לא תעשו לכם אלילים. לא נתתי המשפט אלא לכם. שנאמר (הושע ה"א) שמעו זאת הכהנים והקשיבו בית ישראל ובית המלך האוינו כי לכם המשפט. הצדקה שלכם. שנאמר (דברים כ"ג) ולך תהי צדקה הרחמים שלכם. שנאמר (שם י"ח) ונתן לכם רחמים ורחמך והרבך. ושמישים ויובלות שלכם שנאמר (ויקרא כ"ז) וקדשתם את שנת החמשים שנה. ואומר יובל היא קדש תהיה לכם ולא נתתי המצות אלא לכם. שנאמר (דברים י"ג) והיה אם שמע תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם היום. המעשרות והבכורות לכם י נאמר (שם י"ב) ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך וכו' הקרבנות לכם. שנאמר (שמות כ"ד) וזבחת עליו את עלותיך. הברכות לכם. שנאמר (במדבר כ"ד) יברכך ה' וישמרך. וכן צויתי את ברכתי לכם וארץ ישראל לכם. שנאמר (ויקרא כ"ח) לתת לכם את ארץ כנען; ולא ארץ ישראל בלבד אלא אפילו כל הארצות סביבותיה.

מט. אמר רבי לוי: כל פעולות טובות ונחמות וברכות שעושה הקב"ה עם ישראל אינן אלא בשביל מעיה אחת שפעו בסניו ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע (שמות כ"ד). רבי

הערות

מח. שמר מסיו אות כנ. וקשה קצת מה שדרשו איני מזהיר עכו"ם על ע"ה. הלא נצטוו גם בני נח על ע"ה? ונראה בעיני שכוונת הדרש שלפנינו הוא על עבודת כומ"ז בשתוף מה שלא נצטוו בני נח ועיין ברמב"ן על התורה (שמות כ' פסוק ב'). מה שיאריך שם בטוב טעם ודעת ותמצא טעם נכון ומספיק. ומה שדרשו עוד לא נתתי המשפט אלא לכם פליאה דעת ניכ שהרי גם מצוה זו נכללת בתוך שבע מצות בני נח וממנו על הפסוק ויצו ה' אי על האדם - ויצו אלו הדינין ואולי כוונת הדרש בדבריו. לא נתתי המשפט אלא לכם כי אם אמנם גם העכו"ם מצווים להושיב דיינים ושופטים, הנה לא נצטוו אלא על הדינין בכלל כלומר להושיב דיינים, אבל המשפטים שלהם סיוסדים רק על פי הדיינים ההם מקרב עמם לא כן משפטי עם ישראל שגם משפטיו משפטי אל המה כמ"הב מניד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל. והנה באמת אמר הקב"ה לישראל לא נתתי המשפט אלא לכם, אבל לעב"ם צויתי רק להושיב דיינים, ומשפטיהם יתנו להם מידו שופטיהם, והנה מצוה זו השביעית של בני נח כוללת עשה ולא תעשה ביחד: עשה להושיב דיינים, ולא תעשה שלא יעשה איש שום עול ויתנהג עפ"י חקי המשפט אשר ייסדו השופטים, ומה נבין על נכון מה שאמרו בתלמוד (סנהדרין פ"ז). קום ועשה ושב אל תעשה נינהו עייש ברשיי. ועיין בביר ריש פ"ט. ואחר כתבי זאת נזכרתי הסאמר בתנחומא ר"ט שופטים זשיה מניד דבריו ליעקב ובני לא נתן הקב"ה את התורה ואת הדינין אלא לישראל בלבד וכי והלא איהע נצטוו על הדינין שהוא אחת משבע מצות בני נח. ומהו ומשפטים כל ידעום? - אלו דקדוקי הדין. עייש הלאה ובילקוט תהלים רמז תתפ"ח. מט. תנחומא אמר אות נח. ובויקרא פכ"ז סימן ז' אמר הקב"ה אומה אחת אתם לי מאיהען איר לוי וכי

בבלי

דעתך בישראל לסנות אותם שנאמר כי תשא את ראש בני ישראל (שמות ל"ב).
מא. עד כמה גדלה אהבתו של הקב"ה! שאהב את ישראל ונתן לו עשר קרנות. שנאמר תרוסמנה קרנות צדיק (תהלים עה"יא) אלו עשר קרנות שנתן הקב"ה לישראל.
מב. רבי אליעזר אומר: הרי הוא אומר (שמות כה"ב) ומועדתי שמה לבני ישראל ונקדש בכבודי - עתיד אני להתוועד להם ולהתקדש בהם.
מג. רבי חנינא בד פסא אמר סחשבין אנו לשמו של הקב"ה שהיינו חזקים וקפחנו לו ההיך אשא דעי למרחוק ולפועלי אתן צדק (איוב ל"ג).
מד. ואל תתמה על דבר זה: שהקב"ה קדש את ישראל. שנאמר ויקרא כ"ב והייתם לי קדושים כי קדוש אני ה' - אמר הקב"ה: אני קדוש; אני ולעצמי אני מקדש? אלא הריני מקדש את ישראל והן מקדשין אותי וכן דוד אמר ואתה קדוש יושב תהלות ישראל (תהלים ככ"ד).

מה. ומתוך חיבתן של ישראל הקב"ה כובש כעסו עליהם. כמו שמצינו רבי חמא בר חנינא רמי: כתיב (ישעיה כ"ד) חמה אין לי, וכתיב (נחום א"ב) נוקם ה' ובעל חמה? - לא קשיא. כאן בישראל כאן בעובדי כוכבים.

מו. ובשעה שדבר הקב"ה אל משה ואל אהרן ויצום אל בני ישראל (שמות ר"ג) אמר להם הקב"ה: בני סרבנים הן, רגזנין הן, טרחנין הן, על סנת בן תהי' מקפלין עליכם שיהיו מקללין אתכם, שיהיו מסקלין אתכם באבנים (משל לסה הדבר דומה? למלך שיהיה לו בן סרבן וטרחן, והיה חביב לו ביותר וכשבא להושיב עליו אפסרוסום, אמר לו: הוי זהיר בבני שהוא חביב לי, רגזן הוא, טרחן הוא, סרבן הוא, לנקום בו לא אוכל, ואתה על סנת בן תהיה מקבל עליך שיהיה מקלל אותך ומסקל אותך באבנים.)

2.

למה בחר ה' ביעקב מכל העמים ונתן לו את תורתו?

מז. רבי אבין הלוי אמר: אמר משה לפני הקב"ה, רבישעין מכל אומה שיש לך בעולמך אין אתה מצוני אלא על ישראל. - ואל בני ישראל תאמר (ויקרא כ"ב), אל בני ישראל תדבר (שמות ל"א). למה דרבר דומה? למלך שהיה לו פורפיראות (פורפורי קליידער), והיה לו פורפירון אחת והיה סחבבו יותר מכולן והיה מצוה לעבדו ואמר לו: נערה, קפלה, ואמר לו תן דעתך עליהן א"ל: אדוני המלך, מכל פורפיראות שלך אין אתה מצוני אלא על זו? - א"ל: לפי שאותה לבישתי בשמלכתי תחלה, לפיכך אני סחבבו יותר מכל

הערות

מא. כל המאמר נשנה באריכות בשורש מזמור עה, סימן ה', ומוצא במדרש אינה רבתי פי' סימן ה', ובמדרש שמואל פ"ד וסוף פ"ה, מב, במ"ר פ"ד אות כא, ותיב ויקרא פי' ב, ויקרא פ"ד סימן ב, מד, שמ"ר פ"טו סימן כד, מה, בבלי ע"ז דף ה', ע"א, מז, שמ"ד פ"ו סימן ג' ספדי פ' כהעלותך פ"ספא צ"א? בילקוט וארא דמו קע"ה, ועיין בירושלי' ט"א פ"ה, מז, תנחומא תשא אות ד' פ"סקתא דרי"ב (דף ט"ז ע"ב), בילקוט שמות ר"מ ש"ע"ו ויקרא פ"ד אות ד' בהרחבת לשון ושם מסיים א"ר ברכיה משל לזקן וכו' רק אמר משה לפני הקב"ה וכו' - א"ל שקבלו עליהם ימלכותי בסיני ואסרו (שמות כ"ד) כל אשר דבר ה' (ע"ה) ונשמע, שמ"ר

מגוי ולא יזכר שם ישראל עדה. כל זמן שישאל קיומן הוא נקרא מלהו ישראל בעקב ישראל מלהו מי נקרא? כי נועצו לב נהדו עליך ברות כרותו וברית זה אונה אלא להשכיח את שםך שאתה קרוי מלהו ישראל רשוי בתהלים שם 1).

לז. זהו שצמד הכתוב צו את בני ישראל ויקחו אליך גשמן ויתן זך (ויקרא ט"ב). אמר רבי שמואל בר נחמני (א"ר) ונתן: אליך ולא לי - לא לאורה אני צריך. ויעש לכות חלוני שקופים אטומים (מ"א ר"ד). תנא שקופים מכפנים ואטומים בחנוך לא: לאורה אני צריך מחוץ למרכבת העדות באהל סועד (ויקרא כ"ג). עדות היא לבל באי עולם ששכינה שרויה בישראל. אם תאמר לאורה אני צריך והלא כל אותם הישנים שהלכו ישראל במדבר לא הלכו אלא לאורו? - אלא עדות הוא לכל באי עולם שהשכינה שרויה בישראל.

לח. זהו: מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה ונהרות לא ישטפוה (שה"ש ח"ו). מים רבים אלו איהעו, שנאמר הוי המון עמים רבים (ישעיה י"ב). לכבות את האהבה - זו אהבה שבין ישראל לבין הקב"ה, ונהרות לא ישטפוה - אלו סלכי איהעו, שנאמר הנה אדני מעלה עליהם את מי הנהר וגוי את סלך אשר (ישעיה ח"ו).

לט. סאי דכתיב אודה ה' בכל לבב בסוד ישירים ועדה (תהלים קיא א) - לפי שהקב"ה סלה סוד לישראל, וכן הוא אומר כי לא יעשה ה' אלהים דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנבאים (עמוס ג' ז); וכן ישראל נקראו נבאים, שנאמר אל תרא עבדי יעקב ודודן בחרתי בוכי אצק מים על צמא וגוי אצק רוחי על זרעך וגוי תצחו בבין חציר (ישעיה ט"ב ג ד). ואין צריכין מי שילמדם, אלא זה יאמר לה' אני זכה יקרא בשם (אלהים) יעקב (שם שם ד). זו הנבואה - וסי גרם להם? - סוד שנלתי להם לכך נאמר בסוד ישירים ועדה.

מ. חביבין ישראל לפני המקום! - ושיה שררך אגן הסהר אל יחסר המזג, בטנך ערמת חטים (שה"ש ד' ג). למה נמשלו ישראל לחטים? אמר ר' שמעון בן לקיש מה חטים הללו כשהן יוצאין לזריעה אין יוצאין אלא במנין, וכשהן נכנסין אין נכנסין אלא בסנין, וכך ישראל בשירדו למצרים לא ירדו אלא במנין שנאמר בשבעים נפש ירדו (דברים י"ב) וכשעלר לא עלו אלא במנין, שנאמר כשש מאות אלף רגלי נשמות יבילו. - רבי חנינא אמר על אודא דרי שמעון בן לקיש: למה נמשלו ישראל לחטים? לומר לך מה בעל הבית אם יש לו בן ביתאם בא לחשוב עמו אינו אומר לו כמה משמלות של תבן מכנים אתה לאוצר, או כמה חבילי קש מכנים אתה לאוצר אלא נותן לו את הקוצים לאש ואת התבן זורה לרוח, ומה הוא אומר? תן דעתך כמה כור של חטים אתה מכנים לאוצר, למה? שהם חיתם של עולם. בעל הבית - זה הקב"ה, שכל העולם שלו, שנאמר לה' הארץ ומלוואה, תכל ויושבי בה (תהלים כד' א). בן בית - זה משה, שנאמר בכל ביתי נאמן הוא (במדבר י"ז). וישאל גמשלו לחטים, שנאמר בטנך ערמת חטים (שה"ש ד' ג). מה אמר לו הקב"ה למשה? תן דעתך.

הערות

לז. בכלי מנחות דף פו ע"ב, ובשבת דף כב ע"ב. לח. מדרש תהלים מזמור ט"ו אות ד. חזית פ"ח. שמי"ר פ"ט, ובילקוט תהלים רמז תבס"ה. לט. ש"ש. מזמור קיא אות ט"ו, ובילקוט תהלים רמז תת"ע. מ. עיין כל המאמר באריכות במדרש תהלים, מזמור ב. סימן יג, והלשון משונה בחזית פ"ז אות ג' ובמסיקתא רבתי פ"י ע"ש.

הושע לך קח לך אשת זנונים וילדי זנונים וגו' וילך ויקח את גומר וכזי (שם ג) ותהר ותלד לו בן וגו' ותהר עוד ותלד בת וגו' ותהר עוד ותלד בן וגו'. ואחר שנולדו לו שני בנים ובת אחת איל הקביה להושע לא היה לך ללמוד משה רבך? שכיון שדברתי עמו מירש מן האשה אף אתה ברזל עצמך הימנה! אמר לפניו: רבשיע! יש לי בנים הימנה ואיני יכול להוציאה ולגרשה. איל הקביה: ומה אתה שאשתך זונה, ובנך בני זנונים, ואי אתה יודע אם שלך דם אם של אחרים הם כך, ישראל שהם בני בני, בני בחוני, בני אברהם יצחק ויעקב, אחד מארבעה קנינים שקניתי בעולמי, תורה שמים וארץ ובית המקדש וישראל, ישראל מנין? דכתיב (שמות ט"ז) עם זו קניתי, ואת אסרת העבירים באומה אחרת?— כיון שידע שחטא התחיל לבקש רחמים על עצמו, איל הקביה: ע"ד שאתה מבקש רחמים על עצמך בקש רחמים על ישראל וגו' עמד וביקש רחמים והתחיל וברכך. שנאמר (הושע ב"א) והיה מספר בני ישראל כחול הים וכזי, והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי וגו'. ורחמתי את לא רוחמה ואסרתי ללא עמי עמי עתה!

לא. זהו שאמר הכתוב ויאמר אלהים אל יעקב שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך ואהיה עמך (בראשית ל"ג). למה? שכתוב בכל מקום אשר אזכיר את שמי וגו' (שמות כ"ד) ואין הקביה מיוחד שמו בתוך עובדי ע"ז אלא ונקדשתי בתוך בני ישראל (ויקרא כ"ב). לב. רבי שמעון בן חלפתא איפטר מניה דרב איל לבריה ויל לנביה דליברכך— איל: היא רעוא דלא תבייש ולא תתבייש. כי אתא לנבי אבוה: איל מאי אמר לך? אמר ליה מלתא בעלמא הוא דאמר לי. איל בירכך ברכתא דברכיניהו קוביה לישראל, ותנא בה (ב' עמיסם). דכתיב (יואל ב"ב) ואכלתם אכול ושבווע והללתם את שם ה' אלהיכם וגו' ולא יבושו עמי לעולם וידעתם כי בקרב ישראל אני, ואני ה' אלהיכם ואין עוד, ולא יבושו עמי לעולם.

לב. ריש לקיש בשם רבי ינאי אומר: שיתף הקביה שמו בישראל, משל למלך. שהיה לו מפתח של פלטרין קטנה, אמר המלך אם אני מניחה כמות שהיא אבודה אלא היני קובע בו שלשלת, שאם אברה תהא השלשלת מונחת עליה. כך אמר הקביה: אם אני מניח את ישראל כמות שהן נבלעין בעכוים, אלא היני משתף את שמי הגדול בהם. לד. איר אלכסנדר: עובדא הוה בחד ארכון (שר) הווא שסיה אלכסנדרוס, הוה דיון חד לססיום, איל: מה שמך? איל: אלכסנדרוס. אמר: פנה (פסור) לאלכסנדרוס!— ומה אם מי ששמו כשמו של בשר ודם הוא ניצול, מי ששמו כשמו של הקביה על אחת כמה וכמה!— ישראל = ישראל.

לה. וזהו שדרשו והוא ינהגנו על מות (תהלים ס"ד) בשני עולמית. והכל שומעין בכניו של הקביה שעושה עם ישראל, שנאמר שמעו זאת כל העמים (שם ס"ב).

לו. וכן מה שאמר הכתוב (תהלים פ"ו) כי הנה אויביך יהמיון, וכן הוא אומר הוי המון עמים רבים כהמות מים יהמיון (ישעיה י"ב), על עמך יערימו סוד, אמרו לכו ונכחידם מגוי

הערות

לא. תנחומא ויצא אות כ"א ועיין גם בביר. לב. בבלי מועד קטן דף ט, ע"א. לב. ירושלמי תענית פ"ב, ה' ע"א. לד. ש"ש מזמור ד' אות נ' בירושלמי תענית פ"ב ה'. ובילקוט רמז תקל"ו, לה. ש"ש מזמור ס"ח אות ה'. לו. שם מזמור פ"ג אות ב'.

כה. ובתורה כתיב החודש הזה לכם (שמות יב:ב). רבי יהודה בר שמעון אומר: מה החודש הזה לכם? — להיד? למלך שהיה נוטל נשים הרבה ולא היה כותב להן לא נמיסקין (שטר נשואין) ולא איפטייה, ולא חודש ולא שבת. ראה אחת בת טובים ובת גימוסים, וכתב לה אנמיסקין ואיפטייה וחודש ושבת ועיבור שנים. כך אמר הקב"ה: כיון שבראתי את עולמי היו אומות העולם עומדים, לא נתתי להם לא חודש ולא שבת ולא עיבור שנים, וכיון שעמדו ישראל נתתי להם ראשי חדשים ועיבור שנים. — לכך נאמר החודש הזה לכם.

כו. בא וראה עוד חיתן של ישראל דכריב במ ויסע כצאן עמו (תהלים עח:ג) ! למה כצאן? אלא מה הצאן מתפזרת והרועה מכנסה, כך היו ישראל במדבר מתלחמין ובוכים ומתרעמים בכל שעה, שנאמר כמה ימרוהו במדבר וגוי (שם, שם, ט). כביכול לא נסתלק מעליה הקב"ה אלא נוהגם כצאן, שנאמר ויסע משה וגוי (שמות טו:כב).

כז. דיא: למה כצאן? אלא מה הצאן הזה משכרת את האילנות ואעפ"י אין בעליה מקפיד עליה, לפיכך קורא אותם צאן. וכן הוא אומר ואתנה צאני צאן מרעיית אדם אתם (יחזקאל לד:לא).

כח. דיא: ויסע כצאן עמו, א"ר ברכיה: ראה כמה הביבין ישראל לפני הקב"ה, שקראן שה פזורה ישראל: (ירמיה ג:ז), ומי שיש לו שה אחד מאכילו ומשקה בעונתה, שהוא אחד, אבל מי שיש לו צאן הרבה אינו יכול להודקק להם, אלא מתייגע עסחן הרבה. ראה חיבה שחיבב הקב"ה את ישראל שקראן שה! ואומר ארבה אותם כצאן (יחזקאל לד:לז).

כט. דיא: למה כצאן? אלא כישם שהרועה זהיר בישראל שנאמר וסוכה תהיה לצל יום וגוי (ישעיה ד:ו). מפני הזאבים, כך היה הקב"ה זהיר בישראל שנאמר וסוכה תהיה לצל יום וגוי (ישעיה ד:ו). ואומר לא ימיש עמוד הענין וגוי (שמות יב:כב). ואומר נחית כצאן עמך וגוי (תהלים עדינא) מהו נחית? אלא נחית לשון נוטריקין הן: נוראות הראות במצרים, חרוגך שפכת עליהם. ימינך בלעה אותם, תהום כסית עליהם. רבי יהושע אומר: נפלאות עשית לנו, חירות נתת לנו, ים בקעת לנו, תורה נתת לנו, רבי אלעזר המודעי אומר נסים עשית לנו, חיים נתת לנו, ירך הראית לנו, תלוי ראש נתת לנו, וחכמים אומרים נביאים העמדת ממנו, חסידים העמדת ממנו, ישרים תמימים העמדת ממנו.

ל. ובשעה שאמר לו להקב"ה להושע הנביא חטאו ישראל! — היה לו לומר בניך הם, חנוניך הם, בני אברהם ויצחק, נלגל עליהם מרת רחמיך! לא דיו שלא אמר כך, אלא אמר לפניו; רבשע! כל העולם שלך הוא, העבירים באומה אחרת, אמר הקב"ה, מה אעשה לזקן זה? אני אומר לו כך כך אשת זנונים ותוליד לך בני זנונים, ואחיב אמר לו לך ושלחה מעל פניך, אם יוכל לשלחה אף אני אשלח את ישראל. שנאמר (הושע א:ב) ויאמר הי אל הושע

הערות

כה. תנחומא בא אות י"א, בפסיקתא פי החודש ושמיד פליב, כו, תנחומא בשלח סימן טו, ילקוט בשלח רמז רניד, ילקוט תהלים רמז תתיח ובילקוט יחזקאל רמז שע"ג. כז, תנחומא שם ושמיד פכיד אות ג, כח, תנחומא ובילקוט בשלח רמז רניד. כט, תנחומא בא סימן ט"ו, ובילקוט תהלים רמז תתיח, ל, בבלי פסחים דף ט"ז ע"א.

תנחומא

יח. זשיה ראשך עליך ככרמל (שיהש זיו).— הדלים והרשים שבכם הן חביבין לפני כניאל. מלך אסור ברהסים (שם).— אמר להן הקביה, כביכול אסור אני ביניכם.

יט. דיא: ראשך עליך ככרמל.— אמר הקביה לישראל הרשים שבכם חביבין עלי כאלוהו שעלה לכרמל, שנאמר ואלוהו עלה אל ראש הכרמל (מיא, ייחמכ). ודלת ראשך כארנאן, אמר הקביה הדלים שבכם חביבין עלי כדוד.

כ. מהו בעטרה שעטרה לו אבו (שהיש גיא)?— איר יצחק חזרתי על כל המקרא כולה ולא מצאתי שעטרה בת שבע עטרה לשלמה בנה, והוא אומר בעטרה שעטרה לו אמו? רבי שמעון בן יוחאי שאל לרי אלעזר בר יוסי: אפשר ששמעת מאבין מאי בעטרה שעטרה לו אמו? איל כך אכר אבא: משל למלך שהיתה לו בת יחידה והיה אהבה יותר מדאי, לא זו מחבבה עד שקרא אותה, אחותי, לא זו מחבבה עד שקרא אותה, אמי, כך חביב הקביה את ישראל וקרא אותם בתי, שנאמר שמעי בת וראי (תהלים סהריא), ולא זו עד שקרא אותם אחותי, שנאמר אחותי רעיתי (שהיש הרב), לא זו עד שקרא אותם אמי— שמעי אלי עמי ולאומי ונוי (ישעיה נאדד) ולאמי כתיב עמד רבי שמעון בן יוחי ונסקו על ראשו ואמר: אלולי לא באתי לעולם אלא לשמוע דבר זה דיי!

כא. רבי ברכיה (רבי הלבו בשם רי שמואל) אמר: כל מה שפירש דוד בספר תהלים כלל אותו רשע (נבוכדנאצר) בפסוק אחד— אנא נבוכדנאצר משבח וטרומם ומהדר למלך שמיא די כל מעבדוהו קשיט (דניאל דלד). אכר לו הקביה: אתמיל אמרת ומן אלה די ושיזבנכון מן ידי (שם גסט) ועבשו אתה אומר קילוסין ותשבחות? איני חפץ כך ולא בקילוסך, ומי נאה לקלסני? ישראל, שנאמר עם זו יצרת לי תהלתי יספרו (ישעיה מנכא), רבי יוסי אומר: חביבין ישראל (לפני המקום) שלא הצריכון הכתוב לשליח (כינם לבין המקום!)

כב. אמר רבי שמעון: גדולה חיבתן של ישראל, שנלה הקביה (עליהם בצערים) במקום עבודת כוכבים ובמקום טנופת ובמקום טומאה בשביל לנאלן, משל לכהן שנפלה תרומתו לבית הקברות, אומר מה אעשה? לטמא את עצמי אי אפשר ולהניח תרומתו א"א.— מושב לי לטמא את עצמו פעם אחת וחוזר וסטהר ולא אאכר את תרומתי, כך אבותינו היו תרומתנו של הקביה, שנאמר (ירמיה ב"ג) קדש ישראל להי ראשית תבאתה, היו בין הקברות שנאמר (שמות יבכא) כי אין בית אשר אין שם מת, ואומר (בסדר לניד) ומצרים מקברים אמר הקביה האיך אני גואלן? להניחו אי אפשר, מושב לירד ולהצילן, שנאמר (שמות נח) וארד להצילו מיד מצרים.

כד. תנא רבי ישמעאל: אלמלא לא זכו ישראל אלא להקביל פני אביהם שבשמים כל חודש וחודש דיים.

ובתורה

הערות

יח. תנחומא תצוה אות ב, ובילקוט שיהש רמז תתקצ"ב, יט. ויקיר פליא אות ד, ובחזית פ"ז, כ, בתנחומא פקודי אות ח, ושס"ר פניב, סימן ה, בפסיקתא פ' ויהי ביום כלות משה ובחזית פ"ג, כא, מדרש תהלים מזמור י"ד, ובתנחומא וארא אות כב, כב, בבלי יומא דף נב, ע"א, כג, שס"ר פס"ו סימן ה, כד, בבלי סנהדרין דף מ"ב, ע"א.

תנחומא

י"א. אתם יודעים ששכינתו של הקביה ביניכם! הדיד (יהושע גי') ויאמר יהושע בזאת תדעון כי אל חי בקרבכם.

י"ב. רבי אחא בשם רבי חנינא בר ספא אמר: בכל ספר מלאכי כתיב ה' צבאות ובכאן כתיב אלהי ישראל, שנאמר (מלאכי ב"טז) כי שנה שלח אמר ה' אלהי ישראל כביכול לא יחול שמו אלא על ישראל בלבד.

י"ג. אמר רבי סימן: שלש מציאות מצא הקביה אברהם דוד וישראל. ישראל דכתיב (הושע ט"ו) כענבים במדבר מצאתי ישראל.

י"ד. ובשעה שאמר הקביה לאברהם ואעשך לגוי גדול (שמות י"ב), אמר לו ומנה לא העמדת ע' אומות? אמר לו: אותה אומה שכתוב בה (דברים ד"ז) כי מי נוי גדול.

י"ו. איר ברכיה: כנסת ישראל שאלה שלא כהונן והשיבה הקביה כהונן. דכתיב (הושע ר"ג) ונרעה נרדפה לדעת את ה' כשחר נכון מוצאו ויבא כנשם לנו ומכלקוש יורה ארץ. אמר לה הקביה: בתו! את שואלת דבר שפעמים מתבקש ופעמים אינו מתבקש, אבל אני אהיה לך דבר המתבקש לעולם. שנאמר (הושע י"ד) אהיה כטל לישראל. ועוד שאלה שלא כהונן, אמרה לפניו: רבשיע! שימני כחותם על לבך, כחותם על זרועך (שיהש ח"ו), אמר לה הקביה: בתו! את שואלת דבר שפעמים נראה ופעמים אינו נראה אבל אני אעשה לך דבר שנראה לעולם שנאמר (ישעיה מ"ט) הן על כפים חקויתך.

י"ז. ומיכה מתנבא והיה שארית יעקב בקרב עמים רבים כטל מאת ה' (מיכה ד"ו). אמר הקביה אני הכתבתי אהיה כטל לישראל (הושע י"ד), שהטל סימן לתהית המטים וכן ישעיה אמר יחיו מתיך וכיו כי טל אורות טלך (ישעיה כ"ד). אמר רב אריסטי בשם רבי ברכיה: ישעיה צווח לפני הקביה: יחיו מתיך אותן שהיו מתנבלין (בשבילנו, זה) נצלבו, למה? על ששימר את השבת. וזה נהרנו, למה? שקרא בתורה, על אותו הוא אומר נבלתי יקומו. דיא והיה שארית יעקב וגוי כטל מאת ה'. איר פנחס בן חמא: אמרו לו ישראל כטל את עושה אותנו? אמר כישאתם זכאין. שנאמר וישכון ישראל בטח בדר עין יעקב (דברים ל"ג). את מוצא אפילו צדיקים אינן מושלין בטל, אלא הקביה בעצמו כך אמר הקביה לישראל: כשאתם עושים רצוני כשם שהטל אין בריה שולטת בו, כך אתם אין בריה שולטת בכם שנאמר והיה שארית יעקב כטל מאת ה'.

י"ז. וירמיה אמר מקוה ישראל ה' מושיעו בעת צרה (ירמיה י"ג). תניא רבי אלעזר בן יעקב אומר: מה מקוה מטהר את המטאים כך הקביה מטהר את ישראל.

ושיה

הערות

שהשיר ונס שיהש זוטא פ"ו. י"א. ביר פ"ה אות ז. ועיין במיר פ"ט, ובאגדת בראשית פ"ו. י"ב. ביר פ"ח אות ה. בירושלמי קרושין פ"א, ובילקוט מלאכי רמז תקפ"ט. י"ג. ביר פ"ט אות ג. ילקוט הושע רמז תקכ"ה, ילקוט נחמיה רמז אלף ע"א ובמיר פ"ב אות ו. י"ד. ביר פ"ט אות י"א. ועיין מתנות כהונה שם. י"ו. בבלי תענית דף ג. ע"א. י"ז. תנחומי תולדות אות י"ט, ילקוט שופטים רמז ס"ב, ילקוט מיכה רמז תקנ"ג, ילקוט מלכים רמז רי"ט, ילקוט ישעיה רמז רצח, אגדת בראשית פ"ג אות ב' וד' ופסיקתא פ' ותאמר ציון (קלוג ע"ב). י"ז. שויט מזור ד, אות ט.

תנחומא

הקביה לישראל, אלוה אני על כל באי עולם, אבל לא יחדתי שמי אלא עליכם. אני נקרא אלהי עובדי כוכבים וטולות אלא אלהי ישראל.

ד. וכן ברך נח את בניו יפת אלהים ליפת וישכון באהלי שם (בראשית ט"ז). — אף על נב דיפת אלהים ליפת אין השכינה שורה אלא באהלי שם.

ה. ההיר (שהיש זיו) מה יפית ומה נעמת אהבה בתענוגים. — ישראל הם יפים ונעימים. ראו אותו בסני כשנתן להם התורה נעשו כולם ישרים. שנאמר יצפון לישרים תושיה (משלי יב"ז). ואומר הטיבה ה' לטובים ולישרים בלבבותם (תהלים קכה-ד). ראוהו ונכנס לאהל סועד נעשו צדיקים, שנאמר רננו צדיקים בה' (שם ל"א). ראו אותו על הים נעשו שושנים. שנאמר למנצח שושנים (תהלים ס"א).

ו. מיד אזכרה אלהים ואהמיה (תהלים ע"ד). — כשישראל סוכרין להקביה מתנהמן והומין. שנאמר דודי שלח ידו מן החור ומעי המו עליו (ש"הש ה"ד). וכשהקביה זוכר לישראל מעיו הומין עליהם. שנאמר הבן יקר לי אפרים אם ילד שעשועים כי מדוי דבריו בו זכור אזכרנו עוד על כן המו מעי לו (ירמיה לא"ט).

ז. איל ההוא אפיקודסא לרב אבינא: כתיב (שיב דכ"ג) וסי כעמך ישראל נוי אחד בארץ. — מאי רבותייהו? אתן נמי ערביתן בהדן, דכתיב (ישעיה ס"ז) כל הגוים כאין נדון. איל מירדכו אסחידו עלן דכתיב (במדבר כ"ט) ובגוים לא יתחשב.

ח. בוא וראה מדת הקביה אינו כמדת בשר ודם! מדת ביו שנים עומדים בפני המלך, אחד מלמד קטיגוריא שלו ואחד מניגוריא שלו, לא כל המלמד קטיגוריא מלמד מניגוריא ולא המלמד מניגוריא מלמד קטיגוריא, אבל הקביה אינו כן. הוא מלמד מניגוריא והוא מלמד קטיגוריא. הוא הפה שאמר (ישעיה א) הוי נוי חוטא, הוא הפה שאמר (שם כ"ב) פתחו שערים ויבא נוי צדיק, הפה שאמר עם כבוד עון הוא שאמר (שם ס"ב) ועמך כלם צדיקים. הפה שאמר בנים משחיתים הוא שאמר (שם נד"ג) וכל בניך למודי ה'. הפה שאמר זרע מרעים הוא שאמר (שם מ"ט) ונודע בנוים זרעם. הפה שאמר גם כי תרבו תפלה אינני שומע הוא הפה שאמר (שם) והיה טרם יקראו ואני אענה, הפה שאמר חדשיכם ומועדכם שנאה נפשי הוא שאמר (שם ס"ב) והיה מדוי חודש בחדשו.

ט. ועוד אמר הנביא ישראל אשר כך אתפאר (ישעיה ס"ג). (הקביה אמר כן) את הוא שאיקונן שלך חקוקה למעלה.

י. ר' ברכיה פתח: שובי שובי השולמית (שיר ז"א). — אומה ששלום חי העולמים מתנהג בה מאהל לאהל, אומה ששלום העולמים דר בתוכה, שנאמר ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם (שמות כ"ה)

אתם

הערות

ד. בבלי יומא דף י"ד ע"א. ה. מדרש תהלים סזמר רפיט אות א. ובילקוט תהלים רמז תתיא. ו. שויט סזמר ע"ה אות ב. בילקוט תהלים רמז תתס"ז ובילקוט ירמיה רמז שס"ז. ז. בבלי מנהדרין דף ל"ט ע"ב. ח. שמיר פסיו סימן כט. ועיין בסיד סיב סימן יב. ומובא בילקוט הסכריו לישעיה (א"ד) ט. ב"ר פיסח אות יב. ועיין בתלמוד חולין צ"א. ופרקי דריא פליה. י. ב"ר פסיו אות ב. ילקוט ש"הש פסוק זה רמז תתקצ"ב ועיין שהשיר

ו. ובעבד עברי כתיב ואם אמר וכי לא אצא חסישי וכי ורצע אדוניו את אוננו במרצע (שמות כא-ו) רבי יוחנן בן זכאי היה דורש מקרא זה כמין חומר. מה נשתנו האזן מכל האברים שבנוף? – אמר הקביה: אוזן ששמעה קול על הר סיני בשעה שאמרתי (ויקרא כה-נה) כי לי בני ישראל עבדים, ולא עבדים לעבדים, והלך זה וקנה ארון לעצמו ירצע בה:

והנישו אל הרלת (שמות שס) רבי שמעון ביר היה דורש מקרא זה כמין חומר. מה נשתנו דלת ומוזזה מכל בלים שבכות? – אמר הקביה דלת ומוזזה שהיו עדים במצרים בשעה ששפחתי על המשקוף ועל שתי המוזזות, ואמרתי כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים, והוצאתים מעבדות לחירות, והלך זה וקנה ארון לעצמו ירצע בפניהם.

הערות

ו. בבלי קדושין דף כב, ע"ב.

פֶּרֶק סָא

ובו קמ"ז סיטנים

הֵלֶךְ הַיְעָמֹ

(הסאמר הזה יפרד והיה לשמנה ראשים. 1) יעקב בחר לו יהו. 2) למה בחר בו מכל העמים. 3) ישראל אור הגוים. 4) סלוק שכינה מישראל. 5) שכינתא בגלותא. 6) לכו נא ונכחה יאמר ה'. 7) ה' אלהיך סוּרְךָ. 8) נאולי ה'.

1.

יעקב בחר לו יהו

א. אשריכם ישראל האיך הקביה היבב אתכם! מה שלא עשה לכל אומה ולשון. שנאמר כח מעשיו הגיד לעמו ונוי (תהלים קיא-ו), וכתוב מניד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל (שם קמדיט-ו), וכתוב לא עשה כן לכל נוי ומשפטים כל ידעים הללויה (שם, שם, כ).
ב. משל לבן מלכים שהזוירו אביו שלא יתקל בכל דבר וילקה, והוא חביב עליו כבבת עינו, כך הקביה הזהיר לישראל על המצות, למה? שהם חביבין עליו יותר מן המלאכים. שנאמר (דברים יד-א) בנים אתם לה' אלהיכם, וכן דוד: אומר (תהלים צט-ח) ה' אלהינו אתה עניתם אל נושא היית להם ונוקם על עלילותם.

ג. וזהו מה שאמר הקביה בראש הדברות אנכי ה' אלהיך (שמות כ"ב). רבי אחא ברבי חנינא פתח בו: (תהלים נ"ז) שמעה עמי ואדברה, איר שמעון בן יוחאי: אמר להם הקביה

הערות פרק סא

א. תנחומא וירא סימן מו. ב. שמיר פיל אות ה. ג. שם פכ"ט סימן ד. ועיין במסיקתא דריב פסקא י"ב, ובמבילתא משפטים ס"כ.

בבלי

פעמים נותן פעמים אינו נותן, אבל הקביה אינו כן, כשהוא אומר להיטב סיד הוא מיטב, אמר כלעם לא איש אל ויכזב, חזר ואמר ההוא אמר ולא יעשה - איר שמואל ביר נחמן הפסוק הזה לא ראשו סופו ולא סופו ראשו, שהוא אומר לא איש אל ויכזב וכי וחזר ואמר ההוא אמר ולא יעשה. אלא בן אדם - ההוא אמר ולא יעשה, אבל הקביה אומר ועושה נזר ומקיים.

ד. רבי תנחום בר חנילאי פתח: אמרות הן אמרות טהורות (תהלים יבז), כלום אמרות הן הן אמרות אבל אמרות בשר ודם אינן אמרות? אלא בנוהג שבעולם, מלך בשר ודם נכנס למדינה ובני המדינה מקלסין אותו וערב לו קילוסן, אמר להם למחר אני בונה לכם דימוס, למחר אני בונה לכם מרחצאות, למחר אני מכניס לכם את אמת המים, ישן לו ולא עמד - היכן הוא והיכן אמרותיו? אבל הקביה אינו כן, אלא והי אלהים אמת (ירמיה יז), ולמה הוא אמת? אמר רבי אבין לפי שהוא אלהים חיים ומלך עולם.

ה. ד"א לא איש אל ויכזב - אינו כבשר ודם, בשר ודם קונה אורבים טצא אחרים ישיב מהם כופר בראשונים, והוא אינו כן - אי אפשר לו לכזב בשבועת אבות הראשונים.

הערות

ד. תנחומא חוקת אות ד', ויקיר פביא סימן א' ילקוט ריש פ' אמור, ילקוט ריש חקת ופסיקתא רבתי פ'ר סימן ד'. ה. תנחומא בלק אות כא. בילקוט בלק רמז תשיח, ובמיר פ"ב אות כ.

פרק נט

ובו ז' סימנים

אֲהַבְתִּי אֶתְכֶם אָמַר ה'

א. אין מעשה של הקביה כמעשה בשר ודם! ב"ו כל זמן כל ימים שאוהבו הי אהבה במקומה, ואם מת אהבה מתכבטלת, אבל הקביה אינו כן, מת אברהם והיתה אהבתו מתקיימת ליצחק בנו, שנאמר ויהי אחרי מות אברהם ויברך ה' את יצחק בנו (בראשית כה"א).

ב. זשיה חכו סמתקים (שה"ש הדסו). מלך ב"ו אם יש לו אוהב הוא מחבבו, ואם חלה אותו האוהב משלח ומבקרו, ואם מחבבו ביותר הוא הולך ומבקרו, שמה אם יצא לאכסניא יכול שיצא המלך עמו - אבל מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא היה אוהב ליעקב, שנאמר ואהב את יעקב, (מלאכי א"ג) ומתה דבורה ובה לבקרה, וכשיצא לאכסניא

הערות פרק נט

א. תנחומא נ"ח סימן ז'. ב. שם ויצא סימן כ"ב ובילקוט שה"ש רמז תתקצ"א תנחומא

כמ. בנייהג שבעולם מלך ב"ו דוכוס יש לו לקוטינינטוס, והם נושאים עמו במשאווי המלכות, וכשהם שרים נושאים אף בכבודי שהוא מתכבד מתכבדו עמו, אבל הקביה אינו כן. אין לו לא דוכוס ולא אפרכס ולא משנה, שנאמר אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכנבורותיך (דברים ג'כד).— אין אחר עושה מלאכתו אלא הוא, וכן הוא אוסר אנכי הי עושה כל וגו' מי אתי (ישעיה מד'כד).— אין אחר נושא עמו משאו אלא הוא, שנאמר אני עשיתי ואני אשא וגו' (שם מ"ד). לפיכך הוא מתקלס לבדו, שנאמר יהללו את שם הי כי נשגב שמו לבדו (תהלים קמח"ט).

הערות

כמ. שויט מזמור קמ"ט אות א, ועיין שם מזמור כ"ד אות ד. ובביר פא סימן ג. ופי' סימן ה.

פרק נח

ובו הי' סימנים

לא איש אל ויכב

א. לא איש אל ויכב (במדבר כ"ד). איך שמואל, אמר הקביה לעשות טובה.— לא איש אל ויכב, לעשות רעה.— ההוא אמר ולא יעשה.
ב. אדם שהמלך אהבו, סבכרו בכסף וזהב ובגדים ומעשרו, והוא הולך בספינה, והרוח בא ומאבד הספינה — היכן מתנתו של מלך? הרי ככרו ועשרו, שטא יכול הצילו מן הים ומן הלסטיין? אבל הקביה אינו כן, אלא נותן מתנה לאדם ומשאריו, שנאמר יברכך הי וישמרך (במדבר ז'כד). ברך לאברהם ושטרו, שנאמר והי ברך את אברהם בכל (בראשית כ"ד). ברך ליצחק ושטרו, שנאמר ויברך הי את יצחק בנו (שם כ"ד). ברך ליעקב ושטרו שנאמר וירא אלהים אל יעקב עוד וגו' ויברך אותו (שם לה"ט).

ג. ראה מעשה של הקביה שאינו כמעשה בשר ודם! אומר אדם ליתן לחבירו מתנה פעמים

הערות פרק נח

א. ירושלמי תענית פ"ב, בביר פני' ובביר פני'. והנה על מה שירדשו לעשות רעה ההוא אמר ולא יעשה, מצינו בב"ו בפירקי דרי"א (פרק מ"ה) ומובא בילקוט המכורו לישעיה) רשב"י אומר כשנגלה הקביה למשה מתוך הסנה לשלחו למצרים אמר משה לפני הקביה: רבון העולם! הושבע לי שכל מה שאני מבקש לעשות את עושה, שלא אדבר דברים לפני פרעה ולא אעשה ויהרגני, ונשבע לי שכל מה שהוא מבקש הוא עושה חוץ משני דברים, מלהכנס לארץ ויום המיתה, ומניין שנשבע לו? שנאמר בי נשבעתי יצא מפי צדקה דבר ולא ישוב (ישעיה מה'כג).— ב. תנחומא נח סימן ז. ג. תנחומא וירא סימן לו, בביר פני' אות ה, בילקוט וירא רמז צא, ובירושלמי תענית פ"ב, היא.

תנחומא

כל בשר יבואו – מהו שומע תפלה? איר פנחס בשם רבי מאיר ורבי ירמיה בשם רבי חייה בר אבא: בשעה שישראל מתפללין אין אתה מוצא שכולן מתפללין כאחד, אלא כל כנסיה וכנסיה מתפללת בפני עצמה, הכנסת הזו תחלה ואח"כ הכנסת האחרת, ומאחר שכל הכנסיות נוסרות את כל התפלות, המלאך הממונה על התפלות נוטל כל התפלות שהתפללו בכל הכנסיות כולן ועושה אותן עשרות ונותן בראשו של הקביה, שנאמר עדיך כל בשר יבאו, ואין עדיך אלא עטרה, שנאמר (ישעיה סמ"ח) כי כלם כעדי תלכשי, וכן הוא אומר (שם) ישראל אשר כך אתפאר, – שהקביה מתעמר בתפלתן של ישראל שנאמר (יחזקאל טז) ועטרת תפארת בראשה.

כד. ד"א שומע תפלה וכו': איר יהודה בר שלום בשם רבי אלעזר, בשר ורם אם בא עני לוטר דבר לפניו אינו שומע הימנו, אם בא עשיר לוטר דבר מיד הוא שומע ומקבלו אבל הקביה אינו כן, הבל שוין לפניו – הנשים, והעבדים והעניים והעשירים: תדע לך, שהרי משה רבן של כל הנביאים, כתיב בו מה שכתוב בעני, במשה כתיב (תהלים צ"א) תפלה למשה איש האלהים, ובעני כתיב (שם קב"א) תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שחו. זו תפלה וזו תפלה, להודיעך שהכל שוין בתפלה לפני המקום, תדע לך! כשיצאו ישראל מסצרים דרך אחריהם פרעה, שנאמר ופרעה הקריב, וכתיב ויצעקו אל ה' התחיל משה אף הוא מתפלל לפני המקום, א"ל הקביה למשה: מה אתה עומד ומתפלל? כבר התפללו בני ושמעתי תפלתן, שנאמר מה תצעק אלי.

כז. כך אמר דוד: רבנו של עולם! אפילו רשע שבישראל כשיבא לקרוא לפניך ענה אותו מיד, אמר ליה הקביה: חייך! עד שלא יקראני עניתיו, שנאמר וקראני ביום צרה אחלצך ותכבדני (תהלים נ"ט), ואומר יקראני ואענהו (שם צ"א ט"ו), ואומר והיו טרם יקראו ואני אענה ונני (ישעיה ס"ה כ"ד), ואעפ"כ צריך שתהא קריאתו באמת, שנאמר קרוב ה' לגל קוראיו (תהלים קמ"ח), יכול לכל? תלמוד לוטר לכל אשר יקראוהו באמת.

כח. הה"ד ואם בא לראות שוא ידבר לבו יקבץ און לו (תהלים ס"א), כשבאין לבקרני אומרים לי כפיהם הקביה ירחם עליך! ומתפללים עלי כפיהם, אבל בלבם יבקשו און לי, יצא לחוץ ידבר, בפני מתפללין עלי וכשיוצאין לחוץ מדברין יחד עלי ומתלחשין יחד כל שונאי עלי.

כט. ד"א קרוב ה' לכל קוראיו (תהלים קמ"ח), רבי יודן אמר: ב"ו יש לו פטרון אם באה לו צרה אינו נכנס אצלו שתאום אלא הולך ועומד על פתח חצירו של פטרונו וקורא לבן ביתו והוא אומר לו איש פלוני בחוץ נשמא סבניסו ושמא מניחוס, אבל הקביה אינו כן אם באת לו צרה לא יקראו לא למיכאל ולא לנבריאאל אלא לו צנוח והוא יענה לך, ד"א הוא דכתיב (יואל ג') כל אשר יקרא בשם ה' ימלט.

בנוהג

הערות

תת"ס, ועיין חגיגה דף ג. כ"ה, שמ"ר שם סימן ד, בילקוט תהלים רמז תתניה ועיין במדרש חזית (בי"ג). כ"ו, מדרש תהלים מזמור ה, אות א, בירושלמי סנהדרין פ"י, ונשנה המאמר בפסיקתא דרב כהנא פסקא שובה, ויק"ר פ"ז אות א, איכה רבתי פ"ג ס"ט, פ"י טוב ה' לקויו, בפסיקתא רבתי פ"ג ובתנחומא מצורע אית י"ח, כ"ז, שו"ט מזמור ט"א, אות ג, כ"ח, ירושלמי ברכות פ"ה ה"ט, שו"ט מזמור ד' סימן ג.

ש"ט

שמע הן יושבים לכבודי, ואני על גבן. שנאמר (תהלים פ"א) אלהים נצב בעדת אל. איר חני בשם רבי יצחק עומד אין כתיב כאן אלא נצב – אטימוס (פ"י הערוך מוכן ומזומן שם טרם בואו. וכן פירשיו!). כמה דתיסא ונצבת על הצור (שמות ל"ב) כתיב (ישעיה ס"ד) והיה טרם יקראו ואני אענה. רבי שמואל בר חייא ורבי יודן בשם רבי חנינא: על כל שבח ושבח שישראל משבחין להקביה משרה שכינתו עליהם, מה טעם? – (תהלים כ"ד). ואתה קדוש יושב תהלות ישראל.

י"ט. ההיד (מ"ב ר"ג) עמי מה עשיתי לך ומה הלאתיך ענה בי! – אמר רבי ברכיה משל למלך ששלח שלחין שלו למדינה ועמדו בני המדינה ושמשו לפניהם באימה וביראה וברתת ובזיע. כך אמר להם הקביה לישראל שלחתי לכם שלשה שלוחין משה אהרן ומרים, שמא אכלו מכם, שמא שתו מכם, שמא הטרחיו עליכם כלום, לא מזכותן אתם מתפרנסין? – איר יצחק משל למלך ששלח פרוודונמא (איגרת של נזירת המלך – מ"כ). שלו למדינה מה עשו בני המדינה? עמדו על רגליהם ופרעו את ראשיהם וקראוה באימה וביראה ברתת ובזיע כך אמר הקביה לישראל הרא פסודונמא דירי לא הטרחתי עליכם, ולא אסרתי אליכם שתהיו קורין קיש לא עומדין על רגליכם ולא פורעין את ראשיכם אלא בשבתך בכיתך ובלכתך בדרך ובשכרך ובקוטך (דברים י"ז).

כ. אמר רבי אלעזר מה אני מקיים ובתורתו יהנה יומם ולילה? אמר ליה רבי יהושע: זו קריאת שמע. שאם אדם קורא אותה שחרית וערבית מעלה עליו הקביה כאלו ינע בתורה יומם ולילה.

כ"א. אמר הקביה בעולם הזה היה יחיד צועק אלי ואני שומע אליו, אבל לעולם הבא אתם צועקים אלי ומיד אענה לכם. אמר הנביא חנון יחנך לקול ועקך כשמעתו ענך (ישעיה ל"ט).

כ"ב. ההיד והיה טרם יקראו ואני אענה. (ישעיה ס"ד) שני פעמים הוא אומר בפסוק ואני ואני, ומשה אמר (דברים ל"ב) ראו עתה כי אני אני הוא. אל כל מי שהוא עושה רצון המקום ומכוין את לבו בתפלה שומע לו בעולם הזה וכן לעתיד לבא, שנאמר והיה טרם יקראו ואני אענה – בעוה"ז, ולעיל – הם מדברים ואני אשמע. כך א"ל הקביה למשה איך מה תצעק אלי (שמות י"ט)? והיה טרם יקראו ואני אענה.

כ"ג. אמר ר' אלעזר בן פדת: בשר ודם אם שומע דברי אדם עושה דינו, אם לא שמע אינו יכול לכון דינו, אבל הקביה אינו כן, עד שלא ידבר אדם הוא יודע מה בלבו, וכן בשלמה אומר (ד"ה א"כח) דע את אלהי אביך ועבדהו וגו' (שם) וכל יצר מחשבות מבין עד שלא יצרה מחשבה שבלבו של אדם הוא מבין.

כ"ד. ר"א מה תצעק אלי (שמות י"ט): ההיד (תהלים ס"ג) שומע תפלה עריך כל

הערות

י"ט. ויקיר פכ"ז סימן ו. שהש"ר פ"ד וכמדבר רבה פ"י. ועיין בתנחומא אמור, ובתלמוד תענית פ"ק, ומררש משלי סימן יב. ובענין קריאת קיש שלא פורעין ראש עיין ב"י א"ח פ"י ס"א, ובהנריא ס"ח סק"ו. כ. במדרש תהלים מזמור א. סימן יז. ובתלמוד מנחות דף צ"ט, ע"ב. בשם רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי. כ"א. תנחומא משפטים סימן ט. כ"ב. כ"ג. שמיר פכ"א סימן ג. ועיין במכילתא ובירושלמי ר"ח פ"א. ואגדת בראשית פ"ב. כ"ד. שמיר שם סימן ד. מדרש תהלים מזמור יב. וסוף מזמור פ"ח, ובילקוט תהלים רמז

יג. וסנין שאדם עומד ומתפלל ומהרהר בתוך לבו וקרוב הקביה לשמוע את תפלתו? שנאמר (תהלים סה:ג) שוטע תפלה עדיך כל בשר יבואו. אמר לו הקביה לדוד מה אמרת בקראי ענני אלהי צדקי (שם ד). חידך! עד שלא תקראני אני אענה אתכם. שנאמר (ישעיה סה:כד). טרם יקראו ואני אענה.

יד. אמר הקביה כשם שאני זקוק להוריד נשמים ולהשיב רוחות ולהוריד טללים, אף אתה זקוק לברכני, וזהיר להתפלל לפני! לא תהא רואה את עצמך בשעת הרנוחה לבזה את התפלה. וכיון ששניע הצרה תהא עומד ומתפלל - לא בני! לא תעשה כן! אלא קודם שתבא הצרה תהא מקדים ומתפלל. שנאמר היעריך שועך לא בצר וכל סאמצי כח (איוב ל"ט).

טו. ילמדנו רבינו עד כמה תפלות חייב אדם להתפלל ביום? כך שנו רבותינו אין מתפללין יותר משלש תפלות שתקנו אבות העולם. בא דוד ופירש ערב ובוקר וצהריים ונוי (תהלים נה:יח). לפיכך אין אדם רשאי להתפלל יותר משלש תפלות ביום. ורבי יוחנן אמר ולואי מתפלל אדם והולך כל היום כולו!

שאל אנטונינוס את רבינו הקדוש מה להתפלל בכל שעה? אמר ליה: אסור. אמר ליה, למה? אמר ליה שלא תהא ניהג קלות ראש בנבזרה. לא קיבל מסנו. מה עשה? השכים אצלו איל; קרוי ברא! (אילי ב"ב ו' - יחי = עם לעבעו). לאחר שעה נכנס אצלו איל (אמנה רטוק) [אספרטור]! (Imperator = מושל). לאחר שעה איל שלום עליך מלך! - איל מה אתה סבזה על המלכות? איל ישמע אזניך מה שאתה מוצא ספיק! ומה אתה בשר ודם השואל בשלושך בכל שעה אתה אוסר כן, הסבזה מלך מלכי המלכים הקביה על אחת כמה וכמה שלא יהא מטריח בכל עת. רבי יוסי בן חלפתא אוסר עתים הם לתפלה. שנאמר ואני תפלתי לך הי עת רצון (תהלים ס"ד).

טז. רבי ירמיה אמר דרשו הי בהמצאי (ישעיה נה:י). היכן הוא מצוי? בבתי כנסיות ובתי מדרשות. אמר רבי (יצחק ב"ר אליעזר) ולא עוד אלא שהשיית עומד על נכס. שנאמר (תהלים פ"א) אלהים נצב בעדת אל.

יז. (ולענין קריאת שמע) כתוב בתורה ואמר עליהם שמע ישראל (דברים כ"ג). - מאי שנא שמע ישראל? אמר להם הקביה, לישראל אפילו לא קיימתם אלא קיש שחרית וערבית אין אתם נמסרים בידם.

יח. כך אמר הקביה: כשישראל נכנסים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות וקורין קריאת שמע

הערות

יג. דברים רבה פ"ב אות יוד. ועיין ירושלמי ברכות פ"א. תדביא רבה פ"ב. מדרש תהלים מזמור ד. ומזמור קלד. בילקוט תהלים רמז תרעה. וגם רמז תתפיג מזמור קלד. ילקוט שמואל ב' רמז קס"ג. יד. תנחומא מקץ סימן יד. ועיין בתורת כהנים קדושים פיג ובברכות דף לה. ע"א. בסנהדרין דף ס"ד. ע"ב. טו. תנחומא מקץ את יב. עיין משנה ברכות דף ב'. ע"א. עיין שם בנמצא ובירושלמי ברכות פ"ה. ה"א. מדרש תהלים מזמור נה. ובתנחומא חיי אות ה. וסוף הטאמר נשנה בשמיקתא פסקא שובה ובירושלמי מכות פ"ב. ה"ט. ש"ש מזמור סא. ומדרש איכה פ' סכותה. טז. ירושלמי ברכות פ"ה. ה"א. יז. בבלי סוטה דף סא. ע"ב. יח. ב"ר פ"ה אות ז. עיין ברכות דף ה. ובש"ש מזמור כב. אות יט. ובפסיק' דריב"פ החורש. ויקר

יוצאה בת קול ואומרת תשנה לשנה הבאה כיום הזה, כאדם שהוא נותן פרי חדש לחבירו ואוסר יהי רצון שתשנה ותתן לי לשנה הבאה!

ה. בשר ודם יש לו פטרון והולך אצלו (אוהבו) פעם אחת והוא מקבלו, שנייה והוא מקבלו, שלישית אינו נראה לו, רביעית אינו נפנה לו, אבל הקביה אינו כן כל זמן שאתה מסריח עליו הוא מקבלך.

ו. ההיד שומע תפלה עדיך כל בשר יבאו (תהלים סה:ט). מלך בשר ודם יביל לשמוע מן שנים ושלושה בני אדם ואינו יכול לשמוע מן כולן, אבל הקביה אינו כן. אלא הכל מתפללים והוא שומע תפלתם כאחד. בשר ודם מתלאה אונו משמוע ומתלאה עינו מראות אבל הקביה לא תשבע עינו מראות ולא תמלא אונו משמוע - הוי שומע תפלה. בשר ודם נכנס לבית הכנסת ומצא צבור מתפללין מתפלל עמהם והקביה שומע את כולן לכך נאמר שומע תפלה.

ז. והקביה מבקש שיתפללו הבריות לפניו ויקבלם.

ח. מפני שהקביה מתאוה לתפלתן של צדיקים, ואמר רבי יצחק למה נמשלה תפלתן של צדיקים כעזר? - מה עזר זה שמהפך התבואה בנורן ממקום למקום, כך תפלתן של צדיקים מהפכת סדויותיו של הקביה ממדת רגזנות למדת רחמנות.

ט. רבי פנחס בשם רבי אבא אומר: המלאך שהוא ממונה על התפלה הוא מסתין עד שמתפללת כניסה אחרונה שבישראל ועושה מהן עטרה ונותנה בראשו של הקביה. שנאמר ברכות לראש צדיק (משלי יוד:ט) - צדיק זה הקביה, שכתוב בו צדיק וישר הוא (דברים לב:ד).

י. דרש רבא, מאי דכתיב (תהלים קסז:א). אהבתי כי ישמע ה' - אמרה כנסת ישראל לפני הקביה רבש"ע! אימתי אני אהובה לפניך? בזמן שאתה שומע בקול תחנוני.

יא. וכן אמר דוד שויתי ה' לנגדי תמיד (תהלים סז:ח). האי שויתי מאי דריש ביה? ההוא סיבועי ליה לכדברר חנא בר ביזנא. דאמר רב חנא בר ביזנא אריש חסידא: המתפלל צריך שיראה עצמו כאלו שכינה כנגדו, שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד.

יב. וכן אנו מוצאים ביעקב אבינו מה שכתוב ויחן את העם אשר אתו (בראשית לב:ח). מה עשה? ויין סבפים והלבישן לבנים מכחיין והתקין עצמו לשלשה דברים: לתפלה ולדרון ולמלחמה. לתפלה מניין? - ויאמר יעקב אלהי אברהם ואלהי אבי יצחק ונוי (שם י:י). מה כתיב אחריו? קטנתי מכל החסדים ומכל האמת ונוי הצילני נא מיד אחי מיד עשו (שם יא:יב). א"ל הקביה אתה קראת אותי (בתפלה!) הייך שאני מצילך. שנאמר הוא יקראני אבי אתה אלי וצור ישועתי (תהלים פט:כז).

ומניין

הערות

ה. שויט מוזר נ"ה אות ה' ובילקוט רמז תשיענ. ו. שויט מוזר נ"ה סימן ב. ובשמיד פ"א אות ד. ז. שויט מוזר ה' סימן ז. ח. בבלי יבמות דף סה, ע"א. ט. שויט מוזר י"ט, אות ה'. ומזמור פ"ח ועיין בשמיד י"ט. י. בבלי ר"ה דף טז, ע"ב. י"א. סנהדרין כב, ע"ב. י"ב. תנחומא סדר וישלח אות ה'. ומבא בילקוט וישלח רמז ק"א, ובלקח טוב וישלח. קהיר פ"ט וביר פ"ח.

דברים

פרק נו

ובו כ"ט סימנים

קרוב הי' לְכָל קוֹרְאָיו

(שומע תפלה)

א. מן המצר קראתי יה (תהלים קיח:ד). מה הוא מן המצר ז - בכל לשון שישיראל קוראין להקביה עונה להם. קראוהו בשדי - ואל שדי יברך אותך (בדאשית כח:ג). וענה אותם בשדי - אני אל שדי פרה ורבה (שם להיא). קראוהו באלהים. - ונצעק אל ה' אלהי אבותינו (דברים כד:ז). וענם באלהים. וירא אלהים את בני ישראל וידע אלהים (שמות כ:ה). קראוהו כהי - ונצעק אל ה'. וענה אותם כהי - וישמע ה' את קולנו (שם, שם). וקראוהו ביה וענם ביה. - מן המצר קראתי יה וענני במרחב ידו. וכן הוא אומר בקראי ענני אלהי צדקי. בצר הרחבתי לי (תהלים ד:ב). בכל לשון שקראוהו. וכן הוא אומר מי נוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כהי אלהינו בכל קראנו אליו (דברים ד:ז).

ב. מה זה שאמר הכתוב כי מי נוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו (דברים ד:ז). איר זעירא: אדם יש לו אוהב כל זמן שהוא מבקש ממנו צרכיו ושאלותיו הוא שונאו ומרחקו. אבל הקביה אינו כן. כל זמן שאדם מבקש צרכיו ושאלותיו הוא מחבבו ביותר שנאמר קרא אלי ואענך ואנירה לך (ירמיה לג:ג). אמר רבי זעירא אדם יש לו בן בית. פעם ראשונה הוא מושיבו על המטה. כשהוא נכנס שניה אצלו מושיבו על הכסא. שלישית על המספסל. רביעית אסר לו כמה דוחק זה עלי ומטריחני! אבל הקביה אינו כן. כל מה שישיראל דחקים ובאים למקום תפלתו. שסחה הוא לפניו. לכן נאמר כהי אלהינו בכל קראנו אליו (דברים ד:ז).

ג. אמר רבי פנחס בשם רבי יהודה: עבודה זרה נראית קרובה והיא רחוקה. אבל הקביה אינו כן. נראה רחוק והוא קרוב ממנו. אדם נכנס לבית הכנסת ועומד ומלחש שם תפלתו והקביה מאזין. הלא הוא דכתיב כהי אלהינו בכל קראנו אליו.

ד. איר אבהו בשם רבי יוסי בר חנינא: אדם יש לו עסק אצל מלכות. פעמים שהוא נותן כמה ממון עד שמגיעין אותו אצל המלך. כיון שהגיע אצל המלך. ספק עושה לו שאלתו ספק אינו עושה לו שאלתו. אבל הקביה אינו כן. אלא אדם יורד לתוך שדהו ועמד באמצע השדה ומבקש רחמים על עצמו ועל ישראל ועל ארץ ישראל. שנאמר השקיפה ממעון קדשך מן השמים ונוי (דברים כד:טו). ולא עוד אלא שהיה אומר אינו זו סכאן עד שתעשה צרכי היום הזה. שכתוב אחריו היום הזה הי' אלהיך מצוך לעשות ונוי (שם, כד:טו). אמר ריש לקיש יוצאה

הערות פרק נו

- א. מדרש תהלים מזמור קיח, אות ט. ומובא בילקוט תהלים רמז תתע"ה.
 ב. שריט מזמור ד, אות נ. ג. שם, טב. ובירושלמי ברכות פ"ט, ה"א. ד. תנחומא תבא אות ב. ומובא בילקוט תבא רמז תתקל"ח.

ש"ט

ואימתי אתה מעלה עולה ואני מקבלה כשתנקה כפרך מן הנזל. אמר דוד: מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו ובר לבב (תהלים כד, ניד).

יד. זהו שאמר הכתוב (ירמיה ט"ב). כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי (ירמיה ט"ב). אמר איתן אני השכלתי (משכיל לאיתן האזרחי (תהלים פס"א). אמר לו הקב"ה השכלת - כי באלה חפצתי (ירמיה שם). כל מי שיקלסני לא יקלסני אלא באלה. וכן הוא אומר כי חסד חפצתי ולא זבח (הושע ל"ז). אמר לו חסד חפצת ובחסד אקלסך. שנאמר ולך ה' חסד (תהלים סב"ט).

טו. אמר רבי אלעזר: גדול העושה צדקה יותר מכל הקרבנות. שנאמר (משלי כא"ט). עשה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח.

טז. ודוד אמר לבו נרננה לה' וכו' נקדמה פניו בתורה. (תהלים צה"ב). גדול התורה מן הקרבנות שנאמר בזמירות נריע לו. וכן יונה אומר ואני בקול תודה אזבחה לך (יונה ב"ד).

יז. איר יהושע בן לוי מאי דכתיב שיר המעלות לדוד שמחתי באומרים לי בית ה' נלך (תהלים קכ"א). אמר דוד לפני הקב"ה: רבש"ע שמעתי בני אדם שאומרים מתי ימות זקן זה ויבוא שלמה בנו ויבנה בית הבחירה ונעלה לרנל ושמחתי. אמר ליה הקב"ה (שם, פד"א). טוב יום כחצריך מאלף, טוב לי יום אחד שאתה עוסק בתורה ולפניו מאלף עולות שעתיך שלמה בך להקריב לפני על נבי המזבח.

יח. ואיר יהושע בן לוי: בא וראה כמה גדולים נמוכי הרוח לפני הקב"ה בזמן שבית המקדש קיים אדם מקריב עולה שכר עולה בידו, מנחה שכר מנחה בידו, אבל מי שדעתו שפלה מעלה עליו הכתוב כאלו הקריב כל הקרבנות כולן. שנאמר (תהלים נא"ט). זבחי אלהים רוח נשברה. ולא עוד אלא שאין תפלתו נמאסת שנאמר (שם) לב נשבר ונרכה אלהים לא תבזה.

יט. אמר הקב"ה: בעולם הזה נתכפר להם על ידי קרבנות ולעולם הבא אני מוחל עונותיהם שלא בקרבן. שנאמר אנכי אנכי חוא מוחה פשעך וחסאתך לא אזכור (ישעיה נ"ב).

הערות

יד. מדרש תהלים מזמור פ"ט סימן א. ומובא בילקוט תהלים רמז תת"ס. טו. בבלי סוכה דף ט"ז, ע"ב. טז. שו"ט מזמור צ"ה אות א. יז. סכות דף ט, ע"ב. שבת דף ל, ע"א. ובשו"ט מזמור קכ"ב. אות א. יח. בבלי סנהדרין דף ס"ג, ע"ב. ובסוטה דף ה, ע"ב. ועיין מדרש אבא גריון פ"ז ובויקרא פ"ז אות ב. יט. תנחומא שמיני סימן ה, ומובא בילקוט המכירי לישעיה נ"ב.

ז. אמר רבא עולה דורון היא. היכי דמי? אי דליכא תשובה. — זכח רשעים תועבה (משלי ככ"ז), ואי דאיכא תשובה — והתניא עבר על מצות עשה ושב לא זז משם עד שמוחלים לו (כלומר אף בלי קרבן!).

ח. ורוח הקודש צווחת (ירמיה י"ד) אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי. אשר לא צויתי לאברהם לשחוט את בנו. אלא אמרתי לו אל תשלח ירך אל הנער ונני (בראשית כב"ב). וכי ולא דברתי ליפתח להקריב לי את בתו. ולא עלתה על לבי שיפול מלך מואב ביד מלך ישראל וימריב לי בנו בכורו.

ט. זהו שאמר הכתוב זכח רשעים תיעבת ה' (משלי ט"ח). רבי יהושע בשם רבי חנניה אומר. לפי שבלעם אמר לבלק בנה לי בזה שבעה מזבחות (במדבר כ"א). כלומר שהקביה חפץ בקרבנות. שכן איוב אמר לרעיו ועתה קחו לכם שבעה פרים ושבעה אילים (איוב מ"ח). אמר לו הקביה לבלעם: רישע! איני חפץ בקרבנות שלך! זכח רשעים תועבת ה'. ובמה אני חפץ? — בתפלה. שנאמר ותפלת ישרים רצונו (משלי ט"ז).

י. ראה האיד הקביה סולח לעונותיהם של ישראל ומה היו מקריבין להקביה? — והקריב על זבח התודה (ויקרא י"ב). אלא אמר הקביה מי שאין לו ולא כלום יביא דברים שנאמר קחו עמכם דברים ושובו אל ה' (הושע י"ג). ותאמר שהוא מקובל? אמר הקביה הן ונשלמה פרים ששתינו. למה? — שאין תשובה לפני הקביה יותר מן הודויה.

יא. אין הקביה מבקש לא זבח ולא עולה, ומהו מבקש? — תפלת ישרים. וכן הוא אומר כי לא תחפץ זבח ואתנה עולה לא תרצה (תהלים נ"א).

יב. ההיד רגזו ואל תחטאו אמרו בלבבכם (תהלים ל"ד). אמר הקביה לישראל אני אמרתי לך כשאתה מתפלל התפלל בבית הכנסת שבעירך. ואם אין אתה יכול להתפלל בבית הכנסת, התפלל בתוך שדך. ואם אין אתה יכול להתפלל בתוך שדך, התפלל ביתך. ואם אין אתה יכול להתפלל בתוך ביתך התפלל על מטתך. ואם אין אתה יכול להתפלל על מטתך הרהר בלבך. ההיד אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה. מהו ודומו סלה? אמר רבי יוחנן — ובלבד שתידום מאותה עכירה שבידך. ואם אתה עושה כן. מה כתיב אחריו? זכחו זבחי צדק — מעלה אני עליך כאלו בנית מזבח והקרבת עליו עולה וקרבנות הרבה. זכח אין כתיב כאן אלא זבחי.

יג. מיד וידבר ה' וכי צו את אהרן וכי זאת תורת העולה (ויקרא א"ב). אמר הקביה קיימו מה שכתוב למעלה מן הענין ואחר כך וזאת תורת העולה. למה? — כי אני ה' אהב משפט שונא נזל בעולה (ישעיה ס"ח). אפילו בעולה. מה כתיב למעלה מן הענין? והיה כי יחטא ואשם והשיב את הגולה אשר נזל (ויקרא ר"ב) ואח"כ זאת תורת העולה. אם בקשת להקריב קרבן לא תגזול לאדם כלום. למה? כי אני ה' אהב משפט שונא נזל בעולה ואימתי

הערות

ז. זכחים דף ה' ע"ב. ח. תנחומא בחקתי סימן ה' ובבלי תענית דף ד' י"ג. מדרש תהלים מזמור יז. סימן א. ומזמור צ. סימן א. ובילקוט תהלים רמז תתמ. ומובא גם בילקוט משלי רמז תקנ"ג. י. תנחומא צו את ה'. י"א. שו"ט מזמור קב. אות א. י"ב. שם מזמור ד. אות ט. ובפסיקתא פסקא עניה סוערה. ובפסיקתא דריב פסקא שובה. ועיין בירושלמי ברכות פ"א הי"ב. י"ג. תנחומא צו את ב. ובילקוט צו רמז ת"פ.

לה: בעולות וזבחים כשמוע בקול ה' ?! (שיא טהוב).

ב. אוי להם לנרפנים שהם נושאים שמו של הקביה חנם! — שלא יהיה אדם לומר לה: עולה. לה: מנחה. לה: שלמים. אלא עולה לה: מנחה לה: שלמים לה: מנין? תלמוד לומר קרבן לה: (ויקרא א"ב). ובני אדם שמחפשים את שמו חנם).

ג. ובתורה כתיב את קרבני לחמי לאשי (במדבר כח"ב). — איל הקביה למשה: אמור להם לישראל לא- שאני צריך לקרבנות; כל העולם כולו שלי הוא, דבהמה שאתם מקריבים אני בראתי אותה, וכן הוא אומר (תהלים נ"ח) לא על זבחך אוזיחך וכו'; אם ארעב לא אומר לך. — אין לפני אכילה ושתייה. אמר רבי יצחק כתיב את קרבני לחמי לאשי, וכי יש לפני אכילה ושתייה? למוד ממלאכי השרת (תהלים כ"ד) משרתי. אש ליהושע סהיבן ניווני? רבי יודן אמר רבי יצחק מיו שכינה הם ניוונין, שנאמר (משלי ט"ז) באור פני מלך חיים. אמר רש"י כל כתיב עולת תמיד העשויה בהר סיני. אם תאמר שיש לפני אכילה ושתייה למד משה. דאם מה כתיב בו: (שמות ל"ד) ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ונני אלו היה לפני אכילה ושתייה היה. אוכל ושותה. — הוי אם ארעב לא אומר לך (כלומר לא אומר לך כי ארעב ואני צריך לקרבנות!).

ד. זה שאמר הכתוב כי מי בשחק יערך לה: ידמה לה: במני אלים (תהלים ס"ג). אמר הקביה אילו הייתם סבקש קרבן לא הייתי אומר לפיכאל שיקריב לי קרבן? (נפמי אני סבקש קרבן? — מישראל וכן הוא אומר בלחם הפנים פנים השבת פנים השבת; וענין פני לפני ה' תמיד) (ויקרא כ"ד). וכתיב הירצה ה' באלפי אלים בהסבות נחל. — שכן? (פניקה ד"ו). ונ"י.

ה. שלא יטען צורך לומר שלפניו יש אכילה ושתייה. מי היה מקריב לו ער: שלא עמדו ישראל? — אמרה ר' הוה הקודש על ידי דוד כי מי בשחק יערך לה: מי היה מקריב לו קרבנות?

ו. תנא: אמר רבי שמעון בן עזאי, כוא וראה מה כתיב בפרשת קרבנות! שלא נאמר בהם לא אל ולא אלהים אלא לה: שלא ליתן פתחון פה לבעל הדין לחלוק. ושם אמר לאכילה הוא צריך? תלמוד לומר (תהלים נ"ח) לא על זבחך אוזיחך ונני אם ארעב לא אומר לך ונני האוכל בשר אבירים ונני. לא אמרתי לכם זבחו כדי שתאמר אעשה רצוני, ויעשה רצוני, ולא לרצוני אתם וזבחים אלא לרצונכם אתם וזבחים, שנאמר (ויקרא י"ד) לרצונכם תזבחוהו.

אמר

הערות

ב. עיין ביר פ"א אות יג. ובנדרים דף יוד. תיב סדר ויקרא פ"ב ספרי האינו פ"מקא ש"ו. וילקוט ויקרא רמז ג. וילקוט האינו רמז תקס"ב. ג. במ"ד פכ"א אות ט"ו. ועיין שם פירוש מהר"ו. ועיין הגירסא בתנחומא פנחס ס"י יב, וכן בפסיקתא פ"טו וספ"ס והרי דברים ק"ו וכו' ובש"מ"ר פ"ב אות ד. דורש הפסוק ואתה מחיה את כלם שאתה כביכול מחיה לכלם וכן בפסיקתא ועיין ספרי פנחס פ"מקא קמ"ג ובזבחים דף ט"ו. פמ"רש תנחומא מופא האמ"ר באריכות וספ"ס הודיע שאין לפניו לא אכילה ולא שתייה. למה אמר לי להקריב קרבן? כדי לזכותך. ד. תנחומא צו אות א. ובילקוט ריש צו. וילקוט סיכה רמז תקנה. ה. תנחומא אמור סימן כ. ויק"ר פכ"ו ובילקוט תהלים רמז תת"ס. ו. מנחות דף ק"ו ע"ב

זבחים

המלך לומר אילו הרגתי את בני לעצמי היית מכשיל אלא זכור לסוב אוהבי שביקש עליו רחמים, ומעכשיו אני עושה אותו אב למלכות. כך אמר הקב"ה הרף מסני ואשמידם (דברים ט"ד). אמר ליה משה אם ככה את עושה לי הרגני נא הרוג (במדבר י"א-ט"ז). ומה כתוב בתריה? ויאמר ה' סלחתי כדברך (שם י"ז). אחר כך אמר לו הקב"ה למשה, אילו הרגתי את ישראל לעצמי הייתי מכשיל, אלא סחזיק אני טובה למשה שביקש עליו רחמים. שנאמר ויחל משה (שמות ל"א) אני עושה לו גדולה. קוראני לו אב לנביאים, אב למלכים אב למתפללים – הוי תפלה למשה איש האלהים.

י. וכשבחן הקב"ה את משה לא בחנו אלא באמונת רוחו לצאן מרעיתו. אמרו רבותינו כשהיה מרעה רועה צאנו של יתרו במדבר ברח מסנו נדי ורץ אחריו עד שהגיע לחסית. כיון שהגיע לחסית גורמנה לו בריכה של מים ועמד הנדי לשתות. כיון שהגיע למשה אצלו, אמר אני לא הייתי יודע שרץ היית מסני צמא. עיף אתה! הרכיבו על כתיפו והיה מהלך. אמר הקב"ה יש לך רחמים לנהוג צאנו של בשר ודם, כך / חיך אתה תרעה צאני ישראל.

יא. וכן את מוצא שכל מי שנדבר בדבר ונמצא נאמן הקב"ה מאמינו לעולם.

יב. ההיד בישישים חכמה ואורך ימים תבונה (איוב י"ב). למה זכו הזקנים שינאלו ישראל על ידיהן? אלא בשעה שננלה הקב"ה על משה בסנה אמר לו (שמות ל"ז) לך ואספת את זקני ישראל כיון שבא משה מיד וילך משה ואהרן ואספו את כל זקני בני ישראל (שם ל"ח). ואומר ויאמן העם. אמר הקב"ה הריני פורע לזקנים על שעשו את ישראל להאמין בשמי. בשעה שאמר משה ואמר להם אלהי אבותיכם שלחני אליכם, אלו לא קבלו הזקנים את דבריו של משה אף כל ישראל לא היו מקבלים. אלא הזקנים קבלו תחלה ומשכו כל ישראל אחריהם ועשו אותן להאמין לשמו של הקב"ה אמר הקב"ה אף אני עושה להם כבוד והיה נאולת ישראל על ידיהן לסיכך הכתוב משבחן בישישים חכמה.

הערות

שלפניו שמדברים מאמונת רוח משה לעמו ישראל, ואיך אהב הקב"ה איש אמונת זה משה. י. שמיר סיב סימן ד. יא. תנחומא במדבר סימן ל"ג. יב. שמיר פס"ז סימן א. ויקר פ"א. במיר פס"ו. ספרי פרשה בהעלותך פסקא צ"ב. תנחומא שמות סימן כ"ט. שם שטיני סימן י"א ובהעלותך סימן י"ג.

פרק נו

ובו י"ט סימנים

זבחי אלהים

א. כתיב בתהלים זבח ומנחה לא חפצת (תהלים ט"ז). זה שאמר הכתוב: החפץ לה:

הערות פרק נו

א. בתנחומא ויקרא סימן י"ג. ובלקח טוב בראשית א. ע"ב. שו"ט מזמור א. אות ד. עיי

מעשקות נוער כפיו מתמוך בשוחר (אוטם אונו משמוע דמים) עוצם עיניו מראות ברע נישעיה לניטו), וכתוב בתריה הוא מרומים ישכון מצורת סלעים משנבו, לחמו ניתן מימינו נאמנים (שם, שם, טו). בא מיכה והעמידן על שלש שנאמר הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש סמך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלהיך (מיכה יח). בא עמוס והעמידן על שתיים. שנאמר כי כה אסר ה' וגו' דרשוני וחיו (עמוס הדר) בא חכקוק והעמידן על אחת שנאמר וצדיק באמונתו יחיה (חכקוק ביד).—

ד. מה זה וצדיק באמונתו יחיה? — לעולם הבא הקביה דן את בני אדם כל אחד ואחד עם בני אמונתו וצדיק עם אמונים יחיה.

ה. מאי אנשי אמנה? — איר יצחק אלו בני אדם המאמינים בהקביה. והיינו דאמר רבי אלעזר מאי דכתיב (זכריה יד) כי מי בן ליום קטנות? מי גרם לצדיקים שיתכבזו שלחנם לעתיד לבא? קטנות שהיתה בהם שלא האמינו בהקביה.

ו. אר רבי אבא (בר כהנא) אורח חיים פן תפלים (משלי הו) שלא תהא יושב ושוקל מצותיה של תורה, ורואה איזה מצוה ששכרה מרובה ועושה אותה. למה? — נעו מעגלותיה לא תדע (שם, שם). מטולטלין אינון שבילי דאורייתא. תני רבי חייא משל למלך שהיה לו פרדס והכניס פועלים בתוכו, ולא נלה להם שכר בנטיעתן של פרדס וכי אלו נלה להם שכר נטיעותיהו דיו רואין איזה נטיעה ששכרה מרובה ונוטעין אותה, ונמצאת מלאכת הפרדס מקצתה בטלה, ומקצתה מתקיימת ולכך לא נלה להן הקביה לישראל שכר מצותיה של תורה, שלא יהו רואין איזה מצוה שכרה מרובה ומקיימין אותה, ונמצאת התורה מקצתה קיימת ומקצתה בטלה. רבי אחא בשם רבי אבא (בר כהנא) אמר: טלטל הקביה מתן שכרן של מצות בעולם הזה כדי שיהיו ישראל רואין אותה משלם (באמונה!). וכשיבא הקביה ליתן שכר אמנה ושכר עשיה נתן להם.

ז. איר אבהו אמר רבי אלעזר מפני מה נענש אברהם אבינו ונשתעברו בניו (למצרים) מאתים ועשר שנים? — (רבי) שמואל (בר נחמני) אמר: מפני שהפריו על סרותיו של הקביה שנאמר (בראשית ט"ח) במה אדע כי אירשנה.

ח. וישה איש אמונות רב ברכות (משלי כ"ב) את מוצא כל מי שהוה נאמן הקביה מביא ברכות על ידיו. דיא איש אמונות. — זה היה משה.

ט. איש אמונות זה משה ההיד תפלה למשה איש האלהים (תהלים צ"א). לא היה צריך לומר אלא תפלה למשה, מהו איש האלהים? משל למלך שכעס על בנו ובקש להמיתו ואמר לו אורבו בבקשה ממך סחול לו ואל תהרגהו! עמר ולא הרגו לסחר התחילו המלך

הערות

ד. תנחומא תרומה סימן ג. ומוכא בילקוט חכקוק רמז תקסב. ה. בבלי סוטה דף סח. ע"ב. ו. עיין בירושלמי פאה פ"א, ה"א, ט"ה, ע"ד, ובקידושין פ"א, ה"ז, פ"א, ע"ב. במדרש תהלים מזמור ט. אות ג. תנחומא עקב סימן ג. פסיקתא רבתי פכ"ג פרשה רביעא תא דעשרת הדברות. דברים רבה פ"ו אות ב. בילקוט יתרו רמז רצ"ח. ובילקוט משלי רמז תקלז. ז. נדרים דף ל"ב, ע"ב. ה. תנחומא פקודי אות א' ומוכא בילקוט רמז ת"ד. ריש פקודי. ובילקוט משלי רמז תקסב. וש"מ ריש פקודי. ט. מוכא במדרש תהלים מזמור צ. אות ח. ובילקוט תהלים רמז תתכנ. והבאנו המאמר הזה וכן המאמר שאחריו בפרק שלפנינו

לבכות. אמרו לו: רבינו נר ישראל עמוד הימיני! משיש החזקן מפני מה אתה בוכה? אמר להם אילו לפני מלך בשר ודם היו מוליכין אותי, שהיום כאן ומחר בקבר, שאם כעס עלי אין כעסו כעס עולם, ואם אוסרני אין איסורו איסור עולם, ואם מסיתני אין מיתתו מיתת עולם, ואני יכול לפייסו בדברים ולשחדרו בממון, ואף על פי כן הייתי בוכה, ועכשו שמוליכין אותי לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, שהוא חי לעד ולעולמי עולמים, ואין אני יכול לפייסו בדברים ולשחדרו בממון - ולא אבכה?

יב. להניד כי ישר הי צורוי ולא עולתה בו (תהלים צב-טז). אמרו לו למשה מי נרם לך שלא ליכנס לארץ ישראל? אמר להם אני נרמתי. אמרו לו ולא הקביה עשה לך? אמר להם: חפ ושלום: אפילו אם הואים שהקביה מצדיק את הרשע ומרשיע את הצדיק - הצור תמים מעלו מי מל דרכיו משפט בדברים לבירד.

יג. האמור למלך בליעל רשע אל נדיבים (איוב לד-יח) וכי הגון הוא לאמר למלך בליעל ורשע אל נדיבים? ועל אחת פטה ופטה שלא יתכן לומר זה הדבר למלך עולם אשר לא נשא פני שרים - כלומר מלך המלכים הקדוש ברוך הוא שאין לפניו משוא פנים!

הערות

יב. שריט פזמנה צב: אות יד; ומובא בילקוט תהלים רמז תתמז. יג. מעין ננים: עיי' המשקל.

פרק נה

וכו י"ב סימנים

אל אמונה

א. איר יצחק ביר מריון: וצדיק באמונתו יחיה (חבקוק ביד) אפילו צדיק יהי העולמים מאמונתו הוא חי.

ב. סאי הכתיב צדק עדיך ואמונה מאד (תהלים קיט-קלח) סהו ואמונה מאד. — אמונה זו תורה שהיא גדולה שבה ברא הקביה את עולמו ובה נשבע שנאמר איה חסדיך הראשונים הי נשבעת לדוד באמונתך (תהלים פט-ט). הרי תורה לכך נאמר ואמונה מאד.

ג. אמר רבי שמלאי תריני מצות נאמרו לו למשה בסני בא דוד והעמידן על אחת עשרה. שנאמר הי מי יגור באהליך וגוי הולך תמים וכוי (תהלים טו) עד עושה אלה לא ימוס לעולם. בא ישעיה והעמידן על שש. שנאמר הולך צדקות ודובר מישרים מואם בבצע מעשקות

הערות פרק נה

א. קהיר סיני עה"פ מה יתרון. ב. שריט הוספות מזמור קיט אות סט. ג. בבלי פכות דף פז ע"ב. ובתנחומא שופטים סימן יוד. ובשורש מזמור יז. ועיי' שהשיר פ"א. תנחומא.

ג. ועוד אמר הכתוב הולך תמים (תהלי' מריב). וזה הקביה שנאמר הצור תמים פעלה.

ד. יתברך שמו של הקביה שאין לפניו משוא פנים. והוא חוקר לב ובוחן כליות ו

ה. בא והאה שלא מדיע-בשר והם דינין של הקביה! מלך מין לציבור נושא פנים וליחיד אינו נושא פנים. כרם הכא אמר הקביה חכה המשיח וכל עדת ישראל הכל שותף בעיני.

ו. נכן אתי ומצאים אצל משה רבינו עיה הבן של כל הנביאים אמר. הקביה למשה נוצר תאנה יאכל פריה (משלי כדיה).— בניך ישבו להם ולא עסקו בתורה. יהושע הרסח שרתך והרסח הלך לך כבוד. והוא הגה משכנס ומעדין בבית-הועד שלה. הוא היה מסדר את המספרים. והוא מודם את המחצלות. הואיל והוא שרתך בכל כחו כדי הוא שישיש את ישראל. שאינו מאבד שכרו קח לך את יהושע בן נון (במדבר כדחה). לקיים מה שנאמר נוצר מאנה יאכל פריה.

ז. ודוד אמר זמרו להי יושב ציון. (תהלים סזכ).— אמר הי יוחנן זמרו להי פה שעשו בציון. אנמרים: לבית לא נשא פנים בשעת כעס. כשיבא ליפרע מן המחרובין עאכיו

ח. ועוד אמר טרע ביהודה אלהים בישראל גדול שמו (תהלים עזב). וזה אמרים לשמת תורה ביום תוכחה (הושע היט). בשעת שגלו עשרת השבטים. יהודה ובנימין לא גלו. התחילו אומנת העולם אומרים אין לו אלא כפי שנושא פנים. כיון שגלו הודיע הקביה אמונים בעולם. שנאמר בשבטי ישראל הודיעתי נאמנה (שם. שם). אותה שעה נודע ביהודה אלהים בישראל גדול שמו.

ט. הרא דכתיב (יחזקאל כא-לא) כח אמר הי אלהים הסיר המצנפת והרים העטרה ואת לא זאת השמלה הגבה והגבוה השפיל. מאי זאת לא זאת? דרש הב עיירא: זימנן אמר ליה משמיה דרב אמר ליה משמיה דרב אמר. בשעה שאמר דקביה לישראל הסיר המצנפת והרים העטרה. אמרו מלאכי השרת לפני הקביה: רבשע! זאת להם לישראל שהקדישו לפניך בסיני נעשה לנשמע (שמות יסח)? אמר להם לא זאת להם לישראל שהשפילו את הגבוה והגביהו את השפל והעמידו צלם בהיכל? ו

י. שאלו תלמידיו את רשביי: מפני מה נתחייבו שונאיהם של ישראל שבאותו הדור (של אחשורוש) כליה? (איל) אמרו לי אתם?— אמרו לו מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע. אמר להם אם כן של שושן ידהנו של כל העולם לא ידהנו? אמרו לו. אמר לנו אזרחי אמר להם מפני שהשתחוהו לצלם. אמרו לו ופי ששא פנים יש מרבר? נשנשא להם פנים ולא נהרנו? אמר להם הם לא עשו אלא לפנים את הקביה לא עשה אלא לפנים. והיינו דמתעב ואימה בלג? כי לא ענה מלבו וינה בני איש.

יא. כשחלה רבי יוחנן בן זכאי נכנסו תלמידיו לבקר. כיון שראה אותם התחיל לבכות

הערות

ג. שריט מזמור טו. אות ד. ד. שמיר פירד אות ג. ה. ויקר פיה אות ג. ו. במיר פכיא סימן יד. ז. שריט סימיה פה-את יב. ה. שם סימיה עה. אות א. ילקוט תהלים רטו תתנג. ילקוט הושע רטו תקב. ובמיר סימן ג. ז. בבלי נטין דף ה. ע"ב. י. מגלה דף י"ג. פ"א. י"ג. בריכות דף פה. ע"ב.

שריט

ניצול? זה התפלל ונענה וזה התפלל ולא נענה. ומפני מה זה. התפלל ונענה זה התפלל ולא נענה? זה התפלל תפלה שלימה נענה, וזה שלא התפלל תפלה שלימה לא נענה.

יג. וכן הוא אומר ויבא המלך דוד וישב לפני ה' (שיב זיח) וכי יש ישיבה לפני הקביה? יש אדם יושב לפני הקביה? והלא אין אדם מתפלל אלא מעומד? שנאמר ויעמד פינחס ויפלל (תהלים קרל), ומהו וישב לפני ה'? – שישב לבו בתפלה, ואח"כ אומר מי אנכי ה' אלהי ומי ביתי וגוי (שיב שבישם). אלא שכיון לבו בתפלה. שנאמר תכין לבם תקשיב אזניך (שם, שם) ושמעת השמים את תפלתם (מיא חסרה). וכן הוא אומר כי עזרא הכין את לבבו (עזרא-ד).

יד. ההיד נכון לבי אלהים (תהלים קחב) – אמר דוד אני מכוין את לבי כקשורת לפניך. כתיב תכון תפלתי קשרת לפניך. אמר הקביה: כוונת תפלתך אף אני מכוין את כסאך.

טו. וכן אמר רב: כל תענית שאינה נעשית כתקנה (בכוונת הלב!) עליה הכתוב אומר (ירמיה יבח) נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה.

טז. אמר רב יצחק כל המתמים את עצמו הקיבה מתמים עמו. שנאמר (שיב כיב ותהלים יא) עם חסיד תתחסד וגוי רבי אושעיא אומר כל המתמים את עצמו שעה עומדת לו (עולה לגדולה!) שנאמר התהלך לפני והיה תמים, וכתוב, (שם) והיית לאב המון גוים.

הערות

יג. שויט מזמור קה, אות א. יד. שם שם אות ב. טו. ירושלמי תענית פרק ב.
טז. בבלי נדרים דף ליב, ע"א.

פרק נד

ובו י"ג סימנים

הצור תמים פעלו

א. איר ברכיה הכהן בשם רבי חלבו בשם רבי שמואל בר נחמן: כל מה שפירש דוד בספר תהלים כלל אותו רשע (נבוכדנאצר) כפסוק אחד. אנא נבוכדנצר משבח ומרום ומהדר למלך שמיא די כל מעבדוהי קשוט (דניאל ד-לד), וכן אתה מוצא במשה רבן של נביאים, מה אמר בסוף קילוסו? הצור תמים פעלו (דברים לביד) – חס ושלום! אין לפניו משא פנים. הצור תמים פעלו!

ב. וכן הוא אומר האל תמים דרכו (שיב, כבילא). – כי כל דרכיו של הקביה תמימות הן.

ועוד

הערות פרק נד

א. שויט מזמור ה' אות יוד, ובתנחומא וזא, ב. תנחומי שמיני סי"ב, וביד פמיד. שויט

ראשי עשבים, מוציא את התישים ומאכילן אמצען של עשבים, ומוציא את הזקנות ומאכילן עיקרן של עשבים. אמר הקביה הואיל וידע לרעות את הצאן [באמונה ובתום לבב] יבא וירעה את צאני - אלו ישראל, שנאמר ואתנה צאני (יחזקאל לד"ו), וירעם כתום לבבו ובתבונות כפיו ינחם (שם).

ז. וזיה אשרי תמימי דרך (תהלים קיט"א). א"ר הונא בר אבין בשם רבי אחא (א"ר יהודה בר אחא) : כל נסים ונבורות שהקביה עושה בעולם הזה בזכות תמימי דרך. שכן כתיב התדע על מפלשי עב (איוב לד"ט) - ומה כתיב אחריו ? מפלאות תמים דעים (שם). א"ר יהודה בר סימן שהוא תמים אצל הקביה. ודוד מפרש ואהי תמים עמו (תהלים יח"כד) כיון שראה דוד כך האידך הם תמים לפני הקביה התחיל מקלם שנאמר אשרי תמימי דרך.

ח. דיא אשרי תמימי דרך - ההיד שמר תם וראה ישר (תהלים לו לו). א"ל הקביה בתמימות באתם, חייכם שהתמימות מעלה עליכם, שנאמר תומת ישרם תנחם (משלי י"ג).

ט. ועוד אמר הכתוב הולך בתום ילך בטח (משלי י"ט) - מי שהוא הולך בתמימות יהא מבושר שהקביה מצליח דרכיו. ואף משה כך אמר לישראל : מבקשים אתם שיהא הקביה עמכם ? תפסו תמימות של אברהם שהתמימות יפה לפני הקביה. שנאמר תמים תהיה עם ה' אלהיך (דברים יח"ג) - כמו שהוא תמים, שנאמר הצור תמים פעלו (דברים לב"ד), ותורתו תמימה, שנאמר תורת ה' תמימה. אף דוד פתח וקילם אשרי תמימי דרך. ובסוף אלפיא ביתא הוא אומר תעיתי כשה אובד בקש עבדך (תהלים קיט"קעו) - כשם שהשה תמים אף אני בתמימות עשיתי.

י. דיא אשרי תמימי דרך : אמר שלמה המלך ע"ה מתהלך בתומו צדיק אשרי בניו אחריו (משלי כ"ז). ואם בניו אשריהם בעבורו, הוא על אחת כמה וכמה ! והקביה לא בקש סאברהם אלא שיהא תמים. שנאמר התהלך לפני והיה תמים (בראשית י"ד). וכן אמר משה לישראל תמים תהיה עם ה' אלהיך (דברים יח"ג) לפני ה' אלהיך אין כתיב כאן אלא עם ה' אלהיך. - אם היית תמים הריאתה עם ה' אלהיך. למה ? שאף הוא תמים, שנאמר בו הצור תמים פעלו (שם לב"ד).

יא. ההיד כי שמש וסגן ה' אלהים חן וכבוד יתן ה' לא ימנע טוב להולכים בתמים (תהלים סד"כ). (כמי מדבר הכתוב ?) באברהם, שנאמר בו התהלך לפני והיה תמים (בראשית י"ד). ואם באברהם הכתוב מדבר היה לו שיאמר אל ימנע טוב להולך בתמים, ומהו להולכים בתמים ? אלא זה אברהם שהלך לפני הקביה בתמימות נעשה לו סגן אף כל מי שמהלך לפניו בתמימות נעשה לו סגן.

יב. ואף בתפלה אינו נענה אלא מי שמתפלל בכונה ובתמימות לבו. דתניא היה רבי מאיר אומר שנים שעולין למטה וחולין שוה, וכן שנים שעולין לגדרום לדין ודינם שוה זה ירד וזה לא ירד, זה ניצול וזה לא ניצול. מפני מה זה ירד וזה לא ירד זה ניצול וזה לא ניצול

הערות

ז. שויט מזמור קי"ט אות א. ילקוט תהלים רמז תתעו. ילקוט איוב רמז תתקכ"א. ילקוט שהי"ש רמז תקפו. ילקוט משלי רמז תתקס. ח. שויט שם אות ב. ט. שם, שם אות ג. וכלקוט תהלים רמז תתע"ו. י. שויט הוספת מזמור קי"ט אות א. ילקוט תהלים ומפרי שופטים פ"סקא קענ. יא. מדרש תהלים מזמור א. אות ד. יב. בבלי ר"ה דף יח. ע"א. שויט

על שביקש להרנס ? שגדרנו הם שבעה סבגיו (שיב כא"ט). אמר הקביה: מה אם לנבעונים שהיו מסוריים ובאו מיראה ועשו מרטה עם ישראל, קבלתי אותם ועשיתי להם טובה ועשיתי דייקי שלהם כבני הנרים שהם באים מאהבה ומשרתים לשמי אינן מקבלן ומגדלן ? לפיכך אל יאמר בן הנכר הנלוה אל ה' לשרתו אלו הנרים.

יא. הדיד (תהלים קכהא) אשרי כל ירא ה' ההולך בדרבניו אינו אומר אשרי ישראל, אשרי כהנים, אשרי לויים אלא אשרי כל ירא ה' אלו הנרים שהם יראי ה' שהם באשרי בשם שנאמר בישראל אדברים לניכסו אשריך ישראל לכך נאמר בהם אשרי כל ירא ה' וכאזוה נר אמור אשרי ? בנר שהוא נר צדק לא בכותיים הללו שבתוב בהם. (שיב ידלט) את ה' היו יראים ואת אלהיהם היו עובדים. אלא בנר שהוא ירא מן הקביה וההולך בדרבניו של הקביה. הדיד ההולך בדרבניו.

פרק נג

ובו טיז סימנים

ח' יראת ללב

א. הקביה לבא מעי דכתיב נשיא טיז ודי יראת ללב.

ב. כל אדם שילך בתמימות לפני הקביה מוכה לו ולבניו שנאמר מתהלך בתומו צדיק, אשרי בניו אחריו (משלי כז) אמר דוד הואיל וכך היא התמימות יסה לפני הקביה הריני מזמר עליה אשרי תמימי דרך (תהלים קיטא).

ג. על כן אמר דוד בכל לבי דרשתך (תהלים קיטא). הלב הזה הוא סכנים הצדיקים לנן ערן, ולבן של רשעים מורידן לניהנם. וכן היה דוד אומר לשלמה בנו: ואתה שלמה בני דע את אלהי אבך ועבדהו בלב שלם ובנפש חסצה כי כל לבבות דורש ה' ונר (דהיא כחט).

ד. אמר ר' יצחק כל המתמים את עצמו הקביה מתמם עמו שנאמר (שיב כבינו ותהלים ידכז). עם חסיד תתחסר עם גבר תמים תתמם ונר.

ה. ובשעה שקרא דוד מי יעלה בהר ד' וסי יקום במקום קדשו ? (תהלים כדג) אמר לו הקביה: אין אתה יודע כי נקי כפים ובר לבב ? — מי שיש בידו שתי מדות הללו.

ו. הוא הוא הקתיב ויבחר בדוד עבדו ויקחהו ממכלאות צאן (תהלים עזט). איר היגשע הכהן מה ממכלאות ? שהיה דוד כולא אלו מפני אלו. מוציא את הגדלים ומאכילין גאשי.

הערות פרק נג

א. בבלי סנהדרין דף קה ע"ב. ב. שריט סומור קיט פ"ה ה' ג. סדר' תהלי הוספת סומור קיט סימן ו. ד. בבלי סנהדרין שם ובגדרים דף לב ע"ב. ה. שריט סומור כה אות ד. שם סומור עח. אות כא. ובילקוט תהלים רמז תתקכא. שסיר סיב סימן ב.

זבנים מתו בעין אביהם? איר חייו בר אבא בשם רבי יוחנן: מוטב שתעקר אות אחת מן התורה ואל יתחלל שם שמים בפרהסיא. והיו אומות העולם אומרים תורתן של אלו פלסטוק היא! כתוב בתורתן לא תלין נבלתו, ואלו תלויים שבעה חדשים? ! כתוב בתורתן אין דנים שנים ביום אחד, ואלו ששצתם יחד? ! כתוב בתורה לא יומתו אבות על בנים וכיו ואלו מתים בעין אבותם? ! והיו שואלים עליהם, מה חסאו אלו שנשתנית מרת הדין? והיו ישראל אומרים להב, אבותיהם של אלו פשטו ידיהם בנרים נרורים. איל וכי מה טיבן? אמרו להם: אלו הנרים שנתניירו בימי יהושע. אמרו להם, וכי בשביל הנרים הנרורים הארורים האלה עשה הקביה לעסו כן? — מה בכני מלכים כן, בהדיוטות על אחת כמה וכמה! מה אם אלו שלא נתניירו לשם שמים ראו האיד תבע הקביה את דמן, המתנייר לשם שמים עאכיו! — ודאי אין אלוה כאלהיהם ואין אומה כאומתם! ואין לנו לידבק אלא באומה זו שאלוה גדול מכל אלהים! הא למדנו כמה קירב הקביה את הרחוקים, אפילו שנתניירו שלא לשם שמים, ואין צריך לומר על גירי צדקהו יודוך ה' כל מלכי ארץ וכיו.

ח. ההיד (ישעיה נרנ) ואל יאמר בן הנכר הנלוה אל ה' לאמר הברל יבדילני ה' מעל עמו. אמר איוב (איוב לא-לב) בחוץ לא ילין נר שאין הקביה פוסל לבריה, אלא לכל הוא מקבל. השערים נפתחים בכל שעה, וכל מי שהוא מבקש ריכנס יכנס, לכך הוא אומר בחוץ לא ילין נר כנגד ונרד אשר בשעריך (דברים לא-כ); דלתי לאירח אפתח (איוב לא) כנגד הקביה שהוא סובל בריותיו.

ט. איר ברכיה כנגד מי אמר בחוץ לא ילין נר? (איוב לא-לב) — אלא עתידים גרים להיות כהנים משרתים בביהסיק. שנאמר (ישעיה י"ד) ונלוה הנר עליהם ונספחו על בית יעקב. וכן שאל עקילם הנר את רבותינו, אמר להם: מה שכתוב (דברים י"ח) ואוהב נר לתת לו לחם ושסלה, הרי כל הבטחות שהבטיח את הנר שהוא נתן לו לחם ושסלה? אמר לו: יעקב, ששמו ישראל, כך שאל מלפני הקביה (בראשית כ"ב) ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש, ואתה שבאת אצלנו לא דיך שאתה כמתנינו, אלא דיך שתהא כיעקב בכורו של הקביה. וסוף דבר לא תעלה על דעתך שיעקב לחם ושסלה שאל, אלא אמר ועקב, הבטיחני הקביה שהוא עמדי ועמיד ממני את העולם, אימתי יודע אני שהוא עמדי ושארני? כשועמיד ממני כהנים אוכלים מלחם הפנים ולובשים בגדי כהונה. שנאמר ונתן לי לחם לאכול זה לחם הפנים, ובגד ללבוש-אלו בגדי כהונה. שנאמר (שמות מ"ג) והלבש את אהרן את בגדי הקודש וכן כאן ואוהב נר לתת לו לחם ושסלה-שעמיד בנים מן הנר שאוכלים לחם הפנים ולובשים בגדי כהונה-הו בחוץ לא ילין נר.

י. ואל יאמר בן הנכר הנלוה אל ה' לאמר הברל יבדילני ה' מעל עמו (ישעיה נ"ג). אמר להם הקביה לנרים: אתם פתייראים לפי שפסלתי אתכם ואמרתי בפסח כל בן נכר לא יאכל בו (שמות י"ב-ט"ג) למה לא תשאלו לנבעונים מה טובה עשיתי להם? בני אדם שעשו בערמה ועשו מיראה ובאו להן אצל בני ונשבעו להן, מה עשיתי לשאול ולביתו על

הערות

ח. שמיר פייט אות ד. ומקיו סימן ב' וסימן ה'. עיין ביר פ"ח סיני, ובפ"ד פ"ה סימן י"ג. ועיין ביבמות דף מ"ח. ע"כ. ט. בשמיר שם ובפ"ד פ"ח. קה"ד פ"ז פסוק ה'. תנחומא לך סימן ה' ובילקוט ויצא רמז קכ"ג. י. שמיר שם ועיין לעיל סימן ז.

נפן מסצרים תסיע. וכן את מוצא כשם שכתובה פרשה בתורה בין ישראל לחבירה, אם מועל בו שהוא חייב קרבן, שנאמר (ויקרא ה'א) נפש כי תחטא וזעלה ונוי, כך הקביה כתב פרשה בתורה בין ישראל לגרים, שאם נזול אדם מישראל לגר דינו כנוזל מישראל. את מוצא בזה כתיב חטא כי תחטא, ובנוזל הגר כתיב סכל חטאת האדם. בזה כתיב וזעלה מעל בה; ובה כתיב למעול מעל בה. הא לסדני שהגרים הם עיקר כישראל-היו יחיו דגן ויפרחו.

ג. ועוד דרשו חכמינו ז"ל על הפסוק ה' שומר את גרים (תהלים קמ"ו), שהרבה בשמירתם כדי שלא יחזרו לסורן. חביבין הגרים שבכל מקום הכתוב מקיש אותם כישראל. שנאמר (ישעיה מא"ח) ואתה ישראל עבדי יעקב ונוי זרע אברהם אהבי. נאמרה אהבה בישראל, שנאמר (סלאכי א"ב) אהבתי אתכם אמר ה' ונאמרה אהבה בגרים, שנאמר (דברים י"ח) ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה. נקראו ישראל עבדים (למקום), שנאמר (ויקרא כ"ד ג"ד) כי לי בני ישראל עבדים, ונקראו גרים עבדים, שנאמר (שם כ"ג) מהיות להם עבדים. נאמר רצון בישראל, שנאמר (שמות כ"ח) והיה על מצחו תמיד לרצון ונוי נאמר רצון בגרים, שנאמר (ישעיה נ"ד) עולותיהם וזבחייהם לרצון על זבחי ונוי, נאמר שירות בישראל. שנאמר (שם ס"א) ואתם כהני ה' תקראו ונוי, ונאמר שירות בגרים, (שם נ"ד) ובני הנכר הגלויים ונוי, נאמר ש"מרה בישראל, שנאמר (תהלים קכ"א) ה' שומרך ונוי, ונאמר שמירה בגרים, שנאמר (שם קמ"ח) ה' שומר את גרים. וכן את מוצא בארבע כתות העומדות לפני המקוב. שנאמר (ישעיה ס"ד) זה יאמר לה' אני ונוי, זה יאמר לה' אני-הרי כולו למקום לא נתערב בו חטא. וזה יקרא בשם יעקב-אלו גרי צדק, זה יכתוב ידו להי-אלו בעלי תשובה. ושם ישראל יכנה-אלו יראי שמים. הא לסדני שהגרים הרי הם כישראל.

ד. הדא היא דכתיב (תהלים קל"ח) יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פד-מי הוא אלוה בזה האוהב את אוהביו וסקרב רחוקים כקרובים הבאים לשמו! עמדו מנסאותם וזודו לו. ולא תאמר בגרי הצרק שנתניירו לשם שמים קירב הקביה, אלא אפילו אותן שנתניירו שלא לשם שמים מצינו שתבע הקביה עלבונם. ויאמר ה' אל שאל ואל בית הדמים וכי (ס"ב כ"א"ט) ואל בית הדמים על אשר הסית את הגבעונים. את מוצא הקביה תובע משפטן של גבעונים מן שאול. אמר דוד וכי בשביל הגרים הללו עשה הקביה לעמו כן? איל הקביה: אם תרחיק את הרחוקים סופך לרחק את הקרובים. צא ולמד מיהושע רבך! שבשעה שאמרו הגבעונים: (יהושע י"ז) עלה אלינו מהרה והושיעה לנו ועזרנו! באותה שעה אמר יהושע וכי בשביל הגרים הללו אנו מסרחים על הצבור? איל הקביה: יהושע! אם תרחיק את הרחוקים סופך לרחק את הקרובים. צא ולמד מהיכן הוא מסעך, לא מן הגרים? (מה כתיב) יותן לנו שבעה אנשים מכניו והוקענום לה'; בנבעת שאול בחיר ה' ונוי (ש"ב כ"א"ז), כדי שיראו כל העולם ויתיראו ולא יוסיפו עוד להרע לגרים. לכך כתיב לה' שהוא צוה להיטיב לגרים והוא הרע להם. למה בנבעת שאול? כדי שידעו אם לסלך לא נשא הקביה פנים קיז להדיוטים!— והכתיב (דברים כ"ט) לא יוטמו אבות על בנים, ובנים

הערות

ג. במסר פ"ח סימן ג. בילקוט ישעיה רמז ש"ב ומכילתא משפטים פ' י"ח. ד. במסר שם ועיין בירושלמי תענית פ"ג, ובויקרא פ"ב, עיין בבבלי ברכות דף י"ב, ע"ב, ובביבמות דף ע"ה, ע"ב, עיין עוד במדרש שמואל פ"ח ובמדרש תהלים מזמור י"ז.

שמיר

פרק נב

ובו יא סימנים

אלהב גר

א. אמר רבי יהודה בר שלום: אתה מוצא ארבעים ושמונה פעמים בתורה הזהירה. התורה על הגרים, וכנגדן הזהיר על עבודה זרה, אמר הקביה: דיו שהוא מניח עיז שלו וכא אצלך. לפיכך אני מזהירך עליו שאני אוהבו. שנאמר ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה. (דברים י"ח).

ב. זהו שאמר הכתוב מה ימו פעיך בנעלים בת נדיב (שהיש זיב) בתו של אברהם אבינו שנקרא נדיב, שנאמר (תהלים סד"י) נדיבי עמים נאספו עם אלהי אברהם. וכי אלהי אברהם ולא אלהי יצחק ויעקב? אלא אלהי אברהם שהיה תחלה לגרים.

ג. הכתוב אומר ה' שומר את גרים (תהלים קמו"ט), הרבה הקביה אוהב את הגרים למה הרבר דומה? למלך שהיתה לו צאן, והיתה יוצאה ורועה בשדה ונכנסת בערב בכל יום, פעם אחת נכנס צבי עם הצאן, הלך לו אצל העוזים והרחלים, והיה רועה עמהן. נכנס עמהם ויוצאות לרעות יוצא עמהם. אמרו למלך הצבי הולכה עם הצאן ורועה עמהן, בכל יום יוצא ונכנס עמהן. היה המלך אוהב לצבי ביותר. בזמן שהוא יוצא לשדה מצוה לרועה ואומר לו: הזהר בצבי הזה, לא יכהו אדם! וכשהיה נכנס עם הצאן היה מצוה אוהבו עליו תנו לו שיאכל וישתה, והיה אוהב הצבי ביותר. אמר ליה הרועה: אדוני המלך! כמה תישים וכמה עוים וכמה רחלים וכמה נדיים יש לך, ואין אתה מזהירני, ועל הצבי בכל יום אתה מצוני עליו? א"ל: הצאן כך דרכה לרעות, אבל הצבאים במדבר הן יושבין, אין דרכן ליכנס לישוב אצל בני אדם. וזה הצבי נכנס וישב אצלנו, לא נחזיק לו טובה שעוב המדבר הגדול והרחב, סקום שהצבאים והאילות רועות, והניח אותן וכא אצלינו? לכן אנו צריכין להחזיק לו טובה. כך אמר הקביה: טובה גדולה צריך אני להחזק לגר! שהניח משפחתו ובית אביו וכא אלי. לכן אני מצוה עליו ואהבתם את הגר (דברים ג"ט), וגר לא תונה (וכו') (שמות כ"ב) לכך נאמר ה' שומר את גרים.

ד. אמר רבי שמעון בן לקיש: המטה דין של גר כאלו מטה דינו של מעלה. שנאמר (מלאכי ג"ה) ומטי גרמטי כתיב.

ה. רבי אבהו אומר: ישובו יושבי בצלנו (הושע י"ח) אלו הגרים שהם באים וחסים בצלנו של הקביה. אמר הקביה חביב עלי שמותן של גרים! יחיו דנקיעשו עיקר הם בישראל כמה דתימא (זכריה ט"ז) דגן בחורים. יפרחו כנפן־כישראל. כמה דתימא (תהלים פ"ט) נפן

הערות פרק נב

א. תנחומא ויקרא אות נ. ב. בבלי חגיגה דף א' ע"א. ג. במד' פ"ח אות ב. שויט מזמור כמו אות ח. ד. בבלי חגיגה דף ד', ע"ב. ה. במד' פרשה ח' סימן א. בילקוט הושע מסוק זה ובויקיר פ"א סימן ב.

במד'

כ. איר יוחנן: כל מקום שאתה מוצא (נבורתו) גדולתו של הקביה שם אתה מוצא ענותנותו. דבר זה כתוב בתורה, שנוי בנביאים ומשולש בכתובים. כתוב בתורה (דברים י"ד, י"ח) כי ה' אלהיכם הוא אלהי אלהים וגוי, וכתוב בתורה עושה משפט יתום ואלמנה. שנוי בנביאים (ישעיה נ"ט) כי כה אמר רם ונשא וגוי וכתוב בתורה ואת דכא ושפל רוח אני אשכין, ומשולש בכתובים (תהלים ס"ח, ה') סולו לרוכב בערבות ביה שמו, וכתוב בתורה אבי יתומים ודיין אלמנות.

כא. אמר רבי נתן: כיון שביקש הקביה ליתן תורה לישראל בא כרמל סאמסטיא, ותבור סבית אלים זהו שנאמר בקבלה חי אני נאום הטלך ה' צבאות שמו כי כתבור בהרים זכרמל בים יבוא (ירמיה מ"ח). זה אומר נקראתי הר תבור, עלי נאה שתשרה שכינה, לפי שאני נבוא מכל ההרים ולא ירדו עלי מי המכול. וזה אומר נקראתי הר הכרמל, עלי נאה שתשרה שכינה, לפי שאני נתמצעתי בתוך, ועלי עברו את הים. אמר הקביה כבר נפסלתם לפני בנבדות שיש בכם! כולכם פסולים לפני! אמרו לפני וכי משוא פנים יש לפניך או שסא אתה מקפח את שכרינו? אמר להם הקביה הואיל והטרתם לפני בשביל כבודי אשלם לכם שכר, הרי נתתי להר תבור תשועה לישראל בימי דבורה, שנאמר לך ומשכת בהר תבור (שופטים ד"ו), ובהר הכרמל תשועה לאלהו, שנאמר ויקבוץ את (כל ישראל) והנביאים אל הר הכרמל (מ"א, יח"כ). התחילו כל ההרים מתרעסים ומתמוטטים, שנאמר הרים נולו מפני ה' (שופטים ה'). אמר הקביה למה תרצדון למה תרצו לדון עם מיני? הרים נבנונים אתם כלכם יכסה דאת אמר או נבן או דק (ויקרא כא"ה) ההר חסד אלהים לשבתו. אין רצוני אלא בסיני שהוא שפל מכולכם, שנאמר סרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח (ישעיה נ"ט), וכתוב כי רם ה' ושפל יראה ונבוא מרחק יידע (תהלים קל"ח).

כב. הרא הוא דכתיב כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי (ישעיה נ"ח). בשר דם אם היה לו כלי כל זמן שהוא שלם הוא שמח בו, נשבר אינו רוצה בו, ומהו החפץ של הקביה? לבו של אדם, אם ראה הקביה נכה לב אינו רוצה בו, דכתיב תועבת ה' כל נבא לב (משלי ט"ז), נשבר אמר זה שלי, דכתיב קרוב ה' לנשברי לב (תהלים ל"ד).

הערות

כ. בבלי מגילה דף ל"א, ע"א. וילקוט ישעיה רמז ש"ט, כ"א. שויט מזמור ס"ח אות ט. ביר ריש פ"ט, ומכילתא יתרו מסכת דבחדש פ"ד, ומ"ש סאמסטיא יש לתקן שצ"ל סאמסטיא והיא עיר בסוריא, וכארס נהרים ובית אלים הוא שם מקום סמוך לתבור, ועיין לעיל במאמרנו פרק י' סימן ה'. כב. מדרש הגדול למהרש"ז שעכטער פרשה ל"ח פסוק א.

170. הדא הוא דכתיב יתום ואלמנה יעודד (תהלים קמ"ט). ומקודם כתיב: ה' שאמר את נריום: וזוג את הגר ליתום: ואלמנה. למה? אמר הקב"ה: שלשתן עלובים ועניים. וכן משה אמר: עושה משפט יתום ואלמנה ואהב גר (דברים י"ח). לכך נאמר יתום ואלמנה יעודד, וכן הוא אומר מעודד עניים ה'.

171. דרשו חכמינו ז"ל על הפסוק: את העני עמך (שמות כ"ב). — אמר הקב"ה: לא עמך הוא העני אלא עמי הוא, וכן אמר דוד (תהלים יח"ב) כי אתה עם עני תושיע. אין מדותיו של הקב"ה כמדת בשר ודם! מדת ב"ו מי שהוא עשיר ויש לו קרוב עני אינו מודה בו, רואה קרובו בטמא סגנון שהוא מתכייש להשיח עמו, לפי שהוא עני, וכן שלמה אומר (משלי י"ח): כל אחי רש שנאוהו ואומר (שם י"ב) גם לרעהו ישנא, רש וכן איוב אמר (איוב י"ד) חדלו קרוביו וגו'. ואם היה עשיר הכל נדבקים בו ואוהבים אותו. שנאמר (משלי י"ד) ואוהבו עשיר רבים, אבל הקב"ה אינו כן. — מי הם עמו? העניים. רואה לעני ונדבק בו, רצונך לידע? — ראה מה כתיב (ישעיה ב', א"ב) כה אמר ה' השמים כסא, מה כתיב אחריו? (שם) ואל זה אביט אל עני ונכה רוח, וכן משה אומר לישראל (דברים י"ז) לא מרבכם חשק ה', וכתיב כי אתם המעט מכל העמים, וכשיתרצה לציון, על מי הוא מרחם תחלה? על העניים, שנאמר (ישעיה י"ד-לב) כי ה' יסד ציון זכה יחסו עניי עמו, וכן (שם מ"ט) כי נחם ה' עמו ועניו ירחם. הוי את העני עמך-אין העני עמך אלא עמי, לכך נאמר (תהלים יח"ב) כי אתהבכם עני תושיע.

172. א"ר אביון: העני הזה עומד על פתח והקב"ה עומה על ימינו, שנאמר כי יעמוד לימין אביון (תהלים קט"א).

173. שלמה אמר ואדם לא זכר את האיש המסכן ההוא (קהלת ט"ו). אמר להון הקדוש ברוך הוא: אתון לא אדכרתוניה אנא מדכר ליה.

174. וכן כתוב בתורה ולקחתם אגודת אויב (שמות י"ב-ב). הה"ד (שה"ש ב"ג) כתפוח בעצי היער, למה נמשל הקב"ה לתפוח? לומר לך מה תפוח זה נראה לעין בלא כלום ויש בו טעם וריח, כך הקב"ה חבו ממתקים וכלו מחמדים, וכן יש דברים שהן נראין שפלים וצוה הקב"ה לעשות מהן כמה מצות: האזוב נראה לאדם שאינו כלום וכחו גדול לפני האלהים שמשל אותו לארו בכמה מקומות: בטהרת מצורע בשריפת הפרה, ובמצרים צוה לעשות מצוה באזוב; שנאמר ולקחתם אגודת אויב, וכן בשלמה אומר (מלכים, ה"י"ג) וידבר על העצים מן הארו אשר בלבנון ועד האזוב אשר יוצא בקיר, ללמדך שהקטן והגדול שוין לפני הקב"ה, ובדברים קטנים הוא עושה נסים, ועיי אויב שהוא שפל שבאילנות נאל את ישראל-הוי כתפוח בעצי היער, ה"א: ולקחתם אגודת אויב-כלומר אני עושה אתכם אגודה לעצמי, אעפ"י שאתם שפלים כאזוב, שנאמר (שמות י"ד) והייתם לי מנולה מכל העמים.

א"ר

הערות

170. מדרש תהלים מזמור קמ"ו אות ט: 171. שמות רבה פ"א סימן י"ג ועיין בירושלמי ברכות פ"ט, בדברים רבה פ"ב, ש"ט מזמור ד', תנחומא משפטים סימן ט', ובילקוט ואתחנן רמז תתיכה. 172. רות רבה פ"ה סימן ט, ויקר פ"ד אות ט, י"א, קה"ר פ"ט ומצא. בה. 173. שמות רבה פ"ז אות ב' ונ.

בבלי

כולן, כסא הכבוד כנגד כולן, ועל כסא הכבוד הזה ולמעלה מכולן מלך (חי העולמים) נרם ונשא שוכן עד וקרוש שמו (ישעיה נד-טו). ואעפ"י שהוא רם ונשא, שריו את דכא ושפל רוח (שם).

מ. איר יצחק מפני מה נשתנה מנחה שנאמר בה (ויקרא ברא) נפש כני תכריב רשיא ו? — אמר הקביה מי דרכו להביא מנחה? עני, מעלה אני עליו כאלו הקריב נמשו לפני.

י. זהו שאמר הכתוב (תהלים קמ"ה-י"ד) סוסך הי לכל הנופלים וזוקף לכל הכפוסים. (לכל הנצבים לא נאמר, אלא לכל הכפוסים, ואף לרשעים הוא זוקף ו). אמר רבי חייא: אין מרותו של הקביה כמדת ב"ו! מדת ב"ו יש לו אוהב עשיר נדבק בו ונכסף לו, וכיון שהוא רואה שמטה ידו ונעשה עני מלעיג עליו (ופירש מסנו) (אלא נתן עליו אבן). אבל הקביה אינו כן, כיון שרואה אדם שמטה ידו נתן לו יד וקפסו. שנאמר סוסך הי לכל הנופלים לא נאמר לכל העומדים, אלא לכל הנופלים, וזוקף לכל הכפוסים.

יא. וכן אמר הכתוב כי לא בזה ולא שקץ ענות עני, ובנוהג שבועלם שני בני אדם נכנסים אצל הדיין, אחד עני ואחד עשיר, למי הדיין מכיר פנים? הלא לעשיר! — ברם הכא דא בזה ולא שקץ ענות עני (תהלים כ"ב-ה). בנוהג שבועלם שני בני אדם נכנסים לדיין, עני ועשיר, למי הדיין מהפך פניו? הלא לעשיר! — ברם הכא ולא הפתיר פניו מסנו. בנוהג שבועלם עני ועשיר נכנסין לדין, למי הדיין נוקק לשמוע? הלא לעשיר! — ברם הכא ובשועו אליו שמע, רב חני נור תעניתא נחית מישראל, אמר, לא מפני שאני כדאי, אלא כי לא בזה ולא שקץ ענות עני.

יב. אנריפס המלך בקש להקריב אלף עולות ביום אחד. שלח ואמר לכהן גדול שלא יקריב אדם היום חוץ מסנו. בא עני אחד וכידו שתי תורים, א"ל לכהן: הקרב לי את אלו! אמר לו: המלך ציווני ואמר לי שלא יקריב היום אדם חוץ מסנו. אמר ליה: אדוני כהן גדול! ארבעה אני צד בכל יום. בשנים אני ספרנס ושנים אני מקריב. עמד הכהן והקריבם. נראה לאנריפס בחלום: קרבן של עני קדמך! שלח ואמר לכהן גדול לא כך צייתוך אל יקריב אדם חוץ מפני היום? וסיפר לו הכהן את כל המאורע. א"ל: יפה עשית, כל מה שעשית! שכך כתיב כי לא בזה ולא שקץ ענות עני.

יג. ומעשה בשור אחד שהיו מושכין אותו אצל המזבח (לקרבן) ולא היה נמשך. בא עני אחד וכידו אנודה של ירק, ויש אומרים אנודה של סרסקון, נראה לו לבעל השור בחלומו: אנודה של ירק קדמך (קרבנו של עני יותר מקרבנו)?

יד. מעשה באשה אחת שהביאה קומץ אחד של סולת להקריב מנחה. והיה הכהן מבזה עליה ואומר: ראו מה היא מקרבת! מה יש בזה להקריב? מה יש בזה להקטיר? נראה לכהן בחלום: אל תבזה עליה! מעלה אני עליה כאילו נמשה הקריבה.

הרא

הערות

מ. בבלי מנחות דף ק"ד, ע"ד. י. תנחומא ויצא אות י"ד. וילקוט תהלים רמז תתפ"ח. אנרת בראשית פס"ח. יא. מדרש תהלים מזמור כ"ב אות ל. וילקוט תהלים רמז תתפ"ח. יב. י"ג. יד. ויקר פיג סיפן ה. וילקוט תהלים שם ובשו"ט מזמור כ"ב אות לא. מדרש

הוא עני אינו מודה (כוסר) בו, אבל הקביה אינו כן. ישראל אם הם חיו במדרגה התחתונה (בירידה), הוא קורא אותם אחים ורעים. שנאמר למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך (תהלים קס"ב).

ד. רבי (לוי) נאבין בשם רבי אחא אמר: ביו אם יש לו קרוב שבוי הוא מתבייש לומר קרוב הוא, והקביה מוציא את ישראל שבויין מסצרים ומסורסין והוא קורא אותם קרובים. הרי הוא דכתיב (תהלים קמ"ד) לבני ישראל עם קרובו (ביו יש לו קרוב אם היה פילוסופוס הוא אומר ההן פלן מתקרב לן) אבל הקביה קורא לכל ישראל קרובים.

ה. זהו שאמר הכתוב (ישעיה ס"א) כה אמר ה' השמים כסאי וכוי ואל זה אביש אל עני ונכה רוח וכוי. אמר: רבותינו בשם רבי אליעזר בן פרט: בשבעה מקומות אתה מוצא שהשוה הקביה עצמו עם לבבות (הבריות) הנמוכים. מנין? שנאמר כי ה' אלהיכם הוא אלהי האלהים וגוי (דברים י"ז). ראה כמה נבונה וכמה שבח! — ומה כתיב אחריו? עושה משפט (נר) יתום ואלמנה (שם, שם, יח); וכתיב כי רם ה' ושפל יראה וגוי (תהלים קל"ח); וכתיב כי כה אמר רם ונשא שוכן עד וקרוש שמו מרום וקרוש אשכון ואת דכא ושפל רוח (ישעיה נ"ט); וכתיב כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי וגוי (שם ס"א); וכתיב ואת כל אלה ידי עשתה וגוי ואל זה אביש אל עני ונכה רוח וגוי (שם, שם, ב); והשאר בספר תהלים: ה' מלך עולם ועד (תהלים י"ט), וכתיב אחריו תאות עניים שמעת ה' וגוי (שם, שם, י"ז), וכתיב שירו לאלהים זמרו שמו סולו לרוכב בערבות (שם ס"ח), מה כתיב בתריה? אבי יתומים ודיין אלמנות (שם, שם, ו) וכתיב הללויה הללי נפשי את ה' (שם קס"א), וכתיב באותו מזמור עושה שמים וארץ, וכתיב עושה משפט לעשוקים וגוי (שם, שם, ז).

ו. טאי דכתיב ואת דכא ושפל רוח אני אשכון (ישעיה נ"ט) — רב הונא ורב חסדא: חד אמר אתי דכא (אני מנכיה את הדכא עד ששוכן אצלי), וחד אמר אני את דכא (אני מרכין שכינתי אצלו). ומסתברא כמאן דאמר אני את דכא. שהרי הקביה הניח כל הרים ונבעות והשרה שכינתו על הר סיני, ולא נבה הר סיני למעלה. אמר רב יוסף לעולם ילמד אדם מדעת קונו, שהרי הקביה הניח כל הרים ונבעות והשרה שכינתו על הר סיני (הניח כל אילנות טובות שעולם והשרה שכינתו בסנה).

ז. הסנה, הסנה! לאו משום דנביהת מכל אילני אשרי הקביה שכינתיה עלך, אלא משום דמייכת מכל אילני אשרי הקביה שכינתיה עלך.

ח. איר לוי: מן הארץ עד הרקיע מהלך חמש מאות שנה. ועביו של רקיע חמש מאות שנה. מרקיע לרקיע חמש מאות שנה. וכן לכל רקיע ורקיע למעלה מן הרקיע שלמי החיות. איר חלבו בשם רבי אבא: אף שלמי החיות ומהלך חמש מאות ושני שנה. מנין ישרה, שוקי החיות כנגד כולן. החיות כנגד כולן, פני החיות כנגד כולן, קרני החיות כנגד כולן.

הערות

מזמור די אות נ, ובירושלמי ברכות. ה' טו. ד. מדרש תהלים שם אות ד. ה. תנחומא וירא אות נ, אנדת כראשית פייט ובילקוט תהלים ר"מ תרנ"ב, ומובא בילקוט המכירי לישעיה נ"טו. ו. בבלי סוטה דף ה', ע"א. ז. בבלי שבת דף ס"ו, ע"א. ח. שו"ט מזמור די אות נ, ובירושלמי ברכות ה"ט.

בבלי

יצדיק. שנאמר (שעריה כחיה) ביום האז יהיה דין צבאות לעשרת צבי ונוי. מאי לעשרת צבי? לעשרים צביונו (ולצירת תפארה) למצפים תפארתו. יכול לכל? — תיל לשאר עמ'למשים עצמו כשירים.

יב. וכן מצינו כשברא הקב"ה את עולמו כתיב ידעש אלהים וכו' ואת המאור הקטן למשלת הלילה ואת הכוכבים (בראשית א"טו). איר אחא משל למלך שהיו לו שני אסטרופין, אחד שולט בעיר ואחד שולט במדינה. אמר המלך הואיל וסיעט עצמו זה להיות שולט בעיר נזח אני עליו בשעה שהוא יוצא תהא כל אוכלסא יוצאה עמו ובשעה שהוא נכנס תהא בוליי ודימוס (המון עם ושורה של חיילות) נכנסה עמו. כך אמר הקב"ה: הואיל והלכנה הוו סיעטה עצמה להיות שולטת בלילה נזח אני עליה בשעה שהיא יוצאת שיהיו הכוכבים יוצאין עמה בשעה שהיא נכנסת יהו הכוכבים נכנסים עמה.

יג. רבי אמי כי הוה מטי להאי קרא בכי (צפניה ב"ג) בקשו את ה' כל ענוי הארץ אשר משפטו פעלו בקשו צדק בקשו ענוה אולי תסתדי ביום אף היאמר: כולי האי ואולי?

הערות

שם במהרישא יב. ביר פיו סימן ד. בילקוט בראשית רמז טו. ועיין בילקוט נח רמז ס"ב. ובפסיקתא רבתי סוף פרשה נ. יג. בבלי חגיגה דף ד' ע"ב.

פרק נא

וכו כ"ב סימנים

רם ה' השפל יראה.

א. דרש רב עירא. ואיתימא רבי אלעזר: כוא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם! מדת ב"ו גבוה רואה את הגבוה ואין גבוה רואה את השפל (לקרבו ולהחשיבו בעיניו). אבל (מדת) הקב"ה אינו כן. הוא גבוה ורואה את השפל. שנאמר (תהלים קל"ח) כי רם ה' ושפל יראה.

ב. וכן כתיב בתורה (דברים ד"ג) כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו אדם אם יהיה לו קרוב עשיר הוא מודה בו ואם עני כופר בו ואומר שאינו קרובו. אבל הקב"ה כביכול, ישראל נתונים במצרים בשעבוד והקב"ה אומר שהוא קרוביהן. מנין? — לבני ישראל עם קרובו (תהלים קמ"ד). ואם קרובו עני הוא עושה עצמו עיקר ואתו ספלה. מה הוא אומר? פלוני מתקרב לי. אבל הקב"ה כביכול, עושה לישראל עיקר ואשר לו גוי קרוב אין כתיב כאן אלא אשר ל' אלהים קרובים אליו.

ג. איר שמעין (כשם רבי זירא): אדם אם יש לו קרוב עשיר הוא מודה בו ואם הוא

הערות פרק נא

א. סוטה דף ה' ע"א. ב. ירושלמי ר"ה פא. דביר ואתחנן: ס"ב סימן טו. ג. שו"ט מזמור

שהיה יושב בישוב לא היה יושב על גבי כרים ולא עיב כסותות אלא עיר קרקע. דכל כסה דהוה קיים (רכיזה) עירא דאיירי הוה מתני להו לרבנן על גבי כרים וכסותות; כי נח נפשיה (נדעירא דאיירי) הוה מתני להו לרבנן על גבי קרקע. אמרי ליה: ליתבימר: אכדיס זכסות — לא קבל עליה. תחכמוני (אמר רב) איל הקביה: הואיל והשפלת עצמן תהא כמוני.

ח. איר שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: בשכר שלשה זכה משה לשלשה. בשכר ויסתר משך פניו (שמות ג'ו), וזכה לקלסתר פנים; בשכר כי ידא; וזכה לזייראו מנשת אליו; בשכר מהביט; וזכה לתמונת די יביש וכו'. רבי הושעיא רבה אמר: יפה עשה משה שהסתיר פניו. איל הקביה: אני באתי להראות לך פנים וחלקת לי כבוד והסתרת פניך. חייך: שאתה עתיד ליהנות מיו השכינה. שנאמר (שם ל"ב) וימשה לא ידע כי קרן עזר פניו.

ט. איר אבא בשם אלכסנדרו כל מי ששומע קללתו ושותק, וספוקה בידו למחות, נעשה שותף להקביה.

י. ראה כמה גדולה הענוה בעיני הקביה — אמרו: בשעה שבאו להכין עץ להמן לתלותו, קרא הקביה להעצים ושאלם מי יתן נפשו לתלות הרשע עליו? תאנה. אמרה אני אתן את נפשי (אני היא הראייה לכבוד) שממני מביאין כיבורים, ולא עוד אלא שבי נמשלה ישראל, שנאמר כביכורה בתאנה בראשיתה ראיתי אבותיכם (הושע ט"ו). הנפן אמר אני אתן את נפשי. ממני מנסכין יין לביהמק ובי נמשלו ישראל, שנאמר נפן מסצירים תסיע (תהלים פ"ט). רימון אמר אני אתן את נפשי שבי נמשלה ישראל, שנאמר כפלה הרמון רקתך (שה"ש ר"ז). אגוז אמר אני אתן נפשי שבי נמשלה ישראל, שנאמר אל גנת אגוז ירדתי (שם ר"א). אתרוג אמר אני אתן את נפשי, בי מקלסין ישראל להקביה, שנאמר ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר (ויקרא כ"ט). תמר אמר כפות תמרי יסבי נמשלו ישראל, שנאמר זאת קומתך דמתה לתמר (שה"ש ד"ח). הרס אמר אני אתן את נפשי, שבי נמשלו ישראל, שנאמר והוא עומד בין ההרסים (זכריה א"ח). זית אמר אני אתן את נפשי שבי נמשלה ישראל, שנאמר זית רענן יפה פרי תואר (ירמיה י"ד). תפוח אמר אני אתן את נפשי שבי נמשלה ישראל, שנאמר תחת התפוח עוררתוך (שה"ש ח"ה) וריח אפיק כתפוחים נשם ידע. דקל אמר אני אתן את נפשי שבי נמשלה ישראל, שנאמר זאת קומתך דמתה לתמר (שם ד"ח); ערבה אמר אני אתן את נפשי שבי נמשלה ישראל, שנאמר כארו בלבנון השנה (תהלים צ"ב) — באותה שעה בא קוץ לפני הקביה ואמר לפניו: רבישע! אין לפניך לא משא פנים ולא מקח שוחד, וכל מה שבראת לכבודך בראת ואלו כולן מצאו להם זכות, ואני למה? אני בעולםך? שאין לי זכות ולא פתחון פה לפניך. אלא אם כשר הדבר בעיניך, סלך עולם, יתלה קוצך בן קוצך על קוץ בן קוץ, מיד קבל הקביה. מסנו ונתלה עליו הוא ובניו.

יא. איר אלעזר אמר רבי חנינא: עתיד הקביה להיות עטרה בראש כל צדיק

וצדיק

הערות

ח. בבלי ברבות דף ז', ע"א. שמיר פיג סימן א', ושם הניכסא: איל הקביה וכו'. חייך שאתה עתיד להיות אצלי בהר מי יום ומי לילה וכו'. ועיין בילקוט שמות רמז קע"ח. ט. מדרש תהלים מזמור: פיו אות א. בילקוט תהלים רמז תל"ד. י. מדרש אבא גריון פ"ז. זבילקוט אסתר רמז אלף נ"ט. יא. בבלי מגילה דף י"ד, ע"א. זכרתי חלק: בסנהדרין ועיין שם

כל-כבוד. בת-מלך-מעיפה-7-אמר-הקביה כף הוא כבודי שאהא מדבר מלפניו-שהקביה מדותיו ענוה צדיק וצניעות.

כ. ומצינו שהקביה מקפיד יותר על כבוד אב ואם-מעל כבודו כביכול. לפה? מפני שענותנותו רבה! איר חייא-ברבא, תני ריש בן יוחאי: (נאמר) (שמות כ"יב) כבד את אביך ואת אמך, ונאמר (משלי ג"ט) כבד את ה' מהונך. מה את מכבדו מהונך?—ספריש לקט, פאה, תרומה ומעשר, ומעשר שני, ומעשר עני וחלה, ומאכיל את הרעבים ומשקה את הצמאים ומלביש ערומים, עושה סוכה ולולב, שופה, תפילין, ציצית ומוזה, אם יש לך-אתה חייב ככל אלו ואם לאו אין אתה חייב כאחת-סהן. אכל כשהוא בא אצל כבוד אב ואם, בין יש לך הון בין אין לך הון כבד את אביך ואת אמך-אפילו מחזיר על הפתחים.

כא, ובדרך אחרת מצינו שהשוה הקביה כבוד אב ואם לכבודו, תיר: נאמר (שמות כ"יב) כבד את אביך-ואת אמך: (נאמר-משלי ג"ט) כבד את ה' מהונך-השוה הכתוב כבוד אב ואם לכבוד המקום, נאמר (ויקרא י"ט) איש אמו ואביו תיראו, ונאמר (דברים ר"ג) את ה' אלהיך תירא-השוה הכתוב סוראת אב ואם למוראת המקום, נאמר (שמות כ"א"ו) מקלל אביו ואמו מות יומת, ונאמר (ויקרא כ"ט) איש איש כי יקלל אלהיו ונשא חטא-השוה הכתוב ברכת אב ואם לברכת המקום.

כב, וכן אנו מוצאים שהקביה מקטין כבודו, כביכול, מפני כבוד הבריות, וסחל על כבודו ואינו סחל על כבוד ברוותנו, הרי כתיב בתורה ישא ה' פניו אליך (במדבר רכ"ו), וכתוב אחד אומר אשר לא ישא פנים (דברים י"ח), היה רבי יוסי בן דוסאי אומר: כיצד יתקיימו שתי מקראות הללו? אלא ישא ה' פני-בדבר שבין לבין חבירך, רבי עקיבא אומר: כתוב אחד אומר ונקח וכתוב אחד אומר לא ינקח האידך אפשר לקיים פסוקים הללו? אלא בדבר שבין לבין ונקח, בדבר שבין לבין חבירך לא ינקח.

כג, שאלה בלוריאה הגיורת את-רבן נפילאל: כתיב בתורתכם (דברים י"ח) אשר לא ישא פנים-ולא יקח שחד, ופתיב (במדבר י') ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום? נספל לה-רבי יוסי הכהן-אמר לה: אמשול לך משל-לפהיד? לאדם שנושה בחבירו מנה וקבע לו זמן בפני המלך, ונשבע לו בחיי המלך, הגיע זמן ולא נתן לו כלום; בא לפיז את המלך, אמר לו: עלבונני סחול, לך ופיז את-חבירך! אף הכא נמיר-כאן בעבירות שבין אדם לחבירו כאן בעבירות שבין אדם למקום.

כד, איר ירמיה החסיר הקביה בכבודו של צדיק יותר מכבודו, בכבודו כתיב (שמואל א"ב, ל) כי מכבדי אכבד ובזוי יקל-על ידי אחרים, ובכבודו של צדיק כתיב (בראשית-י"ב) ואברכה מברכך ומקללך אאור-אנא.

כה, ובשעה-שנתן הקביה תורה לישראל היה מקדים ובא לפניו ומעורר אותם על-

הערות

כ. ירושלמי פאה פ"ק, כא, בבלי קרושין דף ל, ע"ב, כב, במיר פ"א סימן ו, כג, בבלי ר"ה דף י"ו, ע"א, כד, ביר פ"ט סימן י"ב, ובאגרת שמנאל פ"גה ח, כה, מדרש חזית פ"א פסוק זה, ועיין פרקי דרבי אליעזר פרק י"א, תוספתא דערבין פ"א ובחזית פ"ה.

בבלי

מז. ארבעה הם שיצא להם מוניטין בעולם. — אברהם יהושע, דוד ומרדכי. ומדוע מוניטין של אברהם? ואעשה לני גדול (בראשית יכ"ב). — איר יורן אמר לו הקביה לאברהם קיבע אני לך ברכה בשמונה עשרה, אבל אין את יודע אם שלי קודמת אם שלך קודמת? איר אחויה בשם רבי ועירא שלך קודמת לשלי בשעה שהוא אומר מן אברהם אחיך מחיה מתים (הוי וענותך תרביני).

מז. (ובשעה שיצאו ישראל מסצרים) אמר הכתוב ולא נחם אלהים וכו' (שמות יג"ז) לא נחם כדרך כל הארץ, כיצד דרך ארץ? העבד טוען את רבו, שמא אדוני טוענו? והקביה לא נהג עמם כך, אלא במדבר אשר ראית אשר נשאך ה' אלהיך ונוי (דברים א"ל), ואומר ואשא אתכם על כנפי נשרים ונוי (שמות יט"ד). דרך ארץ העבד מרחיץ את רבו אבל כאן הקביה היה מרחיץ אותנו, שנאמר (יחזקאל טז"ט) וארחצך במים, דרך ארץ העבד מלביש את רבו, אבל כאן ואנעלך תחש (שם). דרך ארץ העבד מאיר לרבו, אבל כאן הקביה מאיר לישראל, שנאמר (שמות יכ"א) והי הולך לפניו ונוי. (אמר הקביה: כביכול אדם קונה לו עבד שיהא העבד נוטל את הפנס ומאיר את קונו, ואני לא עשיתי כן אלא אתם עבדי, שנאמר כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם (ויקרא כ"ה), ואני הייתי נוטל את הפנס ומאיר להם, שנאמר והי הולך לפניו וכו' (שמות יכ"א). — הוי ענותך תרביני.

יז. דיא: בנוהג שבעולם אדם קונה לו עבד, שאם יוצא לדרך יהא עבדו קודם ומתקן לו איטימסיה (ססאציון), ואני לא עשיתי כן, אלא אתם עבדי, ואני הייתי מתקן איטימסיה; שנאמר וארון ברית ה' נוסע לפניו דרך שלשת ימים לתור להם מנוחה (הוי וענותך תרביני).

יח. דיא: בנוהג שבעולם אדם קונה לו עבד שיהא עבדו אוספה לו לחם וקונה לו אוכל, ואני לא עשיתי כן, אלא אתם עבדי, ואני הייתי אוספה לכם, שתהיי אוכלים (לחם סן השמים). שנאמר (שמות ט"ד) הנני מסטיר לכם לחם סן השמים, וכן הוא אומר לחם אבירים אבל איש (תהלים עח"כ).

יט. וכן דרשו חכמינו ז"ל על הפסוק וידבר ה' אל משה במדבר סיני (במדבר א"א). עד שלא עמד אהל מועד דבר עמו בסנה, שנאמר (שמות ג"ד), ויקרא אליו אלהים מתוך הסנה, ואח"כ (שם) ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר, ודיבר עמו במדן, שנאמר (שם ד') ויאמר ה' אל משה במדן, ודבר עמו בסיני, שנאמר וידבר ה' אל משה במדבר סיני, וכיון שעמד אהל מועד אמר יפה היא הצניעות, שנאמר (מיכה רח), והצנע לכת עם אלהיך, הרי הוא מדבר עמו באהל מועד, וכן דוד אמר (תהלים מה"ד), כל

הערות

פסיקתא רבתי פרה, תנחומא חקת אות יב, במיר פייט אות ג, ילקוט מלכים רמז קעח וילקוט תהלים רמז תרל"ט. **מז.** ביר פליט אות יא, ובספחים דף קט"ז ע"א, במיר פייט תנחומא לך פ' ד, וילקוט לך רמז סד. **מז.** תנחומא בשלח אות יוד, ופסיקתא בשלח, ובמכילתא בשלח, מדרש לקח טוב ושמיר סביה אות ז' ובתנחומא הוספת שלח סימן וא, ע"ש. **יז.** שם אות יב, ובמיר פט"ז אות יג, יח, תנחומא שם סימן יג, ובמיר שם סימן כז, **יט.** במיר פ"א סימן ג, ובתנחומא במדבר אות ג, וילקוט ירמיה רמז תרפ"ג.

לנחם אבלים. והוא אמר אני גדול ועשיר, ואני הולך לאבול הקביה ויכן אשת הצלע (שם ב"כב). וראו אליו זה עשה. והוא, ויקבור אותו בני (ויכרים לדיו), וראו אלהים ליעקב. — והיו וענתך תרבני.

כ. איר חייא: תלמיד הולך לפני רבו בצילה: מי נוטל האנס? תלמידי זמלאמור לפני רבו, אבל הקביה נוטל הפנס לפני ישראל. שנאמר והי הולך לפניהם יוסם זכו (שמות יא"כא) והיו וענתך תרבני.

ל. רבי יודן בשם רבי חמא אמר: לעתיד לבא משיב הקביה למלך המשיח על ימיו שנאמר נאם ה' לאדוני שב לימיני (תהלים קי"א) ואברהם לשםאלו, ואני של אברהם מתכבדות ואומר לו: בן בני יושב על הימין ואני על השמאל? והקביה: מינין ואומר לו: בן בנך על ימיני ואני על ימינך; כביכול אדני על ימינך (שם). — והיו וענתך תרבני.

מ. ובשעה שנללה הקביה על אברהם היה יושב. שנאמר זהא יושב פתח האהל כחם היום (בראשית יח"ב). בא אברהם לעסוד, איל הקביה: אל תצטער לעמוד, שב לך איל אברהם וכי כך הוא דרך ארץ שאני יושב ואתה עומד? איל הקביה: אל תצטער וזקן אתה בן מאה שנה, שב! ואל תתמה, שהרי בניך עתידין לישב בבית-הספר זהו שנים ואני עומד עליהם). והוא יושב יושב כתיב, שב זאני עומד

נ. ובשעה שבקש הקביה להפוך את סדום: אמר אברהם לפני הקביה: הלילה לך מעשות כדבר הזה; (בראשית יח"בא). איל הקביה כך אמרת, ברא וראו, אעבור לפניך כל הרויות שאיכתי ואראך שלא נביתו לפוענותם טהם. ואם תעלה על העתך שלא עשיתי כדונן למדני ואני עושה בלערי אחזה אתה הוריתי אם עול פעלתי? לא אוסיף (איוב לד"לב). — ואני אוסיף ועוד (היו וענתך תרבני).

ו. וכן מצינו שהקביה הודתה למשה חזרו על דביו. בשעה שאמר הקביה: אכלנו בדבר ואורישנו (במדבר יד"ב), מה כתיב שם? — ויאמר משה: אל הי זכוי ואסרו הנזים זכוי סבלתי יכולת הי (שם, שם טז); יכול הי סבעי ליה, אמר ריא: אמר משה לפני הקביה, הבשע; עכשיו יאסרו העובדי כוכבים תשיש כחו-פנקבה זאינו יכול להצילך. איל הקביה בן עמרם! והלא ראו כבר נסים שעשיתי להם עליהם? אמר לפניו, הבשע, עכשיו יאסרו לפני-סלך אחד יכול לעמוד לפני שלשים ואחד אינו יכול לעמוד. איר יחנן-סנין אחר הקביה והודה לו? שנאמר (שם, כ) ויאמר הי סלחתי כדברך. תנא רבי ישמעאל. — כדברך, עתידין העובדי כוכבים שיאסרו, אשרי התלמיד שרבו סודה לו, ואולם חי אני. — אמר רבא אמר רב יצחק מלמד שאמר הקביה למשה: משה החייתני-בדברך.

ז. וכשביקש הקביה לבראות את האדם נמלך במלאכים ואמר להם נעשה אדם (בראשית א"כ). ענוותני של הקביה, אעיפי שלא סייעוהו ביצירתו, לא נמנע הכתוב מללמד דרך ארץ, וסדרת הענוה שיהא הגדול נמלך בקטן — רש"י.

ארבעה

הערות

מ"י. במדרש תהלים מזמור יח. סימן כט. מ. תנחומא וירא אות ה. שם וישלח אות כה. אגדת בראשית פ"ט. בירמיה' סימן ז. במיד: מייא: סימן ב. שהשיר סיב. במסילתא פי החדש ובלקח טוב בראשית יח"א. שריש מזמור כב. אות יט. גב. תנחומא וירא סימן יד. יב. בבלי ברכות דף לב, ע"א. יד. מדרש תהלים מזמור ח' אות ב. ביר פ"ד אות ד. מסיקתא

הוי וענותך תסבני ופני (תהלים יח"ל):

ב. איר שמעון בן יורא: מי ענו כהקב"ה? התלמיד אומר לרבו לסדני פרק אחד. והוא אומר לו לך וקדמני במקום פלוני. הרב והתלמיד עומדים. הרב אומר לתלמיד לך והמתן לי במקום פלוני, והולך התלמיד והמתן לו. אבל הקב"ה אומר ליחזקאל: קום צא אל הבקעה ושם אדבר אותך. יחזקאל נ"כב, ויצא יחזקאל וצאנו להקב"ה שקדסו לשם. שנאמר ואקום ואצא אל הבקעה והנה שם כבוד ה' עומד (שם). הוי וענותך תרבני.

ג. אמר רבי לוליני בר סבריני בשם רבי יצחק: ראה ענותו של חקב"ה! (בנוהג שבעולם הרב אומר והתלמוד עונה, והקב"ה אינו כן). ראה מה כתיב משה ידבר והאלהים יעננו ככול (שמות י"ט). לא היה צריך לומר אלא האלהים ידבר ומשה יעננו בקול? לא עשה כן, אלא משה ידבר וכו'. הוי וענותך תרבני.

ד. איר אבא בר כהנה: בא וראה ענותו של הקב"ה: מה כתיב, ויאמר אלי ה' השער הזה סגור יהיה לא יפתח (יחזקאל מ"ב) ? מלך ביו כבודו ליכנס בשער גדול ולא בקטן אבל הקב"ה נכנס בכבודו בשער קטן - הוי וענותך תרבני.

ה. איר יהודה הלוי בר שלום: בנוהג שבעולם התלמידים מהלכים ואחיז הרב, אבל הקב"ה לא עשה כן, אלא בשביל אברהם שהיה יושב ומצמער אמר הקב"ה למלאכים נלך ונבקר את אברהם כשהם הולכין נגלה עליו האלהים ואחיז המלאכים; שנאמר וירא אליו ה' באלני ספרא (בראשית י"ד), ואחיז וישא עיניו וירא (שם, שם, ב). - הוי וענותך תרבני.

ו. איר סיפון ראה מה כתיב (שם, שם, כב). ויפנו משם האנשים וילכו סדומה ואברהם עודנו עומד לפני ה'. (בשעה שנגלה הקב"ה על אברהם אמר למלאכים לכו אצלנו ונספל להם השכינה ומעכבת לו עד שהלכו המלאכים. שנאמר ויפנו משם וכו') לא היה צריך לומר אלא והאלהים עודנו עומד? אלא תיקון סופרים הוא זה (שהשכינה עומדת ומסתנת לו). - הוי וענותך תרבני.

ז. אמר בן עזאי: בא וראה ענותנתו של הקב"ה, מלך בשר ודם כשהוא מזכיר את שמו ומזכיר תחלה שמו ואחיז מזכיר כסיומא שלו (פי' בנין ופעל) אבל הקב"ה אינו כן. אלא כשהזכיר מעשיו מזכיר אחיז שמו (מזכיר קסיומא שלו ואחיז מזכיר את שמו) שנאמר בראשית ברא אלהים (בראשית א"א).

ח. וכן אדם כשאומר לחבירו בא לקשט נלות, לבקר חולים לקבור מתים לנחם

חערות

פ"א ופסיט. כירושלמי שבת פ"ב הל"ג. בילקוט שמואל רמז קס"א. שמיר פסיא וביקור פ"א בילקוט. וירא רמז פ"ג. מכילתא בשלח פ"ו ובספרי בהעלותך פכ"ד. ועיין בביר פ"ו: באריכות ר"י יודן. בשם עקי"ל, אמר, לזה נאה לקראו אלוהו בנוהג שבעולם מלך ביו מתקלם כמדינה ועדיין לא בנה לה דמוסיות, ועדיין לא בנה לה פריבטאות. בתחלה מזכיר שמו ולבסוף קסיומא שלו. ברם יחידו של עולם פעל ולבסוף נתקלם. שמעון בן עזאי אומר: וענותך תרבנינו (שם, כב). ב"ו מזכיר שמו ואחיז שבחו. פלן אגוסטולי, פלן פראטאטא, אבל הקב"ה אינו כן, אלא משברא צרכי עולמו אחיז מזכיר שמו - בראשית ברא ואחיז אלהים ח. עיין ילקוט שמואל רמז קס"א.

במדרש

תקפיד. אמרתי לו. חיון אם אתה שואלני בדבר תורה. איל. רבני מפני מה כתיב נותן לחם לכל בשר וכתיב נותן לכהמה לחמה (תהלים קמז-ט). וכי אין אדם סבין לחמו? איל זהו דרך ארץ והקביה מברך מעשה ידיו. שנאמר למען יברכך ה' אלהיך בכל מעשה ידיו (דברים יד-כט). יכול יהא יושב ובטל? תיל אשר תעשה (שם). איל תשובה זו היא שמה ראשונה שאמרתי לך והיא מקובלת בעיני. אמר לו. בני! אשיבך. צא ולמד מן השוטה כשנטלה ממנו חכמה אינו יכול לפרנס עצמו שעה אחת. כך בני אדם כשנטלה מהם דעה חשובים כבהמה וכחיה ועוף. והקביה מחלק מוונות לכל באי עולם.

מז. אמרו העורב הזה אכזרי וכשהוא מוליד את בניו ורואין אותן שהן לבנים והוא שחור הוא מניח והולך והקביה מוסין להן מוונותיהן. רב אסי הוה עסקן בדבריהם. חמא חד עורב עביד קן עביד ביעין עביד אפרוחין. נסיב יתהון בחדא קררא ושע באפיהון תלתא יומין ולסוף תלתא יומין פתח מאפיהון לידע מה דאינון עבדין. אשכח יתהון דעבדון צואה ועברת צואתהון יתושין והוון פרחין והא אנון אכלין. ומרא עלהון הדין קראה: מי יכין לעורב צידון (איוב לח-טא).

מז. ועוד כתוב באיוב (למ-א). (בענין ההשגחה) הידעת עת לדת יעלי סלע חולל אילות תשמור? — יעלה זו אכזרית על בניה. ובשעה שכורעת ללדת עולה לראש ההר כדי שתפול ממנה ותמות. והקביה מוסין לה נשר ומקבלו בכנפיה ומניחו לפניה. ואינו מקדים ואינו מאחר אפילו רגע אחד. שאם מאחר אפילו רגע אחד מיד מתה. ומהו חולל אילות תשמור? אילה זו רחמה צר. ובשעה שכורעת לילד אני מוסין לה דרקון ומכישא בבית הרחם ומתרפה ויולדת ואינו מקדים רגע ואינו מאחר רגע) שאם מקדים רגע או מאחר רגע אחד מיד מתה.

הערות

מז. מדרש הגדול למהרשי"ז שעכטער ניי בראשית פרשה ד' פסוק מז. ועיין בסדריא פכ"א ובויקרא פ"ט סא. מז. ביב דף טז. ע"ב.

פרק מט

וכו כ"ה סימנים

ענוותו של הקביה

א. היש ענו מן הקביה? — א"ר אבא בר אחא: התלמוד יושב לפני רבו כשנומר התלמיד אומר לרב כמה ינעתיד! אבל ישראל הן למדין מן הקביה. כשהן נפטרים אומר להם כמה ינעתי אתכם! שנאמר ה' אלהינו בחורב לאמר וכו' (דברים א"ו). הוי

הערות פרק מט

מ"ז. תנחומא בראשית סימן ד', ותשא סימן טו. בשוי"ט מזמור יח. אות כט. ודב"ר פ"א

שנאמר (תהלים קמה-טז) פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון. רבי יהושע בן לוי אמר גדולה מקריעת ים סוף, שנאמר (שם קל"ג) לנוזר ים סוף לנוזרים, ואומר (שם) נותן לחם לכל בשר ונוי.

י. מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי צדוק שהיו מסובים בבית כשתה בנו של רבן גמליאל. והיה רבן גמליאל עומד ומשקה עליהם. נתן הכוס לרבי אליעזר ולא נטלו. נתן לרבי יהושע וקבלו. א"ל רבי אדעזר: מה זה יהושע! אנו יושבים ונבליאל ברבי עומד ומשקה עלינו? א"ל מצינו גדול מסנו ששימש. אברהם גדול הדור היה וכתוב בו (בראשית יח) והוא עומד עליהם, ושם תאמר כמלאכי השרת נדמו לו. — לא נדמו לו אלא לערביים ואנו לא יהא רבן גמליאל ברבי עומד ומשקה עלינו? אמר להם רבי צדוק: עד מתי אתם מניחים כבודו של מקום ואתם עומקים בכבוד הבריות! הקביה משיב רוחות ומעלה נשיאים ומוריד מטר ומצמיח ארטה ועורך שלחן לפני כל אחד ואחד, ואנו לא יהיה רבן גמליאל ברבי עומד ומשקה עלינו?

יא. זהו שאמר הכתוב לנוזר ים סוף לנוזרים וכתוב נותן לחם לכל בשר (תהלים קל"ג). סלך בשר ודם עומד במלחמה אינו יכול לא לזון חילותיו ולא לספק להם אפסניות (שכר אנשי המלחמה). אבל מי שאמר והיה העולם אינו כן. אלא ה' איש מלחמה (שמות ט"ג). שנלחם במצרים, ה' שמו (שם). שזן ומפרנס לכל בריותיו. שנאמר לנוזר ים סוף וכתוב נותן לחם לכל בשר.

יב. וכן הוא אומר תקרא ואנכי אענך (איוב י"ט). כד"א אז תקרא והי' יענה (ישעיה נח"ט). למען תכסוף למעשה ידך (איוב ש"ב). תתחמד נפשך כד"א (בראשית לא"ל) כי נכסוף נכספתה. אמר איוב לפני המביה: רבשיע! העליונים והתחתונים ברשותך ואת מעשה ידך תכסוף? אלא תשגיח במעשה ידך.

יג. בתורה כתיב ויאמר ה' הגני מסטירי לכם לחם מן השמים (שמות ט"ד). ההיד פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון (תהלים קמה-טז). בא וראה שלא כמדת הקביה מדת בשר ודם! מדת ב"ו כל זמן שהספוג בידו פותח ידו אין טפה יורד. קפץ ידו הוא מוריד מים אבל הקביה אינו כן. הספוג בידו, שנאמר (שם ס"ה) פלג אלהים מלא מים, וכן (ישעיה ס"ב) מי סדר בשעלו מים — אם עצר אין המים יורדין; שנאמר (איוב י"ט) הן יעצר במים ויבשו. ואומר (דברים י"ז). ועצר את השמים ולא יהיה מטר; פותח ידו המטר יורד. שנאמר (שם כ"ד) יפתח ה' לך את אוצרו הטוב, ואומר פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון. לכל חי מזון אין כתיב כאן אלא לכל חי רצון — שהוא נותן לכא"א רצונו מה שהוא מבקש.

יד. תנא דבי אליהו מעם אחת הייתי עובר ממקום למקום. מצאני אדם אחד שהיה בו מקרא ואין בידו משנה. אמר לי, רביו רוצה אני לומר לפניך דבר אחד ומתירא אני שמא תקפיד

הערות

בתלמוד מסכים דף קיח. כל הענין. ילקוט ישעיה רמז ש"ו. וכתענית דף ב. י. בכלי קידושין דף לב. ע"ב. י"א. שויט מזמור קלו. אות ה. במכילתא מסכתא דשירתא פ"ד ובילקוט רמז תקס"ה. י"ב. ויקיר פליא אות ג. י"ג. שמיר פכ"ה אות נ. ובתנחומא סדר בראשית פי ד. י"ד. שויט מזמור קלו. אות יוד. תדביא פ"ד ובילקוט תהלים רמז תקכ"ד.

מדרש

בר אבא יום סדובטא של פרעה היה נוכי כדלעיל סרק טיו סימן ד'ו) עמד הוא ואהרן ברחיב וראו אותן השומרים. אמר להן: אמרו לו למלך, משה שהוא שלוחו של הקב"ה בא אצלך. כיון ששמע פרעה א"ל ומה מלאכתו של אלהיך? א"ל זן ומפרנס ומכלכל לכל באי עולם. א"ל ומהיכן טים? א"ל (מן) ענן אחד מסלא אותו טים ומסקה לכל העולם ואמר להם מתחלה שקר אתם מדברים שאני הוא ארון העולם ואני בראתי עצמי ואת נילוס, שנאמר לי יאורי ואני עשיתי (יהוקאל כט"ו).

ד. וכן אמר רב: י"ב שעות הוי היום, וגי שעות השלישיות יושב הקב"ה וזן את כל העולם כלו מקרני ראמים ועד ביצי כנים.

ה. זהו שאמר דוד הודו לדי כי טוב כי לעולם חסדו (תהלים קיח"א). משל למה הדבר דומה? לבעל הבית שהיה מלוה לכל בני עירו, והיי בני עירו אומרים וזכור איתו בעל הבית לטובה! שהוא נותן לנו כל צרכינו בימות הנשמים, אלא שהוא נוטל ממנו שלשה סלעים רבית בימות החמה בא אחד ואמר אני נותן בסלע אחד; הניחו לראשון ומורים לשני, בא אחד ואמר אני נותן חנם, לא לזה נאה להודות שהוא נותן חנם? — כך הקב"ה מפרנס לכל בריותיו חנם, ולא נאה להקב"ה להודות ולהלל אליו? לכך נאמר הודו להי כי טוב כי לעולם חסדו.

ו. (ד"א) הודו להי כי טוב כי לעולם חסדו (תהלים קל"א). איר יהושע בן לוי הנה ששה ועשרים כי לעולם חסדו כנגד מי? כנגד כ"ו דורות שברא הקב"ה בעולמו ולא נתן להם תורה, וזן אותם בחסדו. למה נקרא שמו הלל הגדול? אמר רבי יוחנן מפני שיושב הקב"ה ברומו של עולם ומחלק מזונות לכל בריה.

ז. אנטונינוס שאל לרבי: מיד (איוב לח"ד) תתהפך כחומר חותם ויציב כמו לבוש? א"ל מי שהוא מביא את הרור היא מלבישו (אור חדש: כלומר מי שמתחיה אותם הוא מלבישם!).

ח. מעשה של הקב"ה אינו כמעשה בשר ודם. כיצד? עני מבקש צדקה מן האדם והוא נותן לו יום או שנים או חודש או שנה, אבל הקב"ה נותן מזון לאדם כל הימים שהוא חי.

ט. מאי דכתיב כי בעצבון תאכלנה (בראשית ג"ז) א"ר אסי: קשה הוא הפרנסה כפלים כל"דה, בלידה כתיב בעצב תלדו בנים ובפרנסה כתיב בעצבון תאכלנה, רבי אליעזר ורבי שמואל בר נחמן: רבי אליעזר אומר הקיש גאולה לפרנסה ופרנסה לגאולה, שנאמר (תהלים קל"ד) ויפרקנו מצרינו וסמך ליה (שם) נותן לחם לכל בשר. מה גאולה פלאים אף פרנסה פלאים, מה פרנסה בכל יום אף גאולה בכל יום, רבי שמואל בר נחמן אפר ונדולה מן הגאולה, שהגאולה על ידי מלאך והפרנסה ע"י הקב"ה גאולה ע"י מלאך מניין? שנאמר (בראשית ס"ה) המלאך הגואל אותי מכל רע, פרנסה על ידי הקב"ה שנאמר

הערות

סדרש אבכ"ר, ד. בבלי ע"ז דף ג, ע"ב, ה. ש"ש מזמור ק"ח, אות ה. ו. יום מזמור ק"ו, ובתלמוד פסחים דף ק"ח, ע"א. ז. ירושלמי כלאים פ"ק, ה. תנחומא נח אות ז. ח. ב"ר פ"ב סימן ט, ופ"ג סימן ג. סדרש תהלים מזמור פ' ופ"ט וק"ל"ו. ססיקתא רבתי פ"ד, ילקוט בראשית רמז לא, ילקוט ויחי רמז קט, ועיין בילקוט תהלים רמז תתכ"ז ותתפ"ד, ועיין בתלמוד

למיכך אמר דוד לך לבדך לעשות פלאים עלינו להיות מברכין אותך. שנאמר ברוך ה' אלהים וגו' (שם עבידח).

לג. וישעיה אמר כה אמר ה' גואלך ויוצרך כו' (ישעיה מד"בד). איפשר לומר כן גואלך ויוצרך, צריך לומר, אין כמדותיו של הקב"ה מדת בשר ודם, בשר ודם מכה ואחר כך מרפא, והקב"ה מרפא עד שלא מכה. שנאמר כרפאי־לישראל (החשע דא) ואח"כ ונגלה עון אפרים (שם).

לד. זהו שאמר משה להקב"ה ועתה אם נא מצאתי חן בעיניך הודיעני נא את דרכך (שמות ל"ג). וכן הוא אומר הדריכני באמתך ולמדנינו (תהלים כה"ד). וכן הוא אומר הורני ה' דרכך וגו' (שם כז"א), וכתוב כה אמר ה' עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתיבות עולם, אי זה דרך הטוב ולכו בה (ירמיה ו"טז). — ראו באיזה דרך הלך באברהם באיזה דרך הלך יעקב. — ושמו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט (בראשית יח"ט).

הערות

לג. ילקוט המכריי לישעיה בשם הילמרדנו, ועיין סנילה יג, ע"א. ומדרש לקח טוב (ג"א). לד. שו"ט הוספת מזמור קיט, אות ה.

פרק מח

וכו ט"ז סימנים

משביע לקל חי רצון

א. לעשות כרצון איש ואיש (אסתר א"ח) ? — א"ל הקב"ה: רשע! וכול אתה לעשות כרצון איש ואיש ? שני אנשים מבקשים לישא אשה אחת, שמא יכולה לינשא לשניהם ? וכן שתי ספינות מפורשות לים הגדול, אחת מבקשת רוח דרוםית ואחת רוח צפונית, שמא יכולה רוח אחת לנהוג את שתיהן ? שני בני אדם באים אצלך לסחר, איש יהודי ואיש צר ואויב יכול אתה לצאת יד שניהם כאחד ? אלא ל"ומם לאחד ולצ'לוב את אחד. — ומי יכול לעשות כרצון איש ואיש ? הקב"ה, דכתיב ומשביע לכל חי רצון (תהלים קמ"ה"ט).

ב. וזיה כי מי בשחק יערוך לה' (תהלים פ"ז). אמר רב אבין הלוי, מי ביוצא כהמב"ה מפרנס יתומים ומאכיל רעבים, ואין לשון הזה אלא לשון פרנסה. שנאמר ביום השבת וגו' יערכנו (ויקרא כד"ח).

ג. מ"ד משכני אחריו נרצעה (שה"ש א"ד) ? — במשה הכתוב מדבר. אמר רבי חי בר

הערות פרק מח

א. מדרש אבא גריון פ"א ובילקוט רמז אלף טח. ב. תנחומא אמור סי' כ. ג. שה"ש זוטא פ"א פסוק ד. וכל הענין בתנחומא פ"י שמות ועיין בילקוט שמות רמז קל"ה בשם מדרש

כד. (דיא צדיק הי בכל דרכיו) איר יהושע בן לוי הקביה צדקה עשה עם כל באי עולם שלא נתנו לשמש ברקיע הראשון. שאלמלא נתנו ברקיע הראשון לא היה צל לכל בריה תחתיו. שנאמר אין נסתר מחמתו (תהלים יטו).

כה. איר זיירא ואיתימא רבי חנינא בר ספא: בוא וראה (צדקתו של הקביה) שלא כגדת הקביה מדת בשר ודם: אדם מוכר חפץ לחבירו. מוכר עצב ולוקח שמח. אבל הקביה אינו כן. נתן תורה לישראל ושמח שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם וכו'. (משלי ד"ב).

כו. (וכן הראה לנו הקביה צדקתו וטובתו במה שמאיר לנו מתוך חשיכה). וזשה ואל מי תדמינוי ואשוה יאמר קדוש שאו מרום עיניכם וגוי (ישעיה מ"ה). אמר הקביה ואל מי תדמינוי? ב"ו אם יהיה מהלך בחשיכה ואדם בא וטאיר לו. אינו צריך להחזיק לו לשוכה? ואתם ישנים בלילה ואני מעלה לכם את האורה. אין אתם צריכין להחזיק לי שוכה? — שאו מרום עיניכם!.

כז. אמרו רבותינו בכל המכות לא אמר פרעה הי הצדיק אלא במכת ברד בלבד. למה? אדם שהוא מבקש להלחם עם חבירו ולנצח אותו. פתאום הוא בא עליו והורגו ונוטל כל מה שיש לו. אבל הקביה אמר לפרעה ועתה שלח העז את סהנך וגוי. באותה שעה אמר הי הצדיק (שמות ט"ז).

כח. נכן אנו רואים צדקתו של הקביה במה שמשתתף בצערו של אדם מה שיש לו עם בניו. אמר הקביה ליהודה: אין לך בנים. לכך אין אתה יודע צערן של בנים. והמעיתה את אביך ואמרת לו מת בנך. חייך שתטול אשה ותקבור את בנך כדי שתדע צערן של בנים. מה כתיב אחריו? ויהי בעת ההוא וגוי (בראשית לח"א). וכתיב וימת ער ואונן (שם, ט"ב).

כט. ובשעה ששלח נח את היונה מה כתיב שם? ותבא אליו היונה לעת ערב והגה עלה זית טרף במיה (בראשית ח"א). אמרה היונה לפני הקביה: רבשע! יהא מזונותי מרורים כזית ומסורים בידך. ולא מתוקים ומסורים בירי בשר ודם. (למה? כי הי הצדיק בכל דרכיו).

לא. איר אבין (בוא וראה צדקתו של הקביה!) אין מדותיו של הקביה כמדת מלך ב"ו! מלך ב"ו נכנס במדינה. משבני המדינה מקלסין אותו ומכבדין אותו אחיב הוא עושה להם צרכיהם בונה להם דימוסיות, עושה להם נחת רוח במדינה אבל הקביה אינו כן אלא עד שלא עשו ישראל את המשכן נתן להם את הברכה תחלה. כמה שנאמר יברכך הי וישמרך ואחיב ויהי ביום כלות וגוי (במדבר י"ד, ד"א).

לב. לכך אמר דוד כי גדול הי ועושה נפלאות אתה אלהים לבדך (תהלים פ"ד). — אתה אלהים לבדך יודע מה נסים ונפלאות אתה עושה עם האדם הזה. והוא אינו יודע לסיבך

הערות

כד. שויט מזמור יט אות יג. **כה.** בכלי ברכות דף ה. ע"א. **כו.** תנחומא ויקהל סימן ב. ילקוט ישעיה רמז ש"ו. ובשמיר ויקהל. **כז.** תנחומא וארא סי' כ. שמיר סי' ט"ו. **כח.** תנחומא ויגש אות יוד. **כט.** מנהדרין סרק חלק. ועירובין דף יח. ע"א. **ל.** עיין סאמר ארוך במיר סי' ב אות ג. ומכ"א סימן כב. תנחומא תשא אות ו. וי' שם נשא אות יט. שויט מזמור לא. אות ז. **לא.** במיר סי' ב סימן ה. **לב.** תנחומא תולדות אות יו.

(שמות טז-יז). ולא עוד אלא שאתם הייתם מקריבים לי עומר אחד בשנה ואני נתתי לכם מן בכל יום. שנאמר יצאו העם ולקטו דבר יום ביומו (הרי צדיק הי' בכל דרכיו).
יט. וזוהי צדקתך כהררי אל (תהלים ל"ז) - צדקה שהקביה מביא לעולם ספורסט על ההרים הללו.

כ. וכן כתוב אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה (תהלים צ"א). ואומר הי' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר (ישעיה מ"ב) זרע הקביה את התורה ואת המצות לישראל להנחילם חיי עולם הבא לא הניח דבר בעולם שלא נתן בו מצוה לישראל. יצא לחרוש לא תחרוש בשור ובחמור יחדו (דברים כ"ד). לזרוע - לא תזרע כרמך כלאים (שם, שם, ט) לקצור-כי תקצור קצירך בשדה וגי' (שם כ"ד). לשראשית עריסותיכם וגי' (במדבר ט"ז) שחשונתן לכהן הזרוע והלחיים והקיבה (דברים י"ג). קן צפור - שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך (ויקרא כ"ז). בחיה ובעוף-ושחט את דמו וכסהו בעפר (שם, י"ד). נטע ונטעתם כל עץ מאכל וערלתם את ערלתו (שם י"ב). את הסתלל תתגדרו (דברים י"ד). מנלח שערלא תקיפו פאת ראשכם (ויקרא י"ז). בנה בית - ועשית מעקה (דברים כ"ח). וכתבת על מזוזות ביתך (שם י"ט) נתכסה בטלית-ועשו להם ציצית (במדבר ט"ז) (הרי כל המצות שנתן לנו הקביה בצדקתו נתן לנו).

כ"א. מיד ויאמר הי' מסיני בא וגי' (דברים ל"ב) מה בעי בשעיר מה בעי בפארן? סלמד שהחזיר הקביה את התורה על אומות העולם ולא קבלה. עד שבא אצל ישראל וקבלה. שנאמר זרח משעיר למו (שם) אלו בני עשו שהן בני שעיר; הוסיע מהר פארן (בראשית כ"א). אמר רבי אברה גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם, שאין אודהיע מקבלין את התורה. ומפני מה יצא ידיהם? אלא כך הוא מדותיו של הקביה. לפי שאין הקביה בא בשרוניא על ברותיו (כי צדיק הי' מכל דרכיו).

כ"ב. התורה אמרה ביומו נתן שכרו ולא תבוא עליו השמש כי עני הוא ואליו הוא נושא את נפשו (דברים כ"ט). בנוהג שבעולם פועל שעושה מלאכה עם בעל הבית והוא מבקש שכרו ממנו ונותן לו. והקביה אינו כן, אלא ולא תבוא עליו השמש (למה? כי צדיק הי' בכל דרכיו).

כ"ג. אמר ר' לוי: בכל יום חסה ולבנה עומדין ברין לפני הקביה למה? שהן מתביישין לצאת ואומרים לפי שהבריות משתחווים לנו ומכעיסין להקביה ומה עושה? שאיר לפניהם חצים. שנאמר לאור חציך יהלכו (חבקוק נ"ט). והן יוצאין בעל כרחן. שנאמר בבוקר בבוקר משפטו יתן לאור לא נעדר וגי' (צפניה ג'ה). מהו לא נעדר? לא מסקן אמר הקביה בשביל השוטים הללו יאבד עולמו? (הוי צדיק הי' בכל דרכיו).

ד"א

הערות

יט. שם במדבר אות א. ועיין בפסיכתא פסקא שור או כשב. כ. בתנחומא שלח אות כה. ילקוט שלח רמז תשיג ובמיר פי"ז אות ה. כ"א. עיין בבלי ע"ז דף ג' ע"א. בתנחומי ברכה אות ג. ילקוט ברכה רמז תקניא. ילקוט מיכה רמז תקניד. שו"ט קמ"ט אות ב. ילקוט תהלים רמז תתט"ז ובספרי ברכה פסוק זה. כ"ב. מדרש תהלים מזמור נה. סימן א. ילקוט תהלים רמז תלא. ובילקוט תצא רמז תתקל"ז. כ"ג. עיין ע"ז דף ג' ע"ב. ובשו"ט מזמור יט. סימן יא. ויקר מליא אות ט. בילקוט רמז תרע"ג בבלי מנהרדין דף ק' ע"א. ובגדרים דף

יב. זהו שאמרה תורה לא תעשון אתי אלהי כסף תני (שמות כ"ב). — לא תעשון כדרך שבני אדם נוהגין ביראותיהן. כשהטובה באה עליהן מכבדין ליראותיהן, שנאמר על כן זבח לחרמו (חבקוק א"ט), וכשפורענות באה עליהן מקלקלין ליראותיהן, שנאמר והיה כי ירעב והתקצף וקלל במלכו ונוי (ישעיה ח"א), אלא תהי נותנין הודאה על הטובה ועל הרעה. שכן דוד אמר כום ישועות אשא ובשם ה' אקרא (תהלים קס"ג). צרה ויגון אמצא וכשם ה' אקרא (שם, שם נ"ד).

יד. אמר דוד צדיק ה' בכל דרכיו הרי את מוצא בשעה שדן הקבי"ח את הרשעים אינו דן אותם אלא בשעה שאין סחרו עליהן וכן אתה מוצא שאמר הקבי"ח לישראל תיסרך רעתך ונוי ולא סחדתי עליך (ירמיה ב"ט).

טו. מאי דכתיב את הכל עשה יפה בעתו (קהלת ג"א) ? כל מה שעשה הקבי"ח לעולמו עשה יפה. אמר דוד להקבי"ח: כל מה שעשית יפה עשית! והחכמה יפה מן הכל וכן הוא אומר מה רבו מעשיך ה' כולם בחכמה עשית. כל מה שעשית בחכמה יפה עשית חוץ מן השמות הזו. אמר דוד לפני הקבי"ח: רבשעי! מה הנאה יש לעולם מן השמות הזו שאדם מהלך בשוק ומקרע כסותו והתינוקת רצין אחריו ומשחקין עליו. זה נאה לפניך ? אמר ליה הקבי"ח על שמות אתה קורא תגר ? חייד שתצטרך לה. וכן אמר שלמה ב' לדבר יחבל לו (משלי י"ג) מה יחבל לו ? והוא יתמשכן לו. אמר הקבי"ח תצטער ותתפלל עליה עד שאתן לך מטנה. לא עשה דוד עד שהלך אצל אכיש התחיל מבקש דוד ומתפלל ואמר: רבונו של עולם! ענני באותה שעה. אמר לו הקבי"ח מה אתה מבקש ? אמר לפני תן לי מאותו השמות שבראת. אמר לו הקבי"ח לא אמרת לך ב' לדבר יחבל לו ? והשמות אתה מבקש ? — לכן נאמר לדוד בשנותו את טעמו לפני אבימלך וכו' (תהלים ל"א). (הרי כל מה שברא הקבי"ח בעולמו לטובה כראה וצדיק הוא ה' בכל דרכיו).

טז. (דיא צדיק ה' בכל דרכיו - צדקה עשה הקבי"ח שלא הודיע קצו של בשר ודם) כדרך יהודה אמר רב: דאמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב (תהלים ל"ד) הודיעני ה' קצי ומדת ימי מה היא אדעה מה חדל אני. אמר דוד לפני הקבי"ח: רבשעי. הודיעני ה' קצי אמר ליה גזירה היא מלפני שאין מודיעין קצו של בשר ודם. — ומדת ימי מה היא ? גזירה דיא מלפני שאין מודיעין מדת ימי של אדם.

יז. ההיד ותכונן צדיק (תהלים ד"ג). תכון מלאכתך צדיקו של עולם! איר פנחס ממה שאנו חייבים לך ואנו מסקדין אצלך נשמותינו בכל ערב, ואתה מחזיר לנו מכירין שאתה אלהים צדיק, וזה שאנו אוטרים. שחרית המחזיר נשמות לפננים מתים.

יח. וכן מה שכתוב במן הנני מטטיר לחם מן השמים (שמות ט"ד). אמר להם הקבי"ח: ראו מה ביני וביניכם! אתם מקריבים לי עומר אחד בכל שנה, שנאמר והבאת את עומר ונוי (ויקרא כ"ג). ואני נתתי לכם לכל אחד ואחד עומר, שנאמר עומר לגלגולת שמות

הערות

תהלים מזמור צ"ב, סי ע"ג. יב. ילמדנו מובא בילקוט המכירי לישעיה, ועיין בתנחומא יתרו סימן ט"ז. יד. שוי"ט מזמור ו'. אות ב'. טו. שם מזמור ל"ה. אות א. ובילקוט שמואל רמז קלא, בשם השו"ט. טז. בבלי שבת ה' ל'. ע"ב, ופסחים דף נ"ד, ע"ב. יז. שוי"ט מזמור ז'. אות ה'. בילקוט תהלים רמז תרל"ז. יח. תנחומא בשלח סימן כ"ג.

שם

אמו וצת אש בציון (איכה ד' יא). לכך מזמור לאסף.

ז. וכן אסר דוד אורך כי עניתני ותהי לי לישועה (תהלים קיח-כא). למה הדבר דומה? לאחד שהתקין אנפריא שלו (צדה לדרך!) לצאת בשיירה, ולפרוש במדינה. הבהו קוץ, עקצתו עקרב, אחותו חמה, הניחוחו והלכו להם. התחיל מצער עצמו לפני הקביה ואמר לפניו מה חטאתי עונותי: לא באו ימים רבים עד שבא שמועה שנאבדה אותה שיירה ונהסכה אותה. התחיל מודה ומשבח לפני הקביה ואמר לפניו: אילו הייתי ביניהם הייתי כאחד מהם. ואמרת ביום ההוא אורך ה' כי אנפת כי ישוב אפך ותנחמני (ישעיה יב-א).

ח. איר אלעזר אפילו בעל הנם אינו מכיר בנסו. שנאמר לעושה נפלאות נדולות לבדו (תהלים קלוד). וכדריש רב יוסף: מאי דכתיב אורך ה' כי אנפת בי (ישעיה יב-א) בטה הכתוב מדרב? בשני בני אדם שהלכו לסחורה, ישב לו קוץ לאחד מהם, התחיל כחרף ומגרף. לימים שמע שטבע ספינת הכירו בים התחיל מודה ומשבח לכך נאמר ישוב אפך ותנחמני.

ט. מיד הודו לדי' כי טוב כי לעולם חסרו (תהלים קלרא) ? אריביל הודו למי שנובה חובתו של אדם בטובתו, עשיר בשורו, עני בשיו, יתום בכיצתו, אלמנה בתרנגולתה.

י. ושיה וריה ראשיתך מצער ואחריתך ישנה מאד (מיוב ח-ח). רבי שמעון בן לקיש בשם רבי אלעזר הקפר: מכאן את למד שתוספתו של הקביה יותר מן העקר אברהם מקדם לא הוליד אלא יצחק, כשהוסיף לו הקביה הוסיף לו יותר, שנאמר ותלד לו (בראשית כה-ב). כן את מוצא באדם הראשון כי ילדה למין ילדה, ואח"כ ותוסף ללדת (שם ד-ב). וכן את מוצא ברחל ילדה ליוסף ואמרה יוסף ה' לי בן אחר (בראשית ל-כד). הוסיף לה בניסין ותומתו. מנין כן? זה לך בן אין כתיב כאן אלא כי גם זה לך בן (שם לה-יז). וכן את מוצא בחזקיה המלך כל ימי מלכותו ייד שנה, וכשהוסיף לו הקביה הוסיף לו שיו שנה. הגני (מוסיף) ויוסף על ימך חמש עשרה שנה (ישעיה לח-ה). וכשראו הנביאים שתוספתו של הקביה יתירה מן העיקר התחילו לברך את ישראל בתוספות, שנאמר והיה ביום ההוא יוסף ה' שנית ידו (ישעיה טו-א).

יא. איר ירמיה בן אלעזר בוא וראה שלא כמדת הכביה מדת בשר ודם! מדת בני נתחייב הריגה למלכות מטילין לו חכה לתוך פיו כדי שלא יקלל את המלך, ומדת הקביה אדם נתחייב הריגה למקום שותק שנאמר (תהלים סד-ב) לך דומיה תהלה. יולא עוד אלא שדומה עליו כאלו הקריב קרבן שנאמר (שם) ולך ישולם נדר (שמקבל עליו את הדין באהבה בידעו כי צדיק ה' בכל דרכיו, ועיין רש"י שם.)

יב. איר יהודה בן פלייא בין ה' נתן-ובין ה' לקח יהי שם ה' מבורך (איוב א-כא). כשנברא בית המקדש בשיירין ובזמרון, שנאמר מזמור שיר חנוכת הבית (תהלים ל-א), וכשנחרב בשיירין ובזמרון, שנאמר מזמור לאסף אלהים באו-נוים בנחלתך (שם עט-א).

וזהו

הערות

אות ג. ובילקוט תהלים רמז תתכ"ד. ז. שויט מזמור קייט אות יט. ח. שם מזמור קלא, אות ג. בבלי נדה דף לא. ע"א. ובילקוט תהלים רמז תתס"ד. ט. שויט שם אות א. פסחים דף ק"ח, ע"א. י. תנחומא חיי אות יוד. ועיין בביר פס"א אות ה, ועיין גם בביר פ"א אות יג. ובבב"ר פ' כ"ד ותוסי מנהרין דף לח, ע"ב ד"ה וירדו. יא. בבלי עירובין מט, ע"א יב. מדרש תהלים

מואב סיר רחצי זה נחזי שלקה על עסקי רחיצה. על אדום אשליך נעלי זה דואג האדומי. עלי פלשת התרועעי. אמרו סלאכי השרת לפני הקביה: רבשיען אם יבא דוד שרהנ את הפלשתי והוריש את בניך נת, מה עתה עושה לו נלהמים דעתו שהם היו שונאים אותו. אמר להם עלי לעשותם ריעים זה לזה (עלי לפייסן ולעשותם אוהבים זליה, והיינו התרועעי - לשון ריעות).

כנ. ודרשו חכמינו זיל שהקביה בשביל שהוא אוהב שלום נקרא רע שנאמר זה דודי וזה רעי (שהיש היסו), ואומר רעך ורע אביך אל תעזוב (משלי כד).

כז. איר יהושע בן לוי: לא התקינו עירובי חצירות אלא מפני דרכי שלום. כיצד? אשה משלחת את בנה לחברתה, והוא נושקתו ומחבקתו, ואמו אומרת וכן היא אוהבת אותו, ויהא לבו עליה? - נמצאו עושות שלום על ידי העירוב. וההיר דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום (משלי ג). אמר הקביה אני נתתי שלום בעולמי והרשעים הללו עומדים ליתן מחלוקת:

כח. זהו שאמר הכתוב (עמוס טו) הבונה בשמים מעלותיו ואגדתו על ארץ יסדה למה הרבר דומה? לפלטיץ שהיתה בנויה על נבי הספינות; כל זמן שהספינות מחוברות פלטיץ שעל גביהן עומדות. כך הבונה בשמים מעלותיו, כביכול כסאו מבוסס למעלה בזמן שישראל עשויין אגודה אחת. לכך נאמר הבונה בשמים מעלותיו, ואימתי? - ואגודתו על ארץ יסדה, וכן הוא אומר ויהי בישראל סלך (דברים לג). אימתי? - בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל (שם).

כט. מהו דכתיב מי יתנך כאח לי (שהיש ח"א)? - ישראל אומרים להקביה מי יתנך כאח לי! - כאיזה אח? את מוצא מתחילת ברייתו של עולם ועד עכשיו האחין שונאין זה לזה. קין שנא להבל והרגו שנאמר ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו (בראשית דח). ישמעאל שנא ליצחק, שנאמר ותרא שרה את בן הנר המצרית אשר ילדה לאברהם מצחק (שם כא). ואין מצחק אלא שביקש להרגו, שנאמר יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו (שיב ביד). ועשו שנא ליעקב, שנאמר ויאמר עשו בלבו ונוי (בראשית כד). והשבטים שנאו ליוסף, שנאמר וישנאו אותו (שם לד). וכאיזה אח אמרו ישראל? - כמשה ואהרן שנאמר הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד (תהלים קלג). שהי אוהבים זה לזה ומחבבים זה לזה, שבשעה שנטל משה את המלכות ואהרן כהונה גדולה לא קנאו זה לזה אלא היו שמוחין זה בנדולת זה וזה בנדולת זה, תדע לך! שכן אתה מוצא בשעה שאמר לו הקביה למשה ועתה לכה ואשלחך אל פרעה ונוי (שמות ג). אמר לו שלח נא ביד תשלח (שם ד). את סבור שמה עיכב משה שלא לילך - לא עשה אלא כמכבד לאהרן. אמר משה ער שלא עמדתי היה אהרן מתנבא להם שמונים שנים הוא שנאמר

הערות

כז. שויט מזמור ח. אות ג. ובויקיר פיה סייד. כז. תנחומא נח אות כד. ובירושלמי עירובין פיג (הל"ב) דף כ. ופזי ה"י ט. דף כד. כח. במיר פטו סימן יח. בילקוט פי וואת הברכה רמו תתקני. ילקוט עמוס רמו תקמיח תנחומא בהעלותך סימן כא. ועיין שמיר פיז סי ג. ויקיר פיל סי יג. וספרי ברכה פסקא שמי. כט. תנחומא שמות סימן כד. ילקוט שדיש רמו תתקני. שמיר פיה פסיקתא סי נחמו. מדרש חיות פסוק זה, ילקוט שמות רמו קעיב

לשררה הוא שואל בשלום בני אדם, אבל משנכנס לשררה רוחו נסה עליו ואינו משניח לשאול לשלום בני העיר, אבל יוסף לא היה כן אעפ"י שנכנס לשררה הוא היה מנהגו לשאול בשלום אחיו, שנאמר וישאל להם לשלום (בראשית מ"ב) א"ל הקביה: יוסף! אתה היית מתחיל לשאול בשלום אחיך בעולם הזה והם היו שונאים אותך, אבל לעולם הבא אני מרצה אתכם ומעביר שנאה מביניכם, ומושיב אתכם בשלוח ועושה שלום ביניכם. יכן אמר דוד הנגה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד (תהלים קל"ג).

כ"א. הרי גדול השלום! שאף הקביה שנה בדבר מפני השלום. גדול השלום! שהשם שנכתב בקדושה: אמר הקביה יסחה על הטום בשביל להטיל שלום בין איש לאשתו. גדול השלום! ששמו של הקביה נקרא שלום. גדול השלום! שהוא שקול כנגד הכל. אנו אומרים עושה שלום וכורא את הכל.

כ"ב. (שלטה אמר דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום (משלי ג"ז). אתה מוצא שהקביה נתן להם תורה לישראל בשביל השלום, ונתן להם מצות לישר דרכם). התורה אמרה ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר וכיו (ויקרא כ"ג) אלו ישראל. מה אתרונ זה יש בו טעם ויש בו ריח, כך ישראל יש בהם בני אדם שיש בהם תורה ויש בהם מעשים טובים. כמות תמרים - אלו ישראל מה התמרה הווי יש בו טעם ואין בו ריח, כך הם ישראל יש בהם שיש בהם תורה ואין בהם מעשים טובים, וענף עץ עבות - אלו ישראל. מה הדם יש בו ריח ואין בו טעם, כך ישראל יש בהם שיש בהם מעשים טובים ואין בהם תורה, וערבי נחל - אלו ישראל, מה ערבה זו אין בה טעם ואין בה ריח, כך הם ישראל יש בהם בני אדם שאין בהם לא תורה ולא מעשים טובים, ומה הקביה עושה להן? לאבדן אי אפשר, אלא אמר הקביה יוקשרו כולם אנודה אחת והן מכסדין אלו על אלו, ואם עשיתם כך אותה שעה אני מתעלה, הריד (עטום סרו) הבונה בשמים מעלותיו, ואימתי הוא מתעלה? כשהן עשוין אנודה אחת שנאמר (שם) ואנודתו על ארץ יסדה. לפיכך משה מזהיר לישראל ולקחתם לכם.

כ"ג. איר ירמיה אמר ריש בן לקיש: שני תלמידי חכמים הנוחים זה לזה, הקביה מקשיב להם, שנאמר (מלאכי ג"ט) אז נדברו ידאי הי איש אל רעהו וווי אין דיבור אלא נחת, שנאמר (תהלים מד) ידבר עמים תחתינו.

כ"ד. איר אבין אמר ריש בן לקיש: שני תלמידי חכמים המקשיבים זה לזה בהלכה (ושלום ביניהם), הקביה שומע לקולם, שנאמר (שה"ש ח"ג) היושבת בנגים חברים מקשיבים לקולך השמעיני, ואם אין עושין כן, גורמין לשכינה שתסתלק מישראל, שנאמר (שם יד) ברח דודי וכיו. איר אבא אמר רשב"ל: שני תלמידי חכמים המדגילין זה לזה בהלכה הקביה אודהן, שנאמר (שם ב"ד) זדנלו עלי אהבה.

כ"ה. מאי דכתיב לי גלעד ולי מנשה ואפרים מעון ראשי יהודה מחוקקי וכיו, עלי פלשת התרועעי (תהלים ס"ט) -? לי גלעד זה אחאב שנפל ברמת גלעד, מנשה כמשמעו, אפרים מעון ראשי זה ירבעם דקאתי מאפרים, יהודה מחוקקי זה אחיתופל דקאתי מיהודה. מואב

הערות

כ"א. במיר פ"א אות ז, ע"ש כל המאמר ובתלמוד בי"מ דף פ"ז ע"א, כ"ב, ויקר פ"ל סימן יב, ועיין ש"מ"ר פ"ז ז, ס"ג, ובמיר פ"טו ס"י יח, כ"ג, כ"ד, בבלי שבת דף סג, ע"א, ועיין מכה פ"ק, כ"ה, סנהדרין דף קה, ע"א, ובמיר פ"יד סימן א.

ש"ש

לית אנא חכימא למלחש עינא. אמר לה אסיה רוכי באנמי שבע זמנין ואנא מינשים עבדה הכין. אמר לה איזולי אמרי לבעליך את אמרת חדא זימנא ואנא רקית שבע זימנין. אמרו לו תלמידיו, רבין! כך מבין את התורה? לא היה לך לסימר לחד מינן למלחש לך? אמר להו לא דיו למאיר להיות שוה לקונו? דתני רבי ישמעאל: גדול השלום ששם הגדול שנכתב בקדושה, אמר הקב"ה, יסחה על המים בשביל להטיל שלום בין איש לאשתו.

יז. זהו שאמר הכתוב דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום (משלי נ"ז). כל מה שכתוב בתורה לשום שלום הוא נכתב, ואף על פי שכתוב בתורה מלחמות, לשם שלום נכתבו. את מוצא שביטל הקב"ה את הגזירה מפני השלום. אימתי? כשאמר הקב"ה למשה כי תצור אל עיר ימים רבים ונוי (דברים כ"ט), וכל אותו ענין, א"ל הקב"ה שיהא סחרים אותם שנאמר כי החרם תחריסם, (שם, שם, יז), ומשה לא עשה כן, אלא אמר עכשו אני הולך ומכה, איני יודע מי חטא ומי לא חטא, אלא בשלום אביא עליהם, שנאמר ואשלח מלאכים ממדבר קדמות ונוי רבוי שלום לאמר (שם כ"ב). א"ל הקב"ה אני אשרתי כי החרם תחריסם וכי ואתה באתה עליה בשלום, חידך! כשם שאמרת כך אני אעשה שנאמר כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום (דברים כ"ז) לכך נאמר וכל נתיבותיה שלום.

יח. מאי דכתיב וזאת תורת זבח השלמים ונוי (ויקרא ד"א). — וזיה אשמעה מה ידבר האל ה' כי ידבר שלום ונוי (תהלים ס"ד). אמרו אומות העולם לבלעם: למה אמר הקב"ה לישראל שיביאו לו קרבנות, ולנו לא אמר כלום? אמר להם בלעם, הקרבנות אינן אלא שלום, ומי שקיבל את התורה שהן כתובין בה, (וכל התורה כולה כל נתיבותיה שלום!) צריך שיקריב קרבן, אתם מתחלה פסלתם אותה ועכשו אתם מבקשים להקריב קרבנות? מי שקיבלה הוא מקריב, שנאמר ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום (תהלים כ"ט) לכך נאמר אשמעה מה ידבר האל ה' כי ידבר שלום אל עמו ואל חסידיו, מה דיבר? — וזאת תורת זבח השלמים, לכך נקראת זבח השלמים שעשה שלום לכל.

יט. וכן מה שאמר הכתוב אתה כוננת מישרים (תהלים צ"ד), איר אלכסנדריו: אתה כוננת ישרות בעולמך, יש לו לאדם דין עם חבירו, והוא נכנס עמו לדין, והן מקבלין עליהם, מיד שהדין יוצא ועושה שלום, הוי אתה כוננת מישרים, אדם יוצא לדרך וראה חמורו של חבירו (שונא) רובץ תחת משאו, הולך ונותן לו יד, ומסייע למעון ולפרוק, וה נכנסין לפונדק והוא אומר כך פלוני אוהב אותי ואני הייתי סבור שהוא שונאי, מיד מדברין זה עם זה ונכנס השלום ביניהם, מי גרם לזה שיעשו שלום ויעשו אוהבין? על ידי ששמר מה שכתוב בתורה כי תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו וחדלת מעווב לו עווב תעווב עמו (שמות כ"ד), הדא הוא דכתיב דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום (משלי נ"ז).

כ. וכן אנו מוצאים אצל יוסף מה שכתוב ויראו אחיו כי אותו אהב אביהם מכל אחיו וישנאו אותו ולא יכלו דברו לשלום (בראשית ל"ד), שהיה בא ושאל בשלוםם ולא היו משיבים אותו, למה? שהיה כך מנהגו שהיה שואל בשלוםם, יש לך אדם ער שלא נכנס לשררה

הערות

בס"ר פ"ט ס"י ג' דב"ר פ"ה ס"י ט', ויק"ר פ"ט סימן ט', יז. תנחומא צו אות ה', יח. שם אות ו', ילקוט צו רמז תצי"ג, ילקוט תהלים רמז תתל"ד, יט. שו"ט מזמור צ"ט סימן ג', בתנחומא משפטים אות א', ובילקוט משפטים רמז שו', כ. תנחומא וישב אות ז', וילקוט וישב רמז קמ"א, במ"ר

חותם בברכת כהנים אלא שלום, שנאמר וישם לך שלום. אמר רבי שמעון בן גמליאל גדול הוא השלום, שכתב הקב"ה דברים בתורה שלא היו אלא בשביל השלום. אלו הן: שכשמת יעקב ויראו אחי יוסף כי מת אביהם וכו' (בראשית נ"ט); מה עשה? הלכו אצל בלהה ואמרו לה הכנסי אצל יוסף ואמרו לו אביך צוה לפני מותו לאמר וכו' (שם, שם, מז). ומעולם לא צוה יעקב מכל הדברים האלה כלום, אלא מעצמן אמרו דבר זה. אמר רבי שמעון בן גמליאל: ראה כמה ריו משתפר, וכמה קולמוסין משתברין וכמה עורות עבודין, וכמה ינוקי מתרצעין ללמד דבר שלא היה בתורה! ראה כמה גדול כח השלום! וכן אתה מוצא בשרה כיון שבא מלאכי השרת לאברהם ואמרו לו למועד אשוב אליך כעת חיה ולשרה בן (בראשית יח), באותה שעה ותצחק שרה בקרבה לאמר ונני ואדוני זקן (שם, שם, יב), והקב"ה לא אמר לאברהם אלא למה זה צחקה שרה לאמר ונני ואני זקנת: וכל כך למה? בשביל השלום, ולעולם הבא כשיחזיר הקב"ה את הגלויות לירושלים בשלום הוא מחזירן, שנאמר שאלו שלום ירושלים (תהלים קכ"ז) וכן הוא אומר הגני נוסה אליה כנהר שלום (ישעיה ס"ב).

יד. א"ש בן יוחאי גדול השלום שכל הברכות כלולות בו - (תהלים כ"א) ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום, חזקיה אמר תרתי: חזקיה אמר גדול השלום שכל המצות כתיב בהן (שמות כ"ד), כי תראה, כי תפגע, (דברים כ"ז) כי יקרא. — אם באת מצוה לידך אתה זקוק לעשותה ואם לאו אי אתה זקוק לעשותה ברם הכא (תהלים ל"ד) בקש שלום ורדפהו - בקשהו למקומך ורדפהו למקום אחר. חזקיה אמר חורי גדול השלום שבכל המסעות כתיב (במדבר ל"א) ויסעו ויחננו - נוסעים במחלוקת וחוננים במחלוקת, כיון שבאו כולם לפני הר סיני, נעשו כולם חנייה אחת, הרא דכתיב (שמות י"ב) ויחן שם ישראל. אמר הקב"ה הרי שעה שאני נותן תורה לבני.

טו. ההוא דאמר לה לרביתהו קונם שאי את נהנית לי עד שתטעימי תבשילך לרבי יהודה ולרבי שמעון. ר"י טעים, אמר: ק"ו, ומה לעשות שלום בין איש לאשתו אמרה תורה שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים המאירים כספק, ואני על אחת כמה וכמה:

טז. רבי מאיר הוה יתיב ודריש בלילי שבתא. הוה תמן חדא אתתא יציבא ושמעה ליה תנתא מדרשא. אמתינת עד דיחסל מדרשו. אזלה רביתה אשכחה בוצינא טפי אמר לה בעלה, אן הוית? אמרה ליה אנא יתיבא ושמעה קליא דרושה. אמר לה בן וכן לא אעיילת להכא עד דאזלת ורוקת באנפי דרושה יתיב שבתא כמיתא תנינא ותליתא. אמרן לה מנורתא, כדו אתון צהיבין! אתינן עמך לנבי דרושה. כיון דחמי יתהון רבי מאיר, צפה ברוח הקודש, אמר להו אית מנכון איתתא דחכומא למילחש בעינא? אמרין לה מנירתא: כדו, את אזלת ורוקת באנפיה ותשרי לבעלך. כיון דיתבי חמי אידחילית מיניה, אמרה ליה: רבא לית

הערות

אות י"ד, ומרשת שופטים בכ"ר פליח ס"ו, ו. ספרי נשא פסקא וישם לך שלום. כמ"ר פ"א, ילקוט נשא רמז תשיא, ועיין בבלי יבמות דף סה, ע"ב, ירושלמי פאה פ"ק, ילקוט פ"י וארא מסכת ד"א פ"א, י"ד, ויקר פ"ט ס"י ט, מסכת ד"א פ"א, ועיין פרי"א פ"א ס"א, ט"ו, עיין בנדרים דף סו, ע"ב, סוכה דף נ"א, ע"א, מכות דף י"א, ע"ב, ובמ"ר פ"א, סימן ד', ובירושלמי פ"ק דסוטה, ט"ז, עיין בירושלמי פאה פ"א על המשנה והבאת שלום בין אדם לחבירו, כמ"ר

ויוצר ה' אלהים את האדם, ונני עפר מן האדמה. מן התחתונים, ויסח באפיו נשמת חיים.—מן העליונים. דאמר רבי שמעון בן לקיש: (איוב כה"ב) המשל ופחד עמו עושה שלום בפרומיו המשל זה נבריא אל ופחד זה סיכאל.

מ. בוא וראה כמה קשה מחלוקת לפני הקב"ה! שכל העוור במחלוקת הקב"ה מאבד את זכרו, שכך כתיב ואש יצאה מאת ה' ותאכל את החמשים ומאתים איש (במדבר טז"ה).

י. ראה כמה הוא כהו של שלום!— איר יוחנן מימי לא ראתה חמה פנימה של לבנה. למה כן? מפני דרכי שלום. שנאמר (איוב כה"ב) המשל ופחד עמו עושה שלום בפרומיו. איר לוי אין אחד מן המולות הללו שהן מהלכין ברקיע רואה מה שלפניו אלא של אחוריו, כאדם היורד מן הפולם ופניו לאחוריו, כדי שיהא כל סול ומזל אומר אני הוא הראשון — הוי עושה שלום בפרומיו.

דיא עושה שלום בפרומיו - אמר ר"ל: סיכאל כולו שלג ונבריא אל כולו אש ועומדין זה אצל זה ואינם מויקים זה את זה. אמר בר הפרא: ומה אם העליונים שאין בהם לא קנאה ולא שנאה ולא תחרות, הן צריכין שלום, התחתונים שכולן שנאה ותחרות וקנאה על אחת כמה וכמה שהן צריכין שלום.

יא. זשיה צאינה וראינה בנות ציון (שה"ש נ"א) - בניס המצויינים לוי במלך שלמה, במלך שכרא בריות שלמות, במלך שהשלים מעשיו לבריותיו, במלך שעשה שלום בין בריותיו. איר יוחנן: כתיב (איוב כה"ב) עושה שלום בפרומיו; הרקיע של מים והכוכבים של אש ואינן מויקין זה לזה. אף במכות פרעה עשה הקב"ה שלום, שנאמר (שמות ט"ז) ויהי ברד ואש מתלקחת בתוך הברד.

יב. תני רבי שמעון בן יוחאי: הרקיע של שלג והחיות של אש הרקיע של שלג מנין? שנאמר (יחזקאל א"ב) ודמות על ראשי החיה רקיע כעין הקרח הנורא ונני, והחיות של אש, שנאמר (שם יג) ודמות החיות מראיהם כנחלי אש, וכתיב (שם יד) והחיות רצוא ושוב כמראה הבזק; ולא זה מכבה זה ולא זה מכבה זה, סיכאל שר של שלג ונבריא אל של אש, ולא זה מכבה זה ולא זה מכבה זה, איר אבין לא סוף דבר בין מלאך לשלאך, אלא אפילו בין מלאך אחד שהציו שלג וחציו אש הקב"ה עושה שלום ביניהם.

יג. ראה מה שאמר הכתוב וישם לך שלום (במדבר י"ז).— אמר רבי אלעזר הקפרי, גדול השלום שאפילו ישראל עוברין עבודה זרה ועושין חבורה אחת אין מרת הדין פונעת בהם, שנאמר חבור עצבים אפרים הנח לי (הושע ד"ו). אמר ר' לוי: גדול השלום שאין חותם

הערות

מ. במיר פ"ח סימן ד. י. דביר פ"ה סימן יב, במיר פ"ב, בירושלמי ר"ה פ"ב בילקוט נ"ך בשם הפסיקתא רמו תתק"ב ובויקרא פ"ט אות ט' גירסא אחרת. עיין ענין זה בשנוי לשון גם בתנחומא בראשית אות יג. יא. יב. שהשיר פיג על הפסוק צאינה, ועיין תורת כהנים פ' שמיני הלכה טו, וילקוט תרומה רמו ש"ע, ובילקוט שה"ש רמו תתקפ"ו, פסיקתא דר"ב פ"סא א. עיין גם בתנחומא ויגש ס"ו, ובפסחים דף ק"ה, ויומא דף ע"ג, בביר פ' יב, ובבבלי ר"ה דף כ"ג, בירושלמי ר"ה פ"ב, ה"ד, וילקוט איוב רמו תתק"ב שפ"ב, יב, בתנחומא וראא סימן יד, וילקוט וראא רמו קפ"ו, ועיין גם בבבלי חגיגה דף יג, יב, בתנחומא צו אות

ג. אמר רבי יהודה בר סימון: יום שהוקם המשכן נכנס משה, והיה שומע קול הדרה, קול נאה, קול משובח. אמר משה אשמעה מה ידבר האל הי' (תהלים פה"ט) – בקרשי הוא מדבר? ברחמים הוא מדבר? אשמעה מה ידבר האל הי' ? איל הקביה: משה! שלום אני מדבר.

ד. רבנן אמרי: תדע לך כמה גדול כחה של שלום! אפילו המלחמה שאין אדם יורד לתוכה אלא בחרבות וברסחים, אמר הקביה כשתהי' הולכים לעשות מלחמה לא תהי' מותחין תחלה אלא בשלום. מנין? ממה קרינן בענין (דברים כ"ג) כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום.

ה. דיא וקראת אליה לשלום: ראה כמה כחה של שלום! כוא וראה, בשר ודם אם יש לו שונא הוא מבקש וסחור מה לעשות לו. מהו עושה לו? הולך ומכבד לאדם גדול ממנו שעשה לאותו שונא רעה. אבל הקביה אינו כן, אלא כל עובדי כוכבים טכעיסין אותו והן ישינים, וכל הנמשות עולות אצלו – מנין? שנאמר (איוב יב"ג) אשר בידו נפש כל חי – ובבקר הוא מחזיר לכל אחד ואחד נשמתו. מניין? שנאמר (ישעיה מ"ד) נתן נשמה לעם עליה. דיא: בשר ודם אם יעשה לחבירו רעה אינה זוה מלבו לעולם, אבל הקביה אינו כן; אלא הי' ישראל במצרים והי' המצרים משעבדין אותם בטיט ובלבנים, לאחר כל הרעות שעשו לישראל חס הכתוב עליהן ואמר לא תתעב מצרי כי נר היית בארצו (דברים כ"ח), אלא רדפו אחר השלום, שנאמר (תהלים ל"ט) בקש שלום ורדפוהו.

ו. ושיה: דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום (משלי י"ז) ביקש הקביה ליתן תורה לישראל בשעה שיצאו ישראל ממצרים, והי' חולקין זה על זה והי' אומרים בכל שעה נתנה ראש ונשוכה מצרים (במדבר י"ד). – מה כתיב? ויסעו מסכות ויחנו באיתם (שמות י"ג), שהי' נוסעים במריבה וחונים במריבה, כשבאו לרפידים הוששו כולם ונעשו אנודה אחת ומנין שנעשו כולם אנודה אחת? שנאמר ויחן שם ישראל נגד ההר (שם י"ב) ויחנו אין כתיב כאן אלא ויחן. אמר הקביה התורה כולה שלום, ולמי אתננה? לאומה שאוהבת שלום, הוי וכל נתיבותיה שלום.

ז. ההיד אמריון עשה לו המלך שלמה (שהיש ג"ט), זה העולם שהוא עשוי כמין כילה, המלך שלמה זה הקביה, שלא בראו הקביה אלא על מנת שיהא שלום בין הבריות, שנאמר (ישעיה ס"ח) יוצר אור ובורא חושך עושה שלום וכ"ו.

ח. וכן את מוצא כשבא הקביה לבראות את האדם, אמר אם אני בורא אותו סן העליונים עכשיו העליונים רבים על התחתונים בריה אחת, ואין שלום בעולם; ואם אני בורא אותו סן התחתונים עכשיו התחתונים רבים על העליונים בריה אחת, ואין שלום בעולם, אלא הרי אני בורא אותו סן העליונים וסן התחתונים בשביל האדם, ההיד (בראשית ב"ג) וייצר

הערות

אות ב. ג. תנחומא נשא אות כה, פסיקתא רבתי פסקא ה, אות יא. ובילקוט תהלים רמז תתל"ד. ד. דביר פיה אות יב. ה. דביר פיה אות טו. עיין במיר פכ"א סימן ד. שמיר פ"כ סימן יב, וי"ד. ו. תנחומא יתרו אות ט. בילקוט משלי רמז תתקל"ד ובפסיקתא פ' בחרש השלישי, ויקר פ"ט סימן ט' אמר הקביה הרי שעה שאני נתן תורה לבני. ז. במיר פ' יב. אות ד. ח. כ"ר פ"יב, אות ח. ועיין דביר פיה סימן יב, ובילקוט איוב רמז תתקיב.

במיר

וגו' (בראשית לט"ב). משה נדרף מפני פרעה, ויאמר להשמידם לולי משה בחירו (תהלים קרבנ). דוד נדרף מפני שאול, ובחר הקביה בדוד, שנאמר ויבחר בדוד עבדו (תהלים עח"ע) ישראל נרדפים מפני אומות העולם, כך בחר ה' אלהיך (דברים ז'). רבי יהודה ב"ר סימון בשם רבי יוסי בר גוראי: אף כאן שור נדרף מפני ארי, כבש מפני הזאב, עז מפני נמר, אמר הקביה לא תביאו לפני קרבן מן הרודפים אלא מן הנרדפים. שנאמר שור או כבש או עז (ויקרא כב"ז).

ב. ההיד (קהלת ד"א) ושבתו אני ואראה את כל העשוקים וכו' והנה דמעת העשוקים ואין להם מנחם. ומיד עושקיהם כח ואין להם מנחם. דניאל חייטא פתר קרייה במסורים. והנה דמעת העשוקים, אבותם של אלו עובדי עבירות ואילין עלוביא מה איכפת להון? כך אביו של זה בא על הערוה זה מה חטא? ומה איכפת לו? ואין להם מנחם, אלא עושקיהם כח. מיד מנהדרי גדולה של ישראל שכאה עליהם מכחה של תורה ומרחקתן על שום לא יבא ממור בקהל ה' (דברים כ"ט); ואין להם מנחם, אמר הקביה עלי לנחמן. לפי שבעוה"ז יש בהן פסולת, אבל לעיל אמר זכריה אנה חסיתיה אלו כורסון כולו דהב נקי ההיד (זכריה ד"ב) ראיתי והנה מנורת זהב כולה וגולה. על ראשה. תרין אמוראין: חד אמר גולה וחד אמר נאולה. מאן דאמר גולה, שגולה לבבל ונלת שבינה עמהן. כדאמר למענכם שולחתי בבלה ומאן דאמר נאולה, פרוק א. שנאמר (ישעיה מד"ד) נואלינו ה' צבאות שמו כתוב (מיכה ב"ט) עלה הפורץ לפנייהם פרצו ויעברו שעה, ויעבור מלכם לפנייהם והי' בראשם.

ג. כן דרשו חכמינו עתידין מסורים להשהר. והנה דמעת העשוקים וכו', אמר רבי יהודה בן פזי אפילו מסור בא לעולם הבא, דכתיב והנה דמעת העשוקים וכו'. אמר הקביה לפי שבעוה"ז הם פסולים, אבל לעתיד לבא אמר זכריה אנה חסיתיה וכו' (כדלעיל סי' ב')

הערות

ב. ויקיר פליב אות ה, ובשהשיר פ"ד. ג. קהיר פ"ד ושבתו.

פרק מו

ובו ל"א סימנים

ה' שלום

א. מיד צאנה וראינה בנות ציון כמלך שלמה (שה"ש נ"א) — במלך שהשלום שלו. זה מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא.

ב. איר יורן ברבי יוסי: גדול שלום ששמו של הקביה נקרא שלום. ההיד (שופטים רכ"ג) ויקרא לו ה' שלום.

ג. אמר

הערות פרק מו

א. תנחומא פקודי אות ה. שמיר פ"ב אות ה. ב. ויקיר פ"ט אות ט. כמ"ר פ"א אות

ז. וכן הוא אומר טוב הי לכל, ורחמיו על כל מעשיו (תהלים קמהט) אמר רבי שמואל: טוב הי לכל ורחמיו על הכל, שהן מדותיו - הוא מרחם. רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי אמר: טוב הי לכל, ומרחמיו הוא נותן לבריותיו. רבי תנחומא ורבי אבא בר אבין בשם רב אחא: למחר שנת בצורת באה והבריות מרחסין אלו על אלו והקביה מתמלא עליהן רחמים.

ח. דרש רבי עקיבא מעשה דור המבול בננוק של מדי ולא בכו. וכיון שהזכיר להם מעשה איוב מיד בכו וקרא עליהם המקרא הזה (איוב כד-כו) ישכחהו רחם וכו' והן שכחו רחמיו מן הבריות אף הקביה שיכח רחמיו מהם.

ט. שכל המרחם על הבריות מרחסין עליו מן השמים, וכל שאינו מרחם על הבריות אין מרחסין עליו מן השמים.

י. ביומי דרבי תנחומא הי צריכין ישראל לתענית. אתון לנביה, אמרין ליה מזר תעניתא! מזר תעניתא. יום קדמאי, יום בי יום ג' ולא נחת מטרא. עאל ודרש להון, אמר להון: בני! התמלאו רחמים אלו על אלו והקביה מתמלא עליכם רחמים.

הערות

ז. ביר פליג סימן ג, ובילקוט תהלים מזמור קמ"ה כל הענין. ח. ביר פליג אות ה, ובילקוט איוב רמז תתק"ט. ט. בבלי עירובין דף ס"ה ע"א. י. ביר פליג סימן ג, ויקיר פליג סימן יא. וילקוט תורה רמז תרס"ה וילקוט תהלים רמז תתפ"ח.

פרק מה

ובו נ' סימנים

האלהים יבקש את נַרְדֵף

א. מה זה שאמר הכתוב והאלהים יבקש את נַרְדֵף ונ"ו. (קהלת ג'טו). רבי הונא בשם רבי יוסף אמר עתיד הקביה לתבוע דמן של נרדפים מיד רודפיהם. צדיק רודף צדיק, והאלהים יבקש את נרדף, רשע רודף רשע, והאלהים יבקש את נרדף, רשע רודף צדיק, והאלהים יבקש את נרדף. אפילו את חוזר ואומר צדיק רודף אחר רשע, מכל מקום והאלהים יבקש את נרדף, תדע שהוא כן! שהרי הבל נרדף מפני קין לכך נאמר וישע הי אל הבל ואל מנחתו (בראשית ד"ד). נח נרדף מפני דורו, ונח מצא חן (שם ר"ח). - ודורו, ויסח את כל היקום (שם ד"ג). אברהם נרדף מפני נטרוד, אתה הוא הי אלהים אשר בחרת באברם (נחמיה ט"ז). יצחק נרדף מפני פלשתים, ויאמרו ראה ראינו וכו' (בראשית כ"ב). יעקב נרדף מפני עשו, כי יעקב בחר לו יה (תהלים קלה"ד). יוסף נרדף מפני אחיו, ויהי הי את יוסף ונ"ו

הערות פרק מה

א. תנחומא אמור אות יב, ויקיר אמור. קהיר ע"ז הפסוק ובילקוט אמור רמז תרמ"ג. ב. ויקיר

פרק מד

ובו ירד סימנים

וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו

א. כשם שרחמיו של הקב"ה על האדם כך רחמיו על הבהמה. מנין? שנאמר (ויקרא כב-כח) ומיום השמיני והלאה ונוי ולא עוד אלא שאמר הקב"ה (ישם) אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד. וכשם שנתן הקב"ה רחמים על הבהמה כך נתמלא רחמים על העופות מנין? שנאמר (דברים כב-ז) כי יקרא קן צפור לפניך.

ב. ולא כרחמי בשר ודם רחמי הקב"ה! רחמי ביד רחמיו על הזכרים יותר מן הנקבות אבל מי שאמר והיה העולם אינו כן, אלא רחמיו על הכל. שנאמר נתן לחם לכל בשר ונוי ואומר טוב הי' לכל ורחמיו על כל מעשיו (תהלים קמ"ט).

ג. וכן כתוב אצל נח גם מעוף השמים ונוי לחיות זרע (בראשית ד-ג) להודיע שרחמיו של הקב"ה על כל בריותיו, ושהוא מחיה את כולן כדי שלא יבטל מין מכל הבריות שבעולם וכן הוא אומר הי' למבול ישב (תהלים כט) שאעפ"י שבא מבול ושיחת כל בשר, לא בטל מין כלל מכל שעלה במחשבה לבראות בעולמו, אלא תולדתם ומשפחתם הן שאברו והמין קיים.

ד. ושיה יודע צדיק נמש בהמתו וכו' (משלי יב-ז) זה הקב"ה. שנאמר לא תקח האם על הבנים (דברים כב-ז) ושור או שה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד (ויקרא כב-כח). הי' חד זמן הוה מעבר (רבי) חסא חד ענל, מנכס געה, ואיל שובני! איל: זיל, לכך נוצרת! ובסופו חמתן די קטלון חדקל דעכברין, אמר לון ארסונן! ורחמיו על כל מעשיו כתיב (תהלים קמ"ט).

ה. אדם עולה לספינה ועמו בהמה, ואם עמד סעד בים מה הן עושין? משליכין את הבהמה לים ומקיימין את האדם, או להם לרשעים שאינן מרחמין על הבהמה כשם שמרחמין על האדם!— אבל הקב"ה אינו כן (יודע צדיקו של עולם אמילו נפש בהמתו) שכשם שהוא רחמן על האדם כך מרחם על הבהמה. תדע לך שכן הוא! שבשעה שביקש הקב"ה לאבד עולמו בדור המבול בשעה שחטאו, שקל את האדם כנגד הבהמה, שנאמר (בראשית ו-ז) מאדם ועד בהמה, וכשבא להתרצות כשם שנתרצה לכני אדם וריחם עליהם כך ריחם לבהמה.— הוי אדם ובהמה תושיע הי' (תהלים ל"ח).

ז. וכן

הערות פרק מד.

א. דביר פ"ז סימן א. ביר פ"ה ופי' ע"ו. בויקרא פ"ז אות ו. ובתנחומא סדר אמור, בילקוט נ"ד רמז תתקמ"ח. ב. ילקוט המכירי לתהלים מזמור קל"ט, בשם הספרי והוא בפנחס פ"קא קל"ג. ג. מיהג למתרישו שעכטער פ"ז פסוק ג' ועיין ח"א פ"א. ד. עיין ויקרא פ"ז סימן א. ופסוקתא (דף ע"ה, ע"ב). ה. ירושלמי כלאים פ"ק. ו. תנחומא נ"ח אות ז. ביר פ"ג אות ג' ובילקוט נח רמז נ"ז.

ז. ביר

גדול כחה של צדקה, שהוא נתונה בימינו של הקביה. שנאמר צדק מלאה יטיגך (תהלים סח"א). גדולה צדקה שמנעת עד כסא הכבוד, שנאמר צדק ומשפט מכון כסאך (תהלים סט"ו). גדולה צדקה שבה עתיד הקביה להשתבח ליום הדין שנאמר ויגבה ה' צבאות במשפט ונ' (ישעיה ה"ז). גדולה צדקה שבה עתיד הקביה להשתבח בשעה שיביא תשועה לישראל. שנאמר אני מדבר בצדקה רב להושיע (ישעיה ס"ב).

כב. רבי אמי שאל את רבי שמואל בר נחמן, אמר ליה! בשביל ששמעתי עליך שאתה בעל הגדה, מהו וצדקתך אלהים עד טרום (תהלים ע"ט)? אמר לו, כשם שהתחנתים צריכים צדקה אלו מאלו כך העליונים צריכים צדקה אלו מאלו.

כג. ואמר רב יצחק: מהו דכתיב (משלי כא"ב) רדף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד—משום דרודף צדקה ימצא צדקה? אלא לומר לך, כל הרודף צדקה הקביה מסציא לו מעות לעשות מהן צדקה. רב נחמן בר יצחק אמר הקביה מסציא לו בני אדם המהוננים לעשות להן צדקה כדי לקבל עליהן שכר.

כד. וכן הוא אומר מהן אדם ירחיב לו (משלי י"ט) איר אבהו כתיב (דברים י"ב) השמר לך פן תעזוב וכו', וכתיב בתריה (שם כ) כי ירחיב ה' את גבולך, וכי מה ענין זה לזה? אלא אמר הקביה לפי מתנותיך מרחיבין לך.

כה. ההיד לך ה' הצדקה (דניאל ל"ז). תני בשם רבי חנינא: בנהוג שבועולם אדם אם יש לו שדה אחת, והוא נתנה לשליש ולרביע, אבל הקביה אינו כן, אלא משיב הרוח ומעלה עננים ומוריד נשמים ומפריח שללים ומגדל צמחים ומדשן עירות, ולא אמר להפריש אלא אחד מעשרה, לפיכך משה מזהיר את ישראל עשר תעשר (דברים י"ב).

כו. איר: מאי דכתיב עשר תעשר?— עשר בשביל שתתעשר. אשכחיה ר' יוחנן לינוקא דריל, איל: אימא לי פסוקי! אמר ליה עשר תעשר וכו'. איל: מנא לך? איל: זיל ניסו! איל: ומי שרוי לנסווי להקביה, והא כתיב (דברים י"ז) לא תנסו את ה' איל הכי אמר ר' אושעיא חוץ מזה, שנאמר (מלאכי ג') הביאו את כל המעשר וכו' בחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם את ארובות השמים והריקותי לכם עד בלי די וכו'.

הערות

ועין שנוי הלשון בילקוט והמדרש. כב. ויקיר פליא סימן א. איכה רבה פ"א אות ט.
כג. בבלי ביב דף י"ד, ע"א. כד. ויקיר פ"ח סימן ד. ועיין דביר פ"ה. כה. תנחומא ראה אות ט"ו. מסיקתא (דף צ"ט, ע"א). ובילקוט ראה רמז תתצ"ב. כו. בבלי תענית דף ט, ע"א.

כביכול כאלו מלוה להקביה. מלוה ה' חונן דל ונסולו ישלם לו. איר פנחס הכהן בר חמא : סרו ונסולו ישלם לו?— אמר הקביה נמשו של עני היתה סבקשת לצאת והחיייתה. היא היתה ספרכסת לצאת סן הרעב ונתת לה פרנסה והחייית אותה. חייד שאני מחזיר לך נפש תחת נפש. לסחר בנך או בתך באים לידי חובה (חולי) או לידי מיתה. ונוכר להם. ואתן להם נפש תחת נפש. אמר הקביה: חייד שנקראת מלוה אותי. שנאמר מלוה ה' חונן דל. אמר הקביה דייד שנקראת מלוה לי אמר הקביה אם כסף תלוה את עמי (שמות כב-כד) אתה עמי. תזכה לסחיצתה.

יז. וסרו את העני עמד?— אמר הקביה הוי יודע שאני שעשיתי אותו עני ולך עשיר. יכול אני להחזירך לעשות עני אותך. אמר רב נחמן: ראה מה כתיב נתן נתן לו וני (דברים טו). כי למען אין כתיב כאן כי אם בגלל הרבר הזה (שם). סרו בגלל?— הוי יודע בגלל הוא. אני עשיתי אותו עני ואותך עשיר, לא תנרום לי להחזיר את הגלגל ואעשה אותך עני. אמר רבי שילה: ראה מה כתיב לא תאמץ את לבבך וני. מאחיד (שם, שם, ו) סרו מאחיד? מעני אין כתיב כאן אלא מאחיד. ששניכם שויים. לא תנרום לי שאחזיר את הגלגל ואעשה אותך כמותו.

יח. איר אבא בשם רבי ברכיה: מי מעמיד העליונים והתחתונים?— הצדקה שעושים ביד, ההייד (תהלים עב"ט) צדקתך אלהים עד מרום וני.

יט. את מוצא כשחטאו ישראל לא היה ביניהם לבין הסדוטיים אלא הצדקה. שנאמר ואחות סרום ובנותיה (יחזקאל טרנד). אלולי סתן הצדקה שהייתם עושין כמעט הייתם רעים סרום. שנאמר לולי ה' צבאות הותיר לנו שריד כמעט וכו' (ישעיה א"ט). לא עמד לישראל ביסי הסן אלא הצדקה שהיו עושין. שנאמר ואהי להם למקדש מעט (שם יא"ט). מנין ידענו שמעט היא הצדקה? שנאמר לולי ה' צבאות הותיר לנו שריד כמעט. שהייתם מחזיקין ידי עניים. וסדוטייד עני ואביון לא החזיקה. וכוטנה היא הצדקה? והלא בכל מקום הוא ספרש עלה שהיא גדולה. ולמה נאמר כמעט? אלא שהיא קטנה בפני עושה. הנותן איסר או דינר או סלע אינו מדמה שהוא נוטל עליה שכר. אבל לפני הקביה היא גדולה. שהיא נכנסת לפני השכינה.

כ. זשיה אם כמר יושת עליו ונתן סדיון נמשו (שמות כא-ל). רבי ישמעאל אומר: בא וראה רחמי של הקביה על בשר ודם! שאדם קונה עצמו במסן מידי שמים. שנאמר ונתנו איש כמר נמשו להי (שם ל"ב). ואומר, איש כסף נמשות ערכו (מיב יב"ה). ואומר להן מלכא מלכי ישמר עלך וחטאך בצדקה פרוק (דניאל ד"כד). ואומר אם יש עליו מלאך מליץ וני (איוב ל"ב). ויחוננו ויאמר סרעהו סרדת שחת מצאתי כוסר (שם, כ"ד).

כא. מאי דכתיב צדקה תרוםס נוי (משלי ד"ד) איר יוחנן, בוא וראה! כמה הוא גדול

הערות

יז. תנחומא שם אות ת. בילקוט משפטים רמז שיג. בויקיר מליד אות ג. ושבת דף קנ"א, ע"ב. יח. ויקיר סכיו סימן ח. יט. מוכא בילקוט המכירי לישעיה א"ט בשט שהישר ואינו נמצא שם. ויעיר הרב סר שפירא כי הוא נמצא בסדרש תלים ומוכא במזמור כ"ז דפוס באבער דף 28 סימן ז. ובקשתי ולא מצאתי. כ. מכלתא משפטים פ"י דף פ"ה א. ומוכא בילקוט המכירי לישעיה מ"ג. כא. ולקוט המכירי שם סנ"א בשם סדרש משלי (יר-לד).

ועיין

שבשביל פרוטה אחת שנותן לעני זוכה ומקבל מני השכינה. בנהג שבועלם, מסרונה שהיא מבקשת לראות את המלך ולהקביל פניו, היא עושה עטרה לפי כבודו, ועל ידי עטרה שהיא נכנסת לעטר את המלך היא רואה פני המלך. — ראה כמה כחה של צדקה!

דיא: אני בצדק אחזה פניך-מה ראה דור לפרש כחה של צדקה בלבד? אלא ללמדך שאפילו רשעים שאין בידם אלא זכות של צדקה בלבד, זוכין בה ומקבלין מני השכינה. שנאמר ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדו כי פי ה' דבר (ישעיה ס"ה) הכל יהיו רואין, צדיק ורשע.

יב. זהו שאמר בועז לרות: ישלם ה' סעלך ותהי משבורתך שלמה מעם ה' (רות ב"ב) איר חסא אשר באת לחסות תחת כנפיו, איר אבון שמענו שיש כנפים לארץ, שנאמר (ישעיה כ"ט) מכנף הארץ זמירות שמענו, וכנפים לשמש, שנאמר (מלאכי ג"ב) וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה, וכנפים לחיות, שנאמר (יחזקאל ג"ג) וקול כנפי החיות, וכנפים לכרובים, שנאמר (מ"א, ח"ד) כי הכרובים פורשי כנפים, וכנפים לשרפים, שנאמר (ישעיה י"ב) שרפים עיטרים סמעל לו שש כנפים, בא וראה כמה גדול כחן של צדיקים, וכמה גדול כחה של צדקה, וכמה גדול כוחן של גומלי חסדים! שאין חסין לא בצל שחר, ולא בצל כנפי ארץ, ולא בצל כנפי שמש, ולא בצל כנפי חיות, ולא בצל כנפי כרובים, ולא בצל כנפי שרפים-אלא בצל מי שאמר והיה העולם שנאמר (תהלים ל"ח) מה יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל כנפך יחסיון.

יג. מיד לא על זכריך אוכיחך (תהלים נ"ח) אמר ה' נחמן בשם רבי ברכיה: אם אמר אדם לעשות צדקה, הקביה כותבה כנגדה, שנאמר ועולותיך נגדי תמיד.

יד. דרש רבי דוסתאי: בוא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם! מדת ב"ה אדם מביא דורון (גדול) למלך, ספק מקבלים אותו ממנו, ספק אין מקבלים אותו ממנו, ואם תמצא לומר מקבלים אותו ממנו, ספק רואה פני המלך ספק אינו רואה פני המלך, והקביה אינו כדאדם נותן פרוטה (צדקה) לעני זוכה ומקבל מני השכינה שנאמר (תהלים י"ט) אני בצדק אחזה פניך אשבעה בהקיץ תמונתך.

טו. וכן הוא אומר פתחו לי שערי צדק (תהלים קי"ח). — לעולם הבא אומרים לו לאדם מה היה מלאכתך? והוא אומר מאכיל רעבים הייתי, והם אמרו לו: זה השער להי' (שם ט), מאכיל רעבים הכנס בו! — משקה צמאים הייתי, והם אומרים לו: זה השער להי', משקה צמאים הכנס בו! — מלבוש ערומים הייתי, והם אומרים לו: זה השער להי', מלבוש ערומים הכנס בו! וכן מגדל יתימים, וכן עושי צדקה וכן גומלי חסדים, לכך נאמר פתחו לי שערי צדק.

טז. פתח רבי תנחומא: מלוה ה' חונן דל (משלי י"ח) כל מי שהוא מלוה לעני, כביכול

הערות

רמז תר"עא. יב. רות רבה מ"ה ס" ד. עיין בפסיקתא דרי"כ פסקא ט"ז ובילקוט רות רמז תר"ב, עיין הג"י איר חסא במתנת כהונה ופי' מהר"זו ומתוקים דברי בעל היפה ענף בפ"י המאמר. יג. שויט מזמור נ" ס" ב. ילקוט תהלים רמז תשנ"ט. מכילתא משפטים פ"ב. יד. ב"ב דף ו"ד, ע"א. טו. שויט מזמור ק"ח אות י"ז. טז. תנחומא משפטים ס" ו. בילקוט משלי רמז תתקנ"ט.

תנחומא

לסלוח (ישעיה נה-ז). והפרות בריבוי, שנאמר והרבה עמו פדות (תהלים קל"ז). רבי שמואל בר נחמני אמר אף הישועה בריבוי, שנאמר האל לנו אל למושעות (שם סח"בא).

ד. את מוצא שמדות טובות לפני הקביה הם בהשפע, כפירוי ורבויו: שנאמר מה רב טובך אשר צמנת ליראיך (תהלים לא-ב). החסד בריבוי, שנאמר ורב חסד ואמת (שם פ"ט); והרחמים בריבוי, שנאמר רחמך רבים הי' (שם ק"ט-קנ"ו); הצדקה בריבוי, שנאמר וסשפט ורב צדקה (איוב ל"ב); האמונה בריבוי, שנאמר רבה אמונתך (איכה נ"ב); הפרות בריבוי, שנאמר והרבה עמו פדות (תהלים קל"ז); הברכה בריבוי, שנאמר ברכה עד בלי די (מלאכי ג"ה) מאי בלי די? עד שיבלו ששמותיהם לומר די. השבח בריבוי, שנאמר אל נערץ בסוד קדושים רבה (תהלים פ"ח). וכתוב מה רבו מעשיך הי' (שם ק"ד-כ"ד); השלום בריבוי, שנאמר וכל בניך לטוהי הי' ורב שלום בניך אל תיקרי בניך אלא בוניך.

ו. איך יצחק שני דברים בימינו של הקביה צדקה ותורה. צדקה, דכתיב צדק סלאה ימינך (תהלים סח"יא). תורה, דכתיב (דברים ל"ב) מימינו אש רת למן.

ז. הוא צדיק ואוהב צדקות. שנאמר כי צדיק הי' צדקות אהב (תהלים יא"ו). רבי יהודה בר סימון אומר: כל אמן שונא בני אומנתו, אבל הקביה אינו כן, אלא צדיק הי' צדקות אהב.

ח. את מוצא שלש לניונות מהלכין לפני הקביה, ואלו הן: צדק לפני יהלך (תהלים פ"ד), אש לפני תאכל (שם נ"ג), לפני ילך דבר (חבקוק נ"ד). ואיזהו פנימית?— זו צדקה, שנאמר ולך תהיה. צדקה לפני הי' אלהיך (דברים כ"ד-י"ג). אמר רבי יודן להודיעך כמה כחה של צדקה, ולהודיעך לעושי צדקה עד היכן מתן שכרן.

ט. תניא אמר רבי אלעזר ב"ר יוסי: כל צדקה וחסד שישראל עושים בעולם הזה, שלום ופרקליטין גדולים בין ישראל לאביהם שבשמים. שנאמר (יחזקאל ס"ד) כה אמר הי' אל תבא בית מרוח ואל תלך לפסוד ואל תנוד להם, כי אספתי את שלומי מאת העם הזה נאם הי' את החסד ואת הרחמים— חסד זו נמילות חסדים, רחמים זו צדקה. תניא רבי יהודה אומר: גדולה צדקה שמקרבת את הנאולה, שנאמר (ישעיה נ"א) כה אמר הי' שםרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות.

י. בנח כתיב נח איש צדיק (בראשית ו"א). למה נקרא שמו צדיק? הואיל זון בריותיו של הקביה נעשה כבוראו, שנאמר כי צדיק הי' צדקות אהב, וכן יוסף, הואיל זון את הבריות שבע שנים נמרא צדיק, שנאמר על מכרב בכסף צדיק (עמוס ב"ו).

יא. ההיך אני בצדק אחזה פניך (תהלים י"ט) בוא וראה, כמה גדול כח הצדקה! שבשביל

הערות

ה. ילקוט המכירי לישעיה (נ"ג) בשם מדרש אחשורוש, ונמצא בסוף אסתר רבה והמכירי מקצר מעט, ועיין עוד במדרש תהלים על הפסוק עישה צדקות הי'. ו. דביר פיה סי' ד. בויקרא פיר ובילקוט האזינו רמז תתק"סו. ז. שוי"ט מזמור י"א אות ו. בביר פייט אות ד. ופ"ב אות ב. ח. שוי"ט מזמור הי' אות ו. ומזמור פ"ו אות ו. בילקוט תהלים רמז תת"ל, בפסיקתא שובה ובירושלמי תענית פ"ב, הי"א. ט. בכלי ביב דף י"ד, ע"א י. תנחומא נח סי' ד. ובלקח טוב (דף י"ח, ע"ב), י"א. שוי"ט מזמור י"ז סי' י"ד, ובילקוט רמז

כי תפקדנו? (תהלים חידה). ואתה הולך במקום המנופת במקום של דם ושל שקץ? אמר להם, כך אמרתם! חייכם ערב עלי ריח של אותו דם סמור ולבונה. אם אין אתם הולכים הרי אני הולך לעצמי.

ג. אמר רבי אבין אמר רב: מנין שהקביה זן את החולה? שנאמר (תהלים מאד) ה' יסעדנו על ערש דוי כל משכבו הפכת בחליו. ואיר אבין אמר רב: מנין שהשכינה שרויה למעלה ממטתו של חולה? שנא' ה' יסעדנו וכו'. תניה: הנכנס לבקר לא ישב וכו' (כדלעיל סי' א).

ד. הכתוב אמר ה' יסעדנו על ערש דוי (תהלים מאד). וכי יש ערש של דוי, ומהו ערש דוי? — אדם חולה יום ראשון צריך תפלה. וכן ביום שני, וכן ביום שלישי, ביום הרביעי אמר לו דוי הוא! אותה שעה אמר הקביה הרי נעשה דוי בעיני כל אדם, עכשיו אני מעמידו. לכך נאמר ה' יסעדנו על ערש דוי. מהו כל משכבו הפכת בחליו? — כל מה שחטא כל הימים שהוא עומד על רגליו הקביה הופך עליו ביטוי חליו. לכך נאמר כל משכבו הפכת בחליו.

הערות

פי"ט. בילהוט לך ושהיש רמז תתקופו. ג. נדרים דף טו ע"ב. ד. שו"ט מזמור ט"א אות ה.

פרק מג

ובו כ"ו סימנים

צדיק ה' צדקות אהב.

א. מ"ד צדקתך כהררי אל וכו' (תהלים ל"ז) ? אמר רב יהודה: אלסלא צדקתך כהררי אל, מי יכול לעמוד לפני משפטך תהום רבה!

ב. וזיה הולך תמים ופועל צדק (תהלים ט"ו). (מי הוא זה?) זה הקביה. שנאמר כי צדיק ה' צדקות אהב (שם י"ז).

ג. וכן אמר דוד לפני הקביה: רבישע! צדיק אתה ה', לא יגור במגורך רע (תהלים ה"ד). והקביה שוכן בערבות שבו צדק ומשפט וצדקה וכו'. דכתיב צדק ומשפט מכון כסאו (שם פ"ט). צדקה דכתיב (ישעיה נ"ד) וילבש צדקה כשריון.

ד. ועוד אמר דוד עושה צדקות ה' (תהלים קנ"ו). רבי יצחק אומר הכל בריבוי: הצדקות בריבוי, שנאמר עושה צדקות ה'. הסליחות בריבוי שנאמר ואל אלהינו כי ירבה לסלוח

הערות פרק מג

א. כ"ב דף י"ד ע"א, וערכין דף ח' ע"ב. ב. שו"ט מזמור ט"ו אות ד'. ג. בבלי חגיגה דף י"ב ע"ב. ד. שו"ט מזמור ק"ג אות ט. ובסדרש אפסתר.

ילקוט

להם אל תנבלו עצמיכם בדבר רע ואני נותן לכם שכר טוב ו- מה הקביה אוסר לישראל ? ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם (ויקרא יט. כח). למה ?- אני ה', נאמן לפרוע לכם שכר. אל תשקצו את נפשותיכם ואני נותן לכם שכרכם. הוי חכו מסתקים. איר אחא מלך בשר ודם כשהוא נותן דואנטיבא (donativa = מתנה), אינו נותן איסטאטיבא (stativa = שטאנד לאנער-מנוחה), וכשהוא נותן איסטאטיבא אינו נותן דואנטיבא. אבל הקביה נותן איסטאטיבא ונותן דואנטיבא-נתן שבת ונתן לחם משנה. מה כתיב ? ראו כי ה' נתן לכם את השבת ועל כן הוא נותן לכם ביום הששי לחם יומים (שמות טז-כט). יש חיד נאה מזה ?- אמר רבי יוחנן: אמר הקביה ואת שבתותי תשמרו אני ה' (שמות טז-כט) אני נאמן ליתן שכר, וכמה אתה משמרו ? במאכל ובמשתה וכסות נקיה ואני נותן שכרהווי חכו מסתקים.

ד. אמר חזקיה: מאי דכתיב (איוב לרסז) ואף הסיתך מפי צר רחב לא מוצק תחתיה ונוי ?- בא וראה שלא כמדת הקביה מדת ביו! מדת בשר ודם מסית חבירו מדרכי חיים לדרכי מיתה. והקביה מסית את האדם מדרכי מיתה לדרכי חיים. שנאמר ואף הסיתך מפי צר-מנידהם שפיה צר, שעשנה צבור בתוכה.

ה. אמר רבי יהודה בריה דר' חייא: בוא וראה! שלא כמדת הקביה מדת בשר ודם. מדת ביו אדם נותן לחבירו סם יפה לזה וקשה לזה, והקביה נותן תורה לישראל סם חיים לכל נפש. שנאמר וכל בשרו מרפא (משלי ד-כב).

ו. אמר הקביה: פשטו ידיכם במצות ובטחו בי שאני משלם לכם שכר !

הערות

החדוש ד. בכלי מנחות דף צ"ט. ע"ב. ה'. עירובין דף נ"ד ע"א וקידושין פ"ק. ו'. שו"ט סומור ס"ד אות ט.

פרק מב

ובו ד סימנים

ה' יסְעֶדְנוּ עַל עֶרְשׁ דָּוִי.

א. אמר רב ענן אמר רב: מנין ששכינה סועד את החולה ? שנאמר (תהלים מא"ד) ה' יסְעֶדְנוּ עַל עֶרְשׁ דָּוִי. תניא נמי הכי: הנכנס לבקר את החולה לא ישב על גבי מטה ולא על גבי כסא. אלא מתעטף ויושב לפניו. מפני שהשכינה למעלה מראשותיו של חולה.

ב. וכן מצינו באברהם אבינו. כיון שסל אברהם בא הקביה ופמליא שלו לבקרו. מנין ? ממה שקראו בענין וירא אליו ה' (בראשית יח"א). וקרא הקביה את המלאכים ואמר להם באו ונבקר את החולה. אמרו לפניו: רבונו של עולם ! מה אנוש כי תזכרנו וכן אדם כי

הערות פרק מב

א. שבת דף י"ב. ע"ב וע"ז פ"ב. ב. תנחומא וירא אות א' ואות ד' ובאגרת בראשית ס"ט

פועלים שיהיו עוסקין במלאכתו, אמר המלך כל מי שזתכשר במלאכתו ויטול שכרו משלם, וכל מי שסתעצל במלאכתו ינתן בדימוס. המלך-זה מלך מלכי המלכים, והפרדס-זה העולם. שנתן הקב"ה לישראל בתוכו לשמור התורה והתנה עמהם ואמר מי שהוא שומר את התורה הרי גן עדן לפניו ומי שאינו משמרה הרי ניהנם.

י. כך אמר להם הקב"ה (לישראל): אני אמרתי שאין אתם חוטאים, אלא שתדיו חיים וקיימים כמותי, כשם שאני חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כולכם (תהלים פכ"ו) כמלאכי השרת שאינם טועמים מיתה, ובקשתם אחר הגדולה הזאת למות-אכן כאדם תמותון (שם, שם, ז).

יא. רבנן אמרין: לעתיד לבא הקב"ה נוטל לצדיקים ומראה להם גיהנם ומקומות פנויות בתוכו, ואומר להם המקומות הפנויות האלה מוכנים לכם, אלא שזכיתם במעשים טובים וירשתם גן עדן, ונוטל לרשעים ומראה להם גן עדן ומקומות פנויות בתוכו, ואומר להם מקומות הללו מוכנים לכם, אלא שנתחייבתם במעשים הרעים וירשתם גיהנם. (הוי חלילה לאל מרשע ושדי מעול אלא כי פועל אדם ישלם לו ומפי עליון לא תצא הרעות והטוב.)

הערות

י. תנחומא הוספת שלח אות כ' ובס"ד פ' שלח. יא. מדרש תהלים מזמור ו' אות ו' ובילקוט רמז תרילה.

פרק מא

וכו ו סימנים

חבר מִתְּקִים.

א. תנו רבנן: מיד אם בחקותי תלכו (ויקרא כ"ג) אין אם אלא לשון (בקשה) ותחנונים). וכן הוא אומר (תהלים פא"ד) לו עמי שומע לי ישראל בדרכי יהלכו. ואומר (ישעיה סח"ח) לו הקשבת לסצותי ויהי כנדר שלומך וניי.

ב. וכן דרשו על הפסוק ויקחו לי תרומה (שמות כ"ב) אמר להן הקב"ה: היתה התורה שלי ונטלתם אותה (בבקשה מכם) קחו אותי עמה!

ג. הה"ד חכו מסתקים (שה"ש ה"ט"ז). אמר רבי חייא בר אבא ר' תנחום בר יוסף: בוא וראה! בנהוג שבעולם אדם עושה מלאכה עם בעל הבית ועל ידי שהוא מנבל את עצמו בטיט הוא נותן לו שכרו, אבל הקב"ה אינו כן. אלא מזוהר להם לישראל ואומר להם

הערות פרק מא

א. בבלי ע"ז דף ו' ע"א. ב. תנחומא תרומה אות ב. ובילקוט ריש תרומה. ג. תנחומא ויצא אות כ"ב ובילקוט שה"ש רמז תתקצא במדרש חוית פ"ו ובפסיקתא פ' החודש.

כשכב חבקוק אמר על משמרתו אעמודה ואתיצבה על מצור (חבקוק ב"א). מהו על מצור? סלמד שצד צורה (עשה לו צורת עונה בארץ) ועמד בתוכה ואמר איני זו סכאן עד שתודיעני דבר זה (שכר הצדיקים ושכר הרשעים) אמר לו הקב"ה אני מחזיר לך תשובה לכל מי ששבר קרדומו בשבילי (דרך מליצה היא-מי ששבר קרדומו ואבד תקותו יבא אצלו). התחיל צווח: עד אנה ה' שועתי ולא תשמע (חבקוק א"ב). למה תראני און ועמל תביש (שם, שם)? ! א"ל הקב"ה לא עם ארץ אתה אלא בן תורה, לך כתוב בלוח איבי ואחיב תאמר הודיעני הקץ, וכן הוא אומר כתוב חזון ובאר על הלוחות (שם, ב, ב). א"ל הקב"ה כשאסרתו בנלות הראשונה לפי מלות לבבל שבעים שנה (ירמיה כט"ו), ואף עכשו כשתניע הקץ מיד אני אנאלם. כיון ששמע חבקוק כך מתחיל לפול על פניו, מתחנן ואמר לפניו: רבישע! אל תרון אותי מזיד אלא שוננ.

ה. אמר רבי אחא, מאדם יהא שלא יבאו חלאים עליו. מאי טעמא? דאמר רבי אחא: והסיר ה' סמך כל חולני (דבריים ד"טו) סמך הוא שלא יבואו חליים עליו.

ו. ומה שכתוב אצל פרעה כי אני הכבדתי את לבו (שמות י"א) איר יוחנן סכאן פתחון מה לסינין לומר לא היתה ממנו שיעשה תשובה. א"ל ריש בן לקיש: יסתם פיהם של מינים! אלא (משלי ג'לד) אם ללצים הוא יליץ שהקב"ה מתרה בו באדם פעם ראשונה שניה ושלישית ואינו חוזר בו והוא נועל לבו מן התשובה.

ז. הה"ד כי יודע ה' דרך צדיקים ודרך רשעים תאבד (תהלים א"ט). אמר ר' אליקים איבד הקב"ה דרכן של רשעים מפני דרכן של צדיקים שלא יטעו בה. אמר רבי אלעזר אף בתחלה איבד מפני הרשעים, וכיון שהטריחו בה נתנה להם. שנאמר אם ללצים הוא יליץ (משלי ג'לד). תדע לך שכך הוא, צא ולמד מבלעם הרשע, בשעה ששלח לו בלק לקלל את ישראל מה הוא אומר? אם יתן לי בלק מלא כיתו כסף וזהב וכו' (במדבר כ"ח) ישן, נראה לו הקב"ה, שנאמר ויבא אלהים אל בלעם (שם, שם, ט), אמר לו לא תלך עמהם (שם, שם, יב) מיד פרשו, אמר בלעם בשביל שאני צדיק אינו מבקש להטריחני. אמר להקב"ה ואקלל אותם, אמר ליה: לא תאור את העם (שם), אמר ליה אם כן אברכם, אמר ליה אינן צריכין לברכתך, כי ברוך הוא (שם).

ח. וכן אמר הכתוב: עם חסיד תתחדד ועם גבר תמים תתמם, עם גבר תתברר ועם עקש תתפתל (תהלים יח"ב). רבי יהודה פתר קרא באברהם אבינו בשעה שבא עם הקב"ה בחסידות אף הקב"ה בא עמו בחסידות, ובשעה שבא עם הקב"ה בתמימות אף הקב"ה בא עמו בתמימות ובשעה שבא עם הקב"ה בעקמנות אף הקב"ה בא עמו בעקמנות, ובשעה שנתברר על עסקיו אף הקב"ה בירר לו עסקיו. ר' נחמיה פתר קריא במשה רבינו, בשעה שבא בתמימות עם הקב"ה אף הקב"ה בא עמו בתמימות (וכן הלאה כדלעיל אצל אברהם אבינו).

ט. משל לסלך שהיה לו פחדם ובנה לו מגדל גבוה, וצוה המלך שיתנו לתוכו פועלים

הערות

ועיין בנמרא תענית דף כ"ג, ע"א בענין חוני המעגל ומה שפיר רש"י שם, ה', ויקיר פטיז סי' ה', ו' שמיר פ"ג סי' ג'. ז', מדרש תהלים מזמור א' סי' כב בתנחומא בלק ובסיר פ"ב, סי' יוד, ח', שו"ט מזמור י"ח סי' כ"ב ובויקיר פ"א אות ה', ט', שמיר פ"ב סי' ב'.

תנחומא

פרק מ

דברו י"א סימנים

מפי עליון לא תצא הרעות והטוב.

א. אמר ישעיה כעל נמולות כעל ישלם וגוי (ישעיה נט-ח). כך הקביה משלם לרשעים לפי שהם נמולים. ולצדיקים משלם להם כמעשיהם. אין הקביה משלם כלום על חנם, לא לרשעים ולא לצדיקים. הרעה הבאה על הרשעים לא הקביה מביאה עליהם. וכן הוא אומר (איכה ג' י"ח) מפי עליון לא תצא הרעות והטוב-אלא הם נמולים לנפשם.

ב. אמר ריש בן אלעזר (אם) ראית (מיסך) חיה ועוף שיש להם אומנות ? ומתפרנסים שלא בצער, והלא לא נבראו אלא לשמשני, ואני נבראתי לשמש את קוני. נוסה אלו שנבראו לשמשני הם מתפרנסים שלא בצער, ואני שנבראתי לשמש את קוני. אינו דין שאתפרנס שלא בצער ? אלא שהרעות את מעשי וקפחתי את פרנסתי. תניא רשבאי אומר מימי לא ראיתי צבי קיין, וארי סבל, ושועל חנונייהם מתפרנסים. אלא אני-עונותיכם הטו אלו וגוי (ירמיה ה-כד).

ג. אברהם אמר לפני הקביה: רבישע! חלילה לך וגוי (בראשית יח-כד), שלא יאסרו כאי עולם כך אומנתו, שהוא מאבד את הדורות בסדת אכזריות. איבד דור אנוש, ודור הסבול, ודור הפלגה-אינו מניח אומנתו. לכך אמר אברהם חלילה לך. איל הקביה: כך אמרת! בא וראה, ואעביר לפניך כל הדורות שאיבדתי ואראך שלא גביתי לפורענותם מהם, ואם תעלה על דעתך שלא עשיתי כהונן למדני ואני עושה. אמר לפניו: רבישע, חם לך! אין אתה מעביר דין על כל בריה, שנאמר לכן אנשי לבב שמעו לי, חלילה לאל מרשע ושדרי מעול (איוב לד-י) אלא כי פועל אדם ישלם לו וגוי (שם, שם, יא).

ד. (אמאי דכתיב כי פועל אדם ישלם לו, ומפי עליון לא תצא הרעות והטוב, וכשתראה בעולם צדיק ורע לו רשע וטוב לו הוי יודע כי מפי עליון לא תצא הרעות והטוב. הרי הראה הקביה לאברהם כל הדורות שאיבד ולא נכה לפורענותם מהם, וכן צוח חבקוק לפני הקביה למה תראני און ועמל תביט בראותו רשע בולע צדיק סמנו, והקביה רמו לו כי כל אחד ואחד פרי מעלליו יאכל, כצדיק כרשע, וכשיכתוב לו בלוח איב מעשה כל דור ודור בכל ימות עולם ידע וישיכיל סמוצא דבר מה שאמר אליהוא חלילה לאל מרשע ושדרי מעול. הרי אתה מוצא שהאדם הזה קצר עין ואינו מביט ומסבין רק מה שרואה בעיניו ומעשיו של הקביה לא כן הם כי הוא צופה ומביט עד סוף כל הדורות וחודר כליות וכו'. והוה מה שדרשו בענין זה:)

כשבא

הרעות פרק מ

א. שויש הוספת מזמור קייט סי' ה. ב. בבלי קדושין דף ס"ב, ע"א. ג. תנחומא וירא אות יי. בביר פטיט סי' ט. ובילקוט איוב רמז תתקי"ב. ד. המאמר המתחיל כשבא חבקוק מוכא בילקוט חבקוק רמז תקס"ב בשם סדרש תהלים ונמצא שם במזמור ז סי' יו. ועין

א. הרי כתיב ויאמר ה' אלהים אל הנחש וכו' (בראשית נ"ד) והתניא אין הקביה מזכיר שמו על הקללה? – אתה משיב חוץ משלשה מקומות: על לשון הרע והנחש תחלה בה שהוא (התחיל) לספר לשון הרע בעולם ושאר כל בעלי לשונות תלמידיו של נחש הקדמוני. ועל העושה לו פטרון של בשר ודם. דכתיב כה אמר ה' ארור הגבר אשר יבטח באדם (ירמיה ס"ד). שכל העושה פטרון של בשר ודם כאלו כפר בעקר. ועל העובר על דברי תורה. דכתיב כה אמר ה' אלהי ישראל ארור האיש אשר לא ישמע את דברי הברית הזאת (שם, י"ג).

ב. מיד ואולם הר נופל יכול (איוב י"ד) זו סדום וחברותיה. שנא' השמש יצא על הארץ וכו' והי' המסיר וכו' (בראשית כ"ב) איר שמאל בר נחמני: אוי להם לרשעים שהם גורמים למקום של רחמים לעשות מקום של פורענות! שהרי דוד מקלם הללויה הללו את ה' מן השמים (תהלים קמ"א). ואין שם לא אש, ולא ברר ולא נפרית. אמר רבי אריסטי חברינו: הור והדר לפניו (תהלים צ"ו). היכן הוא מקום של פורענות? מן הארץ שנאמר הללו את ה' מן הארץ תנינים וכל תהומות (שם קמ"ז). הרי מן הארץ. והאיד כתיב והי' המסיר ונר מן השמים? אלא ללמדך מתחלה שנבראו נור עליהם הקביה ואמר להם לפי מה שתהיו רואים את הבריות כך היו נעשים להם. משל למה הדבר דומה למוליך (דוד) של זהב, בקש טים חמין הוא מוציא מתוכו, בקש צונן מוציא מתוכו, בקש נחלים מוציא מתוכו, כך אמר הקביה לשמים לפי מה שאתם רואים עשו. לסדומים ולבני עשו נפרית ואש, לישראל של. שנאמר והיה שארית יעקב בקרב עמים רבים כשל (מיכה ה'). אמר הקביה מה אני צריך לאלו מיד הפך אותם, שנאמר ויהפך את הערים האל (בראשית י"ב) הוי אומר ואולם הר נופל יכול.

ג. כך היא דרשת רבי חנינא בן סזי: אין הקביה מוריד מלמעלה דבר רע (אין רע מלמעלה!).

הערות

א. מה'ג בראשית פי'ג פסוק י"ד ועיין בתנחומא דישן תוריע פי' ט', ובתנחומא למרשהב ויקרא שם אות י"ב, וסובא בילקוט תוריע רמז תקינו ב. תנחומא וירא פי' כג. באגדת בראשית פכיה בכיר פניב פי' א. ילקוט וירא רמז פי'ג, בילקוט איוב רמז תקיו ובסדרש תהלים מזמור ה' אות ז. י. תנחומא שם פי' י"ח, בכיר פניא, אות ג, ובילקוט תהלים רמז תשעו.

ד. הרי הכתוב אומר לא יגורך רע-שאין אתה גר אצל הרעה ולא הרעה גרה אצלך. אמר (רבי לוי בשם רבי ברכיה) נרי ברכיה בשם ר' לוי: המלאך המסונה על האף רחוק הוא. משל למלך ביו שהיו לו שתי לגיונות קשים ושני לגיונות רעים וכל מדינה שמרדה בו משלחן והולכין ומחריבין אותה. מה עשה המלך? הרחיק אותן מסנה. ואמר מרחיק אני אותן כדי שלא יהיו מחבלין את המדינות.

ה. היא לא יגורך רע-שאין שמו של הקביה מיחל על הרעה.

ו. הרי במעשה בראשית אין כתיב בשני כי טוב, למה?— רבי חנינא אומר שבו נבראת מחלוקת. שנאמר ויהי סבדיל בין מים למים. רבי סימון בשם רבי יהושע בן לוי אמר: משל למלך שהיה לו לגיון קשה, אמר המלך: הואיל ולגיון זה קשה אל יכתב שמי עליו. כך אמר הקביה: הואיל והמים הללו לקו בהם דור המבול ודור הפלגה, לפיכך אל יכתב בהן כי טוב.

ז. וכן אתה מוצא מה שאמר הכתוב ויקרא אלהים לאור יום (בראשית א-ה). נבי אור כתיב ויקרא אלהים ונבי חשך כתיב קרא לילה מכאן שאין הקביה מזכיר שמו על הרעה אלא על הטובה, וכן אמר דוד כי לא אל חספ רשע אתה לא יגורך רע (תהלים ה-ה). בוא וראה! כשברא הקביה אדם וחיה ובירכן, הזכיר שמרייברך אותם אלהים (בראשית א-כח), וכשבא לקללן לא הזכיר שמו עליהן, אלא אל האשה אמר הרבה ארבה וכו' (שם ג-טז), ולאדם אמר וכו' (שם, שמי-יז), וכן את מוצא בנח, כשבא לברך את בניו, אמר ברוך ה' אלהי שם (שם ט-כ), וכשבא לקללן ויאמר ארור כנען (שם, שם, כ), וכן את מוצא בנדעון כשניסה בנדה, בשעה שהזכיר טובה לעולם הזכיר הקביה שמו עליה, דכתיב ויעש אלהים בן בלילה ההוא ויהי חורב על הגוה לבריה ועל כל הארץ היה טל (שופטים ו-ט), ובשעה שהזכיר קללה לעולם לא שיתף הקביה שמו עליה דכתיב ויהי בן וישכם ממחרת ויזר את הגוה וימס טל מן הגוה (שם, שם, לא), וכן את מוצא באלישע. בשעה שבקש טוב ואמר ה' פקח נא את עיני ויראה, מהו אומר?— ויפקח ה' את עיני הנער ויראה (מ"ב, ר"ז), ובשעה שבקש קללה מהו אומר?— ויכם בסנורים כדבר אלישע (שם, שם, יח), וכשהתפלל עליהן שיתף שמו של הקביה, דכתיב ויפקח ה' את עיניהם (שם, שם, כ), וכן את מוצא כשהראה המלאך לזכריה ארבע מרכבות המשולות בארבע סלכות, מהו אומר? ואשוב ואשא עיני ואראה והנה ארבע מרכבות (זכריה יא), וכיון שהראה אותו המושיעים הזכיר שמו של הקביה. שנאמר ויראני ה' ארבע חרשים (שם ב-ג), מיכן שאין מזכירין שמו של הקביה על הקללה.

הרי

הערות

כ"א. ד. שויט מזמור ה' אות ז, ומזמור פ"ו אות י, ובילקוט תהלים רמז תת"ל. ה. נתחומא תזריע ס"י יג. גיטין דף פ"ח, ע"א, ובילקוט מ"ב רמז רל"א, וכן בילקוט יחזקאל רמז ש"מט, ובילקוט דניאל רמז תת"ס"ו. ו. ביר פ"ד ס"י ו, ועיין פס"ח ס"י י, ופ"ט עיין עוד בתלמוד מנחות דף כג. ז. מה"ג למה"רשז שעכטער נ"י פ"א פסוק ה, ובתנחומא תזריע סימן י"ב בשני לשון, ועיין ביר פ"ג ס"ו, ובילקוט מ"ב רמז רל"א ורמז ר"ג, עיין עוד תוס' תענית דף ג' ע"א ד"ה ואלו, ובנסרא בבלי יומא דף ע"ז, ע"א, ילקוט יחזקאל רמז שמיז ורמז שמי"ט, גיטין דף פ"ח, ע"א, ובילקוט דניאל רמז תת"ר"ט בענין חרבן ירושלים ע"ש. מה"ג

בימות הגשמים, כמה יגיעות הוא ינע עד שלא ינכה, והבריות ישנן על סמותיהן והקביה מצויא מעט רוח ומנכ את הארץ.

יג. איר לוי: בכל יום ויום הקביה יושב בדין על גלגל חמה ולכנה, שאין מבקשין לצאת להאיר לעולם, מה הם אומרים? הבריות מקנטרין לנו, הבריות משתחיים לנו. אמר רבי יוסטא בר שינא מה הקביה עושה להם? יושב עליהם בדין ויוצאין ומאירים לעולם בעל כרחן.

יד. אבא אליהו זיל שאל ליה לרי נהראי, למה ברא הקביה שקצים ורמשים בעולמו? אמר לו לצורך נבראו בשעה שהבריות חוטאים הקביה מביט בהן ואומר ומה אם אלו שנבראו שלא לצורך הרי אני מקיימן, אלו שנבראו לצורך על אחת כמה וכמה!

טו. אמר רבי חנינא טוב הי לכל (תהלים קמה-ב) בעולם הזה, אבל לעולם הבא הטיבה הי לטובים (שם קביה-ד).

טז. אמר רב פפא אין עצבות לפני המקום. שנאמר (דהיא טז-ב) עון וחרדה במקומו.

הערות

יג. שם מליא אות ט. ובשינוי לשון בשיט מוסור י"ט אות י"א. ועיין בילקוט רמז תרע"ג. ובבלי מנהדרין דף ק"י ע"א. ובנדרים דף ל"ט ע"ב. יד. מהינ למרשהיש נ"י ס"א מסוק כ"ד, ועיין בירושלמי ברכות דף י"ג ע"ג. ובסדרש תהלים מוסור י"ח סימן י"ב. טז. שריט מוסור כ"ב אות ג'. טז. בבלי חגיגה דף ד' ע"ב.

פרק למ

וכו יר"ד סימנים

לא יגורך רע.

א. מהו לא יגורך רע (תהלים ה"ד)? אמר רבי תנחומא בר חנילאי בשם רבי ברכיה בשם רבי יוחנן: אין עומדין לפני הקביה אלא מלאכי שלום ומלאכי רחמים, אבל מלאכי הזעם רחוקים ממנו. דיא לא יגורך רע: איר יוחנן אין אתה נורר אחר הרעה, ואין הרעה נוררת אחריך, ואינה דרה אצלך.

ב. ההיך לא עשה לרעהו רע (תהלים ט"ז) זה הקביה.

ג. כך אמר דוד לפני הקביה: רבישע! כי לא אל חסף רשע אתה לא יגורך רע צדיק אתה הי, לא יגור במגורך רע-שאין הרעה דרה עם הקביה.

הרי

הערות פרק למ

א. תנחומא תזריע ס"י יא. וילקוט מלכים רמז רל"א. שויט מוסור הי ס"ז ז'. ב. שויט מוסור ט"ז ס"י ד', ובילקוט רמז תרס"ה. ג. בבלי חגיגה דף י"ב ע"א. ובתנחומא וארא אות כ"א

ד. בוא וראה מה שאמר הכתוב טוב הי' לכלי, שהרי הקביה משיב רוחות ומעלה נשיאים ומוריד מטר ומצמיח ארמה, ועורך שלחן לפני כל אחד ואחד.

ה. רבי אלעזר רמי: כתיב (תהלים קמה"ט) טוב הי' לכלי, וכתיב (איכה ג' כ"ד) טוב הי' לקויו?—משל לאדם שיש לו מרדם, כשהוא משקה, משקה את כולו, כשהוא עורך אינו עורך אלא טובים שבהם, וכך הקביה זן טובים ורעים הכל בדבור אחד—מלא את כל העולם כולו טובה, שהכל שלו, אבל כשבא להגין מן הפרענות ולשלם שכר אינו אלא לקוירישי (1)

ו. מיד ויאמר אני אעביר כל טובי (שמות ל"ג) (טובי הוא מדת הטוב, כל טובי הוא מדת הפורענות), כל טובי מדת הטוב ומדת הפורענות.

ז. ואיזו היא מדה מרובה, מדת הטוב מרובה או מדת פורענות מרובה? הרי אומר מדת טובה מרובה ממדת פורענות, במדה טובה כתיב (תהלים ע"ב) ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח וימטר עליהם מן לאכול ודגן שמים נתן למו, ובמדת פורענות הוא אומר (בראשית ד"א) וארובות השמים נפתחו ועיין רש"י (1), וכשם שנותן הקביה כח ברשעים לקבל פורענותן כך נתן הקביה כח בצדיקים לקבל טובתן.

ח. בוא וראה מדת הטוב של הקביה! הרי מחשבה טובה הקביה מצרפה למעשה, מחשבה רעה אין הקביה מצרפה למעשה, מחשבה טובה הקביה מצרפה למעשה, דכתיב (מלאכי ג"ח) אז נדברו יראי הי' איש אל רעהו וגי'; מחשבה רעה אין הקביה מצרפה למעשה, דכתיב (תהלים ס"ח) און אם ראיתי בלבי לא ישמע הי'.

ט. דוד עומד ומתפלל חטאות נעורי ומשעי אל תזכור (תהלים כ"ד), אמר רבי יודן: כך אמר דוד לפני הקביה: רבישעי! יהיו חטאי ומשעי כחטאות נעוריי לפניך, ולא יהיה בהם ממס, כחסדך זכר לי אתה אמר רבי אלעזר: משל למלך שעשה מעודה גדולה ואמר לאפיטרופין שלו, זמין לי בני אדם (גדולים) תגרים ולא תזמין לי בעלי מלאכה, אמר לו: אדוני המלך מעודתך גדולה היא, והתגרין לא יספיקו לאוכלה אלא עם בעלי מלאכה, כך אמר דוד כחסדך זכר לי אתה למען טובך הי'—שנאמר טוב הי' לכל (תהלים קמה"ט).

י. ומה שכתוב בתורה נואת החיה אשר תאכלו וגי' (ויקרא י"ב) אילן הקביה הזהיר ישראל שלא יאכלו דברים רעים, שלא יטען יצרן לומר כי דברים טובים אמר הקביה לישראל.

יא. מאי טעמא וגם הוא חכם ויבא רע (ישעיה לא"ב)?— ולא היה צריך קרא לומר אלא ויבא טוב? אלא ללמדך שאפילו רעה שהקביה מביא לעולם בחכמה היא מביאה.

יב. אמר רבי פנחס (ראה טובתו של הקביה (1): בנהוג שבעולם אדם מכבס כסותו בימות

הערות

ובילקוט ואתחנן רמז תתי"א. ד. קדושין דף ל"ב, ע"ב. ה. סנהדרין דף ל"ט, ע"ב. ו. תנחומא תשא אות ט"ז. ש"מ רמז ס"ה אות ו. ובילקוט רמז שצ"ה. ז. סנהדרין דף ק', ע"א. ח. ירושלמי פאה פ"ק, ועיין לעיל פרק ל"ה במאמרנו. ט. ש"ס מזמור כה אות ט', ובילקוט תהלים רמז ת"ש. י. תנחומא שמיני אות י"ב, ובילקוט רמז תק"ל, י"א. ויקיר פ"ב אות ו. י"ב. שם פ"ב ס"ב.

שם

שיעשו רצוננו. אמר רבי מנחם למה טוב? לפי שהוא ישר. ולמה הוא ישר? לפי שהוא טוב. שהוא מורה דרך לחטאים שיעשו תשובה.

מח. מאי דכתיב מחיתי כעב משעיך וכענן חטאתיך (ישעיה מד-כב). אשר מי אל בשמים ובארץ (דברים נ-כד) שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם! ביו הגדול סחברו מכטל גזרת חברו. אבל מי יכול למחות על ידך? וכן הוא אומר והוא באחד ומי ישיבנו (איוב כני"ג). רבי יהודה בן אבא אומר: משל לאדם נתון בקונטראסין של מלכות. אפילו נתן סמון הרבה אי אפשר ליעקר. אבל אתה אמרת עשו תשובה ואני מקבל. שנאמר מחיתי כעב משעיך.

מו. הדא הוא דכתיב סוסך הי לכל הנופלים (תהלים קס"ה-י"ד). רבי לוי אמר בבעלי תשובה הכתוב מדבר. שהן באין ומשלימין את נפשם להקביה. כענין שנאמר ומסנשה נפלו אל דוד (דה"א, יב"ט) שהשלימו לו ד"א שהן נופלין וכפופין ודווין מעינותיהן. אם חזרין בהן הקביה סומכן וזוקמן ומעמידן בקרן אורה.

הערות

מז תשיב. מח. עיין לעיל במאמרנו פרק י"ט. והמאמר שלפנינו מובא בילקוט המכירי לישעיה (ע"ז הפסיק) בשם הסיפורי והוא בדברים פסקא כ"ז דף ע"א. א. והנסחאות אינו סכוונת. מו. מדרש הגדול למהרשי"ז שעכטער נ"י ויצא פ"י כ"ט. פ"י ל"ב.

פרק לח

ובו ט"ז סימנים

טוב י"י לכל.

א. אמר דוד להקביה: כל מה שנתת לנו. טובים ונעימים הם! שנאמר חבלים נפלו לי בנעימים אף נחלת שפרה עלי (תהלים ט"ו).

ב. איר יוחנן משום רבי יוסי: כל דבור ודבור שיצא ספי הקביה לטובה. אפילו על תנאי לא חזר בו. מנא לן? מסשה רבינו. שנאמר (דברים ט"ד) הרף מסני ואשמידם ואמחה את שםם ואעשה אותך לגוי עצום ורב סננה. ואף על גב דבעי משה רחמי עלה דמלתא ובטלה. אפילו הכי אוקמיה בזרעיה.

ג. ובשעה שעמד משה ואמר לפני הקביה הראני נא את כבודך (שמות לג"ח). א"ל: רבונו של עולם! הראיני נא באיזה מדה אתה מנהיג עולמך? א"ל הקביה אני אראה לך. ואמר אני אעביר כל טובי (שם, שם י"ט). א"ל הקביה איני חייב לבריה כלום. אלא חנם אני נותן להם. שנאמר וחנותי את אשר אחון (שם, שם).

בזא

הערות פרק לח

א. שויט מוסור הי ס"י ד. ב. בבלי ברכות דף ז' ע"א. ג. תנחומא ואתחנן ס"י ג. ובילקוט

לז. וכן בדור הפלגה: ויאמר ה' הן עם אחד ושפה אחת ונוי. ועתה לא יבצר (בראשית י"ז). איר אבא בר כהנא שפתח להם פתח של תשובה. אמר להם: אין אתם מביטים בראשונים שהיו לפניכם? אעפ"י שמרדו ובעטו משמתי להם ומיני, ואמרתי להם עשו תשובה ואקבל אתכם! כמה שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמד (דברים י"ב) והן אמרו לא יבצר מהם. אפילו אותן האנשים (בצרים אינן עושין תשובה. שנאמר כבוצר על מלסלות (ירמיה ו"ט).

לח. ראה, איך הם מבקשים הצדיקים על העולם זכות, ומלמדן סניגוריא על ישראל!— ולא על ישראל לבד אלא אף על הרשעים, שנאמר חי אני נאם אדני ה' אם אחפוץ במות הרשע (יחזקאל ל"א). למה? שמה יעשה תשובה. תדע לך שכן הוא. בשעה שביקש הקב"ה להפוך את חמשת הכרכים האלה נמלך באברהם, שנאמר ויאמר ה' ועתה סרום ועמורה (בראשית י"ח). התחיל אברהם ללמד עליהן סניגוריא לפני הקב"ה, סרום שמה יעשו תשובה. מנין? ממה שקראו בענין, חלילה לך מעשות כדבר הזה (שם).

למ. וכן אתה מוצא אצל פרעה מלך מצרים, אמר לו משה כה אמר ה' בזאת תדע (שמות ט"ז). הה"ד (איוב ל"ב) הן אל ישניב בכחו מי כמוהו מורה. בנוהג שבעולם ב"ו שהוא מבקש להביא רעה על שונאו, מתאום מביא עליו עד שלא ירגיש בו, והקב"ה הוא מתרה לפרעה על כל מכה ומכה כדי שישוכנו. הה"ד בזאת תדע כי אני ה' וכו'.

לנ. איר יוחנן כל האומר מנשה אין לו חלק לעולם הבא מרפה ידיהם של בעני תשובה. דתני תנא קמי דרי יוחנן: מנשה עשה תשובה ליג שנים. איר יוחנן משום רשב"י מאי דכתיב (דה"ב ל"ג) ויתפלל עליו ויחתר לו, ויעתר לו מיבעי ליה? מלמד שעשה לו הקב"ה כמין מחתרת ברקיע כדי לקבלו בתשובה. (והטמינו) מפני מדת הדין.

לא. מאי דכתיב (ישעיה כ"ד) כי ביה ה' צור עולמים? כדדרש רבי יהודה ברבי אלעאי: אלו שני עולמים שברא הקב"ה, אחד בה"א, ואחד ב"ויד. ומפני מה נכרא העולם הזה בה"א? מפני שדומה לאכסדרה, שכל הרוצה לצאת יוצא. מאי טעמא? תליא כרעיה (דה"א)? דאי הדר בתשובה מעיילי ליה. מאי טעמא אית ליה תנא? אמר הקב"ה אם חוזר בו אני קושר לו כתר.

לב. איר אלעזר איר חנינא, עתיד הקב"ה להיות עטרה בראש כל צדיק וצדיק, שנאמר (ישעיה כ"ד) ביום ההוא יהיה ה' צבאות לעטרת צבי ונוי ולנכורה משיבי מלחמה שערה"זה ה"ן את יצרו וכופהו לשוב בתשובה רש"י.

לג. זהו שאמר הכתוב מי כמוהו מורה (איוב ל"ב) שמורה לרשעים שיעשו תשובה.

לד. וכן הוא אומר טוב וישר ה' (תהלים כ"ד) שהוא מורה לחסאים בדרך שיעשו

הערות

לז. תנחומא ניח ס"י כח. בביר פליח אות ט. ובמיר פ"ג. במכלתא שירא פה. לח. תנחומא וירא אות ט. וביר וירא. ועיין לעיל במאמרנו פרק ליה סימן ו'. למ. שמיך פ"ט סימן ט. ובתנחומא וירא אות כ. לנ. סנהדרין דף ק"ג, ע"א. מא. מנחות דף כ"ה, ע"ב. מב. מגילה דף י"ד, ע"א. מג. תנחומא וירא אות יוד. מד. ש"ש מזמור כ"ה אות י"ד. זה המאמר נובע מירושלמי מכות פ"ב, ה"ז ונמצא גם בפסיקתא פסקא שוכה, ובילקוט תהלים רמז

ירוחם-זה קין. שנאמר ויצא קין מלפני ה' (בראשית ד"טז). אמר ר' הונא בשם רבי חנינא בר יצחק. מלמד שיצא שמה. פגע בו אדם הראשון, אמר לו מה נעשה בדיןך? איל עשיתי תשובה ונתפשרתי. אמר לו וכך הוא התשובה גדולה? – טוב להודות לה' (תהלים צב"ב)!

לב. דיא מכסה פשעיו לא יצליח-זה שאול. שנאמר ויאמר שמואל ומה קול הצאן הזה באזני? (שמואל א"ט"ו, י"ד). ומודה ועוזב ירוחם זה דוד. שנאמר ויאמר דוד וגוי הלא הגה אנכי חטאתי (שיב כד"ח), ואומר ויאמר דוד וגוי חטאתי (שם, שם, י"ד), מיד אמר הנביא גם ה' העביר חטאתך לא תמות (שם יב"ג) הוי ומודה ועוזב ירוחם.

לג. דיא מכסה פשעיו לא יצליח. איר סימן ורבי יהושע בן לוי בשם רבי חלפתא: בשר ודם כשהוא מודה נותן לו ספיקולא, ובשעה שאינו מודה נותן לו דימוס. אבל הקביה אינו כן, בשעה שאינו מודה נותן לו ספיקולא ובשעה שהוא מודה נותן לו דימוס. הוי מכסה פשעיו לא יצליח כיון שראה משה כך, סידר עליה מזמור לתודה.

לד. אתה מוצא בשעה שהרג קין את הבל, נגלה עליו הקביה ואמר לו אי הבל אחיך? (בראשית ד"טז). ביקש לגנוב דעת של מעלה. אמר הקביה מה עשית? קול דמי אחיך צועקים אלי (שם). כיון ששמע קין התחיל לעשות תשובה. שנאמר ויאמר קין אל ה' גדול עוני מנשוא (שם, יג). אמר לפניו: רבישע! אתה נקראת מי אל כמוד נושא עון ועובר על פשע (טיבה ז"ח) וגדול עוני מנשוא? אמר ליה הקביה, עשית תשובה, חייד! אני מבטל ממך נזירה אחת. שנאמר ויצא קין מלפני ה' וישב בארץ נוד (בראשית ד"טז). עד שהוא יוצא פגע בו אדם הראשון, איל: מה נעשה בדיןך? אמר אילולי שהודית כבר הייתי אבוד מן העולם. באותה שעה אמר אדם הראשון טוב להודות לה' (תהלים צב"ב).

לה. בוא וראה שאין מכה בעולם שאין לה רפואה. ומה רפואתו של יצר הרע? – תשובה. לפיכך היה הקביה מקוה לדור המבול שמה יעשו תשובה ויקבלם, וכיון שלא עשו תשובה טחה אותם במים, שנאמר (בראשית ז"ח) ויטח את כל הדיקים.

לו. בא וראה למה אמר הקביה לנח שיעשה תיבה? כדי שיראו אותו שהוא עוסק בה ויעשו תשובה. ואלמלא כך לא היה הקביה יכול להציל את נח באמנותו ובדבריו או להעלותו לשמים, ולמה כך? – אמר הקביה, מתוך כך שאני אומר לו עשה תבה והוא עוסק בה, והם מתכנסים אצלו, ואומרים לו: נח! מה אתה עושה? והוא אומר להם תבה. שאמר לי הקביה שהוא מביא מבול לעולם, שהן מכעיסין אותי, ומתוך כך עושין תשובה. כך הקביה מחשב, אבל הן לא היו משניחין עליו-אנשי רע לא יבינו משפט (משלי כ"ה).

וכן

הערות

לא, לב, לג. שריט מזמור ק אות ב, ועיין בפסיקתא רבתי שם ובויקיר פ"ו אות ה'. – (ספיקולא Speculativ מיתה ע"י ספקלטייר, ודימוס Demissia העברת עונש וסליחת עון!) **לד.** ביר פכ"ב פ"י י"ג. פסיקתא פ"י שובה. שריט מזמור זה, ובתנחומא בראשית אות כה, ועיין לעיל בפרקנו פ"י לא. **לה.** תנחומא נח אות י"ג. ביר פמ"ד פ"י י"ב, ובירושלמי סנהדרין פ"י, ה"ב ותענית פ"ב דף ס"ה. בקהיר פ"י ביום טובה כי ברוב, שאילתות האזינו רס"ג. בילקוט קהלת רמז תקע"א וראש השנה דף ט"ז, ע"ב. **לו.** בילקוט משלי רמז תת פ"א, ובתנחומא בראשית אות לו. סנהדרין דף ק"ח, ע"ב. אנדת בראשית פ"א אות ב', תנחומא

גדולה. כדכתיב הרב כבסני מעוני, סיכן אתה למד שכל מי שיודע שחטא, ומתמלל על החטא, ומתיירא מסנו, ונושא ונותן עם הקב"ה, שהקב"ה מוחל לו.

- כז. וכן הוא אומר לך לבר חטאתי ונוי למען תצדק בדברך (תהלים נא"ו). למה היה הדבר דומה? למי שנשבר ובא לו אצל הרופא, והיה הרופא מתמיה ואומר לו: כמה גדולה סתתך, צר לי עליך מאד! אמר לו אותו הנשבר, אתה צר לך עלי? לא בשבילך נשברתי? אלא השכר שלך. כך אמר דוד להקב"ה לך לבר חטאתי. כשתהא אומר למושעים למה לא עשיתם תשובה?— אם תקבלני, כל המושעים משלימין לך, ומסתכלין בי הכל, ואני העד אעיד שאתה מקבל את השבים. וכן הקב"ה אומר הן עד לאומים נתתיו (ישעיה נה"ד). ולא אני בלבד אלא כל ישראל, שנאמר (שם מ"ג) אתם עדי נאם ה' ועבדי אשר בחרתי.

כח. מה זה שאמר הכתוב רחש לבי דבר טוב (תהלים מה"ב)?— להודיעך שלא יוכלו להתנודות בניהם. אלא כיון שרחש לבם בתשובה הקב"ה מקבלם. וכן הוא אומר ואתה שלמה בני דע את אלהי אביך ועבדהו בלב שלם ובנפש חפצה, כי כל לבבות דורש ה': וכל יצר מחשבות מבין (דהיא כח"ט) עד שאין אדם צר את המחשבה בלבו הקב"ה מבין. כך בני קרח לא היו יכולין לומר שירה לפני הקב"ה בניהם עד שרחש לבם בתשובה וקיבלם מיד. אומר אני מעשי למלך (תהלים ש"ט) אם רחש בלב למה אמירה, ואם אמירה למה רחישה? אלא כך אמרו: אם בלבנו רחשנו כבר אמרנו מעשינו למלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא.

כט. טוב להודות לה' (תהלים מא"ב) אדם הראשון אמרו. כי ילמדו כל הדורות שכל מי שמודה על פשעיו ועוב ניצל מדינה של גיהנם. עלי הגיון בכנור (ש"ד) אמר הקב"ה איני רוצה מישראל זמר בכנור, אלא הגיון פיהם, הודות ולעשות תשובה. שנאמר עלי הגיון בכנור.

ל. ההיד (משלי כ"ט) נאות אדם תשפילנו ושפל רוח יתמך כבוד. איר תנחומא בר אבא: נאות אדם תשפילנו זה אדם הראשון. כיצד? בשעה שעבר אדם על צויו של הקב"ה ואכל מן האילן, ביקש הקב"ה שיעשה תשובה ופתח לו פתח, ולא בקש אדם. ההיד (בראשית נ"ב) ויאמר אלהים הן האדם ונוי איר אבא בר כהנא מהו ועתה? אלא שאמר לו הקב"ה אפילו עכשיו עשה תשובה ואני מהבליך. ואמר אדם אי אפשר. הקב"ה אמר ועתה ואמר אדם סך"א איפשי, איר שמעון בן לקיש כוון שיצא אדם מן הדין התחיל מחרף ומגדף והיו נאות אדם תשפילנו, לפי שנתנאה על הקב"ה מעשות תשובה השפיל אותו ונרשו מן ערן.

לא. וכן אמר הכתוב מכסה פשעיו לא יצליח (משלי כח"ג) זה אדם הראשון. שאמר להקב"ה האשה אשר נתת עמדי ונוי (בראשית נ"ב), ולא רצה לעשות תשובה. ומודה ועוזב

הערות

רמז תשס"ד. כז. שויט מזמור נ"א אות ג, בילקוט תהלים שם, וטובא בילקוט המכרי לישעיה מ"ג. כח. מדרש תהלים מזמור מ"ה אות ד, ילקוט רמז תשס"ט ובשמיר פכ"א סימן ג. כט. שויט מזמור צ"ב סי' ז, ובמרקן דרבי אליעזר פ"ט. ל. במיר פ"ג אות ג, ילקוט בראשית ע"ז הפסוק ובמדרש תהלים מזמור ק, פסיקתא רבתי פ"ז ביר פ"ט ופכ"א שויט

יביא שה, מי שיש לו יונה יביא יונה, ומי שאין לו (אלא) אחד מכל אלו יביא סולת, ומי שאין לו סולת ולא כלום יביא דברים. שנאמר קחו עמכם דברים ושובו אל ה' (הושע י"ד-ג). לכך נאמר אם על תודה וגוי. (ותאמר שהיא מקובל? אמר הקב"ה הן, ונשלמה פרים שפתינו, למה שאין תשובה לפני הקב"ה יותר מן הודייה.)

כד. כתיב (עמוס ה"ד) כי כה אמר ה' לבית ישראל דרשוני וחי, יש לך חיד גדול מתוק מזה? כתיב (יחזקאל ל"ג) חי אני נאם ה' אלהים אם אחפוץ במות הרשע וגוי, יש לך חיד גדול מתוק מזה? (שם יח"ל) כי לא אחפוץ במות המת נאם ה' אלהים והשיבו וחי, יש לך חיד גדול מתוק מזה? (שם כז) ובשוב רשע מרשעתו ויעש משפט וצדקה הוא את נפשו וחי, יש לך חיד גדול מתוק מזה? אמר ריש לקיש ובלבד בתודה על הראשונות. הא כיצד? תני רבי שמעון בן יוחאי: הרי שהיה אדם רשע נמור כל ימיו ובסוף נעשה צדיק נמור, עליו הכתוב אומר ורשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו מרשעו וגוי. א"ר יוחנן ולא עוד אלא שכל עבירות שעשה הקדוש ברוך הוא מונה אותן לו זכות. הרא הוא דכתיב (תהלים ס"ה) מור ואהלות קציעות כל בנדויתי-כל הבניות שבגדת בי הרי הן כמור ואהלות לפני.

כה. מה זה שאמר הכתוב ההוא אמר ולא יעשה (במדבר כ"ט)?— כשהוא אומר להביא עליהם רעות; שאם עשו תשובה מבטלך, אתה מוצא כתיב זוכח לאלהים יחרם (שמות כ"ט). ועשו את העגל. לא היו ראויין לכליה? והייתי סבור לקללך ולהכחידך, ומעש עשו תשובה וביטל, וינחם ה' על הרעה (שם ל"ב). וכן במקומות הרבה, שאמר על יכניה כי לא יצלה מרעו וגוי (ירמיה כ"ל), ואמר לכן בנו והפכתי כמא ממלכות והשמרתי חווק ממלכות הגוים, ביום ההוא נאם ה' צבאות אקח ורכבל בן שאלתיאל עבדי נאם ה' ושמתך כחותם (חגי ב"ג), ובטל מה שאמר לאביו חי אני נאם ה' כי אם יהיה יכניהו בן יהויקים סלך יהודה חותם על יד ימיני כי משם אתקנך (ירמיה כ"ב), וכן באנשי ענתות כתיב ושארית לא תהיה להם כי אבוי רעה אל אנשי ענתות (שם י"א-כג) כיון שעשו תשובה חזי מה דכתיב אנשי ענתות מאה ועשרים ושמונה (נחמיה ד"ב).

כו. וזה שהתפלל דוד לפני הקב"ה חנני אלהים כחסדך (תהלים נ"ג). למה היה דוד רומם? למה שהיה בידו מכה, ובא אצל הרופא, ואמר הרופא אין אתה יכול להתרפאות, המכה היא גדולה והרמים בידך מעט. א"ל: בבקשה ממך קח לך כל מה שיש לי בזה והשאר משלך. עשה עמי חסד ורחם עלי; וכן אמר דוד לפני הקב"ה חנני ה' כחסדך!— רחמן אתה וכרוב רחמך מחה פשעיו הרבה חסד עשית עמדי, וכן הוא אומר הפלה חסדך מושיע חוסים (תהלים י"ד), ממך הרפואה, לפי שהמכה גדולה תן לי אספלגית (פפלאסטער) גדולה

הערות

כד. שה' יש' ס'ו חכו ממתיקים, ובמיר פ'י אות א. בתלמוד יומא דף פ'רע"א. ועיין במאמרנו פרק ט"א. חכו ממתיקים. כה. עיין לעיל פרק ל"ה סימן י"ב. והמאמר שלפנינו נמצא בתנחומא בלק אות כ"א עד וכן במקומות הרבה. וכל המאמר נמצא במיר בלק פרשה כ, סימן כ. ובילקוט בלק רמז תשס"ח בלי ההוספות וכן מצא מהרשיב בהתנחומא כ"י רומי ורחים, ונמצאת בכ"י ה' של אקספארד וכ"י הספרדי, וכן הוא בתנחומא הגדפס ועיין עוד ויקר פ"י שה' יש' פ"ח. וילקוט ירמיה רמז שי"ג. כו. שויט מזמור נא ס'ו ב. ובילקוט תהלים

ימ. איר יהושע בן לוי: כל הזוכה את יצרו ומתודה עליו, מעלה עליו הכתוב כאלו כבדו להקביה בשני עולמים, בעוה"ז ובעוה"ב. דכתיב (תהלים נ"ב) זוכה תודה יכבדנני.

כ. זהו שאמר הכתוב כי לא מחשבתי מחשבתיכם, ולא דרכיכם דרכי (ישעיה נה). משל למלך בשר ודם שהוא יושב ודן לאדם, והריון אומר לו: אמור אם הרגת אם לא הרגת! אם אומר לו הרגתי הריון הורגו, ואם לא הודת אינו הורגו, אבל הקביה אינו כן. מי שמודה, הקביה טרחם עליו, שנאמר ומודה ועוזב ירוחם (משלי כ"ד). רבי שמעון בן חלפתא אומר: אמר הקביה לירושלים על מה הבאתי עליך כל המשפטים הללו? בשביל שאמרת לא חטאתי, שנאמר הנני נשפט אתך על אשר לא חטאתי (ירמיה ב"ה), אבל מי שהוא מודה ועוזב ירוחם. — הוי כי לא מחשבתי מחשבתיכם ונני.

כא. בשעה שאמר יהודה בי אדוני (בראשית מד"ח), אדוני שאל (שם, שם, י"ט), ונאמר אל אדוני (שם כ"ג), ועתה ישב נא עבדך (שם ל"ג), א"ל הקביה: הרי ריפתה אתה מן הכף הראשון ודברת תחנונים, חייך! אעפ"י שאמרת וריב להי עם יהודה (הושע י"ב) אלא חנון אני וארחם עליך. שנאמר כי לא לעולם אריב (ישעיה נ"ד), ואין עולם אלא יהודה, שנאמר ויהודה לעולם תשב (ינאל ד"ב).

כב. מיד ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום (במדבר י"ב) אפשר שהקביה נושא להם פנים לבירות? — שני פסוקים מכחישים זה את זה: כתוב אחד אומר אם אחסוף במות הרשע (יחזקאל ל"ג), וכתוב אחד אומר כי חספ' ה' להמיתם (שיא ב"כה) הא"ך לא חספ' במות הרשע? וכן דניאל אומר אבל אניד לך הרשום בכתב אמת (דניאל י"ב) אמרו רבותינו מעשה היה ברבינו הקדוש שהוא עובר בסיסוניה, יצאו כל בני העיר לקראתו, בקשו ממנו זקן אחד שילמדם תורה, נתן להם את רבי לוי בר סיסון, אמרו לו: רבינו! מהו שכתוב בדניאל אבל אניד לך את הרשום בכתב אמת, וכי יש דבר שקר בתורה שאומר אמת? לא מצא להן תשובה להשיבן, מיד יצא לו (משם ובא) לפני רבי, א"ל לא יכולתי לעמוד לפניכם, דבר אחד שאלוני ולא מצאתי מה להשיבן, א"ל מהו הדבר? א"ל אבל אניד לך הרשום בכתב אמת, וכי יש דבר שקר בתורה? — אמר לו תשובה גדולה היה לך להשיבם, א"ל היה לך לומר להם: האדם חוטא הקביה רושם עליו מיתה; עשה תשובה הכתב מתבטל, לא עשה תשובה הרשום בכתב אמת, אף [כאן] כתוב אחד אומר ישא ה' פניו ונני, וכתוב אחד אומר אשר לא ישא פנים (דברים י"ז), אם ישא למה לא ישא? (וכן מה שכתוב אחד אומר אם אחסוף במות הרשע, וכתוב אחד אומר כי חספ' ה' להמיתם—כאן בעושי תשובה כאן בשאין עושי תשובה.)

כג. הרי מה שאמר התורה אם על תודה יקריבנו ונני (ויקרא ד"ב) ראה הא"ך הקביה מולח לעונותיהם של ישראל! ומה היו מקריבין להקביה? — והקריב על זבח תודה, אלא אמר הקביה מי שיש לו פר' יביא פר', ומי שיש לו א"ל יביא א"ל, מי שיש לו שה יביא

הערות

שה' יש רמו תתק' צא, י"מ. סנהדרין דף ט"ג, ע"א. כ. תנחומא וישב אות י"א, ילקוט ישעיה רמז שע"ג וילקוט ירמיה רמז ר"סח, כא. תנחומא וינש אות ה. כב. שם צו אות ז. ובירושלמי יבמות פ"ב, ה"ו, בבבלי יבמות דף ק"ה, ע"א. ונדה דף ס"ט, ע"ב. בביר פפיא פ"י ב, וחזית פ"א ופ"ט, ועיין לעיל סימן ד ופ"י י"ז. כג. תנחומא צו אות ה.

שה' ישר

אשר להם חיים שאולה. ויכר פדיון נפשם-אלטלא עשו תשובה היה יקר נמשם בעיני הקביה והיה חדל הפרעניות מהן ויורשין העולם הבא.

יב. ראה מה יפה התשובה! אמר הקביה שובו אלי ואשובה אליהם (מלאכי ג'ו), שאם ביד אדם כמה עונות והוא שב לפני הקביה. הוא מעלה עליו כאילו לא חטא. שנאמר כי כל פשעיו אשר עשה לא יזכרו לו (יחזקאל יח'כב).

יג. נתיר וכולן שחזרו בהן (אנולגין ועמי הארץ קאי-רשיי). רבי יהודה אומר חזרו בהן במסמוניות אין מקבלין אותם (להחזיקן בתורת חברות לשמוך עליהם-רשיי). בפרהסיה מקבלין אותן. איד: עשו דבריהם במסמוניות מקבלין אותן, בפרהסיה אין מקבלין אותן. ריש ורבי יהושע בן קרחה אומרים, בין כך ובין כך מקבלין שנאמר (ירמיה ג'ד) שובו בנים שובבים! (משמע מזידים ובפרהסיה לשון סרד ונאודה). איד יצחק איש כפר עכו איר יוחנן הלכתא כאותו הוגג.

יד. אמר ישעיה שלום שלום לרחוק ולקרוב וגו' (ישעיה נד'ט) אמר הקביה: אני ידוי פשוטות לבעל תשובה, איני מחזיר בריה מי שנתן לי לבו בתשובה, לכך נאמר שלום שלום לרחוק ולקרוב. וכל מי שיבא אצלי אני בא אצלו ומרפא אותו, שנאמר ורפאתיו (שם).

טז. הדיר אשרי אדם לא יחשוב הי לו עון ואין ברחו רמיה (תהלים ל"ב). — אמר רבי יוסי ביר יהודה, שאם עשה אדם תשובה שלימה שלבו עקור עליו הקביה מוחל לו. אמר רבי הונא בשם רבי אבהו (הקביה אין לפניו שכחה כביכול) בשביל כבודך כתבת על עצמי כביכול שאני שכחתי, שנאמר מי אל כסוד נישא עון ועובר על פשע (מכה ד'ח) דאינשי חובין. וכן הוא אומר גם אלה תשכחנה (ישעיה מ"טו) אלו העונות, ואנכי לא אשכחך (שם) אלו המצות. לכך נאמר אשרי נשוא פשע.

טז. אמר דוד צדקתך כהררי אל (תהלים ל"ז) הקביה אומר לרשעים, הצדקות האלה אני מסגל ומי שהוא עושה תשובה הוא יבא ויטויריש לי צדקות הרבה, שנאמר צדקתך כהררי אל.

יז. מיד ונקמה לא ינקה (שמות ל"ד) ? רבי אליעזר אומר: אי אפשר לומר ונקמה שכבר נאמר לא ינקה, ואי אפשר לומר לא ינקה שכבר נאמר ונקמה, הא כיצד ? מנקה הוא לשכים ואינו מנקה לשאינם שכים.

יח. איר לוי, ראה לשון שנתן הקביה לבני אדם: מה כתיב? — והרשע כי ישוב וגו' (יחזקאל יח'כא). אמר הקביה כל פשעיו אשר עשה לא יזכרו לו בצדקתו אשר עשה יחיה (שם, שם, כב). אמר ריש לקיש, יש לך לשמוע גדולה מווי! מה כתיב ובשוב רשע מרשעתו ועשה משפט וצדקה עליהם הוא יחיה (שם ל"ג). וחיה אין כתיב כאן, אלא עליהם הוא יחיה-שהקביה עושה אותם לו וכות והוא חי בהם. הוי חבו מסמקים (שהיש הי"ט).

א"ר

הערות

יב. תנחומא וירא מי ט"ו. [יב. ע"ז דף ז', ע"ב]. יד. מדרש תהלים מזמור ק"ב אות ז. ט"ו. שם מזמור ל"ב אות ב. בירושלמי פאה פ"א. ה"א. קדושין פ"א. סנהדרין פ"א. ה"א. ובשבעות פ"א. ה"ט. ומסכתא דרב כהנא פ"י סליחות קס"ו. ע"א. ט"ז. שו"ט מזמור ל"ה פ"י ה"י. י"ז. בבלי שבועות דף ל"ט ע"א. יח. תנחומא ויצא פ"י כ"ב. מדרש חוית פ"ו ו' ילקוט שה"ש

ננעל לעולם וכל מי שהוא מבקש לרחוץ בו רוחץ בו כל שעה שירצה. כך התשובה כל שעה שאדם רוצה לעשות תשובה ההביה מקבל.

ג. ההיד והבוטח בה: חסד יסובבנו (תהלים לביי) רבי אלעזר בצראה ורבי תנחום בשם רבי אחא אמרו: אפילו רשע וחוזר בו, הקביה מקבלו. שנאמר והבוטח בה: חסד יסובבנו.

ד. כתוב אחד אומר (יחזקאל יחייב) כי לא אחמיץ במות המת, וכתוב אחד אומר (שיא בייכה) כי חסץ ה' להמיתם? — כאן בעושי תשובה, וכאן בשאין עושי תשובה.

ה. ואם יאמר: לך הסינים שאין הקביה מקבל שבים, אמור להם הרי מנשה מעיד שקבלתי אותו בתשובה. שאמר ויתפלל אליו ויעתר לו וישמע תחנתו, וישיבהו ירושלים למלכותו (דרייב לניו) הוי לי מנשה (תהלים ס"ט). נהרי מנשה בן חזקיה יבא ויעיד, שלא הרשיע בריה בעולם לפני כמותו, ובשעת תשובתו קבלתיו!

ו. איר שמעון בן יוחאי: בשעה שאדם עובר עבירה, באין המלאכים ומקטרנין אותו ואומרים ה' הט שמיד ותרה, נע בהרים ויעשנו (תהלים קמ"ד). והקביה אומר להם קשה הוא האדם הזה בשעתו, שאם יעשה תשובה מקבלו.

ז. איר יוחנן ששה חדשים נתעכבה שכינה לישראל במדבר שם יחזרו בתשובה.

ח. והו שאמר דוד גול על ה' דרכך (תהלים לד). רב ביבי בשם רב אמר: נלה ונלנל, גלה-נלה עונותיך, ומודה ועוזב ירוחם (משלי כח"ג), ונלנל-נלנל עלי ואנא טעין. חדא הוא דכתיב השלך על ה' יהבך (תהלים נה"ג). אמר רבי יוחנן: לכן סלך שנתנו לו קודה לשעון בעוביה, וראהו אבא. אמר להן הבו עלי כל מה דאתון בעי, ואנא טעין. כך אמר להם הקביה גולו עונותיכם ואנא טעין!

ט. ויעבור ה' על פניו ויקרא ה' ה' אל רחום וחנון (שמות לד"ו) אני הוא קודם שיחטא אדם, אני הוא אחר שיחטא אדם ויעשה תשובה.

י. כתיב בתהלים למנצח לעבד ה' (תהלים יח"א). מה ראה דוד לומר לעבד ה' ? ללמדך שכל העושה תשובה מעבירה שבידו הקביה מוסיף לו כבוד, וקורא לו שם חביב. בוא וראה סבני קרח עד שלא עשו תשובה לא נקראו שושנים, משנתייאשו ממעשה אביהם ועשו תשובה, נקראו שושנים. שנאמר למנצח על שושנים לבני קרח משכיל שיר ירידות (תהלים סה"א). וכן את מוצא בדוד, עד שלא עשה תשובה מאותו מעשה לא נכתב באיסטריא (נדוד) של מעלה, משעשה תשובה נכתב באיסטריא של מעלה ונקרא עבד ה'.

יא. אמר הכתוב הבוטחים על חילם וכו' (תהלים מ"ז) זה קרח ועדתו. אח לא מדה יפדה איש-מה הועיל הונם שלא יוכלו לפדות עצמם! אחי-האח להם! שירדו הם וכל אשר

הערות

- אות ד. ג. איכה רבתי מיד אות כג. ובילקוט תהלים רמז תשי"ט. ד. נדה דף ס"ט, ע"ב.
 ה. תנחומא נשא אות ל. פסיקתא פי שובה, וילקוט תהלים רמז תש"ט ובמדר מיד אות א.
 ו. שו"ט מזמור ציד אות ד', ובילקוט תהלים רמז תת"נ. ז. בבלי ראש השנה דף ל"א, ע"א.
 ח. שו"ט מזמור כיב אות כב, ובילקוט תהלים רמז תרי"ו. ט. בבלי ר"ה דף י"ז, ע"א.
 י. מדרש תהלים מזמור י"ח ס"ג. ובילקוט רמז תרע"א. י"א. שו"ט מזמור מ"ט אות ג'
 תנהומא

ב. מאי דכתיב ולענוים יתן חן (משלי ג' לר) הבא לטהר מסייעין אותו. תנא דברי רבי ישמעאל: משל לאדם שהיה מוכר נפש ואפרסמון. בא למדוד נפש. אומר לו מדוד אתה לעצמך! בא למדוד אפרסמון אמר לו המתן עד שאמדוד עמך כדי שאתכשם אני ואתה. תנו רבנן: והתקדשתם והייתם קדושים (ויקרא כ"ז) אדם מקדש עצמו מעט מקדשין אותו הרבה. מלמטה מקדשין אותו מלמעלה.

ג. אמר רב זירא ואיתימא ר' חנינא בר פסא: בוא וראה שלא כמדת הקביה מדת בשר ודם! מדת ב"ו כלי ריקן מחזיק. מלא אינו מחזיק; מדת הקביה כלי מלא מחזיק. ריקן אינו מחזיק. שנאמר (שמות ט"ז) ויאמר אם שמוע תשמע וגו'. אם שמעית שמע. ואם לארלא תשמע. ר"א: אם אתה שומע בישן תשמע בחדש ואם יסנה לבכך שוב לא תשמע.

ד. אמר הקביה: סיקלו אותו (היצה"ר) קמעה בעוה"ז ואני מעבירו מכם לעתיד. שנאמר (ישעיה ס"ב) סולו סולו המסלה. סקלו מאבן הרמו! וכה"א (שם נ"ד) ואמר סולו סולו פנו דרך הרימו מכשול מדרך עמי! ולעולם הבא אני עוקרו מכם. (יחזקאל ל"ב) והסירותי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר.

הערות

בתנחומא תולדות אות י"ח ובילקוט שה"ש רמז תתקפ"ח. ב. בתלמוד בבלי יומא דף ל"ח. ע"ב. ג. סוכה דף ס"ו. ע"א. ברכות דף ס"ו. ע"א. ד. במ"ר פ"ט אות ס"ז. ע"ן מדרש תהלים מזמור ז.

פרק לו

ובו מ"ו סימנים

מקבל פושעים וחמאים.

א. אמר רבי יששכר: אדם עומד וסחרף ועושה גרושין של עבירות. ואומר הקביה יעשה תשובה. וראוי לו כאילו לא חטא. הרא הוא דכתיב (איוב י"א) וירא און ולא יתבונן.

ב. ושיה (תהלים ס"ד) ואני תפלתי לך ה' עת רצון. רבי חנינא בר פסא שאל לרבי שמואל בר נחמן. מהו דכתיב ואני תפלתי לך ה' עת רצון? אמר לו שערי תפלה פעמים פתוחים. פעמים נעולים. אבל שערי תשובה לעולם פתוחים. אמר לו מנין? דכתיב (שם ס"ה) נוראות בצדק תעננו אלהי ישענו מבטח כל קצוי ארץ וים רחוקים. מה המקוה הזה פעמים פתוחה. פעמים נעולה. אף שערי תפלה פעמים פתוחים ופעמים נעולים. אבל הים הזה לעולם פתוח כד ידו של הקביה לעולם פתוחה לקבל שבים. (מה הים הזה אינו ננעל

הערות פרק לו

א. ש"ש מזמור ה' אות ה. בירושלמי ר"ה ס"א. ה"ג. פסיקתא דריב"ז פ' שובה. ב. דכ"ר ס"ב אות י"ב. ע"ן אגדת בראשית פ"ג. ובמדרש תהלים מזמור ד' ומזמור ס"ה אות

להם. איני דן את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה. שנאמר באשר הוא שם (בראשית כא"ז), ולא כשעה שהוא עתיד להיות שם.

מז. רבי חנינא (בר ספא) פתר קריא בירבעם. ושניהם לברם בשדה (מ"א יא-כט). שהוא שקול כאחיה השילוני. שנאמר וישבו שניהם יחדו. שישבו לברר מעשי מרכבה. ועמדו מלאכי השרת לפני הקביה, ואמרו לפניו: רבישע! אדם שהוא עתיד להעמיד שני עגלים, אתה מנלה לו מעשה מרכבה? אמר להן: עכשו מה הוא צדיק או רשע? אמרו לו צדיק אמר להן איני דן את האדם אלא לפי שעתו.

מז. וכשהביא הקביה את המבול על הרשעים מה כתיב שם? (בראשית ד"ו) ויהי לשבעת הימים ומי המבול היו. א"ר יהושע בן לוי: ז' ימים נתאבל הקביה על עולמו קודם שיביא מבול לעולם. מאי טעמא? ויתעצב אל לבו. ואין עציבה אלא אבילות, שנאמר (ש"ב יט"ג) נעצב המלך על בניו.

יז. הרא הוא דכתיב כי לא מחשבתי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי (ויזעיה נה"ח). בשר ודם מספמש שטרותיו, ראה שהוא חייב לאחד כבש. מצא שאחד חייב לו הוציא. אבל הקביה אינו כן. אלא מספמש שטרותיו, ראה שיש לנו בידו הוציא. דכתיב הוציא ה' את צדקותינו (ירמיה נא"י"ד), ראה שאנו חייבין כבש. דכתיב ישוב ורחמנו וכבוש עונותינו (מיכה ז"י"ט) הוי כי לא מחשבתי מחשבותיכם ונ"י.

הערות

יד. מז. שריט מזמור ה' אות ח. ב"ר פנינא אות י"ד ובשמי"ד פ"ג ס"ב. מז. ב"ר פליב
אות ז. ועיין ירושלמי ס"ק פ"ג ה"ה. יז. מדרש הגדול למהרי"ש שעכטער נ"י וישב פליח
אות א.

פרק לו

ובו ד סימנים

הפלתח יד בתשובה

א. קול דודי דומק פתחי לי (שה"ש ה"ב) רבי יסא אמר: אמר הקביה לישראל. בני! פתחו לי פתח אהר של תשובה כחודה של סחט ואני פותח לכם פתחים שיהיו ענלות וקרניות נכנסות בו. רבי תנחומא ורבי חוניא ורבי אבהו בשם ריש לקיש: כתיב (תהלים טר"א) הרפו ודעו כי אנכי אלהים ונ"י אמר הקביה לישראל: הרפו מסעשיכם הרעים ודעו כי אנכי אלהים. רבי יודן ורבי לוי אמרו: אמר הקביה לישראל הרפו מסעשיכם הרעים ועשו תשובה כהרף עין ודעו כי אנכי אלהים.

מאי

הערות פאק לו

א. מדרש חזית פ"ה אני ישנה. שמי"ד פלינ אות נ. בפסיקתא רבתי מס"ו כל הענין.
בתנחומא

ולא יעשה (שם) רבי שמואל בר נחמן (נחמני) אמר: בשעה שהקביה אומר לעשות טובה (נזר להביא טובה לעולם) לא איש אל ויכזב, אומר לעשות רעה (ובשעה שהוא נזר להביא רעה) הוא אומר ולא יעשה דבר ולא יקימנה.

יב. מיד ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו (תהלים סביג) רבי יהודה ורבי נחמיה: רבי יהודה אומר הזכות אינה עקרה ועושה פירות, שנאמר אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו (ישעיה נ"א), אבל העבירה עקרה, שנאמר ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו. יש לך אדם שיש בו עשר מצות ועשר עבירות, אם כן יצאו אלו באלו? אבל הקביה אינו עושה כן, אמרו רבותינו משלם לו שכר זכותיו, אבל אינו מדרקק על עבירה להפריע ממנו במה שחטא. שנאמר כי אתה אלהינו חשכת לסטה מעוננו (עזרא ס"ג), ואף כאן כי אתה תשלם לאיש כמעשהו-מעשהו אינו אומר אלא כמעשהו. רבי נחמיה אומר: יש אדם מחשב לעשות עבירה ולא עשאה, הקביה אינו כותבה עליו עד שיעשנה. ואם מחשב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה, הקביה כותבה עליו כאילו עשאה. מניין את למד? מדוד (עין לעיל סוף סימן י"ד!) שהיה מצטער לבנות בית המקדש, שנאמר וזכור ה' לדוד את כל ענותו אשר נשבע ה' וגו' אם אבא באהל ביתי (תהלים קל"ב, ב, ג) ואני בעניי הכינותי (דהיא כ"ג), וכן הוא אומר ויהי כי ישב המלך בביתו, וה' הניח לו מסביב (שי"ב דא), התחיל מהרהר בלבו ואמר: ראה אנכי יושב בבית ארוזים וארון אלהים ישב בתוך היריעה (שם, שם, ב) אמר לו נתן הנביא: אילולי שעלו במחשבה בלבו של הקביה שתבנה לו בית, אף בלבך לא היה עולה, שכך הכתיב לו הקביה ביקש ה' לו איש כלבבו (שי"א י"ג), מיד נגלה עליו הקביה על ידי נתן, שנאמר ויהי בלילה ההוא ויהי דבר ה' אל נתן לאמר, האתה תבנה לי בית (שי"ב ד"ה), וכתוב אחד אומר לא אתה תבנה לי הבית לשבת (דהיא י"ד) האיד יתקיימו שני כתובים האלה? אלא שאף על פי ששלמה בנד בונה אותו, על שם נקרא, איל הקביה אעפ"י שאין אתה בונה אותו, הואיל וחשבת לבנותו על שםך אני כותבו, שנאמר מסור שיר חנוכת הבית לדוד (תהלים ל"א) לשלמה אינו אומר אלא לדוד, למה? שחשב בלבו לבנותו, הא למדנו כל מי שמחשב לעשות מצוה, אעפ"י שנאנס ולא עשאה, הקביה מעלה עליו כאלו עשאה.

יד. זהו שאמר הכתוב וירא און ולא יתבונן (איוב י"א), רבי סימון פתר קריא בישמעאל, ויפקח אלהים את עיניה ותרא באר מים (בראשית כ"א י"ט); ובשעה שהגלה נבוכדנאצר את ישראל, היו ידיהם כפותין לאחוריהם, ונתנוין בשלשלאות, והולכין ערומים כבהמות, כיון שעברו על בני ישמעאל, אמרו להגמונים, עשו עמנו חסד להעבירונו על אחינו בני ישמעאל, ועשו כן, ויצאו לקראתם בפת וציר עמה, ונאדות ריקים נפוחים, כשראו ישראל כך, היו סבורים שהיו מלאים מים, והיו נושכים בשיניהם באותן נודות, ונכנס הרוח במיעיהם ומתנו, אמר מלאכי השרת לפני הקביה, רבישע! אדם שהוא עתיד להמית בניך בצמא, אתה מעלה לו את הבאר? הוא שנאמר ישעיה משא בערב וגו' לקראת צמא התיו מים (ישעיה י"ב) אמר להם הקביה, עכשו מה הוא צדיק או רשע? אמרו לו צדיק, אמר להם,

הערות

- סימן א. ובמיר פ"ג ס"ה י"ב, שו"ט מסור סיב אות ד', בילקוט רמז תשפ"ד, בפסיקתא רבתי סיב ופ"ה, וילקוט שמואל רמז קמ"ד, י"ד, וט"ו.

לנו! שלחתי את מיכה והיו מכין אותו בלחי. הרא הוא דכתיב (מיכה ד'י"ד) בשבט יכו על הלחי. שלחתי את עמוס והיו קורין אותו פסילוס. דאיר פנחס למה נקרא שמו עמוס? שהיה עמוס בלשוננו. סעתי את מי אשלח ומי ילך לנו? ואומר (ישעיה שם) הנני שלחני! — א"ל הקב"ה, ישעיה! בני טרחנין, סרכנים הן, אם אתה מקבל עליך להתבנות וללקות מבני אתה הולך בשליחותי, ואם לאו אין אתה הולך בשליחותי, אמר לו על מנת כן (שם"ג) נוי נתתי למכים ולחיי למורטים, ואינני כדאי לילך בשליחות אצל בניך, א"ל הקב"ה: ישעיה! אהבת צדק'אהבת לצדק את בני, ותשנא רשע ששנאת מלחייבן, על כן משחד אלהים אלהיך. מהו מחברוך? א"ל, חייך! כל הנביאים קבלו נבואות נביא מן נביא, (במדבר י"ב) ויאצל מן הרוח אשר עליו ונוי, (מ"ב ב"ט) ויאמרו נקה רוח אליהו על אלישע, אבל את מפי הקב"ה, (ישעיה ס"א) רוח ה' אלהים עלי, יען משח ונוי. חייך שכל הנביאים מתנבאים נבואות משוטות ואת נחמות כפולות, (שם נ"ט) עורי עורי, התעוררי התעוררי, שוש אשיש, אנכי אנכי הוא מנחמכם (שם, ס), נחמו נחמו!

ט. ושיה מניד מראשית אחרית ומקדם אשר לא נעשו, אומר עצתי תקום וכל חפצי אעשה (ישעיה מ"ו"ד), אמר רבי פנחס הכהן בר חמא, מי שהוא שומע את הפסוק סבור שמה פלונקיא (מחלוקת) יש למעלה, אומר עצתי תקום וכל חפצי אעשה-למה כן? שאין הקב"ה חפץ לחייב כל בריו, שנאמר כי לא אל חפץ רשע אתה ונוי (תהלים ה"ד) (ומניד מראשית אחרית להזהיר את האדם להצילו מרעתו!)

י. אמר רבי נחמיה חשב אדם לעבור עבירה, אין הקב"ה חושבה עד שיעשנה, ואם חשב לעשות מצוה ולא הספיק לעשותה, עד שלא עשאה מיד הקב"ה כותבה כאלו עשאו. שנאמר וישמע ויכתב ספר זכרון לפני ליראי ה' ולחושבי שמו (מלאכי ג"ט), ישראל שחשב לעשות עבירה, אין הקב"ה חושבה עד שעשאה, שנאמר הוי חושבי און ופועלי רע על משכבותם (מיכה ב"א), אמר רב הונא: אמר דוד און אם ראיתי בלבי לא ישמע אדני (תהלים ס"ח), חשב לעשות מצוה אף על פי שלא עשאה, מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה, תדע לך שהוא כן, שכן דוד חשב לעשות בנין בית המקדש ואף על פי שלא בנאה נכתב על שמו, שנאמר מזמור שיר חנוכה הבית לדוד (שם ל"א).

יא. מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה, שנאמר או נדברו ונוי ליראי ה' ולחושבי שמו, מאי ולחושבי שמו? איר אסי אפילו חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה, מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה שנאמר און אם ראיתי וכו', ואלא מה אני מקיים (ירמיה ו"ט) הנני מביא רעה אל העם הזה פרי מחשבותם? — מחשבה שעושה פירות הקב"ה מצרפה למעשה, מחשבה שאין בה (מעשה) פרי, אין הקב"ה מצרפה למעשה.

יב. וכן מה שאמר בלעם לא איש אל ויכזב (במדבר כ"ב), וחזר ואמר ההוא אמר ולא

הערות

אנב גם את זכריה שהרנהו, ואת ירמיה שרצו להרנו שהיו אחרי ישעיה, ט. נתחומא וארא סי' יא, ועיין לעיל סי' א, י. בשוחר טוב מזמור ל סימן ד, ובירושלמי פאה פ"א, ה"א, ועיין בתלמוד בבלי ברכות דף ה', ע"א, י"א, קידושין דף ל"ט, ע"ב, חולין דף קמ"ב, ע"א, ועיין שבת דף ס"ג ע"ב, י"ב, ירושלמי תענית פ"ב, ה"א, ביר פניג אות ד', ש"ש מזמור י"ג סימן

אל ה' לאמר הבהל יבדילנו ה' מעל עמו (ישעיה נ"ג) ומה על בן נכר אמרתי שלא לפוסלו. על אחת כמה וכמה בניו! הווי לא דבר ה' למחות את שם ישראל. וכן הנבעונים שלא היו גרים של אמת, אלא היו גרים גרורים (ונתניירן) מן היראדה, הבלתי אותם ועל שביקש שאול להזדקק להם, והרג מהם, הרגתי אותם, ולא עוד אלא שהבאתי שלש שנים רעב בשבילם, שנאמר ויהי רעב בימי דוד שלש שנים (שיב כי-א"י) ומה אם לנבעונים שכאו אצלכם איני פוסל, ולבני אני פוסל?— הווי ולא דבר ה' למחות את שם ישראל מתחת השמים.

ד. וכן מצינו בבלעם הרשע, מה כתיב שם? ויבא אלהים אל בלעם לילה ויאמר לו, אם לקרא לך באו האנשים קום לך אתם (במדבר כ"ב). מיכן את למד שבדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו, שמתחלה נאמר לו לא תלך, כיון שהעיו פניו להלך הלך. שכן כתיב ויחר אף אלהים כי הלך הוא, אמר לו הקב"ה: רשע! איני חפץ באיבודן של רשעים, הואיל ואת רוצה לילך ליאבד מן העולם, קום לך!

ה. הרי חס הקב"ה על כבודו של רשע, ואם חס הקב"ה על כבוד הרשע, אין צריך לומר על כבוד הצדיק! להודיע שחס הקב"ה על כבודן של בריות.

ו. א"ר פנחס הכהן בר חמא: אין הקב"ה חפץ לחייב בריה (וכו' כדלעיל סי' א), ובמה חפץ הקב"ה? להצדיק בריותיו. שנאמר ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר (ישעיה מ"ב). תרע לך, שבזמן שהבריות חוטאין ומכעיסין לפניו, והוא כועס עליהם, מה הקב"ה עושה? מבקש מניגור להם שילמד עליהם זכות ונותן שביל לפני מניגור, וכן אתה מוצא בימי ירמיה שאמר שוטטו בחוצות ירושלים וראו אם תמצאו איש אם יש עושה משפט מבקש אמונה ואסלח לה (ירמיה ד"א) והכל ללמד עליהם זכות.

ז. זהו שאמר הכתוב (תהלים ס"ח) אהבת צדק ותשנא רשע וגו' רבי יודן בשם רבי עזריה פתר קריא באברהם אבינו, בשעה שבקש רחמים על סדומיים, אמר לפניו: רבנו של עולם! חלילה לך מעשות כדבר הזה (בראשית י"ח) אמר לפניו חלילה לך השופט כל הארץ לא יעשה משפט? אם משפט אתה מבקש אין כאן עולם, אם עולם אתה מבקש אין כאן משפט. את בעי תפוש חבלא בתרין רישי? בעית עלמא ובעית דינא דקושטא? אם אין את מותר ציבחר לית עולמך יכול קאים. איל הקב"ה לאברהם: אהבת צדק ותשנא רשע—אהבת לצדק בריותי ושנאת מלחייבן, על כן משחק אלהים אלהיך, שמן ששון מחבריד (תהלים ס"ח), מהו מחבריד? איל, חייך שעשרה דורות שמנח עד אצלך עם אחד מהם לא דברתי, ועמך אני מדבר, שאמר (בראשית י"א) ויאמר ה' אל אברהם לך לך.

ח. רבי עזריה בשם רבי יהודה בר סימן פתר קריה בישעיה, אמר ישעיה מטייל הייתי בבית-תלמוד ושמעתי קולו של הקב"ה אומרת (ישעיה ר"ח) את מי אשלח ומי ילך לנו

הערות

אות נ, ועיין פ"ח שם אות ד', ובויק"ר שכיב אות ה', בירושלמי קידושין פ"ד, ה"א, ד. במ"ר פ"ח אות י"ב, ועיין מכות דף י"ד, ה'. במ"ר פ"ח אות י"ד ותדביא זוטא פרק י"ד, ו. בילקוט המכירי לישעיה מ"ב-כ"א בשם הילמדנו, ועיין בתנחומא וירא סי' ט. ז. ויק"ר פ"י אות א, ב"ר פליט אות ב, ומפ"ט סי' ט, בילקוט תהלים פסוק עלכן משחק, ה'. ויק"ר פ"י אות ב, בילקוט ישעיה רמז ש"ו, עיין עוד שם רמז רע"ג, ובפסיקתא רבתי פ"ג סי' ג מביא דרך

מדה אתה דן עולמך, הודיעני נא דרכיך (שמות לניניו), ומדת הדין העברת ממני, ויעבר ה' על פניו ויקרא וגו' (שם לד-ו), אותה המדה שאמרת לי קיים! יגדל נא כח ה' וכו'. קיבל הקביה את דבריו והודה לרזויאמר ה' סלחתי כדברך (במדבר יד-ט).

ח. כך אמר משה לפני הקביה: רבשעי! עבר אם יהיו מעשיו טובים, ויהא רבו מסתכל בו בסבר פנים יפות, אין מחזיקין לרבו טובה, ואימתי הן מחזיקין לו טובה? בזמן שהעבר של תרבות רעה, ומעשיו רעים, ורבו מסתכל בו בסבר פנים יפות, כך אף את רבישעי! אל תבט בקשי ערפם, שנאמר אל תפן אל קשי העם הזה ואל רשעו ואל חסאתו (דברים ט"ז), אמר לו הקביה, הרי בשבילך אני סולח להם, שנאמר (במדבר יד-ט) ויאמר ה' סלחתי כדברך.

מ. אמר רבא כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו, שנאמר נושא עון ועובר על פשע-למי נושא עון? למי שעובר על פשע (מיכה ד"ח).

הערות

ח. תנחומא הוספת שלח סי' י"ד, מ. בבלי ר"ה דף י"ה ע"א.

פרק לה

ובו י"ז סימנים

לא אל חמץ רשע.

א. אין הקביה חמץ לחייב כל בריה, שנאמר כי לא אל חמץ רשע אתה, (תהלים ה"ד), וכן הוא אוסר אם אחמץ במות הרשע וגו' (יחזקאל לנייא), הוי אוסר עצתי תקום וכל חפצי אעשה (ישעיה מ"ד), (מהו וכל חפצי אעשה?) שהקביה חמץ לצדק כל בריותיו, ב. וכן הוא אוסר ה' חמץ למען צדקו וגו' (ישעיה מ"ב-כ"א) למען לצדק בריותיו ולא לחייב, וכן אתה מוצא באדם הראשון: כשבראו נתנו בגן עדן, וצוה ואמר לה זה אכול, ומה לא תאכל, כי ביום אכלך ממנו מות תמות (בראשית ב"ד), עבר-הביא עליו איפוסין, בא השבת ופיגדו (ומטרו), התחיל מסיח עמו שטא יעשה תשובה, שנאמר ויקרא ה' אלהים אל האדם (שם ג"ט) אין ה' אלא מדת הרחמים שנאמר ה' ה' אל רחום וחנון (שמות לד-ו), הקדים לו מדת הרחמים למדת הדין-הוי כי לא אל חמץ רשע-שאינו חמץ לחייב בריה, ג. הרי יפה אמר הכתוב ולא דבר ה' למחות את שם ישראל מתחת השמים (י"ב, י"ד-כ"ז) אין הקביה מבקש שימות אחד מישראל, ראה מה כתוב, ואל יאמר בן הנכר הגלוה אל

הערות פשק לה

א. תנחומא ורא סי' י"א וסי' י"ט, בשמיר סי' ט' אות א' ובילקוט ישעיה רמז שכ"ו, בשו"ט מזמור ה' אות ז, ב. תנחומא תזריע סי' י"א, ובילקוט תזריע רמז תקינז, ג. תנחומא במדבר סי' ל"א, ומובא בילקוט מלכים ב' רמז רל"ד ומובא במדבר ס"ה אות

אדם) אינו נובה סמנו בבת אחת. שנאמר כי אתה אלהים חשבת למטה מעונינו ונתת לנו מלטה כזאת (עזרא ט"ג). רבי אלעזר ורבי יוסי ב"ר חנינא: רבי אלעזר אומר: כף מאזנים מעויין הוא, כאן עונות וכאן זכויות, מה הקביה עושה? משה כלפי חסד. שנאמר ולך הי חסד. רבי יוסי ב"ר חנינא אומר: מה הקביה עושה? חוסף שמר חוב סן העונות, ומיד הבף סכריעות. שנאמר מי אל כמוד נושא עון ועובר על פישע (פיכה זיחה). (נושא עונות אין כתיב כאן, אלא נושא עין-הקביה חוסף שמר אחד סן העבירות והזכויות סכריעות. איד אלעזר ולך הי חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו ומעשהו אין כתיב כאן אלא כמעשהו) ואי לית ליה, יהיב ליה סן דידך. דריא אמר ורב חסד משה כלפי חסד!

ג. ההיד הפלה חסרך מושיע חוסים (תהלים ידז) אמר דוד לפני הקביה: רבישע! תן לי פאותה רטיה המופלאה שיש לך, ואיזהו? זו מחילה ופליחה. שנאמר הפולח לכל עונכי, הרופא לכל תחלואיכי (תהלים קנ"ג).

ד. ועוד אמר דוד ונקיתי משיע רב (תהלים יס"ד) אמר רבי לוי (כך) אמר דוד: רבוננו של עולם! אתה אלוה רב, ואנא חובי ברבין, יאה לאלהא רבה למישבק חובין ברבין. שנאמר למען שמך הי וסלחת לעוני כי רב הוא (שם בה"א).

ה. וכן מה שאמר אליך הי נפשי אשא (תהלים כ"ד) אין לנו להתלות אלא על רחמיך. לכך נאמר אליך הי וכו'. רבי יהודה אומר אף הקביה ויותר לנו סליחות הרבה, שנאמר ואל אלהינו כי ירבה לסלוח (ישעיה נ"ה).

ו. מאי דכתיב השמר סמנוי ושמע בקולו אל תמר בו כי לא ישא לפשעכם (שמות כ"ב) לא זכיתם לשמוע בקולי, שמעו בקולו של מלאך, הוא אינו יכול לישא לפשעכם. דיא כי לא ישא לפשעכם-למה? שהוא שליח, וכל מה שהשליח סמונה לעשות הוא עושה, אבל אני נושא לכם פנים. שנאמר ישא הי פניו (במדבר ר"ה). אמר לו דוד: רבוננו של עולם! ולמלאך אתה מוסרני, שאינו נושא פנים, מי יוכל לעמוד בו? אם עונות תשמר יה אדני מי יעמד (תהלים קל"ג)! אם תאמר שהשליחה אינה עמד-עמך היא, שנאמר כי עמך הסליחה למען תורא (שם, שם, ד).

ז. ובשעה שאמר הקביה אכנו בדבר ואורישנו וגי' (במדבר י"ד) אמר משה: רבישע! היט לברית אבותם שנשבעת להם שתעמיד סהם מלכים נביאים וכהנבים, איל הקביה אין אתה מבניה? ואעשה אותך לגוי גדול ועצום סמנו (שם) כיון שראה משה כך עמד בסדה אחרת-יואמר משה אל הי ושמעו מצרים וגוי ואסרו אל יושב הארץ (שם, שם) יני יד) יאסרו לא היה לו כח לזון אותם! איל: והלא ראו נסים ונבירות שעשיתי להם על היס, והאיך יאסרו סבלתי יכולת הי (שם, ט"ז)? יאמר בפרעה היה יכול לעמוד בליא מלכים לא היה יכול לעמוד, רבון כל העולמים! עשה בשבילך-ועתה ינדל נא כח הי (שם) יען וינצח מרת הרחמים למרת הדין, כאשר דברת לאמר (שם) אני אפרתי לסנך באיזה מדה

הערות

ובירושלמי סנהדרין פ"י, היא, שויט ע"ז סימן ב, בפסיקתא פ"י סליחות: ובילקוט תהלים רמז תת"לה, ג. שויט מוסור י"ז אות ח, ד. שם מוסור י"ט סימן י"ז, ה. שם מוסור כ"ה סימן י"ג, ובילקוט תהלים רמז תשי"ב, ו. תנחומא משפטים סימן יא, ובילקוט יהושע רמז ט"ו, ז. תנחומא שלח אות כ"ה, בילקוט רמז תשס"ג ובס"ר פ"כב.

תנחומא

אותבה תותי בחשא אסיקתה. אמרה ליה אכול מהאי! אמר לה סאיסא ליה. אמרה ליה. אדם הראשון נמי אי הוה שקילא בהדיא הוה סאיסא ליה.

120. אמר רבי אחא: מלך בשר ודם כשהוא נותן דואנטיבא (פי' סתנה טובה!) אינו נותן איסטאטיבא (פי' מנוחה טובה!), וכשהוא נותן איסטאטיבא אינו נותן דואנטיבא. אבל הקביה נותן איסטאטיבא ונותן דואנטיבא. — נתן לחם משנה. מה כתיב? ראו כי נתן לכם השבת על כן הוא נותן לכם ביום הששי לחם יומים (שמות טזכב).

121. איר שמעון בר אבא: שתי סדות הן של גומלי חסדים — לגמול חסד עם הכלה ועם המת. אם באו שתיהן ביחד לתוך יריך, אין אתה יודע איזו סהן לאחוזו תחלה? בא שלמה וסירשו טוב ללכת אל בית אבל וגוי (קהלת זב). ומי הראה פנים תחלה? — הוי אומר הקביה. איסתי? כשמתה דבורה, וכתיב וירא אלהים אל יעקב עוד וגוי (בראשית להט).

122. זהו שאמר הכתוב אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו (ישעיה ג"ח) אמר רבי יהודה הלוי ברבי שלום, מי הוא זה שנקרא צדיק? זה הקביה. שנאמר כי צדיק הו צדקות ארב (תהלים יאז). אם יש לנו זכות, ואם יש בדינו מעשים טובים הוא נותן לנו משלנו. ואם לאו צדקה וחסד הוא עושה לנו משלו. וכי יש צדיק גדול מזה? הוי אמרו צדיק כי טוב.

(ובענין סדתו של אמת עיין סאמרנו פרק י"ד, הי אלהים אמת.)

הערות

120. ויקיר פיה. בביר פי אות ט. תנחומא ויצא. אות כ"ב, ובילקוט שהיש רמו תתקיצא. 121. תנחומא וישלח פי כג ומובא בילקוט קהלת רמו אלף ע"ג. יז. שויט מסור ע"ב, אות ע"א. ועיין לעיל בסאמרנו פרק לא סימן ז. עה"ס וחנותי את אשר אחז.

פרק לד

ובו ט סימנים

נושא עין ופשע.

א. הי' אל רחום וחנן וכיו' ורב חסד וכיו' (שמות לד"ו) בית הלל אומרים סמה כלפי חסד. הוכי עבד? רבי אליעזר אומר כובש (עין רש"י ז). שנאמר (מכה ד"ט) ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו וגוי. רבי יוסי ביר חנינא אומר נושא. שנאמר (שם יח) נושא עון ועובר על פשע. תנא דבי רבי ישמעאל מעביר ראשון ראשון, וכך היא הסדה.

ב. זהו שאמר הכתוב (תהלים סב"ג) ולך הי' חסד. רבנן אמרי אפילו עונותיו של אדם

הערות פרק לד

א. בבלי ריה דף י"ה ע"א. ב. שויט מסור ל' אות ד'. ירושלמי סאה פ"א. היא. ובירושלמי

חסד לא לשנה ולא לשנתיים. אלא עד עולם. וכן אתה מוצא משה נתן להם התורה לישראל שנקראת חסד. שנאמר ותורת חסד על לשונה (משלי לא-כז). ולא נלקחה מהם. אלא לעולם ניתנה להם. וכן כל חסדים שהקביה עושה לעולם הן. שנאמר חסדי ה' כי לא תמנו (איכה ג-כב) הוי כי לעולם חסדו.

ח. אמר רבי סימן: מצינו שהקביה עושה חסד עם האחרונים בזכות הראשונים. ומנין שהקביה עושה חסד עם הראשונים בזכות האחרונים? — ונח מצא חן בעיני ה' (בראשית רח). באיזהו זכות? בזכות תולדותיו.

ט. דרשו חכמינו זיל צדקה ונמילות חסדים שקולין כנגד כל המצות שבתורה. איר יוחנן אין אנו יודעים איזה מהם חביב. או צדקה או נמילות חסדים? אלא מסה דכתיב (תהלים קנ"ז) וחסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו וצדקתו לבני בנים. הוי אומר שנמילות חסדים חביבה מן הצדקה ותלמוד תורה.

י. כך הוא דרכו של הקביה: אלהא דידן מיהב יהיב משקל לא שקיל (הטובה משנתנה-רשי"ו).

יא. תניא. רבי אליעזר הגדול אומר: אלמלא בא הקביה עם אברהם יצחק בדין אינן יכולין לעמוד מפני התוכחה. שנאמר (שי"א-יב, ז) ועתה התיצבו ואשפטה אתכם לפני ה' את כל צדקות ה' אשר עשה אתכם ואת אבותיכם. (הוי חסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו וצדקתו לבני אדם)

יב. זהו שאמר הכתוב והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישנה סאר (איוב ח-ח). רבי שמעון בן לקיש בשם רבי אלעזר הקפר: מכאן את למד שתוספתו של הקביה יותר מן העקר. וכשראו הנביאים שתוספתו של הקביה יתירה מן העיקר. התחילו לברך את ישראל בתוספות. משה אמר ה' אלהי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים (דברים א-כא). דוד אמר יוסף ה' עליכם (תהלים קט"ז-י"ד). אף לעולם הבא הקביה קונה לעמו בתוספות. שנאמר והיה כיום ההוא יוסף ה' שנית ירו (ישעיה י"א).

יג. תוספתו של הקביה יתירה מן העקר-בנוהג שבעולם אדם לוקח מחבירו לישראל של בשר ואמר לו הוסיף לי! כסה הוסיף לו? אונקיא. אבל הקביה תוספתו יתירה מן העקר.

יד. אמר ליה כופר לרבין נמליאל: אלהיכם נב הוא. דכתיב (בראשית ב-כא) ויפל ה' תרדמה על האדם ויישן. אמריה ליה ברתיה. שבקיה דאנא מהדרנא ליה. אמרה ליה: תנו לי דוכוס אחד! אמר לה למה לך? (אמרה ליה) ליסמין באו עלינו הלילה ונטלו ממנו קיסטון של כסף והניחו לנו קיסטון של זהב אמר לה: ולואי שיבאו עלינו בכל יום! — ולא יפה היה לו לאדם הראשון שנטלו ממנו צלע אחת ונתנו לו שפחה לשמשו? — אמר לה הבי קאמינא. אלא לי שקליה בהדיא? אמרה ליה אייתו לי אומצא דבשרא! אייתו לה. אות

הערות

ח. ביר פכיש אות ה'. ט. ירושלמי פאה פיק. ובבבלי שבת מפנין וכן בקדושין פיק. י. חולין דף ס'. ע"א י"א. שם. ובערכין דף י"ז. ע"א. י"ב. תנחומא חיי אות יו"ד ואות כ'. ביר פסיא. ובילקוט מלכים רמז רמ"ג. י"ג. דברים רבה פ"א סימן י"ג. ובילקוט בראשית רמז ק"ט. י"ד. סנהדרין דף ל"ט. ע"א ובביר פ"ז. אות ז.

ויקיר

פרק לג

ובו י"ז סימנים

רב חסד ואמת.

א. אמר רב יהודה ברית כרותה ליינ מדות שאינן חוזרות ריקם. שנאמר הנה אנכי כורת ברית וגוי (שמות לד"ו). אילסא רמי: כתיב ורב חסד (שפי"ו) וכתיב באמת (שם) ז— בתחלה אמת ולבסוף ורב חסד. ר' אלעזר רמי: כתיב (תהלים סב"ג) ולך ה' חסד. וכתיב (שם) כי אתה תשלם לאיש כמעשהו?— בתחלה כי אתה תשלם לאיש כמעשהו ולבסוף ולך אדני חסד.

ב. איר שמלאי: מבקש אתה לידע, שכל דרכיו של הקב"ה חסד! בראשה של תורה קישט את הכלה, שנאמר ויבן ה' את הצלע (בראשית ב"ב), וכסופה חסד שקיבד את המת, שנאמר ויקבר אותו בני (דברים לד"ו), ובאמצעה ביקר את החולה שנאמר וירא אליו ה' וכי' (בראשית יח"א).

ג. זהו שאמר הכתוב כל ארחות ה' חסד ואמת (תהלים כה"י) תחילתה של תורה חסד, ואמצעיתה חסד וסופה חסד.

ד. דרש רבה בר מרי (תהלים סא"ח): ישב עולם לפני ה' חסד ואמת מן ינצרוהו ואמתי ישב עולם לפני אלהים? בזמן שחסד ואמת מן ינצרוהו, (כענין הדבק במדותיו של הקב"ה.)

ה. מיד וחסדיך כי מעולם הסה (תהלים כה"ו) אמר רבי יהושע בן לוי: חסדים שנדהגת עם אדם הראשון, שכך אמרת ביום אכלך ממנו סות תמות (בראשית ב"ו), ואילולי שנתת לו יום אחד משלך, שהוא אלף שנה, שנאמר כי אלף שנה בעיניך כיום אתמול (תהלים צ"ד) האיד היה נזקק להעמיד תולדות?— הוי כי מעולם הסהימיות אדם הראשון, ו. ההיד כי אמרתי עולם חסד יבנה (תהלים פס"ג), שמים תכין אמונתך בהסילא השמים בלבד אלא אף הכסא אינו עומד רק על החסד, שנאמר והוכן בחסד כסאו (ישעיה ס"ד). למה הרבר דוסה? לכסא שהיו לו ארבע רגלים, והיה האחד סתמוטט על שהוא קטנה, נטל צרור וססכו. כך היה כסא של מעלה כביכול שנתמוטט, עד שססכו הקב"ה ובסה ססכו? הוי אומר עולם חסד יבנה.

ז. וכן הוא אומר כי לעולם חסדו (תהלים קיח"א). מהו כליח?— אין הקב"ה עושה חסד

הערות פרק לג

א. בבלי ר"ה דף י"ז ע"ב. ב. תנחומא וירא אות א' וד'. עירובין דף י"ח. ע"א ובביר פ"ח אות יג, ועיין לעיל במאמרנו פרק כח סימן י"ח וי"ט. ג. תנחומא ח"י אות ב. ד. עירובין דף פ"ה ע"א. ה. ש"ש מזמור כה אות ח. בביר פ"ב אות ח' ובפ"ב, חניגה דף י"ג ע"ו ובפסיקתא רבתי פ"א. ו. ש"ש מזמור פ"ט ס"ב. ז. ש"ש מזמור ק"ח אות ד', בילקוט תהלים רמז תתיעה.

הקביה אף על פי כן עתיד אני לסרוע להם. לא עשה. אלא כיון שביקש הקביה לכלותם. עמד משה והיה מבקש רחמים לפני הקביה. ואמר לו בבקשה מסך אותן התנאים שהתניתה ואמרת ארך אפים. כאן קיים דברך!— ועתה יגדל נא כח ה' כאשר דברת לאמר (במדבר ידיו). ומה אמר? ה' ארך אפים (שם, שם, יח).

י. זהו שאמר הכתוב (חבקוק ב"א) על משמתי אעמודה ואתיצבה על מצור. מה עשה חבקוק הנביא? צר צורה ועמד בתוכה. אמר לפני הקביה: רבישע! איני זו מכאן עד שתודיעני כמה אתה נתן ארך אפים לרשעים בעולם הזה! איל הקביה: אלי קראת ליל היית מהרהר אחרי. חידך שאני עונה אותך וטודיעך. איל אני נתן להם ארך אפים בעה"ז כדי שיחזרו בתשובה לפני. ויעשו להם זרונות כשנגנות.

יא. רבי ורבי נתן: רבי אומר בשר ודם (הקנאה) נחיסה) כובשת אותה. אבל הקביה כובש את החיסה. שנאמר נוקם ה' ובעל חמה (נחום א"ב). ורבי נתן אומר: בשר ודם קנאה כובש אותה. אבל הקביה כובש את הקנאה. שנאמר אל קנא ונוקם ה' (שם).

יב. מאי דכתיב קומו ולכו כי לא זאת המנוחה בעבור טמאה תחבל וחבל נמריך (סיכה, ב"י) אמר להם הקביה: על שאר עבירות הייתי מאריך אפי עמכם. כיון שמששתם בניאוף קומו ולכו וכו'.

יג. אמר רבי אליעזר בר יעקב בשם רבי פנחס בן יאיר: אמר הקביה. אני עשיתי את יצר הרע, הזהר שלא יחטיאך. משהחטיאך הוי זהיר לעשות תשובה. ואז אשא עונך. שנאמר אני עשיתי ואני אשא ואני אסכול ואמלט (ישעיה ט"ד) מדין של גיהנם. לכך נאמר אשרי נשוי משע כסוי חטאה.

יד. ר' אליעזר דרש את הפסוק נעשה אדם בצלמנו כדמותנו (בראשית א"ב) אמר הקביה לתורה נעשה אדם בצלמנו כדמותנו. אמרה לפניו: רבן כל העולמים! אדם זה למה לך לעשות?— קצר ימים ושבע רוגו ויבוא לידי עון. ואם אין אתה מאריך אפך עמו ראויו לו כאלו לא בא לעולם. אמר לה: לא על חנם נקראתי רחום וחנן ארך אפים ורב חסד

הערות

י. שויט מוסור ע"ז אות א. ובתענית דף כ"ג. ע"א. י"א. שויט מוסור צ"ד אות א. ונשנה בביר פ"ט אות ח. עיין שם שנוי הלשון. י"ב. במ"ר פ"ט אות ז. בתנהומא וירא סימן י"ד. י"ג. שויט מוסור ל"ב אות ד'. י"ד. מדרש הגדול למהירשו שעכטער נ"י פ"א אות כ"ה. ועיין בפרקי דרבי אליעזר פ"א.

הגדולה אינהו ואסרו. אדרבה זו היא נבורתו שכובש את כעסו ונותן ארך אפים לרשעים. הן, וכן מצינו בדור הסבול שהאריך הקביה אמו, וקבע להם זמן גדול לתשובה, ואיחז זמן קטן.

ו. שכן כתיב בתורה ואתה ה' אל רחום וחנן ארך אפים ונוי (שמות לד-ו) איר שמואל בר נחמני: מאריך רוחו עם הרשעים, וכשהוא מאריך רוחו הוא מרחיק את האף. שנאמר באים מארץ מרחק סקצה השמים ה' וכלי זעמו (ישעיה יג-ה), משל למלך שהיה לו שני לנינות רעים, ובל סדינה שמרדה בו משלחן והולכין ומחריבין אותה. מה עשה המלך? הרחיקן אותן מסנו, ואמר מרחיק אני אותן כדי שלא יהיו מחבלין את המדינות. אמר הקביה אם כעסתי על בני, עד שהאף בא לכלות, הן באים ונכנסים לי (ומפייסין אותי) ואני מקבלן ותוהא אני כביכול. אמר רבי יצחק: יפתח ה' לך את אוצרו הטוב (דברים כח-ב) עד שהוא פותח עד שהוא נודד כביכול תוהא ארך אפים.

ז. איר סימן: שלש עשרה סודות בתורה שהקביה מרחם בהן את ישראל, שנאמר ה' ה' אל רחום וחנן ונוי (שמות לד-ו). רב אמר אחת עשרה, ורבנן אמרי עשר, ועל איזה מהן השתחוהו משה? רב אמר על החסד, שנאמר וימחר משה ויקוד ארצה וישתחוהו (שם, שם, ח). רבי אליעזר בן יעקב אומר על ארך אפים, ורבנן אמרי על סידת החסדים, איר יצחקאמר משה לפני הקביה: למה אדם חוטא ואין אתה פורע לו סיד? אמר לו הקביה, משה! אתה צריך לומר כך? אלמלא אחר דבר זה ננאי היה מדבר, אתה שנליתי לך מידותי אסרת כך? חייך שתצטרך, לא עשה הרבה עד שאמר לו הקביה אכנו בדבר ואורישנו (במדבר יד-ב), אמר לפניו ועתה יגדל נא כח אדני כאשר דברת לאסרה' ארך אפים ורב חסד ואתם (שם, אמריו, יח). אמר רבי חני יורד הייתי לדיפליא סמיא בסבריה, ושמעית קלהון דסליא בנו כנישתא דכולהון מברכין ואומרים עדותיך נאמנו מאד, (תהלים צג-ה) יכול כשם שמאריך רוחו עם הרשעים כך מאריך רוחו עם הצדיקים? תלמוד לומר אל נקמות ה' אל נקמות הופיע (תהלים צד-א).

ח. דיא: וימחר משה ויקוד ארצה וישתחוהו (שמות לד-ה) מה ראה משה? רבי חנינא בן גמליאל נמלא) אמר ארך אפים ראה ורבנן אמרי אמת ראה, תניא כמיד ארך אפים ראה, רתניא כשעלה משה לטרומ, מצאו להקביה שיושב וכותב ארך אפים, אמר לפניו: רבישע! ארך אפים לצדיקים? איל אף לרשעים, אמר לפניו, רשעים יאברו! איל: השתא חזית (מאי) דמבעי לך, כשחטאו ישראל, איל לא כך אסרת לי ארך אפים לצדיקים? אמר לפניו: רבישע! ולא כך אסרת לי אף לרשעים?— והיינו דכתיב (במדבר מד-ו) ועתה יגדל נא כח ה' כאשר דברת לאמר.

ט. ועוד דרשו חכמינו זיל כיון שראה משה שאמר לו הקביה ארך אפים, התחיל אומר להקביה: רבון העולמים! זאת שאסרת ארך אפים כך אתה מרחיק רוחך?— איל הקביה

הערות

ה. ערכין שם ובסנהדרין דף ק"ו, ע"ב ו. עירובין דף כ"ב, ע"א. בירושלמי תענית פ"ב, ה"א, ועיין שריש סוסור פ"ו אות ג' וסוסור ק"ג אות י"א, פסיקתא שובה (קס"א, ע"ב) וילקוט תהלים רמז תת"ל. ז. שריש מזמור צג אנת ח, עיין תוס' ר"ה י"ו, ע"ב, ובילקוט רמז תתמ"ח, ח. סנהדרין דף ק"א, ע"ב. ט. תנחומא הופסת שלח אות י"ד, ובמיד מטיז, שריש

נתמלא עליו רחמים מיד, אנו שרמעותינו תדירה ביום ובלילה כלחם על אחת כמה וכמה! שנאמר היתה לי רמעותי לחם יומם ולילה (שם ט"ב-ד).

ג. איר יומי ביר חנינא: בשעה שביקש הקביה לשלוח משה למצרים, מה אמר משה? ואמרו לי מה שמו? — אמר לו הקביה למשה, אין אתה יודע שמי? בוא ואומר לך: אהיה אשר אהיה ונני שלחני אליכם (שמות נ"ג, י"ד). אתה מוצא שלש פעמים כתוב אהיה. אמר הקביה ברחמים בראתי את עולמי וברחמים אני עתיד לנהגו, וברחמים אני עתיד לחזור לירושלים. שנאמר שבתי לירושלים ברחמים (זכריה א"ט, י). כיון שהלך משה ואמר להם, אמרו לו מה יש לנו לומר לצדיקו של עולם שהוא טוב? — היו אמרו צדיק כי טוב (ישעיה נ"ד).

הערות

רמז תתיכח. ג. שיש מסווג ע"ב, ס"י א..

פרק לב

וכו י"ד סימנים

אָרְךְ אַפִּים.

א. אמר רב המנונא אין הקביה נפרע מן האדם עד שתתמלא סאתו. שנאמר (איוב כ"ב) בטלאת ספקו יצר לו.

ב. אמר רבי חנא ואיתימא רבי שמואל בר נחמני: מאי דכתיב (שמות ל"ד) ארך אפים ולא כתיב ארך אף? — ארך אפים לרשעים וארך אפים לצדיקים.

ג. ובשעה שאמר הקביה למשה עד מתי לעדה הרעה הזאת וכו' (במדבר י"ד, כ) אמר הקביה למשה אכלה אותם מלפני! אמר לפניו: רבון העולמים! אתה טאריך אף, ועבד אם יהיו שעשיו טובים ויהא שומע לרבו, ויהא רבו מסתכל בו בסבר פנים יפות אין מחזיקין לרבו טובה, ואימתי הם מחזיקין? בזמן שהעבד של תרבות רעה, ורבו מסתכל בו בסבר פנים יפות.

ד. אמר רבי יהושע בן לוי: למה נקרא שם אנשי כנסת הגדולה? שהחזירו את העטרה ליושנה. משה אמר (דברים י"ד, י"ז) האל הגדול הנבור והגורא, אתא ירמיי אמר עובדי כוכבים (פרקים) (מקרקרין) בהיכל-איה נוראותיו? לא אמר נורא, אתא דינאל ואמר עובדי כוכבים משתעבדין בבניו-איה נבורותיו? לא אמר נבור, אתו אנשי כנסת הגדולה

הערות פרק לב

א. ערכין דף טו, ע"א, ובסוטה דף ת, ע"ב. ב. ערכין שם ובעירובין דף כ"ב, ע"ב, ועיין ב"ק דף נ, ע"א. ג. במיר פ"טז אות כח ובתנחומא. שלח. ועיין לעיל פרק ל"א ס"י ג. ד. ערוכין דף ס"ו ע"א, וביומא דף ס"ט, ע"ב.

מוציא בירי כלום? שבר המלך פועל אחר, ולא עשה עמו אלא יום אחד. והאכילהו והשקה. ונתן לו שכרו משלם. אמר אותו הפועל שעושה עמו כל ימיו: ומה זה שלא עשה עמו אלא יום אחד כך, אני שעשיתי עמו כל ימי חיי על אחת כמה וכמה! הלך לו אותו הפועל, ואותו שעשה עמו כל ימיו התחיל שמח בלבנו. כך אמר דוד נתתה שמחה בלבי מעת דגנם ותירושם רבו (תהלים ד"ח). ואימתי שמחה בלבי? כשראיתי אותך מה שעשית עם הרשעים. מה אם הרשעים כך, הצדיקים על אחת כמה וכמה!

לה. ויקרא רבו מאיר ויאמר: אם בן נתן הקביה למכעסיו, לעושה רצונו על אחת כמה וכמה!

לו. אמר רבי יהודה בר שלום (בוא וראה באנשי סרום) מה כתיב חלילה לך מעשות כדבר הזה (בראשית י"ח). — לעשות אין כתיב כאן, אלא מעשות. לא הוא ולא כיוצא בו. נסתלקה השכינה. היה הקביה סמתין לו שמא ימצא להם זכות. כיון שלא מצא להם היה אברהם עומד ומתפלל לפני הקביה - וילך ה' כאשר כלה וכי' (שם יח"ג).

לז. וכן אמרה ננסת ישראל לפני הקביה: ואתה ה' מן בעדי כבודי ומרים ראשי (תהלים נ"ג) עד שלא עשיתי אותו מעשה (של עגל). לא השרית שכינתך בקרבנו, אבל משעשיתי אותו מעשה ואמרת ועשו לי מקדש וגו' (שמות כ"ד). ומרים ראשי-תחת אשר היינו חייבים לך הרמת ראש, ונתת לנו תלוי ראש עיי משה רבינו, כי תשא את ראש (שמות ל"ב).

לח. אמר רבי שמואל בר נחמני: בשעה שעלה משה למרום וסרחו ישראל, נזדונו לו חמשה מלאכי חבלה, ואלו הן: אף וקצף וחיסה והשמד ומשחית. אף זה מלאך המסונה על האף. וחיסה זה מלאך החיסה. וקצף זה מלאך הקצף, ומשחית זה מלאך המשחית. והשמד זה מלאך השמדה. והיה משה מתיירא מהם ונתלה בזכות אבות העולם אמר לפניו: רבישע! זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך (שמות ל"ג). אמד לו הקביה למשה, אבות כלום יש להם עלי? אני יש לי עליהם. כיון שאמר לו משה אשר נשבעת להם בך למען שמך! מיד נתמלא הקביה רחמים. שנאמר וינחם ה' על הרעה (שם, שם, יד).

לט. ראה מה כתיב בעשו הרשע וישא עשו קולו ויבך (בראשית כ"ד). תלה עשו את עינו למעלה ובכה. אמר הקביה אף על פי שהוא רשע החניף לו! אמר רבי אלעזר שלש דמעות הוריד עשו: אחת מיטינו ואחת משמאלו ואחת נסתלקה בתוך עינו. אמר הקביה הרי הרשע היה בוכה על חייו, מה אני מחזירו ריקם? — מיד אמר לאביו שיברכו. וזיה האכלתם לחם דמעה, ותשקמו בדמעות שליש (תלים ס"ח). אמר ר' אבין בשם ר' אחא: אמרו ישראל לפני הקביה: רבישע! ומה עשו הרשע שהוריד שתי דמעות נתמלא

הערות

לה. מדרש אבא גריון פ"א. אסתר רבה פ"ג אות ט', בילקוט אסתר רמז אלף ט"ט, ועיין הלשון בתלמוד מובא בפרקנו לעיל סימן ל'. לו. ב"ר פמיש אות ט. ובתנחומא וירא אות י"ג. לז. תנחומא תשא אות ג. ועיין בפסיקתא וברבתי ובשניש. ומובא בילקוט תרוסה רמז שס"ה בשם הפסיקתא. לח. שו"ט מזמור ז' אות ו'. בילקוט תהלים רמז תרע"ז. בילקוט עקב רמז תתנ"ג. שס"ר פמ"א, ופמ"ד אות ח. דכ"ר פ"ג אות י"א. קהיר פ"ד ופרקי דרבי אליעזר פמ"ה. לט. תנחומא תולדות ס"י כ"ד. ילקוט תולדות רמז קט"ו. ובילקוט תהלים רמז

תכין לך הדרך ונוי' לכך אמר דוד טוב וישר ה' על בן יורה חסאים בדרך! — אם לרוצחים עשה שכול ודרך שיברחו וינצלו, לצדיקים על אחת כמה וכמה ידרך ענוים במשפט (תהלים כהט).

כט. תניא רבי אליעזר בן יעקב אומר: מקלט היה כתוב על פרישת דרכים, כדי שיכיר הרוצח ויפנה לשם. איר כהנא, מאי קרא? — תכין לך הדרך (נדברים יטג) עשה לך הכנה לדרך. רבי חמא בר חנינא פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא (תהלים כה) טוב וישר ה' על בן יורה חסאים בדרך. אם לחסאים מורה, קל וחומר לצדיקים!

ל. השתא קאמר הקביה מאיר בני כך הוא אומר: בזמן שאדם מצטער, שכינה מה לשון אומרת? קלני מראשי, קלני מזרועי! — אם בן הקביה מצטער על דמן של רשעים, קל וחומר על דמן של צדיקים שנשפך!

לא. והוה מה שדרשו אז יבדיל משה שלש ערים מורחה שמש (דברים דטא) מהו מורחה שמש? אמר רבי יוסי ברבי חנינא: איל הקביה למשה: הורח שמש לרוצח, ונתת לו מקלט שינלה לשם, שלא יאבד בעון הרציחה, כשם שהשמש הזה מאיר לעולם.

לב. מאי דכתיב ויאמר דוד אל נד צר לי מאד נפלה נא ביד ה' כי רבים רחמיו וכיד אדם אל אפולה (שיב, כידרוד) משל לאדם שהיה נטוי למיתה, אמרו לו הדין אתה מבקש שנקבור אותך, אצל אביך או אצל אמך? אמר להם אוי לאזנים שכך שומעות! ואף על פי כן אצל אבי, כך אמר דוד, אוי להם לאזנים שכך שומעות! אלא נפלה נא ביד ה' כי רבים רחמיו, בוא וראה רחמיו של הקביה! שאף על פי שבחר לו דוד שלשה ימים, שהן עושין שלשים ושש שעות, מיד כתיביותן ה' דבר בישראל מהבוקר ועד עת מועד (שם, שם, טו), מהו עד עת מועד? תני רבי חייא רבה מעת שחיטת התמיד עד עת זריקת דמו, ורבנן אמרי משהאיר המזרח עד הנץ החמה וכו'. לפיכך התקינו חסידים הראשונים שיהיו מתפללים שלש תפלות בכל יום, והתקינו בו אנא ברחמיך הרבים שהקביה רחמיו רבים.

לג. רבי חנינא שאל את רבי שמואל: מאי דכתיב סכותה בענן לך מעבור תפלה (איכה גימד)? אמר ליה שערי תפלה פעמים פתוחים פעמים נעולים, אבל שערי רחמים אינן ננעלין לעולם.

לד. ההיד בטח בה' ועשה טוב (תהלים לזג) אמר לו הקביה לדוד: אם תראה שאני עושה טובה לרשעים אל ירע בלבך, אלא תוסיף ועשה טובות שובות, שנאמר כל תשא עין וקח טוב (הושע ידג), ומה אם הרשעים שהן מכעיסין אותה, ואין מועילין לה, עשיתי עמהם טובה, עמך שאתה בוטח בי, ואתה עוסק בתורה, ואתה עושה משפט וצדקה, ומקרא מעיד עליך, שנאמר וידו דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו (שיב חטיו), על אחת כמה וכמה שתבטח בי! לכן נאמר בטח בה' ועשה טוב, ולמה היה דוד דומה? לפועל שהיה כל ימיו עושה אצל המלך ולא היה נותן לו שכרה, והיה איתו הפועל מיצר ואמר שמה אינו מוציא

הערות

כט. סכות דף טו, עיב. **ל.** עיין כל המאמר בחנינה דף טו, עיא, ובסנהדרין דף טו, עיא. **לא.** דברים רבה פ"ב אות ל. **לב.** שו"ט מזמור יז אות ד, פסיקתא רבתי פ"א פי יהודה וישראל, ובסדרש שמואל פ"א, ל"ג, שו"ט מזמור פי אות ג, מדרש איכה פ"ג ובפסיקתא שובה, לד, שו"ט מזמור ל"ז אות ג.

מדרש

ברכייה הבהן כך אמר דוד: רבון העולמים! לעילם אין אתה בא עלינו בדין אלא במדת הרחמים. אלולי כך לא היינו יכולין לעמוד אפילו שעה אחת. לעולם אלהים אין כתיב כאן, אלא לעולם ה' כפה את דגנו באותה מדת של רחמים.

כד. אמר רבי נחמן: אמר הקב"ה, אם משנה אני את מדת הדין (פי' משנה סמדתי לנהוג במהיד נמור בלא שתוף מדת הרחמים בה כסדר בריית עולם-חדושי הרד"ל!) ברק אחת אני מוציא ומחריב את עולמי.

כה. זשיה אני הירחמן, בעל הרחמים, במדותי ארחם. שנאמר (ישעיה מרד) אני עשיתי ואני אשא וכו'.

כו. איר יוסי בן דורמסקית סימן זה יהיה בידך-כל זמן שאתה מרחם על חבירך יש לך מרחם (מן השמים!). ואם אי אתה מרחם על חבירך אין לך מרחם. וכן הוא אומר ונתן לך רחמים-ורחמן. כך שנו רבותינו: עבירות שבין אדם למקום יהיב מכפר, שבינו לבין חבירו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חבירו. וכן אתה מוצא כל ימים שהיה איוב מקפיד כנגד חביריו וחביריו כנגדו, היתה מדת הדין מתוחה כנגדו, וכיון שנללה להם הקביה ואמר להם מה אתם עושים? לכו ופייסו את איוב וגוי ועברי איוב ותפלל עליכם (איוב מב'ח). מיד הלכו ועשו כן. מה כתיב שם? והי שב את שבות איוב-אימתי? בהתפללו בעד רעהו (שם). כך אבימלך-ויתפלל אברהם וגוי, (בראשית כ"ז). אמר הקביה אברהם בקש רחמים על אבימלך, אני פוקד אותה. מיד והי פוקד את שרה.

כז. דרש רב שמלאי: מאי דכתיב (דברים ד"מא) או יבדיל משה שלש ערים בעבר הירדן מזרחה שמש?— א"ל הקביה למשה: הזרח השמש לרוצחים! איכא דאמר-אמר הקביה הזרח שמש לרוצחים (בהבדלה זו יוסף עשית!— רש"י).

כח. זשיה טוב וישר די על כן יורה חטאים בדרך (תהלים כהח). זכור רחמך ה' וחסדך וגוי (שם, שם, ו) אמר דוד לפני הקביה: רבישע! אילולי רחמך שקודמו לאדם הראשון לא היה לו עמידה. זואמרת לו כי ביום אכלך ממנו מות תמות (בראשית ב"י"ז). ולא עשית כן וחיה תשע מאות ושלשים שנה, ואחיב סת. אלא הוצאתו מן עדין, שנאמר ויגרש את האדם (שם ג"כר), ולמה נתגרש? על שהביא מיתה לדורות. והיה צריך למות מיד, אלא שריחמת עליו ונירשתנו. כדרך הרוצח בשגנה שגולה בערי מקלט. לכך נאמר זכור רחמך ה' וחסדך וגוי. כיון שעמד משה, א"ל הקביה והקריתם לכם ערים וגוי (במדבר לה"א). אמר משה: רבונו של עולם! זה שהורג נפש בשגנה בדרום או בצפון, מנין יהא יודע היכן ערי מקלט שיהא בורח שם? א"ל: תכין לך הדרך (דברים יט"ג) תכין לך הדרך שלא יהיו טועים, ויטצא אותו גואל הדם ויהרנוהו, ולו אין משפט מות, א"ל: האיק? א"ל העמד להם אססליות (Stela) דענקויילע מיט אינשריפטען! מכוונות לערי מקלט. שנאמר תכין

הערות

ברכייה בשנוי לשון. כד. דברים רבה. פיה אות ד. כה, קהיר פ"ז כי העושק יהולל חכם. כו. תנחומא וירא אות ל. רבתי פ"ל ח. יוטא פ"ה. ע"ב, ובירושלמי יוטא פ"ה. ה"ז. ילקוט איוב רמז תתק"ו. כז. מכות דף י"ד, ע"ב. כח. תנחומא מסעי פ"ה. ח. בילקוט מסעי רמז תשפ"ז. מדרש תהלים מזמור כ"ה ופסיקתא דרב כהנא פ"א את קרבני. בילקוט תהלים רמז תשי"ב, במד פ"י מסעי-פ"ב אות י"ג.

לז. בא וראה רחמיו של הקב"ה! אמילו בשעת כעסו ריחם על הרשעים ועל בהמתם: לפי שמכת הברד לא היה משלחו על מצרים אלא על יבול הארץ, והיה מזוהרן שישמרו עצמן ואת בהמתן כדי שלא ילקו בברד.

יז. וכן אמר דוד (תהלים ב"ב) כי יבער כמעט אפס. מדת בשר ודם כשהוא בכעס אינו ברצון, וכשהוא ברצון אינו בכעס, אבל הקב"ה כשהוא בכעס - בתוך כעסו הוא מתרצה. שאמר (תהלים ל"ו) כי רגע באפס חיים ברצונו.

יח. רבי שמואל בר נחמני עלה מבבל בשביל לשאול שלשה דברים. מצא את יונתן שר הביירה. א"ל מאי דכתיב (דניאל ט"ט) להי אלהינו הרחמים והסליחות כי מרדנו בו. לא היה לו לומר אלא כי שפרנו תורתו? א"ל יונתן, יפה כתיב. בנהג שבועלם פועל שהוא עושה עם בעל הבית באמונה, והוא נותן לו שכרו, מה טובה יש לו עליו? ואימתי מחויב לו טובה? בשעה שאינו עושה עמו באמונה והוא אינו מעבדו בשכרו כלל. - לכך כתיב להי אלהינו הרחמים והסליחות כי מרדנו בו.

יט. א"ר שמואל בר נחמני: ראית מימך שאורדין במלך והוא מפסיק להם מזונות? א"ר יונתן כתיב ויעשו ענל בחורב (תהלים ק"ד י"ט), אף כי עשו להם ענל מסכה (נחמיה ט"ח), ויעשו נאצות גדולות, וכו' ביום היה המן יורד להם. - הו"ל ה' הצדקה (דניאל ט"ז), ואף על פי כן ומנן לא מנעת מפייהם (שם ט"ז), וכשבא רבי יהודה הלוי אצל רבי יהודה בר שלום, א"ל עד כאן דרש רבי ברכיה. א"ל עד כאן היה המן יורד להם, והיו מקריבין ממנו לפני עבודה זרה, ולא היה פוסק, והוא שיחזקאל אמר ולחמי אשר נתתי לך סולת ושמן ודבש האכלתיך, ונתתיהו לפנייהם לריח ניחוח, ויהי נאם ה' אלהים (יחזקאל ט"ד) מהו ויהי? שהיו מקריבין אותה לעבודה זרה, ואף על פי כן היה המן יורד, הו"ל אוסר יפה שבנביאים עומד וצווח להי אלהינו הרחמים והסליחות כי מרדנו בו.

כ. אמר רב יהודה אמר רב: י"ב שעות היו היום, ג' שעות ראשונות יושב הקב"ה ועוסק בתורה, שניות יושב ודן את כל העולם כלו, כיון שגואה העולם כולו מתחייב (כד"ן) (כליידה) עומד מעל כסא הדין ויושב על כסא הרחמים. (שאמר ה' ה' אל רחום וחנון).

כא. וכן אמר ר' אלעזר שאמילו בשעת כעסו של הקב"ה זוכר את הרחמים. שאמר (הושע א"ז) כי לא אוסיף עוד ארחם את בית ישראל (עין רש"י). ר' יוסף (יוסי) ב"ר חנינא אמר מהכא כי נשא אשא להם.

כב. זהו שאמר הכתיב מי כהחכם ומי יודע פשר דבר (קהלת ת"א) זה הקב"ה. ועוה פניו ישונה שמשנה מדת הדין למדת הרחמים.

כג. וכן כתוב בתהלים לעולם ה' דברך נצב בשמים (תהלים קי"ט פ"ט), אמר רבי

ברכיה

הערות

ק"י, ילקוט תהלים רמז תתנ"ט, ועיין ברכות דף ז'. **לז.** שמ"ר פ"ב אות ב'. י"ז. ש"ש מזמור ב'. אות י"ז. י"ח. ש"ש מזמור ג' אות ג'. בילקוט שמואל רמז קנ"א, ובילקוט שופטים רמז ס"ט. כ'. בבלי ע"ז דף ב', ע"ב. בשו"ט מזמור ס"ז אות ב'. פסיקתא דר"ב פ' בחדש השביעי, ובויק"ר פכ"ט ס"ג ג'. כ"א. פסחים דף ס"ז, ע"ב. כ"ב. תנחומא חקת אות ט"ז, קה"ר פסוק זה, בילקוט קהלת רמז תתק"עו ובפסיקתא פ' פרה, בב"ר פכ"ז ובמ"ד פ"ב אות ד'. כ"ג. פסיקתא רבתי פ"א בשם רבי תנחומא בר אבא, ובתנחומא תצוה אות ח' בשם ר' ברכיה

י. וכן אמר שלמה לפני הקביה: רבונו של עולם: מלך ששכר פועלים טובים והן עושין מלאכתן יפה, המלך נותן להם שכרם. מה שבח יש למלך? – ואימתי הוא משוכח? בזמן שהוא שוכר פועלים עצלנים ונותן להם שכרם משלם – וזו טובה גדולה.

י"א. אמר רבי ברכיה: כשבא הקדוש ברוך הוא לבראות את האדם, ראה צדיקים ורשעים עומדים ממנו אסר-אסר. אני בורא איתו הרשעים עומדים ממנו, ואם איני בורא אותו האיד הצדיקים עומדים? – מה עשה הקביה? הפליג דרכן של רשעים מנגד פניו (נתן דעתו להרחיק ברחמי' דרך הרשעות מעל פניו!) ושותף מדת הרחמים (לרחם גם על הרשעים להשיבם לסוב) ובראו. הרא הוא דכתיב כי יודע-ה' דרך צדיקים, ודרך הרשעים תאבד (תהלים-א): איבדה מנגד-פניו (וכן מצינו שעד בריאת האדם כתיב בכל ענין וענין אלהים, שהוא מורה על מדת הדין, וכשבא לבראות האדם כתיב (בראשית-בד) ויצר ה' אלהים ששיתף בו מדת הרחמים ובראו!)

י"ב. תני בשם רבי מאיר, כי הנה ה' יוצא ממקומו (מיכה אג) (הלא מלא כל הארץ כבודו כתיב? ולא יוצא לו מסדה למדה, יוצא ממדת הדין ובא לו למדת הרחמים).

י"ג. זהו שאמר הכתוב אם חבל תחבל שלמת רעך עד בא השמש תשיבנו לו וכו' והיה כי יצעק אלי ושמעתי כי חנון אני (שמות כב-כד). אמר הקביה אתה כמה חייב לו אתה חוטא לפני ואני מסתין לך, ונשפך עולה אצלי בכל אמש ואמש, ונותנת דין ודשבון, והיא חייבת, ואני מחזירה לך, שאתה חייב, אף אתה אף על פי שהוא חייב, עד בא השמש תשיבנו לו, כי הוא כסוטה לבריה וכו'. והיה כי יצעק אלי ושמעתי למה? שהוא קורא תגר לפני ואומר אני אדם והוא אדם, הוא שוכב על מסתו ואני אין לי בפה לשכב-ושמעתי כי חנון אני.

י"ד. אמר רבי יוחנן מכאן אתה למד שאין לבריה כלום אצל בוראו, שהרי משה רבן של כל הנביאים לא בא אלא בלשון תחנונים, אמר רבי לוי למה לא בא משה אלא בלשון תחנונים? – המשל אומר הוי דחור שלא תתפס מקום דבורך, כיצד? כך אמר הקביה למשה: (שמות לד-ט) חנותי את אשר אחון, אמר לו, מי שיש לו בידו ורחמתי במדת רחמים אני עושה עמו, ומי שאין לו בידו וחנותי במתנת חנם אני עושה עמו, ובשעה שהיה משה מבקש ליכנס לארץ ישראל, אמר לו הקביה רב לך אמר לפניו: רבישע! לא כך אמרת לי כל מי שאין לו בידו וחנותי במתנת חנם אני עושה עמו? עכשיו איני אומר שמתבקש לי אצרך, אלא חנם עשה עמי, מנין? מה שקרינן בענין ואתחנן אל ה' (דברים נב).

טו. הרהר (תהלים קנח) יודיע דרכיו למשה, לבני ישראל עלילותיו, בשר ודם מדותיו ועלילותיו מעונותיו הן, שנאמר (דברים כד-ד) ויש לה עלילות דברים, אבל מדותיו ועלילותיו של הקביה רחמניות הן, שנאמר (תהלים קנח) רחום וחנון ה', ואזתן מדות הדויע למשה, בשעה שאמר לו (שמות לניג) הודיעני נא את דרכיך, אמר לו הקביה וחנותי את אשר אחון-הוי רחום וחנון ה'.

בא

הערות

י. שרש' מזמור כיו אות נ"א, ביר פ"ח אות ד', ופ"ע אות ד', בילקוט תהלים דמו תרי"ט ובש"ס מזמור א' אות כב, ז"ב, ירושלמי תענית פ"ב, י"ב, תנחומא משפטים ס"ו, ט, ובשמי"ר, י"ד, דברים רבה פ"ב ס"א, ט"ו, שמ"ר פ"ב אות א, במדרש תהלים מזמור ק"ג

רחמים אני נוהג בעולמי, שנאמר ויעבר ה' על פניו ויקרא ה' ה' אל רחום וחנון, אך אפיו רוב חסד ואמת (שם לר"י).

ד. אמר רבי אמי, אין תפלתו של אדם נשמעת אלא איב משים נפשו בכפו. שנאמר (איכה ג'ט) נשא לבבנו אל כפים, אוקים רבי שמואל בר נחמני אמורא עליה ודרש (תהלים עח"ל) ויפתוהו בפייהם ולשונו יכובו לו ולבם לא נכון עמו ולא נאמנו בבריתו ואעפ"י כהוא רחום יכפר עון ולא ישחית וכו' (שם, שם, לח).

ה. אל רחום וחנון אך אפיו רוב חסד ואמת (שמות לר"י) אמר רב יהודה, ברית כרותה ל"ג מדות שאינן חוזרות ריקם. שנאמר (שם, י) הנה אנכי כורת ברית וגו'.

ו. אלעזר רמי: כתיב (תהלים ס"ג) ולך אדני חסד, וכתיב (דברים כ"ג) והיה כאשר שש ה' עליכם להיטב אתכם וגו' כן ישיש וגו' ומי חדי קודשא בריך הוא במפלתן של רשעים? והכתיב (דה"ב כ"ב) בצאת לפני החלוק (במלחמת יהושפט עם העמונים שבאו עליו), ואומר הודו לה' כי לעולם חסדו, ואמר רבי יוחנן מפני מה לא נאמר כי טוב בהודאה זו? לפי שאין הקביה שמח במפלתן של רשעים.

ז. איר שמואל בר נחמני איר יוחנן (יונתן): מיד (שמות י"ב) ולא קרב זה אל כל הלילה?— באותה שעה בקשו מלאכי השרת לומר שירה לפני הקביה, אמר להם: מעשי ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה לפני?—

ח. וזיה חונתי את אשר אחן (שמות ל"ג). באותה שעה הראה לו הקביה למשה כל האוצרות של מתן שכר שהם מתוקנים לצדיקים. אמר לפניו: רבישע! האוצר הזה של מי הוא? איל של עושי צדקה. הזה של מי הוא? של מכלכלי יתומים. וכן לכל אוצר ואוצר. עד שראה אוצר אחד גדול, איל זה של מי הוא? איל מי שיש לו אני נותן לו משלה, ומי שאין לו אני עושה עליו חנם. שנאמר חונתי את אשר אחן—אשר נכון אין כתיב כאן אלא את אשר אחן (אעפ"י שאינו הגון ואינו כדאי).

ט. דוד אמר רבישע! אפילו רשע שבישראל כשיבא לקרא לפניך ענה אותו מיד. אמר ליה הקביה, חידך עד שלא יקראני עניתיו. שנאמר וקראני ביום צרה אחלצך ותכבדני (תהלים כ"ט), ואומר יקראני ואענהו (שם צ"ט), ואומר פרס יקראו ואני אענה וגו' (ישעיה ס"ה) ואף על פי כן צריך שתהא קריאתו באמת. שנאמר קרוב ה' לכל קוראיו (תהלים קמ"ח), יכול לכל? ת"ל לכל אשר יקראוהו באמת.

י. למה פרט הכתוב ראשיכם שבטיכם כל איש ישראל (דברים כ"ט) שבשר ודם מרחם על הזכרים יותר מן הנקבות, אבל הקביה אינו כן, אלא ורחמיו על כל מעשיו (תהלים קמ"ח) על הזכרים ועל הנקבות; על הצדיקים ועל הרשעים, שנאמר מחוסב עציד עד שואב מימך (דברים ש"י).

וכן

הערות

ד. בבלי תענית דף ה' ע"ב. ה. מגילה דף י"ד ע"ב ובסנהדרין פ"ד. ו. שם, שם ז. נתחומא תצא אות ט"ז, ובשמי"ר פ"ה אות ו"א. ח. ש"ט מזמור ד' אות ה' ע"ן בירושלמי סנהדרין פ"ה, ובפסיקתא דרב כהנא פסקא שובה, וע"ן גם ויקר פ"ה באיכה רבתי פ"ג אות ט. ופסיקתא רבתי סרק פ"ג, ובתחומא מצורע אות י"א. י. נתחומא נצבים אות ה'.

שרט

פרק לא

ובו מ סימנים

אל רחום וְחַנוּן.

א. דרשו חכמינו ז"ל ובו תדבקו-הדבק במדותיו של הקב"ה. מה הוא רחום אף אתה רחום. מה הוא חנון אף אתה חנון וכיו' שכך הן מדותיו של הקב"ה יתברך ויתעלה שמו. שהוא אל רחום וחנון וכיו' ובשעה שהארם הולך במדותיו הללו הקב"ה חולק לו כבוד וכביכול משתתף ומיחל שמו עליו. כמו שמצינו בהרבה מקומות בפרקים הקודמים.

ילמדנו רבינו מהו שיעמוד אדם ויתפלל מתוך קלות ראש? — כך שנו רבותינו: אין עומדין להתפלל אלא מתוך כבוד ראש. אמר דוד עבדו את ה' ביראה ונילו ברעדה (תהלים ב"א). וכן אתה מוצא באבות העולם, כשהם מתפללים באימה הם מתפללים. שכן משה אמר ואתנפל לפני ה' (דברים ט"ח, כה) שר היה מבקש רחמים על ישראל, שנאמר ויחל משה (שמות ל"ב). אמר רבי פנחס הכהן בר חמא בשם רבי סימון, ורבי אבין בשם רבי אחא: מה עשה הקב"ה? עָשָׂה בטליתו כשליח צבור שעובר לפני התורה, ואמר לו למשה כך הוי מתפלל לפני ואמור ה' ה' אל רחום וחנון ונוי (שמות ל"ד). שנאמר ויעבר ה' על פניו ויקרא ונוי (שם) ראה איך הם מבקשים הצדיקים על העולם זכות, ומלמדן סניגוריא על ישראל ולא על ישראל לבר אלא אף על הרשעים. שנאמר חי אני נאם ה' אם אחפוץ במות הרשע (יחזקאל ל"א) למה? שמה יעשה תשובה. תדע לך שכן הוא. בשעה שבקש הקב"ה להפוך את חמשת הכרכים הללו נמלך באברהם. שנאמר ויאמר ה' זעקת סדום ועמורה (בראשית י"ב). התחיל אברהם ללמד עליהן סניגוריא לפני הקב"ה. סבור שמה יעשו תשובה. מנין? משה שקראו בענין-חלילה לך מעשות כדבר הזה! (שם, שם כ"ד).

ב. אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי שלשה דברים בקש משה מלפני הקב"ה: בקש שתשרה שכניה על ישראל, בקש שלא תשרה שכניה על עובדי כוכבים ובקש להודיעו דרכיו של הקב"ה. אמר ר' מאיר שתיים נתנו לו ואחת לא נתנה לו. שנאמר (שמות ל"ג) וחנוני את אשר אחון- אף על פי שאינו חנון, ורחמתי את אשר ארחם- אעפ"י שאינו חנון.

ג. ובשעה שאמר הקב"ה עד מתי לעדה הרעה הזאת (במדבר י"ב) אמר הקב"ה למשה, סבלה אני אותם מלפני / שכן הוא אומר אכנו בדבר ואוריחנו (שם"ב), מיד עמד לו משה מבקש רחמים מן הקב"ה. כיצד? בשעה שעשו ישראל את הענל עמד לו משה. באותה שעה היה מבקש עליהם אמר לו בבקשה ממך הודיע אותי באיזה מדה אתה נוהג בעולמך? שכן הוא אומר הודיעני נא את דרכיך ואדעך ונוי (שמות ל"ג) א"ל הקב"ה במדת רחמים

הערות פרק לא

א. עיין פרק כ"ט לעיל. והמאמר מן ילמדנו וכיו' נמצא בתנחומא וירא אות ט. ועיין משנה ברכות דף לו, ע"ב. וירושלמי ברכות דף ח. ע"ב. ותוספתא ברכות פ"ג. ב. ברכות דף ז', ע"א. ג. תנחומא הוספת שלח אות י"ד ובמ"ר פט"ז אות כ"ב.

בבלי

פרק ל'

וכו ה' סימנים:

אָדְנֵי כָּם.

א. אמר רבי שמעון בן לקיש שמו של הקביה משותף (אף) עם כל מלאך ומלאך.
ב. אמר רבי לוי: מה כי שמי בקרבנו (שמות כ"ב) ? – טבלרין של הקביה מקנקין על לבן שלי מלאכים כסין איסטריטיוס: (פעלדהערד). הרא הוא דכתיב רכב אלהים רבותים וכו' (תהלים סח"ח) שמו של הקביה משותף עמך.

ג. זהו שאמר הבתוב אדני כם אחר רכב אלהים רבותים אלפי שנאן (תהלים שם) אפר ריל, טבלא יש על לבו של כל מלאך ומלאך, ושמו של הקביה משותף עם כל מלאך ומלאך. רבנן אמרין בלשון אחר: שמו של אלהים מעורב עם כל אחד ואחד.

ד. וכשאמר יעקב המלאך הגואל אותי וכו' ויקרא בהם שמי וכו' (בראשית סח"טז), בירך אותן שיגלה להן המלאך שכתב בו כי שמי בקרבנו (שמות כ"ב), ביהושע הוא אומר כי אני שר צבא ה' עתה באתי (יהושע ה"ד), ובגדעון הוא אומר וירא אליו מלאך ה' ויאמר אליו ה' עמך גבור החיל! (שופטים ר"ב).

ה. מיד ויהי היום, ויבאו בני האלהים להתצב על ה' (איוב ב"א) לעמוד לפניו. כמז שנאמר וכל צבא השמים עומדים עליו (דהייב, יח"ח) להתצב לרון לפניו. כענין: שנאמר נצב לריב ה' ועמד לרון עמים (ישעיה נ"ח), לפי שהם קרובים לשכינתו והם בני כותו ומשרתיו נקראו בני האלהים.

הערות פרק ל'

א. תנחומא משפטים אות י"ב. ב. שיש מזמור י"ז אות נ" ג. שם מזמור ס"ח אות י"ד. בשמיר ס"ח ססיקתא רבתי ס"א, ובתנחומא יתרו אות י"ד. ד. מדרש הגדול לספרשיו שעכטער נ"י ס"ח ע"ש. ה. מעין גנים לאיוב ס"א ס"ו.

וקרא לישראל חכם, שנאמר רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה (דברים ד"ו); נקרא דוד, שנאמר דודי צח ואדום (שה"ש ה"י), וקרא להם דודים, שנאמר אכלו רעים שתו ושכרו דודים (שם, שם, א); נקרא בחור, שנאמר בחור כארוזים (שם, שם, טו), וקרא להם בחורים, שנאמר כי כך בחר ה' אלהיך (דברים ז"א); נקרא חסיד, שנאמר כי חסיד (אני) נאם ה' (ירמיה י"ב), וקרא להם חסידים, שנאמר אספו לי חסידים (תהלים נ"ה): נקרא קדוש, קדוש קדוש קדוש ה' צבאות (ישעיה ר"ג), וקרא לישראל קדושים, שנאמר קדושים תהיו. כ, וכן מצינו ביעקב דכתיב ויקח מאבני המקום (בראשית ד"א), אמר רבי נחמיה, נטל נ' אבנים ואמר: אברהם יחד הקביה שמו עליו, יצחק יחד הקביה שמו עליו, ואני אם מתאחות הן נ' אבנים זו לזו יודע אני שהקביה מיחד שמו עלי, וכיון שנתאחו ידע שהקביה מיחד שמו עליו.

כא. ומה שאמר לבניו ושמעו אל ישראל אביכם (בראשית ט"ח) דרשו בו רבי יודן ורבי פנחס: רבי יודן אמר ששמעו לאל ישראל אביכם, ורבי פנחס אמר-אל הוא ישראל אביכם, מה הקביה בורא עולמות אף אביכם בורא עולמות, מה הקביה מחלק עולמות אף אביכם מחלק עולמות. אלעזר בן אחוי אומר, מכאן זכו ישראל לקריאת שמע.

כב. וכן אמר הכתוב ועתה כה אמר ה' בוראך יעקב ויוצרך ישראל (ישעיה מג"א). ר' פנחס בשם רבי ראובן-אמר הקביה לעולמו: עולמי, עולמי! אומר לך מי בוראך, מי יוצרך יעקב בראך, יעקב יוצרך. ככתוב בוראך יעקב ויוצרך ישראל.

כג. מאי דכתיב כי אם בתורת ה' חצו ובתורתו יהנה יומם ולילה (תהלים א"ב) רבי אבא אומר, אם חפצת בתורה (תורת ה') סופה שנקראת על שםך, אמר רבי יודן, ובתורת ה' אין כתיב כאן אלא ובתורתו שאם יגעת בה נקראת על שםך. תדע לך שכן הוא, שהרי התורה של הקביה, שנאמר תורת ה' תמימה (תהלים י"ח), ועלה משה למרום, ועשה שם ארבעים יום וארבעים לילה, ונתן נפשו עליה, לפיכך נקראת על שמו, שנאמר זכרו תורת משה עבדי (מלאכי ג"ב).

כד. ואמר רבא בתחלה נקראת התורה על שמו של הקביה, ולבסוף נקראת על שם שלו, שנאמר כי אם בתורת ה' חצו (ואח"כ) ובתורתו יהנה יומם ולילה.

כה. ר' ברכיה בשם רבי יהודה ב"ר סימן אמר (הרא דררשינן ביעקב אבינו!) אין כאל ישורון (דברים ל"א), ומן כאל ז' - ישורון-ישראל סבא, מה הקביה כתיב בו ונשגב ה' לבדו ביום ההוא (ישעיה ב"ז) אף יעקב כתיב בו ויותר יעקב לבדו (בראשית ל"ב-כד).

הערות

כ, ב"ר פס"ח אות י"א, עיין פ"י מהר"זו שם י"פ תואר, ולשון מיחד הוא התאחדות השם שחלק כבוד לצדיקים וקורא אותם בשמו של הקביה. כא, ב"ר פס"ח אות נ, ובסנילה דף י"ז, כב, ויקר ס'לו אות ד' ובילקוט ישעיה רמז שט"ז, כג, שוי"ט מזמור א' ס"י טז, ובילקוט מלאכי רמז תקי"צה, כד, בבלי ע"ז דף י"ט, ע"ב, כה, ב"ר פע"ז ובילקוט המכורי (לישעיה ב"ז).

יקרת בעיני נכבדת ונוי.

יב. וכן דרשו את הפסוק ויתן לך האלהים (בראשית כז-כח) אלהים אין כתיב כאן, אלא האלהים, כשישלים אלהים מליותו, הוא נותן לך הברכות שברכתי אותך. למה? שיעקב שותף עם בוראו בכל דבר, אמר רבי פנחס הכהן בר חסא (בשם רבי ראובן): ראה מה כתיב, לא כאלה חלק יעקב, כי יוצר הכל הוא ונוי (ירמיה י"טז), ודוד מקלם, עמד נדבות ביום חילך (תהלים קי"ג), ומנין שהצדיקים שותפים עם הקב"ה? שכן כתיב הנה היוצרים ויושבי נעעים ונוי (דהיא, ד"בג), שהם שותפים עם האלהים בכל בריה, שנאמר עם המלך במלאכתו ישבו שם (שם), עם מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא במלאכתו הם יושבים וכו', שדוד אומר מה רב טובך אשר צפנת ליראיך ונוי (תהלים לא"כ).

יג. ואיר אלעזר אמר רבי חנינא: עתיד הקב"ה להיות עטרה בראש כל צדיק וצדיק, שנאמר (ישעיה כח"ה) ביום ההוא יהיה ה' צבאות לעטרת צבי ונוי. — מאי לעטרת צבי? לעושים צביונו, (ולצפירת תפארה) למצפים תפארתו.

יד. מאי דכתיב כל ארחות ה' חסד ואמת (תהלים כה"ד) עמד אברהם ודיבק במדת חסד, איל הקב"ה שלי היתה הסדה הזאת ואתה אחותה בה, חייך שאני עושה אותך כיוצא בו, מנין? שנאמר חזה היות עד די כרסוון רטיו ועתיק יוסין יתב לבושיה כתלג חזור ונוי (דניאל ד"ט), מה כתיב למעלה מן הענין? ואחרי כן קבר אברהם את שרה אשתו, (בראשית כ"ג) עמד ונטפל בה, איל הקב"ה ראוי אתה לעטרה — שנאמר ואברהם זקן (שם כ"ד).

טו. אמרו חכמים הרשעים ברשות לבם, אבל הצדיקים לבם ברשותם-דוסיין לבוראן.

טז. זשיה (שיב, כ"ג): אמר אלהי ישראל לי דבר צור ישראל מושל באדם-וסהו צדיק מושל יראת אלהים? הצדיקים מושלים, כביכול שהקב"ה מושל, כיצד? כל מה שהקב"ה עושה הצדיקים עושין.

יז. ברוך המקום שספר עצמו עם הצדיקים הראשונים, עד שלא נתנה תורה להם, והם עשו אותה מאליהן, לפיכך אהבם הקב"ה אהבה נמורה והשוה את שמם לשמו הגדול.

יח. התורה אמרה קדושים תהיו (ויקרא י"ט"א), למה? — כי קדוש אני, לפי שהרבתי אתכם במתני; שנאמר כי כאשר ידבק האזור על מתני איש ונוי (ירמיה י"ג) אמר להם הקב"ה לישראל, איני כבשר ודם, מלך ב"ו אין רשות לבריות להקראות בשמי; תדע לך, שבשעה שאדם מבקש לקטרנ את חבירו קורא לו אנוסטה (Augusta) פלוני ואין לו חיים, אבל ישראל נקראו על שמו של הקב"ה, נקרא אלהים וקרא לישראל אלהים, שנאמר אני אמרתי אלהים אתם (תהלים פ"ו); ונקרא חכם, שנאמר חכם לב ואמין כח (איוב ט"ד), וקרא

הערות

יג. תנחומא תולדות אות י"א, י"ד, מגילה דף ט"ו, ע"ב, סנהדרין פרק חלקי, ט"ו, תנחומא חיי שרה ס"ב, ועיין במכילתא יתרו פ' אנכי, ט"ז, קה"ר פ"ה ובב"ר פ"ד ופס"ז, צ"ן אסתר רבה פ"ו ובמדרש תהלים מזמור י"ד, ולקוט נח רסו פ"א וילקוט שמעאל א' רסו ע"א, י"ז, בב"ר פ"י ס"ג ובב"ר פ"ע"ז, ולקוט תורה רסו ק"י"ב ובילקוט נ"ד רסו קפ"ה, עיין בתענית דף כ"ג ומועד קטן דף ט"ז, י"ח, ויקר פ"ב ס"ו וי"ד, י"ז, תנחומא קדושים אות ד, ובילקוט רסו תר"ד, וילקוט ירמיה רסו רצ"א.

ב"ר

והוא בא ועמר לפניו, אמר לו המלך: מה טובך? אמר לו אני הוא שנתתי לך הגלוסקא במדבר. אמר לו הרי אתה עשוי שלשין, איל לכך נתתי לך? אמר לו הרי אתה עשוי איפרכוס. איל: לכך נתתי לך? אמר ליה הרי אתה כיוצא בו, שמא יותר ממני אתה מבקש? — כך אמר הקב"ה לצדיקים: הרי אתם כיוצא בו, שמא יותר ממני אתם מבקשים? שנאמר אם תשוב ואשיבך לפני תעמוד, ואם תוציא יקר מזולל כפי תהיה (ירמיה מרי"ט).

ז. תני רבן שמעון בן יוחאי: בכמה מקומות שנינו שחלק הקב"ה כבוד לזקנים. בסנהדרכתוב (שמות נ"טו) לך ואספת את זקני ישראל, במיני-דכתוב (שם כ"דא) ואל משה אמר עלה אל ה' וגו', באהל מועד-דכתוב (ויקרא ט"א) קרא משה לאהרן ולבניו וגו'. ולעתיד לבא כמו כן, שנאמר (ישעיה כ"כג) כי מלך ה' צבאות בהר ציון ובירושלים ונגד זקניו כבוד.

ח. אמר רבה אמר רבי יוחנן: עתידין צדיקים שנקראין על שמו של הקב"ה, שנאמר (ישעיה מ"ז) כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו.

אמר ר' שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן: שלשה נקראו על שמו של הקב"ה, ואלו הן: צדיקים, ומשיח וירושלים, צדיקים-הא דאמרן, משיח-דכתוב (ירמיה כ"ג) וזה שמו אשר יקראו ה' צדקנו, ירושלים-דכתוב (יחזקאל ס"ח-ל) ושם העיר מיום ה' שמה, אל תקרי שמה אלא ה' שמה, איר אליעזר, עתידין צדיקים שאומרים לפניהם קדוש כדרך שאומרים לפני הקב"ה, שנאמר (ישעיה ד"ג) והיה הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו.

ט. זהו שאמר הכתוב לא יגרע מצדיק עינו וגו' (איוב ל"ד) עינוהו דוגמת דידהו, כאינש דאמר עינוהו דפזורה, אין הקב"ה מונע דוגמא דידהו, (ופירושו מה שחפצים בו, וקובעין דוגמתו נגד עיניהם ולבם, ועיין בפירושו מהר"ז).

י. וכן דרשו חכמינו על הפסוק ברוך אברהם לאל עליון קונה שמים וארץ (בראשית י"ד-ט). — איר יצחק, היה מקבל את העוברים ואת השבים, ומשהו אוכלין ושותין היה אומר להן: ברכוהו והן אומרים לו מה נאמר? והוא אומר להם: ברוך אל עליון שאכלנו משלו, אמר לו הקב"ה, אני לא היה שמי ניכר לבריותי, והכרת אותי בבריותי, מעלה אני עליך כאילו אתה שותף עמי בבריותו של עולם, הה"ד (בראשית י"ד-כ) קונה שמים וארץ.

יא. אמר רבי אלעזר: מנין שקראו הקב"ה ליעקב אל? שנאמר (בראשית ל"ב) ויצב שם מזבח ויקרא לו אל אלהי ישראל, דאי סלקא דעתך למזבח קרא ליה יעקב אל, ויקרא לו יעקב מיבעי ליה! אלא ויקרא לו ליעקב-אל, ומי קראו אל? אלהי ישראל.

יב. הה"ד מאשר יקרת בעיני נכבדת וגו' (ישעיה מ"ד). אמר הקב"ה ליעקב: יעקב! הרבה את יקר בעיני, שכביכול קבעתי איקונים שלך בכסאי, ובשם המלאכים מקלסין אותי ואומרים (תהלים מ"ד) ברוך ה' אלהי ישראל מהעולם ועד העולם. — הוי מאשר יקרת

הערות

ז. שמיר פ"ה אות י"ב, ובספרי בהעלותך פסקא צ"ב, ועיי' ויקרא רבה, ח, ב"ב דף ע"ה, ע"ב, ט. במיר פ"ו אות ב, בביר פ"א אות ה, י. בביר פ"מ ס"ו ז, ופ"ט סוטה דף י"ד, ע"ב, בתנחומא לך סימן י"ב, ובילקוט ע"ז הפסוק רמז ע"ד, י"א, מגילה דף י"ג, ע"א, י"ב, במיר פ"ד ס"ו א.

תנחומא

משתמשין בשרביטו. ואין לובשין לבושה אבל הקביה אינו כִּיהוּ דְּזֵי צבאות הוא מלך הכבוד סלה.

ג. דיא: מי הוא זה מלך הכבוד, מי הוא זה המלך שחולק כבוד ליראיו? — הי צבאות הוא מלך הכבוד כיצד? מלך בשר ודם אין יושבין על כסא, והקביה הושיב שלמה על כסא, שנאמר וישב שלמה על כסא הי (דהיא, כצ"כ). מלך ביו אין רוכבין על סוס, והקביה הרכיב לאלהיו על סוס, ומהו סוסו של הקביה? סוזה וסערה, שנאמר הי בסוזה ובסערה רכבו ונוי (נחום א"ג). מלך בשר ודם אין משתמשין בשרביטה ומהו נשתמש בשרביטו של הקביה, שנאמר ויקח משה את מטה האלהים בידו (שמות ד"ב). מלך בשר ודם אין לובשין עטרה שלו, והקביה נותן עטרות למלך המשיח, שנאמר תשית לראשו עטרת פז (תהלים כא"ד). מלך בשר ודם אין לובשין לבושה, וישראל לבשו לבושו של הקביה עז, שנאמר עורי עורי לבשי עז וזעזע הי (ישעיה נא"ט), ונתנו לישראל שנאמר הי עז לעסו יתן (תהלים כט"א). מלך בשר ודם אין קוראין בשם, כמו קיסר אנוסוס, בסילוואוס, ואם קרא אדם אחד באחד מהם אין לו חיים, תדע לך שאדם קורא לחבירו אנוסוס פלוגי, אבל הקביה אמר למשה הרי עשיתי אותך כמותי לפרעה, אני נקרא אלהים, וכו' בטע בראתי את העולם, שנאמר בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ (בראשית א"א), והרי עשיתי אותך כמותי לפרעה אלהים, שנאמר ראה נתתיך אלהים לפרעה (שמות ד"א) הוי מי הוא זה מלך הכבוד, שחלק מכבודו ליראיו.

ד. ועוד אמר הכתוב הוד והדר לבשת (תהלים קד"ב) בשר ודם אם נבזר אינו נאה, ואם נאה אינו נבזר, אבל הקביה נבזר ונאה, ויש לו שני דברים: הוד והדר, ונתן ההוד למשה שנאמר ונתת מהודך עליו (במדבר כ"ב), ונתן את ההדר ליהושע, שנאמר בבזר שורו הדר לו (דברים ל"ד) ונתן את ההוד לשלמה, שנאמר ויתן עליו הוד מלכות (דהיא, כ"ט כ"ד). אמר הקביה: לעתיד לבא אני נותן את שניהם למלך המשיח, שנאמר כי תקדמנו ברכי טוב וכו' הוד והדר תשוה עליו (תהלים כא"ד, ו). ולא למלך המשיח בלבד הוא נותן, אלא לכל מי שהוא יגע בתורה, שנאמר גדולים מעשי הי דרושים לכל הפציהם (שם קיא"ב) ואין מעשי הי אלא תורה, שנאמר והלוחות מעשה אלהים הם (שמות ל"ב), ומה שכרו? הוד והדר פעלו (תהלים שס"ג) הוי הוד והדר לבשת.

ה. דיא: גדולים מעשי הי הוא גדול, כדכתיב גדול הי ומהולל מאד (תהלים סח"ב), ומעשיו גדולים, וכן הוא אומר הגדיל הי לעשות עם אלה (שם קכ"ב), ומה שכרן? מי שהוא עושה אותן מלבישו הוד והדר, שנאמר הוד והדר פעלו וכן הוא אומר יראה אל עבדיך פעלך והדרך על בניהם (שם, צ"ט"ז).

ו. משל למלך שיצא הוא וחיילותיו למדבר, וכלה אריסטון (מאהלצייט) שבידו, אמר, אלו היה מאן דיהיב גלוסקא אחת! בא אריסטון (המאכיל את המעודה) ונתן לו גלוסקא אחת, כשהגיעו בישוב קדמוהו במאכל ומשתה, וכשהגיע לביתו שכח אותו אריסטון והוא

הערות

ג. ילקוט וארא רמז ק"ט והוא בתנחומא וארא סימן ז. בילקוט תהלים רמז ת"ש, שוי"ט מזמור כ"א, ובסנהדרין דף כ"ב, ד. שוי"ט מזמור קיד אות ה, וסוכא בילקוט רמז תת"סב, ה. שוי"ט מזמור קיא אות ב, ו. בילקוט תהלים רמז תת"ע.

שמיר

תשע איספקלריות היו הנביאים רואים. ההיד (יחזקאל מניג) וכמראה המראה אשר ראיתי ונני. ומשה ראה מתוך איספקלריא אחת. שנאמר (במדבר יבחה) ומראה ולא בחידות. רבנן אמרין, כל הנביאים ראו מתוך איספקלריא מלוכלכת. ההיד (הושע יבייא) ואנכי חזון הרביתי וכיד הנביאים אדמה. ומשה ראה מתוך איספקלריא מצוחצחת. ההיד (במדבר יבחה) ותמונת ה' יביט. רבי פנחס ביטב ר' הושעיא אמר: משל למלך שננלה על בן ביתו באיקונין שלו. לפי שבעוה"ז שכינה נגלית על היחידים אבל לעתיד לבא (ישעיה י"ב) ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדו כי פי ה' דבר.

כה. אמר רב צריך אדם לומר בשעה שמברך ברוך אתה ה'. וכל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה. שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד (תהלים סדח).

הערות

מקום למאמר זה אחר מה שהקדמנו המאמרים המדברים במדרנת הצדיקים בהתהלכם לפני הקב"ה ורביקותם בו יתעלה. כה. שיש מזמור ש"ז אות ח', ברכות דף ס', ע"ב, וסוכא בילקוט תהלים רמז תרסח.

פֶּרֶה כַּמֵּ

ובו כ"ה סימנים

מֶלֶךְ הַכְּבוֹד

א. בשעה שהכנים שלמה את הארון למקדש, אמר שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם! (תהלים כד"ו, ו) שהיו הפתחים שפלים ואמר הנשאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד-אמרו השערים: מי הוא זה מלך הכבוד? מיד בקשו השערים לירד עליו ולריוץ את ראשו. אלולי שאמר, ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה!— וחזר ואמר ה' עזוז ונבור ה' נבור מלחמה, שאו שערים ראשיכם!— אמר להם: התגדלו שמלך הכבוד עליכם! מיד חלקו לו כבוד ונשאו עצמן ונכנס הארון.

מהו ה' צבאות הוא מלך הכבוד?— שהוא חולק ליראיו מכבודו. כיצד? הוא נקרא אלהים וקרא למשה אלהים, (שמות י"א) ראה נתתיך אלהים לפרעה. וחלק מכבודו לאלהיה, ולמלך המשיח ילבוש לבוש, שנאמר (תהלים כא"ו) הוד והדר תשוה עליו.

ב. א"ר סימן, למה נקרא שמו של הקב"ה מלך הכבוד?— המלך שהוא חולק מכבודו ליראיו. א"ר אבין: מלך ב"ו אין רוכבין על סוסו ואין יושבין על כסאו, ואין משתמשין

הערות פרק כט

א. במ"ר פט"ו אות י"ג. תנחומא בהעלותך פ"י ט. וכן בילקוט בהעלותך. במדרש תהלים מזמור כ"ד, קה"ר פסוק וטוב משניהם. שמ"ר פ"ח אות א. ועיין אנדת בראשית פרק מ"ט. ב. במ"ר פ"ד אות ג.

ילקוט

כ. ר"י בר סימון פתח: (דברים י"ד) אהרי ה' אלהיכם תלכו-וכי אפשר לבשר ודם להלך אחר הקב"ה? אותו שכתוב בו (תהלים ע"ב) בים דרכך ושבילך במים רבים, ואתה אומר אחרי ה' תלכו? (וכן מה שכתוב) וכו' תדבקון-וכי אפשר לבשר ודם לעלות לשמים להדבק בשכינה? אותו שכתוב בו (דברים ד"ב) כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא, וכתוב (דניאל ז"ט) כורסיה שביבין דינור, וכתוב (שמי') נהר דינור נגד ונפק מן קרסוהי, ואתה אומר וכו' תדבקון? אלא (הדבק במדותיו של הקב"ה!) מתחלת ברייתו של עולם לא נתעסק הקב"ה אלא במטע תחלה. הה"ד (בראשית ב"ח) וישע ה' אלהים נן בעדן, אף אתם כשנכנסין לארץ לא תתעסקו אלא במטע תחלה. הה"ד כי תבאו אל הארץ ונטעתם ונוי (ויקרא י"ז).

כא. וכן מה שאמר הכתוב והיה כל אשר יקרא בשם ה' ימלט (ויאל ג"ה) וכי אפשר לו לאדם לקרוא בשמו של המקום? אלא מה המקום חנון ורחום, שנאמר חנון ורחום ה' (תהלים קי"א-ד). אף אתה הוי חנון ורחום ועושה מתנות חנם. נקרא המקום צדיק, שנאמר כי צדיק ה' צדקות אהב (תהלים י"ז), אף אתה הוי צדיק, נקרא המקום חסיד, שנאמר כי חסיד אני ונוי (ירמיה נ"ב) אף אתה הוי חסיד.

כב. גדולים הצדיקים שהולכים בדרכי יתברך שמו, ודברים במדותיו! וכל צדיק וצדיק דרכו לפניו. הרי כתיב בנח את האלהים התהלך נח (בראשית ו"ט), וכתוב באברהם התהלך לפני (שם י"ד) מי שהוא קורא סבור שהיה נח גדול מאברהם, ואינו כן, רבי יוחנן וריש לקיש: ר' יוחנן אמר, מאל למה הדבר דומה? למלך שהיו לו שני בנים, אחד גדול ואחד קטן, הקטן היה אוהב בו כדו שלא יפול, והגדול היה הולך לפניו, כך כתיב בנח את האלהים התהלך נח-שלא ישתקע ברור המבול, אבל אברהם שהיה יחידו של עולם והיה צדיק, א"ל הקב"ה: התהלך לפני והיה תמים, אמר ריש לקיש, מלה"ד? למלך שהיה לו אוהב והיה משוקע בטיט, ואחו בירו והעלה אותו מן הטיט, כך נח היה משוקע בטיט ראהו הקב"ה נתן לו יד והעלהו מן הטיט, ואברהם למה היה דומה? למלך שהיה בחשיכה בא אוהבו וראה אותו והאיר לו, א"ל המלך: עד שאתה מאיר לי בא והלך לפני! כך, בימי אברהם היו כל העולם רשעים והוא צדיק, א"ל הקב"ה עד שאתה מאיר בטורה התהלך לפני!

כג. דיא את האלהים התהלך נח, וכתוב באבות העולם אשר התהלכו אבותי לפניו (בראשית מח"ט) אמר רבי יוחנן למה היו האבות דומין לפני הקב"ה? לרועה שהוא מהלך וצאנו מהלכת לפניו, א"ל ריש לקיש: עד עכשיו הצאן היו צריכין לרועה? אלא למה היו האבות דומין לפני הקב"ה? לנשיא שהוא מהלך וחקניו מהלכין לפניו, והזקנים מודיעין כבודו של נשיא, כך היו אבות העולם הולכים לפניו, שנאמר אשר התהלכו וגו' והיו התהלך לפני!

כד. ומה בין משה לכל הנביאים? רבי יהודה בר אלעאי ורבנן: ר"י אומר מתוך תשע

הערות

כ. ויקר' פכ"ה אות נ. **כא.** ספרי עקב מ"ט ומובא בילקוט הסכרי לתהלים מזמור י"א אות כ"ב, ביר מ"ל אות י"ד, ופציג אות א, בתנחומא לך אות כ"ו ובילקוט רמז נ. **כג.** ביר ותנחומא שם. **כד.** ויקר' פ"א אות י"ד ובכ"ר פ"ע"ד. והנה ראינו לתת פה מקום

הקביה לרוד בתחלה אמרת אחת שאלתי (וגוי) שבתי בבית ה', וחזרת ואמרת לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו? – אמר לפניו: רבונו של עולם! לא יהיה עבד שוה לרבו? בתחלה לא באת לנו באחת? שנאמר (דברים י"ב) ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה, ואחיב פתחת לנו במצות הרבה, שנאמר ללכת בכל דרכיו ולשמור מצותיו ולדבקה בו (יהושע כ"ה).

יז. אחת מוצא שכל מי שלומד תורה מאהבה ועושת מצות כוראו מאהבה סופו לבא לקיים מה שנאמר לדבקה בו. תניא: מיד לאהבה את ה' אלהיך לשמוע בקולו ולדבקה בו (דברים ל"ו). שלא יאמר אדם אקרא שיקראוני חכם, אשנה שיקראוני רבי אשנה שאהיה זקן ואשב בישיבה, אלא למד מאהבה! שנאמר (משלי ד"ג) קשרם על אצבעותיך, כתבם על לוח לבך, ואומר (שם ר"ב) קשרם על לבך תמיד ענדם על נגרותיך, ואומר (שם ג"ג) דרכיה דרכי נועם וגוי, ואומר (שם יח) עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאשר. (שמרה התורה את הסדר: לאהבה את ה' אלהיך, הרי מתוך אהבה אתה בא לשמוע בקולו ולדבקה בו.)

יח. אמר ר' חסא בר חנינא: מאי דכתיב (דברים י"ג) אחרי ה' תלכו וגוי ואותו תעבדו וכו' תדבקו וכו' אפשר לו לאדם להלך אחר שכינה, והלא כבר נאמר (שם ד"ב) כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא? אלא הלך אחר מדותיו של הקביה, מה הוא מלביש ערומו, דכתיב (בראשית נ"ב) ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם, אף אתה הלבש ערומו, הקביה ביקר חולים, דכתיב (שם י"ד) וירא אליו ה' וגוי, אף אתה בקר חולים, הקביה קבר מתים, דכתיב (דברים ל"ד) ויקבור אותו בני וגוי אף אתה קבר מתים, הקביה נחם אבלים, דכתיב (בראשית כ"ד) ויהי אחרי מות אברהם ויברך ה' את יצחק בנו, אף אתה נחם אבלים.

דרש רבי שמלאי: תורה תחלתה גמילות חסדים וסופה גמילות חסדים, תחלתה גמילות חסדים, דכתיב ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם, וסופה גמילות חסדים דכתיב ויקבור אותו בני.

יט. בשעה שאמר הקביה למשה לך אמור להם לישראל, אחרי ה' אלהיכם תלכו וגוי (דברים י"ג), אמרו לו, רבינו משה! ומי יכול לילך אחריו, והלא כתיב וה' בסופה ובסערה דרכו (נחום א"ג), ואומר בים דרכך ושכולך וגוי (תהלים ע"ד) ? אמר: להם: אני אומר לכם דרכיו של הקביה, כל ארחות ה' חסד ואמת (תהלים כ"ד) חסד זו גמילות חסדים, ואמת זו תורה, ולמי נתן? לנוצרי בריתו, איר שמלאי מצינו שהקביה מקשט כלות ומזווגן אצל חתנים, ומבקר חולים וקובר מתים, מקשט כלות ומזווגן אצל חתנים? שנאמר ויבן ה' אלהים את הצלע (בראשית ב"ב) מלמד שקילעה הקביה את חוה והביאה אצל אדם, שכן בכרכי הים קורין לקדעיתא בנייתא, מבקר חולים מניין? שנאמר וירא אליו ה' באלוני סטרא (בראשית י"ד), וקובר מתים, שנאמר ויקבור אותו בני וגוי (דברים ל"ד). ר"י

הערות

ת"ש. יז, נדרים דף ל"ב, ע"ב, ודף ס"ב, ע"א. י"ח, סוטה דף י"ד, ע"א. ובכתובות דף ק"א, ע"ב! עיין במ"ד ס"ב אות א ובילקוט תורה רמז תתכ"ד. י"ט, שו"ט סומוז כ"ה אות יא. בבלי ברכות דף ס"א, ע"א. שבת דף צ"ה, ע"א. עירובין דף י"ח, ע"א. בביר סיח אות יג. ובילקוט תהלים רמז תשי"ב.

ויקיר

שתי לכבות, אחד לפני הקביה ואחד לדבר אחר.

יב. דיא: ואדבת את ה' אלהיך בכל לבבך וככל נפשך וככל מאדך, רבי אליעזר אומר: אם נאמר בכל נפשך למה נאמר בכל מאדך, ואם נאמר בכל מאדך למה נאמר בכל נפשך? אלא לומר דך אם יש לך אדם שנוספו חביב עליו ממונו, לכך נאמר בכל נפשך, ואם יש לך אדם שסמונו חביב עליו מנוספו, לכך נאמר בכל מאדך (אהב את בוראך יותר מכל החביב לך ביותר!)—(ר"ש).

יג. זה שאמר שלמה בכל דרכיך דעהו (משלי ג'ו) אם ידעת להקביה בכל דבר ודבר הוא יישר אורחותיך. וכן דוד אומר שויתי ה' לנגדי תמיד כי סימיני כל אמוס (תהלים סדח) ובשביל ששויתי ה' לנגדי תמיד לכן שמח לבי ויגל כבודי וגו' (שם, שם, ט).

יד. מהו בכל דרכיך דעהו (משלי ג'ו)?—היו נותנו בלבך לפניך בכל דרך שאתה הולך, כשם שהיה דוד עושה: היה מלך ואמר איני מלך, הוא מלך והוא המליכני. וכדיא וידע דוד כי הכינו ה' למלך על ישראל (שיב הרי"ב). היה נבור ואמר איני נבור; היה עשיר ואמר איני עשיר (ואמר תמלה לעני כי יעטוף?). וכן הכריז ואמר לך ה' הגדולה והנבורה וכו' (דהיא כטי"א). ירד למלחמה ונצח ואמר לא מנבורתי נצחתי, אלא הוא עזרני והוא הנצחני ונצחתי, ויצרני להיות עושה מלחמה. וכדיא האל המאזרני חיל (תהלים יח-לג). לכך אטר ברוך ה' צורי המלמד ידי לקרב אצבעותי למלחמה, אימתי למד את אצבעותי? כשהרגתי את גלית. וכדיא וישלח דוד את ידו אל הכלי ויקח משם אבן וגו' ויפול על פניו ארצה (שיא ידמט). וכך הוא הדרך? מי שהוא מכה את אדם מלפנים אינו צריך שיפול אלא מאחוריו, ולמה זה נפל מלפניו? אלא מלאך הלך עם האבן והשליכו בכונה על פניו, ולא עוד אלא כובע נחושת על ראשו, והאך טבע האבן בנחשת? אלא שהיה הקביה עמו, לכך נאמר ברוך ה' צורי וגו', ולא הייתי יודע מלחמה, אלא שמו של הקביה, יהי סבורך, הוא למדני, וכן שאול אומר לו, לך והי יהיה עמך (שם, שם, לו). וכדיא ה' עמך נבור החיל (שופטים ריב), ואומר, ברוך אתה ה' למדני חוקך (תהלים קי"ט-י"ב) איני יודע כלום, אלא את למדתני, שנאמר אלהים למדתני מנעורי וגו', וגם עד זקנה ושיבה אלהים אל תעזבני (שם ע"י"ו, יח), לכך נאמר ברוך ה' צורי המלמד ידי לקרב אצבעותי למלחמה, ושלמה אמר בכל דרכיך דעהו.

טו. רדשו חכמינו ז"ל על הפסוק ויאמר ה' אלהים הן האדם היה כאחד ממנו (בראשית כ"ב), שנו רבותינו: מצילין תיק הפסוק עם הפסוק, כדי שלא ישרף, וכי דבריו תורה כתובין בתוכו? אלא בשביל שהוא דבוק לספר זכה להנצל עמו. אטר שלמה הולך את חכמים וגו', (משלי י"ב), אטר הקביה אדם שמע לאשתו: נדבק בה ונתגרשו, שנאמר ויגרש את האדם (בראשית כ"ב), ואם שמע ונדבק לי, היה כמוני, מה אני חי וקים כך הוא חי וקים לעולם. מנין? ממה שנאמר בענין ויאמר ה' אלהים הן האדם היה כאחד ממנו.

טז. וכן מציינו ברוד: בשעה שאמר דוד אחת שאלתי מאת ה' (תהלים כ"ד) אטר הקביה

הערות

יב. בבלי מסכים דף כה, ע"א. יב. שו"ט הוספת מזמור קי"ט ס"ה ה'. יד. שם מזמור קס"ד. טו. תנחומא בראשית אות כא, ועיין בבלי שבת דף קס"ה, ע"ב. בילקוט משלי רמז תתקנ, ובילקוט ואתחנן רמז תתכ"ד. טז. שו"ט מזמור כ"ז אות ה'. ובילקוט תהלים רמז תישו

ג. זהו שאמר הכתוב את ה' אלהיך תירא ואתו תעבוד ובו תדבק (דברים י"ב) ואם עשית כן הוא תהלתך והוא אלהיך (שם, שם, כא).

ד. וכן מה שאמר הכתוב כי הנני בורא שמים חדשים וארץ חדשה (ישעיה סה"ז) והיכן הצדיקים עומדים באותה שעה? יהיו דבוקים בכסא הכבוד תחת כנפי השכינה. שנאמר ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום.

ה. ההיך כי ננע ער לבך (ירמיה ד"ח) וזה הקב"ה. אמר רבי חייא: איכן מצינו שיקרא הקב"ה לבן של ישראל? מן הדין קרייא-צור לבבי וחלקי אלהים לעולם (תהלים ענ"ב).

ו. וכן דרש חכמינו ז"ל על המסוק דבר אל בני ישראל (ויקרא א"ב) רבי יודן בשם רבי ישמעאל בר נחמן: משל למלך שהיה לו פרקסין, והיה מצוה את עבדו ואומר לו, קפלו ונערו ותן דעתך עליו. אמר לו עבדו: אדוני המלך! מכל פרקסין שיש לך אי אתה מצוה אותי אלא על זה? -- אמר לו שאני מדביקו לנופי. כך אמר משה לפני הקב"ה: רבישע! משבעים אומות איתנאאות שיש לך בעולםך אי אתה מצוה אותי אלא על ישראל? (במדרש כתיב) צו את בני ישראל, דבר אל בני ישראל, אמור אל בני ישראל, אמר לו שהן דבוקין לי הדא הוא דכתיב (ירמיה י"א) כי כאשר ידבק האזור אל סתני איש.

ז. והרי דברים קל וחומר! ומה המרות שנדבקו על ידי אדם במלאכת המשכן, נתן להם הווייה-שהיווה הן חיות וקיימות לעולמי עולמים, ישראל שדבקים בחי העולמים, על אחת כמה וכמה! שנאמר ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום!

ח. ועוד דברים קל וחומר! ומה אם הענלות שנדבקו במלאכת אהל מועד ניתן להם הווייה, עד שהיו קיימות לעולם, ישראל שהם דבוקין בהקב"ה על אחת כמה וכמה! שנאמר ואתם הדבקים בה' אלהיכם וכו'.

ט. אשריהם הצדיקים ואשרי דובקיהם! ראו מה כתיב בחנניה מישאל ועזריה: בארין נבריא אלך כפיתו בסרבליהון פטישיהון וכיבלתהון ולבושיהון, ורמיו לנו אתון נורא יקירתא (דניאל ג"ב). וכיון שיצאו מכבשן האש כתיב בהן חזיון לנוברייא אלך די לא שלט נורא בנשמהון, ושער ראשהון לא התחרך, וסרבליהון לא שנו (שם, שם, כז). למה סרבליהון לא שנו? בשביל שהיו דבוקין בהן, ומה המלבושים שהם דבוקים לצדיקים ירדו לאש ולא ניזוקו, הדבוקים לצדיקו של עולם, שהוא חי וקיים, שנאמר ואתם הדבקים בה' וכו' וכתיב כי כאשר ידבק האזור אל סתני איש וכו' על אחת כמה וכמה! -- למה? שאני עמכם.

י. אמר הקב"ה: תנה בני לבך לי ועיניך וכו' (משלי כ"ב) אין ירבת לי לבך ועיניך אנא ידע דאת דירי!

יא. וכן אמר הכתוב ואדבת את ה' אלהיך בכל לבבך (דברי כרמז) לא יהיו לכם שתי

הערות

ג. שויט מזמור קיט אות א, ובילקוט תהלים רמז תתס"ח, ד. שויט מזמור סו אות ב, ה. פתיחתא דאיכה רבה אות ט"ו, ובשה"ש ס"ה ס"ג, ו. ויקיר ס"ב אות ד, ובתנחומא תשא, ז. שה"ש ס"ו ע"ה י"ה, את רעיתי, שויט מזמור ק"א, ובילקוט ואתחנן רמז תתכ"ד, ח. בס"ר פ"ב אות י"ח, ט. ילקוט משלי רמז תתק"ן, ילקוט ואתחנן רמז תת"כ, ובתנחומא בראשית סימן כא, י. ירושלמי ברכות ה"ה י"א, בתנחומא תבא אות ג, בבלי

י. וכן הוא אומר וירד ה' לראות (בראשית י"ג) הכל גלוי וצפוי לפני הקביה, שנאמר ידע מה בחשוכא ונהורא עמה שרא (דניאל ב"כה), וכתוב כאן וירד ה' לראות? אלא ללמדך דרך ארץ לבריות (שלא לגמור את הדין ושלא לומר דבר מה שלא רואין!) י. מנא הני מילי (שאין קורין בתורה בצבור מיושב!) אמר קרא (דברים היכח) ואתה פה עמוד עמדי. איר אבהו אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו! כביכול שאפילו הקביה בעמידה. (אמר רב יהודה אמר רב) ואיר אבהו! מנין לרב שלא ישב על גבי מטה וישנה לתלמידיו על גבי קרקע? שנאמר ואתה פה עמוד עמדי.

יב. מאי דכתיב לך עמי בוא בחרריך וסגור דלתך בעדי, חבי כמעט רגע עד יעבור ועם (ישעיה כ"ב) בשעה שאתה רואה השעה חצופה לא תעמוד כנגדה אלא תן לה מקום! שנאמר לך עמי וכיון הסתכלו בו כביכול שראיתי השעה חצופה בעונותיכם, לא עשיתי לה אלא נתתי לה מקום, שנאמר השיב אחור ימינו ונוי (איכה ב"ג), ואף אתם לך עמי וכיון!

הערות

י. תנחומא נח. אית כח. בילקוט רמז סיב וילמדנו פי' אלה תולדות, י.א. בכלי מגילה דף כ"א, ע"א. י.ב. תנחומא ויצא סימן ה'. בילקוט שמות רמז קס"ח וישעיה רמז רצ"ט וכן באגדת בראשית פס"ו אות א.

פרק כח

וכו כה סימנים

דבקות אלהות.

א. אמר רב יהודה אמר רב: מעשה בנכרית אחת שהיתה חולה ביותר. אמרה אם תעסוד הדיא אשה סחליה הלך ותעבוד לכל עבודות כוכבים שבעולם. עמדה ועבדה לכל עבודות כוכבים שבעולם. בין שהגיעה לפעור, שאלה לכומרים בשה עובדים לזו? אמרו לה אוכלין תרדין ושותין שכר ומתרויין בפניה. אמרה מוטב שתחזור והדיא אשה לחליה ולא תעבוד עבודת כוכבים ככן! — אתם בית ישראל אינם כן! הנצמדים לבעל פעור (במדבר כ"ה) כצמיד פתיל, ואתם הדבקים בהי' אלהיכם (דברים ד"ה) כשתי תמדות הדבוקות זו בזו.

ב. כשתניא תנא: הנצמדים לבעל פעור - כצמיד על ידי אשה, ואתם הדבקים בהי' אלהיכם - דבוקים ממש.

ג. אמר רבי אבהו נלמד מליחה סרוחה: כתיב בשכם ותדבק נפשו בדנה בת יעקב (בראשית ל"ג), וכתוב בישראל ואתם הדבקים בהי' אלהיכם חיים כולכם היום!

זהו

הערות פרק כח
א. סנהדרין דף ס"ד, ע"א. ב. תנחומא וישלח אות כ.

ש"ט

ודרשו שם: אין דרכיו של הקב"ה כבשר ודם; שהוא נוזר נזירה והוא אוסר לאחרים לעשות, והוא אינו עושה כלום, והקב"ה אינו כן, היה שם מין אחד. אחר שיצאו אמר להם אין דבריהם אלא כזב! לא אמרתם אלהים אוסר ועושה, למה אינו משמר את השבת? — אמרו לו, רשע שבועלים! אין אדם רשאו לטלטל בתוך חצירו בשבת? איל: הן. אמרו לו העליונים והתחתונים חצירו של הקב"ה, שנאמר (ישעיה י"ג) מלא כל הארץ כבודו, ואפילו אדם עובר עבירה, אינו מטלטל מלא קומתו? איל: הן. אמרו לו, כתיב (ירמיה כ"ד) הלא את השמים ואת הארץ אני מלא.

ה. איר אבהו בשם ר' יוסי ב"ר חנינא: משל למלך שהיה לו סדרם, והיה נוסע בו כל מיני אילנות ולא היה נכנס לתוכו אלא הוא שהיה משמרו. משעמדו בניו על פרקן, איל, בניו הפדרם הזה אני הייתי משמרו, ולא הנחתי אדם להכנס בתוכו, אתם תהיו משמרין אותו כדרך שהייתי אני משמרו. כך אמר האלהים לישראל-ע"ה שלא בראתי את העולם הזה התקנתי את התורה, שנאמר (משלי ח"ל) ואהיה אצלו אמן וכו'.

ו. איר יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי: מאי דכתיב (ישעיה ס"א) כי אני ה' אוהב משפט שונא גזל בעולה-משל למה הרבר רומה? למלך בשר ודם שהיה עובר על בית המכס, אמר לעבדיו, תנו מכס למוכסים! — אמרו לו עבדיו, אדוננו המלך! כל המכס שלך הוא! — אמר להם, ממני ילמדו עובדי דרכים שלא יבריתו עצמן מן המכס, ואף הקב"ה כך אמר כי אני ה' אוהב משפט ונני ממני ילמדו בני ויברחו עצמן הגזל.

ז. וכן מה שאמר הכתוב כי תבאו אל הארץ ונטעתם (ויקרא י"ט) אמר להם הקב"ה לישראל, אעפ"י שתמצאו אותה מלאה כל טוב, לא תאמרו נשב ולא נטע, אלא הו' זהירין בנשיעות, שנאמר ונטעתם כל עין מאכל. אמר הקב"ה לישראל: למדו ממני! כביכול אמר וישע ה' אלהים נן בעדן מקדם (בראשית ב"ח).

ח. ולמדנו רבינו, איזו היא האונאה? כך שנו רבותנו: אמיר לאדם שיונה את חברו, ואם היה בעל תשובה אל יונה אותו (זאלל מאן איהן ניכט קראנקען), ויאמר לו זכור מעשיך הראשונים! ואם היה בן נרים לא יאמר לו זכור מעשה אבותיך, שהרי חזיר נשוק בין שינייהם! — אמר הקב"ה דיוך להיות שוה לי! כביכול אני כשבראתי את עולמי לא בקשתי להנות לבריה, ולא פרסמתי לבאי עולם מה היה האילן שאכל ממנו אדם הראשון.

ט. ר' שמואל בר נחמן בשם ר' יונתן אמר: בשעה שהיה משה כותב את התורה, היה כותב מעשה כל יום ויום, כיון שהגיע לפסוק הזה, שנאמר ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו, אמר לפניו: רבונו של עולם! מה אתה נותן פתחון מה לסינים? — אתמהא! — אמר לו כתוב! והרוצה לטעות יטעה, אמר לו הקב"ה: משה! האדם הזה שבראתי לא גדולים וקטנים אני מעמיד ממנו? שאם יאבה הגדול ליטול רשות מן הקטן ממנו, והוא אוסר מה אני צריך ליטול רשות מן הקטן ממני? והן אוסרים לו למד מבוראך! שהוא ברא את העליונים ואת התחתונים, כיון שבא לברא את האדם (מלך במלאכי השרת, וכן

הערות

ה. שמיר שם, ופסיו. ו. בבלי סוכה דף ל, ע"א. ז. תנחומא קדושים ס"ה. ו. ובילקוט קדושים רס"ז תרי"ט. ח. תנחומא וירא אות ליב, במסיקתא רבתי מסיב פי והי סקר, בבא מציעא דף נח, ע"ב. ט. כ"ר פ"ח אות ח, ובילקוט בראשית רס"ז י"ג. תנחומא

ל. ועוד אמר הכתוב הללו את ה' כל גוים (תהלים קידא) וזיה אין כמוד באלהים ה' וכו' (שם פורח). מלך ביו כשבאין לקלסו, אוקביו באים. שמא שונאים? אבל הקביה הכל מקלסין אותו. שנאמר כל גוים אשר עשית יבואו וישתחוו לפניך (תהלים פרט).
 לא. למה העולם רוסח? למלך שהיה לו אוצרות מלאים טוב. אמר על מה אלו מונחים? לוקח אני לי עבדים ומאכילן ומשקן והם מקלסין אותי. כך היה העולם תהו ובוהו, עמד הקביה וברא את העולם והשליט אותו בכל. ועלינו מה לעשות? אלא לברך ולקלם לבוראנו. וכן הוא אומר כל הנשמה תהלל יה הללויה (תהלים קנ"ו).

הערות

ל. שויט מזמור קי"ז אות א. עיין שאלת סולפוס אחד בכיר פי"ג אות ו. בדביר פי"ז אות ז ובילקוט תהלים רמז ת"צא ותשי"צ. לא. שויט מזמור פי"ט אות ג.

פרק כז

וכו י"ב סימנים

מי כמדהו מורה?

א. בנהוג שבועלם מלך בשר ודם נזר נזירה. רוצה מקיימה אינו רוצה אחרים מקיימין אותה. אבל הקביה אינו כן, אלא נזר נזירה ומקיימה תחלה. מה טעם? — ושטרו את משמרתו אני ה' (ויקרא כ"ב"ט) אני הוא ששמרתי מצותיה של תורה תחלה. אמר רבי סימן: מפני שיבה תקום והדרת פני זקן (שם י"ל"ב) אני הוא שקיימתי מצות עמידת זקן תחלה (שנאמר ואברהם עורנו עומד לפני ה' (בראשית י"ח"ב). והוא תיקון סופרים דהילל וה' עורנו עומד וכו' שהרי כתיב וירא אליו ה').

ב. וכן הוא אומר קדושים תהיו כי קדוש אני (ויקרא י"ב) אמר להם הקביה, היו קדושים כשם שאני קדוש בכל דבר. שנאמר ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש (שמות י"ד).

ג. וההיד מניד דבריו ליעקב (תהלים קמ"ד"ט) אלו הדברות. חוקיו ומשפטיו לישראל אלו המשפטים. לפי שאין מדותיו של הקביה כמדת בשר ודם: מדת בשר ודם מורה לאחרים לעשות והוא אינו עושה כלום, והקביה אינו כן, אלא מה שהוא עושה הוא אומר לישראל לעשות ולשטרו.

ד. מעשה ברבן גמליאל ורי יהושע ורי אליעזר בן עזריה ורבי עקיבא שהלכו לרומי ודרשו

הערות פרק כז

א. ירושלמי ר"ה פ"א. שם בכורים פי"ג. בשמיר פ"ל ובויקרא פ"ה אות ג. ב. שויט מזמור י"ד אות א. ובתנחומא קדושים אות ב. ג. שמיר פ"ל אות ט. ד. בשמיר שם. ועיין בכיר פ"א, ובמסיקתא רבתי פ"סקא כ"ג. תנחומא נשא אות לי"ג. ובילקוט בראשית רמז ס"ז. שמיר

אחת בשבוע, ואמרי לה פעם אחת ביובל, ואמרי לה פעם אחת בעולם; וישראל מזכירין את ה' אחר שתי תיבות, שנאמר (דברים רד) שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד! ומלאכי השרת אין מזכירין את השם אלא לאחר שלש תיבות, כדכתיב (ישעיה רג) קדוש קדוש קדוש ה' צבאות, ואין מלאכי השרת אומרים שירה למעלה עד שיאמרו ישראל לסטה, שנאמר (איוב לחז) ברוך יחד כוכבי בוקר, והדר ויריעו כל בני אלהים.

כה, הדיד ואתה קדוש יושב תהלות ישראל (תהלים כבד) ר' שמואל בר חנינא אמר כל קילום וקילום שישאל מקלסין להקביה, כבודו יושב ביניהם, שנאמר ואתה קדוש וכו'.

כו, ואף מתים שהחיה יחוקאל עמדו על רגליהם ואמרו שירה, מה שירה אמרו? ה' סמית בצדק ומחיה ברחמים, ר' יהושע אומר שירה זו אמרו (שמואל א, ב) ה' סמית ומחיה מוריד שאול ויעל.

כז, ועתידין כל הנביאים כולם אומרים שירה בקול אחד, שנאמר (ישעיה נבד) קול צופר נשאו קול יחדיו ירננו.

כח, וזה מה שדרש ר' שבתאי: ועלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם (תהלים קמט) מרגנין ומקלסין ומרומטין אותו, שנאמר רוסמות אל בנרוגם, אמר להם הקב"ה: אעפ"י שקלסתם אותי ובכנורות, אינו ערב לפני אלא בנרוגם, אוי להם לרשעים! מה הם שומעים באזניהם- אמר הקב"ה לא יקלמו אותי הרשעים בנרוגם, למה? שריחם רע, שנאמר קבר פתוח נרוגם לשונם יחליקון (תהלים ה"ז), אבל הצדיקים קלוסן ערב לפני ביותר, שנאמר כי קולך ערב ומראך נאוה (שה"ש ב"ד), וכתיב יערב עליו שיחי (תהלים קר"ד), לכך נאמר רוסמות אל בנרוגם.

כט, כמי מדבר הכתוב מה שאמר החכמה תעוז לחכם (קהלת ז"ט) זה דוד, מעשרה שליטים, אלו עשרה בני אדם שאמרו ספר תהלים, ואלו הן: אדם, ומלכי צדק, ואברהם, ומשה, ודוד, ושלמה, ואסף ושלשה בני קרח, רב הונא בשם ר' אחא אמר אעפ"י שנאמרו ע"י עשרה לא נאמר אלא ע"י דוד מלך ישראל, משל לחבורה של כווסקין שהיתה מבקשת לומר הימנון למלך; אמר להם: כולכם זמרים, כולכם משובחים, כולכם ראוי לומר הימנון למלך, אלא איש פלוני יאמר על ידי כולכם, למה? שכולו ערב יותר מכולכם, הדא היא דכתיב ונעים זמירות ישראל (שיב, כניא) מי נעים זמירותיהן של ישראל? - דוד בן ישי, אבנינום, מהו אומר בסוף תהלים? - כלו תשלות דוד בן ישי (תהלים ע"ב-כ), וכשם שאמרוהו עשרה בני אדם כך נאמר בעשרה מיני זמר: בניצוח, בנינון, במזמור, בשיר, בהלל, בתפלה, בברכה, בהודאה, בהללורה, באשרי, ונדול מכולם הללויה, שכולל שם ושבה בתיבה אחת.

ועוד

הערות

כה, ש"ש מזמור כב אות יט, בילקוט תהלים רמז תרפ"ה, פסיקתא דריב פסקא החדש, בביר פטיח אות ז, ובחזית פ"ב, כ"ו, מנהדרין צב, ע"ב, כ"ז, שם צ"א, ע"ב, כח, ש"ש מזמור קמ"ט אות ח, כ"ט, ש"ש מזמור א' אות ו"א, בקהיר פ"ז אות ד, ועיין בגמרא ביב דף י"ד, ע"ב, בחזית פ"ד אות ד, בבלי פסחים דף ק"י ע"א, ובירושלמי סוכה פ"ג ה"י, בילקוט תהלים רמז תר"יב.

ש"ש

יח. ועוד כתיב במקהלות ברכו אלהים ה' ממקור ישראל (תהלים סח-כו). היה רבי מאיר אומר מנין שאפילו עוברים שבמעו אמן אסרו שירה על הים? שנאמר במקהלות ברכו וכו'.

יט. וכן הוא אומר לך יום אף לך לילה (תהלים עד-טז) לך היום מקלם, ולך הלילה מקלם. בשעה שאתה עישה לנו נסים ביום אנו אומרים לפניך שירה, ביום, ובשעה שאתה עושה לנו נסים בלילה אנו אומרים לפניך שירה בלילה. לך נאה לומר שירה ביום, ולך נאה לומר שירה בלילה.

כ. מאי דכתיב אחור וקדם צרתני ונוי (תהלים קל-ד) איר נחמן, אחור לכל המעשים וקדם לכל עונשין, אפר רבי שמואל אף בקילום אינו בא אלא באחרונה. הדא הוא דכתיב (שם קסח-א) הללו את ה' סן השמים ונוי, ואומר כל הפרשה, ואחר כך הללו את ה' סן הארץ ונוי, ואומר כל הפרשה, ואחר כך אומר מלכי ארץ וכל לאומים בחורים וגם בתולות.

כא. אמאי דכתיב הללו את ה' סן הארץ, שנם הארץ אומרת שירה, ומצינו מה שדרשו חכמינו דל: ננאי הוא לחזקיה וסייעתו שלא אסרו שירה עד שפתחה הארץ ואסרה שירה. שנאמר (ישעיה כד-טז) מכנף הארץ זמירות שמענו.

כב. והמלאכים מקלמים להקביה ביום בקדוש ובלילה בברוך.

כג. ויש מקום ברקיע שבו כיתות של מלאכי השרת שאומרות שירה בלילה וחשות ביום מפני כבודן של ישראל, שנאמר (תהלים ס"ב, ט) יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי וכו'.

כד. ובשעה שלחם יעקב עם המלאך מה כתיב שם!— ויאמר שלחני כי עלה השחר (בראשית לב כג). אפר לו נגב אתה או קביוסטוס אתה שטתיירא סן השחר? אפר לו מלאך אני, ומיום שנבראתי לא הניע זמני לומר שירה עד עכשו. שלש כתות של מלאכי השרת אומרות שירה בכל יום, אחת אומרת קדוש, ואחת אומרת קדוש, ואחת אומרת קדוש, ואחת אומרת קדוש ה' צבאות! מתיביה, חביבין ישראל לפני הקביה יותר ממלאכי השרת, שישראל אומרים שירה בכל שעה, ומלאכי השרת אין אומרים שירה אלא פעם אחת ביום, ואמרי לה פעם אחת בשבת, ואמרי לה פעם אחת בחדש, ואמרי לה פעם אחת בשנה, ואמרי לה פעם אחת

הערות

יח. כתובות דף ז, ע"ב. ובשויט במקהלות וכו' אלו הולדים, ממקור ישראל אלו עוברין שבמעו אמן. מלמד שכל איזא היה מראה באצבעו כנגד שכינה ואמר זה אלי ואנוהו. ובמכילתא בשלח ר' יוסי הגלילי אומר הרי הוא אומר מפי עוללים ויונקים וכו' מפי עוללים אלו שבמעו אמן וכו' ויונקים אלו שיונקים משדי אמן וכו' רבי אומר עוללים אלו עוללים שבחוץ וכו' ויונקים אלו שעל שדי אמן וכו' אלו ואלו פתחו פיהם ואמרו שירה לפני המקום שנאי אשירה לה' וכו'. ובבבלי עיין מכילתא כל פרשת השירה ובמס' פסח דף ל"ע"ב ע"ש הגירסא. יט. ביר פ"ו אות ב', ילקוט נביאים רמז ס"ו ובמדרש תהלים מזמור ד. כ. ביר פ"ה אות א. ועיין בברכות דף ס"א ועירוובין דף י"ח, בויקרי פייד ובתנחומא תזריע, מדרש תהלים מזמור קליט, בילקוט תזריע רמז תקיטז ובילקוט תהלים רמז תתפ"ו. כא. מנהדרין דף צד, ע"א ככ. שויט מזמור י"ט אות ז. כג. חגיגה דף י"ב, ע"ב. כד. חולין דף צ"א, ע"ב שויט

ר' ישמעאל זה עוף ששוכן על האילנות, שקילוסו של הקביה עולה משם, שנאמר מבין עפאים יתנו קול.

יב. אמר ר' אייבו למלך שמלך תחילה, עמד לניון אחד אשר לו הימנון, נתן לו המלך פרוקפו (נדולה וכבוד) שאינה זזה ממנו לעולם, כך כיון שמלך הקביה בעולמו אמרו המים תחילה הימנון שנאמר מקולות מים רבים, אמר להם הקביה: חייך שאני נותן לך פרוקפו, שנאמר יסר ארץ על מבוניה בל תמוט עולם ועד (תהלים קד-ה).

יג. אמר ר' ברכיה בשם ר' עזאי קולו של הקביה היה מטטור לפניהם, שנאמר קול ה' על המים (תהלים כט-ג).

יד. אמאי דכתיב מקולות מים רבים אדירים משברי ים (תהלים צנד) מעשה באדרינוס קיסר שביקש לעמוד על סופו של אדריאס (דאם אדריאטישע מעער-ובילקוס תהלים אוקיינוס), נטל חבלים והיה משלשל שלש שנים ומחצה, שמע בת קול שאמרה, כלה אדריאנוס!— עוד בקש לשמוע מה העים מקלסין להקיבה, ועשה תיבות של זכוכית ונתן בני אדם לתוכן, ושלשלן לאוקיינוס, ועלו ואמרו כך שמענו אוקיינוס מקלם להקביה: אדיר במרום ה'! (תהלים צנ-ז).

טו. איר לוי: המים היו אופרים אלו לאלו נלך ונעשה קילוסין להקביה, ההיד (תהלים צנ-ז) נשאו נהרות ה', נשאו נהרות קולם וני.

טז. כתיב בתהלים (תהלים קד-ז) מן נערתך ינוסון מקול רעסך יחפונך רבי ברכיה בשם רבי אבא בר אמי אמר יעשה מדה למים, והיך מה דאת אמר (זכדיה א-טו) וקו ינטה על ירושלים, רבי אבא בר כהנא בשם רבי לוי אמר: אמר הקביה יקוולי המים מה שאני עתיד לעשות בהם, משל למלך שבנה פלטרין והושיב בתוכה אלמים, והיו משכימין ושואלים בשלומו של מלך ברטיזה, ובאצבע ובמנוליק, אמר המלך אלו היו פקחין על אחת כמה וכמה-אתמדה! הושיב בה המלך דיורין פקחין, עמדו והחזיקו בשלטין, אמרו אין פלטין זו של מלך, שלנו הוא, אמר המלך תחזיר פלטין לכמו שהייתה, כך מתחלת ברייתן של עולם לא היה קילוסו של הקביה עולה אלא מן המים, הדא הוא דכתיב (תהלים צנד) מקולות מים רבים אדירים משברי ים, ומה היו אומדין? אדיר במרום ה', אמר הקביה ומה אם אלו שאין להם לא מה, ולא אמירה, ולא דיבור, והרי הן מקלסין אותי, כשאבא אדם על אחת כמה וכמהן עמד דור המבול ומרד בו עמד דור אנוש ומרד בו, דור הפלגה ומרד בו, אמר הקביה יפנו אלו ויעמדו ויבואו אותן שישבו בהן מקודם.

יז. וזהו שאמר הכתוב (תהלים מה-א) משכיל שיר ידירות-משמע ידירים של הקביה, לך נאמר שיר ידירות, ומלמדים לומר שירה לפני הקביה, שנאמר וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך (ישעיה נד-ג).

ועוד

הערות

יב. ב"ר פייב, מויט מומור ציג אות ב, יג. שויט שם אות ה', בביר שם אות ד', יד. שויט שם אות ו' ומובא בילקוט רמז תתי-טה, טז. ב"ר פיה אות ג, טז. שם, שם אות א' וסכיה, בשמיר פטיה, בילקוט תהלים רמז תתמח ואיכה רבתי פ"א אות פ', ובביר פכיה אות ב, יז. שויט מומור לה אות ב.

כתובות

בתורה (תהלים קמדו). דיא למענהו. לענות שבחו. להעיד אלהותו. למענהו-לקלומו. שהכל מקלסים אותו על פעולתו. וכל מעשיו מקלסים אותו. השמים יש לו מה לפני הקביה. שנאמר השמים מספרים כבוד אל (תהלים יט"ב).

ז. אמר ישעיה הנביא רנו שמים כי עשה הי' (ישעיה מ"ד-כג). אמרו לו אף אני מקלסים-השמים מספרים כבוד. אל משל למלך שהיו לו מדינות הרבה. והיתה כל אחת ואחת אומרת כך וכך זהב יש למלך. כך וכך כסף ומעילים ועבדים ושפחות יש לו למלך. כך וכך אבנים טובות ומרגליות יש לו למלך. והיה שם זקן אחד פקח. אמר להם וסנין אתם יודעים. ואתם רחוקים ממנו כמה פרסאות? אלא מדינה שהוא דר בה. היא נאה לומר עושרו ושבחו של מלך. לפי שהיא יודעת עושרו וכבודו. כך אמר דוד הארץ וכל (אשר) מה שיש בה אינן יכולין לספר שבחו של הקביה. ומי יכול לספר שבחו?—השמים מספרים כבוד אל.

ח. דיא השמים מספרים כבוד אל נאמר רי' יעקב בר זבדין משל לגבור שנכנס למדינה. ולא היו יודעין נבורתו. אמר להם פקח אחד. מאכנא רהוא מתגושש בה אתם יודעין כח נבורתו. כך מן השמים אנו למדין כחו של הקביה. אמר רי' פנחס הכהן בר חמא ממה שהשמים מורידין נשמים והארץ מגדלת. והבריות אוכלין ומקלסין להקביה. לפיכך השמים מספרים כבוד אל.

ט. מאי דכתיב הללו את הי' מן הארץ תנינים וכל תהומות וכו' (תהלים קמח"ו) אמר ישעיה כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו (ישעיה מ"ג). לא ברא הקביה את האדם אלא לכבודו. וכדיא כל פעל הי' למענהו ונו' (משלי ט"ד). בראן להיות מקלסין וקלסוהו. שנאמר השמים מספרים כבוד אל. וכשם שהשמים וכל אשר בהם מקלסין אותו. כך הארץ וכל אשר בה מקלסין אותו. שנאמר הללו את הי' מן הארץ וכו'. הכל מקלסין את המלך. ומי מקלס אותו תחלה? בני פלטרין ואחיכ בני המדינה. לכך נאמר הללו את הי' מן השמים ונו' לאחר שקלסוהו בשמים. ומי מקלס תחלה? מי שהוא גדול מחבורו. ומי הם הגדולים? אלו התנינים. שנאמר ויברא אלהים את התנינים הגדולים (בראשית א"ב). לפיכך הם מקלסין תחלה. שנאמר תנינים וכל תהומות. וכמה תהומות הן לא נתפרשו. וכדיא באין תהומות חוללתי (משלי ח"ב). וכתיב תהומות יכסימו (שמות ט"ד). ועד עכשו אין אדם יודע כמה הם עד שאמרו בני קרח תהום אל תהום וכו' לכך נאמר תנינים וכל תהומות—כלם יהללו את שם הי'!

י. וכן ההרים וכל נבעות עץ פרי וכל ארזים וכו' (תהלים קמט"ט). אמר דוד הכל מקלסין להקביה. אילו האדם לא ירצה להודות לבוראו. רמש וצפור כנף מודה לו. ואינה כבוד לו?—וכן הוא אומר תכבדני חית השדה (ישעיה מ"ג). לכך נאמר החיה וכל בהמה וכו'.

יא. הדיד עליהם עוף-השמים ישכון מבין עפאים יתגדקול (תהלים ק"ד) אמר

ר'

הערות

ז. שויט מזמור י"ט אות נ' ובילקוט תהלים שם. ח. בילקוט שם ובשויט שם אות נ'. ט. שויט מזמור קמ"ח אות ה'. י. שם מזמור קי"ט אות א. יא. שם מזמור ק"ד אות ט' ובילקוט תהלים רמז תתס"ב.

פרק כו

וכו לא סימנים

הַרְנִינוּ לַאלֹהִים

א. בחמישי מהו אומר? — (תהלים פא-ב) הרנינו לאלהים עוזנו הריעו לאלהי יעקב על שום שברא עופות ודגים לשבח לשמו.

ב. והכל מרננים לפניו שמים וארץ, שמש וירח והכוכבים ומלאכים. שנאמר הללו את ה' מן השמים והללוהו במרומים, הללוהו כל מלאכיו וגוי הללוהו שמש וירח וגו' (תהלים קמחא-ב, ג). אעפ"י שהכל מרננים לפניו, ריגון של צדיקים ושל ישרים ותמימים נאה לפניו. שנאמר רננו צדיקים בה' לישרים נאווה תהלה (תהלים לגא). (ושיה: נפת תסופנה שפתותיך (שהיש דרייא) אמר הקביה: אוהב אני לשמוע קולך. בין מרננה בין מהללה אל תמנע קולך. למה? כי קולך ערב (שהיש בידר).

ג. כך נזר הקביה שיהיו השמים מקלסין אותו. שנאמר (תהלים יטב) השמים מספרים כבוד אל. (עמד משה ושיתקן, שנאמר (דברים לבא) האזינו השמים ואדברה וגו'). כך נזר הקביה על השמש ועל הירח שיהיו מקלסין אותו. שנאמר (תהלים קיג) מסורה שמש עד מבואו מהלל שם ה'. מהלל כתיב. (עמד יהושע תלמידו ושיתקן, שנאמר (יהושע ייג) שמש בנבעון דום וירח בעמק אילון).

ד. ד"א האזינו השמים א"ר יהושע דסיכנין, מכאן אתה למד שיש לשמים פה ולב ואוזן, פה מנין? דכתיב (תהלים יטב) השמים מספרים כבוד אל.

ה. ורוח הקודש צווחת מסורה שמש ועד מבואו (מלאכי אי"א) משעה שהשמש זורח עד שהוא שוקע, אין קילוסו של הקביה פוסק מפיו. שנאמר מסורה שמש עד מבואו מהלל שם ה' (תהלים קיג). וכן אתה מוצא בשעה שעשה יהושע מלחמה בנבעון מה כתיב שם? אז ידבר יהושע לה' וגוי שמש בנבעון דום (יהושע ייב) בקש יהושע לשתק את החמה לא אמר לו שמש בנבעון עמוד, אלא דום, למה אמר דום? שכל שעה שהוא הולך הוא מקלס להקביה, וכל זמן שהוא מקלס יש בו כח להלוך, א"ל השמש ליהושע, וכך אתה נזר עלי שאדום? א"ל: הן, א"ל, ומי יאמר קילוסו של הקביה? א"ל דום אתה ואני אומר קילוסו של הקביה, שנאמר אז ידבר יהושע (שם), ואין אז אלא שירה, שנאמר אז ישיר משה (שמות טרא).

ו. זהו שאמר הכתוב כל מעל ה' למענהו (משלי טזד) לקילוסו, שנאמר ענו לה' בתודה

הערות פרק כו

א. ר"ה דף לא ע"א. ב. שויט מזמור ליג אות א'. בילקוט תהלים רמז תשיב ובילקוט שמיני רמז תקב"ד. ג. קהיר עיג ידעתי כי כל בדביר פ"י אות ב. ד. דביר שם אות ד. ה. תנחומא אחרי אות י"ד, מובא בילקוט יהושע רמז כ"ב ובילקוט מלאכי רמז תכפ"ז. ו. שויט מזמור י"ט אות א. ומובא בילקוט תהלים רמז תרע"ב.

בסוף העולם ומלאך אחד עומד בסוף העולם ומקלעין נשמתן זה לזה. שנאמר (שם) ואת נפש אויבך יקלענה בתוך כף הקלע. אמר ליה רבה לרב נחמן, של בינונים מאי? איכא שכיבנא לא אמרי לכו האי מילתא-הכי אמר שמואל אלו ואלו לדומה נמסרין, הללו יש להם מנוח והללו אין להם מנוח.

כג. אמר ליה אנטונינוס לרבי: גוף ונשמה יכולין לפטור עצמן מן הדין, כיצד? גוף אוסר נשמה חטאת, שמיום שפירשה ממני הריני מיטל כאבן דומס בקבר ונשמה אומרת גוף חטא שמיום שפירשתני ממני הריני פורחת באויר כצפור. איל אמשול לך משל למה הרבר דומה למלך בשר ודם שהיה לו סדרם נאה והיה בו בכורות נאות, והושיב בו שני שומרים, אחד חניר ואחד סומא. איל חניר לסומא, בכורות נאות אני רואה בפרדם, בא זהרכיבני ונביאם לאכלם, רכב חניר על גב סומא והביאום, לימים בא בעל הפרדם, אמר להן בכורות נאות היכן הן? איל חניר כלום יש לי רגלים להלוך בהן? אמר לו סומא כלום יש לי עינים לראות?— מה עשה? הרכיב חניר עיני סומא ודן אותם כאחד. שנאמר (תהלים נד) יקרא אל השמים מעל, ועל הארץ לדין עמו.— יקרא אל השמים מעל זו נשמה, ואל הארץ לדין עמו זו הגוף.

כד. אמר רבי יוסי אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף, שנאמר (ישעיה נדטז) כי רוח מלפני יעמוף ונשמות אני עשיתי.

כה. דרשו חכמים על הפסוק ואצלתי מן הרוח אשר עליך (במדבר יאיו) כך אמר הקביה למשה כשאמרת לא אוכל אנכי לבדי לשאת (דברים אט), אמר לו הקביה אני נתתי בך רוח ודעת לפרנס את בני ולא הייתי מבקש אחר כדי שתתיחד אתה באותה גדולה, ואתה מבקש אחר-תדע שמשלי אינן נוטלין כלום, אלא ואצלתי מן הרוח אשר עליך, ואעפייכ משה לא חסר כלום, שלסוף ארבעים שנה אמר לו (במדבר כדוה) קח לך את יהושע בן נון ונתתה מהודך עליו, מה כתיב? (דברים לדט) ויהושע בן נון מלא רוח חכמה כי מסך משה את ידו עליו.

כו. ובשעה שנפטר משה רבינו עליו השלום מן העולם נטלה הקביה נשמתו של משה וננזה תחת כסא הכבוד, שנאמר (שיא, כהכט) והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים, וכשנטלה לא נטלה אלא בנשיקה, שנאמר (דברים לדוה) על פי ה'.

הערות

דף קניבו, ע"ב. כג. מנהררין דף צא, ע"א. כד. נדה דף י"ג, ע"ב. כה. במיר פסיו סימי כ"ה. ועיין ספרי בהעלותך פיסקא א"צג. כו. אבות דר' נתן פרק י"ב.

יז. דרש רבי שמלאי: למה הולך דומה במעי אמו? לפנקם וכו'. וכיון שיצא לאויר העולם נפתח המתים ונפתח הפתוח. שאלמלא כן אין יכול להחיות אפילו שעה אחת. ונר דלוק לו על ראשו, וצופה ומביט מסוף העולם ועד סופו שנאמר (איוב כט"ג) בהלו נרו עלי ראשי לאורו אלך חשך. ואל תתמה, שהרי אדם ישן כאן ורואה חלום באסמיה וכו' ומלמדין אותו כל התורה כולה, שנאמר (משלי י"ד) ויורני ויאמר לי יתסך דברי לבך, שמור מצותי וחיה, ואומר (איוב כ"ד) בסוד אלוה עלי אהלי וכו'. ואינו יוצא עד שמשביעין אותו וכו' ומה היא השבועה שמשביעין אותו? תהי צדיק ואל תהי רשע, ואפילו כל העולם כולו אוסרים לך צדיק אתה, היה בעיניך כרשע, והני יודע שהקביה טהור, ומשרתיו טהורים, ונשמה שנתן כך טהורה היא, אם אתה משמרה כטהרה מוטב, ואם לאו הריני נוטל מסך.

יח. תירד ניתנה בארבעים, ונשמה נוצרה בארבעים, כל המשמר תורתו נשמטו משמרתו, וכל שאינו שמר את התורה אין נשמטו משמרתו.

יט. סיד הולך אל דרום וסוכב אל צפון וכו' (קהלת א'ו), הולך אל דרום ביום, וסוכב אל צפון בלילה, סוכב סוכב הולך הרוח ועל סביבותיו שב הרוח אלו פני מזרח ומערב, ועל סביבותיו שב הרוח-איר יהושע בן חנניה: הרוח הזה בשעה שהוא יוצא בעולם, הקביה מחשלו בהרים ומשברו בנבעות ואומר לו תן דעתך שלא תזיק לבריותי, ומה טעם? (ישעיה נד"ט) כי רוח מלפני יעטוף משלחי ליה, היך כמה דאת אמר (יונה ב"ת) בהתעטף עלי נפשי, כל כך למה? — בשביל וגשמות אני עשיתי.

כ. ועוד אמר קהלת מי יודע רוח בני האדם וגו' (קהלת ג"א), תני: אחת נשמטן של צדיקים ואחת נשמטן של רשעים כולם עולות למרום, אלא שנשמותיהן של צדיקים הן נתונות באוצר, ונשמותיהן של רשעים מטורפות בארץ. שאמרה אביניל לדוד ברוח הקודש (שמואל א', כ"ה) והיתה נפש אדני צרורה בצרור החיים, יכול אף של רשעים כן, תיל ואת נפש אויבך יקלענה בתוך כף הקלע.

כא. מטרונא שאלה לרי יוסי בן חלפתא אמרה לו, מה הוא דין דכתיב ומי יודע רוח בני האדם העולה היא למעלה? אמר לה אלו נשמותיהן של צדיקים שהם נתונות באוצר שכן אביניל אמרה לדוד ברוח הקודש, והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים וגו' יכול אף של רשעים כן, תיל ואת נפש אויבך יקלענה בתוך כף הקלע, אמרה ליה ומהו דין דכתיב ורוח הבהמה היוורת היא למטה לארץ? א"ל אלו הן נשמותיהן של רשעים שהן יורדות לניהנם למטה, שנאמר (יחזקאל לא"ט) ביום רדתו שאולה האבלתי כסיתי עליו את תהום וכו'.

כב. תניא: ר' אלעזר אומר נשמטן של צדיקים ננוזות תחת כסא הכבוד, שנאמר (שי"א, כ"ה) והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים ושל רשעים וזממות והולכות, ומלאך אחד עומד בסוף

הערות

פרה ייד סימן ה'. יז. נדה דף ל' ע"ב. יח. מנחות דף צ"ט, ע"ב. יט. קהיר פ"א, וביבא דף לח, ע"א. בקדושין דף ע"ב, ע"א. ביר פניח, סדרש שמואל פרשה ה', ילקוט חיי שרה רמז ק"ב ובילקוט יהושע רמז כ"ה, בילקוט שמואל רמז צ"ז. כ. קהיר פ"ג ובילקוט שמואל א' רמז קל"ד. כא. קהיר שם, ועיין ספרי פרשה נשא פסוק ט', כ"ב. בבלי שבת דף

בתוך מלשין שלו אלא חוצה לו, צא מפלטרין שלו ותעשה אלוה. השמים והארץ הוא בראן צא לך מהן ותעשה אלוה. והשני אמר לי: אין אתה יכול שכבר אמר לנביאיו כדנה תאמרן להוים, אלהיא די שמיא וארקא לא עבדו, יאבדו מארעא ונני נירמיה ייאו. והשלישי אמר לו בבקשה מסך עמוד לי בשעה זו. אמר לו מהו? אמר ספינה יש לי חוץ משלשה מילין והא מיטרפת בים וכל אוסיא שלי בתוכה. אמר אדרינום משלח אני לניונות וספינות לשם ואתה מצילה. אמר לו, מאריו למה אתה מטריח לניונותיך לשם? רוח קיסעא שנר לשם ואתה מצילה. אמר לו, מנין יש לי רוח לשנר לשם? אמר לו, רוח אי אתה יכול לעשות והאיך תעשה אלוה? וכתוב כה אמר האל ה' בורא השמים ונוטיהם, רוקע הארץ וצאצאיה, נותן נשמה לעם עליה ורוח דהולכים בה (ישעיה מביה). נכנס לביתו ועוף אמרה לו אשתו, הללו הטעו אותך שאתה מלך ונבור עשיר, והכל בידך. אני אומרת לך דבר אחד יפה מכלם- תן לו סקרוננו ותעשה אלוה. אמר לה מה, ומהו סקרוננו? אמרה לו הנפש. אמר לה אם תצא נפשי מה אעשה? אמר לו, הנפש שבך אין אתה שולט, דכתיב אין אדם שליט ברוח (קהלת דחה), ואיך תוכל לעשות אלוה?

י"ד. רבי תנחומא פתח: כי גדול אתה ועושה נפלאות (תהלים פ"ו), אמר רבי תנחומא בשם ר' חייא: הגוד הזה אם יש בו נקב כחודה של מחט כל רוחו יוצא מסנו, והאדם הזה עשוי מחלין סחלין, נקבים נכבים, ואין רוחו יוצאה מסנו, מי עשה כן? אתה אלהים לבדך.

ט"ו. המשה שמות נקראו לה: נפש, רוח, נשמה, יחידה, חיה, נפשוו הדם, שנאמר (דברים יב-כג) כי הדם הוא הנפש, רוח שהיא עולה ויורדת, שנאמר מי יודע רוח בני האדם העולה היא למעלה, נשמהו האוסיא, דברייא אפרין האופיתא שבא, חיה-שכל האברים מתים והיא חיה בנוף, יחידה-שכל האברים משנים שנים, והיא יחידה בנוף ההיד (איוב ל"ד-ל"ד) אם ישים אליו לבו רוחו ונשמתו אליו יאסוף, רבי יהושע בר נחמיה ורבנן: רבי יהושע בר נחמיה אומר, אם ישים אלהים לבו על האדם הזה, רוחו כבר היה בידו (שנאמר) ונשמתו אליו יאסוף בנופו כבר ינוע כל אדם, אלא בשעה שאדם ישן, נשמה מחמסת את הגוף שלא יצטנן וימות, רבנן אומרים אם ישים אלהים לבו אל האדם הזה רוחו כבר היה בידו, ונשמתו אליו יאסוף למעלה, כבר ינוע כל אדם יחד, אלא בשעה שאדם ישן נשמה מחמסת הגוף שלא יצטנן וימות, ההיד (משלי כ"ב) נר ה' נשמת אדם.

ט"ז. וכן אמר רוד: אליך ה' נפשי אשא (תהלים כה"ב) - זהו שאמר הכתוב בידך אפקיד רוחי וכי (תהלים לא"ו) אמר ר' אלכסנדר, בשר ודם מסקידין בידו חדשים ושוהין אצלו, והוא מחזירן בלויים וישנים, אבל הקביה מסקידין בידו בלויין ושחוקין והוא מחזירן חדשים, תדע לך שהוא כן, שהרי הפועל הוא עושה מלאכה כל היום, ונפשו ינועה עליו עליו ושחוקה, וכשהוא ישן הוא ינע ומשלים נפשו ונפקדת ביד הקביה, ולשחרית הוא חוזרת לנופו בריה חדשה, שנאמר חדשים לבקרים רבה אמונתך (איכה ג"ב).

דרש

הערות

י"ד. ביר פ"א ובילקוט הסכרי לישעיה מד, כד, בילקוט תהלים רמז תתלה-ודלא כנירסת התוסי שלהי ברכות נוד מלא יין עיי"ש. ט"ו. ביר פ"ד אות ט ובדביר פרשה נ. ט"ז. שויט מזמור' כה אות ב' ופל המאמר בילקוט תהלים רמז תשיב ועיין במאמרנו פרק

כלי יוצר אין להם תקנה מאי טעמא? כלי זכוכית נעשה בנפיחה לכך יש בשבריו תקנה אבל כלי יוצר שאינו נעשה בנפיחה אין לו תקנה. א"ל, השמע לאוניד מה שאתה מוציא מסיד! ומה נפיחתו של אדם יש לו תקנה שנברא מעפר, נפיחתו של הקביה לא כל שכן! ואדם נברא בנפיחתו של הקביה, שנאמר ויפח באפיו נשמת חיים, — מהו נשמת? מלמד על כל נשימה שאדם עושה חייב לקלם לבוראו. שנאמר כל הנשמה תהלל יה (תהלים קנ"ז).

ז. דיא ויפח באפיו נשמת רוח חיים: מלמד שהעמידו (הקביה) גולם מן הארץ ועד הרכיע, וזרק בו את הנשמה. לפי שבעוה"ז בנפיחה לסיכך מת, אבל לעתיד בנתינה. שנאמר (יחזקאל לד"ד) ונתתי רוחי בכם וחייתם.

ה. וכן על מה שאמר הכתוב ויאמר ה' לא ידון רוחי באדם (בראשית ר"ג). אמר ר' חייא בר אבא, מאי לא ידון? איני מסלא רוחי בהן, בשעה שאני מסלא רוחי באדם. לפי שבעוה"ז היא נבזקת באחד מאבריו של אדם, אבל לעתיד לבא היא נבזקת בכל הגוף. הדא היא דכתוב ואת רוחי אתן בקרבכם (יחזקאל ל"ז).

ט. דיא ויאמר ה' לא ידון רוחי באדם: אמר ר' ישמעאל ברבי יוסי איני נותן רוחי בהם בשעה שאני נותן מתן שחרן של צדיקים לעתיד לבא. שנאמר (יחזקאל ל"ז) ואת רוחי אתן בקרבכם.

י. אמר רבי יהודה בר אלעי מהו לא ידון רוחי עוד? אין הרוחות הללו נידונות לפני לעולם, ר' הונא בשם רב אחא אמר: בשעה שאני מחזיר הרוח לנרנה איני מחזיר רוחן לנרניהן.

יא. אמר ר' יהושע בן נחמיה: איני דן רוחן בעצמן שביו הן, אלא הרי אני סביא עליהם מיעוט שנים שקצבתי עליהם בעוה"ז ואח"כ אני משנמן ביסורין.

יב. דיא לא ידון רוחי באדם לעולם: אמר ר"ל, אמר הקביה - איני בורא עוד נפש לאדם, שנאמר לא ידון רוחי באדם. ר' יוחנן אמר, מהו לא ידון? כשיעלו נפשותיהם אצלי, איני מחזירן להם, כענין שנאמר ויאמר ה' למלאך וישב חרבו אל נרנה (דה"א, כא"ז).

יג. אדרינום מלך אדום כשכיבש את העולם הלך לרומי אמר לבני פלטרין שלו, מבקש אני שתעשוני אלוה. אמרו לו עדיין לא שלטת בעירו ובביתו, הלך והחריב את בית המקדש וחזר לרומי, אמר להם כבר החרבתי עירו ושרפתי היכלו והגלית עמו, עשו אותו אלוה. אמר ברכיה שלשה פילוסופין היו לו שם, הראשון אמר לו אין אדם מורד למלך בתוך

הערות

לשון בכיר פ"ד אות ד. ועיין מדרש תהלים מזמור ב. בילקוט תהלים רמז תרכ"א ובתלמוד סנהדרין דף צ"א. ע"א. ז. תדיבא זוטא פרק ב. ובב"ר פ"ד ס"י י"ח. ועיין ילקוט יחזקאל רמז שצ"ה. ח. מדינ למי'הרשיו שעכטער נ"י פ"ו פ"ג. ועיין ב"ר פ"ו ס"י וע"ע סנהדרין ק"ח. ע"א. וברושלמי שם כ"ט. ע"ב. ותוספתא שם פ"ג. ט. ירושלמי פרק חלק ובב"ר פ"ו אות ו. י. ב"ר פ"ו ס"ו ועיין קה"ר פ"א. במדרש תהלים מזמור י"ח. בילקוט ישעיה רמז ש"ב. ילקוט מלאכי רמז תקצ"ב. בסנהדרין שם וכן בירושלמי. י"א. ב"ר שם. אבות ד"י נתן פרק ל"ב ובילקוט רמז מ"ד. י"ב. תנחומא בראשית ס"ו, ובב"ר שם. י"ג. ילקוט המכירי לישעיה מ"בד"ה, בשם התנחומא.

וכשאני מסתלק מהם, בבקשה מסך מנה עליהם מנהיג שהיא סובלן לכל אחד ואחד כפי דעתו. שנאמר יפקוד ה' אלהי הרוחות לכל בשר וגוי הרוח אינו אוסר אלא הרוחות (לכל אויב כפי דעתו!).

ב. הלכה: אם ראה הרבה אוכלוסין של בני אדם אומר באי אלהינו מלך העולם חכם הרזים. כשם שאין פרצופותיהן דומין זה לזה כך אין דעתן שוה זה לזה. אלא כל אחד ואחד יש לו דעה בפני עצמו וכן הוא אוסר (איוב כח-כה) לעשות לרוח משקל-לרוחות של כל בריה ובריה.

ג. דיא יפקוד ה' אלהי הרוחות לכל בשר-מניד שכל הרוחות אין יוצאין אלא מלפניו. ר' אלעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר; מיסן יהא בירך שכל זמן שאדם נתון בחיים נפשו פקודה ביד קונה. שנאמר בידך אפקיד רוחי (תהלים לו ו); מת נותנה באוצר. שנאמר היתה; נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך (שיא. כה-כט). שומע אני בין צדיקים בין רשעים, תיל את נפש אויבך יקלענה בתוך כף הקלע (שם, שם).

ד. ובשעה שאמר הקב"ה למשה ואהרן הברדלו מתוך הערה הזאת וכו' מה כתיב שם? ויאמרו אל אלהי הרוחות לכל בשר וכו' וכי-כך אמרו לפניו: רבישע! מלך בשר והם שמרדה עליו מדינה ועמדו וקללו את המלך או שלוחיו, עשרה או עשרים מהם, משלח שם לניונותיו ועושה בהם אנדרלמוסא והורג הטובים עם הרעים, לפי שאינו מכיר בהם מי מרד ומי לא מרד, אתה יודע רוח של כל אחד ואחד מהם, לכך נאמר אלהי הרוחות לכל בשר.

ה. מאי דכתיב ויפח באפיו נשמת רוח חיים (בראשית ב"ז) אמר ר' יוחנן בשם ר' מאיר: הנשמה מסלאת את כל הגוף, וכשהוא ישן עולה למעלה ושואבת חיים מן מעלה. ר' לוי בשם ר' חנינא אמר: כשהוא ישן נשימה שהוא נוטל הנשמה חוזרת ואלמלא כן מת. הדיד אם ישום אליו לבו רוחו ונשמתו אליו יאסף (איוב לד-יד). ותדע כי הנשמה מסוזרת בכל האברים, שאילו דרה באבר אחד מיד מורחת ממנו.

ו. דיא ויפח באפיו: מעשה בחד מינא שהיה בשבכותיה דריביל. חכה אותו המין מן ר' יהושע בן לוי לשוללי ביה, חזא דהוי בכי. איל, אמאי קא בכית? איל להאי שופרא הקא בלי בעפרא. איל ולא חיי קא בכינא. איל מאי תרועם בשבט ברזל ככלי יוצר תנפצם (תהלים ב"ט). למה לא כתיב ככלי זכוכית? איל שהרי זכוכית יש להם תקנה, אבל כלי

הערות

מהר"ז בפירושו והוא באמת סוף סי' א' בשנוי לעזון, ובמ"ד במדבר פ"א סי' טו על הפסוק איש אשר רוח בו, לפי שאמר אלהי הרוחות שאתה מכיר רוח כאיזא מכל בריה ותמנה אדם שידע להלוח עם כאיזא מהם לפי דעתו, ובמ"ד שם סי' ב' הסננון כמו בילקוש המכירי ב. במ"ד שם, סי' ב. בתלמוד ברכות דף נח-ע"א, ובירושלמי ברכות סרק ט. ומהר"ז בפירושו מעיר לעיין בויקרא סי' י"ד סוף סי' א' באריכות ולא נמצא שם. ג. ספרי סי' פנחס פ"קא קליש טובא בילקוש המכירי לתהלים מזמור לא את ז. ד. במ"ד פ"ח סימין ע"יש ובתנחומא קרח סי' יט. ה. ביר פ"ד סי' ט. ברכות דף י"ו, ע"א. מדרש תהלים מזמור ק"ג: בשרש למהירשב מזמור צב. בויקרא פ"ד ופרקי דריא פ"ג. בתנחומא חיי שרה סי' ג. וביכי של התנחומא הנמצא באוצר הספרים של די ראספי קובץ 261 ונעתק למען מהירשב עיין מזה במבוא לתנחומא שהרפ"ס. ו. טובא במבוא לתנחומא הוצאת מהרשיב ובשנוי לשון

אדון לכל, לכך נאמר אני ה' והוא שמי (ישעיה מביח) הוא שמי שקרא לי אדם הראשון, מיד אמר להם הקב"ה: ראו מה חכמתו, ואתם אומרים מה אנוש כי תזכרנו ?

י"ג. רבנן אמרי לה בשם ר' חנינא בר אידו, ורבי פנחס ורבי חלקיה בשם רבי סימון אמרי, מאד הוא אדם ההיזי וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד

כ. ועוד דרשו ממעלתו של האדם על מלאכי השרת בפסוק או ישיר (שמות ט"א) בשעה שהיו ישראל חונים על הים באו מלאכי השרת וקלסו להקב"ה, ולא הניחן הקב"ה. שנאמר ולא קרב זה אל זה וגו' (שם י"ב), ואומר וקרא זה אל זה (ישעיה י"ג). כיון שעלו מן הים בקשו ישראל ומלאכי השרת לומר שירה, אמר ר' אבין הלוי, למה הרבר דומה ? למלך שירד למלחמה ונצח, ובאו בנו ועבדו ועטרה בידם ליתן בראשו של מלך, באו למלך ואמרו לו בנך ועבדך עומדים ועטרה בידם, מי יכנס תחלה ? אמר להם, שוטים שבעולם! עבדי קודם לבני ? וכנס בני תחלה. כך כיון שעלו ישראל מן הים באו ישראל ומלאכי השרת לומר שירה, אמר הקב"ה למלאכי השרת הניחו לישראל תחלה: או ישיר משה ובני ישראל, נמצאו הנשים ומלאכי השרת עומדים, מי יקלם תחלה ? אמר ר' חייא בר אבא, רב השלום עשה שלום ביניהם, שנאמר קדמו שרים אחר נוננים בתוך עלמות תופפות (תהלים ס"ב) קדמו שרים אלו ישראל, אחר נוננים אלו המלאכים, בתוך עלמות תופפות אלו הנשים אמר ר' לוי, השמים! לא אקבל הרבר הזה, אלא הנשים קילסו תחלה התחילו מהיש להתרעם לפני הקב"ה, אמרו לא דיינו שקדמו לנו האנשים אלא אף הנשים כן ? אמר להן הקב"ה חייכם כן הוא! אמר ר' חלבו בשם ר' שמואל בר נחמן ראה מה כתוב, ותשאני רוח ואשמע אחרי (יחזקאל ג"ב) מהו אחרי ? אחרי שקילסתי אני וחבירי, אחר כך הלכו מלאכי השרת ואמרו ברוך כבוד ה' ממקומו (שם).

הערות

תנחומא חקת אות י"ב ושמיני אות י"א. במיר חקת פייט אות ג'. בילקוט מלכים רמז קע"ח ובילקוט דהיא בהתחלתו בשם ב"ר, י"ג. ביר פ"ח סימן ה'. וסוף פ"ט, כ. תנחומא בשלה אות י"ג. בילקוט בשלה רמז רט"ו ובילקוט תהלים רמז תשיצ"ט, ובסכלתא. ועיין שמי"ר ס"ג אות ה'. ובילקוט תהלים ע"ה"פ קדמו שרים.

פרק כה

ובו כו סימנים

אל אלהי הרוחות.

א. מ"ד יפקוד ה' אלהי הרוחות לכל בשר (במדבר כ"ד) אמר משה לפני הקב"ה: רבישע! גלוי וידוע לפניך דעתן של כל אחד ואחד, ואין דעתן של בניך נדומין זה לזה. וכשאני

הערות פרק כה

א. ילקוט המכירי לישעיה ס"ה"א בשם התנחומא פנחס סי' י' ו"א וכן מביא מהרז"ו

טרשיאות ובבתי קרקסאות, מי שנתמנה עליהם הוא מורקן ושוטפן והן מעלין לו מזונות ולא עוד אלא שהוא מתגדל עם גדולי מלכות, אני שנבראתי בצלם ובדמות, דכתיב (בראשית א-כו) כי בצלם אלהים עשה את האדם על אחת כמה וכמה!

יד. וכן מצינו מה שדרש בן עזאי זה ספר תולדות אדם (בראשית ד-א) זה כלל גדול בתורה. רבי עקיבא אומר (ויקרא ישיח): ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה. — שלא תאמר הואיל ונתבויתי יתבוה חברי עמי. הואיל ונתקללתי יתקלל חברי עמי. איר תנחומא: אם עשית כן רע למי אתה מבזה-ברמות אלהים עשה אותי.

טו. ולזה אמר אינו בסוד אלוה עלי אהלי (איוב כס"ד) וכיון שבא (האדם) לאויר העולם, בא מלאך וספרו על פיו. ומה היא השבועה שמשביעין אותי? תהי צדיק! והוי יודע שהקביה טהור ומשרתיו טהורים ונשמה שנתן כך טהורה היא.

טז. שתי יצירות יצר הקביה את האדם. שנאמר ויצר ה' אלהים את האדם (בראשית ב-ז). יצירה מן התחתונים ויצירה מן העליונים. אמר הקביה: הרי אני בורא אותי בצלם ובדמות מן העליונים ופרה ורבה מן התחתונים.

יז. והו שאמר הכתוב שומך דם האדם באדם דמו ישפך (בראשית ט-ו) משל לאדם שקפח איקונין של מלך ועלה לביסה. אמר המלך לא קראת בדיוטנא שלי, שכל מי שנוגע באיקונין שלי הוא אבר, למה לא חסת על עצמך? — כך אם הרג אדם נפש מישראל כאלו הוא המעביר איקונין של מלך והוא נידון ואין לו חיים. שאדם נברא (בצלם) בדמות מלאכי השרת.

יח. ולא עוד אלא שאדם הזה עומד בחכמתו למעלה ממה"ש. אמר רבי מצינו בשלשה מקומות שהיו המלאכים מדיינין כנגד הקביה: באדם, במתן תורה ובמשכן. באדם-כשבקש הקביה לבראות את האדם נמלך במלאכים ואמר להם נעשה אדם (בראשית א-כו). אמרו לו מה אנוש כי תזכרנו (תהלים ח"ד)? אמר להם סחר תראו חכמתו. כיון שבראו, מה עשה הקביה? כינס כל חיה ובהמה ועוף לפני מלאכי השרת. התחיל שואל להם מה שמו של זה? ולא היו יודעין. אמר להם מבקשים אתם לידע חכמתו של זה? שאני שואל אותו יאמר לי שמותם, ויקרא שמות לכלם. מה עשה הקביה? העביר כל מין ומין לפני אדם. שנאמר ויצר ה' אלהים מן הארמה (כל חית השרה) (בראשית ב-ט). אמר ר' אחא והלא כבר נאמר ויעש אלהים את חית הארץ (שם א-כד). ומה תיל ויצר? אלא להלן כתיב ויעש, וכאן כתיב ויצר-לשון כינוס. כענין שנאמר כי תצור על עיר (דברים כ"ט). ויבא אל האדם לראות מה יקרא לו (האדם) (בראשית ב-ט) וכי אין הכל צמוי לפני הקביה שכתוב לראות? מה לראות? — אלא להראות למלאכי השרת חכמתו של אדם. ומה שמו שהתקין הקביה שיקרא שם לכל דבר. אמר לו הקביה ואתה מה שמך? אמר לו לי נאה להקראות אדם שנבראתי מן האדם. אמר לו אני מה שמי? אמר לו אתה נאה להקרא אדני. שאתה אדון

הערות

יד. ביר פכ"ד אות ז. תיב פ' קדושים ובירושלמי נדרים פ"ב, וכן בתלמוד בבלי, ובילקוט קדושים רמז תרי"ג. אדירג סי פט"ו. טו. נדה דף כ' ע"ב כל המאמר באריכות. טז. ביר פ"ד אות נ. יז. שמיר פ"ל אות ט"ז ועיין בירושלמי רפיג דמ"ק, יח. שויט מזמור ח אות ב. ילקוט תהלים רמז תר"לט. ביר פי"ז אות ד. מסקתא פרה (ליד, עח). רבתי פרה, תנחומא

לוסר למלך דומינו ולא היו יודעין איזה. (מה עשה המלך? דחפו והוציאו חוץ לקרוכין. וידעו הכל שהוא איפרכוס). כך בשעה שברא הקב"ה את אדם הראשון, טעו בו מלאכי השרת ובקשו לומר לפניו קדוש (מה עשה הקב"ה? הפיל עליו תרדמה וידעו הכל שהוא אדם. הייך (ישעיה ביהב) חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא.)

ז. זישה נעשה אדם בצלמנו כדמותנו (בראשית א'כז) עמד אדם ונסתכל. והיה מסתכל כלפי מעלה ומטה וראה כל הבריות שברא הקב"ה. התחיל משבח ומספר ליוצרו. ואומר מה רבו מעשיך ה'! קם על רגליו והיה מתואר בדמות אלהים. והיה קומתו מן המזרח למערב. שנאמר אחור וקדם צרתני (תהלים קל"ה) אחור זה מערב וקדם זה קדמה מזרחה. וראו כל הבריות ונתייראו מלפניו, מכורים שהוא בוראן ובאו להשתחות לו. אמר להם, מה הבריות באתם להשתחות לי? באו ואני ואתם נלך ונלביש גאוה ופחד למי שבראנו, לפי שהעם ממליכין את המלך. ואם אין העם ממליכין אותו הוא ממליך את עצמו. הלך אדם לעצמו והמליכו ראשון וכל הבריות אחריו. ויאמרו: ה' ימלוך לעולם ועד ונוי (שמות ט"ו). ה' מלך נאות לבש (תהלים צ"א). ואם אין העם מקלסין את המלך הוא מקלס את עצמו. באותה שעה פתח אדם את פיו וענו כל הבריות אחריו והלבישו גאוה ועזו. והמליכו עליהן ליוצרן ואמרו ה' מלך נאות לבש.

ח. וכן מה שאמר הכתוב הן האדם היה כאחד ממנו (בראשית י"ב) אמר ר' יהודה בר סימן כיחידו של עולם. שנאמר (ברברים י"ד) שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד.

ט. דרש רבי פפוס (בראשית י"ב) הן האדם היה כאחד ממנו ונוי כיחידו של עולם אמר לו רבי עקיבא דיין פפוס!

י. ומהו בצלמנו כדמותנו? — שתהא לו נפש חכמה ודעת, ומשנת כל הברואים, והדעות הנפרדות, ועובד את ארון העולמים, כאי ממלאכי השרת. וכן הוא אומר אני אמרתי אלהים אתם (תהלים פ"ב). והדעה היתירה המצויה באדם היא צורת האדם האמתית, ועליה נאמר נעשה אדם בצלמנו כדמותנו.

יא. ומה שאמר הכתוב ויברא אלהים את האדם, זה בנין גופו. בצלם אלהים זו נשמה שניתנה בו. שלשון צלם נופל על הגוף ועל הנפש שאינה גוף.

יב. על בן אמרו חכמים רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום לכבוד קונו.

יג. מאי דכתיב (משלי י"ז) גומל נפשו איש חסדוה. הלל הוקן. שבשעה שהיה נפטר מתלמידיו היה מהלך והולך עמם. אמרו לו תלמידיו: רבי! להיכן אתה הולך? אמר להם לעשות מצוה אמרו לו וכי מה מצוה זו? אמר להן לרחוץ בבית המרחץ. אמרו לו וכי זו מצוה היא? אמר להן. הן, מה אם איקונן של מלכים, שמעמידים אותו בבתי מרשיאות

הערות

ובילקוט ישעיה רמז רס"א. ז. בילקוט המכירי לתהלים מזמור צ"ה. בשם פרקי דריא (פרשה ח אות א) ח. ביר סכיא אות ה. וסוטה דף י', ע"א. ט. חזית שהשיר פ"א. ובמכילתא פ' בשלח פ"ז כל הענין. י. ובמדרש הגדול למהרש"ז שעכטער נ"י פ"א אות כ"ו ועיין ב"ז ח"א פ"א ויסודי התורה פ"ד ה"ח. י"א. מה"ג הג"ל שם אות כ"ו ועיין ב"ז ח"א פ"א. י"ב. שבת דף נ"ע"ב. י"ג. במ"ר פ"ד אות נ. ועיין הנירסא בשאלתות בשאלתות

בירו אחת, שנאמר אף ידי יסדה ארץ, וכשבא לבנות בית המקדש כביכול בשתי ידיו, שנאמר מקדש ה' כוננו ידיך (שמות ט"ז).

טו. מה כתיב והנה ה' נצב עליו ונ"י (בראשית כח"ג) ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה (שם, יז) אין זה אלא בית המקדש, שנאמר ויביאם אל נבול קדשו, הר זה קנתה ימינו (תהלים עה"ג), ואין נורא אלא בית המקדש, שנאמר נורא אלהים מסקדשיך (שם סח"ו); ראה אותו חרב, שנאמר אין זה כי אם בית אלהים שראה אותו בנוי, וכל הנביאים ראו אותו בנוי חרב ובנוי, אלא אמר הקב"ה אתם ראייתם אותו חרב בעולם הזה אבל לעולם הבא אני בונה אותו בעצמי, ואני בכבודי חוזר לתוכו ואתם רואים, שנאמר כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון (ישעיה נב"ח).

הערות

לישעיה סח"ג). טו. תנחומא ויצא אות ט ובכ"ר ס"ט אות ז.

פרק כד

ובו כ סימנים

צֶלֶם אֱלֹהִים

א. אמר רבי יהושע בן לוי, בשעה שאדם הולך בדרך, איקוניא של סלאכים מהלכין לפניו, ומכריזין ואומרים תנו מקום לאיקוניא של הקב"ה!

ב. איר אלעזר לעולם יראה אדם עצמו כאלו קדוש שרוי בתוך מעין, שנאמר (יהושע י"ט) בקרבך קדוש.

ג. רבי בנאה הוה קא מציין מערתא, כי מסא למערתא דאדם הראשון, יצתה בת קול ואמרה לו נסתכלת בדמות דיוקני, בדיוקני עצמה אל תסתכל! דאדם הראשון מעין שכינה.

ד. שסתחלה כד עשה הקב"ה: ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבשם (בראשית ג"ב) מהו כתנות עור? שהלבישו הקב"ה בכבודו של עולם.

ה. ונתן הקב"ה (כינה) נדעה) באדם הראשון מעין דונמא של מעלה.

ו. אמר רבי הושעיה: בשעה שברא הקב"ה אדם הראשון, מעו מלאכי השרת ובקשו לומר לפניו קדוש, משל למלך ואפרכוס שהיו בקרוכין, והיו בני המדינה מבקשין לומר

הערות פרק כד

א. שוי"ט מזמור י"ז אות ח, דביר פ"ד אות ד, ובילקוט שמואל רמז תר"ע. ב. בבלי תענית דף י"א, ע"ב. ג. ביב"ד נ"ח, ע"א. ד. הגירסה הזאת נמצאה בספר ישן, אבל ראיתי בתנחומא תולדות אות י"א ושם כתוב שהלבישין הקב"ה שהיה בכבודו של עולם. ה. מסחים דף נ"ב, ע"א. ו. ביר פ"ח אות ו"ה, בקהיר פ"ו אות י"ו, תנחומא פסוקי אות ג ובילקוט

אהל מועד ונוי.

י. דיא ובבא משה אל אהל מועד-זישה צרור המור דודי לי (שהיש אינו). אין לך ערב מכל הבשמים כמור הזה ואף הקביה ראש לכל באי עולם. ולמה הוא מרמה הקביה (למור) (ציל: לצרור)? לפי שהקביה אשר כתוב בו את השמים ואת הארץ אני מלא נאם הי' (ירמיה כג-כד). מצמצם את שכינתו בין בדי הארון; שנאמר: בין שדי ילין. את (מוצאן) שחכב הקביה ואת ישראל! יותר ממלאכי השרת, שאמילו מהיש אשר אחד מהם מפחיד את העולם כלו ולפני השכינה אינו (עומד). אלא איב רחוק ממנה לי' (פרסאות) (אמה). דכתיב שרפים עומדים סמל לו (ישעיה יב). ואם נונעין הן נזוקין. ישראל עומדים במשכן והשכינה ביניהן ואין אחד מהם נזוק. דכתיב ובבוא משה אל אהל מועד לדבר אתו ונוי (בסדר דפס).
 יא. וכשביקש הקביה להשרות שכינתו במשכן, אמרו המלאכים לפני הקביה:

רבשעי! מה אנוש כי תזכרנו. (תהלים חיה) ר' יהודה בשם ר' אייב, ור' יהודה ביר סימן אמרו שניהם מספוק אחד: מלכי צבאות ידורין ידורין (תהלים סח"ג) פיתקין היו משליכין (בליר furtacium כלומר כתבי תרעומות!) כדבר שנאמר ואל עמי ידו גורל (יואל ד-ג) אשר להם הקביה: חייכם! כך אני עושה-כסה שמים הודו ותהלתו מלאה הארץ (חבקוק ג"ג) אמר להם, חייכם! שכינה אצלי היא, שנאמר ותהלתו מלאה הארץ. אמרו לו המלאכים כנאיתה בארעא? אמר להם אף על פי. תדע לך שכן הוא, שנאמר הללו את ה' מן השמים (תהלים קסח"א). הודו על ארץ ושמים (שם, שם, יג) תחלה על הארץ ואח"כ על השמים. לכן נאמר ה' אדוננו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים (שם ח"ב).

יב. מיד ה' בהיכל קדשו ה' בשמים כסאו (תהלים יאד): כל זמן שבת המקדש קיים היתה שכינה שרויה בתוכה, וכיון שגרמו העונות, ונחרב בית המקדש, סילק שכינתו בשמים, שנאמר ה' בשמים כסאו. אמר ר' אלעזר בן פרתי: בין חרב ובין שאינו חרב השכינה לא זזה מסקומה, שנאמר ה' בהיכל קדשו. אף על פי שכסאו בשמים שכינתו בבית המקדש, שנאמר והיו עיני ולבי שם כל הימים (מיא, ט"ג), וכן הוא אומר ויענני מהר קדשו מלה (תהלים ג"ה). אף על פי שהוא הר-בקדושתו הוא עומד.

יג. ילמדנו רבינו מהו שיכנס אדם להר הבית במקלו ובאפונדתו? כך שנו רבותינו: לא יכנס אדם להר הבית במקלו ובאפונדתו ובאבק שברגלו, שלא ינהג בו קלות ראש אפילו בחרבנו. אמר הקביה את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו אני ה' (ויקרא כ"ב), ומה ראה להקיש שמירת שבת למקדש? כך שנה ר' חייא הגדול, כשם ששמירת שבת לעולם כך מוראת מקדש לעולם.

יד. חכיב בית המקדש לפני הקדוש ברוך הוא! כשברא את עולמו לא בראו אלא בירו

הערות

י. שהיש זוטא פ"א-י"ג, ועיין בילקוט סוף רמז תתקפ"ג. יא. שויט מזמור ח אות ב, ובילקוט רמז תר"ל. יב. שויט מזמור י"א אות ג, ועיין בתנחומא שמות אות י' בשנוי לשון, ומובא בילקוט מלכים רמז קצ"ה, ובמדרש שמיר ס"ב אות ב, ובירושלמי ברכות פ"ד. יג. תוספתא ברכות פ"ו, ומשם מובא בתנחומא ויקרא אות ח' והגירסאות משונות, וכן בנמרא ברכות דף ס"ב, ע"א. יד. מכילתא שירתא פ"י דף ס"ד, א, ובילקוט המכירי לישעיה

(תהלים ח"ב) אמר להם הקב"ה: חייכם שאני עושה כשם שאמרתם. אמר חבקוק הנביא (חבקוק ג') אלוה מתימן יבא (כסה שמים הודו), ואח"כ ותהלתו מלאה הארץ (שם). אמר להם הקב"ה ומה אתם תסדו על זה? ראו מה אני מחבב את התחתונים ויורד ושוכן תחת יריעות עזים, שנאמר ועשית יריעות עזים.

ה'. וכן הוא אומר ויקרא אל משה (ויקרא א"א) מהיכן קרא לו? מאהל מועד. יהא שמו מבורך לעולם! שהניח את העליונים ובחר בתחתונים לשכן במשכן בשביל אהבתן של ישראל. שלמה אמר: כי האמנם ישב אלהים על הארץ (הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך אף כי הבית הזה אשר בניתי (מ"א, ח"כ"ז) יש פחד מתאוה לכלי חרס — כביכול כי יוצר הכל הוא (ירמיה י"ט) אלא בשביל אהבה נכספה ונס כלתה נפשי וגו' (תהלים פ"ג).

ו'. זהו שאמר הכתוב וסבבנה יבוננהו יצרנהו כאישון עינו (דברים ל"ב) אשריהם האזנים ששמעו עד היכן חבבך, עד היכן שומרך, עד היכן נצרך, כביכול עד כאישון עינו. ראה היאך שומרך, עד היכן שומרך, היאך נצרך — שאמר האלהים למשה: משה! אמור להם שיעשו משכן (ואישכון) בנייהם. כביכול אני מניח את העליונים ויורד ושוכן בנייהם.

ז'. בא וראה! בשעה שאמר לו הקב"ה למשה שיאמר לישראל שיעשו לו משכן, א"ל הקב"ה למשה: אמור להם לישראל כביכול לא בשביל שאין לי איכן לדור, אני אומר לכם שתעשו לי משכן — עד שלא נברא העולם הרי מקדשי בנוי למעלה, שנאמר כמא כבוד מרום מראשון וגו' (ירמיה י"ד"ב), ושם היכל כסאי בנוי, שנאמר והי בהיכל קדשו וגו' (חבקוק ב"ב). וכן ישעיה אמר ואראה את (אדני) (ה') יושב על כסא רם ונשא (ישעיה ד"א), ובשביל חיבתכם אני מניח בית המקדש העליון, שהוא מתוקן עד שלא נברא העולם, וארד ואשכון בתוכם. שנאמר ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם (שמות כ"ד).

ח'. וזיה שדי לא מצאנהו שניא כח (איוב לד"ג), וכתוב (שם לד"ב) הן אל ישנוב בכוחו מי כסוהו מורה — כיצד יתקיימו שני מקראות אלו? אלא כשהוא נותן להם, נותן להם לפי כוחו וכשהוא מבקש אינו מבקש אלא לפי כחן. ראה מה כתיב (שמות כ"ד) את המשכן תעשה עשר יריעות.

ט'. מאי דכתיב וידבר ה' אל משה במדבר סיני באהל מועד (במדבר א"א) עד שלא עמד אוהל מועד דבר עמו בסנה, שנאמר וירא מלאך ה' אליו בלבת אש מתוך הסנה (שמות ג"ב). אח"כ דבר עמו במדון, שנאמר ויאמר ה' אל משה במדון (שם ד, יט). אח"כ דבר עמו במצרים, שנאמר ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים (שם י"א), ואח"כ דבר עמו בסניני, שנאמר וידבר ה' אל משה בהר סיני (ויקרא כ"ד). כיון שעמד אהל מועד אמר יפה הצניעות! — שנאמר והצנע לכת עם (ה') אלהיך (מ"ב ו"ח). התחיל לדבר עמו באהל מועד, וכן דוד אמר כל כבודה בת מלך פנימה וגו' (תהלים ס"ה"ד). אמר הקב"ה, כך הוא נאה שהיא מדבר מבפנים, שנאמר (במדבר ד"ט) וכבא משה אל אהל

הערות

ה'. תנחומא ויקרא אות ו'. ב"מ פ"ב אות ו'. בילקוט במדבר רמז תרי"ז ובתנחומא במדבר אות י"ד. ז'. תנחומא נשא אות י"ט. ח'. ב"מ פ"א אות כ"ב פסיקתא רבתי סוף פרשה ט"ז ותנחומא כאן סי' י"ד. ט'. בילקוט ירמיה רמז תרי"ט, ב"מ פ"א אות א ובתנחומא במדבר אות א.

שה"ש

פרק כג

ובו י"ז סימנים

מקדש ה'

א. מיד שירו לו שיר חדש (תהלים לד) למי שעשה חדשה. שהניח השמים ושוכן שכינתו בארץ. שנאמר ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם (שמות כהח).

ב. גי דברים שמע משה מן הקביה והרתיע לאחוריו וגוי בן בשעה שאמר לו הקביה ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. אמר משה מי יוכל לעשות לו מקדש שישרה בתיכו? — (מיא. ח"כז) הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך וגוי, ואומר (ירמיה כג-כד) הלא את השמים ואת הארץ אני מלא וגוי ואומר (ישעיה סדא) השמים כסאי והארץ הרום רגלי וגוי. אמר הקביה איני מבקש למי כחי אלא למי כחן. כשאני מבקש, כל העולם כולו אינו יגול להחיוק כבודי, ולא שמש אחד משלי, אלא אני איני מבקש מידך אלא כי בדרום וכי בצפון וחי במערב. לכן אמר משה יושב באתר עליון הקביה שהוא יושב באתרו של עולם הוא רואה את הכל ואינו נראה. הוא נתאזה ללון בצילנו, וכיון שעשו את המשכן נתמלא סכודו. שנאמר ולא יכול משה לבא, אל אהל מועד וגוי (שמות מ-לה).

ג. הכבוד שנאמר בו (ירמיה כג-כד) הלא את השמים ואת הארץ אני מלא נאם ה', ראה חיבתן של ישראל להוכן גרסה הכבוד הזה המרובה, דחק ליראות מדבר מעל הכפרת מבין שני הכרובים.

ד. ההיד אהבתי אתכם אמר ה' (מלאכי א"ב). ראה מה חיבה אתכם! מן הארץ ועד הרקיע מהלך ה' מאות שנה, וכן מרקיע ראשון לשני, ומשני לשלישי, ומשלישי לרביעי, ומרביעי לחמישי, ומחמישי לששי, ומששי לשביעי, ואין צריך לשער מסלפי החיות, והכסא למעלה סכלם וראה מה חיבתתי אתכם! שהנחתי כולם ואמרתי לכם עשו לי יריעות עזים ואבוא לשכון אצלכם. ארייבל אילו היו אומות העולם יודעים מה היה המשכן טוב להם, היו מקיפין אותה אהריות (חיילות בלשון ערבי!) וקסטריות (קריעגערלאנער) מנין? — הוא ששלמה סידר בתפלתו, וגם אל הנכרי אשר לא מעמד ישראל הוא וגוי (מיא. ח"מ"א) אתה תשמע השמים וגוי (שם, שם מנ). לפיכך אמר הקביה למשה עשה לי משכן, שאני מתאזה לשכון אצל בני — כיון ששמעו מלאכי השרת כך, אמרו לפניו: רבישע! למה אתה מניח עליונים ויורד לתחתונים? שבחך הוא שתהא בשמים, אשר תנה הודך על השמים תהלים

הערות פרק כג

א. שריט מזמור ליד אות א, ב. תנחומא נשא אות י"ט, ותשא אות ה, ז. במיד פייב אות נ, מסיקתא דף י"ח, עיב, שריט מזמור ציא אות א, ג. במיד פייב אות כ"ב, תורת כהנים ויקרא ספרי נשא, ד. תנחומא תרוסה אות ה, ובילקוט תרוסה רמז ששיט, ועיין ירושלמי ברכות פ"א (דף ב', י"ג) ובבלי חגיגה דף י"ג, ע"א. בתנחומא במדבר אות ג, בוויקיד פ"א אות יא, במיד פ"א אות ג ובחיות פ"ב אות ה'.

תנאומא

(במדבר כ"ב). וכי לא אמר משה דבר קשה מזו? שנאמר הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם (שם יא"כב), אף שם אינה האמנה, והיא גדולה מזו, ולמה לא נזר עליו הקביה מיתה שם? — משל למלך שהיה לו אוהב, והיה מניס בינו לבין המלך בדברים קשים, ולא הקפיד עליו המלך. לימים עמד והניס בפני הלנינות, נזר עליו מיתה. אף כך אמר הקביה למשה מה שעשית ביני לבינך ולא הקפדתיו, עכשו כנגד הרבים אי אפשר-שנאמר להקדישני לעיני בני ישראל. (שם כ"ב).

כ"ו. איר זכריה משום ר"י ישמעאל: בקיש הקביה להוציא כהונה משם. שנאמר (בראשית יד"ח) ומלכי צדק מלך שלם וגוי והוא כהן לאל עליון. כיון שהקדים ברכת אברהם לברכת המקום הוציאה ונתנה לאברהם. שנאמר ויברכהו ויאמר ברוך אברהם לאל עליון וגוי וברוך אל עליון וגוי (שם, כ). א"ל אברהם: וכי מקדימין ברכת עבד לברכת רבו? (לפיכך הוציאה מאברהם) (מיד נתנה לאברהם). שנאמר (תהלים ק"א) לדוד מזמור: נאם ה' לאדוני וגוי ובתיב בתריה נשבע ה' ולא ינחם אתה כהן לעולם, על דברתי מלכי צדק על דבורו של מלכי צדק. והיינו דכתיב (בראשית י"ד) והוא כהן לאל עליון, הוא כהן ואין זרעו כהן.

כ"ז. כשחלה רבי יוחנן בן זכאי, נכנסו תלמידיו לבקרו, התחיל לבכות, אמרו לו: רבינו ברכנו! אמר להם יהי רצון שיהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם! — אמרו לו: רבינו! ותו לא? א"ל, ולואי! — תדעו כשאדם עובר עברה אומר שלא יראני אדם.

כ"ח. גדולה יראה, שבל מי שהוא ירא שמים מוחזק לו שאינו חוטא, וכל שאין בו יראת שמים מוחזק לו שאינו מונע עצמו מכל חטא. וכן הוא אומר ובעבור תדירה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו (שמות כ"ג). וברשעים מה הוא אומר? אמר נבל בלבנו אין אלהים השחיתו התעיבו עליה אין עושה טוב (תהלים יד"א).

כ"ט. אמר ר' צדוק: עד מתי אתם מניחים כבודו של מקום ואתם עוסקין בכבוד הבריות!

ל. אמר הכתוב זה אלי ואנוהו (שמות ט"ב) בשאני מודה לו הוא נאה, וכשאני מודה לו כביכול בשמו הוא נאה. כיוצא בו אתם עדי נאם ה' ואני אל (ישעיה מ"א) כשאתם עדי אני אל, וכשאין אתם עדי כביכול וגוי.

הערות

כ"ו. נדרים דף ל"ג, ע"א. ועיין הלשון בויק"ר פכ"ה אות ו'. כ"ז. עיין כל המאמר באריכות בבלי ברכות דף כ"ז, ע"ב. כ"ח. מדרש הגדול למהרש"י שעכטער נ"י פ"כ אות יא ועיין נדרים דף ב', ע"א. ובמכלתא ע"ב ע"א קצת מזה נבי בושא. כ"ט. קדושין ל"ב, ע"א. ל. סיפרי וזאת הברכה פוסקא שמ"ו ובילקוט המכירי לישעיה מ"ג.

כ. ר' הונא בשם בר קפרא פתח: (תהלים לא"ט) תאלמנה שפתי שקר וגו'— אתפרכן, אתחרשן, אשתתקן. אתפרכן אתחרשן היך מה דאת אמר (שמות ד"א) או מי ישום אלם או חרש או סקח או עור הלא אנכי ה'. ואומר (בראשית ל"ז) והנה אנחנו מאלמים אלומים בתוך השרה והנה קמה אלומתי. אשתתקן-כמשמעו. הדוברות על צדיק-חי העולמים, עתק שהעתיק בבריותיה בנאוה-אתמההו— בשביל להתנאות ולומר אני דורש במעשה בראשית, ובוח-אתמההו— טבוה על כבודי. דאיר יוסי כל המתכבד בקלון חבירו אין לו חלק לעולם הבא, בכבודו של מקום על אחת כמה וכמה!— ומה כתיב אחריו? (תהלים לא"כ) מה רב טוב אשר צפנת ליראיך-ליראיך ולא לבוים את מוראך.

כא. הה"ד זה שמי לעלם (שמות נ"ט) חסר ויהי שלא יהנה אדם את השם באותיותיו. וזה זכרו לדור ודור-שאין אומר אותו אלא בכינוי.

כב. אמר רב יהודה אמר שמואל השומע הזכרה וכו' אין קורעין אלא על שם המיוחד בלבד. לאפוקי כינוי דלא. ופליגא דרבי חייא. דאיר חייא: השומע הזכרה בזמן הזה אינו חייב לקרוע. שאם אי אתה אומר כן נתמלא כל הבגד קרעים. ממאן? אילימא מישראל?— מי פקודי כולי האי? אלא פשיטא מעיכום. ואי בשם המיוחד מי גמירי? אלא לאו בכינוי, וש"ס בזמן הזה הוא דלא. הא מעיקרא חייב, ש"ס.

כג. וכן מה שאמר הכתוב והוא עד או ראה או ידע (ויקרא ה"א). וז"ה: הולק עם נגב שונא נפשו [אלה ישמע ולא יגיד] (משלי כ"ט-כ"ד). מי נרם לאדם שאמר עליו נפש כי תחטא? אלא מפני שלא בא והגיד לחכם, פלוני נדרף שמו של הקב"ה. לפיכך חולק עמו עונותיו. שנאמר ואם לא יגיד ונשא עונו (ויקרא ה"א). לפיכך אמר שלמה חולק עם נגב שונא נפשו. וכשם שהנגב נתפס ושותפו עמו מתחייב, אף מי ששומע גידופו של הקב"ה ואינו מגיד מתחייב עמו. ואל יאמר אדם מה לשון הרע אני אומר!— אמר הקב"ה על כל דבר יש בו לשון הרע, חוץ מקללת השם. למה? שבשם שאדם מקלל את חבירו ואחד שומע לא איכפת לו, אבל אם קלל לאביו בפניו הוא נותן נפשו ואומר, "לאביו קללת?!"— אמר משה הלא הוא אביך קנך (דברים ל"ב)

כד. תנו רבנן: אסור לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה-וכל הנהגה מן העולם הזה בלא ברכה מעל. אמר רב יהודה אמר שמואל: כל הנהגה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו נהנה מקרשי שמים. שנאמר (תהלים כ"ד) להי הארץ וסלואה. אמר רבי חנינא בר פפא: כל הנהגה מן העולם הזה בלא ברכה כאלו נוזל להקב"ה וכנסת ישראל, שנאמר (דברים ל"ב) הלא הוא אביך קנך. ואין אמו אלא כנסת ישראל, שנאמר (משלי א"ח) אל תטוש תורת אסך. מאי חבר הוא לאיש משחית? אמר ר' חנינא בר פפא: חבר הוא לירבעם בן נבט שהשחית את ישראל לאביהם שבשמים.

כה. ומצינו במשה רבינו ע"ה שאמר לו הקב"ה יען לא האמנתם בי וכו' במדבר

הערות

- כ. ב"ר פ"א אות ה'. הניגה דף טו. ירושלמי חגיגה פ"ה, בילקוט תהלים רמז ל"א.
 כא. שמ"ר פ"ג אות ה'. פסחים דף נ'. קדושין דף ע"א. כב. סנהדרין דף ס"ו ע"א.
 כג. תנחומא ויקרא אות י"ד. כד. בבלי ברכות דף ל"ה ע"א וע"ב. כה. תנחומא חקת אות לא. ובמ"ד חקת.

יב. אמרה ליה בת קיסר לרי יהושע בן חנניה: אלהיכון נגרא הוא, דכתיב (תהלים קד"ג) המקרה במים עליותיו. אימא ליה דנעביד לי חדא מסתוריתא. אמר, לחיי! בעא רחמי עלה ואיננעה. אותבה בשוקא דרומי ויהבו לה מסתוריתא, דהוו נהיני דכל דסננע ברומי יהבו ליה מסתוריתא, ויטיב בשוקא, וסתר דוללי, כי היכי דליחזו אינשי וליבעו רחמי עליה. יומא חד הוה קא חליף התם, הות יתבא וסתרה דוללי בשוקא דרומאי, אמר לה שפירתא מסתוריתא דיהב לך אלהי! אמרה ליה, אימא לאלהייכו: דלישקול מאי דיהב לי. אמר לה: אלהא דידן מיהב יהוב משקל לא שקול.

יד. ריא שאל את רבי חנינא ואית דאמרי רבי חנינא שאל את ר' אליעזר ואפשר בן רבה. שאיל לתלמידא? אלא לא בעא מיניה אלא למבדקה-איל מהו דנן דכתיב (משלי ל"ז) שתים שאלתי מאתך שוא ודבר כזב הרחק ממני, ריש ועושר אל תתן לי, השריפני לחם חקי, מן אשבע וכחשתי, ואסרתי מי ה' ופן אירש וננבתי ותפשתי שם אלהי איזה מהן קשה, הראשונה או השנייה? אמר לו מצינו שויתר הקביה על עבודה זרה ולא ויתר על חילול השם.

טז. תניא: (ויקרא י"ט) איש אמו ואביו תיראו וכו'. יכול אמר לו אביו היסטא! או שאמר לו אל תחזור (אברהם) יכול ישמע לו? תיל איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו אני היכולכם חייבין בכבודי!

טז. יכול יתירא אדם מבית המקדש? תיל את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו. נאמרה שמירה בשבת ונאמרה מורא במקדש, מה שמירה האמורה בשבת לא משבת אתה מתירא אלא מסי שהזהיר על השבת, אף מורא האמורה במקדש, לא ממקדש אתה מתירא אלא מסי שהזהיר על המקדש.

יז. מאי דכתיב נכבדות מדובר בך (תהלים פ"ג): אמר רב הונא אמר רב אידי למה היו ישראל מזכירין את השם במקדש בפירושו, ובמדינה בכינוי? - דכתיב לירא את השם הנכבד והנורא הזה את ה' אלהיך (דברים כ"ח) הוי נכבדות מדובר בך.

יח. וכן מצינו בתלמוד ואלו שאין להם חלק לעולם הבא וגו'. אבא שאול אומר אף ההונה את השם באותיותיו.

יט. וזיה אל תבהל על פיך ולבך אל יסהר להוציא דבר לפני האלהים. (קהלת ה"א). אלו בני אדם שמחרפין שמו של הקביה. בוא וראה! משנבראו העליונים והתחתונים בחצי השם נבראו, שנאמר כי ביה ה' צור עולמים (ישעיה כ"ד) ולמה לא נבראו בכולו? שאינן כראי להזכיר שמו של הקביה שלם. - אוי להם לבריות שמחרפין שמו של הקביה חנם! לכן נאמר אל תבהל על פיך וגו'.

רי

הערות

יב. חולין דף ס', ע"א ועיין מהרש"א שם. יד. ויקר פ"ב אות ו. פסיקתא דעשרת הדברות. ובילקוט משלי רמז ו"ג. טז. יבמות דף ו', ע"א. טז. שם, שם. יז. ש"ש מוסור ע"ז אות ה. ובילקוט תהלים רמז תת"לז. יח. סנהדרין דף צ ע"א. יט. תנחומא ויקרא אות י"ג. מובא בילקוט ישעיה רמז ר"צו וקהלת רמז תתקע"א. ועיין מנחות דף כ"ט. בירושלמי חנינה פ"ב, בביר פ"ב ובש"ש מוסור כ"ב.

ו. אמר רבי חנן אמר רבי (רב): השומע הזכרת השם מפי חברו, צריך לנדונו. (ראוי להתנדות קאמר). ואם לא נדהו הוא עצמו יהא בנדוי. שכל מקום שהזכרת השם מצויה, שם עניות מצויה, ועניות כמיתה.

ז. ואתה מוצא כל מי שסחרף חייב מיתה, שנאמר ונוקב שם ה' מות יוסת וכו' (ויקרא כ"טז).

ח. א"ר יוסי המתכבד בקלון חברו אין לו חלק לעוה"ב, המתנאה בכבוד חי העולמים לא כל שכן!

ט. הרי נלית שעמד בנילווי פני' לפני המקום, שנאמר (שיא, ידח) ברו לכם איש ויורד אלי, ואין איש אלא המקום, שנאמר (שמות ט"א) ה' איש מלחמה. אמר הקדוש ברוך הוא הריני מפילו ביד בן איש שנאמר (שיא י"ב) ויוד בן איש אפרתי הוה.

י. תנא ר' שמעון בן יוחאי: מנין שלא יאמר אדם לה' עולה, לה' מנחה, לה' שלמים, אלא עולה לה', מנחה לה', שלמים לה'—תיל קרבן לה' (ויקרא י"ב). והרי דברים קל וחומר, ומה אם מי שהוא עתיד להקריש אסרה תורה לא יחול שם שמים להקריב, המחרפים והמגדפים על אחת כמה וכמה שיסחו מן העולם!

יא. שאל פילוסוף אחד את רבן גמליאל: כתיב בתורתכם (דברים ד"ב) כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא אל קנא. מפני מה מתקנא בעובדיה ואין מתקנא בעבודת כוכבים? א"ל: אמשול לך משל-למהיד? למי שהיה לו בן, ואותו הבן היה מגדל לו את הכלב, והעלה שם על שם אביו, כשהוא נשבע אומר בחיי כלב אבא! כששמע האב על מי כועס? על הבן הוא כועס, או על הכלב? א"ל: כלב אתה קורא אותה! והלא יש בה ממש?—א"ל, מה ראית?—א"ל פעם אחת נפלה דליקה בעירנו ונשרפה כל העיר, והבית שהיה שם עבודת כוכבים לא נשרפה. א"ל, אמשול לך משל למהיד-למלך שסרחא עליו מדינה, כשהוא עושה מלחמה, עם החיים הוא עושה או עם המתים הוא עושה? הוי אומר עם החיים. א"ל כלב אתה קורא אותה, מת אתה קורא אותה, איכ יאבדנה מן העולם? א"ל אילו לדבר שאין העולם צריך לו היו עובדין, היה מבטלה, הרי הם עובדים לחמה וללבנה, לכוכבים ולמזלות, לאפיקים ולנאיות, יאבד עולמו מפני השושים?

יב. שאל אנריפוס שר צבא את רבן גמליאל, כתיב בתורתכם (דברים ד"ב) כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא אל קנא. כלום מתקנא אלא חכם בחכם ונבור בנבור, ועשיר בעשיר. א"ל, אמשול לך משל למהיד-לאדם שנשא אשה על אשתו, חשוכה מסנה אין מתקנא בה, פחותה מסנה מתקנא בה.

אסרה

הערות

ו. נדרים דף ז', ע"ב, ריש תמורה. ז. תנחומא ויגש אות ח. ח. ירושלמי חגיגה פ"ב, ב"ר פ"א. ט. מוטה דף ט"א, ע"ב, ועיין תנחומא שם. י. ב"ר פ"א אות י"ב, ובנדרים דף יוד ע"א, תורת כהנים ויקרא פ"ב, ספרי פסקא ש"ו, ובילקוט בראשית ד"ט ג. ילקוט האוינו ד"ט תתקפ"ב, בתנחומא ויקרא אות י"ג ובלקח טוב בראשית א, ע"ב. — יא. עבודה זרה דף נ"ד, ע"ב. יב. שם, שם ע"א, ומצאתי לנכון לתת מקום לשני המאמרים האלה (פי' יא וי"ב) בתוך הפרק הזה מפני שנוגעים גם הם ליראת כבודו יתעלה שמו, ובאמת ראויים לבא באות כי במאמר 'עבודתה' (מספרנו!)

חולין

- ו. ללמדך שהקטן והגדול שוין לפני הקביה ובדברים קטנים הוא עושה שליחתו.
 ז. וזיה כי לכל חסץ יש עת ומשפט (קהלת ח"ו). אלא לפי שהרשעים מכעיסי להקביה, אמר הקביה: הרשעים! חייכם יש לי ששמים ליסרע מכם, ומהו עושה לרשעים? משקען במים או בנהר או לתוך הבור. לכך אומר כי לכל חסץ יש עת ומשפט.
- ח. כך הוא מדת הקביה. מלך ביו משלח ספקלטור להרוג את האדם, מהלך אחריו ימים רבים וזה שנתחייב מיתה אוכל ושותה ואספקלטור מהלך ומטרף אחריו ממקום למקום. ולפני הקביה אינו כן. הספקלטור במקומו עומד, ומי שנתחייב מיתה בא אצלו ברנליו. כדי שלא יצטער המלאך לילך אחר ב'עם, קדמו לדרך ויעמד מלאך ה' במשעול הכרמים (כמדבר כביכר).
- ט. שלוחיך לא בשלוחי בשר ודם! שלוחי ביו ממקום שמשתלחין לשם מחזירין שליחותם, אבל שלוחיך למקום שמשתלחין משם מחזירין שליחותם. שנאמר (איוב לח"ה) התשלח בריקים וילכו ויאמרו לך הננו!

הערות

- ו. שמיר פי"ז אות ב. ובמביר פי"ט. ז. תנחומא בראשית אית לוי, ומובא באגדת בראשית פי"א אות א. ח. במיר פי"ב אות י"ד. ט. בכא בתרא דף כ"ה. ע"א.

פרק כב

ובו ל סימנים

יְרֵאת הַכְּבוֹד

- א. (א"ר זירא אמר ר' אלעזר) א"ר חנינא (אמר רבי) (א"ר מיאשא) משמיה דר' יהודה ב"ר אלעזר: מאי דכתיב (מלאכי ג"ב) וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה? — אלו בני אדם שהם יראין להזכיר את שמי לבטלה.
- ב. וכל שלא חס על כבוד קינו ראוי לו שלא בא לעולם.
- ג. אריש בן לקיש: אדם הראשון לא נטרד מן ערן עד שחירף ונידף.
- ד. ההיז והאלהים עשה שייראו מלפניו (קהלת ג"ד). — משל למדינה שמרדה במלך. שלה המלך לניון קשה והקיפה כדי שיראו אותו בני המדינה ויתראו מלפניו. כדי למה כונס כנר סי הים (תהלים לג"ז)? — בשביל וייראו מהי כל הארץ.
- ה. וכן אמר הכתוב ונקדש בכבודי (שמות כט"ט) מתקדש אני ממי שהוא מכבדני.

אמר

הערות פרק כב

- א. נדרים דף ה. ע"ב ב. חגיגה דף י"א. ע"ב. ג. ב"ר פי"ט אות י"ב. ובפסיקתא רבתי פי"ז. ד. ב"ר פי"ה אות ו. בקה"ר פי"ג ע"ז הפסוק. ה. תנחומא שמיני אות ב. נדרים

לרופאים ויפצעו מוחו של אותו האיש. קראו לרופאים ופצעו את מוחו ומצאו בו כמו נוזל בן יונה והיה בו משקל שתי ליטראות.

ג. ללמדך שבכל מקום הקביה עושה שליחותו, ולא ברא דבר אחד לבטלה. פעמים שעושה שליחותו עיי צפרדע, ופעמים עיי צרעה ופעמים עיי עקרב.

מעשה בעקרב אחד שהלך לעשות שליחותו בעבר הירדן, ויסן לו הקביה צפרדע אחת ועבר עליה, והלך אותה עקרב ועקץ אדם ומת. ומעשה בקוצר אחד שהיה עוסד וקוצר בכקעת בית סופח, כיון שבא השרב, נטל עשב קשרו בראשו, אתא עליה חד חיויא נבר קטליה, עבר עליה חד חבר חמא חיויא קטל, אמר ליה מן קטיל האי חיויא ? איל אנא. אסתביל בעשבא דברישיה, איל מרים את עשבא דברישיך ? איל : אין, כיון דארים יתידה, איל את יכול מרים הדין חיויא בהדין חוטרטא ? איל : אין, עביד הכי. קרב לנביה לא הספיק לזעזע בו עד שנשר אברים אברים.

ד. ינאי היה יושב ושופט בפתח עירו, ראה נחש מרתיע ובא לעיר, כד מוקמין ליה סהבא היה אויל להבא, אמר כמרוסה אני שזה הולך לעשות שליחות! כיון שנכנס לעיר, נפל הברה בעיר, פלוני בן פלוני נשכו נחש ומת.

מעשה בשני בני אדם שהיו מהלכין בדרך, אחד פיקח ואחד סומא, ישבו לאכול, פשטו יריהם לעשבי השדה ואכלו, זה שהיה פקח נתמטא וזה שהיה סומא נתפקח, לא זזו משם עד שזה נסמך על זה שהיה סמכו.

מעשה באחד שהיה הולך מארץ ישראל לבבל, כשהיה אוכל ראה שני צפורים מתנצים זה עם זה, הרג אחד מהן את חברו, והלך והביא עשב ונהניחו על פיו והחייהו, הלך אותו האיש ונטל אותו עשב שנפל מן הצפור והלך להחיות בו את המתים, כשהגיע לסולמה דצור, מצא ארי מת מושלך, הניח העשב על פיו והחייהו, עמד הארי ואכלו (מתלא אמר טב לכיש לא תעביד וכישיא לא מטי לך!).

מעשה בשחין באחד סומא שירד לסבול במים בצרעה, נודמנה לו בארה של מרים וסבל ונתרפא, לפעמים עיי צרעה דכתוב ושלחתי את הצרעה לפניך (שמות כ"ב), שכן דרבו של הקביה לעשות שליחותו על ידי דברים קלים, לכל המתנאים עליו, שולח להם בריה קלה ליפרע מהם, להודיען שאין נבורתן אלא ממנו.

ד. וכן מצינו בתורה כשא"ל יעקב (למלאך) הגידה נא שמך (בראשית ל"ב), א"ל למה זה תשאל לשמי (שם) פעמים שהמלאך נעשה רוח שנאמר עושה מלאכיו רוחות (תהלים קד"ד), פעמים שהוא נעשה ברק, שנאמר התשלח ברקים וילכו (איוב לח"ה), ולפי הנסים הוא עושה עצמו, וכן המלאך אמר למה זה תשאל לשמי (שופטים י"ח).

ה. בשר ודם מכתוב לו סטרטיוסין נבורים בריאים כדי ללבוש קסדא ושריון וכלי זיין, והקביה הכתיב סטרטיוסין שלו שאינן נראין, שנאמר (תהלים קד"ד) עושה מלאכיו רוחות, הרוח יוצא והברק אחריו, שנאמר (שם) משרתיו איש לוהט.

ללמדך

הערות

הענינים לרי עזריה מן האדומים, ג. תנחומא חקת אות א ובמיר פ"ח אות כ"ב פדריא שם ועיין בתלמוד שבת דף ע"ב, ד. תנחומא וישלח אות כב, ועיין ילקוט שופטים רמז ס"ט מה שהביא בשם ילמדנו, ה. שמיר פטיו אות כב, ובתנחומא בא.

שמיר

להיב). ולא שהוא צריך לאחת מכל אלו המדות, שנאמר ה' שמו (שמות ט"ג) בשמו הוא נלחם ואינו נלחם באחת מכל המדות הללו. אם כן למה הוצרך לפרוט כל אחד בפני עצמו? אלא שאם צרכו לישראל, הקביה עושה להם מלחמות, ואזי להם לאומות העולם מה הן שומעין באזניהם! שהרי מי שאמר והיה העולם עתיד להלחם בם.

י"ט. דיא ה' איש מלחמה ה' (שמות ט"ג) הקביה שומע תפלה, שהוא שומע צעקת כל באי עולם. שנאמר עדיך כל בשר יבאו (תהלים ס"ג). מלך בשר ודם עומד במדינה אינו יכול לזון ולא לספק אכסניות לכל חיילותיה, אבל הקביה אינו כן. אלא ה' איש מלחמה, שהוא נלחם במצרים, ה' שמו, שהוא זן ומפרנס לכל באי עולם; שנאמר נותן לברהם לחמה (שם קמ"ט), ומספק אכסניות לכל באי עולם. שנמר אני ידי נטו שמים וכל צבאם צויתי (ישעיה ס"ד).

הערות

הבגנון משונה, וסוף המאמר לא נמצא במכירי לתהלים וזיכא בילקוט המכירי לישעיה נסדיו ע"ש. י"ט. מכילתא בשלח מסכת דשירתא פ"ד וזיכא בילקוט המכירי לישעיה מ"היי"ב.

פרק כא

ובו ט' סימנים

הרבה שלוחים למקום.

א. אמר ר' יהודה בשם ר' יוסף: הכל מסייעין למלך, כל שכן הכל מסייעים למלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא. אפילו רוחות אפילו שדים ואפילו מלאכים

ב. ההיד ויתרון ארץ בכל היא (קהלת ה"ח). אמר הקביה לנביאים, (מה אתם סבורים, שאם אין אתם הולכים בשליחותי אין לי שליח אחר?) אם אין אתם עושין שליחותי, יש לי שלוחין, הוי ויתרון ארץ וכי"ככל אני עושה שליחות, אמר ר' אחא בכל הקביה עושה שליחות, אפילו ע"י נחש אפי" ע"י צמרדע ואפילו על ידי עקרב, ואפילו ע"י יתוש. מיטוס הרשע אמר, דוסה לי שאין כחו של אלוה זה אלא בסיים, אמר לו הקביה: רשעו חייך בכריה פחותה משה שבראתי משישת ימי בראשית אני פורע סך, וזימן לו הקביה יתוש אחד ונכנס לתוך חוטמו, והיה אוכל והגלך עד שהגיע למוחו, התחיל סנקר את סוחו, אמר קראו לרופאים

הערות פרק כא

א. במ"ר פ"ד אות ג, שמי"ר פ"ח ופי"ב אות ד, ובספיקתא רבתי פ"ג, במדרש חזית פ"א אות ה, שוי"ט מזמור כ"ד אות י"ד בשם ר' אחא בשם ר' יוסי. ב. עי"ן מיטוס ויתישו מסי"ר באריכות בתלמוד נטין דף נ"ו ע"ב, והמאמר שלמינו נמצא בויקרא פ"ב, אות ג, וקדיר פ"ה אות ו, שהשיר פ"י ובמדרש פ"ח ובתנחומא חקת, ובב"ר פ"ו אות ז, ובשמי"ר פ"י אות א, ועי"ן הנוסחא בפרקי ד"ר אליעזר פ"ט, וכל הפרק ט"ז באמרי בינה במאור העינים

בי כח לרדוף אחריהם, ולא לעשות עמהם מלחמה, אלא נהיה אנחנו עומדים ותרדוף אותם והן ננפים, וכן עשה הקביה, שנאמר ובעת החלו ברנה (ותפללה) [ותהללה] נתן ה' (אורבים) [מארכים] (דהיב כיכב), מה עשה? הלבישן אספקלריא ורואין אלו את אלו (אספקלריא [Specularis]). עמד חזקיה בשעה שבא מנחרב, ואמר אין בי כח לרדוף ולא לראות מלחמה, אלא בשעה שאני ישן על מטתי, אתה עושה מלחמותינו, אמר לו הקביה וכן אני עושה לך-אתה ישן על מטתך ואני עושה מלחמה, מה כתיב שם ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' ויד בסחנה אשור סאה (ושמונים) [ושמונים] וחמשה אלף (מיב יטלדה), וכולן איפרכון (שרי העיר), ודוכסין, ואיסרטיקולין (ציל איסרטיקולין-שר צבא), (ועיין סנהדרין צ"ה ע"ב, כולם ראשי גייסות וע"י רשי שם) וכל אוכלוסיהן (שאארהמון עם).

120. וכן אנו מוצאים מה שאמר הכתוב ה' כנבור יצא כאיש מלחמות יעיר קנאה (ישעיה מ"ב"ג), א"ר ברכיה בשם ר' לוי: ארורין הן הרשעים שהם מקיימין על ישראל וכל אחד ואחד אוסר עצתי יפה מעצתך, וגון ומגונ עתידין לומר כן: שוטים היו הראשונים שמתקסקין בעצות על ישראל ואלו היו יודעין שיש להם פטרון בשמים, אני איני עושה כן, אלא בתחלה אני מזדיגן לפטרונן ואחיב אני חוזר על ישראל, ההיד על ה' ועל משיחו (תהלים ב"ב), והקביה אמר להם: רשעים! לוי אתם באים להזדווג? כמה גדודים יש לפני, וכמה שרפים, ברקים ולפידים, ואני יוצא עמכם למלחמה, ההיד ה' כנבור יצא כאיש מלחמות יעיר קנאה וכתוב ויצא ה' ונלחם בנוים ההם וגו' (זכריה י"ד) מה כתיב שם? והיה ה' לאלך על כל הארץ וגו' (שם, ט).

121. ועוד דרשו את הפסוק ה' איש מלחמה ה' שמו (שמות ט"ג), ר"י יהודה אומר: הרי זה מקרא עשיר במקומות הרבה, מניד שננלה עליהם בכלי זיין, [ננלה עליהם] כנבור חגור חרב, שנאמר חגור חרבך על ירך נבור (תהלים מה"ד), ננלה עליהם כפרש, שנאמר וירכב על כרוב ויעף (שם יח"א), ננלה עליהם כנבור (צדיק וישר), שנאמר וילבש צדקה כשריון וגו' (ישעיה נ"ט"ו), ננלה עליהם בחנית, שנאמר לננה ברק חניתך (חבקוק ג"א), ואוסר והרק חנית וסגור וכוי (תהלים לה"ג), ננלה עליהם בקשת ובחצים, שנאמר עריה תעור קשתך (חבקוק ג"ט), ואוסר וישלח חצים ויפיצם (תהלים י"ט"ו), ננלה עליהם בצנה ומגן, שנאמר צנה וסחרה אמתו (שם צ"ד), ואומר החזק מגן וצנה וקומה לעזרתו (שם לה"ב).

122. ד"א ה' איש מלחמה (שמות ט"ג) הרי זה מקרא עשיר וכוי (כדלעיל בסימן שלפני זה עד ננלה עליה כפרש), וננלה עליהם כנבור, שנאמר לננה ברק חניתך (חבקוק ג"א), ואוסר הרק חנית וסגור (תהלים לה"ג), ננלה עליהם בקשת ובחצים, שנאמר וישלח חצים וגו' (ש"ב, כ"ט"ו), ננלה עליהם במגן וצנה, שנאמר החזק מגן וצנה וגו' (תהלים לה"ב)

הערות

120. מוכא בילקוט מכירי לישעיה מכירי בשם מדרש תהלים פיג והוא מזמור ב' אות א. בסגנון אחר ועיין המאמרים בשגנוי לשונם ובאריכות בו"ר סוף פיג, ובתנחומא צו אות ד' ובאגדת שמואל פיג, אסתר רבה פיג, ונסצא גם בתלמוד בבלי, ובילקוט ישעיה רמז שיג בשם מדרש שו"ט, 121. וילקוט המכירי לתהלים מזמור יח אות לא בשם המכילתא פיג ויהי בשלח ספכת דשירתא ר' פיג, ולשון המכילתא מוכא מה בסימן י"ח שאחר זה, בהיותו הסגנון

(מגינים) (פניונות) שלהן; מיד וירא: אפיקי מים (שם ט"ז).

יב. דיא וירכב על כרוכ-אמר ר' אבא! משל למלך שבאו שבאין ושבו את בנו והיו עבדיו מציעין לו את הקרון (Carus מין עגלה, קארין) לרדוף אחריו. אמר המלך אם אני מסתין עד שיציעו לי את הקרון בני אבד-מה עשה המלך? נשל סוס אחד מן הקרון ורדף אחריו. כך עשה הקביה, נשל כרוב אחד מכמה הכבוד ורכב עליו, ועשה מלחמה עם פרעה ועם מצרים, שנאמר וירכב על כרוב ויעף, מהיכן הביאו? מבין גלגלי המרכבה.

יג. מאי דכתיב מנוה נדו עביו עברו (תהלים יח), ר' יודן בשם ר' אבא אמר: כשבא הקביה לעשות מלחמה עם המצריים בים, באו מלאכי השרת לסייע; אלו באו בחרבות ואלו היו טוענין קשתות, ואלו היו טוענין רמחים. אמר להן הקביה איני צריך עברין מהבא! באותה שעה עביו עברו. אמר ר' יהודה הנשיא: מלך בשר ודם כשהוא יוצא למלחמה הוא נוטל כל חיילותיו עמו (יוצא בנייסות ובלניונות), וכשהוא הולך למוסם שלו (Fest-maiumie) הוא נוטל לניונות לשמשו (יוצא בעשרה בני אדם), אבל הקביה כשהוא יוצא למלחמה אינו יוצא אלא לעצמו, שנאמר ה' איש מלחמה ה' שמו (שמות ט"ו), וכשהוא יוצא למוסם שלו במתן תורה ראה מה כתיב רכב אלהים רבותים אלפי שנאן (תהלים סח"ח), וכתוב ובא ה' אלהי כל קדושים עמך (זכריה י"ד).

יד. וכן על מה שאמר הכתוב (ירעם מן שמים ה') (ירעם בשמים ה') (תהלים יח"ד) אמר ר' אבא שלש מלחמות של מהומה הבטיח הקביה לישראל בכניסתן לארץ ישראל. שנאמר את אימתי אשלח לפניך והמותי את כל העם (שמות כ"ד), ונתנם ה' אלהיך לפניך והם מהומה גדולה (דברים כ"ג), תרי משמע, ורבנן ילפי לה מהבא ויהוסי ה' לפני ישראל (יהושע י"ג), ויהם ה' את סיסרא (שופטים ד"ט), וירעם ה' בקול גדול וגו' ויהוסי (ש"א ד"ג), אמר ר' סימן עוד שתיים וברקים רב ויהם (תהלים יח"ט), תהיה מהומת ה' רבה בהם (זכריה י"ג), ר' סימן בשם ר' אבא אמר: אחת לשעבר שנעשה לפרעה, ואחת לעתיד לבא לנוג ומנוג.

טו. זהו שאמר הכתוב לא האמינו מלכי ארץ וכל יושבי תבל כי יבא צר ואויב בשערי ירושלים (איכה ר"ב), מי היה מאמין כי ירושלים תהא נכבשת ביד השונאים, אחר שנעשו בה נסים בימיו של סנחריב! בא וראה בשעה שבא גדוד של עמלק אל צקלג ושרפה, ושבה כל מה שבתוכה, אנשים נשים וסף, כיון שבא דוד ומצא צקלג נשרפה ושבה, התחיל יושב ובוכה הוא ואנשיו, מה אומר לפני הקביה? (הארדוף) (נארדוף) אחרי הגדוד הזה האשיגנו? (גו' (ש"א ל"ח)? וכן עשה דוד, הלך ומצאן והשיגן והרגן, שנא' ויבם דוד מהנשף ועד הערב למחרתם (שם, שם, י"ז), אסא לא עשה כן, אלא אמר אסא לפני הקביה: רבנו של עולם! אין בי כח לרדוף אחרי זרע מלך כושי, (מה עשה המביה) וינף ה' את הכושים לפני אסא (דהיב י"ד-יא), עמד יהושפט ואמר: רבנו של עולם! אין בי

הערות

יב. שויט מזמור י"ח אות טו, ובילקוט שמואל רמז ק"ס, יג. שויט שם אות י"ז, ובפסיקתא רבתי פ"א, ספרי בהעלותך פ' ק"ב ובילקוט רמז ק"ס, יד. שויט מזמור י"ח אות י"ח, טו. שם מזמור ע"ט אות א' עיין במדרש איכה בפתיחתא ס"ל, ובסיד ס"י טו בסנןן אחר.

י. ואח"כ בשעה שיצא פרעה לרדוף אחרי בני ישראל, אמר פרעה תנו לי סוס וזכר שארכב עליו שהוא קל, מה עשה הקב"ה היה מראה כנגדו ורכב עליו. שנאמר דרכת בים סוסך (חבקוק ג"ט), וכתוב כי תרכב על סוסך (שם ג"ח). חזר פרעה ואמר תנו לי סוס נקבה, שהיא יכולה לעמוד במלחמה, אמר אף אני אדמה לו בסוס נקבה, שנאמר לסוסתי ברכבי פרעה (שה"ש א"ט). וחזר פרעה ולקח חציו וזרק על ישראל, ואף הקב"ה הביא חציו של אש וזרק עליו. שנאמר וישלח חציו ויפיצם (חבקוק ג"ח). חזר פרעה והביא צחצוחין של ברזל, צחצוח חרבות ורמחים, ואף הקב"ה הביא ברקים שהן מצוחצוחין, שנאמר וברקים רב ויהומם-המסם ערבבן, נטל סגנוית (Signum - נס ודגל) שלהן ולא היו יודעים מה שיעשו, והיה עמוד הענן יורד ועושה אותן טיש ומיני רפשי, ועמוד האש מרתיה, וסלפות סוסיהן משתבשות. חזר פרעה והביא מיני בליסטרא, אף הקב"ה הביא אבני אלנבישו, שנאמר ברד ונחלי אש, חזר פרעה והביא מיני סימנטרא (סירמנטא Formenta) כלי מלחמה לירות אבנים חצים ואש, ואף הקב"ה הביא נחלי אש, שנאמר נחלי אש, חזר פרעה והיה מלבב במיני בוקינום (חצוצרה) וקרנות ושופרות וסלפינוס (Salpings תרועה!), ואף הקב"ה מלבב בקולו, שנאמר וירעם בשמים ה' ועליון יתן קולו, כיון שנמר פרעה כל מה שהיה יודע, ולא נשתייר בידו כלום, א"ל הקב"ה: רשע! כנגדי היית מטיח? אמר ר' ברכיה בשם ר' אלעזר התחיל הקב"ה רוכב על כרוב, שנאמר וירכב על כרוב, אמר ליה: רשע! שמא יש לך כרוב? התחיל הקב"ה עף, שנאמר ויעף, אמר ליה הקב"ה: רשע! שמא אתה יכול לעוף? התחיל הקב"ה מיירא מכנף לכנף, שנאמר וירא על כנפי רוח, אמר ליה הקב"ה: רשע! שמא אתה יכול לעשות כן?!

יא. הרא הוא דכתיב לסוסתי ברכבי פרעה (שה"ש א"ט) את מוצא בשעה שרדפו המצרים אחרי ישראל במרכבות משולשות היו, שנאמר ושלישים על כולו (שמות י"ד), שהיתה המרכבה על שלשה הסוסים, ונגדה הקב"ה למען שמו על כרוב, שנאמר וירכב על כרוב ויעף (תהלים י"ח); ונדמה להן הכרוב בדמות סוסיה נקבה ורדפו כולם אחריה, מיד וישת חשך סתרו (שם י"ט), ולמה? שלא יביטו מצרים בשכינה, מננה נגדו (שם י"ט), שיצא הקב"ה לנגדו של פרעה, עביו (שם) כנגד (טרמטיות) (טורטיות) (שקיפשמטי) (סקפסטוס) שלהן, עברו כנגד תות שלהן (ועליון וכ"ו), ברד (שם) כנגד בליסטרא שלהן, ונחלי (שם) כנגד טרמנטן שלהם, אש (שם) כנגד הנפט שלהן וירעם בשמים ה' (שם י"ד) כנגד (שלפזורים) (הלפזורים) שלהן, ועליון יתן קולו (שם) כנגד (קול) הקרנות שלהן, חציו (שם טו) כנגד (חרבות) החצים שלהן, ויפיצם (שם) מלמד שהיו החצים מתפזרין, רבה בר חנה בשם ר' יוחנן אמר: מלמד שהיו עושים תיבות תיבות והחצים מפזרין אותן, והברקים היו כונסין ומכניסים אותן, וברקים כנגד תיבות שלהן, ויהמם (שם) הממם וערבם והפיל (מגינים)

הערות

י. בשי"ט מזמר י"ח אות י"ד כל המאמר והלשונות משונות בירושלמי סוטה פ"ח, ה"ג. במכילתא בשלח פ"ב, ילקוט שמואל רמז ק"ם, חיות פ"א בפי' לסוסתי, ובילקוט תורה רמז רלב, י"א. שה"ש זוטא פ"א ס"י ט. ועיין בירושלמי שקלים פ"א, ה"ח, ובילקוט שמות רמז שס"ח ע"ז הפסוק, ועיין גם בירושלמי כלאים פ"ח סוף ה"ב וסוטה פ"ח ה"ג. ומכילתא בשלח פ"ב ופ"ו ובחיות ע"ז הפסוק.

אמר להם ספק אחר. מאבנא דהוא מתנושש בה אתם יודעין כח נבורתו. כך מן השמים
אנו למדין כחו של הקביה

ז. דרשו חכמינו איש זה הקביה שנאמר ה' איש מלחמה (שמות טו).

ח. היה ריש אומר: בא וראה! שלא כמדת הקביה מדת בשר ודם. מלך ביו כשהוא
הולך למלחמה הוא הולך באוכלוסין ובלניונות, וכשהולך לשלום הולך יחיד. אבל מדת
הקביה אינה כן: כשהוא הולך לשלום יוצא באוכלוסין ובלניונות, שנאמר עושה שלום
במרומו וכתוב אחריו ה' מספר לגדודיו (איוב כהג). רכב אלהים רבותים אלפי שגן ה'
בס סיני בקודש, ואומר (דניאל ד) אלף אלפין ישמשוניה וריבו רבון וגומר וכשהוא הולך
למלחמה אינו הולך אלא יחיד, שנאמר (שמות טו) ה' איש מלחמה-בשמו הוא נלחם
ואינו צרוך לסיוע. ואומר (ישעיה סג) מורה דרכתי לבדי וגו' את מוצא כשפרע הקביה
סדור המכול לא פרע אלא יחיד שנאמר (בראשית ו) ואני הנני מביא את מי המכול מים.
וכן מאנשי סדום לא פרע אלא יחיד שנאמר (שם יט) וה' המטיר על סדום וגו', וכן
כשפרע מן המצרים, שנאמר (שמות יב) וה' הכה כל בכור וגו' וכן פרע מן האמוריים
יחיד, שנאמר (יהושע י) וה' השליך עליהם אבנים גדולות, וכן מסנחריב פרע יחיד,
שנאמר (ס' יט) ויצא מלאך ה' ויד במחנה וגו'.

ט. מיד נטה את ידך על השמים (שמות יב) כבטכסים (סדר) מלך בשר ודם הביא
הקביה עליהם את המכות. מלך בשר ודם כיון שהמדינה מורדת עליו מה עושה? משלח
לניונות (Legion) והן מקיפין עליו. בתחלה הוא (שובר) (סוכר) אמת המים שלהם, אם
חזרין מוטב ואם לאו הוא מביא עליהם קלנים (פי' משמיע קולו), אם חזרין מוטב,
ואם לאו יורה בהן חצים. אם חזרין מוטב, ואם לאו מביא עליהם לניונות (כרברים). אם
חזרין מוטב, ואם לאו מביא עליהם דרסמיות (אנדרלמוסיות, מנפת אנשים). אם חזרין
מוטב ואם לאו זורק בהם נפט (Naphtha) אם חזרין מוטב, ואם לאו משליך בהם אבני
בליסטרא ואם חזרין מוטב ואם לא מנה בהן לניונות (balista, Grabes-Geschütz),
ואוכלסין הרבה אם חזרין בהם מוטב, ואם לאו אומר אותן בבית-האסורין. אם חזרין
מוטב, ואם לאו הורג את הגדולים שבהם. כך הקביה בא על המצרים בטכסים של מלכים.
בתחלה (שכר) (סכר) אמת המים שלהן, שנאמר ויהפך לדם יאוריהם ונזליהם כל ישתיו
(תהלים עח) ולא חזרו, הביא עליהם קלנים, אלו הצפרדעים. שנאמר על דבר
הצפרדעים וגו' (שמות ח) ולא חזרו, הביא עליהם את החצים-אלו הכנם. שנאמר ותהי
הכנם באדם ובבהמה (שם, שם, יג), שהיתה נכנסת בנופו של מצרי כחץ הזה. ולא חזרו,
הביא עליהן לניונות-זה ערוב. שנאמר ישלח במ ערוב ויאכלם (תהלים עח) ולא חזרו,
הביא עליהם דורסמיות-הדבר. ולא חזרו, זרק בהן נפט-זה השחין ולא חזרו, השליך בהן
אבני בליסטרא-זה הברד, ולא חזרו, ואחר כך נירה בהן אוכלוסין הרבה-זה הארבה, ואחר
כך נתנם בבית האמוריים-זה החשך. שנאמר (שמות יב) ויבש חשך וגו'. ולא חזרו, והרג
כל הגדולים שבהם. שנא' וה' הכה כל בכור (שם יב).

ואח"כ

הערות

ז. במ"ד פ"ט אות כ"ד. ח. במ"ד פ"א אות י. ועיין בשו"ט מזמור י"ח פסוק יז.
ט. תנחומא בא אות ד. בילקוט בא רמז קפ"ב ופסיקתא רבתי פ"ז פי' ויהי בחצי הלילה.

בש"ט

שלא ברשות, ואמ"י טפה אחת אינה יורדת מתוך העבים אלא ברצונרכי לו לברו העז והכח.
 י? זהו שאמר דוד למנצח בנינינות מזמור. למנצח- שהוא ראוי ונאה לנצח, למי
 שניצוחו לנצח נצחים.

דיא למנצח- למי שהוא מנוצח מבריותיו. מלך בשר ודם אם מנצחין אותו כועם. אבל
 הקביה מנצחין איתו והוא שמח. שנאמר ויאמר להשמידם לולי משה בחירו (תהלים קר-כג).

הערות

י? שויט מזמור די אות ו. ועיין בגמרא פסחים דף ק"ט. ע"א

פרק כ

וכו יט סימנים

ה' נבור מלחמה

א. אין נבור אלא הקביה. שנאמר (ישעיה מבי"ג) ה' כנבור יצא כאיש מלחמות.
 ב. (רבי חנינא) ורב חנינא] בר פפא רמי כתיב (איוב לד-כג) שדי לא מצאנהו
 שניא כח ונכתוב (תהלים קמ"ד) גדול ארוננו ורב כחו. ונכתוב (שמות ט"ו) ימינך ה' נאדרו
 בכח ?- לא קשיא. כאן בשעת הדין כאן בשעת מלחמה.
 ג. ובשעה שאמר דוד החזק מנן וצנה וקוסה בעזרתי (תהלים לה-ב) ! אמר לו
 הקביה: וכי למנן ולצנה אני צריך ? יהיו כסוף לפני רוח- רוח אני נוסח בהם והם פורחים.
 וכן אמר ישעיה קול אומר קרא, ואמר מה אקרא וגו' כי רוח ה' נשבה בו (ישעיה מ"ו).
 (ודוד משבח ואומר) כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמותך (תהלים לה"ג) ! א"ל הקביה: דוד !
 מה אתה עושה לי ? א"ל אני אשבחך בכל אבריי.
 ד. וכן אתה מוצא מה שאמר הכתוב השמש יצא על הארץ והי' המסיר על סדום
 ויהפוך את הערים (בראשית י"ט-כ), שמא תאמר בהי' אצבעותיו הפכה ? אמר ר' אייבו באחת
 מאצבעותיו הפכה לכרכי סדם. שנאמר בחלמיש שלח ידו (איוב כח"ט).
 ה. כשהכה הקביה את המצרים, במה הכם ? רבי אליעזר אומר ביד הכם. שנאמר
 (שמות יד-לא) וירא ישראל את ה' הגדולה. רבי יהושע אומר באצבע הכם, שנאמר (שם
 ח"ט) ויאמרו החרטומים אל פרעה אצבע אלהים הוא.
 ו. וכשאתה רוצה לידע כח נבורתו של הקביה ראה מה שאמר דוד השמים מספרים
 כבוד אל (תהלים יט"ב). (אמר ר' יעקב בן זבדי) משל לנבור שנכנס במדינה, ולא היו יודעין
 נבורתו

הערות

פרק כ

א. בבלי ערכין דף ט"ו. ע"א. ב. ע"ז דף ה'. ע"א. ג. שוחר טוב מזמור ליה אות ב.
 ד. תנחומא וירא אות כב. ה. בבלי סנהדרין דף צה. ע"ב. ו. שויט מזמור י"ט אות ו.
 ובילקוט רמז תרעב.

ביא

להם שאינן כלום. וכן אתה מוצא בנדרול הנביאים, על שאמר והדבר אשר יקשה מכם וגו' (דברים א"ו) אמר לו הקב"ה אתה יכול לפתור דבר קשה? חייך שאני מראה לך. וכיון שהגיע לפניו עסקן של בנות צלפהד, התחיל מתקשה בו ולא היה יודע מה לאמר, והקריב משפטן לפניו. שנאמר ויקרב משה את משפטן לפניו (במדבר כ"ד). א"ל הקב"ה: לא הייתה אומר הדבר אשר יקשה מכם וגו'? הרי מה שהנשים יודעות אין אתה יודע, שנאמר בן בנות צלפחד דוברות וגו' (שם, שם, ז). אלו דנות יפה סמך. ואף שמואל שהיה שקול כנגד משה ואהרן, על שאמר לשאול אנכי הרואה (ש"א ט"ו) א"ל הקב"ה אתה אמרת אנכי הרואה, חייך לחחר אני מראה לך אם רואה אתה. שנא' מלא קרנך שמן ולך (בא) (ואשלחך) אל ישי בית הלחמי וכו' (ש"א ט"ד). כיון שהלך, מה כתיב? ויהי בבואם וירא את אליאב ויאמר אך נגד ה' משיחו (שם, שם, ו). א"ל הקב"ה אתה הוא שאמרת אנכי הרואה? אל תביט אל מראהו וגו' (שם, שם, ז). ואף יעקב ובניו היו נביאים וחכמים, ולא היה נאמן מהם, כיון שנמכר יוסף לא היו יודעים בו עד שבקש הקב"ה. (הרי לו העז והבחי).

יג. ושיה לאדם מערכי לב ומהי מענה לשון (משלי ט"ד). מהו מערכי לב? אם יהיה לאדם חשבון עם חברו, או כל עסק, והוא מחשב בלבו ויאמר אם נעמיד עמו אומר לי כך וכך, ואני אומר לו כך וכך, עומד עלי. פעמים שאחד מכל הדברים שהיה מחשב אינו מדבר אלא שוכח. הוי יפה אמר שלמה לאדם מערכי לב ומהי מענה לשון. מ"א לאדם מערכי לב וכו' אמר ר' לוי ששה דברים ברא הקב"ה לאדם, ג' ברשותו וג' אינן ברשותו, ובשעה שהוא זוכה הקב"ה עושה אותן שברשותו שלא ברשותו וכו' (כדלעיל ו).

יד. ארבעה ספתחות הן: ספתח של כלכלה, וספתח של סטר, וספתח של קברות, וספתח של עקרות, וארבעתן ביד הקב"ה. של כלכלה מנין? שנאמר פתח את ירך (תהלים קמ"ט). ושל סטר מנין? שנאמר יפתח ה' לך וגו' (דברים כ"ב). ושל קברות מנין? שנאמר בפתחי את קברותיכם (יחזקאל ל"ג). ושל עקרות מנין? שנאמר ויזכור אלהים את רחל וגו' ויפתח את רחמה (בראשית ל"ב).

טו. ההיר חכם לב ואמין כח מי הקשה אליו וישלם (איוב ט"ד) חכם לב זה הקב"ה. שנאמר עמו חכמה (ותושיה) (ונבורה) וגו' (שם י"ג). מי הקשה אליו וישלם-דור המבול נתקשו כנגדו ושטטן במים, דור הפלגה נתקשו כנגדו הפיצם בכל העולם, אנשי סדום נתקשו כנגדו מה היה סופן? והי' המסיר על סדום (בראשית י"ב). פרעה אמר מי ה' (שמות ה"ב) והקב"ה אמר לו שלח את עמי (שם, שם, א) ואף הוא נתקשה, שנאמר ויהי כי הקשה פרעה לשלח (שם י"ג). כיון שבאת סכת הבכורות עליה, מיד שלחן.

טז. מיד צרר מים בעביו ולא נבקע ענן תחתם (איב כ"ח) צרר מים, כשרוצה לעצור נשמים אעפ"י שהעבים הם נקובים ככברה, לא נבקעו תחת המים, כלומר שירדו הנשמים שלא

הערות

בראשית פס"ט אות כ, ילקוט איוב רמז תתק"ד. ב"ר פ"צ א אות א. ועיין מאמר הדומה לזה בפסרי דברים אות יז, ובילקוט שמואל רמז ק"ח. אנדת שמואל פ"ד וסנהדרין דף ז. יג. תנחומא תולדות אות כא. יד. במס' תענית בבלי דף ב' הלשון ג' ספתחות בידו של הקב"ה וכו'. טו. תנחומא בשלח אות א. ובילקוט בשלח רמז רכ"ה בשם התנחומא, וכן בילקוט איוב רמז תת"ר, ובספר והזויר דף י"ט. ע"א. טז. מעין ננים פרשה כ"ח.

כשאני מסית אני סחיה. ת"ר: אני אמית ואחיה-יכול מיתה באחד וחיים באחר כדרך שהעולם נוהג, ת"ל מחצתי ואני ארפא. מה סכה ורפואה באחד אף חיים ומיתה באחד. כמאן תשובה לאומרים אין תחיית המתים מן התורה.

ז. איר לוי: ששה דברים משמשין את האדם. שלשה ברשותו ושלשה אינן ברשותו. העין והאוזן וחושם שלא ברשותו-חסי מה דלא בעי. שמע מה דלא בעי. מריח מה דלא בעי. הפה והיד והרגל ברשותו-אין בעי הוא לעי באורייתא. אין בעי לישנא בישא. אין בעי סחרף ומנרף. היד אין בעי הוא עביד מצוותא אין בעי הוא ננב, ואי בעי הוא קטיל. הרגל אי בעי הוא אזל לבתי טרשסיות ולבתי קרקסיות ואין בעי הוא אזיל לבתי כנסיות ובתי מדרשות. ובשעה שהוא זוכה הקביה עושה אותן שברשותו שלא ברשותו. היד (מלכים א. יגד) ותיכש ירו אשר שלח עליו. הפה-גם ברוך יהיה הרגל- (משלי א-טו, טז) בני אל תלך בדרך אתם כי רגליהם לרע ירוצו. (ללמדך שאפילו הפה והיד והרגל ברשותו של הקביה.)

ח. ההיר (תהלים כ"ג) ישלח עורך מקודש. והרי דברים ק"ו, ומה אם הרוחות שלא נבראו לשום סיוע צריכין סיוע, אנו שנבראנו לסיוע עאכיו!

ט. וכן אמר דוד גל עיני ואביטה (תהלים קיט"ח) שאעפ"י שעוני פתוחות איני יודע כלום (עד שיגלה את עיני).

י. וכן מציון אצל יוסף, שהיו אחיו מצפין ואומרין מתי יגיע הקץ ונהרגנו, נצפנה לנקי חנם (משלי א"א). כיון שבא אצלם, התחילו אומרין זה לזה הרי השעה, הרי העונה, והיתה השכינה משחקת עליהם ואומרת להם: אוי להם מדמו של צדיק זה!- לכך נאמר נצפנה לנקי חנם. ולא עוד אלא כיון שמכרו אותו היתה השכינה משחקת עליהם ואומר כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי נאם ה' (ישעיה נה"ח)-לא כמחשבה שאתם חושבין ולא כדרך שאתם אומרים נאם ה'. אלולי שהיתה נורה מלפני לא היתה עצבתם כלום.

יא. וזיה (עין רואה ואוזן שומעת) ואוזן שומעת ועין רואה! ה' עשה גם שניהם (משלי כ"ב). מה ראה שלמה לומר כן, וכי כל הגוף לא עשהו הקביה שאמר על האוזן ועל העין? אלא כל האברין של אדם עתידין ליתן דין חוץ מן האוזן וסן העין למה? אלא העין הזו רואה שלא בטובת האדם, והאוזן שומעת שלא בטובת האדם. אבל הידים אם אינו רוצה אינו נונב, והרגלים כך. לכך נאמר עין רואה ואוזן שומעת וכ"ו. בא וראה! כל אותו הזמן שנמכר יוסף לא היו יודעין יעקב ובניו שהיה יוסף קיים, וכשהגיע הקץ נתן הקביה רשות לעינים ולאזנים.

יב. למה כך? שלא יהיו הנביאים מתנאים, לכך הודיע להם הקביה כחו והראה להם

הערות

ז. ב"ר פס"ז אות ג. ילקוט מלכים רמז ר"ב. ובהרחבה בתנחומא אות יח. ובילקוט תולדות רמז קט"ו בשם ב"ר. ח. ויקיר פכ"ד אות ג. ט. עיין שו"ט מזמור קי"ט הוספה אות ט. י. ילקוט המכירי לישעיה נה"ח. בשם מדרש משלי ומשונה במשלי, וכן במכירי מורכב מן המדרש על הפסוקים י"א וי"ב. היינו ראשו מפסוק י"א וסופו מפסוק י"ב. יא. תנחומא מק"ן ה'. ואגדת בראשית פ"ט. וכוננת כל המאמרים האלה להניד שהכל ביד רשותו של הקביה ולו לבדו העזו והכח על הכל. יב. תנחומא שם אות ו'. טובא באגדת בראשית

ב. וכן אמר הקביה למשה מי שם פה לאדם וכו' (שמות ה, יא) ועתה לך ואנכי אדיה עם סיד ונס (שם, שם, יג): ר' יהודה ביר סימן אמר, אמר הקביה למשה, אני עושה אותך בריה חדשה כאשר זו שהיא הרה ויולדת. שנאמר והוריתך אשר תדבר.

ג. וכן אתה מוצא כשאמר הקביה למשה ואת כל העדה ההלל ונני (ויקרא חג). א"ל: להיכן? א"ל אל פתח אהל מועד. א"ל משה רבונו של עולם! ששים רבוא אנשים וששים רבוא בחורים האין אעמידם פתח אהל מועד? — ואינו אלא בית סאתים ואת כל העדה הקהל? א"ל הקביה: ועל דבר זה אתה תסיה? השמים האלו לא כדוק של עין הוא, ואני עשיתים מסוף העולם ועד סופו, שנאמר הנוטה כדוק שמים וימתחם כאהל לשבת (ישעיה ס"ב). ואף לעתיד לבא כך אני עושה לציון. כל אותן האוכלוסין מאדם הראשון ועד שיחיו המתים האין הם עומדים? והן עתידין לומר צר לי המקום נשה לי ואשבה (ישעיה ס"ג). מה אני עושה להם אני מרחיבה, שנאמר הרחיבו מקום אהלך (שם נ"ד). שהיכן אתה למד-מהר סיני: כיון שנללה עליו הקביה מה כתיב-רכב אלהים רבותים אלפי שנאן ונני (תהלים סח"ח): אמר ר' אבדימי דמן חיפה, אני שניתי במשנתו כיון שנללה הקביה על הר סיני ליתן את התורה, ירדו עמו עשרים ושנים אלף מרכבות וכו' וכל מרכבה ומרכבה במרכבה שראה יחזקאלבן בוזי, והיה מחזיק. אלא מעשה נס היה, אמר הקביה: הרחב, הארך וקבל בני, בני אמונות! וכן את מוצא לעוה"ב וכו'.

ד. מאי דכתיב (ישעיה ס"ג) העירותי מצפון ואת מסורח שמש. איך יומי בשם רבי בנימין בר לוי: לפי שבעיהו בזמן שרוח דרוזית מנשבת אין רוח צפונית מנשבת, ובזמן שרוח צפונית מנשבת אין רוח דרוזית מנשבת, אבל לעיל אמר הקביה אני מביא ארנססם בעולם שמשמשות בו שתי רוחות. ההיד (שם ס"ג) אומר לצפון תני ולתימן אל תכלאי ונני.

ה. אמר ריש לקיש: אם המינים יאמרו לך שאין הקביה מחיה מתים, אמור להם הרי אליהו מעיד שהחיה את המת על ידו. אם יאמרו לך המינים שאין הקביה פוקד עקריות, אמור להם הרי אלקנה מהר אפרים מעיד שהפקדתי חנה אשתי; שנאמר כי פקד ה' את חנה ונני (שי"א, כ"א). אם יאמר לך אדם שאין הקביה מציל סן האש, הרי חנניא וחביריו מעדיין שהצלתו אותם סן האש. שנאמר ויהי בהם סכני יהודה דניאל, חנניה, מישאל, ועזריה (דניאל א').

ו. רבא רמי: כתיב (דברים ל"ט) אני אמית ואחיה וכתיב מחצתי ואני ארפא. השתא אחיי מחיי, אסויי לא כל שכן? אלא אמר הקביה כשם שמחצתי אני ארפא, כך כשאני

הערות

ב. תנחומא שמות אות י"ח ובילקוט שמות רמז קע"א. ג. ביר פ"ה. תנחומא צו אות טז. בילקוט בראשית רמז ז. בויקיר פ"י אות ט. ונשנה בפסיקתא דריב פסקא בחדש השלישי. ועיין בפסיקתא רבתי פסקא עשרת הדברות סימן י"ד. ובשמי"ד פכ"ט. ועיין גם תנחומא יתרו אות יד. ד. ויקיר פ"ט אות ה. וילקוט ישעיה רמז שי"א. ובמדרש אבא גריון פ"א. ה. תנחומא נשא אות ל. ומובא בילקוט תהלים רמז תשע"ט, ובמדרש פ"ד אות א. וילקוט מלכים רמז רס"ו. ו. בבלי פסחים דף ס"ה. ע"א. ועיין שאלת הרמ"ם לר' יהושע בן חנניא בענין תחית חסתיס סנהדרין פרק חלק.

מז. שאל טורנוסרומוס הרשע את ה' עקיבא: איזה מעשים נאים של הקביה או של בשר ודם? איל רבי עקיבא לא תאמר לי בדבר שהוא למעלה מן הבריות, שאין שולטין בהן אלא בדברים שהן מצויין בבני אדם. נהביאו לו שבולים ונלוסקאות אמר לו אלו מעשה הקביה ואלו מעשה ב"ה אין אלו נאים? הביאו לו אניצי פשתן וכלים סבית שאן איל אלו מעשה הקביה ואלו מעשה ב"ה אין אלו נאים? (וכו.)

יז. וכן דרשו את הפסוק אין כמוד באלהים וני (תהלים פ"ח) בנוהג שבעולם ב"ו צר צורה ביבשה אבל הקביה צר צורה במים. שנאמר: ויאמר אלהים ישרצו המים שרץ נפש חיה (בראשית א"ב).

יח. כשהקביה כרא את האדם בחכמה כרא אותו!

יט. וכן הוא אומר יפקוד ה' אלהי הרוחות לכל בשר (במדבר כ"ט): כשם שאין מרצופותיהן דומין זה לזה, כך אין דעתן שוין זה לזה. אלא כל אחד ואחד יש לו דעה בפני עצמו. וכה"א (איוב כ"ד) לעשות לרוח משקל- לרוחות של כל בריה ובריה.

כ. וכן אומר איוב ומבשרי אחזה אלוה (איוב י"ב) מאברי ויצירתם ותקנת נופי. בהסתכלותי בהם אחזה אלוה, כלומר נפלאות הבורא. כי בראות הנוצר ידע האדם נפלאות היוצר. כענין שנאמר השמים מספרים כבוד אל (תהלים י"ב), ואמר הסתרנם דמסתכלין בשמיא משתעין יקרא דהי.

הערות

מז. תנחומא תזריע אות זו. ורי עקיבא השיב לו תשובתו על השאלה בדבר מילה הנעשית ע"י ב"ו עיישו. יז. ב"ר פ"ז אות א. ילקוט בראשית רמז יא. בתנחומא תזריע אות ב. מכילתא בשלח. אנדת שמואל פ"ה. עיין מדרש תהלים מזמור פ' ומזמור קיג (מיבא לעיל בפרק שלפנינו) ובילקוט תהלים רמז תת"לה. יח. תנחומא תזריע אות ח. יט. במיד פפ"א אות ב. עיין ברות דף נח. ע"ב. ובירושלמי ברכות פ"ט ה"ב. ותנחומא פנחס אות א. כ. מעיין גנים על איוב פ"ט. פ"כ.

פרק יט

וכו יז סימנים

לו העז והבחי

א. כתיב והוא באחד ומי ישיבנו (איוב כ"ג) דרש ר' פפייס: לפי שהוא יחיד בעולמו ואין מי שימחה בידו, כל מה שהוא מבקש הוא עושה.

וכן

הערות פרק יט

א. תנחומא וירא אות כא. שם אות מט. שם שמות אות י"ד. ומובא בילקוט איוב רמז תתקח.

תנחומא

ועושים צורה). שנאמר אלה תולדות השמים והארץ בהבראם (בראשית ב"ד) הוי אין כמוד באלהים ד' ואין כמעשיך!

יא. רבי תחליפא דקיסרין בשם ר' פילא אומר: בא וראה כמה נסים עושה הקביה עם האדם והוא אינו יודע! שאלולי היה אוכל פת כשהיא חיה היתה יורדת בתוך מעיו ומשרטת אותו, אלא ברא הקיבה מעין בתוך נרנרתו שהוא מוריד את הפת בשלום. הוא עשך ויבונגך (דברים לב"ו) עשך מה שאתה צריך.

יב. רבי תנחומא פתח: (תהלים פ"ו) כי גדול אתה ועושה נפלאות, איד תנחום: הנוד הזה אם יהיה בו נקב כחוד של מחט, כל רוחו יוצא ממנו, והאדם עשוי מחילים מחילים, נקבים נקבים, ואין רוחו יוצא ממנו. מי יעשה כן? — אתה, אלהים לבדך.

יג. ראה איד דוד מקלם להקיבה, לדוד ברכי נפשי את ה': וכל קרבי את שם קדשן (תהלים קג): והו שאמר הכתוב אודך על כי נוראות (נפלאות) ונפלאות (נפלאות) מעשיך ונפשי יודעת סאד (תהלים קל"ט"ד). — אמר ר' אבדימי בר נחוניא: יש דבר רע לכבד ויפה לקנה, יש רע לקנה ויפה לכבד. עשדה דברים יש באדם: הקנה לקול, הוושט למזון, הכבד לכעוס, הריאה לשתות, המרה לקנאה, הקיבה לשינה, המסס לטחון, הטחול לטחוק, הכליות יועצות והלב נומר, לפיכך דוד מקלם אודך על כי נוראות נפלאות מעשיך ונפשי יודעת סאד!

יד. אמר ר' אייבו: מעשה נסים הכביה עושה עם האיש הזה! אדם שהוא נתון בקמון (חמין) יום אחד אין נפשו מפרכסת עליו? אבל התינוק ההוא נתון במעי אמו תשעה חדשים והקביה משמרו, רבותינו אמרו מעשה נסים הקביה עשה עם האדם הזה! האדם שהוא נתון באמבטי יום אחד נפשו מקננת עליו והתינוק נתון במעי אמו ט' חדשים, ואין נפשו קניטה עליו. אמר איוב אשא דעי למרחוק (איוב ל"ג), והיה איוב רואה בני אדם אשה יולדת איש, והמפינה שטה בתוך המים אצבע אל אצבע, ותסה על הדברים האלה, ואמר אשא דעי למרחוק!

טו. זהו שאמרה חנה אין צור כאלהינו (שי"א, ב"ב)! אל תהי קורא כן אלא אין צייר כאלהינו. הצייר הזה אינו יכול לצייר באפלה, אבל הקביה צר צורה באפלה, שנאמר אשר עושותי בסתר ורקמתי בתחתיות ארץ (תהלים קל"ט"ו). הצייר הזה אינו יכול לצייר במים, אבל הקביה צר צורה במים, שנאמר ישרצו המים שרץ נפש חיה (בראשית א"ה). הצייר הזה אינו יכול לצייר אלא מתוך סממנין הרבה, בלבן ושחור וירוק ואדום וכל סימן, והקביה צר את העיבור מטיפה של לובן ומטיפה של אודם. הצייר הזה אינו יכול לצייר אלא במעשה והקביה באמירה, שנאמר ויאמר אלהים יהי אור (בראשית א"ג). הצייר הזה אינו יכול לצייר את הצורה בבת אחת כולה, אלא קיסעא קיסעא, אבל הקביה צר את הצורה כולה בבת אחת, שנאמר כי יוצר הכל הוא (ירמיה י"ט) וכו'.

שאל

הערות

יא. שמיר פכיד אות א. י"ב. ב"ר פ"א אות ג. בילקוט תהלים רמז תתל"ה. במדרש תמורה פ"ב ובתנחומא בראשית. י"ג. ש"ש מזמור ק"ג אות א. ילקוט תהלים רמז תתנ"ו. ויקיר פ"ד אות ד. וקה"ר פ"ז החכמה תעוז לחכם. י"ד. תנחומא תזריע אות ד. ט"ו. ש"ש מזמור י"ח אות ב"ו. סכילתא בשלח, מסכת דשירת פ"ה. ובילקוט שמואל רמז פ"ג.

תנחומא

ה. ב"ו כשהוא צר צורה הוא מתחיל בראשו ונומר ברנליו, או מתחיל ברנליו ונומר בראשו, אבל הקביה אינו כן, אלא כשהוא צר את האדם צר אותו בבת אחת. וכן הוא אומר כי יוצר הכל הוא (ירמיה י"ט).

ו. רבי אבא בר כהנא אמר תלת: בנהוג שבעולם אם נוטל אדם ארנקי של מעות ונותן הפה למטה, אין המעות מתפוררות? והולד שריו במעי אמו, והקביה משמרו שלא יפול וימות, אין זה שבח? — בנהוג שבעולם וכהמה זו מהלכת רבוצה והולד נתון בתוך מעיה כמין שק, והאשה הזו מהלכת זקופה, והולד נתון בתוך מעיה, והקביה משמרו שלא יפול וימות. — בנהוג שבעולם בהמה זו דדיה במקום רחמה והולד יונק במקום בשתה, והאשה זו דדיה במקום נאה והולד יונק במקום כבודה. אמר ר"א: אם ישרה אדם בחמין שעה אחת אינו מת? ומעיה של אשה מרותחין והולד נתון בתוך מעיה, והקביה משמרו שלא יעשה שפיר, ושלא יעשה שליא, ושלא יעשה סנדל. — אמר רבי תחליפתא דקסריא אם אכל אדם פרוסה אחר פרוסה לא שניה דוחה את הראשונה? האשה הזו כמה מאכל היא אוכלת, וכמה משקים היא שותה ואינו דוחה הולד.

ז. להניד גדולתו של הקביה! אדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד, כולן דומין זה לזה, ומלכי מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא טבע כל אדם בחותמו של אדם הראשון, ואין אחד מהם דומה לחבירו. שנאמר (איוב לח"ד) תהפך כחומר חותם ויתיצבו כמו לבוש (ומפני מה אין פרצופיהן דומין זה לזה? שלא יראה אדם דירה נאה ואשה נאה ויאמר שלי הוא וכי).

ח. איר שמעון בן יוחאי: משל למה הדבר דומה? למלך בשר ודם שבנה פלטין וכל העוברים ושבים נכנסים לתוכו ואמרו אלו היו עמודיה נבזוהים היתה נאה, אלו היו כותליה נבזוהים היתה נאה, אלו היתה תקרתה נבזוהים היתה נאה; שמא יבא איש ויאמר אילו היו לי שלשה ידים, או שלשה עינים, או שלשה אזנים, או שלשה רגלים הייתי נאה? — תיל את אשר כבר עשהו (קהלת ב"ב), אין כתיב כאן. עשהו אלא עשהו. כביכול הקביה ובית דינו עשאוהו. נמנים על כל אבר ואבר משלך ומעמידך על תיקונך. איר לוי בר חי תא: מלך ב"ו בונה פלטין אם נתן ביבה על פתחה אינה נאה ואינה משובחת; אלא הקביה ברא את האדם ונתן ביבו על פתחו ואיזה זה? זה בית חושמו, והוא נואו והוא שבחו.

ט. אמרה חנה לפני הקביה: רבישע! כל מה שבראת באדם לא בראת דבר אחד לבטלה! — עינים לראות, ואזנים לשמוע, חוטם להריח, פה לדבר, ידים לעשות בהם מלאכה, רגלים להלך בהם, דדים להניק בהם וכי.

י. מאי דכתיב אין כמוך באלהים ה' ואין כמעשיך (תהלים פרח) — ב"ו אין צורתו עושה צורה, אבל צורתו של הקביה עושה צורה, שנאמר ישרצו המים שרץ נפש חיה (בראשית א"ב), ואדם צורתו של הקביה ועושה צורה, ושמים וארץ צורתו של הקביה ועושים

הערות

ה. שוי"ט מזמור נ"י אות א. ו. ויקר פי"ד אות ג. תנחומא תזריע אות ה. בילקוט איוב על הפסוק חיים וחסד עשית רמו תתקיה. בבלי ברכות פ"ק ובשהשיר פ"ד. שוי"ט מזמור ק"ג אותו ובילקוט תהלים רמו תתניו. ז. בבלי סנהדרין דף לו, ע"א. ח. קהיר פ"ב ובשהשיר מ"א. ב"ר פ"ב. ט. בבלי ברכות דף ל"א, ע"א. י. שוי"ט מזמור פ"ו אות נ.

שמיד

פרק יח

ובו כ סימנים

אין צור כאלהינו

א. הצור הוא צייר נאה כביכול. מתנאה בעולמו ואומר ראו בריה שבראתי וצורה שציירתי:

ב. בא וראה! שלא כמדת הקביה מדת ביו מדת ביו צר צורה על הכותל ואינו יכול להטיל בו רוח ונשמה קרבים ובני מעיים, והקביה אינו כן. צר צורה בתוך צורה ומטיל בו רוח ונשמה קרבים ובני מעיים. והיינו דאמרה חנה (שיא ב"ג) אין קדוש כהו כי אין בלתך, ואין צור כאלהינו. מאי אין צור כאלהינו? — אין צייר כאלהינו.

ג. דיא ואין צור כאלהינו-כיצד? בשר ודם צר צורה על הכותל, שמא יכול לצור על המים? והקביה צר את העובר במעי אמו בתוך המים, הוי אין צור כאלהינו אין צייר כאלהינו. דיא אין צור כאלהינו: ביו צר צורה, הוא מדבר וצורתו אינה מדברת (והוא) משבח צורתו. אבל הקביה צורתו עומדת ומשבחת לפניו. נדיא אין צור כאלהינו בשר ודם מבקש לצור צורה, כמה סמנים צריך להביא עד שלא צר אותה, אבל הקביה הוא צר צורה מתוך סיפה אחת. בא וראה! הטווס שבו שלש מאות וששים וחמשהו מיני צבעונין; והוא נוצר מסיפה אחת של לוכן, ולא תאמר בעוף, אלא אמילו באדם מסיפה אחת של לוכן הוא נוצר. דיא: מלך בשר ודם צר צורה, אבל צורתו אינה עושה צורה, אבל הקביה צר צורה וצורתו עושה צורה שהוא צר את האשה והאשה יולדת ועושה צורה, כיצא בה.

ד. דרש רבי (חנינא) וחיננא בר פפא: מיד (איוב ט"ו) עושה גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר? — בוא וראה! שלא כמדת הקביה מדת בשר ודם. מדת ביו נותן חפץ בחמת צורה ופיה למעלה, ספק משתמר ספק אין משתמר, ואילו הקביה צר העובר במעי אשה פתוחה ופיה למטה ומשתמר. דיא אדם נותן חפציו לכף מאזנים כל זמן שמכבד יורד למטה, ואילו הקביה כל זמן שמכבד הולך עולה למעלה. דרש רבי יוסי הגלילי: מאי דכתיב (תהלים קל"ד) אודך על כי נוראות נפילתי נפלאים מעשיך ונפשי יודעת מאד? — בא וראה! שלא כמדת הקביה מדת ביו. מדת ביו אדם נותן זרעונים בערונה, כל אחת ואחת עולה במינו ואילו הקביה צר העובר במעי אשה וכולן עולין למין אחד. דיא: צבע נותן סמנים ליורה כולן עולין לצבע אחד, ואילו הקביה צר העובר במעי אשה, כל אחד ואחד עולה למינו.

ביו

הערות פרק יח

א. קהיר פ"ב ופניתי, שהישר פ"א, ובביר פ"ב כל הענין. ב. ברכות דף טו, ע"ב ובש"ס מזמור קיג אות ב. ובמזמור י"ח אות כ"ו. ג. תנחומא תזריע אות ג. ועיין בבלי מגילה דף י"ד, ע"א. ובמכילתא בשלח פ' שירה בילקוט שמואל רמז פ"ג. ובביר פ"ז, וילקוט שמיני ד. בבלי נדה דף ל, ע"ב.

שיסודן היה שלשה דברים משובחים ואין כמותן בעולם. הדיד (משלי ג' יט) ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה. בדעתו תהומות נבקעו.

עח. דרש רבי יהודה בן מוי במעשה בראשית בהדיה דבר קפרא: למה נברא העולם בבי' ג' — שהוא לשון ברכה. ולמה לא באילף? — שהוא לשון ארורה.

עט. רבי חמא בר חנינא ורבי יונתן: רבי חמא בר חנינא אמר: משל למלך שבנה פלטיין, ראה אותה וערבה לו. אמר פלטיין, פלטיין! הלואי תהא מעלת חן לפני בכל עת כשם שהעלית חן לפני בשעה זו. כך אומר הקביה לעולמו: עולמי, עולמי. הלואי תהא מעלת חן לפני בכל עת, כשם שהעלית חן לפני בשעה זו. רבי יונתן אמר: למלך שהיה משיא את בתו ועשה לה חופה ובית וסירה וכיירה וציירה, וראה אותה וערבה לו. אמר לה: בתו! תהיה החופה הזאת מעלת חן לפני בכל עת כשם שהעלית חן לפני בשעה הזו. כך אמר הקביה לעולמו: עולמי, עולמי! הלואי תהא מעלת חן לפני בכל עת כשם שהעלית חן לפני בשירה הזו.

פ. זשיה: ראה את מעשה האלהים כי מי יוכל לתקן את אשר עתו (קהלת ד' יג). בשעה שברא הקביה את אדם הראשון נטלו והחזירו על כל אילני גן עדן, ואמר לו ראה מעשיו כמה נאים ומשובחים הן, וכל מה שבראתי בשבילך בראתי. תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי. שאם קלקלת אין מי שיתקן אחריד.

פא. איר יצחק משל לאחד שהיה עובר ממקום למקום, וראה בירה אחת דולקת. אמר-תאמר שהבירה זו בלא מנהיג? הציין עליו בעל הבירה ואמר לו אני הוא בעל הבירה! כך לפי שהיה אברהם אבינו אמר: תאמר שהעולם הזה בלא מנהיג? הציין עליו הקביה ואמר: אני הוא בעל העולם!

פב. כל (מה) שברא הקביה בעולמו לא ברא אלא לכבודו. שנאמר כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו אף יצרתיו (ישעיה מ"ז).

ניעויין בענין למוד מעשה בראשית בפתיחה למורה, בהאפורי שם, שם טוב והאברבנאל. ובמורה ח"א פליא מה שיעיר הרב שם על שבוש הדיעות וכו' ומעט בחכמת הטבע ע"ש. ובחיג סכ"ה. ע"הם ה' בחכמה יסד וכו' ובספר מונהיז לקראכמאל שער בי' בהשבילין)

הערות

עח. ב"ר פיא אות י"ד. וברושלמי חגיגה פ"ב. פסיקתא רבתי פכ"א-תנחומא סדר זו. ילקוט כאן. **עט.** ב"ר פ"ט אות ד. ויקיר פ"יא פ. קה"ר פ"ז ראה את מעשה האי. עיין בב"ר פ"יב אות א' בויקיר פ"יא ובב"ר גמ"ו אות ו. **פא.** ב"ר פליט אות א. ילקוט לך רמז ס"ב ובילקוט תהלים רמז תשיג. **פב.** ילקוט המכירי לישעיה פ"ז בשם ארדיג והוא סוף פ' מא.

אמר רבי שמעון בן יוחאי: תמיהה אני איך נחלקו אבות העולם, בית שמאי ובית הלל, על בריית שמים וארץ! — אלא מחשבה בין כיום ובין בלילה ומעשה עם הדמומי חמה.

עד. מיד ויהי ערב ויהי בוקר (בראשית א'י"ג) ארזי בר סימון יהו ערב אין כתיב כאן, אלא ויהי ערב-מכאן שהיה סדר זמנים קודם לכן, איר אבהו מלמד שהיה בורא עולמות ומחריבן, עד שכרא את אלו. אמר דין הניין לי, יתהון לא הניין לי, איר פנחס מעמיה דרי אבהו וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד-דין הניין לי יתהון לא הניין לי.

עה. איר חייא רבה בראשית ברא אלהים (בראשית א"א) הרי בנוי, כדא לנשוע שמים וליסוד ארץ, (ישעיה נא"ז), והארץ היתה תהו ובהו הרי חרב, כדא ראיית את הארץ והנה תהו ובהו, ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור- הרי בנוי.

עז. ההיר וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד, רבי תנחומא פתח: (קהלת נ"יא) את הכל עשה יפה בעתו, איר תנחומא בעונתו נברא העולם, לא היה העולם ראוי לבראות קודם לכן, איר מכאן שהקיבה היה בורא עולמות ומחריבן, בורא עולמות ומחריבן עד שכרא את אלו. אמר דין וכו' (כדלעיל סימן ע"ד).

עז. ההיר (שהיש היטו) שוקיו עמודי שש ונוי-שוקק זה העולם שנשתוקק הקביה לבראתו, כמה דתימא ועליו תשוקתו, ומנין שכן הוא אומר? שנאמר (בראשית ב"א) ויכלו השמים והארץ וכו' אין ויכלו אלא לשון תאוה שנאמר (תהלים פד"ג) נכספה וגם כלתה נפשי וגו', עמודי שש-שהעמיד כל מעשה בראשית לששה ימים, שנאמר (שמות לא"י) כי ששת ימים עשה ה' וגו', הרי שלשה אמהות שמהם נבראו הכל, מיוסדים על אדני מיד שיסודן

הערות

עד. ביר פיג אות ז, ופיט, ילקוט כאן רמז ה', ילקוט קהלת רמז תתקס"ח, קהיר פיג, יא, ושיט מזמור מ"ז אות ל"ד, **עה.** ביר פיב אות ה', ועיין שם פניו סי' י"ד, **עז.** ביר פיט סימן ב', קהיר פיג, יא, מדרש תהלים מזמור ל"ד ובילקוט כאן רמז טו, ובילקוט קהלת תתקס"ח, אלה המאמרים האחרונים יורו על ידיעת חז"ל בענין הבריאה בכלל וביריעת הארץ (נעאלאניע) בפרט, מה שידענו על ידה כי המספר מחשבת אלפים ותריסו שנים כאין נגד שיבת הזקנה החופפת על הארץ, והנה לפי דעת רבים יהיו ששת ימי המעשה המסופרים בתורתנו הקדושה התקופות שעברו על הארץ מה שבנה הקביה, עולמות והחריבן עד שכרא את אלו, ואולם היסוד ופנת יקרת תורתנו הקדושה והטהורה, אשר הנחילנו אל נאור בנבורה, הוא אמנות הרוש העולם במאמרו, והדעת כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וכל צבאם, ואת יום השביעי ברך ויקדש כי בו שבת מסלאכת עולמו אשר חדש, אך ראה זה מצאתי ספר יקר ונחמד על ספר בראשית, דברי יאירי מה שירחיב לדרב בענין זה ברוח איש משיכיל, ויבאר דברי תורתנו הקדושה בדרך הפשט ובכ"ז לא יתנדרו בשום אופן לידיעת חכמת הנעאלאניע, אבל לפי דבריו מה שכתוב בתורה ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד יום שני וכן עד יום ששי הם ממש ימים של ערב ובוקר, כי כך היתה בריאת העולם המחודש הזה בדרך המסופר בתורתנו הקדושה, דברים כפשוטם ובהווייתן, וזה לא יתנגד בשום אופן לידיעתנו משה שעבר על הארץ לפני הרוש הבריאה האחרונה הזאת וחז"ל בארו זאת בצחות לשונם במאמרינו המובאים איך שהיתה הארץ בנויה וחרבה ובנויה איזה פעמים ברצון השי"ת, **עז.** במר פיג אות א, מדרש חזית פי שוקיו, ויקר פכיה אות ח.

ביר

תולדות, הארץ בראשון כביה, ושהתה נ' ימים, ראשון ושני ושלישי והוציאה נ' תולדות: אילנות ודשאום ונן עדן, רקיע בשני ושהה נ' ימים, שני ושלישי ורביעי, והוציא נ' תולדות: חמה ולבנה ומזלות, ומים בשלישי ושהו נ' ימים שלישי ורביעי וחמישי והוציאו נ' תולדות: עופות ודנים ולויתן, ר' עזריה לא אמר כן, אלא כיום עשות ה' אלהים ארץ ושמים - שני דברים הן הן עיקר ברייתו של עולם, ושהו שלשה ימים, ונמרה מלאכתן ברביעי, שמים בראשון כביש, ושהו נ' ימים ראשון ושני ושלישי ונמרה מלאכתן ברביעי, ומהו נמר מלאכתן? מאורות, הארץ בני ותוצא הארץ - עיקר ברייתה, ושהתה נ' ימים, שלישי, רביעי וחמישי ונמרה מלאכתה בשישי, ומהו נמר מלאכתה? אדם, שנאמר (ישעיה מ"ה"ב) אנכי עשיתי ארץ ואדם עליה בראתי.

ע. לכל יש תולדות: שמים וארץ יש להן תולדות, שנאמר אלה תולדות השמים והארץ בהבראם. הרים יש להם תולדות, שנאמר (תהלים צ"ב) בטרם הרים יולדו וגו'. ספר יש לו תולדות, שנאמר (איוב לח"כח) הויש לטמר אב? טל יש לו תולדות, שנאמר (שם) או מי הוליד אנלי טל. ר' שמעון בן לקיש אמר אלו מרגליות של טל. תני כל מי שיש לו תולדות סת ובלה, ונברא ואינו בורא, וכל מי שאין לו תולדות, אינו לא סת ולא בלה, ובורא ואינו נברא, ר' עזריה בשם רבי אומר כלפי מעלה הדבר אמור.

עא. ר' אליעזר ור' יהושע: רבי אליעזר אומר כל מה שיש בשמים ברייתן מן השמים, כל מה שיש בארץ ברייתו מן הארץ, ומייתי לה מן הכא (תהלים קמ"א) הללו את ה' מן השמים וגו' הללו את ה' מן הארץ וגו' ר' יהושע אמר כל מה שיש בשמים ובארץ אין ברייתו אלא מן השמים, ומייתו לה מהכא (איוב ל"ד) כי לשלג יאמר הוא ארץ, מה שלג אעפ"י שהייתו בארץ אין ברייתו אלא בשמים, כך כל מה שיש בשמים ובארץ אין ברייתו אלא מן השמים, ר' הונא בשם ר' יוסף אמר כל מה שיש בשמים ובארץ אין ברייתן אלא מן הארץ, הה"ד (ישעיה נה"ד) כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים וגו' מה הגשם אעפ"י שירידתו מן השמים אין ברייתו אלא מן הארץ, כך כל מה שיש בשמים וארץ אין ברייתו אלא מן הארץ, ר' יודן מייתי ליה מהכא (קהלת ג"ה) הכל הולך אל מקום אחד, הכל היה מן העפר והכל שב אל העפר, רב נחמן אמר אפילו נלגל חמה, שנאמר (איוב ט"ז) האומר לחרם ולא יורח.

עב. ר' יצחק ורבי שמעון בן לקיש: ר' יצחק אמר מלך ב"ו בונה אוהל וסותח אהל אננכי ע"י שהות הוא רפי קומעה, ברם הכא (איוב ל"ד) תדקיע עמו לשחקים, ואם תאמר שהם רפים, ת"ל (שם) חזקים כראי מוצק, ר"ש בן לקיש אמר: ב"ו מוצק כלים אננכי, ע"י שהות היא מעלה חלודה, ברם הכא חזקים כראי מוצק, נראים כמין תרקיא.

עג. על הרא דכתיב ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים (בראשית א"ד) נחלקו בו ב"ש וכ"ה: ב"ש אומרים מחשבה בלילה ומעשה ביום, וכ"ה אומרים מחשבה ומעשה ביום, אמר

הערות

ע. ב"ר פ"ב אות ז, ובילקוט בראשית רמז יח, **עא.** יוסא דף נ"ד, ע"א, ובב"ר פ"ב אות י"א, קה"ד סוף פ"ג, ובילקוט ישעיה רמז שמה ועיין בילקוט קה"ל סוף רמז תקס"ח, **עב.** ירושלמי ברכות פ"א ועיין מזה במ"ד פ"ב אות יג, ובילקוט בראשית רמז י"ט, ולקוט איוב רמז תקכ"ב, **עג.** ב"ר שם אות י"ד ובילקוט בראשית שם.

סח. אמר הכתוב אלה תולדות השמים והארץ בהבראם (בראשית ביד). ההיד (איוב כויד) הן אלה קצות דרכיו וגוי. איר הונא: כל מה שאתה רואה קצות דרכיו של הקביה הן. (שם) הן אלה קצות דרכיו ומה שמין דבר נשמע בו ורעם נבורותיו מי יתבונן. איר הונא: הרעם הזה בשעה שיוצא כתיקונו. אין כל בריה יכולה לעמוד עליו. נתבונן אין כתיב כאן אלא יתבונן-הפקחים יודעין רמוזו והניונו. איר הונא אם על סדרו של רעם אין אתה יכול לעמוד, על סדר של עולם עאיכו-אתמהא!

סו. ההיד (משלי סודר) כל פעל הי למענהו. אתה מוצא שכל מה שברא הקביה בששת ימי בראשית לא ברא אלא לכבודו ולעשות בהן רצונו. ביום הראשון ברא שמים וארץ-אף הם לכבודו בראם. שנאמר (ישעיה סרא) כה אמר ה' השמים כסאי וגוי. ואומר (תהלים יטב) השמים מספרים כבוד אל. וכן האור שברא לכבודו הוא. דכתיב (שם קרב) עושה אור כשלמה. מה נברא ביום שני? רקיע. לכבודו בראו. שיעמדו שם המלאכים ויהיו מקלסין אותו. שנאמר הללוהו ברקיע עזו (שם קניא). מה ברא ביום ג' ? דשאים ואילנות. ומצינו שהדשאים מקלסין להקביה. שנאמר (שם סהיד) יתרועעו אף ישירו. ומנין אף האילנות? שנאמר (דהיא סולג) אז ירננו עצי היער מלפני ה' וכי. וכן ברא המים ביום השלישי. שבינסן מעל הארץ ומשם קלוסו עולה. שנאמר (תהלים צניד): מקולות מים רבים אדירים משברי ים. מה נברא ביום רביעי? מאורות-לכבודו בראם. שנאמר (שם קסחד) הללוהו שמש וירח. ביום ה' ברא עופות לכבודו. להקריב מהן קרבן שנאמר (ויקרא איד) אם מן העוף עולה קרבנו. מה נברא ביום ו' ? בהמות-לכבודו. וצוה להקריב מהן קרבן. שנאמר (שם. שם. ב) אדם כי יקריב מכם קרבן לה' מן בהמה ומן הבקר. וברא בו אדם לכבודו. שנאמר (תהלים קסחד) הללו את ה' מן הארץ תנינים וגוי. הווי כל פעל הי למענהו.

סז. כביכול הקביה מתנאה בעולמו ואומר ראו בריה שבראתי וצורה שצרת! אמר רבי יצחק בר מריון: (בראשית ביד) אלה תולדות השמים והארץ בהבראם בוראן משבחן ימי מנן? בוראן מקלסן ומי נותן בהם דופי? אלא נאין הן ומשובחין הם. שנאמר אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים.

סח. רבי יהודה ורי נחמיה: רבי יהודה אומר ויכלו השמים והארץ-בזמן. וכל צבאם-בזמן. איל רי נחמיה. והא כתיב אלה תולדות השמים והארץ בהבראם. מלמד שבו ביום נבראו. בו ביום הוציאו תולדות? איל: והכתיב יהי ערב ויהי בקר יום אחד, יום שני, יום שלישי, יום רביעי, יום חמישי, יום ששי? איל רי נחמיה כמלקטו תאנים הן. כל אחד ואחד הופיע בזמנו. רי ברכיה על הדא דרי נחמיה אמר ותוצא הארץ (בראשית איב) דבר שהיה פקוד בידיה.

ט. דרש רי נחמיה איש כפר סיחון: כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וגוי (שמות לא-יז) דברים הללו הן הן עיקר ברייתו של עולם ושהו ג' ימים והוציאו ג' תולדות.

הערות

סח. בילקוט איוב רמז תתקיד ונלקח מכיר פיב אות א. סו. שמיר פי"ו אות א. עיין בביר פיה ושמיר פ"טו. מררש תהלים מזמור צ"ג. ובילקוט תהלים רמז תתמ"ח. סז. ביר פי"ב אות א. ובילקוט בראשית רמז יז סח. ביר ישם אות ד. סמ. שם. שם אות ה. וכירושלמי חגיגה פי"ב היא. עיין שם.

לביט קטן. איל ששוט ירך למזרח ולמערב לצפון ולדרום. אמר ליה כך היה מעשה לפני הקביה.

גח. רבי חמא פתח: (משלי כהדד) הגו אמר ר' אליעזר בשם ר' יעקב: משל לאמבטי שהיתה מליאה מים, והיו בה שני דיוסקוסים נאים. כל זמן שהיתה מלאה מים לא היתה מלאכת דיוסקוסים נראית, כיון שפסקה וניער המים שבתוכה נראית מלאכת דיוסקוסים כך כל זמן שהיה העולם תוהו ובוהו לא נראית מלאכת שמים וארץ, כיון שנעקר תהו ובוהו מן העולם נראית מלאכת שמים וארץ, (שם) ויצא לצורף כלי-נעשים כלום. ההיד ויכולו השמים והארץ וכל צבאם.

גט. מה זה שאמר הכתוב מי פלג לשטף תעלה (איוב לחכה) ? אמר הקביה הרבה טיפין בראתי בעבים, וכל טפה וטפה בראתי לה דפוס בפני עצמה, שלא יהיו שתיים בדפוס אחד, שאלמלא שתיים בדפוס אחד מטשטשות את הארץ ואינה עושה פירות. (שם) ודרך לחזיון קולות. הרבה קולות בראתי בעבים, וכל קול וקול בראתי לו שביל בפני עצמו (כדן) שלא יהיו שני קולות ויצאים משביל אחד. שאם יהיו ב' יוצאין משביל אחד מחריבין את העולם.

ס. כשהיה רבי עקיבא מניע לפסוק זה (ויקרא יא) היה אומר: מה רבו מעשיך ה' (כולם בחכמה עשית) ! יש לך בריות גדולות בים ויש לך בריות גדולות ביבשה. שבים אלמלא עולות ביבשה מיד מתות, שביבשה אלמלא יורדות לים מיד מתות. יש לך בריות גדולות באור ויש לך בריות גדולות באייר. שבאור אלמלא עולות לאייר מיד מתות, שבאייר אלמלא יורדות לאור מיד מתות הוי מה רבו מעשיך ה' כלם בחכמה עשית ! (תהלים קד-כד).

סא. רבי יוחנן כי הוי חזי שלך אמר (תהלים לד) משפטך תהום רבה, כי הוה חזי נמלה אמר (שם) צדקתך כהררי אל !

סב. אליהו זכור לטוב שאל את ר' נהוראי מפני מה ברא הקביה שקצים ורמשים ? אמר ליה אלו יש בהן צורך. זבוב לצרעה, שפוש לעלוקה, נחש לחפסית, שבולל לחזית, סממית לעקרב.

סג. אמר ר' יהודה אמר רב: כל מה שברא הקביה בעולמו לא ברא דבר אחד לבטלה. ברא שבולל לכתית. ברא זבוב לצרעה, יתוש לנחש, ונחש לחפסית, ושממית לעקרב.

סד. מיד כי רוח מלפני יעשוף (ישעיה נד-טז) ? אמר רב הונא הרוח הזה בשעה שהוא יוצא לעולם הוא מבקש להחריב את העולם. והקדוש ברוך הוא מרשלו בהרים ומשברו בנבעות ואומר לו הוזהר שלא תזיק בריותי ! מאי טעמיה ? כי רוח מלפני יעשוף. מה הוא יעשוף ? - משלדו ליה.

הכתוב

הערות

גח. בילקוט בראשית רמז טו. ובילקוט משלי רמז תתקס"א ומקורו בכיר פ"י אות ב.
גט. בבלי ביב דף ט"ז. ע"א. ובויק"ר פט"ו אות ג. ס. חולין דף קכ"ו ע"א. ס"א. שם דף ס"ג. ע"ב. ס"ב. ש"ש מזמור י"ח אות יב. ס"ג. בבלי שבת דף ע"ז ע"ב. ס"ד. ב"ר פכ"ד אות ד. ילקוט מלכים א' רמז רי"ט. ירושלמי פרק הרואה. קהיר פ"א אות פ"ו ובויק"ר פט"ו. בילקוט

בשם רבי לוי ורבי ברכיה בשם ר' יודן ביר שמעון אומר כל העולם כולו מים במים ואתה אומר אל מקום אחד ? אתמהא ! משל לעשר נודות נפוחות מנחות בסרקלין. נצרך המלך למקומן. מה הוא עושה להן ? מתירן ומוציא את רוחן ומסלקן בוית אחד. כך דרך הקביה על מי בראשית וסילקן בים אוקיינוס. ההיד (איוב יב"ט) הן יעצור במים ויבשו וגו' (שם ט"ח) ודורך על כמתי ים.

גב. בנוהג שבעולם אדם ממנה כלי מלא בתוך כלי ריקן. שמא כלי מלא בתוך כלי מלא ? כל העולם כולו מים במים ואת אומר אל מקום אחד ? אלא מכאן שהחזיק מועט את המרובה.

גד. היכן נלגל החמה ולבנה נתונים ? ברקיע השני. שנאמר (בראשית א"ח) ויתן איתם אלהים ברקיע השמים. ר' פנחס בשם ר' אבהו אמר סכרא מלא הוא. ואנשי כנסת הגדולה פירשו אותו (נחמיה ט"ו) אתה הוא ה' לברך אתה עשית את השמים שמי השמים וכל צבאם וגו'. היכן הוא כל צבאם נתונים ? ברקיע שהוא למעלה מן השמים. ומן הארץ יעד הרקיע מהלך ה' מאות שנה. ועוביו של רקיע מהלך תיק שנה. ומרקיע עד הרקיע מהלך תיק שנה. ראה כמה הוא נבנה! — ותנן באחד בתקופת תמוז אין צל לכל בריה. דכתיב (תהלים י"ט) ואין נפתר סחמתו. נלגל חמה יש לו נרתיק. שנאמר (שם) לשמש שם אהל בהם. ובריכה של מים לפניו. בשעה שהוא יוצא הקביה מתיש כחו במים שלא יצא וישרוף את העולם.

גה. מיד כי אשב בחשך ה' אור לי (מיכה ד"ח) ? אמר דוד למנצח על אילת השחר (תהלים כ"א) למי שמקפץ כאיל ומאיר לעולם בשעת חשיכה. אימתי הוא מאיר ? בלילה. אעפ"י שהוא לילה יש לי אור הירח והכוכבים והמזלות. ואימתי הוא חושך ? בעלות השחר הלבנה נכנסה והכוכבים נכנסין והמזלות הולכין להם. אותה שעה אין חושך גדול ממנו. ואותה שעה הקביה עונה לעולם ומלואו. ומעלה את השחר מתוך החשך ומאיר לעולם.

גו. בוא וראה עוד גדולתו של יוצר בראשית ! מה כתוב ועוף יעופף (בראשית א"ב) בנוהג שבעולם מלך בשר ודם בונה פלטין ומשרה דיוורין בעליונים ובתחתונים, שמא בחלל ? אבל הקביה משרה דיוורין בחלל. כדכתיב ועוף יעופף על הארץ.

גז. כיצד ברא הקביה את עולמו ? אמר רבי יוחנן נטל הקביה שתי פקעיות, אחת של אש ואחת של שלג ופתכן זה בזה ומהן נברא העולם. ר' חנינא אמר ארבע לארבע רוחות השמים. רבי חמא בר חנינא אמר שש : ארבע לארבע רוחות (השמים) ואחת סלמעלן ואחת סלמטן. אדריינוס (שחוק עצמות) שאליה לרי יהושע בר חנינא איל : כיצד ברא הקביה את עולמו ? איל כההוא דאמר ר' חמא בר חנינא. איל אפשר הן ? אתמהא ! הכניסו לבית

הערות

שמיר פ"ט אות כ"ב ובמיר פ"יח אות כ"ב. גב. ביר פ"ה אות ז. (ונשנה במדרש קהלת ובגדות דויקרא רבה). גד. בילקוט בראשית כאן רמז י"ד. בילקוט סלאכי רמז תקצ"ג. וילקוט נחמיה רמז אלף ע"א. ועיין פסחים ריש פ"ט ובהנינה דף טו. ירושלמי ברכות פ"א ומסכת ע"ז דף נ. ועיין גם במדרש קהלת פסוק וזרח השמש (א"י) וכל המאמר מובא בביר פ"ו אות ו. גה. שריט מזמור כ"ב אות ד ובילקוט תהלים רמז תריס"ה. גו. ביר ובילקוט כאן. גז. ביר פ"ו אות ג. ועיין בימא דף נ"ד.

בילקוט

תוציא אלא בדבר שהיה סוכן מבראשית - שנאמר בראשית.

מג. מהו שאמר הכתוב ה' בחכמה יסד ארץ (משלי ג' י"ט) ? אתה מוצא בחכמה ברא הקב"ה שמים וארץ, אמר ר' עזריה בי"ש ריש לקיש; ביום הראשון ברא שמים וארץ. נשתירו המים ימים, ברא אחד מלמעלה ואחד מלמטה. ברא בשני רקיע מלמעלה ובשלישי יקוו המים מלמטה. ברביעי יהי מאורות מלמעלה ובחמישי ישרצו המים מלמטה. נשתייר יום הששי מלהבראות. אמר הקב"ה אם אני בורא מלמעלה הארץ מתרונת ואם אני בורא מלמטה השמים מתרונת. מה עשה הקב"ה ? ברא אדם מלמטה ונשמה מלמעלה. הו' אומר ה' בחכמה יסד ארץ.

נ. הרקיע (הזהר) דומה לבריכה, ולמעלה מן הבריכה כיפה, ומחמת שהבריכה מועת טיפים עבות והן יורדין לתוך מים המלוחים ואינן מתערבין. א"ר יונה אל תתמה! הרין ירדנא עבר בימא דמברואי ולא מתערב ביה. מעשה נמים יש בדבר. אדם כוור חטים או תבן בכברה, עד שלא ירדו שמים ושלא יצבעו הן מתערבין, ואלו מהלכין מהלך כמה שנים ואין מתערבין. רבי יודן ב"ר שמעון אומר שהוא מורידן במדה. שנאמר (איוב ל"ב) כי יגרע נפסי מים הדין מה דאת אמר (ויקרא כ"ד) ונגרע מערכך. כעוביה של ארץ כך עוביה של רקיע. שנאמר (ישעיה מ"ב) היושב על חוג הארץ וגו' וחוג שמים יתהלך. וחוג חוג לניירה שוה. א"ר אחא בשם ר' חנינא כ"ס הזה. ר' יהושע בר ר' נחמיה אסר: כשתים ושלוש אצבעות. רבי שמעון בן פזי אומר המים העליונים יתרון על התחתונים כשלשים כסופסאות בין מים למים. למיד תלתין רבגן אמרין מחצה על מחצה.

נא. מיד ויקרא אלהים לרקיע שמים (בראשית א"ח) ? רב אמר אש ומים. רבי אבא בר כהנא אמר משום רב נטל הקב"ה אש ומים ופתכן זה בזה ומהן נעשו שמים. ד"א: שמים שהבריות משתוממים עליהן לאמר של מה הן, של אש הן או של מים הן ? אתמהא - ר' פנחס בשם ר' לוי אמר (קריא) הוא אתא וקם עליו (תהלים ק"ד ג) המקרה במים עליותיו, הו' של מים הן. - סמים: מה סמים הללו מהן ירוקין ומהם אדומים, מהם שחורים ומהם לבנים, כך שמים פעמים ירוקין וכו'. ר' יצחק אמר שמים - שא - מים, טעון מים. משל לחלב שהיה נתן בקערה. עד שלא תרד לתוכו סיפה אחת של מסו הוא מרפה, כיון שירד לתוכו סיפה אחת של מסו מיד הוא קופא ועומד. כך עמודי שמים ירופפו. עמודי שמים ניתן בהם את המסו. ויהי ערב ויהי בקר יום שני - אתיא כדאמר רב לחים היו בראשון ובשני קרשו.

נב. כתוב בתורה ויאמר אלהים יקוו המים אל מקום אחד (בראשית א"ט) רבי יודן בשם

הערות

מג. מוכא בילקוט משלי רמז תת"ל"ה בשם התנחומא. ובקצת שינויים בביר פ"ג אות ח. בילקוט בראשית רמז יח. ובלקח טוב (דף ט' ע"ב). ועיין הרמ"בין על התורה כפי בראשית מה שדובר על הפסוק ד' בחכמה וכו'. נ. ב"ר פ"ד אות ה'. עיין ב"ב דף ע"ד ובכורות דף נ"ה לענין ירדנא עבר וכו'. עיין באגדת בראשית פרק מ"ה ובילקוט בראשית כאן. ירושלמי פ"ב דברכות ובב"ר פ"ג אות ט"ו. בויק"ר פ"ט אות א' ובמדרש תהלים מזמור יח. **נא.** ב"ר פ"ד אות ז. חנינה, דף י"ב. ובמ"ר פ"ב. בירושלמי ר"ה פרק ב', ועיין בכרייתא ד"ב מדות מדה י"ב. ובב"ר פ"ד אות ה'. בויק"ר פ"ד סימן ט'. במ"ר פ"ז אות ג. **נב.** ב"ר פ"ה אות ב'. בשמ"ר פ"ה ובמדרש תהלים מזמור צ"ג. ילקוט כאן. עיין גם שמ"ר

אלו נאמר ויעש אלהים את הרקיע ויבדל בין המים אשר על הרקיע, הייתי אומר על נוספו של רקיע המים נתונים, וכשהוא אומר ובין המים אשר מעל לרקיע, הרי המים העליונים תלויים במאמר. אמר רבי אחא כהדין כנרליא, ופירותיהם אלו מי נשמים.

מג. ומים העליונים התלויים במאמר דומים לברכת מים, והם מים של רקיע שהיא מחמתו של אש טועין המים של מעלה טיפים עבות ויורדים עד מקום הכיפה, (מיא קרסום). לתוך המים המלוחים בתוך מימי אוקיינוס, ומשם העבים יואכים אותו וממתיקין בהם. והיינו דכתיב מעלה נשיאים סקצה הארץ (תהלים קלה"ז).

מד. כותי אחד שאל את רבי מאיר א"ל: אפשר המים העליונים תלויים במאמר? א"ל: הן, א"ל הבא לי אפרכס (עין פי רש"י) הביא לו אפרכס. נתן עליה טס של זהב ולא עמדו מים, טס של כסף ולא עמדו מים, כיון שנתן אצבעו עמדו מים. א"ל: אצבעך אתה נותן? אמר לו מה אני שאני בשר והם אצבעי מעמדת המים, אצבעו של הקדוש ברוך הוא על אחת כמה וכמה!—היו מים העליונים תלויים במאמר.

מה. ועוד שאלו, א"ל: אפשר (תהלים סה"ד) פלג אלהים מלא מים, מששת ימי בראשית ולא חסר כלום? אתמהא! א"ל הכנס ורחוץ ושקול עצמך עד שלא תכנס ומאחר שתכנס, כיון שיצא ושקל עצמו לא חסר כלום. א"ל כל אותה הויעה שיצאה לא ממך יצאת? א"ל: הן, א"ל ומה אתה שאתה ביו לא חסר מעיינד כלום, מעיינו של הקביה על אחת כמה וכמה! היו פלג אלהים מלא מים מששת ימי בראשית ולא חסר כלום, איר יוחנן נטל הקביה כל מימי בראשית ונתנם חציים ברקיע וחציים באוקיינוס. ההיד (תהלים סה"ד) פלג אלהים מלא מיס-פלגא.

מו. אמר ר' אלעזר המים העליונים זכרים והתחתונים נקבות, והן אומרים אלו לאלו אני שלוחו של הקביה ואתם בריותיו קבלו אותנו, מיד הם מקבלין אותן. ההיד תפתח ארץ ויפרו ישע (ישעיה מה"ח), כנקבה הזו שהיא פתוחה לזכר, ויפרו ישע שהן פרוין ורביין, וצדקה תצטיח יחד זו וירדת נשמים, אני הי בראתיו לכך בראתיו לתקונו ולישובו של עולם.

מז. מעשה ששאלה מטרוניתא אחת את ר' יוסי בן חלפתא: לכמה ימים ברא הקביה את עולמם? אמר לה מיום הראשון, אמרה לו מנין אתה מלמרני? אמר לה! עשית מימד אריסמן? אמרה לו הן.— וכמה מיסין (מינים!) היה לך? אמרה לו כך וכך. אמר לה: וכולם בבת אחת נתת לפנייהם? אמרה לו לאו, אלא בישלתו כל התבשילין כאחת, אבל לא הכנסתי לפנייהם אלא מיסין מיסין, וכולם ממקרא אחד, שנאמר כי יוצר הכל הוא (ירמיה י"ט)

מח. ר' יהודה ור' נחמיה חולקין: ר' יהודה אומר לששת ימים נברא העולם, שכתוב במעשה כל יום ויום ויהי כן, הרי שיטתו של ר' יהודה, ור' נחמיה אמר ביום הראשון נברא כל העולם, א"ל ר' יהודה מהו שכתוב במעשה כל יום ויום (ויהי כן)? אמר ר' ברכיה בשיטתו של ר' נחמיה ויאמר אלהים תוציא הארץ (בראשית א"ב) אין לשון תוציא

הערות

מג. פרקי דריא ע"ז הפסוק, **מד.** ביר פ"ד אות ד, **מה.** ביר סוף הסימן שם ובילקוט נ"ד רמז תשפ"ט, **מו.** תענית דף ז' ע"ב וטובא בילקוט המכירי לישעיה מה"ח, **מז.** תנחומא בראשית אות ב, ובילקוט תחלת בראשית, **מח.** תנחומא שם אות א' ובילקוט בראשית רמז רטו.

תמיה אני האיר נחלקו אבות העולם, בית שמאי ובית הלל, על בריית שמים וארץ! אלא שאני אומר שניהם לא נבראו אלא כאלפס וכסויה, שנאמר (ישעיה מדיג) קורא אני אליהם יעמדו יחדו. אריא אריא ביר שמעון: אם כדעת אבא למה פעמים שהוא מקדים ארץ לשמים ופעמים שהוא מקדים שמים לארץ? אלא מלמד ששניהן שקולין זה כזה בכל מקום הוא מקדים בריאת שמים לארץ, ובמקום אחד הוא אומר ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים, מניד ששניהם שקולין זה כזה.

למ. אמר הכתוב והארץ היתה תהו ובהו (בראשית א"ב). רבי ברכיה פתח: (משלי כ"א) גם במעלליו יתנכר נער. איר ברכיה עד דהיא פנה אפיקת כוכביא. הוא מה שהנביא עתיר להתנבאות עליה בסוף: (ירמיה ד"כג) ראיתי את הארץ והנה תהו ובהו.

כ"י. ריש בן זוסא היה יושב ותהא, ועבר רבי יהושע ושאל בשלמו פנים ושתים ולא השיבו, בשלישית השיבו בבהילות. איל בן זוסא מאין הרגלים (ובגמרא מאין ולאן)? אמר לו מעיין הייתי. איל: מעיד אני עלי שמים וארץ שאיני זו מכאן עד שתודיעני מאין הרגלים. איל מסתכל הייתי במעשה בראשית, ולא היה בין מים העליונים למים התחתונים אלא כשתים ושלוש אצבעות. ורוח אלהים מנשבת אין כתיב כאן אלא מרחפת כעוף הזה שהוא מרפרף בכנפיו, וכנפיו נונעות ואינן נונעות.

מ"א. מיד ויאמר אלהים יהי רקיע בתוך המים (בראשית א"ו)? רבנן אמרין לה בשם רבי חנינא ור' פנחס ור' יעקב ברא בין בשם ר' שמאל בר נחמן: בשעה שאמר הקיבה יהי רקיע בתוך המים נלדה טיפה האמצעית ונעשו השמים התחתונים ושמי שמים העליונים. רב אמר לחים היו מעשיהם ביום הראשון ובשני קרשו. יהי רקיע יחזק הרקיע. ר' יהודה בר סימון אומר יעשה מטלית לרקיע. הך מה דאת אמר (שמות ל"ט) וירכעו את פחי הזהב. אמר רבי חנינא: יצאה האש מלמעלה ולחכה את פני הרקיע. רבי יוחנן כשהיה מניע לפסוק זה (איוב כ"יג) ברוחו שמים שפרה, אומר יפה למדני רבי חנינא. איר יודן ביר שמעון יצאת האש מלמעלה וליהטה פני רקיע ר' ברכיה בשם ר' אבא בר כהנא אמר בא מעשה בראשית ללמד על סתן תורה, ונמצא למד ממנה. (ישעיה ס"ד) כקרוח אש המסים - אימתי חצה האש בין העליונים לתחתונים, לא בסתן תורה? אתמהא! כך היתה בברייתו של עולם.

מ"ב. איר פנחס בשם רבי הושעיא: כחלל שבין הארץ לרקיע כך יש בין הרקיע למים העליונים. יהי רקיע בתוך המים - ביניים ובנתיים. איר תנחומא אנב אמרי טעמא: אלו

הערות

לעיל פ"ז ס"י ל"א ותנחומא בראשית אות י"ט. בויקרא פ"ה, פרכי דריא ריש פ"ח ובלקח טוב דף ג' ע"א. למ, ביר פ"ב אות א. ובילקוט כאן רמז ד' כל הענין, ילקוט ירמיה רמז רעד וילקוט משלי רמז תתקנ"ט. ועיין פ"י מהר"ז ויפה תאר חקירה נפלאה, בזה המאמר. מ, ירושלמי חגיגה פ"ב וביר פ"ב אות ד. תוספתא חגיגה פ"ב ובבלי חגיגה דף טו הלשון משונה. מ"א, ביר פ"ד אות ב. ועיין גירסת הירושלמי ריש ברכות, ולדעת יד ידי ה"ר הלל כהנא ז"ל בעל הספר, נלילות הארץ, כנו בזה חז"ל את העיקר - המרכזי (צענטראלקערן) בשם, הטיפה האמצעית ועיין ספרו פ"ד § 22. מ"ב, ביר פ"ד אות ג ובילקוט כאן, ועיין תענית דף י"ד ובשו"ט מזמור מז אות י"ט.

הוא עצמו מתח את הרקיעים האלה ולא סייעו בריהו. לכך נאמר כאהלי קדרה. לד. שאל אחר את רבי מאיר לאחר שיצא לתרבות רעה ואילו מיד נס את זה לעומת זה עשה אלהים (קהלת ז' יד) ? איל: כל מה שברא הקביה (בעולמו) ברא כנגדו. ברא הרים ברא נבעות, ברא ימים ברא נהרות (עיין מהרישא שם.)

לה. בנוהג שבעולם מלך ב"ו בונה פלטין במקום הביבים ובמקום האשפה ובמקום הסריות. כל מי שהוא בא לומר פלטין זו בנויה במקום הביבים ובמקום האשפה ובמקום הסריות אינו פונם ? כך כל מי שהוא בא לומר העולם הזה נברא מתוך תוהו ובוהו, אינו פונם ? אתמה! ר' הונא בשם בר קפרא אמר: אילולי שהדבר כתוב אי אפשר לאסור בראשית ברא אלהים מנין הן? — והארץ היתה תוהו ובוהו.

לז. אמר ר' יונה בשם רבי לוי: למה נברא העולם בבי? אלא מה ב' זה סתום מכל צדדיו ופתוח מלפניו, כך אין לך רשות לומר מה למטה, מה למעלה, מה לפניו ומה לאחור, אלא מיום שנברא העולם ולהבא. בר קפרא אומר: (דברים ד' לב) כי שאל נא לימים הראשונים אשר היו לפניך למן היום שנבראו אתה, דורש, ואי אתה דורש לפניו מכן. (שם) ולמקצה השמים ועד קצה השמים אתה דורש וחוקר ואי אתה חוקר לפניו מכן.

לח. מיד בראשית ברא אלהים (בראשית א' א) ? רבי יודן בשם עקיבוס אמר: לזה נאה לקראו אלוהו! — בנוהג שבעולם מלך ב"ו מתקלם במדינה, ועדיין לא בנה לה דמוסית, ועדיין לא בנה לה פריבטאות, בתחלה מזכיר שמו ולבסוף קטיומא שלו, ברם יחידו של עולם בתחלה פעל ולבסוף נתקלם (בראשית ב' א-אח"כ - אלהים).

לח. אמאי דמיפלי ביש וביה: ביש אומרים השמים נבראו תחלה ואח"כ נבראת הארץ, וביה אומרים הארץ נבראת תחלה ואח"כ שמים. אלו מביאין טעם לדבריהם ואלו מביאין טעם לדבריהם. על דעתיה דבית שמאי דאינון אמרין השמים נבראו תחלה ואח"כ הארץ משל למלך שעשה לו כסא ומשעשאו עשה איפסורין שלו. כך אמר הקיבה (ישעיה ס' א) השמים כסאי והארץ הרום רגלי ונוי. ועל דעתיה דבית הלל דאינון אמרין הארץ נבראת תחלה ואח"כ שמים משל למלך שבנה פלטין. משבנה את התחתונים אח"כ בנה את העליונים. כך ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים. אמר רבי יהודה בר אילעי אף דין קרא מסייע לביה: (תהלים ב' כו) לפני הארץ יסרת, ואח"כ ומעשה ידי שמים. איר חנין מסקום שהטקרא מסייע לבית שמאי משם בית הלל מסלקין אותנו: והארץ היתה ככר היתה, ר' יוחנן בשם חכמים אמר, לברואה שמים קדמו ולשכלול הארץ קדמה. אמר רבי תנחומא אנא אמרי טעמא: לברואה השמים קדמה, שנאמר בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ, ולשכלול הארץ קדמה, שנאמר ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים. איר שמעון בן יוחאי:

הערות

לד. חגיגה דף א' ע"א קהיר פסוק זה. לח. ביר פ"א אות ה'. חגיגה דף טו. ירושלמי חגיגה פ"ב ועיין בפירושי רש"י וביב"ה תואר מה שידבר בחומר היוליו ובתוהו ובהו ומה שמסיק שם. לז. ביר פ"א אות י'. בחגיגה דף י"א ובירושלמי שם פ"ב. תוספתא דחגיגה פ"ב ובילקוט תורה רמז תתכ"ו. לח. ביר פ"א אות י"ב ובילקוט שמואל ב' כח' רמז קיס"ב. לח. ביר שם אות ט"ו. בירושלמי חגיגה פ"ב היא. מדרש שמואל ריש פ"ה. ילקוט כאן. וילקוט ישעיה רמז שצ"א. במכילתא פב"א. ובתנחומא סדר ב' ס"א. עיין לעיל

כט. אמר רב יהודה אמר רב: עשרה דברים נבראו ביום ראשון, ואלו הן: שמים וארץ, תהו ובהו, אור וחושך, רוח ומים, מדת יום ומדת לילה. שמים וארץ - דכתיב (בראשית א) בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ, תהו ובהו דכתיב (שם ב) והארץ היתה תהו ובהו, אור וחושך דכתיב (שם) וחושך על פני תהום, וכתיב (שם) ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור, רוח ומים - דכתיב (שם) ורוח אלהים מרחפת על פני המים, מדת יום ומדת לילה דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום אחד.

ל. תנא: תהו (זהו) קי ירוק שסקיף את כל העולם כנלו, שסמנו יוצא חושך. שנאמר (תהלים יח"ב) ישת חושך סתרו סביבותיו סבתו, בזהו אלו אבנים המסולמות (ומסלשות) המשוקעות בתהום עטהם יוצא מים, שנאמר (ישעיה ל"א) ונשה עליה קו תהו ואבני בזהו.

לא. תיר: ביש אומרים שמים נבראו תחלה ואח"כ ארץ, שנאמר (בראשית א) ברא אלהים את השמים ואת הארץ, וביה אומרים ארץ נבראה תחלה ואח"כ שמים. שנאמר (שם ב"ד) ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים. (תניא) אמרו להם ביה לביש לדבריכם אדם בונה עלייה ואחר כך בונה בית? שנאמר (עמוס ט"ו) הבונה בשמים מעלותיו ואנודתו על ארץ יסדה, אמרו להם ביש לביה לדבריכם אדם (בונה) (עושה) שרפרף ואח"כ (עושה) כסא? דכתיב (ישעיה ס"א) השמים כסאי והארץ הרום רגלי, וחכמים אומרים זה וזה כאחד נבראו, שנאמר (שם סח"ג) אף ירי יסדה ארץ וימיני טסחה שמים קורא אני אלהים יעמדו יחדו, ואירך מאי יחדו? דלא משתלפי מהדדי, (מיט) קשו קראו אהרדי? אמר ר"ל: כשבראו ברא שמים ואח"כ ארץ וכשנשן נטה ארץ ואח"כ שמים, מאי שמים? - איר יוסי בר חנינא: ששם מים, במתניתא תנא אש ומים מלמד שהביאן הקביה וטרפן זה בזה ועשה מהן רקיע

לב. שמים מדיכן נבראו? מאור לבושו של הקביה שהוא לבוש לקח ופרש כשסלה והיו מותחין והולכין עד שאמר להם די - הארץ מאיזה מקום נבראת? מן השלג מתחת כסא כבודו לקח וזרק על המים ונקפאו המים ונעשו עפר הארץ שנאמר כי לשלג יאמר הוא ארץ (איוב ל"ד), קשקשי שחקים במי אוקינות הן פרושין, שנאמר המקרה במים עליותיו (תהלים קד"ג), תוכן של שמים קוניתא היא עולה למעלה כאהל קוניתא שהוא פרושה וקצותה למטה ותוכה למעלה וכל בני אדם יושבין תחתיה, כך הם שמים קצותם למטה ותוכן למעלה וכל בני אדם יושבין תחתיה כאהל, שנאמר וימתחם כאהל לשבת.

לג. וכן אמר הכתוב כאהלי קדר (שיהש ביה) כדרך שמותחין האהל דזהו כך מתח המקום הרקיעים האלה, או יכול כדרך שאהל הזב אין אדם אהר יכול למתחו לעצמו אלא ארבע מותחין אותו, יכול כך היה המקום? תיל הגוטה כדוק שמים וימתחם כאהל לשבת - הוא

[הערות]

כט. בבלי חגיגה פ"ג, ל. בבלי חגיגה דף יא ע"ב לא, שם דף י"ב ע"ב, ועיין ב"ר פ"א אות ט"ו בשנוי נוסח, וכן במכילתא בא, באגדת שמואל ע"ה, ובילקוט ישעיה רמז ש"ע, ומשום יקרת המאמר בלשון הניא הנני להביאו הלאה בפרק זה בהמשך מאמריו, **לב.** פירקי דריא פ"ג ומילקוט הבכורי ישעיה מ"ב, ל"ג, הגדת שיר השירים מובא בילקוט הבכורי שם

חגיגה

כג. תניא ר' יוסי אומר אוי להם לבריות! שרואות ואינם יודעים מה רואות. עומדים ואינם יודעים על מה הם עומדים. הארץ על מה היא עומדת? על העמודים. שנאמר המרניז ארץ מסקומה, ועמודיה יתפלצון (איוב ט"ו). ועמודים על המים שנאמר לרוקע הארץ על המים. ומים על ההרים-שנאמר על הרים יעמדו מים (תהלים קד"ו). ההרים על הרים-שנאמר כי הנה יוצר הרים ובורא רוח (עמוס ד"ג). ורוח בסערה שנאמר רוח סערה עושה דברו (תהלים קמ"ב). וסערה תלוי בזרועו של הקב"ה. שנאמר וסתחת זרועות עולם (דברים לג"כ). וחכמים אומרים על י"ב עמודים עומדת. שנאמר יצב נבולות עמים למספר בני ישראל (שם לב"ח). וי"א על ז' עמודים עומדת. שנאמר חצבה עמודיה שבעה (משלי ט"א). ר' אלעזר בן שמעון אומר על עמוד אחד עומדת. וצדיק שמו. שנאמר וצדיק יסוד עולם (שם י"ב).

כד. מיד במלך שלמה (שהיש נ"א) במלך שכרא בריותיו שלימים. ברא חמה וירח על מליאתו. וכל מעשה בראשית בקומתו נברא. שנאמר (בראשית ב"א) הארץ וכל צבאם. כה. אמאי דאמר ר' יוחנן לעיל דרשו חכמים את הפסוק אין כבוד באלהים ה' אין כמעשד (תהלים פ"ח) באופן אחר: מלך ב"ו בונה תחלה את התחתונים ואח"כ את העליונים. אבל הקב"ה אינו כן, אלא בתחלה את העליונים ואח"כ את התחתונים. שנאמר בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ (בראשית א"א).

כו. איר יהודה בר סימן: מתחלת בריותיו של עולם הוא גלי עמיקתא ומסתרתא. בראשית ברא אלהים את השמים, ולא פירש. והיכן פירש? להלן (ישעיה ט"ב) הניטה כדוק שמים. נאת הארץ ולא פירש. והיכן פירש? להלן (איוב לד"ו) כי לשלג יאמר הוא ארץ בצקת עפר למצוק ונוי. ויאמר אלהים יהי אור ולא פירש. והיכן פירש? להלן (תהלים קד"ב) עוטה אור כשלמה.

כז. רבנן אמרין: בשר ודם בונה בנין. בשעה שהבנין עולה בידו הוא מרחיב ועולה. ואם לאו מרחיב מלמטה ומיצר מלמעלה. אבל הקב"ה אינו כן: אלא את השמים שמים שעלו במחשבה. ואת הארץ-ארץ שעלתה במחשבה. רב הונא בשם רבי אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אמר, אמילי אותן שכתוב בהן (ישעיה סה"ז) כי הנני בורא שמים חדשים, כבר הן ברואין מששת ימי בראשית. הדא הוא דכתיב (שם פ"ב) כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה הארץ חדשה אין כתיב כאן אלא החדשה.

כח. כתיב ויאמר אלהים יהי רקיע (בראשית א"ו) וכתיב המקרה במים עליותיו (תהלים קד"ג). בנוהג שבעולם מלך ב"ו בונה פלמין ומקרה באבנים ובעצים ובעפר, אבל הקב"ה לא קרה את עולמו אלא במים. שנאמר המקרה במים עליותיו.

אמר

הערות

כג. חנינה דף ב' ע"ב. בילקוט תהלים ע"הפ לרוקע הארץ ובש"ש מזמור קלו אות ה'. כד. במ"ד פ"ב אות ח. שהשיר פ"ג ובילקוט תורה רמז פ"ב. כה. לעיל פ"י כ. וזה המאמר מובא בש"ש מזמור פ"ו אות ג. מכילתא מסכתא דשירתא פ"ה. בב"ר פ' פ"ז אות א. ובילקוט תהלים רמז ת"תלה. כו. ב"ר פ"א אות ו'. בילקוט ישעיה רמז ש"י. ובילקוט תהלים רמז תתס"ב. ובילקוט דניאל רמז תתרי"ג. כז. ב"ר פ"א אות יג. ובילקוט ישעיה רמז שע"ב. כח. ב"ר פ"ד אות א. ובילקוט תהלים רמז תתיס"ב ועיין ביפה תואר. בבלי

למלך שבנה מדינה והדליק בתוכה שני פנסין. אמר כל מי שהוא בונה מדינה ומרליק בה פנסין בשם שהדלקתי, אני קורא אותו אנוסטא ואינו מקנא בו. וכך הקביה ברא את השמים ונתן בו שני פנסין שידיו מאירין את העולם-חמה ולבנה. שנאמר ויתן אותם אלהים ברקיע השמים (בראשית א'יז). אמר הקביה כל מי שיכול לעשות כשני המאורות אלו שיהו מאירין את העולם יהא שוה לריכי מי בשחק יערוך להו! מי עורך שני פנסים אלו ידמה לי. הוא שאמר הכתוב ואל מי תדמוני ואשוד. יאמר קדוש. אל תיקרי יאמר אלא ה' אמר.

י"ז. וכן אמר הכתוב השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מניד הרקיע (תהלים י"ט-כ). משל למלך שהיו הכל מקלסין אותו שהוא חכם ונכור ועשיר. בקשו לראות מה היא חכמתו ומה היא גבורתו ומה היא עשרה. מה עשה? נטל וילון וקבע בו כל אבנים טובות ומרגליות ותלה אותו על פתחו ואמר כל מי שיכול לעשות כמותו הרי הוא כמותי. כך הקביה הוא חכם החכמים ולו הגבורה והגדולה והעושר והכבוד מלפניו. וברא את העולם בחכמה. שנאמר ה' בחכמה יסד ארץ (משלי ג'י"ט). ביקש להודיע שבחו לבריות. נטל וילון קבע בו חמה ולבנה כוכבים ומזלות. שנאמר ויתן אותם אלהים ברקיע השמים (בראשית א'יז). כל כך למה? להודיע לבני אדם גבורותיו. אמר להם כל מי שיכול לעשות כמותן הרי הוא כמוני. או אילו מי שיכול לתלות עיניו כנגד חמה בשש שעות הרי הוא גבור. או מי שיכול לרוץ עם החמה מסוף העולם ועד סופו ביום אחד הרי הוא כמוני. וכן הוא אומר שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה המוציא במספר צבאם לכלם בשם יקרא (ישעיה ט"ב). הוי ומעשה ידיו מניד הרקיע.

כ. איך ברא הקביה את עולמו? רבי יוחנן וריש בן לקיש: רבי יוחנן אמר, מלך ביו בונה פלטיין, משהוא בונה את התחתונים אח"כ הוא בונה את העליונים. אבל הקביה ברא את העליונים ואת התחתונים בריה אחת. רבי שמעון בן לקיש אומר מלך ביו עושה ספינה. בתחלה הוא מביא קורות ואחר כך הוא מביא ארזים. יאח"כ הוא מביא הוננים. ואח"כ הוא מעמיד עליה נווטים. אבל הקביה ברא הן ומנהיגיהם. הה"ד (ישעיה מ"ה) כה אמר האל ה' בורא השמים ונווטיהם, ונווטיהם כתיב.

כ"א. ואיר אלעזר אי"י חנינא: בוא וראה! שלא כמדת הקביה מדת ביו. מדת בשר ודם, אדם שופת את הקדירה ואח"כ נותן לתוכה מים, והקביה נותן מים ואח"כ שופת את הקדירה. לקיים מה שנאמר (ירמיה י"ג) לקול תתו המון מים בשמים.

כ"ב. בוא וראה מעשיו של הקביה! שאינן כמעשה בשר ודם. ביו בשעה שעוצר במסוג המים יורדין, פתח ידו אין המים יורדין, אבל הקביה אינו כן: אם עצר אין המים יורדין, שנאמר הן יעצר במים ויבשו (איוב יב"ט) וכתוב ועצר את השמים ולא יהיה מטר (דברים י"ז). אבל אם פתח הן יורדין. שנאמר יפתח ה' לך את אוצרו המזב וגו' (שם כ"ב).

תניא

הערות

התנחומא פ' בחקותי סי' ד. י"ז. מדרש הגדול למהרש"ז שעכטער נ"י פ"א אות י"ז ועיין מדרש תהלים מומור י"ט סימן ו' ובילקוט רמז תרע"ב. כ. ביר פ"ב אות י"ב ובילקוט ישעיה רמז שיד" כ"א. מנילה דף ט"ו ע"ב. כ"ב. תנחומא ויצא אות טז ובילקוט איוב רמז תתק"ו.

חגיגה

וכסה את התהום, וכן דוד אומר (תהלים קד"ו) תהום כלבוש כסיתו. מן גערתך ינוסוף, כגון ב"ו שראה נתו מלאה ענבים והכרם לכצור, אמרו לו והיכן אתה נותן שאר ענבים? בשביל שהגת קטנה אמר להם אני עושה גת שתסול לכל הענבים שבכרם. מה עשה? רפש הענבים ובעט ראשון ראשון ואח"כ הביא את הענבים שבכרם, והחזיק הגת כל הענבים, כך היה כל העולם מלא מים במים, והארץ שקועה במים, אמר הקב"ה: ותראה היבשה! אמרו המים הרי העולם אנו מלאים ועד עכשיו צר לנו, להיכן אנו הולכין? יהי שמו מבורך בעט באוקיינוס והרגו, שנאמר (איוב כ"ד) בכחו רגע הים ובתבונתו מחץ רהב וכו'. כיון שראו שאר המים שבעט באוקיינוס, לקול צעקתו ברחו חביריהן, כמו חמר ב"ו שהוא הולך, והיו לפניו שני עבדים, אותן הראשונים רצין ובורחין, כך היו שאר המים שבעולם בורחים מקול צעקתו של אוקיינוס, שנאמר (תהלים קד"ו) מן גערתך ינוסוף, והיו בורחין ולא היו יודעין להיכן בורחין, שנאמר (שם ח) יעלו הרים ירדו בקעות אל מקום זה יסדת להם, כגון עבד ב"ו שאמר לו אדונו, המתן לי בשוק, ולא אמר לו היכן ימתין, התחיל העבד אומר שמא אצל בסידקי אמר לי להסתנינו, או שמא אצל בית המרחץ אמר לי, או שמא בצד פיסרון אמר לי? עלה מצאנו מסרו מסטרו, אמר לו על שער פלטרין של אפרכוס שלחתיך, כך היו המים חוזרין כששמעו שאמר להם הקב"ה (בראשית א"ט) יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד, לא לדרום ולא לצפון אמר להם, אלא היו פוזרין-יעלו הרים ירדו בקעות, מסרן הקב"ה מסטרו, אמר להם למקומו של ליותן אמרתי לכם לילך, מנין כן? שנאמר (תהלים קד) אל מקום זה יסדת להם וכו'.

מז, ועוד אמר היתוב נבול שמת בל יעבורון (תהלים קד"ט): כגון ב"ו שהכניס בהמתו לדיר ונעל המסגר בפניה כדי שלא תצא ותרעה את התבואה, כך נעל הקב"ה את הים בחול, והשביעו שלא יצא מן החול, שנאמר (ירמיה הכ"ב) אשר שמתו חול נבול לים, המשלח מעינים בנחלים (שם): כגון בשר ודם שיש לו עקליו של זתים, כבש את הקורה זה על זה והשמן יורד מלמעלה והשמן יורד מלמטה, כך הדר מכלן והדר מכלן כבושין על המעיינות, והן מקטיעין ויוצאין מבין הדרים, לכך כתיב המשלח מעינים בנחלים.

יז, אחר כך מה דוד אומר (שם כ) עשה ירח למועדים, שלש מאות וששים וחמש חלונות ברא הקב"ה, מאה ושלושה במזרח ומאה ושמונים ושנים במערב, מהן ברא לשמש ומהן ברא ללבנה, שיהא העולם שט אחריו והוא מהלך כולן חוץ מיא חלונות שאין הלבנה נכנסת לאחד מהן, כגון אפרכוס ודוכס שהיו נוטלין דונטיבא (מתנה), אפרכוס נוטל לפי כבודו ודוכס לפי כבודו, כך השמש נקרא גדול והלבנה נקראת קטן-לכך השמש נקרא גדול שהוא גדול על הלבנה י"א יום וכו'.

יח, הדיד ואל מי תדמוני ואשוח (ישעיה מ"ב) וזושה כי מי בשחק יערך להי (תהלים פט"ו): אמר הקב"ה מי שהוא עושה מעשיו יהא דומה לו, אמר רבי לוי: משל למלך

הערות

ובתנחומא בראשית, בכיר פ"ה סו, במיר פ"ח אות כב, ועיין ב"ב דף ע"ד ע"ב, שו"ט מזמור צנן, מז, יז, שמיר פט"ו אות כ"ב, והמיטן השני נמצא ממנו בירושלמי ר"ה פ"ב, ה"ד, ובפרקי דר"א פ"ו, ועיין מדרש תהלים מזמור יט ובילקוט מלכים א' רמז קפ"ה בשם מדרש תרשא, ובילקוט תהלים רמז תרע"ג, יח, ילקוט המכירי לישעיה מ"ב, בשם התנחומא

עומדים עליו למעלה והוא נתון סלמטה והוא נושא אותם. אמר הקיבה יקרה היא (הבריאה!) בעיני בני אדם, ורואין כאלו יניעה היא לפני, ואינה יניעה. שנאמר (ישעיה מ"ח) לא ייעף ולא ייגע, ובמה אני ייגע? כמי שהוא מכניס לפני בדברים בטלים. כמו שכתוב הונעתם הי בדבריהם (סלאכי ב"ז). הוי וכעס אוילים כבד משניהם.

י. איר יהודה אמר רב בשעה שברא הקביה את העולם היה מרחיש והולך כשתי מקעיית של שתי עד שנער בו הקביה והעמידה, שנאמר עמודי שמים ירוספו ויתמהו סנערתו. (איוב כ"א).

יא. הרבה מעשים כתב משה בתורה סתומים עמד דוד ופירשם. אנו מוצאין סמעשה בראשית, משברא שמים וארץ ברא האור, שנאמר (בראשית א"א) בראשית ברא אלהים, ואח"כ ויאמר אלהים יהי אור. ודוד פירשו- מאחר שברא אור ברא שמים. שנאמר (תהלים קד"ב) עושה אור כשלמה, והדר נוטה שמים כיריעה. הרי למדנו משברא אור ברא שמים.

יב. שלשה בריות קדמו את העולם: המים והרוח והאש. המים הרו וילדו אפלה. האש הרה וילדה אור. הרוח הרה וילדה חכמה. ובשש בריות אלו העולם סתנהג. ברוח, בחכמה, ובאש, ובאור, ובחושך, ובמים. לפיכך דוד אמר ברכי נפשי את ה', ה' אלהי גדלת מאד (תהלים קד"א). אדם רואה עמוד נאה אומר ברוך המחצב שנחצב ממנו! נאה העולם- ברוך המקום שחצבו ובראו בדבריו!

יג. מה ת"ל צור עולמים? (ישעיה כ"ד) שני עולמים עליו אינן חשובין כלום. לכך נאמר ה' אלהי גדלת מאד, משעטף את האור חזר וברא את העולם, שנאמר (תהלים קד"ב) עושה אור כשלמה ונוי.

יד. בשר ודם משבונה את הבית הוא בונה את העליה, האלהים אינו כן; משמתח מעזיבה בנה עליה, ומשבנה עליה העמיד אותן על אויר העולם על בלי מה, ואח"כ התקין מרכבותיו עננים, ואח"כ האססים (הקיום והעמידה!) שלו על סערה. ומי מודיעך כל הדברים האלה? דוד, שהוא דורש מעשה אלהים להודיע דבאי עולם נבורתו. שנאמר (שם) המקרה במים עליותיו, השם עבים רכובו. לא בנחשת ולא בברזל אלא בנחושראות של מים ואח"כ בנה את העליות, לא באבן ולא בניית אלא רכסים של מים. שנאמר המקרה במים עליותיו. בשר ודם עושה סרגלא שלו חזקה שתשא כל משאו ועושה אותה בברזל, בנחושת ובכסף וכזהב, והאלהים יהי שמו סבורך, הענן אין בו סמש ועושה סרגלין שלו עבים. שנאמר (שם) השם עבים רכובו.

טו. והיבשה ברא בשלישי בשבת שנאמר (תהלים קד"ה). יסד ארץ על מכוניה. ואתה שעה אחד ערום ואחד לבוש (עיין פי' מהר"ז וינעם לנמשך?). כגון ב"ו שיש לו שני בגדים הששיט כמותו של אחד והלבישה לחבירו. כך אמר האלהים יקוו המים. גלה את הארץ

הערות

י. חגיגה פ"א אין דורשין. יא. שמ"ר פ"טו אות כב. יב. עיין חגיגה דף י"ב, ע"א. ובב"ר פ"א אות ט, המאמר באריכות שמ"ר פ"טו אות כב, ובספר יצירה רפ"ג, פדריא רפ"ד. יג. שמ"ר שם, יד. שמ"ר שם, ועיין חגיגה דף י"א, ע"א. ובירושלמי חגיגה פ"ב, ב"ר פ"א אות טו ובזוה"ר פ"ו, ועיין גם מכילתא בשלח פ"ח ופדריא פ"ח. טז. שמ"ר פ"טו אות כב ובתנחומה

יודעין במי אתם בוטחים! במי שברא שני עולמים בשתי אותיות-כי ביה ה' צור עולמים (שם) העולם הזה והעולם הבא. העולם הזה נברא בה'א. שנאמר אלה תולדות השמים והארץ בהבראם (בראשית ב'ד). אל תקרי בהבראם אלא בה'א-בראם. והעולם הבא נברא ביו'ד. הוי כי ביה ה' צור עולמים. ולמה נברא העולם הזה בה'א? לומר לך מה היא כשאדם מציאה מתוך פיו אין בה לא ריחוש שפתים ולא חריצת לשון, כך בלא עמל ובלא יגיעה ברא אותה שנאמר בדברי ה' שמים נעשו וגו' (תהלים ל"ג).

ז. זהו שאמר הכתוב שפתי חכמים יזרו דעת ולב כסילים לא כן (משלי ט"ז). שפתי חכמים יזרו דעת אלו ישראל שממליכין להקביה בכל יום תמיד ומייחדים שמו בכל יום תמיד וכו', ולב כסילים לא כן אלו המינין שאומרים טמטום הוא העולם (הערות מהרשב"י: כיה בכל כתבי יד ובג'דפס ובילקוט, ובכ"י ח' בטעות אלו המינין שהן טמטיות לעולם. והמזמרי הביא נוסחא אחרת וז"ל: בערך אבטוטום מדרש תהלים מזמור ראשון אלו המינים האומרים אבטוטום הוא העולם. פ"י בל"י מניע עצמו כלתי מניע חיזוני. וגם מלה זו מורה על דבר בא במקרה זולת כונת פועל. עכ"ל). ד"א שפתי חכמים יזרו דעת: ר' יודן ר"י פנחס אומרים: אמר הקיבה לרשעים אני בראתי את העולם ביהוה כן, ואתם אומרים לא כן. חייכם לא כן-על כן לא יקומו רשעים במשפט.

ח. פילוסופי אחד שאל את רבן גמליאל, אמר ליה: צייר גדול הוא אלהיכם! אלא שצא סמנים טובים שסייעו אותו תהוה ובהוה, וחושך, ורוח ומים, ותהומות. א"ל: תיפח רוחיה דההוא נברא! כוליהו כתיב בהן בריאה. תהוה ובהוה-שנאמר (ישעיה מה"ז) עושה שלום ובורא רע. חושך-יוצר אור ובורא חושך, מים-(תהלים קמ"ד) הללוהו שמי השמים והמים. למה? שצוה ונבראו. רוח-(עמים ד"ג) כי הנה יוצר הרים ובורא רוח. תהומות-(משלי ח' כ"ד) באין תהומות חוללת.

ט. הה"ד (משלי כ"ג) כובד אבן ונטל החול וכעס אויל כבר משניהם. שאל אבניטום הנרדי את רבותינו וזכרונם לברכה, אמר להם: הארץ האין נבראת תחלה? אמרו לו אין אדם בקי בדברים אלו אלא לך אצל יוסף הבנאי. הלך ומצאו שהוא עומד על הקרוי. אמר לו: שאלה יש לי לשאול אותך. אמר לו איני יכול לירד מפני שאני שכיר יום אלא שאל מה תבקש! אמר ליה. האין נבראת הארץ תחלה? אמר ליה, נטל הקביה עפר סתחת כסא הכבוד וזרק על המים ונעשה ארץ, וצדורות קטנים שהיו בעפר נעשו הרים ונבעות. שנאמר (איוב לא-לא) בצקת עפר למוצק ורנבים ידובקו. וברור הוא הדבר באזני בני אדם. שנאמר כובד אבן ונטל החול. מהו כובד אבן? מי שהוא רואה את ההרים ואת הנבעות אינו אומר האין ברא הקביה את אלו! מהו ונטל החול? אלא החול שהמים עוסרים

הערות

וזמור קי"ד אות נ ועיין נירסת הירושלמי חגיגה פ"ב ה"א. ובפסיקתא רבתי פכ"א, בב"ר פ"ב אות י"ד, ובבבלי מנחות דף כ"ט ע"א. ז. שו"ט מזמור א אות כ"א. ח. ביר פ"א אות ט. עיין חגיגה דף י"ב ופדרי"א פ"ג: יו"ד דברים שנבראו ביום א. וכן במדרש תמורה הגדפס בספר הפרדס הגדול לריש"י ובספר אגרת בראשית, ויפה פירש המאמר בעל יפה תואר ועיין גם פ"י מהרי"ז. ט. שמ"ר פ"ג אות א. ובב"ר פ"א ושי"ג. ועיין חדושי הרש"ש שם. ובדרי"א פ"ג ובילקוט המכירי לישעיה ט"כ.

(משלי ג'כ) ה' בחכמה יסד ארץ, וברעת, שנאמר (שם כא) ברעתו תהומות נבקעו, ובכשרון ר' ברביה בשם ר"י בר סימון: לא בעמל ולא ביגיעה ברא הקביה את עולמו אלא (תהלים לג) בדבר ה' שמים נעשו — בדבר ה' וכבר שמים נעשו.

ב. אמר רב זוטרא ב"י טוביה אמר רב: בעשרה דברים נברא העולם: בחכמה ובתבונה, וברעת, בכח, ובנבירה, ובנערה, בצדק, ובמשפט, וברחמים. בחכמה ובתבונה — דכתיב ה' בחכמה יסד ארץ, כונן שמים בתבונה (משלי ג'כ). ברעת — דכתיב (שם, שם כא) ברעתו תהומות נבקעו, בכח ובנבירה דכתיב (תהלים סה) סבין הרים בכחו נאזר ובנבירה, בנערה דכתיב (איוב כ"א) עמודי שמים ירוספו ויתמהו מנערותו, בצדק ובמשפט דכתיב (תהלים פ"ט) צדק ומשפט מלון כסאך, בחסד וברחמים דכתיב (שם כ"ה) זכור רחמך ה' וחסדיך כי מעולם חסדך.

ג. וז"ה חכמות בנתה וגו' (משלי ט"א) — חכמות בנתה זו מרתה של הקביה שברא את כל העולם כולו בחכמה, הצבה עמודיה שבעה אלו שבעת ימי בראשית.

ד. תניא רבי יהודה אומר משום רבי עקיבא: בראשון מה אומרים? (תהלים כ"א) לה' הארץ ומלואה תבל ויושבי בה — על שום שקנה והקנה ושליש בעולמו. בשני מהו אומר? (שם מח"ב) גדול ה' והמולל מאד וגו' על שום שחילק מעשיו ומלך עליהם ונתעלה וישב במרום. בשלישי מהו אומר? (שם פ"א) אלהים נצב בעדת אל וכו' על שום שנלה ארץ בחכמתו והכין תבל לעדתו. ברביעי מהו אומר? (שם צ"א) אל נקמות ה' וכו' על שום שברא חמה ולבנה ועתיד לפרוע מעובדיהן, בחמישי מהו אומר? (שם פ"ב) הרנינו לאלהים עוזנו וכו', על שום שברא עופות ודגים לשבח לשמו, בששי מהו אומר? (שם צ"א) ד' מלך גאות לבש, על שום שנמר מעשיו ומלך עליהם, בשביעי מהו אומר? (שם צ"א) מזמור שיר ליום השבת ליום שכולו שבת, אמר רבי נחמיה וכו' מה ר' עקיבא לחלק בין הפרקים הללו? אלא בראשון שקנה והקנה, ושליש בעולמו, בשני שחילק מעשיו ומלך עליהם ונתעלה וישב במרום, בשלישי שנילה ארץ בחכמתו והכין תבל לעדתו, ברביעי שברא חמה ולבנה ועתיד לפרוע מעובדיהם, בחמישי שברא עופות ודגים לשבח לשמו, בששי שנמר (מעשיו) ומלאכתו ומלך עליהם, בשביעי על שום ששבת, וקטופלני בדבר קטינא, דאמר רב קטינא שיתא אלפי שנין הווי עלמא וחד חרוב שנאמר (ישעיה ב"א) ונשנב ה' לברו וגו', אב"י אמר תרי חרוב שנאמר (הושע ר"ב) יחינו מיומים.

ה. מיד אל אלהים דבר ויקרא ארץ וכו' (תהלים ג"א) למה הזכיר כאן שמו של הקביה שלש פעמים? מלמד שבשלשה שמות ברא הקביה את עולמו, כנגד שלש מדות טובות שבהן נברא העולם: בחכמה ובתבונה וברעת שנאמר ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה, ברעתו תהומות נבקעו (משלי ג'כ), כז.

ו. וכן מה שאמר הכתוב כסחו בה' עדי עד (ישעיה כ"ד), אמר הקביה: הווי יודעין

הערות

הענין, ובתנחומא בראשית אית לר', ב. חנינה דף יב, ע"ב, בתנחומא ויקהל אות ה ובמיר פ"י אות א. (ע"י עקידה שער מ"ט). ג. סנהדרין דף ל"ז ע"א, ועיין ויקר פ"א אות א. ד. בבלי ראש השנה דף לא, ע"א. ה. ש"ש מזמור נ, אות א, ועיין תנחומא ויקהל אות ו' ובשמיר פ"ח אות ד. פ"ד"א פ"ג, ובילקוט משלי רמז תת"ל"ה, ו. ש"ש מזמור כה, אות א, ומזמור

פרק טז

ובו ג סימנים

אלהים קדושים הוא

א. איר יצחק בר המא: כל עסקיו של הקב"ה בקדושה. דיבורו בקדושה. שנאמר אלהים דבר בקדשו (תהלים ס"ח) קילימו בקדושה שנאמר קדוש, קדוש, קדוש ה' צבאות (ישעיה ר"ג) הילוכו בקדושה, שנאמי הליכות אלי מלכי בקודש, (תהלים סח"כח). חשיפות זרועו בקדושה שנאמר חשף ה' את זרוע קדשו (ישעיה נב"ו). ישיבתו בקדושה שנאמר אלהים יושב על כסא קדשו (תהלים מד"ט) אדיר בקדושה, שנאמר מי כמוך נאדר בקודש (שמות ט"ו).

ב. זהו שאמר הכתוב קדושים תהיו (ויקרא י"ט). (אמר הקב"ה) יכול כמוני ? ת"ל כי קדוש אני ה' אלהיכם — קדושתו למעלה מקדושתם.

ג. (ד"א) קדושים תהיו, פרושים תהיו, כי קדוש אני ה' אלהיכם. לומר אם מקדשים אתם עצמכם, מעלה אני עליהם כאלו קדשתם אותי, ואם אין אתם מקדשים עצמכם מעלה אני עליכם כאלו לא קדשתם אותי או אינו אומר אלא אם מקדשים אתם אותי הריני מקודש ואם לאו אעני מקודש, ת"ל כי קדוש אני. בקדושתו אני בין מקדשים אותי ובין אין מקדשים אותי. אבא שאול אומר פמליא למלך ומה עליה להיות מחקה למלך.

הערות פרק טז

א. ש"ט מזמור ב אות ו. ירושלמי ברכות פ"ט, ה"ד. בב"ר פ"ח אות ט, בילקוט יהושע רמז לנ. ובתנחומא קדושים אות ד. ב. ויקרא רבא פכ"ד אות ט. ג. מובא בתורת כהנים פ' קדושים והוא בספרא קדושים אות ב, עיין מה שאמר ע"ז בעל המעמר, ומה שיעיר בעל הבאור והמלבי"ם ז"ל בענין קדושה, ונכבדות ידבר שם בקדושתו של הקב"ה ע"ש.

פרק יז

ובו פ"ז סימנים

יוצר בראשית

א. כתיב (קהלת ב"בא) כי יש אדם שעמלו בחכמה וברעת ובכשרון, א"ר יודן גדול כחן של נביאים שמרמים הצורה ליוצרה ! יש אדם זה הקב"ה שעמלו בחכמה, שנאמר משלי

הערות פרק יז

א. ב"ר פכ"ז אות א', שם פ"ג ופ"ו, ובמדרש תהלים מזמור סב, קה"ר פ"ב ופ"ה כל הענין

בנה פוליא (Apulia), אנטיוכוס (Antiochus Cizicenus) בנה אנטיוכיא (Antiochia), רומילוס בנה רומי (Roma), אלכסנדרוס (Alexander Macedonicus) בנה אלכסנדריא (Alexandria), סלייקוס בנה סליקיא, סקילוס בנה סקיליא — הם תמו וחרבותיהם שבנו קיימות לנצח. ואתה כביכול ערים נתשת וכי? (ישעיא סד"ט) והי? לעולם ישב. משיבו הקביה המה היו בני אדם תמו נכרתו ואף חרבותיהם שבנו עתידים ליחרב לעולם ועד, והי? שהוא חי וקיים לעולם ישב כונן למשפט כמאו וגי.

ג. וזהו שאמרה חנה כי אין בלתך (שיא, כ"ב). רבי אבא בר כהנא דריש בהאי לישנא: כולה בלה. ואת לית בלה. כי אין בלתך — אין לבלותך.

ד. כתוב בתורה ואחר באו משה ואהרן וכי? (שמות ד"א). אמר ר' חייא בר אבא, יום פרוסביסרא (שליחות המלכים לבקש בשלום!) של פרעה היה והיו כל המלכים באים ומעטרין אותו. שהיה קוזמוקטור (וועלטבעהעררשער!) של עולם והיו משה ואהרן עומדין על פתח פלטיין. נכנסו אצל פרעה. אמרו לו שני זקנים עומדין על פתח פלטיין שלך אמר להם ויש בידם עטרות? אמרו לו לאו. אמר להם באחרונה יענו. נכנסו אצל פרעה אמר להם מה אתם מבקשים? אמרו לו הי? אלהי העברים שלחנו אליה, ואמר לנו שנאמר לך שלח עמי וכי. ויעבדוני במדבר (שמות ד"ט) אמר להם מי הי? אשר אשמע בקולו? (שם ה"ב) ולא היה יודע לשלוח לי עטרה משלו? אלא בדברים בא אלי, ומי הי? אשר אשמע בקולו? א"ר יהושע בן לוי באותה שעה הוציא דיפתרא של אלהות וקרא: אלוה אדום ומאב וצידון. אמר להם הרי קראתי ואינני מוצא מה שאתם אומרים כאן. אמר ר' לוי למה הרבר דומה? לכהן שהיה לו עבד. יצא הכהן מן המדינה הלך עבדו לבקשו בין הקברות. התדיל צוח: 'אדוני, אדוני!' אמרו לו מי הוא אדוניך? אמר להם פלוני כהן. אמרו לו שוטה שבעולם! כהן אתה מבקש בבית הקברות? — כך אמר פרעה למשה מי הי? הוציא דפתרא של אלהות וביקשו בתוכו. א"ל: שוטה שבעולם! אלהות שבירך מתים הם, אבל אלהינו חי וקיים הוא. שנאמר והי? אלהים אמת הוא אלהים חיים ומלך עולם (ירמיה י"ז)

(יעויין במו"נ ח"א פ"ט ויפרש בו ענין חי להסיר ספקת הי אנכי!)

הערות

ג. ויקר פייט אות ב. ד. תנחומא וארא אות ב. בילקוט שמות רמז קע"ה. ובשמיר פ"ד. ילמדנו וארא. לקח טוב שמות ד"א. אותיות דר"ע אות ק. מכלתא שמות ושיר פ"ה אות י"ד.

ג. חותמו של הקדוש ברוך הוא אמת. — אליף, מ"ם, תי"ו. אני ראשון שלא קבלתי מלכותי מאחר. ואני אחרון שאיני מוסרה לאחר, ומבלעדי אין אלהים, שאין לי שני.
ד. דוד אמר ודובר אמת (תהלים ט"ב). (מי הוא זה דובר אמת?) זה הקב"ה. שנאמר (ירמיה י"ד) וד' אלהים אמת.

ה. בנוהג שבעולם אדם מפקדין אצלו פקדונות, הוא מחליף של זה בזה, ואת של זה בזה, לפי שאין מכירן, אבל הקב"ה אינו כן, אלא ה' אל אמת (תהלים לא"ו) ששא עמד אחד (שחרית) וביקש נפשו ולא מצאה? או ששא מצא נפשו ביד אחר? או נפשו של אחר בידו? לכך נאמר (שם) פדית אותי ה' אל אמת.

ו. מיד וכל צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו (מ"א כב"ט), וכי יש שאל למעלה? אלא אלו מימינים ואלו משמאלים, אלו מכריעין לכף זכות ואלו לכף חובה. רבי יוחנן בשם רבי אחא מייתי לה מן הדא (דניאל י"בא) ואמת הדבר וצבא גדול, אמת הדבר כשנעשה צבא גדול, דכתיב (ירמיה י"ד) וה' אלהים אמת. מהו אמת? איר איבון שהוא אלהים היים ומלך עולם.

ז. ר' יצחק סתח: (תהלים קי"ט) ראש דברך אמת. איר יצחק סתח: רבינו של עולם ראש דברך אמת בראשית ברא אלהים — וה' אלהים אמת (ירמיה י"ד). ולעולם כל משפט צדקך וכו'.

הערות

ד. שויט מזמיר טו אות ד. ד. בילקוט תהלים רמז תשיב ובשויט מזמור כה אות ב.
ו. עיין שהשיר פ"א ובירושלמי סוף סנהדרין. ז. ביר פ"א אות ז. ובילקוט בראשית

פרק מו

וכו ד סימנים

הוא אלהים היים

א. בוא וראה! שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם, והיינו דאסרה חנה (ש"א ב"ב) אין קדוש כה' כי אין בלתך מהו כי אין בלתך? אמר רב יהודה בר מנסיא אל תקרי כי אין בלתך אלא אין לבלותך, בשר ודם מעשה ידיו מבלין אותו והקב"ה מבלה מעשיו.
ב. וכן אמר דוד האויב תמו הרבות לנצה (תהלים ס"ד) — האויב תמו הרבותיהם קייסין לנצה, כגון קוסטנטינוס (Constantinus) בנה קיסטנטינא (Constantinopol), פילוס (?) בנה

הערות פרק טו

א. תלמוד בבלי ברכות דף טו ע"א. מגילה דף יד, ע"ב. בתנחומא תזריע אות ג. ובמדרש שמיאל פ"ה ובשויט מזמור יח אות כו. ב. שויט מזמור ט' אות ח. ובילקוט תהלים רמז תרמ"ב.

ויק"ר

אשר לו הים, ושהוא עשהו, והוא יודע כמה מידות יש בו, וכן הוא אומר מדר בשעלו מים (ישעיה מ"ב), ומים תכן במדה (איוב כח"כד), הוי אשר לו הים והוא עשהו.

ז. וכן הוא אומר ה' בשמים הבין כסאו ומלכותו: בכל משלה (תהלים קכ"ט) ר' ברכיה בשם ר' אבהו אומר: אתה מוצא ארבעה ניוותנין הן בעולם, לפי שהן נאין והקביה מתנאה עליהן. כיצד? שור בבהמות, אריה בחיות, נשר במעופפים, והרנים אין ניוותן מליותן ומי נאותן על כולם? האדם. שנאמר וירדו כדנת הים ובעוף השמים (נוני) (בראשית א"ב). מה עשה הקביה? נתן ארי ושור ונשר ואדם, שהן ניוותנין בארץ בכסא הכבוד. שנאמר ודמות פניהם פני אדם ונוי (יחזקאל א"י). אמר הקביה הואיל והם נאים, אני מתנאה עליהם שנאמר כי נאה נאה (שמות ט"א). שהוא מתנאה על כל הנאים. הוי ומלכותו בכל משלה. אמר ר' ברכיה: ה' בשמים הבין כסאו שנתן ארבע ניוותנין הללו בכסא. לכך אנו יודעין שמלכותו בכל משלה.

ח. וכן אתה מוצא מה שאמר הכתוב אלהים אלהים אלהיך אני: ר' יודן פתר קרייא במשה. אמר הקביה למשה: אעפ"י שקראתי אותך אלהים לפרעה אלהיך אני — אני על נבך. ר' אבא בר יודן פתר קרייא בישראל אעפ"י שקראתי אתכם אלהים שנאמר (תהלים פ"ד) אני אמרתי אלהים אתם — אלהיך אנכי. דעו שאנכי על נביכם. רבנן פתרי קרייא בדיונינים. אעפ"י שקראתי אתכם אלהים שנאמר (שמות כ"ז) אלהים לא תקלל — דעו שאני על נביכם!

ט. ר"ש בן חלפתא אמר: הלש למטה ונבור למעלה מי נוצח? העליון. כל שכן שעליון הי עולמים שהוא הנבור למעלן ואתה למטן, וקרסך הכתוב כי האלהים בשמים ואתה על הארץ וכי (קהלת ה"א).

הערות

ז. עיין הגיר' לעיל פרק יב ס"א א. — ש"ש מזמור קג אות טו, ובילקוט תהלים רמז תת"ס. ח. פתיחתא דרות רבא א. ט. קה"ד פסוק זה ספרי האוינו פיסקא ש"ט. ובילקוט פסוק זה רמז תתקע"א. ילקוט האוינו רמז תתקס"ב.

פרק יד

וכו' ז' סימנים

והי אלהים אמת

א. אמר ר"ל: תיזו סוף חותמו של הקדוש ברוך הוא דא"ר חנינא חותמו של הקביה אמת.

ב. אמר הכתוב והי אלהים אמת (ירמיה י"ז). א"ר אבין שהוא אלהים חיים ומלך עולם.

חותמו

הערות

א. שבת דף נד, ע"א. סנהדרין פ"ד'ם וביומא פרק בא לו. ב, ירושלמי ברכות ה"ד ויקיר פ"ו אות ו ובשה"ש פ"א לסופתי. שהשיר

פרק יג

ובו ט סימנים

ומלכותו בכל משלה

א. דרש רב שמלאי: (תהלים קמ"ד) אשרי שאל יעקב בעזרו וכו' וכתיב בתריה עושה שמים וארץ וכו' מה ענין זה לזה? אלא בשר ודם יש לו פטרון אם שליט באפרכיאו זו אינו שליט באהרתו, אפילו תימא קוזמוקרוטור שליט הוא ביבשה, שמא שליט בים? אבל הקדוש ברוך הוא שליט בים וביבשה. לכך נאמר עושה שמים וארץ את הים ואת כל אשר בו.

ב. אמר ר' יוסי בן קצרתא: בשר ודם עושה לו שביל בהר ובבקעה, שמא יכול לעשות במים? אבל הקביה כתיב בו בים דרכך (ושבילך במים רבים) (תהלים ע"ז) — בכל מקום שהוא עושה לו דרך.

ג. העולם עשוי כדור. איר יונה: אלכסנדרוס מקדנוס כדבעי מיסק לעיל, הוה סליק וסליק, עד שראה את העולם כדור, ואת הים כקערה, בנין כן ציירין ליה כדורא בידיה ויצורינה קערה בידיה, אינו שליט בים, אבל הקדוש ברוך הוא שליט בים ושליט ביבשה וסלכותו בכל משלה!.

ד. וכן אמר רוד להי הארץ ומלואה (תהלים כ"א). יש לך ארם שיש לו ספינה אבל פרנמטיא. (סחורה!) שיש בה אינה שלה (וואם הפרנמטיא שלו הספינה אינו שלו) והקביה אינו כן אלא להי הארץ ומלואה וכו'.

ה. ריא להי הארץ ומלואה: רי זעירא ורי נחמיה (ורי ברכיה) אמרו, משל לסלך שהיה לו שני אפוסרופין, אחד היה מסונה על מה שהיה בבית, ואחד היה מסונה על מה שבשרות, ואותו המסונה על מה שבבית היה יודע כל מה שבבית וכל מה שבשרות, והמסונה על מה שבשרות, לא היה יודע אלא מה שבשרות בלבד. כך משה שעלה למרום, היה יודע העליונים והתחתונים, וקילם להקביה בהם שנאמר לדי אלהיך השמים ושמי השמים הארץ וכל אשר בה (דברים י"ד), ודוד שלא עלה למרום קילם להקביה במה שהוא יודע, שנאמר להי הארץ ומלואה.

ו. זשיה אשר בידו סחקרי ארץ ותועפות הרים לו, אשר לו הים והוא עשהו ויבשת דיו יצרו. (תהלים צה"ד, ה). סלך בשר ודם אם יאמרו לו הארץ שלך, יכול הוא לוטר כמה ארכה וכמה רחבה? אבל הקביה אינו כן אשר בידו סחקרי ארץ וכו', סלך ביו אם יאמרו לו הים שלך, יכול הוא לוטר כמה מרות מים יש בו? אבל הקביה נאה לו לוטר אשר

הערות פרק יג

א. ירושלמי ברכות ה' ט"ז. ב. תנחומא וישב אות יא, ובילקוט ישעיה רמז שמינ. ג. במד פ"ג אות י"ד. ד. שו"ט מזמור כד אות ב. ה. שם שם אות ה' ומובא בילקוט תהלים רמז תרצ"ז. ו. שו"ט מזמור צ"ה אות ב, ובילקוט תהלים רמז תתנ"ב.

עיין

(בראשית י"א). ואחת במצרים, דכתיב אנכי ארד עמך מצרימה (שם מרד). ואחת כמנה, דכתיב וארד להצילו (שמות נ"ח). ואחת בסיני דכתיב וירד ה' על הר סיני (שם י"ב). ואחת בנקרת הצור, דכתיב וירד ה' בענן (שם ל"ו). ושתים באהל מועד. אחת במרים דכתיב וירד ה' בעמוד ענן (במדבר י"ד). ואחת ביהושע, דכתיב קרא את יהושע, וכתיב וירד ה' בענן (דברים ל"ט וי"ט) ואחת לעתיד לבא כשינלה הקביה ליפרע מאדום הרשעה דכתיב כי הנה ה' יוצא ממקומו וירד ודרך על במתי ארץ (מיכה א"ט).

ג. עשרה לבושין לבש הקביה ה' מלך גאות לבש (תהלים צ"א) הרי א. לבש ה' עין הרי ב. התאזר הרי ג. וילבש צדקה כשריון (ישעיה נ"ד) הרי ד. וילבש בגדי נכס הרי ה. תלבושת הרי ו. ויעט כמעיל קנאה הרי ז. (שם ס"א). זה הדור בלבושו הרי ח. מדוע אדום ללבושך הרי ט. הוד והדר לבשת (תהלים קד"א) הרי י.

ד. ה' מלך גאות לבש וכו' (תהלים צ"א). איר חנינא יש לך שהוא נאה ללבושו ואין לבושו נאה לו. יש נאה לבושו והוא אינו נאה ללבושו. אבל הקביה הוא נאה ללבושו ולבושו נאה לו. ה' מלך גאות לבש: ושבעה לבושין לבש הקביה. אחד במלחמת הים, ה' מלך גאות לבש זה מלבוש כנגד מלחמות הים, שנאמר אשירה לה' כי נאה נאה (שמות ט"ו א). ואחד שלבלב בסיני, שנאמר ה' עז לעמו יתן (תהלים כ"ד). כנגד עז שנתן לעמו בסיני. ואחד כנגד בבל שנאמר וילבש בגדי נקם תלבושת (ישעיה נ"ד). וכן הוא אומר כי נקמת ה' היא נקמת הוכלו (ירמיה נ"א). ואחד כנגד מדי, שנאמר וילבש צדקה כשריון (ישעיה נ"ד). וכן הוא אומר ומרדכי יצא מלפני המלך (אסתר ח"ט). ואחד כנגד יוון, שנאמר ויעט כמעיל קנאה (ישעיה ש"ט). כך היו בני חשמונאים לבושים בגדים של קנאה. ואחד כנגד אדום, שנאמר מי זה בא מאדום חמוץ בגדים סבצרה זה הדור בלבושו (ישעיה ס"א). והשביעי לימות המשיח, שנאמר לבושה כתלג חור ושער ראשה כעמר (נקי) [נדניאל ד"ט].

ה. זהו שאמר הכתיב (תהלים סח"ח): רכב אלהים רבותים אלפי שנאן וכו' איר אלעזר בן פדת, מהו אלפי שנאן? הנאים והמשובחים שבהן. אעפ"כ ה' כסויים ביניהן. אמרה כנסת ישראל דודי צה ואדום (שה"ש ה"ז): מלך בשר ודם יוצא לקמפון כמה נאים כיוצא בו, כמה גבורים כיוצא בו. אבל הקביה אינו כן. כשבא לסיני נשל עטו מלאכי השרת הנאים והמשובחים שבהם. אמר ר' יהודה ב"ר סימן מה כתיב הופיע מהר פארן ואתא מרבכות קדש (דברים ל"ב) — ואת הוא בתוך רבבות קודש. אין כמותו ומי דומה לו:

ו. וכן הוא אומר הגול מרבבה (שה"ש ה"ז): כמדיא ובשם אלהינו נדגול (תהלים כ"ו). כבודו של מלך בזמן שלנינותיו במקום אחד רבבה וה' צבאות אות הוא בצבא שלו!!!

הערות

ג. שהשיר פ"ד, מה יפו. פסיקתא רבתי פסקא דשוש אשיש פל"ו. עיין בילקוט תהלים רמז תתמד ופסיקתא דר"כ פסקא כ"ב. ד. שוי"ט מזמור צ"ג אות א. בילקוט תהלים רמז תתמ"ז ועיין פסיקתא דר"כ פסקא אחרת דשוש אשיש. וברבתי פסקא שוש אשיש. והג"י דלעיל עשרה לבושין וכו'. מובא גם בד"ר סוף ואתחנן. ה. תנחומא יתרו אות י"ד. שב ברכה אות ג. בספרי ברכה ובתלמוד חגיגה דף ט"ו. ע"א ו'. שה"ש זוטא פ"ה אות ט"ו. ועיין שוי"ט מזמור כ"ו אות א.

כדנה תיטרון להום, אלהיא די שמיא וארקא לא עכדו יאבדו מארעא ומן תחות שמיא אלה. שמעתם ננותה של עובדי כוכבים בואו ושמעו שבחו של הקביה: שנאמר (שם) עושה ארץ בכחו וגו' לקול תתו המון סים בשמים. שמעתם שבחו של מקום בואו ושמעו ננותה של עבודת כוכבים שנאמר (שם) נבער כל אדם מדעת וכו' אך הבל המה מעשה תעתועים. שמעתם ננותה של עבודת כוכבים, בואו ושמעו שבחו של מקום! שנאמר (שם) לא כאלה חלק יעקב כי יוצר הכל הוא.

ח. אשריד העולם שהקביה מלך בך! בשר ודם צר איקונן שלו על הטבלא של עץ, הטבלא גדולה מצורתו. והאלהים, יהי שמו סבורך, הוא גדול ואיקונן שלו גדולה! העולם קטן והוא גדול מן העולם. שנאמר (ישעיה כרד) כי ביה ה' צור עולמים. מה תלמד לומר צור עולמים? שני עולמים עליו אינן חשובין כלום. לכך נאמר ה' אלהי גדלת מאד!

ט. וכן אמר דוד מה גדלו מעשיך ה' (תהלים צביו). התחיל דוד אומר והמהלל לשם הגדול ואומר, מה גדלו מעשיך ה' – אבל לעומק מחשבותיך תהום רבה למאד מאד! שנאמר (שם) מאד עמקו מחשבותיך.

הערות

ח. שמיר פ' טו אות כב. ט. שויט מזמור ציב אות י.

פרק יב

וכו ו סימנים

ה' מְלֶךְ גְּאוֹת לְבָשׁ

א. איר: מאי דכתיב (שמות טו) אשירה לה' כי נאה נאה? – שירו למי שמתנאה על הנאים. ראמר מר: מלך שבחיות ארץ, מלך שבכמהות שור, מלך שבעופות נשר, ואדם מתנאה עליהם – והקביה מתנאה על כולם ועל כל העולם כולו! נטלן הקביה וקבען בכסא הכבוד, שמתנאה על גאים.

ב. בוא וראה בכל מקום שננלה הקביה לעולמו, לטובה או לרעה, ליחיד או לרבים, נקראת ירידה. כביכול שאינן כדאי שינלה להן, עשר ירידות ירדה שכינה, ואלו הן: אחת בן עין, דכתיב דודי ירד לגנו (שהיש רב). ואחת בדור הפלגה, דכתיב וירד ה' לראות בראשית

הערות פרק יב

א. בבלי חגיגה דף יג ע"א. בילקוט בשלח רמז רמנ. תנחומא בשלח אות יד, שמיר כני אות יג, ושהשיר פי' עמודיו ב, מיהג למהרשוז שעכטער פי' נח פי'א אות ה, ועיין במינ ח"א פי' ועי' אבות דרינ מליז ט"א. (בהערות אות לב).

שהשיר

משבראת עולמך! עד שלא יצאו ישראל מצרים גדול היית וכשיצאו נתגדלת מאד. עד שלא קילסו אותך הנביאים גדול היית, משקילסו אותך הנביאים גדלת מאד.

ג. תניא ר' יהודה אימר משום ר' עקיבא: בשני מהו אומר? (תהלים סח"ב) גדול ה' ומהלל מאד וכו' – על שם שחילק מעשיו ומלך עליהם ונתעלה וישב במרום. בוי מהו אימר? (ישם צאיא) ה' מלך נאות לבש על שום שנמר מעשיו ומלך עליהם.

ד. וכן אמר יתרו עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים (שמות יח יא) – לא הנחתי אלוה שלא עבדתי אותה, ולא מצאתי אלוה כאלוה של ישראל.

ה. בני קרח אמרו גדול ה' ומהלל מאד (תהלים סח"ב) ומלאכי השרת אמרו: כי ממזרח שמש ועד מבואו גדול שמי בנוים (מלאכי אייא), ובני קרח אמרו גדול ה' ומהלל סאוד בעיר אלהינו ה' קדשו וכי אלהינו אינו גדול אלא בעירו בלבד? אלא אמרו בני קרח: גדול ה' במה שעשה בעירו ובמדרשו, וכן הוא אומר ה' בציון גדול ורם הוא על כל העמים (תהלים צט"ב) – לומר בעירו עשה כן בעמים לא כל שכן.

ו. ומה שאמר הקב"ה ליחזקאל בן אדם (יחזקאל ב"א) למה הרבר דומה? למלך בשר ודם שסדרה עליו אשתו ובניו, עמד ודחפן מביתו והוציאן לחוץ, לאחר מכן שלח והביא בן אחד מאצלה. אמר לו: בן פלוני! בא ואראך ביתי ובית שכונתי שיש לי חוץ מאמך; כלום פחת כבודי ושכונתי אעפ"י שאמך עומדת מבחוץ? כך נדמה ליחזקאל בן בוזי הכהן שנאמר (יחזקאל א"א) ויהו בשלשים שנה ברביעי בחמשה לחדש (שם) היה היה דבר ה'. זו שיטה ראשונה, ובשניה הוא אמר (שם) והנה רוח מערה באה מן הצפון, מאחר שהראהו כל המרכבה אמר לו בן אדם! זהו כבודי שהגבתי אתכם למעלה מאמות העולם, כלום פחת כבודי ובית שכונתי לכם? שמה תאמר אין לי מן שעובד אותי כבר יש לי לפני ארבע מאות ותשעים וששה אלפים של מלאכי השרת שהם עומדים ומקדשים שמי הגדול בכל יום תמיד מיציאת החמה ועד שקיעתה ואומרים קדוש קדוש קדוש, משקיעת החמה ועד יציאתה, ואומרים ברוך כבוד ה' מסקוטו, ואין צריך לומר שבעים לשון שבארץ (כמו שנאמר כי ממזרח שמש ועד מבואו גדול שמי בנוים!) אבל מה אעשה הריני עושה למען שמי הגדול הנקרא עליכם.

ז. וכן אתה מוצא שירמיה אמר לדורו: הריני נכנס עם עבודת כוכבים לדין ואומר מעשיה ומעשה אלהים, ויודע מה בין הקב"ה לעיז, אתה מוצא ר' פעמים ברף אחד הראה ירמיה ננותה של עיז ושכחו של אלהים שנאמר (ירמיה י"ב) כה אמר ה' אל דרך הגוים אל תלמדו כי חקות העמים הבל הוא (שם), בכסף ובוזה ייפהו כתמר מקשה הטה, שמעתם ננותה של עבודה זרה, בואו ושמעו שבחו של הקב"ה! שנאמר (שם) מאין כבוד ה' (שם) מי לא יראך מלך הגוים, שמעתם שבחו של הקב"ה, בואו ושמעו ננותה של עיז! שנאמר ובאחת יבערו ויכסלו וגו', שמעתם ננותה של עבודת כוכבים, בואו ואניר לכם שבחו של מקום שנאמר וה' אלהים אמת, שמעתם שבחו של מקום בואו ושמעו ננותה של עיז? שנאמר כדנה

הערות

ג. ר"ה דף לא, ע"א. ד. תנחומא יתרו אות ה. ה. שו"ט מזמור מח אות א ובילקוט רמז תשנ"ה. ו. ויקיר פ"ב אות ח ובילקוט יחזקאל רמז ש"ס. ז. שמיר פט"ז אות ב. איכה רבתי פ"א, ובילקוט ירמיה רמז רפ"ו.

כד. אמר ר' שמעון בן יוחאי כל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא נצרכו לאור חמה ביום ולא לאור הלבנה בלילה. האדום, הן יודעין שזרחה החמה. הלבין, הן יודעין ששקעה. מסתכל בחבית ויודע מה שבה, בטפוח ויודע מה שבתוכו – מננה ענן שכינה שנאמר לעיני כל בית ישראל (שמות מ"ח). ואף לעתיד לבא יאיר להם כן. שנאמר והיה לך ה' לאור עולם (יש). ואומר קומי אורי כי בא אורך – אור ששמש לך במדבר. ואומר לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם וגוי (שם). כי ה' יהיה לך לאור עולם (כ). ואומר לא יבא עוד שמשך וירחך לא יאסף וגוי (שם ישעיה ס).

כה. ההיד יאר ה' פניו אליך (במדבר ו"ב) – יתן לך מאור פנים ר' נתן אמר זה מאור שכינה שנאמר קומי אורי כי בא אורך, וכתוב כי הנה החושך יכסה ארץ וכי (ישעיה ס"ב).

כו. אמר ר' יוחנן אחד צדיקים ואחד רשעים מקבלין אור פני השכינה כז. ומי שהוא רואה פני השכינה אינו מת שנאמר באור פני מלך חיים (משלי מז"ט). כח. כאדם שהוא שרוי בחושך ואין נוגה לו. ומי מאיר לו? הקב"ה מאיר לו בכל מקום שהלך – יבטח בשם ה' וישען באלהיו! (יעוין עוד בספר התניא בשער היחוד והאמונה פ"י ומה שמביא בשם הזהר – ודבריו יקרים ועמוקים בענין אורו של הקב"ה!)

הערות

כד. ילקוט המכירי לישעיה ס"א בשם פרקי מלאכת המשכן סוף פ' י"ד. כה. ספרי נשא פ' מא. כז. שו"ט מזמור כב אות לב. כז. תנחומא יתרו אות יד. ובשו"ט מזמור סח אות יוד. כח. ביר פ"ב אות א. ובילקוט ישעיה רמז של"ה.

פרק יא

וכו ט סימנים

גְּדוּלַּת הַיְיָ וְהַגְּדוּלָּה בְּיָמָד

א. א"ל (ר"ל בר נחמני מתורגמניה) קום אימא מילתא כנגד שכחו של הקב"ה פתח ואמר: האל הגדול ברוב גדלו, אדיר וחזק ברוב נוראות, סחיה מתים במאמרו, עושה גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר וכי.

ב. אמר רוד ברכי נפשי את ה' ה' אלהי גדלת מאד, הוד והדר לבשת (תהלים קר"א) מה דרשו גדולי עולם? ר' אלעזר ור' יהושע, גדול היית עד שלא בראת, ונתגדלת מאד משיבראת

הערות פרק יא

א. בבלי כתובות דף ה' ע"ב. ב. שו"ט מזמור ק"ד אות ה'. וילקוט רמז תתס"ב. ר"ה

מז. איר אלעזר אור שכרא הקביה ביום הראשון היה צופה (ומכ"ס) בו מסוף העולם ועד סופו. וכיון שנסתכל הקביה (באנשי נ"ב) דור המבול ודור הפלגה ראה שמעשיהם מקולקלין, עמד וגנו מהם. שנאמר (איוב לח"ט) ויטע מרשעים אורם וכי ולמי נגזו? לצדיקים לעתיד לבוא. שנאמר (בראשית א"ד) וירא ה' את האור כי טוב. ואין טוב אלא צדיקים שנאמר אמרו צדיק כי טוב (ישעיה ג"ז) ומניין שהתקינה לצדיקים לעתיד לבוא? שנאמר (משלי ד"ח) וארח צדיקים כאור נוגה הולך ואור עד נכון היום. וכיון שראה אור שהוא נגזו לצדיקים שמה שנאמר (משלי יג"ט) ואור צדיקים ישמח.

יז. זהו שאמר שלמה מאור עינים ישמח לב שמעיה טובה תדשן עצם (משלי טו"ל). האיר הקביה עיניהם של צדיקים ושמה את לבן. ומה היא הבשורה שבשרן? מה שכתוב למעלה מן הפרשה – אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פנך (פסוק י"ד). אמר דוד: בבקשה מסך! אהיה מאותן שרואין פניך ה' ובאור פני מלך חיים.

יח. תני ר' חיי: כל העוסק בתורה כלילה שכינה כנגדו שנאמר קומי אורי כי בא אורך וכבוד ה' עליך ורח (ישעיה ס"א).

יט. אמר רבא מאי דכתיב (חכוק ג"ד) ונוגה באור תהיה קרנים מידו לו? – למה הצדיקים דומים בפני השכינה? כנר בפני האבוקה.

כ. מ"ד כי עמד מקור חיים באורך נראה אור (תהלים ל"ז) ? אמרו ישראל אין אנו מבקשין שיאיר לנו בשך ודם מעתה אלא שיאיר לנו הקביה שנאמר כי עמד מקור חיים וכי וכתוב אל ה' ויאר לנו (תהלים קיח"ב) ומי מאיר להן? הקביה שנאמר והיה לך ה' לאור עולם (ישעיה ס"ט)

כא. זהו שאמר הכתוב נסה עלינו אור פניך ה' (תהלים ד"ו). רב הונא בשם ר' אחא אומר: לאותו הקלע (הגם) אנו מצפין שנאמר הנה אשא אל גוים ידו ואל עמים אריים נסי (ישעיה מט"ב). אמר ר' יוחנן: אמרו ישראל לפני הקביה: רבשע! אין לנו אלא הארת פניך שנאמר (תהלים פ"ב) ה' אלהים צבאות השיבנו האר פניך ונושע!

כב. ועל כן אמרה תורה להעלות נר תמיד (שמות כ"ב) שלא ישעה איתך יצרד לומר צריך הוא אורה! ולמה אמר לך? להאיר לך לעולם הבא. שנאמר ועליך יורח ה' וכבודו עליך יראה (ישעיה ס"ב). והיה ה' לך לאור עולם ואלהיך לתפארתך וגו' (ישעיה ס"ט)

כג. מה היום פעמים מאפיל, פעמים מאיר, אף אתם אף על פי שאפלה לכם הקביה עתיד להאיר לכם אור עולם. שנאמר והיה לך ה' אור עולם (ישעיה ס"ט) אימתי? כשתהיו כולכם אנודה אחת.

אמר

הערות

מז. עיין בבלי חגיגה דף יב. ע"ב. ובבביר פ"א אות ב. ופ"ב אות ו במ"ד פ"ג אות ד. יז. במ"ד פ"ב אות כה. וביוק"פ פ"ב אות יוד. בשו"ט מזמור קמא אות א. יח. ילקוט המכירי לישעיה ס. א. מביא זה המאמר בשם הנמרא מסכת תמיד פ"ק. יט. בבלי ספחים דף ח ע"א. כ. שו"ט מזמור לו אות ו. כא. בילקוט תהלים רמז תרכח ובשו"ט מזמור ד. אות י"ד. כב. תנחומא תצוה אות ה. ו. ובילקוט שמות רמז שעה. כג. תנחומא נצבים אות ד.

ילקוט

עוסדין ברקיע ושוהי ליכנס, והקביה זורק לפניהם לפידיים וחצים וברקים, למקום שהוא זורק שם הם מהלכין. שנאמר (חבקוק נ"א) שמש ירח עמר וזולה לאור חציך יהלכו לנגה ברק חניתך.

ח. א"ר סימן ה' פעמים כתוב בתחלתו במעשה בראשית אורה. כנגד חמשה חומשי תורה ויאמר אלהים יהי אור (בראשית א"ג) כנגד ספר בראשית שבו נתעסק הקביה וברא את העולם.

ט. רשב"י פתח: (משלי ט"ז) שטחה לאיש במענה פיו ודבר בעתו מה טוב. שטחה לאיש זה הקביה שנאמר (שמות ט"ז) ה' איש מלחמה ה' שמו. במענה פיו ויאמר אלהים יהי אור. ודבר בעתו מה טוב—וירא אלהים את האור כי טוב.

י. בתחלה כתוב ורוח אלהים מרחפת על פני המים (בראשית א"ב) על שם ויעבר אלהים רוח על הארץ. אמר הקביה עד מתי יהא העולם סתנהג באפלה? תבא האורה! ויאמר אלהים יהי אור.

יא. כיון ששקעה חמה בלילי שבת בקש הקביה לנגוז את האורה וחלק כבוד לשבת ההי' ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו (בראשית ב"ג)—ברכנו באורה כיון ששקעה החמה בלילי השבת התחילה האורה והיתה משמשת. התחילו הכל מקלסין ההי' (אי"ב לדג) תחת כל השמים ישרהו ואורו על כנפית הארץ. מפני מה? ואורו על כנפות הארץ.

יב. וכששאל ר"י שמעון בן יהוצדק את ר"י שמואל בר נחמני ואמר לו כיצד ברא הקביה את האורה? אמר לו נתעטף בשלית לבנה והבהיק העולם מאורו. אמר לו בלחישא אמר לו ולא מקרא מלא הוא?— עוטה אור כשלמה. אמר לו כשם שקבלתי אותו בלחישא כך אמרתי לך בלחישא.

יג. מיד אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות (במדבר ח"ב) ? אמר דוד (צ"ל שלמה) (משלי ט"ד) באור פני מלך חיים. א"ר יעקב ברי יוסי: נמנעת השמחה מן הרשעים ונתנה לישראל, שהוצרך הקביה לישוב עם ב"ו בנר שאמר להם אל מול פני המנורה יאירו.

יד. כתוב בתורה והי' בדת משה מן ההי' ומשה לא ידע כי קרן אור פניו (שמות ל"ד-כט). מהיכן נטל משה קרני ההוד? רבותינו אומרים מן המערה שנאמר והיה בעבור כבודי ושכתיך בנקרת הצור (שם ל"ג-כ). (אמרו רז"ל נתן הקביה כף ידו עליו ומשם זכה לקרני ההוד. וכן הוא אומר קרנים מידו לו ושם חביון עזו (חבקוק ג"ד). ויש אומרים שבשעה שהיה הקביה סלמדו תורה מנצוצות שיצאו מפי השכינה נטלו קרני ההוד).

טו. א"ר הושעיה כתיב ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו (שמות כ"ד) וכי קלווין (עונות) עלו עמקן לסיני שנאמר ויחזו את האלהים וכו'? אלא שזנו עיניהם מן השכינה. דכתיב באור פני מלך חיים (משלי ט"ט).

א"ר

הערות

ח. ב"ר פיג אות ה' ובילקוט בראשית רמז ד. ט. ב"ר פיג אית גילקוט נברמו תתקני: י. ב"ר פיג אות ג. י"א. ב"ר פיג אות ב. ועיין רות רבה פ"ז תנחומא בראשית. י"ב. ש"יט מסור קה אות ד. ועיין ב"ר פיג אות ה' ויקר פליא אות ז. שמות רבה פיג ובתנחומא ויקהל אות ז. י"ג. במיד פטיו אות ט. ועיין בילקוט ס"פ בראשית ובתנחומא. י"ד. תנחומא תשא אות כ. ט"ו. שם אחרי אות ז וי"ג. עיין

ונחורה עמיה שרא (דניאל ברכב). תדע לך: בא וראה כשאדם בונה בית והוא עושה הלונות בתוך ביתו, והוא מבקש שיהא האור נכנס, הוא עושה את החלונות צרות מבחוץ ורחבות מבפנים. למה? כדי שיהא האור נכנס מבחוץ ומאיר מבפנים, וכשכנה שלמה את בית המקדש לא עשה כן את החלונות, אלא צרות מבפנים ורחבות מבחוץ כדי שיהא האור יוצא מבית המקדש ומאיר מבחוץ. להודיעך שכולו אור ואינו צריך לאורה שלך.

ד. וזה שאמר הכתוב כי אתה ה' תאיר נרי ונוי (תהלים יחכט). כשאמר הקב"ה בהעלותך את הנרות (במדבר דא) אמרו ישראל לפני הקב"ה: רבשעו אתה. אומר שנאיר לפניך—אתה. אורו של עולם. והאורה (דרה) אצלך, דכתיב הוא נלא עמיקתא ומסתרתא ידע מה בחשוכא ונהורא עמיה שרא (דניאל ברכב), ואתה אומר אל מול פני המנורה, יאירו ונוי הוי כי אתה תאיר נרי אמר להם הקב"ה לא שאני צריך לאורכם, אלא שתאירו לי כשם שהארתי לכם, כדי להעלות אתכם בפני כל האומות שיהיו אומרים ראו האיר ישראל מאירין למי שהוא מאיר לכל! למה הדבר דומה? לפיקח וסומא שהיו מהלכין בדרך. איל הפיקח לסומא בא ואני מסמך אותך, והיה מסמכו ומהלך. כשנכנסו לעיר ונכנסו לבית, איל הפיקח לסומא צא והדליק לי את הנר הזה והאיר לי. איל הסומא כשהייתי בדרך אתה היית מסמכני עד שנכנסתי לבית, ואתה היית מלוה אותי, ועכשיו אתה אומר לי צא והדלק לי את הנר הזה והאר לי? איל הפיקח שלא תהא מחויק לי טובה שהייתי מלוך בדרך, לכך אמרתי לך האר לי כך הפיקח זה הקב"ה שנאמר עיני ה' המה משוטטים בכל הארץ (זכריה ד"י) והסומא אלו ישראל. שנאמר ננששה בעזרים קיר (ישעיה נט"ו), והיה הקב"ה מנהיגם ומאיר להם, שנאמר והי הולך לפניהם יוסם ונוי (שמות ירכא) כיון שעמד המשכן קרא הקב"ה למשה ואמר לו אמור להם שיאירו לי שנאמר דבר אל בני ישראל בהעלתך ונוי אמרו ישראל להקב"ה כי אתה תאיר נרי ונוי ואתה אומר שנאיר לך? אמר להם הקב"ה בשביל להעלות אתכם אמרתי לכם שתאירו לי כשם שהארתי לכם. לכך נאמר בהעלתך.

ה. איר ברכיה הבהן בי רבי: הברק הזה תולדות האש של מעלן הוא והוא יוצא ומבהיק את כל העולם כולה, שנאמר (יחזקאל לא"יג) ודמות החיות מראיהן כנחלי אש בוערות כמראה הלפידים, ומן האש יוצא ברכ ומבהיק את כל העולם כולה. (אמר הקב"ה) ואני צריך לאורה שלכם? עינים שיש בך, יש בתוכן לבן ושחור, ואין אתה רואה סתך הלבן אלא מתוך השחור, והקב"ה שכולו אורה הוא צריך לאורה שלכם?

ו. כשברא הקב"ה את עולמו וברא איר גדול, אמר אין כל בריה יכולה להשתמש בה אלא אני וכן הוא אימר ונהורא עמיה שרא (דניאל ברכב). אמר ה' אבין הלוי: נטלו הקב"ה ונתעטף בה כסלית והבהיק בו את עולמו. ההיד עוטה אור כשלמה (תהלים קד"ב).
ז. איר יהושע בן לוי: בכל יום ויום חמה ולבנה כדות עיניהם מאורה של מעלה והן מתעכבות לצאת. מה עושה הקב"ה? מאיר לפניהם, והן מהלכין לאורו שנאמר ה' באור פניך יהלכון (תהלים פט"ט), וכשכאין להכנס אינן יודעין היכן הולכין מפני אורו של מעלה, והן עומדין

הערות

ד. תנחומא שם אות ה'. במ"ד שם אות ה'. ושמיד פליו ובמכילתא ביטלה פסוק והי הולך לפניהם יוסם. ה'. במ"ד פט"ו אות ט'. ו. שויט מזמור כ"ז אות א. ז. ויקיר פליא אות ט. ובליקוט רמז תדע"ג ושויט מזמור י"ז אות יא.

כח. מאי ניהו מעשה בראשית ומה ניהו מעשה מרכבה? מעשה בראשית היא ידיעת השמים והארץ וכל הנהוה מהן ומבען ומנהגן, ומעשה מרכבה היא ידיעת נפשות כל הברואים למטה מגלגל הירח ונפשות הגלגלים והכוכבים והדעות הנפרדות וידיעת ארון העולם למעלה מן הכל. וכן הוא אומר ביחזקאל: נפתחו השמים ואראה מראות אלהים (יחזקאל א"א). מלמד שראה שלש מראות. וכן הוא אומר וארא והנה רוח סערה (שם, שם ב.) ואומר וארא כעין חשמל ושם, שם, כזו.

(בענין זה יעויין גם בפתחה למורה ובמוניה לקראכטאל שער ב. וידידי מוהריד פרענקעל בספרו היקר, בקרת הדעות והאמונות האריך לדבר מזה בשער הרביעי סכיד – יעויין עוד במו"נ ח"א פ"ע).

הערות

כח. מ"הג למהרש"ז שעכטער נ"י פ"א, א. מדברי הרמב"ם במו"נ ח"ג, פ"ד. וע"ע בפירושו על המשנה חנינה פ"ב מ"א, ובספרו הי"ד הלכות יסודי התורה.

פרק י

ובו כח סימנים

אור פני מלך

א. שאל ר"י שמעון את שמואל בר נחמן: אתה בעל הגדה! אמור לי איך ברא הקביה את העולם? א"ל כשביקש הקביה לבראות את העולם נתעטף באורה וברא את העולם שנאמר עושה אור כשלמה (תהלים קד"ב). אח"כ נוסה שמים כיריעה.

ב. אמרו ישראל שלח אורך ואמתך הטה ינחוני (תהלים מג"ג) גדול אורו של הקביה! החמה והלבנה מאירים לעולם, ומדיכין הן מאירין? מויקוקי האור של מעלה הן הוסיפין, שנאמר (חבקוק ג"א) לאור חציר יהלכו לנונה ברק חניתך. גדול האור של מעלן שלא נתן ממנו לכל הברואות אלא אחד מטאה לפיכך עשיתי חמה ולבנה שיאירו לפניך. שנאמר (בראשית א"י) ויתן אותם אלהים ברקיע השמים להאיר

ג. וז"ה בהעלותך את הגרות וכו' (כמדבר ח"ב). כביכול אסר הקביה למשה אמור לישראל לא בשביל שאני צריך לאורכם אני אומר לכם להדליק נר! כביכול כתיב ביה ונהורא

הערות פרק י

א. ב"ר פי"ג אות ד, שמ"ר פי"ג ויקיר פ"א אות ז, ובילקוט ויקהל רמז ת"ד. שו"ט מזמור ק"ד אות ד, בתנחומא בראשית אות י"ד, ויקהל אות ז, בילקוט בראשית רמז ד, בילקוט יחזקאל רמז שפ"ב ובילקוט תהלים רמז תתס"ב. ב. ויקיר פ"א אות ח, במ"ר פ"ט אות ט, תנחומא בהעלותך אות ז, ג. תנחומא בהעלותך אות ז, ובמ"ר פ"ט אות א. תנחומא

כא. תניא רבי אומר משום אבא יוסי בן דוסתאי, אלף אלפין ישמשוניה לגרוד אחד ולגרודיו אין מספר. ורב ירמיה בר אבא אמר אלף אלפין ישמשוניה לנהר דינור. שנאמר (דניאל ד') נהר דינור נניד ונפק מן קדמוהי אלף אלפין ישמשוניה (ונו) מדיכן נפק? (אמר רב ירמיה בר אבא אמר רב) מויעתן של חיות.

כב. כתוב אחד אומר (דניאל ד') לבושיה כתלג חיור ושער ראשיה כעמר נקא. וכתוב (שדיש הדיא) ראשו כתם פז וגוי שהורות כעורב? לא קשיא כאן בישיבה כאן במלחמה. דאמר מר אין לך נאה בישיבה אלא זקן, ואין נאה במלחמה אלא בחור.

כג. כתוב אחד אומר (דניאל ד') כרסיה שביבין דינור גלגלוהי נור דלק, וכתוב אחד אומר (שם) עד די כרסון רמיו ועתיק יומין יתיב? רא קשיא. אלא אחד לבסא ואחד לשרפרף כסא לישוב עליו. שרפרף להרום רגליו שנאמר (ישעיה מרא) כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הרום רגלי.

כד. כתיב (ישעיה רא) ואראה את ה' יושב על כסא רם וגשא. אמר רבי סימן כסא שמפריש בין מיתה לחיים. (עין המפרשיב!).

כה. בשלשה כסיון נגלה הקב"ה על ישראל בהר סיני. ומסקמו נתלש הר סיני. ונפתחו השמים. ונכנס ראש ההר בשמים. וערפל מכסה את ההר. והקב"ה יושב על כסאו ורגליו עומדות על הערפל. שנאמר ויש שמים וירד וערפל תחת רגליו (תהלים יח).

כו. מ"ש וארבעה פנים לאחד (יהוקאל ייד). הן הן הכרובים. כשהוא מדבר פני מזרח מדבר מבין שני הכרובים פני אדם ויכשהוא מדבר פני הדרום מדבר מבין שני הכרובים פני אריה. וכשהוא מדבר פני מערב מדבר מבין שני הכרובים פני שור. וכשהוא מדבר פני צפון מדבר מבין שני הכרובים פני נשר. ולעומתם האופנים ורגליו המרכבה וכשהוא משקה את הארץ מרכבותיו על האופנים. ומקול צעקת רגליו המרכבה ברוקם ורעמים ווצאים לעולם. וכשהוא שר בשמים רוכב על כרוב קל. וכשהוא סמהר בדבר דואה על כנפי רוח שנאמר וירכב על כריב ויעוף וירא על כנפי רוח (תהלים יח).

כז. אמרו עליו על סנדלפון שהוא נבון יותר מהכרובים מהלך חמש מאות שנה. ועומד אחורי המרכבה. וקושר כתרים לקונו. ומשביע את הכתר ועולה ויושב בראש אדוננו. ובשעה שיוצא הכתר כל חיילי מרום נרתעין, ומודעזעין, וחיות רוסמות ומנהמות כארי. באותה שעה עונין ואומרים קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ מתגלגלין נלגלי הכסא. ומתרעשין אדני שרפרף, וכל רקיעין אחזתן חלחלה. ובשעה שהוא עובר על כסאו כל חילי מרום וכתר הכבוד שלו פותחין פיהם ואומרים ברוך כבוד ה' מסקומו. בא וראה כמה גדולתו ושבחיו של הקב"ה! שבשעה שמגיע הכתר לראשו מחזיק עצמו לקבל הכתר מעבדיו וכל חיות ושרפים ורגליו המרכבה וכסא הכבוד וחיילי מעלה ומטה מתגלגלין ומתנבדין ומתנאין ונותנין הוד והדר. וממליכים כולם בפה אחד ואומרים ימלך ה' לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה.

מאי

הערות

כא. שם, שם. כב. שם דף יד ע"ב. כג. שם. כד. שהשיר פ"א על הפסוק לסוסתי. כה. מדקי דריא פרק מ"א, ומובא בילקוט המכירי לתהלים מזמור יח. כו. פרקי דריא פרק ד. ובילקוט המכירי לתהלים מזמור יח, אות ו.

מדינ

ומיכאל שר הגדול עומד ומקריב עליו קרבן בכל יום. (ומה מקריב? וכי תעלה על דעתך שיש לשם פרים וכבשים?— אלא מהו מקריב? נשמתן של צדיקים). מעון שבו כתות כתות של מלאכי השרת שאומרות שירה בלילה וחשית ביום. מכון שבו אוצרות שלג ואוצרות ברד ועליית סללים רעים, ועליית אנלים (וחררה) וחררה של סופה (ומערה) ומערה של קיסור, וכולן דלתותיהן של אש וכו'. ערבות שבו צדק-משפט וצדקה, ננוי חיים, ננוי שלום, ננוי ברכה ונשמתן של צדיקים, ורוחות ונשמות שעתידות להבראות, ושל שעתידי הקביה להחיות בו את המתים וכו'. ויש אופנים ושרפים וחיות הקדש ומלאכי השרת וכסא הכבוד ומלך אל חי (וקיים) רם ונשא שוכן עליהם (בערבות). שנאמר (תהלים סחיה) סולו לרוכב בערבות ביה שמו. ומנא לן דאיקרי שמים? (איך אבהו) אתיא רכיבה רכיבה. כתיב הכא סולו לרוכב בערבות, וכתיב התם (דברים ל"ב) רוכב שמים בעורך. וחושך ענן וערפל מקיפין אותו. שנאמר (תהלים יח"ב) ישת חושך סתרו ונוי. ומי איכא חשוכא קמי שמיא? והא כתיב (דניאל ב"ב) הוא גלא עמיקתא ומסתרתא. ידע מה בחשוכא ונהורא עמה שרא? לא קשיא הא בכתי נוואי, הא בכתי בראי. (עין מורה ח"א פ"ל ועקידה שער ל"ד).

ואמר רב אחא בר יעקב עוד רקיע אחד יש למעלה מראשי החיות. שאמר (יחזקאל א"ב) ודמות על ראשי החיה רקיע ונוי. עד כאן יש לך רשות לדבר, מכאן ואילך אין לך רשות לדבר. שכן כתוב בספר בן סירא: במופלא ממך אל תדרוש ובמכוסה ממך אל תחקור, במה שהורשית התבונן, אין לך עסק בנסתרות.

יז. . . . מאין ולאן בן זומא?— א"ל: צופה הייתי בין מים העליונים למים התחתונים ואין בין זה לזה אלא ג' אצבעות בלבד. שנאמר (בראשית א"ב) ורוח אלהים מרחפת על פני המים. כינה זו שמרחפת על בניה (ונונעת) ואינה נונעת. . . .

יח. כתיב ביחזקאל וחיות רצוא ושוב (יחזקאל א"ד) מאי רצוא ושוב? אמר רב יהודה כאור היוצא מפי הכבשן, מאי כמראה הבזק? א"ר יוסי בר חנינא, כאור היוצא מבין החרסים.

יט. ומהו וארא החיות והנה אופן אחד בארץ אצל החיות (יחזקאל א"ט) א"ר אלעזר, מלאך אחד שהוא עומד בארץ וראשו מגיע לבין החיות, במתניתא תנא סנדלפון שמו ונכחו סחכירו מהלך חמש מאות שנה ועומד אחורי המרכבה, וקושר כתרים לקונו. אינו, והא כתיב (שם נ"ב) ברזל בבור בבור ה' מסקנמו, מכלל דסקמו ליכא דידע ליה? אלא דקשר ליה לכתר וששביע בשם המפורש.

כ. כתוב אחד אומר (יחזקאל א"י) ודמות פניהם פני אדם ופני אריה אל הימין לארבעתן, וכתיב שם (י"ד) וארבעה פנים לאחד, פני האחד פני הכרוב, פני השני פני האדם והשלישי פני אריה והרביעי פני נשר, ואלו שור לא קא חשיב ליה? אמר ר"ל יחזקאל בקש עליו רחמים והפכו לכרוב, אמר לפניו, רבשעי! אין קשינור נעשה סנינור, מאי כרוב? אמר רבי אבהו כרביא, שכן קורין בבבל לינוקא רביא, א"ל רב ספא לאביי אלא מעתה דכתיב פני האחד פני הכרוב ופני השני פני אדם והשלישי פני אריה והרביעי פני נשר היינו פני כרוב היינו פני אדם? (אדם וכרוב חד הוא) אפי רב רבי ואפי זוטרי.

תניא

הערות

יז. שם, שם, יח. שם, שם, יט. שם, שם, כ. שם, שם.

י. רב יוסף הוה נמיר מעשה מרכבה ומכי דסומבריתא הוו תנו מעשה בראשית. אמרו ליה ליגמרן מר מעשה מרכבה! איל אנמרתנין אתון מעשה בראשית! — אנמרוה. בתר דנמרוה, אמרו ליגמרן מר מעשה מרכבה איל תנינא בהו (שהיש דייא) דבש וחלב תחת לשונך — דברים שהן מתוקין מדבש וחלב יהיו תחת לשונך. ר' אבהו אמר מהכא (משלי כו כו) כבשים ללבושך ואית כבשים אלא כבושים! דברים שהם כבושנו של עולם יהיו תחת לבושך אמרו ליה תנינן בהו (יחזקאל ב"א) ויאמר אלי בן-אדם. אמר להן הן הן מעשה מרכבה (עיין רש"י).

יא. מיתיבי: עד היכן מעשה מרכבה? ר' אומר עד וארא (כעין חשמל בתרא). ר' יצחק אומר עד החשמל. עד וארא נמרינן, מכאן ואילך מסרינן ראשי פרקים. איכא דאמרו עד וארא מסרינן ראשי פרקים, מכאן ואילך אם הוא חכם מבין מדעתו אין אי לא לא.

יב. מיד סולו לרוכב בערבות (תהלים סח"ה)? כשם שרוכב על הסוס וירדה (?) במישור, כך הקביה רוכב בערבות. וכן אמר משה רוכב שמים בעורך (דברים ל"ב).

יג. ר' יודא נשיאה שאליה לר' שמאל בר נחמן אמר: מפני ששמעתי עליך שאתה בעל הגדה, מאי דכתיב סולו לרוכב בערבות ביה שמו (תהלים סח"ה)? איל אין כל מקום וסקום שאין לו איש מסונה על בית שלו. אנדיקום במדינה מסונה בית שלו. אנוססוס במדינה מסונה על בית שלו, כך מי מסונה על ביתו של עולם? הקביה ביה שמו על בית של עולמו י"ד. מה זה שאמר הכתוב השם עבים רוכבו (תהלים קד"ג)? בשני עבים בא הקביה אצל ישראל אחד בא במצרים שנאמר (ישעיה ל"א) הגה ה' רוכב על עב קל, ואחד בסניי שנאמר (שמות י"ט) הגה אנכי בא אליך בעב הענן, המהלך על כנפי רוח (תהלים שם) אמר ר' הונא (בר ספא). בשר ודם רוכבו טוענו, אבל הקביה הוא טוען את רוכבו. בשר ודם על ידי שיש ממש ברכו רוכבו טוענו, אבל הקביה המהלך על כנפי רוח.

לז. תניא, אמר ר' יוחנן בן זכאי: מה תשיבה השיבתו בת קול לנכבדנצר בשעה שאמר (ישעיה י"ד) אעלה על במתי עב אדמה לעליון? יצתה בת קול ואמרה לו והלא מן הארץ ועד לרקיע מהלך תיק שנה, ועוביו של רקיע מהלך תיק (שנה) וכן בין כל רקיע ורקיע, למעלה מהן חיות הקודש, ורגלי החיות כנגד כולן, וקרסולי החיות כנגד כולן, ושוקי החיות כנגד כולן, וקרני החיות כנגד כולן, ולמעלה מהן כסא הכבוד, ורגלי כסא הכבוד כנגד כולן, וכסא הכבוד כנגד כולן, ולמעלה מהן סלך אל חי וקיום רם ונשא שוכן עליהם ואת אסרת אעלה על במתי עב ונוי אך — אל שצול תורד אל ירכתי בור!

מז. אמר רב יהודה שני רקיעין הן, ור"ל אמר שבעה. ואלו הן, וילון, רקיע שחקים, זבול, מעון, סבון, ערבות, וילון אינו משמש כלום. אלא נכנס שחרית ויוצא ערבית ומחדש בכל יום מעשה בראשית וכו'. רקיע שבו חסה ולבנה כוכבים ומזלות קבועים בו וכו' שחקים שבו יחיים עומדות וטוחנות מן הצדיקים וכו'. זבול שבו ירשלים ובית המקדש ומזבח בנוי ומיכאל

הערות

י. שם, שם, י"א. שם, שם, י"ב. שו"ט מזמור ס"ח אות נ. י"ג. בירושלמי חגיגה פ"ב. בב"ר פ"ב אות י"ד ובמדרש תהלים מזמור ק"ד, בילקוט תהלים רמז תשצ"ד. י"ד. שהשיר פ"א לסופתי, ובשו"ט מזמור י"ח אות טו, ומזמור ק"ד אות ו. מ"ז. חגיגה דף י"ג ע"א. מ"ז. שם, שם.

שם

יצאה. אש מחשמל ושרפתו – מאי חשמל? (ארי יהודה) חיות אש ממללות. במתניתא תנא: עתים חשות עתים ממללות. בשעה שהדבור יוצא מפי הקביה חשות (בשעה שאין הדבור יוצא מפי הקביה ממללות.

ד. תיר מעשה ברי יוחנן בן זכאי שהיה רוכב על החמור ויצא מירושלים והיה ר' אלעזר בן ערך תלמידו מחמר אחריו. איל, רבי! שנה לי פרק אחד במעשה מרכבה-איל: בני! לא כך שניתו לכם ולא במרכבה. ביחיד אייב היה חכם מבין מדעתו? איל: רבי! תרשני לומר לפניך משה שלמדתי? איל, אמור, מיד ירד ר' יוחנן בן זכאי מן החמור ונתעסק וישב על האבן (אחת) תחת הזית. איל, רבי! מפני מה ירדת מן החמור? איל אפשר אתה דורש מעשה מרכבה ושכינה עמנו ומלאכי השרת מלויין אותנו. ואני ארכוב על החמור מיד פתח ר' אלעזר בן ערך ודרש במעשה מרכבה. ירדה אש מן השמים וכסכה את כל האילנות שבשדה פתחו כל האילנות ואמרו שירה. מה שירה אמרו? (תהלים קמח"ז) הללו את ה' מן הארץ תנינים וכל תהומות, עין פרי וכל ארום הללויה! (וייא שירה זאת אמרו: (דהייא טדלג) אז ירננו עצי היער). ואף מלאך נענה מתוך האש ואמר ודאי הן הן מעשה מרכבה!

ה. תיר ארבעה נכנסו לפרדס, אלו הן: בן עזאי, בן זוסא, אחא, ורבי עקיבא. אפר להם רבי עקיבא כשתכנסו אצל אבני שיש טהור, הוהרו שלא תאמרו מים, מים! מים! מים! דכתיב (תהלים קא"ז) דובר שקרים לא יכון לנגד עיני. בן עזאי הציץ ומת בן זוסא הציץ ונפצע אחר קיצץ בנטיעות. רבי עקיבא נכנס בשלום ויצא בשלום.

ו. ואף רבי עקיבא בקשו מלאכי השרת לרדפו. איל הקביה: בני! הניחו לי לזקן זה שראוי להשתמש בכבודי! מאי דריש? אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן: (דברים לג"ב) ואתה מרכבות קודש, אות הוא ברבבה שלו רבי אבהו אמר (שהיש היט) דגול מרכבה – דונמא הוא ברבבה שלו. ור"ל אמר מהבא (ישעיה מד"ד) ה' צבאות שמו – (אות) (אדון) הוא בצבא שלו. ורי חייא בר אבא אמר ר' יוחנן מהבא: (מ"א יט"א, יב) לא ברוח ה', ואחר הרוח רעש, לא ברעש ה'. ואחר רעש אש, לא באש ה'. ואחר האש קול דמסה דקה (נהנה ה' עובר).

ז. וכשנאמרו הדברים לפני ר' יהושע, היה הוא ור' יוסי הכהן מהלכין בדרך. אמרו אף אנו נדרש במעשה מרכבה. פתח ר' יהושע ודרש במעשה מרכבה. ואתו היום תקופת תמוז היה, ונתקשרו שמים בעבים ונראתה כמין קשת בענן והיו מלאכי השרת מתקבצין ובאין לשמוע מעשה מרכבה כבני אדם שמתקבצין ובאין לראות במזמזמי חתן וכלה.

ח. אמר (רב) (רבא) כל מה שראה יחזקאל ראה ישעיה. למה יחזקאל דומה? לבן כפר שראה את המלך. למה ישעיה דומה? לבן כרך שראה את המלך.

ט. איל ר' יוחנן לרי אלעזר, תא אנמרך מעשה מרכבה! איל אכתי לא קשאי. כדקש נח נמשיה דרי יוחנן, איל ר' אסי תא אנמרך מעשה מרכבה. איל אי זכאי נסירנא מרבי יוחנן רבך

רב

הערות

ד. שם דף י"ד, ע"א. ה. שם, שם ע"ב. ו. חגיגה דף ט"ז, ע"א. ז. שם דף י"ד, ע"א. ח. שם דף י"ג ע"ב ט. שם, שם.

שם

שראהו המון בנדים מבצרה (ישעיה סג"א). הוי לעשות לרוח משקל שכל אחד ואחד משיג כפי כחו.

י. איזהו סייג שעשו נביאים לדבריהם? הרי הוא אומר ה' כנבור יצא כאיש מלחמות יעיר קנאה (ישעיה ס"ב"ג) ולא כנבור אחד בלבד אלא ככל הנבחרים שבעולם. כיוצא בו אריה שאנן מי לא יירא (עמוס ג"ח). ולא כארי אחד בלבד אלא ככל אריות שבעולם. כיוצא בו והנה כבוד ה' אלהי ישראל בא מדרך הקדים וקולו כקול מים רבים והארץ האירה טכבורו (יחזקאל סג"ב) אלו פני שכינה. והלא דברים קל וחומר: ומה נבריא שיהא אחד מאלהי אלפי אלפים ומרבי רבבות שעומדין לפניו. קולו הולך מסוף העולם ועד סופו. מלך מלכי הכלבים הקדוש ברוך הוא, שברא את העליונים ואת התחתונים על אחת כמה וכמה. אלא טראין את העין מה שיכולה לראות ומשמיעין את האזן מה שיכולה לשמוע.

יא. חנה אמרה אם ראה תראה (שי"א, א"י"ג). איר אלעזר: אמרה חנה לפני הקב"ה רבישע! אם ראה מוטב— מהו אם ראה תראה? דברה תורה כלשון בני אדם.

(יעויין בסיוג ח"א פ"א, ופ"ד, ופ"ט. ובפרט בחיג פ"ה ופ"ז ובסיוג הוסן לקראכמאל שער ו סימן הרוחני והאות).

הערות

י. אבות דרי נתן שיב וסוכב בילקוש המכירי לישעיה (מב"י"ג). י"א. בבלי ברכות דף ל' ע"ב. יעויין בספרי ומכילתא יתרו פ"ד הלשון. נותן לבריות סימן הניכר להם כדי לספר את האזון מה שהיא יכולה לשמוע.

פרק ט

ובו כ"ה סימנים

רוכב בפערבות

א. אין דורשין במעשה המרכבה ביחיד אא"כ היה חכם מבין מדעתו. כל המסתכל בארבעה דברים ראוי לו שלא בא לעולם: מה למעלה, מה למטה, מה לפניו ומה לאחור וכל שלא חס על כבוד קונו ראוי לו שלא בא לעולם.

ב. ולא במרכבה ביחיד: תני רבי חייה אבל מוסרין לו ראשי פרקים (ואיר חייה) וא"ר זירא) אין מוסרין ראשי פרקים אלא לאב בית דין, ולמי שלבו דואג בקרבו.

ג. ת"ר: מעשה בתנינוק אחד שהיה קורא בבית רבו בספר יחזקאל והיה מבין בחשמל יצאה

הערות פרק ט

א. בבלי חגיגה דף י"א ע"ב. ב. שם י"ג ע"א. ג. שם, שם, ע"ב.

אלא משמיעין את האזן מה שיכולה לשמוע, וכראין את העין מה שיכולה לראות.

ב. וכן שלמה אמר יש אדם שעמלו וכיו (קהלת ב'כא). מדבר בהקביה. ומנן שנקרא אדם? שנאמר ועל דמות הכסא דמות] כסראה אדם עליו מלמעלה (יחזקאל א'כו) איר יודן בר סימן: גדול כחן של נביאים! שמדמים את הצורה ליוצרה. ההיד ואשמע את קול אדם מדבר וכיו.

ג. איל קיסר לרבי יהושע בן חנניה: אלהיכם כארי מתיל דכתיב (עמוס ג'ח) אריה שאנ מי לא יירא. מאי רבותיה? פרשא קטיל אריה. איל לאו כהאי אריה מתיל אלא כאריה דבי עילאי.

ד. דרשו חכמינו ז"ל מפני מה הוצל דניאל מן האריות? לפי שהתפלל לפני הקביה שנקרא אריה דכתיב (הושע י"ג) אחרי די ילכו כאריה ישאנ. ודניאל משבט יהודה שנקרא אריה שנאמר (בראשית מ"ט:ט) גור אריה יהודה, וכתיב (דניאל א"ז) ויהי בהם מבני יהודה דניאל וכיו יבא אריה ויציל אריה מפי אריה

ה. ובתהלים כתיב ויקץ כישן הי (תהלים ע"ח:ה). אמר ר' ברכיה בשם ר' אליעזר: עד שלא יבא הקץ, הקביה עשה עצמו כישן כביכול, ויקץ כישן הי, אבל כשיבא הקץ כנבור מתרונן סיין.

ז. וכי יש שינה למעלה חלילה? לא שינה ולא ישיבה יש למעלה. — בן אסר הכתוב חזה הוות בחווי (ליליא) נראשי על משכביו ואלו עיר וקדיש מן שמיא נחית (דניאל ד"ט). וכתיב בנזרת עירין פתנא (שם, שם, י"ד) הא מכאן שאין שינה למעלה.

ז. עד די כורסון רמיו מאי איכא למימר? אחד לו ואחד לדוד דתניא אחד לו ואחד לדוד דברי ר' עקיבא. איל ר' יוסי: עקיבא! עד סתי אתה עושה שכניה חול (שאתה מושיב ביו אצלן. רשי"ג)!

ח. וכן מצינו בפסוק דודי צח ואדום (שהיש הי'). את מוצא בכמה דכיונות נדמה הקביה על הנביאים. פעמים שהוא נדמה ככחור ופעמים שהוא נדמה כזקן שנאמר וכיד הנביאים אדמה (הושע יב"א).

ט. זהו שאמר הכתוב לעשות לרוח משקל (איוב כ"ד:ה). אמר ר' חייא הרוח ניתנה לנביאים—זו רוח נבואה. יש שראהו עומד, דכתיב ראיתי את הי נצב (עמוס ט"א). יש שראהו יושב, שנאמר וראה את הי יושב (ישעיה ר"א). יש שראהו מהלך, דכתיב הליכות אלי מלכי בקדש (תהלים ס"ד:ה). יש שראהו לבושיה כתלג חוור (דניאל ז"ט). יש שראהו

הערות

כההב, ופסוק וסכותי. תנחומא חקת ומכילתא יתרו פ"ד. ובשויט מזמור א. אות ד. ב. בסיר פ"ט אות ד. ומכאן גם בביר פ"ז. ובילקוט קהלת רמז תתקפ"ח תנחומא בראשית אות ל"ד ופסיקתא רבתי פרה. ג. בבלי חולין דף נ"ט, ע"ב. ועיין בס"ר פ"ג אות ב. ובביר פ"ז אות א. ד. בס"ר פ"ג אות ד. ה. שויט מזמור ע"ח אות יח. ו. שם מזמור כ"א אות ג. ז. בבלי סנהדרין דף ל"ח ע"ב. ח. שהיש זוטא לטהריא הלוי דר. גרינהוט פ"ה אות ו. ועיין מכילתא בשלח מסכת דשירתא פ"ד ופ"ר עשרת הדברות פ' קמייתא ברמינות הרבה וכיו. ט. מדרש הגדול להחכם מדרשו ש"עכשני ע"י נ"י מקץ פ"ב אות א. מדרש

טז. דיא אמרות הי אמרות שהורות כסף צרוף (תהלים יבז). אמר ר' תנחום: אמר הקב"ה למשה, שתי אמירות אמרתי לך והן שהורות. סווקק שבעתים, איר ינאי לא ניתנה דברי תורה חתוכין אלא על כל דבר שהיה אוסר. הקב"ה למשה היה אוסר לו מיט פנים שהור וביט פנים טמא.

יז. דרשו למעלה מה שאמר הכתוב בצדק כל אמרי פי אין בהם נפתל ועקש (משלי יחח). ועוד דרשו פסוק זה באופן אחר: אין בהם לא קשהנות ולא עקמומיות. אמר דוד אף הקב"ה העיד עלי ואבר בקט הי לו איש כלבבו (כינה שמו לבוראו. מה בורא לא הוציא דבר סנונה אף דוד כן. היה לו לומר ארור האיש אשר הלך בעצת רשעים וכו' ולא אמר אלא אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים (תהלים צא)).

יח. דרש עולא רבה אפיתחא דבי נשיאה: מיד (תהלים קליחיד). יודוך הי כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך? מאמר פיך לא נאמר אלא אמרי פיך בשעה שאמר הקב"ה (שמות כ"ב). אנכי ולא יהיה לך אצרו עובדי כוכבים לכבוד עצמו הוא דורש, כיון שאמר (שם) כבוד את אביך ואת אמך, חזרו והודו למאמרות הראשונות. רבא אמר מהבא: (תהלים קיט) קם ראש דברך אמת. ראש דברך ולא סוף דברך? אלא סוף דברך ניכר שראש דברך אמת. יט. כל דבר שיצא מפי הקב"ה לטובה אפילו על תנאי לא חזר.

ייעויין עוד הרמב"ן פי ויגש עיהם אנכי ארד עמך מצרימה בענין סימרא דיהו, ומוינ חיזא פכיו. ועיין בזה הקדמת הרב הגדול מוה"ר נתן אדלער ז"ל בספרו נתינה לנר לספר בראשית.

הערות

טז. בירושלמי סנהדרין פ"ד היב. בילקוט רמז תרנ"ח ובויקרא פכ"ו אות ג'. יז. ילקוט תהלים רמז תר"י. ובילקוט משלי רמז תתק"ט. שו"ט מזמור א אות ג. נבשקיתא פי פרה.

פרק ח

וכו יא סינינים

מראה דמות הי.

א. אשריהם הנביאים שמדמין דמות נבורה של מעלה לדמות אדם — את הצורה ליוצרה ואת הנטיעה לנטועה: כמה דאת אמר כי שמש ומנן הי אלהים (תהלים פד"ב). וכן הוא אוסר אריה שאג מי לא יירא (עמוס ג'ח). מי נתן כח ונבורה בארץ — לא הוא? וכתוב הנה כבוד הי בא וכו' וקולו כקול מים רבים, והארץ האירה מכבודו (יחזקאל יב"ב). אלא

הערות פרק ח

א. ילקוט תהלים רמז תתל"ג בכ"ר פכ"ז אות א. ובויקרא פי"ט אות ד. קד"ר פי"ח מי כהחכם

שמים נעשו (מהו בדבר די?) שהיו המעשים מתכשרין מעצמן בלא עמל ויגיעה.

מ. מהו דכתיב לעשות לרוח משקל? (איוב כד-כה) שכל דבור שיצא מפי הקב"ה הכל במשקל.

י. מה זה שכתוב (תהלים יב"ז) אמרות ה' אמרות טהורות כסף צרוף בעליל לארץ מזוקק שבעתים. רב ושמואל: חד אמר ני שערי בינה נבראו בעולם וכו'.
יא שלמה אמר בצדק כל אמרי פי (משלי ח"ט). מהו בצדק כל אמרי פי? כל מה שהוציא הקב"ה מתוך פיו בצדק הם, צדיקים וישרים.

יב. מהו דכתיב יאמרו נאולי די (תהלים קד"ב)? אשר גאלנו היה לו לומר! או אמרו נאולי די אשר גאלם? אמר ר' יהודה בר שלום יפה הוא אומר, למה? שמאמרו של הקב"ה מעשה הוא. וממי את לסד? מאברהם. מה כתיב בוים ההוא כרת די את אברהם ברית לאמר (לזרעך נתת) וגי (בראשית ט"ד) אתן אינו אומר אלא נתתי. וכי בניס היו לו לאברהם כבר? הלא עד עכשיו לא הוליד? אלא מאמרו של הקב"ה הוא מעשה. אמר הקב"ה אמרתי דבר הרי מעשה נעשה. אף כאן אומר נאולי די שכבר גאלם.

יג. מהו שאמר הכתוב אמרות ה' צרופה (משלי ל"ה)? (כפסוק כתיב כל אמרת אלוה צרופה) – וכי מה איכפת להקב"ה בין שוחט בהמה ואוכל אותה לנותר בהמה ואוכל אותה. כלום טועילו או כזיקו או מה איכפת לו בין אוכל טמאות לאוכל טהורות? אלא אם חכמת חכמת לך (ולצת לבדך תשא) (משלי יט"ב). הא לא ניתנו המצות אלא לצרף בהן את הבריות שנאמר אמרת די צרופה.

יד. וכן כתיב צרופה אמרתך מאד וגי (תהלים קי"ח) מהו צרופה אמרתך? מלהידי? למלך שהיה לו קערה של כסף. נתן הכסף לצורף, א"ל צרפהו לוי! הכניסו לכור, צירפו והוציאו. א"ל: שוב צרפהו פעם שנית ועוד צרפהו פעם שלישית! כך הקב"ה צירף את התורה מיט פעמים. וכן הוא אומר כל אמרת אלוה צרופה (משלי ל"ה) ואמר אמרות ה' אמרות טהורות וגי מזוקק שבעתים (תהלים יב"ז) לכך נאמר כל אמרת אלוה צרופה ואמר צרופה אמרתך מאד.

טו בא וראה מתחלת ברייתו של עולם היה הכל מותר שנאמר כירק עשב נתתי לכם את כל (בראשית ט"ג) ומשמעו ישראל על הר סיני הרבה להם תורה ומצות ליתן להם שכר טוב. ואם כן למה לא צוה לאדם הראשון? אמר הקב"ה: מצוה קלה צויתי לו ועבר עליה. כל המצות הללו איך יכול לקיים? אמר ר' יהודה בן פדייה: מי יגלה עפר מעיניך אדם הראשון? שלא יכולת לעמוד בנסיוןך אפילו שעה אחת והרי בניך משמרין כל המצות שניתנו להם ועומדים בהם. – הוי אמרת די צרופה ולפיכך לא נצטוה אדם הראשון שהיה גלוי לפני הקב"ה שלא היה יכול לעמוד בהן אבל ישראל כמה מצות נתן להם הקב"ה והיו מקבלים ואמרים כל אשר דבר די נעשה ונשמע (שמות י"ח)

דרשו

הערות

מ. תנחומא ויקרא אות א. עיין בריש ספרא. י. יעויין בריה דף כא. ע"א. כל המאמר. – י"א. שויט מזמור קייט סיח. י"ב. שויט מזמור קז אות ג. י"ג. שם מזמור י"ח אות כ"ד. במיד פמיד אות א. תנחומא שמיני אות י"ב ובויקרא סיני אות ג. י"ד. שויט מזמור קייט. אות ע"א. כ"ו. תנחומא שמיני אות י"ג ובויקרא פכ"ה אות ב.

בירושלמי

פרק ז

ובו י"ט סימנים

אמרי פי ה'

א. אמר ריש לקיש כביכול דבר היה ספי הקביה— בדבר ה' שמים נעשו (תהלים ל"ו). וכתוב בו ברא ?— אלא ליפרע מן הרשעים שמאבדין את העולם שנברא בעמל ויגיעה, וליתן שכר טוב לצדיקים שמקיימין את העולם שנברא בדבר ה' הוי בראשית ברא אלהים.

ב. הא דתני רב שימי אין פוחתין מ"י פסוקים בבית הכנסת - רבי יוחנן אמר כנגד עשרה מאמרות שבהן נברא העולם. הוי נגהו ? ויאמר דבראשית-הני טי' הוי ? בראשית נמי מאמר הוא. דכתיב (תהלים ל"ו) בדבר ה' שמים נעשו וברוח סיו כל צבאם.

ג. בעשרה מאמרות נברא העולם. ומה ת"ל, והלא במאמר אחד יכול להבראות ? אלא להפרע מן הרשעים שמאבדין את העולם שנברא בעשרה מאמרות, וליתן שכר טוב לצדיקים שמקיימין את העולם שנברא בעשרה מאמרות.

ד. מהו דכתיב דברך נצב בשמים (תהלים קי"ט-ט) איזה דבר הנצב בשמים ? אלא אמר הקביה על מה השמים עומדים ? על איתו דבר שאמרתיו יהו רקיע בתוך המים ונוי ויהי כן (בראשית א"ו-ז). וכתוב כי הוא אמר ויהי ונוי (תהלים ל"ט). איתו הדבר שאמר הוא עשה. לכך נאמר הוא צוה ויעמוד, בדבר ה' שמים נעשו (שם, שם ו). ונאיתו הדבר שברא אותן בו הם עומדים לעולם. לכך נאמר לעולם ה' דברך נצב בשמים.

ה. אמר רבי שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן כל דבור ודבור שיוצא ספי הקביה נברא ממנו מלאך אחד. שנאמר (תהלים ל"ו) בדבר ה' שמים נעשו וברוח סיו כל צבאם.

ו. ר' ברכיה בשם ר' יהודה בר ר' סימון, לא בעמל ולא ביגיעה ברא הקביה את עולמו. דכתיב (תהלים שם) בדבר ה' שמים נעשו.

ז. ומה שאמר הכתוב ויעש אלהים את הרקיע (בראשית א"ז) זה אחד מן המקראות שהרעיש בן זוסא את העולם. ויעש ? אתמדה ?— והלא במאמר הן ? הוי (תהלים ל"ו) בדבר ה' שמים נעשו.

ח. וכן כתוב בקהלת בחכמה בדעת ובכשרון (קהלת ב"בא). ר' ברכיה בשם ר' יהודה בר ר' סימון, לא בעמל ולא ביגיעה ברא הקביה את עולמו. דכתיב בדבר ה' שמים

הערות

א. תנחומא בראשית אות יא. ויש נ"א כביכול היה הקביה מוציא דבר מסיו ומיד נעשה. שנאי בדבר ה' וכו'. ב. בבלי סנילה דף כ"א, ע"ב. ג. אבות פ"ה מ"א. ד. שו"ט הוספת ק"ט אות ל"ו. ה. בבלי חגיגה דף י"ד ע"א. ו. קהיר פ"ב וסבותי. בביר פיג. ז. ביר פ"ד אות ו. ח. קהיר פ"ב ביר פכ"ז ובשו"ט מומד קס"ח אות ג.

תנחומא

ימ. איר אבוה בשם ר' יוחנן כשנתן הקביה את התורה צפור לא צווח, עוף לא פרח, שור לא געה, אופנים לא עפו, שרפים לא אמרו קדוש, קדוש, הים לא נודעזע, הבריות לא דברו, אלא העולם שותק ומחריש ויצא הקול, אנכי ר' אלהיך! — וכן הוא אושר (דברים ה'יט) את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם קול גדול ולא יסף. אמר רשב"ל מהו ולא יסף? אלא כשאדם קורא לחבירו יש לקולו בת קול, והקול שדוה יוצא מפי הקביה לא היה לקולו בת קול.

כ. כתוב אחד אומר ויהי ביום השלישי בהיות הבוקר ויהי קולות וברקים (שמות יט"ט) וכתוב אחד אומר קול דמסה דקה (מ"א-יט"ב). כיצד נתקיימו שני כתובין הללו? — כשהקביה מדבר הכל שותקין. שנאמר דמו יושבי אי (ישעיה כ"ב), ואומר וידם אהרן (ויקרא י"ג). דברי ר' יאשיה. ר' יונתן אומר כתוב אחד אושר קול גדול ולא יסף (דברים ה'יט) וכתוב אחד אומי קול דמסה דקה, כיצד? — כשהקביה מדבר בקול גדול ומלאכי השרת בקול נמוך. ההיד המזכירים את ה' אל דמי לבם ואל תתנו דמי לו ונוי (ישעיה סכ"ה ז).

בת קול

כא. מיד אני חומה ושדי כמנדלות (שי"ה ח"י)? איר איבנו: אמר הקביה עתיד אני לעשות לישראל סיניג בין אומות העולם, ואיזה? זה בת קול ההיד לולי ה' צבאות הותיר לנו שריד (ישעיה א"ט).

כב. תנא: משמתו נביאים אחרונים חגי וזכריה ומ, אכי פסקה רוח הקודש מישראל אף על פי כן היו משתמשין בבת קול מעשה שנמנו הכמים בעלויות בית נדיא ביריחו, יצתה בת קול ואמרה להם: יש ביניכם אדם אחד שהוא ראוי לרוח הקודש, אלא שאין דורו כדאי לכך. נתנו עיניהם בהלל הזקן, וכשמת היו אומרים ה' ענו ה' חסיד, תלמידו של עזרא! כג. שוב מעשה שנמנו בכרם ביבנה חכמי ישראל, וכי בכרם היו יושבין? אלא זו סנהדרין שעשויה שורות שורות: דגלים דגלים כמטעת של כרים (צ"ל כרם), ויצתה בת קול ואמרה להן יש ביניכם אדם אחד שהוא ראוי לרוח הקודש אלא שאין דורו כדאי לכך. נתנו עיניהם בשמואל הקטן, וכשמת אמרו עליו ה' ענו, ה' חסיד, תלמידו של הלל הזקן.

כד. מעשה ששמע יוחנן כהן גדול בת קול יוצאת מבית קדש הקדשים ואמרה בסילית עיבירתא דאמר סנאה למיחרבא היכלא, ונהרג ניוסלוקוס ובטלו נזירותיו, ובלשון ארמי שמען, (יעיין עוד במיזג היא סכ"ה, פ"ג ול"ה, ומ"ו).

הערות

ימ. שמיר פ"ט אות ט', ועיין ספרי נשא, פ"סא נ"ח, ובילקוט נשא רמז תשי"ח.
 כ. ספרי נשא ס"י קס"ד ובילקוט המכירי לישעיה סב. כא. שהשיר מסוק זה ובילקוט המכירי לישעיה א"ט. בילקוט שהי"ש רמז תקצ"ד. ועיין ביוסא דף ט, ע"א. ובפסיקתא דרני ושכחי אני חומה וכו'. כב. שהי"ש שם. בילקוט המכירי שם, בבלי סוכה דף מ"ח וסנהדרין דף י"א. בירושלמי סוף מוטה ובתוספתא מוטה פ"ג כל הברייתא ע"ש. כג. שהשיר ובילקוט המכירי שם. כד. שם, שם, ועיין בסוטה דף ל"ג.

יב. אמר ר' יהושע הכהן בר נחמיה: בשעה שנגלה הקביה על משה פירון היה משה לנבואה. אמר הקביה אם נגלה אני עליו בקול גדול אני מבעתו. בקול נמוך בוסר הוא על הנבואה. מה עשה נגלה עליו בקולו של אביו.

יד. ומנין שכל הקריאות היו, משה משה? תיל ויקרא אליו אלהים מתוך הפנה ויאמר משה משה (שמות נד) שאין תיל ויאמר, אלא סלמד שכל הקריאות היו משה משה משה, משה! אברהם, אברהם! יעקב, יעקב! שמואל, שמואל! לשון חבה ולשון זיווה.

טו. יכול היה הקביה מדבר עמו ולא היה קוראו תחלה? תיל ויקרא אל משה וידבר. הקדים קריאה לדבור. ללמדך דרך ארץ שלא ידבר אדם עם חבירו אא"כ קראו תחלה. הלא דין הוא: נאמר באהל מועד דבר, ונאמר בסנה דבר, מה דבר האמור בסנה הקדים בו קריאה לדיבור דכתיב (שמות ג) ויקרא אליו אלהים מתוך הפנה, אף דבור האמור באהל מועד הקדים קריאה לדיבור, ודבר הר סיני יוכיח. הצד הושה שבהם כל שהוא דבור ומפי קדוש למשה נקדים בו קריאה לדבור יכול לא היתה קריאה אלא לדברות בלבד, מניין לאמירות ולצוות? א"ר שמעון: תיל דבר וידבר לדברות אף לאמירות ולצוות.

טז. כתיב וישמע את הקול מדבר אליו (במדבר דסג). יכול שהיה קול נמוך? תיל את הקול קול לא נאמר אלא הקול, הוא הקול המפורש בתהלים (בכתובים). ומה הוא הקול המתמרש בכתובים?— תהלים כס"ד) קול ה' בכח, קול ה' בהדר, קול ה' שובר ארזים, קול ה' חוצב להבות אש. קול ה' יחיל מדבר קול ה' יחולל אילות, יכול שהיו שומעים אותו מבחוץ— תיל וידבר ה' אליו סאהל מועד. סלמד שהיה הקול נפסק ולא היה יוצא חוץ לאהל, כיוצא בו עתה אומר (יחזקאל יד) וקול כנפי הכרובים נשמע עד החצר החיצונה. יכול מפני שהיה הכול נמוך— תיל כקול שריו בדבריו. איכ למה נאמר נשמע עד החצר החיצונה? אלא כיון שהיה מניע עד החצר החיצונה היה נפסק יכול לא היה שומעים את הדבר אכל ה' שומעים את הקול תיל וישמע את הקול מדבר אליו. קול לה, קול אליו משה היה שומע את הקול ואין כל אלו שומעין את הקול.

יז. מה תלמוד לומר ובכא משה אל אהל מועד לדבר אתו (במדבר דסג)? מניד הכתוב שהיה נכנס משה ועומד באהל וקול יורד מן השמים כמין סילון של אש לבין שני הכרובים והוא שומע את הקול מדבר אליו מבפנים (שהיה הקול יוצא מפי הקביה כמין סילון לתוך אונו של משה).

יח. וכי מה ההפסקות היו משמשות ליתן ריוח למשה להתבונן בין פרשה לפרשה ובין ענין לענין, והרי דברים קל וחומר: ומה אם מי שהוא שומע מפי הקדוש ברוך הוא ומדבר ברוח הקודש צריך להתבונן בין פרשה לפרשה ובין ענין לענין, על אחת כמה וכמה הדיוט מהדיוט!

א"ר

הערות

יב. שמ"ר פ"ג אות א. ובתנחומא שמות אות יט. וך, במ"ד פ"ד אות כ"א. בכ"ר פ"ג ובשמ"ר פ"ב. ועיין במדרש שמואל פ"ט. טו. במ"ד שם תורת כהנים ויקרא ע"ש. טז. במ"ד שם ועיין ספרא ויקרא פ"ה וספרי נשא ס"י קס"ב בשנוי לשון יז. שם. יח. במ"ד שם.

שמ"ר

לימינן של ישראל וחוזר ועוקף את מחנה ישראל יח מיל על יח מיל וחוזר ומקופ מימינן של ישראל, לימינן של הקביה. והקביה מקבלו מימינו וחוקקו על הלוח וקולו הולך מסוף העולם ועד סופו שנאמר קול ה' חוצב להבות אש. אמר ר' ברכיה שנה לי ר' חלבו הדיבור עצמו היה נחקק מאליו. וכשהוא נחקק הולך קולו מסוף העולם ועד סופו. שנאמר קול ה' חוצב להבות אש.

ח. ר' עזריה ורבי. אחא בשם ר' יוחנן אמרו: בשעה ששמעו ישראל בסיני אנכי— פרחו (נשמתן). ההיד (דברים היכב) אם יוספים אנחנו לשמוע וכו'. ההיד נפשי יצאה בדברו (שה' ה'ט) חזר הדיבור לפני הקביה ואמר: רבשיע! אתה חי וקיים ותורתך חיה וקיימת. ושלחתי אצל מתיים— כולם מתיים! באותה שעה חזר הקביה והמתיק להם את הדבור ההיד (תהלים כסיד) קול ה' בכח. קול ה' בהדרה, אמר ר' חמא בר חנינא: קול ה' בכח לבחורים. קול ה' בהדר לתשישין. תני ר' שמעון בן יוחאי תורה שנתן הקביה לישראל החזירה להם נפשותיהן.

מ. זה שאמר הכתוב ברכו ה' מלאכיו נבורי כח עושה דברו (תהלים כנד) וכו'. ר' תנחום בן חנילאי אומר: נבורי כח זה משה. שאין גבור כח כמשה. שישראל עמדו לפני ה' סיני ולא יכלו לשמוע קול הדבור שנאמר אם יוספים אנחנו לשמוע את קול ה' אלהינו עוד ומתנו (דברים ה' כב) ומשה לא ניזק. ללמד שגדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת שמה'יש אינן יכולין לשמוע קולו. אלא עומדין ומרתחין ונבהלים. והצדיקים יכולים לשמוע קולו שנאמר והי נתן קולו לפני חילו כי רב מאד מחנהו כי עצום עושה דברו (יואל ב'יא). מחנהו אלו המלאכים. שנאמר מחנה אלהים זה (בראשית ל"ג). וכן הוא אומר אלף אלפין ישמשוניה (דניאל ד'). וסי קשה מהם? הצדיקים שנאמר כי עצום עושה דברו (יואל ב'יא) וכו' היו קשה כחן של צדיקים שיכולים לשמוע את קולו.

י. אריב"כ: אילו היו יודעים אוהע מה אהל מועד יפה להם היו מקיפין אותו אהליות וקסטריות. את מוצא שעד שלא הוקם המשכן היו אוהע שומעין קול הדיבור ונתרזים מתוך פנושיהון. ההיד (דברים היכג) כי מי כל בשר אשר שמע קול אלהים חיים וגי איר סימון די פרצופין היה הדיבור יוצא וכו' (כדלעיל).

יא. איר תנחום ביר חנילאי: בנוהג שבעולם משוי שקשה לאחד נוח לשנים, ולשנים נוח לארבע. או שמא משוי שקשה לסי רבוא נוח לאחד? כל ישראל עומדים לפני ה' סיני ואומרים (דברים היכב) אם יוספים אנחנו לשמוע ונוי ומשה שומע קול הדיבור עצמו וחיה. תדע לך שהוא בן שמכולם לא קרא אלא למשה.

יב. איר לוי יש מן הדרשנים שהם דורשין, כגון בן עזאי, וכן זוסא. נעשה קולו של הקביה מסטרון למשה. בשעה שאמר לו (דברים ל"ג) עלה אל הר העברים. נעשה קולו של הקביה מסטרון על המים ההיד (תהלים כס"ז) קול ה' על המים.

אמר

הערות

ח. שהשיר פיו. שמיר פ"ט. ט. תנחומא ויקרא אות א. ויקיר פ"א אות א. ועיין ביר פ"ה ובמיר קמ"ז. בתנחומא שלח אות א. ובילקוט יואל רמז תקל"ד י. ויקיר פ"א אות יא. תנחומא תרומה ושהשיר פ"כ אות יא. יא. ויקיר פ"א אות א. ועיין מדרש תהלים מוסור קי"ג. יב. ביר פ"ה אות ד' ועיין שם במ"כ יפה תואר ופירוש מהר"ז.

שמיר

אדם מביטין בה והוא מבטת בכולן. כך הקביה כשהיה מדבר כל אחד ואחד מישראל היה אומר עמי היה הדבור. אנכי ה' אלהיך כתיב (אנכי ה' אלהיכם אין כתיב כאן). אמר ר' יוסי בר חנינא לפי כוחן של כל אחד ואחד היה הדבור מדבר עמו ואל תתמה על הדבר הזה! אמר דוד קול ה' בכח (תהלים כס"ד) – בכחו אין כתיב כאן אלא בכח – בכחו של כל אחד ואחד (א"ל הקביה לא מפני שאתה שומע קולות הרבה, אלא היו יודעים שאני הוא – אנכי ה' אלהיך.

ד. כשנתן הקביה תורה לישראל היה קולו הולך מסוף העולם ועד סופו. וכל שרי האומות אחזתן רעדה בהיכליהן ואמרו שירה. שנאמר (תהלים כס"ט) ובהיכלו כלו אומר כבוד. נתקבצו כולם אצל בלעם ואמרו לו מה קול ההמון אשר שמענו? שםא מביא מכול לעולם? שנאמר (שם) ה' לסבול ישב. אמר להם וישב ה' סלך לעולם. כבר נשבע הקביה שאין מביא מכול לעולם שנאמר (ישעיה נד"ט) כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי וכו'. אמרו לו שםא מכול של מים אינו מביא, אבל מכול של אש מביא? שנאמר (שם ס"ט) כי (הנה ה' באש יבוא) (באש ה' נשפט) וכו'. א"ל: כבר נשבע להם שלא יביא מכול כל עיקר שנאמר (בראשית ט) ולא יהיה עוד מכול) ונשאנו משחית כל בשרו. אלא מה קול ההמון ששמענו? א"ל: חסדה טובה יש לו להקביה בבית נגזיו שגזוה (אצלו) תתקיער דורות קודם שנברא העולם, והוא מבקש ליתנה לבניו. שנאמר (תהלים כס"א) ה' עוז לעמו יתן. מיד ענו כולם ואמרו: ה' יברך את עמו בשלום.

ה. ומשה אמר כי מי כל בשר אשר שמע קול אלהים חיים (דברים הכ"ג). כך אמר להם לישראל: דעו! כי כשברא הקביה את השמים לא ברא אותם בקול, וכשברא את הארץ לא ברא אותה בקול, ולא שמעה אומה קולו של הקביה. ואימתי נשמע קולו? כשנתן את התורה. וכן הוא אומר קול ה' שובר ארזים, קול ה' חוצב להבות אש (תהלים כס"ד). כל הקולות לסה? – ה' עוז לעמו יתן (שם, שם י"א). וכתיב ויהי קול השופר וכו' (שמות יט). לכן אמר דוד מכל הקולות יבאו הפלאים שעשה הקביה עם ישראל.

ו. בשם ר' יצחק כתיב (שמות יט) משה ידבר והאלהים יעננו בקול. האלהים ידבר ומשה יעננו בקול אין כתיב כאן אלא משה ידבר והאלהים יעננו בקול – בקולו של משה היה מדבר עמו.

ז. וכיצד היה הדיבור יוצא מפי הקביה? רבי שמעון בן יוחאי ורבנן. רשב"י אומר: מלבי שיהיה הדיבור יוצא מימינו של הקביה לשמאלן של ישראל, וחוזר ועוקף את מחנה ישראל – שמנה עשר מיל (שנים עשר מיל!) על י"ח מיל, וחוזר ומקיף מימינו של ישראל לשמאלו של הקביה, והקביה מקבלו מימינו לחזקתו על הלוח וקולו הולך מסוף העולם ועד סופו לקיים מה שנאמר קול ה' חוצב להבות אש. ורבנן אמרין וכו' יש שמאל למעלה והלא כתיב ימינך ה' נאדרי בכח ימינך ה'? אלא הדיבור היה יוצא מפי הקביה מימינו לימינו

הערות

יתרו אות י"ז. פסיקתא רבתי פ"א ובשיר פ"ה אות ט ופ"ט אות א. ד. בבלי זבחים דף ק"טז ע"א. ה. י"ט מזור ק"ט אות ט' בהוספה, ש"ש מזור י"ח אות כ"ט. ז. שהשיר פ"א פסיק ישקני ב. במיר פ"ה מדרש בונן ותנחומא קרח אות י"ב שם וילך אות ב. ועיין שמיר פ"ה אות ט. בשינוי לשון, ועיין פירוש מהר"ז ויפה קול.

שהשיר

פרק ו

ובו כ"ד סימנים

קול אלהים

א. זשיה ירעם אל בקולו נפלאות ונוי (איוב ל"ד). מהו ירעם ? אלא בשעה שנתן הקב"ה את התורה בסיני הראה הקב"ה בקולו לישראל פלאי פלאים. כיצד ? היה הקב"ה מדבר, והיה הקול יוצא ומחזיר בכל העולם, וישראל שומעין את הקול בא להן מן הדרום, והיו רצים לקבל את הקול משם וכן לארבע רוחות. ואח"כ נהפך להם מן השמים והיו תולין עיניהם לשמים, והיה הקול נהפך להם מן הארץ. מניין ? שנאמר מן השמים השמיעך את קולו ליסרך ועל הארץ הראך את אשו הגדולה (דברים ד"ו). והיו ישראל אומרים זה לזה והחכמה מאין תמצא איזה מקום בינה (איוב כ"ב) וכל העם רואים את הקולות (שמות כ"ח) מהו את הקולות ? אלא שהקול נהפך לשבעה קולות, ומשבעה לשבעים לשון, ולמה לשבעים לשון ? כדי שישמענו כל האומות, וכיון שהיה הקול יוצא, היתה כל אומה ואומה שומעת קולו של הקב"ה בלשון האומה ונמשה יצאה, אבל ישראל לא היו נוזקין. כיצד והיה הקול יוצא ? א"ר תנחומא היה הקול יוצא והורג לאומות (כדי שיקבלו) ושלם קבלו את התורה, ונותן חיים לישראל שקבלו את התורה, והוא שמשה אמר להם בסוף ארבעים שנה, כי מי כל בשר אשר שמע קול אלהים חיים מדבר מתוך האש כמוני ויחי (דברים ה"ג), ואומר השמע עם קול אלהים ונוי (שם ד"ט).

בוא וראה איך היה הקול יוצא לישראל. כל אחד ואחד היה שומע לפי כוחו. הזקנים לפי כוחן, והבחורים לפי כוחן, והנערים הקטנים והיונקים והעוללים לפי כוחן, והגשמים לפי כוחן ואף משה לפי כוחו. שנאמר משה ידבר והאלהים יענו בקול (שמות י"ט). מהו בקול ? אלא בקול שהיה יכול משה לסבול. וכן הוא אומר קול ה' בכח (תהלים כ"ד) — בכוחו של כל אחד ואחד המעוברות לפי כוחן והכל לפי כוחן. הווי ירעם אל בקולו נפלאות!

ג. אמר ר' יוחנן: מאי דכתיב (תהלים סח"ב) ה' יתן אומר המבשרות צבא רב ? כל דבור ודבור שיצא מפי הנבורה נחלק לשבעה קולות, ומשבעה לשבעים לשונות. תנא דבי רבי ישמעאל וכמטיש יפוצץ סלה (ירמיה כ"ב). מה פטיש זה נחלק לכמה נצוצות אף כל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה נחלק לשבעים לשונות.

ד. נרמה להם הקב"ה לישראל כאיקונין הווי שיש להם פנים מכל מקום אלף בני

אדם

הערות פרק ו

א. תנחומא שמות אות כב, ובילקוט שמות רמז קע"ד, בילקוט איוב רמז תתקס"א שמ"ר פ"ה אות ט ופ"ח ועיין עוד שה"ש זוטא פ"א פסוק ב' בשנוי לשון, ודברי חז"ל עמוקים במה שאמרו קולו של הקב"ה נהפך לעי לשון וכי התורה ניתנה לכאז"א לפי כוחו. בבלי שבת דף פ"ח ע"ב, וסנהדרין דף ל"ד, ע"א, ובש"ש מזמור סח אות ו. ג, תנחומא יתרו

במערה שעמד בה משה ואליהו כסלא נקב מחט סדקית (עיין רשי"ו) לא היו יכולין לעמוד מפני האורה. דכתיב (שמות ל"ב) כי לא יראני האדם וחי

יב. זהו שאמר הכתוב מסיר שפה לנאמנים ושעם זקנים יקח (איוב יב"ב) זה יצחק ויעקב ששניהם בקשו לנלות מסצירין של הקביה כיון שראה יעקב הקביה נגלה עליו. מיד התחיל לומר להם (לבניו) בבקשה מכם היו מכבדין להקביה כשם שכבדוהו אבותי שנאמר האלהים אשר התהלכו אבותי לפניו ונוי (בראשית מח"ט) אמרו לו שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחדו מיד וישתחו ישראל על ראש המטה (בראשית מז"א) התחיל לומר בלחשיה ברוך שם כבוד מלכותו לעלם ועדו איל הקדוש ברוך הוא אין המדות הללו שלך. שנאמר הולך רכיל מנלה סוד, ונאמן רוח מנסה דבר (משלי יא"ג) וכבוד אלהים הסתר דבר (שם כה"ב).

יג. וכן מצינו בשעה שאמר לו הקביה למשה ואתה תצוה וכי אמר לו: לא בשביל שאני צריך אורה אלא בשביל להאיר לך. אמר ר' יוחנן העין הזו לבנה והשחור באמצע מהיכן הוא צריך לראות? לא מן הלבנה? ואינו כן אל מתוך השחור. ועל אור העינים אין אתה יכול לעמוד, ואתה מבקש לעמוד על דרכי? (על דרכיו של הקביה. בתנחומא הישן).

יד. וכן מצינו באיוב כתיב ויען ה' את איוב מן המערה ויאמר (איוב לח"א) כלל המענה הזה כך הוא: איל מה לך להרהר אחר מדותי ולבקש טעם להבריו! וכי תדע טעם לכל מעשי, ותוכל להבין פליאותי ונבורתי? מן המערה מסקום כבודו.

טו. אמר ר' חנינא עתיד הקביה להראות כבודו לכל באי עולם, ולהוריד כסאו באמצע הרקיע. איל ר' חנינא הזקן אפשר לראות כבודו, והכתיב כי לא יראני האדם וחי (שמות ל"ב), ואתה אומר עתיד הקביה להראות כבודו לכל באי עולם?

טז. אמר הקביה בעולם הזה היו מתבלין על שהיו רואין את כבודי, שנאמר כי לא יראני האדם וחי (שמות ל"ב). אבל לעולם הבא כשאחזור שכינתי לציון, אני נגלה בכבודי על כל ישראל ורואים אותי חיים לעולם. שנאמר כי עין בעין יראו (ישעיה נב"ח). ולא עוד אלא מראים את כבודי זה לזה באצבע, ואומרים כי זה אלהים אלהינו (תהלים מח"ט) ואומר ואמר ביום הנה אלהינו זה קיינו לו ויושיענו זה ה' קיינו לו נגילה ונשמחה בישועתנו. (ישעיה כה"ט).

יז. והלא כתיב כי לא יראני האדם וחי שמות ל"ב? אלא בעולם הזה אי אפשר אבל לעתיד לבוא אני אשבע לראות תמונתך, שנאמר ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה (ישעיה כט"ט) וכתיב כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון (שם נב"ח).

(יעויין עוד בספר מורה נבוכי הזמן להחוקר קראכמאל ז"ל שער י"ז אות ד' בענין סוד האלהות והעולם העליון).

הערות

יש ע"ב. יב. לקוטי בראשית מט"א. מסכים דף נ"ו ע"א. ובתנחומא ויחי אות ט. ילקוט ויחי רמז קנ"ו. ביר מציח אות ב. בולקוט איוב רמז תתק"ה. אנדת בראשית ס"פ דב"ד ס"ב ספרי ואתחנן פליא. יב. תנחומא תצוה אות ד' ובילקוט ישעיה רמז ס"ט. יד. מעין ננים לאיוב פ"ז מ"ן. תנחומא שופטים אות ח. מ"ן. שם במדבר אות כ. יז. המאמר הזה אני זוכר מלה במלה אבל נעלם ממני מקומו במדרש או בתלמוד, ולא אוכל להעלותו על זכרוני. אסור תורה אהיה לכל מי שיזכירני על כל הנשכחות!

הנושאות את הכסא אינן רואות את הכבוד, איר שמעון בן עזאי אינו כמשיב על דברי רבי (עקיבא), אלא כמסוּף על דבריו. כי לא יראני האדם וחי אף מלאכי השרת שחיהים חיי עולם אינן רואים את הכבוד.

ד. כדתניא: כל הנביאים נסתכלו באספקלריא שאינה מאירה (ובמבואר לראות ולא ראו, רש"י) משה רבינו נסתכל באספקלריא המאירה (וידע שלא ראהו בפני-רש"י, והוא עיד תכלית הידיעה אשר לא נדע!).

ה. וכן אמר רוד דרכיך ה' הודיעני (תהלים כה"ד). אמר ר' ברכיה בשם ר' יוחנן: משל לרופא שהיה לו תלמיד ולמדו כל מיני רפואות חוץ מרפואת מכה פלונית אמר ליה כל מיני רפואות שבעולם נלית לי חוץ מרפואת מכה פלונית, בבקשה מסך נלה אותה לוי!— וכן משה אמר להקביה הודיעני נא דרכיך (שמות ל"ג), והודיעו שנאמר יודיע דרכיו למשה (תהלים קנ"ז), הראני נא את כבודך (שמות ל"ח) הראני נא מדה שאתה מנהיג בה את העולם: איל אין אתה יכול לעמוד על מדותי.

ו. צופר הנעמתי אמר לאיוב: החקר אלוה תמצא? (איוב י"ז), מי יכול לחקור דונמא שלו! אלא נבדי שמים מה תפעל (שם, שם, ח) מהו נבדי שמים מה תפעל? יכול אתה לספר מי פעל השמים והכוכבים? אמילו משה שעלה לרקיע וקיבל את התורה מיד ליד לא עמד על חקרה.

ז. איוב היה אומר הגעתי לסוף מעשיו של הקביה אמרו לו חבריו החקר אלוה תמצא? וכו' אין בריה יכולה לעמוד על מעשיו של הקביה.

ח. איל קיסר לרבי יהושע בן חנניה: בעינא דאחוי לאלהייכו, איל: לא מצית חזית ליה, איל: איברא חזינא ליה!— אזל אוקמי להדי יוסא בתקופת תמוז אמר ליה: אסתכל ביה! איל לא מצינא, איל ומה שמשא דחד ממשמשי דקיימי קמיה דקביה אמרת לא מצינא לאסתכלי ביה, שכינה לא כל שכן!

ט. וכן ביוסף כתיב וירא אדוניו כי ה' אתו (בראשית ל"ט) איר אבין הלוי ביד: יוסף מברך להקביה על כל דבר ודבר שהיה עושה, והיה אדוניו רואה אותו מלחש בפיו, והוא אומר לו מה אתה אומר? והוא משיבו ואומר אני מברך להקביה אמר לו אדוניו מבקש אני לראותו, אמר לו יוסף הרי חמה אחד מכמה שמשין שלו ואין אתה יכול להסתכל בו והאיך תוכל להסתכל בכבודו?

י. תניא: ר' יהודה אומר המתרגם פסוק כצורתו נהיני ויראו את אלהי ישראל שתיא יקר אלהי ישראל, והמתרגם כצורתו היו בדאי, שהרי נאמר כי לא יראני האדם וחי! הרי זה בדאי.

יא. אמר רבי אבא בריה דר' רבין חייא בר אבא איר יוחנן: אלמלא נשתתיר במערה

הערות

ד. בבלי יבמות דף ס"ט, ע"ב, ה, שו"ט מזמור כ"ה אות ו, ובילקוט תהלים רמז תשי"ב, ז, שו"ט מזמור ק"ו אות ב, ז, תנחומא קדושים אות ט"ז ובשו"ט מזמור קל"ט אות א, בילקוט איוב רמז תתק"ו, ח, בבלי חולין דף ס, ע"א, ט, ילקוט נשא רמז תשס"ו, בסיד פ"ד אות ג, ובתנחומא נשא אות ל"ד, י, בבלי קדושין דף ס"ט ע"א, י"א, בבלי מגילה דף י"ט

עפעפיו יבחנו בני אדם (תהלים יא"ד). למה הדבר דומה? למלך שהיה לו פדרם, והכנים את המועלים לתוכו, והיה על פתח הפרדם אוצר אחד מלא כל טוב. אמר המלך כל מי שיעשה מלאכתו בכל נפשו ישול שכרו מכאן, וכל מי שאינו עושה מלאכתו בכל נפשו, אשב בתוך פלטין שלי ואדון אותו. מי הוא זה המלך? זה מלך מלכי המלכים הקיבדה. וסי זה הפרדם? זה העולם הזה. נתן הקב"ה את בני האדם לתוכו, שיהיו משמרין את התורה והתנה עמהם ואמר להם, כל מי שהוא משמר את התורה באמת הרי נן עדן לפניו, וכל מי שאינו משמר את התורה באמת הרי ניהגם לפניו! אמר הקב"ה: אעפ"י שנראיתי מסלק שכינתי מבית המקדש אלא עיני יחזו עפעפי יבחנו בני אדם!

כב. מהו דכתיב עיניו כיונים על אפיקי סים (שה"ש ה' י"ב)? מה היונים האלה משוטטות על אפיקי סים, כך עיניו של הקב"ה משוטטות (על) כל רעים וטובים שנאמר בכל מקום עיני ה' צופות רעים וטובים (משלי ט"ו).

יעויין עוד בספר התניא להרב שניאור זלמן זצ"ל שער היחוד והאמונה. פיז מה שסומך על דברי הרמב"ם ז"ל, עיין גם הלכות יסודי התורה להרמב"ם, ובספר הפרדם להמקובל מהרמ"ק ז"ל. ובמו"נ ח"ב פס"ד וח"ג פי"ז, י"ט וכ"ג ע"ש. עיין גם בכוזרי מאמר החמישי.

הערות

כב. מדרש שה"ש זוטא פרשה ה' אות י"ב ומוכח בילקוט רמז תתקצ"א.

פרק ה

זכו י"ז סימנים

אל מִסְתַּתֵּר

א. אמר הכתוב אך כך (ה') אֵל ואין עוד אפס אלהים, אכן אתה אל מסתתר. (ישעיה סה"ד, טו) מהו אך כך אל אכן אתה אל מסתתר? — אכן! יש כך כח (דינמוס) ואתה אל מסתתר!

ב. ואם יאמר לך אדם יכול אני לעמוד על משתייתו של עולם, אמור לו: אחרי המלך ב"ו אי אתה יכול לעמוד, אחר מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא אתה יכול לעמוד?
ג. הרי הוא אומר (שמות ל"ב) כי לא יראני האדם וחי. ר"ע אומר אף חיות הנושאות

הערות פרק ה

א. שהשיר פ"ד ובשו"ט מזמור צ"ד אות א. ב. קהלת רבה פ"ב. ב"ר פ"ב אות א.
ג. ב"ר פ"ד אות כב.

בבלי

עיני ה' המה משושמים בכל הארץ (זכריה ד"י) ומה כתיב ואני לא אראנו? – לא אראנו לבריות ואפרסם מע שויו. וכדו הלא את השמים ואת הארץ אני מלא נאם ה' (ירמיה כ"בכד)? אמר הקב"ה אני ממלא העליונים והתחתונים. לכן נאמר אם יסתר איש וכיו משל לארכיטקטון וכיו (כמו בסימן ח').

יז. וזיה כי כל לבבות דורש ה' וכל יצר מחשבות מבין (דהיא כח"ט). שכל המחשבות אינם אלא ביום וכל מחשבות לא נאמר אלא וכל יצר מחשבות. מהו וכל יצר מחשבות? עד שאין אדם צר את המחשבה בלבו הקב"ה מבין (עד שלא ידבר אדם הוא יודע מה בלבו . . .)

יח. בדור המדבר כתיב ומה תנסון את ה' (שמות י"ב). רבותינו אמרו כך היו מדרהרים ואומרים. הרי אנו מדרהרים בלבנו. אם הוא יודע מה אנו מדרהרים נעבדנו. ואם לאו לא נעבדנו. שנאמר ה' בקרבנו (שם, שם, ז)? אמר הקב"ה כך הדרהרם בלבבכם חייכם אני מודיע לכם!

יט. ובתהלים כתיב אמר נבל בלבו אין אלהים (תהלים י"א). והו שאמר הכתוב אני ה' חוקר לב בוחן כליות (ירמיה י"א) למה הוא מזכיר את הלב ואת הכליות מכל האברים? אלא העינים הולכים אחר הלב, כסה דאת אמר אחרי לבבכם ואהיו עיניכם (במדבר ט"ל) וכן האזנים ורטיח האיברים הולכים אחר הלב. והלב נוסר את המחשבה בעצת הכליות, לפיכך אינו מזכיר בפסוק אלא לב וכליות בלבד והקב"ה חוקר את הלב ובוהן את הכליות. יכן אמר דוד ואתה שלטה בני דע (את אלהי אביך ועבדהו בלב שלם ובנפש חפצה כיכל לבבות דורש ה' (דהיא כח"ט) הרשעים אמרו בלבם אנו הורישין בלבנו כביכול אין הקב"ה יודע מה בלבנו. אמר להם הקב"ה ממני אתם מסמינים? והלא כתיב הו המעמיקים מה? וכיו ויאמרו מי רואנו ומי יודיענו (ישעיה כ"א)! אתם סבורים שאני כמותכם. אמר ר' לוי משל לארכיטקטון וכיו (כדלעיל). אמר ר' ירמיה מהו דכתיב עקוב הלב מכל ואנוש הוא מי ידענו (ירמיה י"ט). וכתיב בתריה אני ה' חוקר לב ובוהן כליות (שם, שם, י) אני הוא שמחשש את הלבבות ובוהן את הכליות. וסגלה את הנסתרות. וכן אמר דניאל (דניאל ב"ב) הוא גלא עמיקתא ומסתרתא ידע מה בחשוכא ונהורא עמיה שרא.

כ. וזיה קץ שם לחשך ולכל תכלית הוא חוקר (איוב כ"ג) לכל יש קץ—להרים לנבעות ולרוח, ולימים אפילו לדברי הואי, אפילו לחושך. הרים מנין? שנאמר ושוקל בפלם הרים ונבעות במאזנים (ישעיה מ"ב). לרוח מנין? שנאמר לעשות לרוח משקל (איוב כ"בכד). ולימים מנין? ומיה תכן במדה (שם). לחשך מנין? קץ שם לחשך. כל דבר ודבר שהוא בא לאדם, אפילו היסורין יש להם קץ. ולכל תכלית הוא חוקר, שהקב"ה יושב וחוקר לכל תכלית.

כ"א. אמר ר' ינאי אע"פ שאמרו ה' בהיכל קדשו, ה' בשמים כסאו עיניו יחו עמעי

הערות

יז. ש"ט מזמור ס"ה אות ד' ב"ר פ"ט אות ג'. וש"מ פ"א אות ג'. יח. ש"מ פ"ב נתחומא יתרו אות ג'. פסיקתא זכור ומכילתא בשלח פ"ו. יט. ש"ט מזמור י"ד אות א. ובילקוט ירמיה רמז רצ"ו. כ. בילקוט איוב רמז תקפ"ו. בב"ר פ"ט ובילקוט מקץ רמז קס"ז בתנחומא מקץ אות א. כ"א. תנחומא שמות אות י"ד ובש"מ פ"ב אות ב.

רוצה שיהיה לבם יחד אליו. איר אבין: מי שהוא יחיד בעולמו כבר הבין את כל מעשיהם.

י. אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן כל הברואים נסקרין בסקירה אחת (לעיל סימן ה'). וזהו שדרשו הכתוב אלף אלפין ישמשוניה (דניאל ד'). רבי אומר: אלף אלפי ישמשוניה נדוד אחד. וכמה הן נדודיו? — היש מספר? כתוב אחד אומר (תהלים קמ"ד) מזנה מספר לכוכבים לכילום שמות יקרא. וכתוב אחד אומר (ישעיה מ"ב) המוציא במספר צבאם לכלם בשם יקרא? — כשהקדוש ברוך הוא קורא אותם הוא קורא שמות כולן כאחת מה שאי אפשר לו לבשר ודם לקרוא שני שמות כאחת.

יא. וכן מה שאמר הכתוב שומע תפלה עדיך כל בשר יבואו (תהלים סה"ג). מלך ב"ו יכול לשמוע מן שנים ושלושה בני אדם ואינו יכול לשמוע מכולן, אבל הקב"ה אינו כן אלא הכל מתפללין והוא שומע תפלתם כאחד. מלך ב"ו מתמלאה משמוע אזנו ומתמלאה עינו מראות, אבל הקב"ה לא תשבע עינו מראות ולא תמלא אזנו משמוע הוי שומע תפלה וכו'.

יב. מה שאמר הכתוב עיני ה' צופות רעים וטובים (משלי ט"ג). וכתוב כי עיני ה' הם משוטטים בכל הארץ (זכריה ה')? — צופות מעשיהם של צדיקים ומעשיהם של רשעים.

יג. שאלו תלמידיו את רבן יוחנן בן זכאי. מפני מה החסירה תורה בננב יותר מבנוזן? אמר להם זה השוה כבוד עבד לכבוד קוננו. זה לא השוה כבוד עבד לכבוד קוננו. כביכול עשה עין של מטה כאילו אינה רואה ואזן של מטה כאלו אינה שומעת שנאמר (ישעיה כט"ט) הוי המעמיקים מה' לסתיר עצה וגו' וכתוב (תהלים צד"ו) ויאמרו לא יראה יה ולא יבין אלהי יעקב וכתוב (יחזקאל ט"ט) עוב ה' את הארץ ואין ה' רואה (תנ"א) אמר ר' מאיר: משלו משל משום רבן נמליאל, למה הדבר דומה? לשני בני אדם שהיו בעיר ועשו משתה. אחד זימן את בני העיר ולא זימן את בני המלך. ואחד לא זימן את בני העיר ולא זימן את בני המלך. איזה מהם ענשו מרובה? הוי אומר זה שזימן את בני העיר ולא זימן את בני המלך.

יד. ורוח הקדש צווחת ואומרת אתם סבורים שאתם עושין כסתרי ואינו גלוי לפני אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה' (ירמיה כ"ד).

טז. הרי את מוצא מי שנתן בחושך רואה מה שבאור ופי שנתן באור אינו רואה מה שבחושך. אבל הקב"ה רואה מה שבחושך ומה שבאור. אמר דניאל הוא גלי עמיקתא ומסתרתא ידע מה בחשוכא ונהורא עמה ישרא. (דניאל ב"ג).

טז. א"ר בנימן בר לוי מ"ד אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה' (ירמיה כ"ד) אמר הקב"ה אם יעשה אדם מעשה ואני לא אראנו הרי כתיב עיני

הערות

י. כ"מ פ"א אות ו. ובתנחומא ויקהל אות ב. י"א ש"ט מזמור ס"ה אות ב וש"מ פ"א אות ד. י"ב. תנחומא בראשית אות ל"ה ובאגדת בראשית פ"א אות א. י"ג. בבלי בבא קמא דף ע"ט, ע"ב. י"ד. תנחומא בשלח אות כ"ד. מ"ן. שם, תצודה אות ו. מ"ז. שם נשא אות ה.

ש"ט

ה. אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן, וכולן (כל הברואים) נסקרין בסקירה אחת. אמר רב נחמן בר יצחק אף אנן נמי תנינן (תהלים ל"ט) היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם. מאי קאמר? אילימא דהיק דבריניהו לכיע ללבייהו וסייחד כי הדדי, הא קא זוינן דלאו הכי (הוא) אלא הכי קאמר היוצר-רואה-יחד לבם והוא מבין אל כל מעשיהם.

ו. כתיב והוא באחד וכו' (איוב כ"ג) א"ר פנחס הכהן בר חמא על שהוא יחיד בעולמו יודע משפטן של בריותיו. ר' יהודה הלוי ב"ר שלום: על שהוא יחיד בעולם יודע דעתן של בריותיו.

ז. וכן מה שאמר הכתוב (איוב ט"ז) אשר בשערה ישומני, והרבה פצעי חנם? אמר רבא: איוב בשערה חירף ובשערה השיבוהו. בשערה חירף, אמר לפניו רבש"ע? שם רוח שערה עברה לפניך ונתחלף לך בין איוב לאיוב?— בשערה השיבוהו (שם לח"א) ויען ה' את איוב מן השערה ויאמר אליו: שוטה שבעולם: הרבה ניסין בראתי בראשו של אדם, ולכל ניסא וניסא בראתי לה נוסא בפני עצמה שלא יהיו שטים יונקות מנוסא אחת, שאלמלא שטים יונקות מנוסא אחת מכחיש מאור עיניו של אדם—נוסא בנוסא לא נתחלף לי איוב באיוב נתחלף לי?

ח. הה"ד צור ילדך תשי וכו' (דברים ל"ב). והה"ד (איוב כ"ד) ועין נואף שמה נשף וגו' הנואף אוסר אין בריה יודעת בו. לפי שכל מעשיו אינן אלא בחיטתו. וכה"א (משלי י"ד) עובר בשוק וכו' בנשף בערב יום וכו' הוא סבור לפי שעושה, מעשיו בחושך, שהקב"ה לא ידע בו וכה"א (ישעיה כ"ט) הוי המעטיקים מה' לסתיר עצה, והיה במחשך מעשיהם ויאמרו מי רואנו ומי יודענו, שכן דרך כל עוברי עבירה הם חושבים שהקב"ה לא יראה במעשיהם. וכה"א (איוב כ"ב) הלא אלוה גובה שמים וראה ראש כוכבים כי רמו ואמרת מה ידע אל וגו' (שם י"ג), עבים סתר לו ולא יראה וגו' (שם י"ד), האורח עולם תשמור (שם ט"ו), וכה"א לא תשורני עין, אינו אוסר לא יראני אדם אלא לא תשורני עין, לא עין של מטה ולא עין של מעלה. הוי צור ילדך תשי ותשכח אל מחוללך, משל לארכיטוקטון קטארקיס (ממונה) על אותה מדינה, חתחילו בני המדינה מטמינים כספם וזהבם לתוך המטמונים, אמר להם הארכיטוקטון: אני בנית את המדינה ואני עשיתי את המטמונים ממני אתם מטמינים? כך אמר הקב"ה: ממני אתם מסתירים את עצמיכם? והלא אני הוא שבראתי את הלכבות! הה"ד (ירמיה י"ד) אני ה' חוקר לב בוחן כליות וגו'. לכך נאמר ותשכח אל מחוללך, אני בראתי אתכם ועשיתי אתכם מחילים מחילים אלו הלכבות והכליות, ואתם שזכחתי אותי ומשקרין בי—איני רואה ואיני יודע מעשיכם?

ט. ועל מה שאמר הכתוב היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם, (תהלים ל"ט) אמר ר' לוי: היוצר יחד לבם כבר הבין את כל מעשיהם, א"ר אלעזר בנוהג שבעולם מה נוח ליוצר הזה לעשות מאה קנקנים או להסתכל בהן, לא להסתכל בהן? א"ר ברכיה: יוצרן רוצה

הערות

ה. בבלי ראש השנה דף י"ה, ע"ב, ה, תנחומא וירא אות כ"א, שמ"ר פ"ד ובילקוט איוב רמז תקק"ח, ז, בבלי נדה דף נ"ב ע"א, כ"א בתרא פ"ק, ה, תנחומא נשא אות ו, ואות ח, ובילקוט רמז תשה בכ"ר פ"ה, ויקר אחרי ובמ"ר פ"ט אות א, ילקוט איוב רמז תקק"ט, מ, ירושלמי ברכות פ"א.

במ"ר

בעוה"ז? עסוק בתורה בארץ ישראל שנאמר (קהלת ד') דרשו ה' ועוזו בקשו מניו תמיד.
למ'. אמר ר' יונתן שלש שנים היתה שכינה אומרה ומכרותי, דרשו ה' בהמצאו!
(ישעיה נה"ו) ולא היה מי משניה וכן הוא אומר נדרשתי ללא שאלה, נמצאתי ללא
בקשונה. (שם סה"א)
יעויין עוד בספר מינוי ח"א פ"ח בענין מקום והעקרים סאמר ב' פ"ז.

הערות

תתסיב ש"יט מזמור ק"ה אות ה'. למ'. ילקוט ישעיה רמז שס"ח ובשו"ט מזמור י. אות ב.

פרק ד

וכו כ"ב סימנים

עיני ה' צופות

א. מיד וירא אלהים את כל אשר עשה (בראשית א-לא) ר' יוחנן אמר: מלך ב"ז
בונה פלטיין מביט בעליונים ראייה אחת ובתחתונים ראייה אחת, אבל הקב"ה מביט בעליונים
ובתחתונים ראייה אחת.
ב. זהו שאמר הכתוב המניד מראשית אחרית ומקדם אשר לא נעשו (ישעיה מ"ו)
שהכל צפוי לפני הקב"ה.
ג. ומהו יושב בסתר עליון (תהלים צ"א)? אמר ר' פרודק בר נחשא בשם ר'
יהודה ב"ר סימון: כל המעשים רואה ואינו נראה.
ד. וכן הוא אומר הן ה' ידעת כלה (תהלים קל"ד). כך אמר דוד לפני הקב"ה.
אתה ידעת שבתאי וקומי, ולא עוד אלא כל פסיעה ופסיעה שאני עתיד לפסוע כבר גלויה
לפניך. וכן אמר הכתוב כי אתה צעדי תספור (איוב יד"טז). ולא מעכשיו אלא עד שלא
באתי לעולם. וכן הוא אומר לירמיה בסתר אצרך בבטן ידעתוך (ירמיה א"ה). וכן אמר
(הכתוב) לסנחרב יען התרניך אלי ושאנך עלה באוני (ישעיה ל"ב, מיב יט"כח). א"ל
שוטה! מה אתה סבור? הלא ידעת אם לא שמעת, ושבתך וצאתך ובואך ידעתי ואת
התרניך אלי (שם, שם, כז). לכך נאמר כי אין מלה בלשוני. אין מזמורה, אין נצוח, אין שיחה שאני
עתיד לומר שאינם גלויין לפניך. לכך נאמר כי אין מלה בלשוני הן ה' (אתה) ידעת כלה!
אמר

הערות פרק ד

א. ב"ר פ"ט אות ג' ובילקוט בראשית ע"ז הפסוק רמז טז. ב. תנחומא שלח אות
ט"ז, ובילקוט רמז תשמ"ג ובס"ד פט"ז. ג. שו"ט מזמור צא אות א. שס"ד פליד אות א.
ובילקוט תהלים כאן. ד. שו"ט מזמור קלט אות ד.

בבלי

לג. הני הו' ברכי נפשי כנגד מי אמרן דוד? לא אמרן אלא כנגד הקב"ה וכנגד הנשמה. מה הקב"ה מלא כל העולם אף נשמה מלאה כל הנוף. מה הקב"ה רואה ואינו נראה אף הנשמה רואה ואינה נראית. מה הקב"ה זן את כל העולם כלו אף נשמה זנה את כל הנוף. מה הקב"ה מהור אף נשמה מהורה. מה הקב"ה יושב בחדרי חדרים אף נשמה יושבת בחדרי חדרים. יבא מי שיש בו חמשה דברים הללו וישבח למי שיש בו חמשה דברים הללו.

לד. ד"א למה מקלם דוד לפני הקב"ה בנפש? רבנן אמרי: מה הנפש הו' סובלת את הנוף כך הקב"ה סובל את עולמו. ומה הנפש הו' יחידה בנוף כך הקב"ה יחיד בעולמו ומה הנפש הו' אינה אוכלת ואינה שותה. כך הקב"ה אינו אוכל ואינו שותה. מה הנפש מהורה בנוף כך הקב"ה מהור. והוא למעלה מעולם. מה הנפש רואה ואינה נראית. כך הקב"ה רואה ואינו נראה. תבוא הנפש שיש בה כל המדות הללו ותודה ותקלם להקב"ה שיש בו כל המדות הללו.

לה. כתיב וכבוד ה' מלא את המשכן, ולא יכול משה לבוא אל אהל מועד כי שכן עליו הענן, וכבוד ה' מלא את המשכן (שמות מ"ד). א"ר יהושע דסכנין בשם ר' לוי. משל למהיד למערה שהיא נתונה על שפת הים. רעש הים ונתמלאת המערה והים לא חסר כלום כך אהל מועד נתמלא מזיו השכינה והעולם לא חסר כלום. הרי תוכו רצוף אהבה מבנות ירושלים (שיר ג"ו) זו השכינה. א"ר אדא בר כהנא: כתיב ונועדתי לך שם וגו' ללמדך שאפי' מה שאחורי הכפורת אינו פנוי מן השכינה.

לו. א"ר שמעון בן לקיש אעפ"י שנראה הקב"ה כיורד על הר סיני, שנאמר (שמות י"ט) וירד ה' על הר סיני סיני היה תלוי בו. שנאמר אדני במ סיני בקודש (תהלים סח"ח).

לז. א"ר יהושע בן לוי: בואו ונחזיק טובה לאבותינו! שהודיעונו מקום תפלה. שנאמר: (נחמיה ט"ו) וצבא השמים לך משתחיים. מתקיף לה רב אחא בר יעקב: איטא כעבד שנוטל פרס מרבו וחוזר לאחוריו ומשתהוה? קשיא. — (ואף רבי הושעיא) נורכי הושעיא) סבר שכינה בכל מקום. שנאמר (שם) אתה הוא ה' לבדך וגו'. שלוחיך לא כשלוחי בשר ודם. שלוחי ב"ו ממקום שמשתלחין לשם סחזירין שליחותם אבל שלוחיך למקום שמשתלחין שם סחזירין שליחותם. שנאמר (איוב לח"ה) התשלח ברכים וילכו ויאמרו לך הנני! ? ויבאו ויאמרו לא נאמר אלא ילכו ויאמרו מלמד שהשכינה בכל מקום. ואף ר' ישמעאל סבר שהשכינה בכל מקום. דתנא דבי רבי ישמעאל: מנין שהשכינה בכל מקום? שנאמר (זכריה ב"ז) והנה המלאך הדובר בי ויצא, ומלאך אחר יוצא לקראתו. אחריו לא נאמר אלא לקראתו. מלמד שהשכינה בכל מקום ואף רב ששת סבר שכינה בכל מקום דאמר ליה רב ששת לשמעיה לכל רוחתא אוקמן (להתפלל!) לבר סמדיחנא. ולא משום דלית ביה שכינה אלא משום דמודו ביה אפיקורסים.

לח. א"ר יוסי בר חלפתא לרי' ישמעאל בריה. מבקש אתה לראות פני השכינה בעוה"ז

הערות

לג. בבלי ברכות דף י"ע"א. בילקוט תהלים רמז תתנ"ז ובויקרא פ"ד אות ה'. דב"ר פ"ב אות לו. לך, שויט מוטור ק"ג אות ד'. לך, ובמ"ר פ"ב אות ה'. שמ"ר פ"ב אות ה'. לך, שויט מוטור סח אות י"ד. לך, בבלי בבא בתרא דף כח ע"א. לך, ילקוט תהלים רמז תתס"ב

שנאמר ויקרא אברהם שם המקום ההוא הי' יראה (בראשית כביד) יעקב קרא לו מקום שנאמר ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה! (שם כדיו). משה קרא לו מקום שנאמר הנה מקום אתי (שמות לזכא).

כז. ההיד לעולם הי' דברך נצב בשמים כוננת ארץ ותעמוד (תהלים קיט מט) — אתח הוא קיומו של עולם.

כח. הרי כתיב בכל מקום עיני הי' צופות וגוי (משלי טרג). ופן עיני הי' המה משוטטים בכל הארץ (זכריה ד). מהו הלא את השמים ואת הארץ אני מלא נאם הי' (ירמיה כזכד) ? אמר הקב"ה אני ממלא העליונים והתחתונים.

כח. זה שאמר הכתוב להי' הארץ ומלואה ובו (תהלים כדא). בשר ודם בונה בית של חמשים אמה, כשהוא גדול של מאה אמה וכלו כשלוש אמות והקביה אינו כן אלא הוא ברא את הארץ והוא ממלאה וכן הוא אומר מלא כל הארץ כבודו (ישעיה רג).

כט. אמר ר' פנחס: מלך בשר ודם כשהוא בקיטון (שלאמצעיתו) אינו בטרקלין (חדר גדול). וכשהוא בטרקלין אינו בקיטון, אבל הקביה מלא את העליונים ואת התחתונים. שנאמר הודו על ארץ ושמים (תהלים קמחיוג). וכתיב את השמים ואת הארץ אני מלא (ירמיה כזכד).

ל. גוי אחד שאל את רבן גמליאל ואמר: מפני מה נגלה הקביה למשה מתוך הסנה? אמר לו אלו נגלה על הרוב אחד או על תאנה אחת כך היית שואלני. ולהוציאך חלק אי אפשר ללמדך שאין מקום בארץ פנוי מן השכינה. שאפילו מן הסנה היה מדבר עם משה.

לא. וכן דוד המלך מקלם להקביה ואומר ברכי נפשי את הי' (תהלים קנא) ! — מה הנפש אין אדם יודע איזה מקומה כך הקביה אין שום בריה יודעת איזו הוא מקומו שאפילו חיות הקודש ששעונות כסא הכבוד, אינן יודעות איזה מקומו. והחיות עומדות אצל כבודו, עונות ואומרות בכל מקום שכבודו שם ברוך כבוד הי' ממקומו (יחזקאל נ"ב). אמר דוד תבא הנפש שאין אדם יודע מקומה ותקלם להקביה שהוא למעלה מעולמו ואין אדם יודע איזה מקומו (עין בסימנים הבאים ! דברי חז"ל עמקו סאד בענין הזה מה שקוראים הפילוסופים, ריא וועלטס זעעלע").

לב. מעשה באדם אחד ששאל לרבן גמליאל באיזה מקום הקביה נתון ? אמר לו: איני יודע. א"ל (אותו אדם) זו היא תפלתכם וחכמתכם שאתם מתפללין לפני בכל יום, ואין אתם יודעין איזהו מקומו ? א"ל (ריג) הריני שואל לך דברי שהוא נתון אצלך יומם ולילה ואמור לי איזה מקומו. — ואיזה ? א"ל : זו הנפש שהיא נתונה אצלך. א"ל באיזה מקום היא נתונה ? א"ל איני יודע. א"ל תיפח רוחא דהאי גברא ! אם דבר שהוא נתון אצלך אין אתה יודע איזה מקומו, ואתה שאלת אותי על דבר שהוא רחוק.

הני

הערות

כו. תנחומא תצוה אות ח. — כז. שם נשא אות ח. במ"ד פ"ט אות ט. כח. שוי"ט מזמור כ"ד אות ב. ועיין עירובין דף ס"ח ע"א. כט. שוי"ט שם אות ה. ל. ובמ"ד פ"יב אות ד. שמי"ד פ"ב אות ה. לא. לב. בבלי סנהדרין דף ל"ט ע"א. ובשמי"ד פ"כ"ג. ופדרי"א פ"ה. ועיין שוי"ט מזמור ק"ג אות ה.

בבלי

יח. איר פנחס בשם ר' יהודה (רב יהודה בר סימון) ע"ז נראית קרובה והיא רחוקה. שנאמר על כתף יסבלוהו וינחודו תחתיו ונ"י (ישעיה ס"ז). אבל הקביה אינו כן נראה רחוק והוא קרוב מסנו.

יט. כי אראה שמך וכי (תהלים ח"ד). ר' אייבו אומר שלש כתות} הן. כת ראשונה אמרה אילו לא נבראתי אלא לראות הכוכבים והמזלות די ל"ו שנאמר כי אראה שמך וכי. כת שניה אמרה כל מה שיש לך ליתן לי תן לעתיד לבא! כת שלישית של פועלים עצלים אומרים תן לנו עבשיו שלנו ושל אבותינו! שנאמר מעשה אצבעותיך. איר יהושע בן לוי: לפי שהקביה אומר להן והלא את השמים ואת הארץ אני מלא (ירמיה כג) דעו כי העליונים והתחתונים אין בהם אלא מעשי אצבעותיך

כ. אמר ר' יהושע בן לוי לפי שהוא אומר את השמים ואת הארץ אני מלא (ירמיה כג-כד). יכול שכבודו מלא עליונים ותחתונים. והלא כבר נאמר כי אראה שמים מעשי אצבעותיך ירח וכוכבים אשר כוננתה (תהלים ח"ד) ? אין בה אלא כדי משמוש אצבעו של הקביה.

כא. ואמר ר' יהושע בן לוי אסור לו לאדם שיהלך ד' אמות בקומה זקופה. שנאמר (ישעיה ר"ג) מלא כל הארץ כבודו. רב הונא בריה דרב יהושע לא מסני ד' אמות בנלוי הראש. אמר שכינה למעלה מראשי!

כב. מיד מעונה אלהי קדם (דברים ל"ב). — אמר ר' ירמיה אין אנו יודעים אם מעונה האלהים. אם האלהים הוא מעונה ? כשהוא אומר תפלה למשה איש האלהים ה' מעין עתה (תהלים צ"א). הוי הקביה מעונו של עולם ואין עולמו מקומו.

כג. דיא ה' מעין אתה היית לנו (תהלים צ"א) איר יצחק מה שאמר הכתוב (דברים ל"ב) מעונה אלהי קדם אין אנו יודעין אם הקביה מעונו של עולם. ואם העולם מעונו של מקום? עד שבא משה ופירש ה' מעין אתה היית לנו. אמר ר' יוסי בר חלפתא אין אנו יודעין אם הקביה טפילה לעולמו. ואם עולמו טפילה לו ? עד שבא הקביה ופירש הנה מקום אתי (שמות ל"ב) — שהוא מקום עולמו ואין העולם מקומו הוי עולמו טפילה לו ואין הוא טפל לעולמו.

כד. ויאמר ה' הנה מקום אתי. ונ"י (שמות ל"ב) אמר ר' יוסי בר חלפתא: הנה אני במקום הזה אין כתיב כאן, אלא הנה מקום אתי — מקומי טפל לי ואין אני טפל למקומי.

כה. איר הונא בשם ר' אמי למה נקרא שמו של הקביה מקום ? שהוא מקומו של עולם (ואין עולמו מקומו) שנאמר (שמות ל"ב) הנה מקום אתי. אברהם קרא לו מקום שנאמר

הערות

יח. ירושלמי ברכות דף י"ג ה"ט. ש"ס מזמור ד' אות נ"י. יג. ש"ס מזמור ח אות ה. ובילקוט רמז תרי"ט. כ. ש"ס מזמור י"ט אות ו' וילקוט רמז תרע"ב ע"ג ש"ס. כא. בבלי קדושין דף ל"ח. ע"א. כב. תנחומא וישב אות א. ב"ר פ"סח אות י"ט ואגדת בראשית פ"ז. כג. ש"ס מזמור צ אות י. ובילקוט תהלים רמז תתמ"א פ"קתא רבתי פ"א. כד. ילקוט חבקוק רמז תקס"ג ש"ס פ"סיה אות ו. ובתנחומא תשא אות ט"ז ילקוט רמז שצ"א ובילקוט ויצא רמז ק"א. כה. ב"ר פ"סח אות ט. ובש"ס מזמור צ אות י.

תנחומא

יא. ער שלא בא אברהם אבינו לעולם, כביכול לא היה הקביה מלך אלא על השמים. כענין שנאמר ה' אלהי השמים, אשר לקחני ונני (בראשית כד-ו). אבל משבא אברהם אבינו המליכו על השמים ועל הארץ. כענין שנאמר ואשבעך בה' אלהי השמים ואלהי הארץ (ישם, שם, ג).

יב. ישעיה אמר שרפים עומדים סמעל לו (ישעיה רב). שני שרפים עומדין, אחד מימינו ואחד משמאלו. שש כנפים לכל אחד ואחד. בשתים מכסין פניהם שלא יביטו פני השכינה. ובשתים מכסין רגליהם שלא יראה פני השכינה לשכח ישיבת רגל העגל, ובשתים מעופפין את רגליהם שלא יוכלו להשניח עמידת רגל העגל, ומעריצין ומקדישין. זה עונה וזה קורא. זה עונה ואומר קדוש קדוש קדוש ה' צבאות! והחיות עומדות אצל כסא כבודו ואינן יודעות מקום כבודו, ואומרות בכל מקום שכבודו שם ברוך כבוד ה' סמקימו!

יג. הקביה רוכב על כרוב קל שלו ושט בי"ח אלפים עולמות. שנאמר (תהלים סח) יח רכב אלהים רבותים אלפי שנאן . . .

יד. והקביה עיניו משוטטות בכל הארץ. כביכול הקביה מלא העליונים והתחתונים שנאמר הלא את השמים ואת הארץ אני מלא נאום ה' (ירמיה כג-ד) הלא הקביה בכבודו שם (בכל מהום). שנאמר מלא כל הארץ כבודו (ישעיה רב).

טו. כתיב השמים ושמי השמים לא יכלכלוך ואתה סחיה את כולם (נחמיה ט-ו) דהייב ו' י"ח). מניין שכבודו של מקום מלא חללו של עולם? שנאמר הלא את השמים ואת הארץ אני מלא (ירמיה כג-ד).

טז. וירכב על כרוב ועף וירא על כנפי רוח (תהלים יח"א) איר חנינא בר פפא בשר ודם למטה ממשהו. (בו שהוא רוכב על טוענו על דבר שיש בו ממש, נ"א) אבל הקביה למעלה ממשהו (טוען את רוכבו, ורוכב על דבר שאין בו ממש, נ"א) שנאמר (דברים ל"ג) ומתחת זרועות עולם. כתוב אחד אומר וירא על כנפי רוח, וכתוב אחד אומר וירא על כנפי רוח (שיב כי-ביא)? מכאן אתה למד שיש לו עולמות הרבה והוא מירא על כנפי הכרובים והולך להראות בהן.

יז. מיד אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלהים וכו' (דברים ד-לד). רבנן אמרי יתרו נתן ממש בעיניו, שנאמר (שמות יח"א) עתה ידעתי כי גדול ה' סכל האלהים. נעמן הורה במקצת סנה. שנאמר (מיב היטו) הנה נא ידעתי כי אין אלהים בכל הארץ כי אם בישראל. רחב שמתהו בשמים ובארץ. שנאמר (יהושע ב"א) כי ה' אלהיכם הוא אלהים בשמים סמעל ועל הארץ מתחת. משה שמו אף בחללו של עולם. שנאמר כי ה' הוא האלהים בשמים סמעל ועל הארץ מתחת אין עוד. מה אין עוד? אפילו בחללו של עולם.

איר

הערות

יא. ספרי האזינו פסקא שייג ובילהוש המכירי לתהלים מזמור כב אות יב. וכן פרקי דר' אליעזר פ"ד וסובא בילקוש המכירי לישעיה פרשה ו' פסוק ב. וכן בבלי ע"ז דף ג' ע"ב. יד. תנחומא נשא אות ו'. מן. שויט מזמור ס"ב אות ג'. מן. שויט מזמור יח אות טו. חזית פ"א לסוסתי אות ד'. ין. דביר פ"ב אות כח. ועיין סכלתא יתרו סוף פ"א והובא בילקוש מלכים ב"ד.

ירושלמי

פני כסא כתיב. דאשתרבובי ליה כסא עד עשרה ונקיש ביה.

ו. זשיה כל אשר חפץ ה' עשה (תהלים קט"ו). אמר הקב"ה השמים שמים לה' וכי (שם, שם טז) למה'ד? למלך שאמר וגזר על בני רומי שלא ירדו לסוריא, ובני סוריא לא יעלו לרומי. כך הקב"ה בשעה שברא העליונים אמר השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם, וכשביקש הקב"ה ליתן תורה לישראל ביטל את הגזירה הראשונה ואמר התחתונים יעלו לעליונים והעליונים ירדו לתחתונים. ואני הוא המתחיל, שנאמר וירד ה' אל הר סיני (שמות י"ב) ואל משה אמר עלה אל ה' (שם כ"א). הוי כל אשר חפץ עשה ובשמים ובארץ.

ז. רבנן אמרי למלך שמשויא בתו חוץ למדינה. אמרו לו בני המדינה, אדונינו המלך! שבחך הוא וברוך הוא שתהא בתך אצלך במדינה. אמר להם וכי מה איכפת לכם? אמרו לו שמה למחר אתה הולך אליה ורר אצלה ועסה בשביל אהבתה. אמר להם; בתי אישיא חוץ למדינה, אבל אני דר עמכם במדינה. כך בשעה שאמר הקב"ה ליתן תורה לישראל אמרו לו מה'ש להקב"ה רבש'ע! אשר תנה הורד על השמים!— אשורך הוא, הורד הוא, שבחך הוא שתהא תורה בשמים. אמר להם וכי מה איכפת לכם? אמרו לו שמה למחר אתה משרה שכינתך בתחתונים, אמר להם הקב"ה תורתך אני נותן בתחתונים אבל אני דר בעליונים. ומי פירש זה? חבקוק שנאמר (חבקוק ג"ג) כסא שמים הודו ותהלתו מלאה הארץ. ח. (בזה מעו אנשי דור המבול ודור הפלגה) למה ה' דומין? למלך שהיה לו שני בנים. אחד אמר (לו) איני יכול לעמוד בך ולא בטריחותיך, והשני אמר לו או אני או אתה! כך אנשי דור המבול אמרו לאל סור מסנו (איוב כ"א). דור הפלגה אמרו או אני או הוא! שנאמר הבה נבנה לנו עיר, אמרו לו, הבה הימנו לבור לו את העליונים וליתן לנו את התחתונים, באו ונחליף ונטול את העליונים והוא יטול את התחתונים. (וישב בשמים ישחק (תהלים ב"ד).

ט. זשיה לא ישבתי עם מתי שוא וגו' (תהלים כ"ד). אלו אנשי המגדל היו מתי שוא. הלכו ואמרו לאברהם. בא ותשב אתנו שאתה גבור. שאנו רואים להקב"ה שישב לו למעלן והגיה אותנו למטן. אמר להם אברהם ומה אתם מבקשים מן הקב"ה שיושב למעלן? שמה אמר להם לכו ויגעו ופרנסו אותי? הוא בורא והוא מפרנס הוא עשה והוא סובל, מה אתם מבקשים ממנו? אמרו לו, הבה נבנה לנו עיר ומגדל (בראשית י"א) ונשים עיז שלנו למעלה הימנו. ואברהם לא היה לו עסק עמהם. והקב"ה משקיף עליהן ורואה אותן. שנאמר ה' אלהים משמים השקיף על בני אדם וכי (תהלים נ"ג). ד.

כבודו מלא עולם.

י. אבותיך בקשו להרבות כבודם (רצו) למעט כבוד המקום. ועכשיו כבוד המקום במקומו, והמקום סיעט כבודם.

עד

הערות

ו. קה"ד פיג ידעתי תנחומא. וארא אות יט ושמי' פ"ב אות נ', ובילקוט תהלים רמז תתע"ג. — ז. שיהשר פ"ח כרם היה. במ"ד פ"ב אות א' שוח"ט מזמור ח. ח. בבלי סנה"ד דף ק"ט ע"א. ובתנחומא נח אות כ"ז. וכ"ר פליח אות ו. ילקוט הושע רמז תכ"ב. שו"ט מזמור א' אות י"ג. ילקוט תהלים רמז תשיג תנחומא וירא אות כ"ד. י. בבלי יומא דף ל"ח ע"א. ספרי

פרק ג

וכו ל"ט סימנים

מקום כבוד

א. א"ר חנינא בר איסי פעמים שאין העולם ומלואו מחזיקים כבוד אלהותו. פעמים שהוא מדבר עם האדם מבין שערות ראשו. הה"ד (איוב לח"א) ויען ה' את איוב מן הסערה וכי - מבין שערות ראשו.

ב. כותי אחד שאל את ר' מאיר א"ל אפשר אותו שכתוב בו (ירמיה כג"ב) הלא את השמים ואת הארץ אני מלא, היה מדבר עם משה מבין שני בדי הארון? א"ל הבא לי מראות גדולות א"ל ראה בבואה שלך בהן. ראה אותה גדולה. א"ל הבא לי מראות קטנות! הביא לו מראות קטנות א"ל ראה בבואה שלך בהן. ראה אותה קטנה. א"ל מה אתה שאתה בשר ודם אתה משנה עצמך בכל מה שתרצה. מי שאמר והיה העולם ברוך הוא עאכ"ו! הוי כשהוא רוצה הלא את השמים ואת הארץ אני מלא, וכשהוא רוצה היה מדבר עם משה מבין שני בדי הארון.

השמים שמים לה'

ג. קראו להקביה שמים - לפי שהם סכון שבתו של הקביה.

ד. מ"ד האיזנו השמים ואדברה (דברים לבי"א) זו היא שנאמרה ע"י דוד מלך ישראל שנאמר ישית חשך סתרו סביבותיו סבתו (תהלים יח"ב). כנגד מי אמר דוד מקרא זה? לא אמרו אלא כנגד שבתו של הקביה. שהוא שליט ברום יחידו אחד ושמו אחד. והוא שוכן בני מאות ותשעים רקיעים, ובכל רמיע ורקיע שמו וכנויו נקוד עליו. ובכל אחד ואחד משרתים ואופנים ושרפים נלגלים וכרוכים וכסא הכבוד. ואל תתמה בדבר זה! שהרי מלך ב"ד יש לו כמה מקומות, אחד של חמה ואחד של צנה, ועליך להביט בדבר זה. על אחת כמה וכמה למלך עולמים שהכל שליו.

ה. תניא ר' יוסי אומר: מעולם לא ירדה שכינה למטה ולא עלה משה ואליהו למרום שנאמר (תהלים קמ"ט) השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם. ולא ירדה שכינה למטה? והכתיב (שמות י"ב) וירד ה' על הר סיני? למעלה מעשרה טפחים. והכתיב (זכריה י"ד) ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזיתים. למעלה מעשרה טפחים. ולא עלו משה ואליהו למרום והכתיב (שמות י"ג) ומשה עלה אל האלהים? למטה מעשרה. והכתיב (מ"ב בי"א) ויעל אליהו בסערה השמימה? למטה מעשרה. והכתיב (איוב כ"ט) מאחו פני כסא פרשו עליו ענני ואמר ר' תנחום מלמד שפירש שדי מזיו שכינתו ועננו עליו? מאחו פני

הערות פרק ג

א. ב"ר פ"ד ס"י ד' מסיקתא אחרי שמ"ר פ"ג. ב. ילקוט ירמיה רמז ש"ו. ב"ר שם ג. התשבי ט"ג שמים ד'. ד"א רבה פ"ב ובילקוט המכירי לתהלים מזמור ג' אות לה. ה. בבלי סוכה דף ח' ע"א. שבת דף י'. ע"א.

כה"ד

כתיב בפסוק הזה והי המסיר וגוי מאת הי? אמור לו יש בפסוקין כיוצא בדבר. ויאמר (אל עבדי) והמלך להם קחו עמכם (את) עבדי אדוניכם (מיא אילג), לא היה צריך לומר אלא את עבדי. ובתורה מנין? ויאמר למך לנשיו עדה וצלה שמען קולי נשי למך וכו' (בראשית ד"כג) לא היה צריך לומר אלא נשי הרי בתורה. ובכתובים מנין שנאמר כי כתב אשר נכתב בשם המלך ונחתם בטבעת המלך (אסתר ח"ח). לא היה צריך לומר אלא בטבעתי — אף כאן והי המסיר וגוי מאת הי?

לז. איל ההוא אפיקורסא לרי' ישמעאל ברבי יוסי: כתיב (בראשית יט"בד) והי המסיר על סדום ועל עמורה נפרית ואש מאת הי — מאתי מיבעי ליה? איל ההוא כיבם שבקיה! אנא מהדרנא ליה. דכתיב (שם ד"כג) ויאמר למך לנשיו וכו' (כדלעיל במימן ליה) איל מנא לך הא? מפירקיה דרבי מאיר שמיע לי.

לז. איל ההוא אמנושא לאמימר, מפלגך לעילאי דהורמיו, מפלגך לתתאי דאהורמיו. איל איכ איך שביק ליה אהורמיו לאעבורי מיא בארעיה?

לח. רי עזריה בשם רי חנינא: לא נברא להאיר אלא לגלגל חמה בלבד, שנאמר יהי מארת — מארת כתיב. אם כן למה נבראת לבנה? אלא צפה הקביה שאומות העולם עתידין לעמוד ולעשותן אלהות, אמר ומה אם בשעה שהן שנים והן סכחישין זה את זה, איידיע עושין אותן אלהות, אלו היה אחד עאכויב!

לט. ההיז ירא את הי בני ומלך ועם שונים אל תתערב (משלי כד"כא). ועם אותם שאוסרין שהן שני אלהות בעולם אל תתערב להן שסופן ליאבד מן העולם. שנאמר (זכריה יג"ח) והיה בכל הארץ נאום הי פי שנים בה יכרתו וכו'.

והו שאמר המשורר:

הוא אחד ואין יחיד כיחודו,

נעלם וגם אין סוף לאחדותו,

והוא אחד ואין שני להמשיל לו להחבירה.

(יעיין עוד בחובת הלבבות שער היחיד; מינן במקומות שונות ובפרט בח"א פניו וניה. בעקרים מאמר שני פ"ה, ולי. ועיין מה שהעיר שם בעל הענפים בדקדוק השם של הויה שיבא שני פעמים בפסוק שמע!)

הערות

וירא רמו פ"ד. מובא גם בלקח טוב (בראשית יט"בד), ילקוט בראשית רמז ל"ט. ילקוט מרכים רמז קס"ה, ובקצרה ילקוט אסתר רמז אלף נ"ט. לך, מנהדרין דף ל"ה, ע"ב. ביר פניא ס"יב. לך, מנהדרין דף ל"ט, ע"א. ורש"י ירחוק בפירוש המאמר הזה. אבל ידועה היא אמנות הפרסים והעמים האחרים שהאמינו בשתי רשיות עפ"י תורת צאראאסתר, והם הורמיו ואחרים (Armuzza and Achrimond) או אלהי האור ואלהי החושך. לך, מ"הג למדרשו שפ"א אות י"ד. לט. ילקוט דניאל רמז אלף ס"א. חזית פ"יב קה"ר פ"ט. ילקוט משלי רמז תתקס"א. תנחומא בהעלותך אות ט"ה, ויק"ר פ"יג.

ל. שאלו המינים את ר' ישמעאל אמרו לו: כמה אלהות בראו את העולם? אמר להם אני ואתם נשאל לתורה. אמרו לו הרי כתיב כי אלהים קדושים (יהושע כד-יט) ? איל קראו סוף הפסוק הם לא נאמר אלא הוא. אמר ר' ברכיה בשם ר' אבא האדמוני מהו קדושים? שהוא קודש בכל מיני קדושות אמרו לו והכתיב בראשית ברא אלהים? איל בראו לא כתיב כאן אלא ברא.

לא. ר' יצחק פתח (תהלים קי"ט-קס). ראש דברך אמת - בראשית ברא אלהים. והי' אלהים אמת ולעולם כל משפט צדקך וכו' (ירמיה י"ז) ואין כל בריה יכולה לומר שתי רשויות בראו העולם. וידברו אלהים אין כתיב כאן אלא וידבר אלהים. ויאמרו אלהים אין כתיב כאן אלא ויאמר אלהים. בראשית בראו אלהים אין כתיב כאן אלא בראשית ברא אלהים.

לב. ויאמר אלהים נעשה אדם (בראשית א) במי נמלך? ר' יהושע בשם ר' לוי אמר במלאכת שמים וארץ נמלך. משל למלך וכו' רבי שמואל בר נחמן אמר במעשה כל יום ויום נמלך משל למלך וכו' ר' אמי אמר בלבו נמלך וכו'.

לג. ר' שמואל בר נחמן בשם ר' יונתן אמר בשעה שהיה משה כותב את התורה היה כותב מעשה כל יום ויום. כיון שהגיע לפסוק הזה שנאמר ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו אמר לפניו רבישעי! מה אתה נותן פתחון פה למינים? אתהא? אמר לו כתוב והרוצה לטעות יטעה. אמר לו הקביה למה. האדם הזה שבראתי לא גדולים וקטנים אני מעמיד ממנו? שאם יבא הגדול ליטול רשות מן הקטן ממנו והוא אומר מה אני צריך ליטול רשות מן הקטן ממני? והן אומרים לו למוד מבוראך. שהוא ברא את העליונים ואת התחתונים כיון שבא לבראת את האדם נמלך במלאכי השרת.

לד. דיא נעשה אדם בצלמנו כדמותנו (בראשית א-כו). אמר שלמה כי מה האדם שיבא אחרי המלך את אשר כבר עשהו (קהלת ב"ב). כי מה אדם שיכול לעמוד על משפטו של מלך מלכי המלכים? למה? את אשר כבר עשהו. ובית דינו ממנו על כל אבר ואבר והושיבו אותו על מקומו. ואם תאמר שתי רשויות הן. הרי כבר נאמר הוא עשך ויכונן (דברים לב"ו).

לה. כתיב והי' המסיר על סדום וגו' מאת ה' (בראשית יט"א) מהו מאת ה' ? אלא הוא אומר הנני ממסיר לכם לחם מן השמים (שמות טז"ד). וכאן הוא אומר והי' המסיר על סדום. אמר ר' ברכיה למה הדבר דומה? למלך שהיה לומר אצל הכבשן של נחתום. נכנס אזהבו אצלו רדה פת חמה נתן לו. נכנס שונאו חתה נחלים ונתן לו. כך הקביה כשבאו ישראל אל המדבר הוריד להם לחם מן השמים. וכשבאו הסדומים לידי עבירות. הוריד להם אש מן השמים (עיקר הכונה בזה כי גם האש מאת ה' ירדה מן השמים) ואם בא אדם לשאלך מה כתיב

הערות

ל. תנחומא קדושים אות ד'. ילקוט רמז י"ד. דברים רבה פ"ב ס"י י"ג. סנהדרין דף ל"ח. ע"ב. לא. ב"ר פרשה א' אות ז'. לב. ב"ר פ"ח אות ג'. ילקוט בראשית רמז י"ג כל הענין. לג. ב"ר פ"ח אות ח'. ילקוט בראשית רמז י"ג ומובא במהיג למהרש"ז שעכטער נ"י פ"א פ' כו. לד. מדרש הגדול למהרש"ז שם ועיין קה"ר פ"ב פסוק י"א. וב"ר פ"ב פ"א לד. תנחומא וירא אות י"ט. ובילקוט תהלים רמז תרנ"א. ועיין בב"ר פנ"א אות ב'. ובילקוט וירא

(שיב זכנ) עד די כרסון רמיו ועתיק יומין יתיב (דניאל דטס). הגך לסח לי ? כדרבי יוחנן. דאמר ר' יוחנן אין הקביה עושה דבר אלא איב נמלך בפסליא של מעלה (ללמדך דיא) שנאמר (שם דיד) בזירת עירין פתגמא ומאמר קדישין שאלתא. התינח כולוהו עד די כורסון רמיו מאי איכא למיסר ? אלא אחד לדין ואחד לצדקה. דברי ר' עקיבא. אמר לו אלעזר בן עזריה וכו' אלא אחד לכסא ואחד לשרפרף כסא לישב עליו שרפרף להרום רגליו.

כו. אמר ר' נחמן הוא מאן דידע לאהדורי למיני כרב אידת ליהדרה, ואי לא לא ליהדרה. אמר ההוא אפיקורסא לרב אידת כתיב (שמות כד-א) ואל משה אמר עלה אל היעלה אלי מיבעי ליה ? איל זהו מטטרון ששמו בשם רבו. דכתיב (שמות כג-כא) כי שמי בקרבנו. אי הכי נפלחו ליה ? כתיב (שם) אל תמר בראל תמירני בו. איב לא ישא לפשעכם למה לי איל הימנותא (דידן) (בידן) דאפילו בפרוונקא נמי לא קבילניה דכתיב (שם לג-טו) ויאמר אליו אם אין פניך הולכים וגו'.

כז. איל כופר לרבן נמליאל מי שברא הרים לא ברא רוח (ומי שברא רוח לא ברא הרים). שנאמר (עמוס דייג) כי הגה יוצר הרים ובורא רוח. אלא מעתה נבי אדם דכתיב (בראשית ב-ז) ויברא ויוצר הי' מי שברא זה לא ברא זה ? ספח על ספח יש בו באדם ושני נקבים יש בו. מי שברא זה לא ברא זה ? שנאמר (תהלים צד-ט) הנוטע אוון הלא ישמע אם יוצר עין הלא יביט ! איל אין. איל ובשעת מיתה כלום נתפייסו ? ! —

כח. שאלו האפיקורסים לר' שמלאי: מהו דכתיב (יהושע כב-ב) אל אלהים הי' וגו' הוא יודע ? איל מי כתיב הם יודעים ? הוא יודע כתיב. אמרו לו תלמידיו, רבי! לאלו דחית בקנה, לנו מה אתה משיב ? איל שלשתן שם אחד הן. כאיניש דאמר בסיליינים, קיסר, אנוסמים (עין אור חדש). חזרו ושאלו אותו: מה דין דכתיב (תהלים נא) אל אלהים דבר ויקרא ארץ. — מי כתיב דברו ויקראו, דבר ויקרא ארץ כתיב. אמרו ליה תלמידיו, רבי! לאלו דחית בקנה לנו מה אתה משיב ? אמר להו שלשתן שם אחד הן. כאיניש דאמר אמנון בניון, ארכיטיקסין. חזרו ושאלו אותו: מה דין דכתיב (יהושע כד-יט) כי אלהים קדושים הוא ? איל: מי כתיב הם ? הוא כתיב. אמרו לו תלמידיו רבי לאלו דחית וכו' איל קדוש הוא בכל מיני קדושות. חזרו ושאלו אותו: מהו דכתיב (דברים דז) אשר לו אלהים קרובים אליו. איל קרוב הוא בכל מיני קריבות.

כט. אל אלהים הי' דבר ויקרא ארץ (תהלים נא) שאלו המניין את ר' שמלאי מהו דכתיב אל אלהים דבר וכו' ? (בדלעיל מי כח). ולמה הזכיר כאן שמו של הקביה שלש פעמים ? סלמד שבשלש שמות ברא הקביה את עולמו. כנגד שלש סודות טובות שבהן נברא העולם: בחכמה ובתבונה וברעת. שנאמר הי' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה. ברעתו תהומות נבקעו (משלי ג-ט) כיוצא בדבר כי הי' אלהו' אש אוכלה היא וכו' (דברים ד-כד) וכן בני גר אמרו אל אלהים הי' (יהושע כב-ב) מה ראו להזכיר השם שני (שלש) פעמים ? כנגד ני שבהן נברא העולם. אל אלהים הי' שבהן נתנה תורה. שנאמר אנכי הי' אלהו' אל קנא (דברים יט). לכך נאמר אל אלהים הי' דבר ויקרא ארץ. שאלו

הערות

כו. שם. כז. סנהדרין דף ל"ט. ע"א. כח. ירושלמי ברכות המינו. בכלי פסחים דף י"ג ע"א. ביר פ"ט אות א ושי"ט מזמור נ"י אות א. כט. שי"ט שם ועין תנחומא ויקהל אות וי. שמיר פס"ח אות ד. פדריא פי"ג וילקוט משלי תתליה.

מי היה שותף עמי במעשה בראשית? אמר דוד לפני הקב"ה הוֹאִיל ואתה בראת את השמים ואת הארץ (לברדך), על שמך אני קורא אותן להי' הארץ ומלוואה.

כ. אנכי הי' אלהיך (שמות כ"ב). לפי שנראה להם הקב"ה ביום כנבור עושה מלחמה ונראה להם בסני כסופר מלמד תורה (ועומד ביראה!), נראה להם בימי שלמה ככחור, ונראה להם בימי דניאל כזקן, אמר להם הקב"ה לא בשביל שהם רואים אותי דמויות הרבה. אני הוא שבים, אני הוא שבסני, אנכי הי' אלהיך; רבי חייא בר אבא: לפי כל עסק ועסק וכן כל דבר ודבר, נראה להם ביום כנבור עושה מלחמותיהם של ישראל. בסני היה מלמד תורה לישראל ועומד כסופר, בימי דניאל כזקן מלמד תורה שכן נאה להיות תורה ויצאה ספי הזקנים, נראה להם בימי שלמה ככחור לפי מעשיהם שנאמר (שה"ש ה"ט) מראהו כלבנון כחור כארוזים.

כא. דיא אנכי הי' אלהיך: אמר ר' חנינא בר פפא נראה להם הקב"ה פנים ועומות פנים בינונות, פנים מסבירות, פנים שוחקות, אמר להן הקב"ה אעפ"י שאתם רואים כל הדמויות הללו, אנכי הי' אלהיך!

כב. הי' איש מלחמה (שמות ט"ז), למה נאמר? לפי שנללה על הים כנבור עושה מלחמה שנאמר הי' איש מלחמה, נללה בסני כזקן מלא רחמים, שנאמר ויראו את אלהי ישראל (שם כ"ד), וכשננאלו מהו אומר? וכעצם השמים לטוהר (שם), ואומר חזי הוית עד די כרמון רמיו ועתיק יומין יתיב (דניאל ז"ט), שלא ליתן פתחון פה לאומות העולם לומר שתי רשויות הן, אלא הי' איש מלחמה הי' שמו, הוא במצרים, הוא על הים, הוא במדבר, הוא לעתיד לבא, והוא בעולם הזה, הוא בעולם הבא, שנאמר ראו עתה כי אני אני הוא (דברים ל"ב"ט), ועד זקנה אני הוא (פ"ד), כה אמר מלך ישראל ונאלו הי' צבאות אני ראשון ואני אחרון (ישעיה מ"ד).

כג. איר יוחנן אלמלא ויזו שבהעלוק נתחייבו שונאיהם של ישראל כליה, כתנאי: אחרים אומרים אלמלא ויזו שבהעלוק נתחייבו שונאיהם של ישראל כליה, א"ל לר"ש בן יוחאי והלא כל המשתף שם שמים ודבר אחר נעקר מן העולם? שנאמר (שמות כ"ב) בלתי להי' לברו, א"ל מה ת"ל אשר העלוק? — שאנו לאלהות הרבה.

כד. א"ל ההוא צדוקי לרבי: מי שיצר הרים לא ברא רוח ומי שברא רוח לא יצר הרים, דכתיב (עמים ד' יג) כי הנה יוצר הרים וכורא רוח, א"ל שוטה! שפיל לסיפיה דקרא: הי' צבאות שמו.

כה. איר יוחנן כל מקום שפקרו האפיקורסים תשובתן בצדן: נעשה אדם בצלמנו (בראשית א"ב), ואומר ויברא אלהים את האדם, הבה נרדה ונבלה שם שפתם (שם י"ז), וירד הי' לראות את העיר ואת המגדל, כי שם ננישו אליו האלהים (שם לה"ד) (ואומר) לאל העונה אותי ביום צרתי, כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו (דברים ד"ז) כהי' אלהינו בכל קראנו אליו, ומי כעבד ישראל גוי אחד בארץ אשר הלכו (לו) אלהים לפרות לו לעם שיב

הערות

- כ.** תנחומא יתרו אות סיז, שם י"ז ועיין פסיקתא רבתי פ"א, כ"א, שם, שם.
כב. מכולתא בשלח מסכת דשירתא פרשה ד' דף ל"ז, ב', ובילקוט המכירי לישעיה מ"ד.
כג. בבלי סנהדרין דף ס"ג ע"ב, כד, חולין דף ס"ז ע"א, כה, בבלי סנהדרין דף ל"ח ע"ב.
כו. שם

מאחר, ואני אחרון שאיני מוסרה לאחר שאינו בעולם, ומבלעדי אין אלהים שאין לי שנו.

יב. מי כמדך באלים הי' (שמות טו"א) מי כמדך שמשמשין לפניך במרום! שנאמר כי מי בשחק יערך להי' (תהלים ס"ט"ז). מי כמדך באלו שאחרים קורין אותם אלוהות ואין בהם ממש, שנאמר עליהם פה להם ולא ידברו (תהלים קט"ו). אבל הקביה אינו כן אלא אמר שני דברים בדבור אחד מה שאי אפשר לבשר ודם לעשות כן. שנאמר אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי (תהלים ס"ב).

יג. אנכי הי' עושה כל נוסה שמים לבדו וגוי' (ישעיה ס"ד) מאתי - מי אתי כתיב מי היה שותף עמי בברייתו של עולם? כי גדול אתה ועושה נפלאות וכו' (תהלים פ"ו). בנוהג שבעולם מלך ביו מתקלם במדינה גדולי המדינה מתקלסין עמו, שנושאין עמו במשאו אבל הקביה אינו כן אלא הוא לבדו ברא את העולם, הוא לבדו מתקלם בעולם, הוא לבדו מתהדר בעולם, איר תנחומא כי גדול אתה ועושה נפלאות למה? כי אתה אלהים לבדך, אתה לבדך בראת את העולם.

יד. (מאי דכתיב) מכשפה לא תחיה (שמות כ"ב) וכו' איר יוחנן למה נקרא שמו כשפים? שמכחישין פסלוא של מעלה - אין עוד מלבדו! (דברים ד"ט).

טו. כתיב והוא באחד ומי ישיבנו ונמשו אותה ויעש (איוב כ"ג). דרש ר' פפיס לפי שהוא יחיד בעולמו ואין מי שימחה בידו כל מה שהוא מבקש הוא עושה אמר ר' פנחס הבהן בר חמא על שהוא יחיד בעולמו יודע משפטן של בריותיו ר' יהודה הלוי ביר שלום על שהוא יחיד בעולם יודע דעתן של בריותיו!

טז. כתיב כל גוים אשר עשית יבואו וישתחוו לפניך די' וכו' (תהלים פ"ט) איר תנחום (תנחומא) בנוהג שבעולם מלך ביו מקלסין אותו בפניו ומקלסין איפרכין עמו למה? שהן מקלסין עמו בקילוסו, והן נוטלין עמו במשאו, אבל הקביה אינו כן אין אדם נושא עמו במשאו.

יז. ולפיכך נברא האדם יחידו שלא יהיו האפיקורסים אומרים הרבה רשויות בשמים.

יח. (מהו) כי אל גדול הי' ומלך גדול על כל אלהים (תהלים צ"ג) וכו' יש אלהים אחרים? והכתיב ראו עתה כי אני אני הוא ואין אלהים עמדי? אלא אוי להם לרשעים שהם יורדין לניהנם ואיליהם עמם! וכן הוא אומר (ד"א ט"ז) כי כל אלהי העמים אלילים.

יט. (אמר דוד) להי' הארץ ומלואה תכל ויושביו בה (תהלים כ"ד). זהו שאמר הכתוב אתה הוא הי' לבדך אתה עשית את השמים וכו' (נחמיה ט"ו). הקביה עושה הכל יחיד. אנכי הי' עושה כל נוסה שמים לבדו רוקע הארץ מאתי (ישעיה ס"ד) מי אתי? מי

הערות

ומהריא וינעם לנפשו. יב. סכילתא בשלח מסכת דשירתא פ"ח ובילקוט המכירי לתהלים מזמור ס"ב אות ח'. יב. ביר פ"א אות ג'. ילקוט תהלים רמז תת"ל"ה ועיין מדרש תהלים מזמור פ"ו. יד. סנהדרין דף ס"ז. ע"ב, ופ"ק דחולין ועיין מהרש"א שם. מן, תנחומא וירא אות כ"א. שם שמות אות י"ד ובילקוט איוב רמז תתקח. מן, ש"ש מזמור פ"ו אות ד' יז. בבלי סנהדרין דף ל"ו ע"א. יח. מדרש תהלים מזמור צ"ה. יט. תנחומא בראשית אות א'. ש"ש מזמור כ"ד אות ד'. ביר פ"א אות ג'. שם פ"ג אות ה' ילקוט תהלים רמז רצ"ו. תנחומא

אחר בשמים כך לא שתפתי עמך אלוה אחר בארץ, אלא נכנסת אני בכל יום לבתי כנסיות, ומעירה עליך שאין אלוה אחר אלא אתה, ואומר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד!

ז. (רשבי"ג) ור' אליעזר ור' יהושע אומרים דברים שהם מכוסים מן הבריות נתנלו לר' עקיבא וחבריו. דכתיב מבני נהרות חבש ותעלמה יוציא אור (איוב כ"ח"א) ויוציא מבני את מוצא בשעה שננלה הקביה על הר סיני ירדו עמו מאה ועשרים רבוא מלאכי השרת ונמכר לכל אחד ואחד מישראל שני מלאכים, אחד מימינו ואחד משמאלו. אחד אמר לו אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלהים אין עוד מלבדו (דברים ד"ה), ואחד אמר לו וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים בטמים סמל-ועל הארץ מתחת אין עוד (שם ל"ט). באותה שעה פתח הקביה שבעה רקיעים והראה להם לישראל כל מה שיש בתוכן מיד יצא בת קול ואמר לדן הבו לה' בני אלים (תהלים כ"ט"א)! מהו הבו? אלא הביטו בני וראו ב'! שנאמר ותאמרו הן הראנו ה' אלהינו את כבודו. (דברים ה"ב)

זושיה' הביאני המלך חדריו ונני (שהיש א"ד) הדברים שהיו מסותרין מן הבריות מששת ימי בראשית גילה הקביה לישראל.

ח. (ושיה') יש אחד ואין שני (קהלת ד"ח): יש אחד – זה הקביה שנאמר בו (דברים ו') ה' אלהינו ה' אחד, ואין שני-שאין לו שותף בעולמו; גם בן ואח אין לו. אח אין לו בן מאין יש לו?

ט. אנכי ה' אלהיך (שמות כ"ב). משל למלך בשר ודם מולך ויש לו אב או אח או בן, אמר הקביה איני בן, אלא אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלהים (ישעיה מ"ד) אני ראשון שאין לי אב ואני אחרון שאין לי בן, ומבלעדי אין אלהים שאין לי אח. הוי אנכי ה' אלהיך.

י. דיא שמע ישראל, זשיה' ירא את ה' בני ומלך ועם שונים אל תתערב (משלי כד"בא). מהו ומלך? – ואל למולך. כענין שנאמר (ויקרא יח"בא) וסורעך לא תתן להעביר למולך. דיא מהו ומלך? – המליכהו (את הקביה) עליך! ועם שונים אל תתערב – עם אלו שאומרים יש אלוה שני אל תתערב. איר יהודה בר סימן יהיה בכל הארץ נאם ה' פי שנים בה יברתו יגועו (זכריה י"ח): הפיות שאומרים שתי רשויות הן יברתו ויגועו וכו'. איר אחא כעם הקביה על שלמה כשאמר הפסוק הזה. א"ל דבר של קידוש שםא היית אומרו בלשון נוסריקון ועם שונים אל תתערב, מיד חזר ופירש את הדבר (קהלת ד"א) יש אחד ואין שני, גם בן ואח אין לו. אין לו לא אח ולא בן אלא שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד!

יא. כתיב והי' אלהים אמת (ירמיה י"ג), מהו אמת – ומהו חותמו של הקביה? רבי ביבי בשם רבי ראובן אמר אמת שנאמר (דניאל י"בא) אבל אניד לך את הרשום בכתב אמת וכן אמר ריש לקיש ולמה היא אמת? אליף בראש האותיות, מים באמצע, תייו בסופן, לומר (ישעיה מ"ד) אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלהים. אני ראשון שלא קבלתי מלכותי מאחר

הערות

ז. שהיש זוטא פ"א פסוק ב. שם פ"ד. ח. קהיר פ"ד. ט. שמות רבה פ"ב ס"ה וסוכא בילקוט המכירי לישעיה מ"ד"ו. י. דביר פ"ב פי' ל"ד. עייש המצרשים. ועיין במ"ד פמ"ו ומעשה ברשבי"א ירושלמי ע"ג פ"ה וכעין זה בחולין דף ו' ומובא בילקוט משלי כ"ג. יא. עיין שבת דף נ"ה ובמנהגהדרין דף ס"ד. שהישר פ"א לסוסתי ועיין בפירוש יפה קול ומהר"א

פרק ב

זכו ל'ש סימנים

ה' אָחַד

א. כשעה שישראל אומרים שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד (דברים רד) המלאכים שותקין, ואחר כך תרפינה כנפיהן. ומה הן אומרים? ברוך כבוד ה' מסקומו וברוך שם כבוד מלכותו.

ב. שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד (שם, שם)! אם אתה עושה דלית רי"ש אתה סחריב את כל העולם כלו. כי לא תשתחוה לאל אחר (שם לד"ד): אם אתה עושה רי"ש דלית נמצא אתה סחריב את כל העולם כלו.

ג. איר שמעון בן נפוזי ולקישו כתיב ויקרא יעקב אל בניו ונוי (בראשית מט"א). בקש יעקב לגלות קץ היסין לבניו, נסתלקה ממנו שכניה. אמר שמא ח"ו יש פסול במסתי כאברהם אבי אבא שיצא ממנו ישמעאל וכיצחק אבי שיצא ממנו עשו. אמרו (לו בניו) שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד!— אמרו כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבנו אלא אחד.

ד. איזהו מלכות שמים? שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. ומהיכן זכו ישראל לקרות שמע? אמר רבי פנחס בר חמא מסתן תורה זכו ישראל לקרות שמע. כיצד? את מוצא לא פתח הקביה בסיני תחלה אלא בדבר זה. אמר להם שמע ישראל אנכי ה' אלהיך. נענו כולן ואמרו ה' אלהינו ה' אחד. ומשה אמר ברוך שם כבוד מלכותו לעילם ועד. רבנן אמרי, אמר הקביה לישראל: בני! כל מה שבראתי בראתי וזגות. שמים וארץ וזגות, חמה ולבנה וזגות, אדם וחיה וזגות, העוף והעו"ה וזגות, אבל כבודי אחד ומיוחד בעולם. מנין? ממה שקרינן בענין שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד.

ה. כתיב ואשמע אחד קדוש מדבר וכו' (דניאל ח"ג). ואשמע אחד זה הקביה. שנאמר (דברים רד) שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, קדוש כי הכל אומרים לפניו קדוש.

ו. ר"א שמע ישראל: זהו שאמר הכתוב (תהלים ע"ג) מי לי בשמים ועמך לא חפצתי בארץ. רב אמר ב' רקיעים הם: שמים ושמי השמים. ר"א אמר ו' רקיעים הם: שמים, ושמי שמים, רקיע, שחקים, מעין, זבול, ערפל. וכולהו פתח הקביה לישראל להודיען שאין אלוה אחר אלא הוא. אמרה כנסת ישראל לפני הקביה. רבשיע מי לי בשמים הוי' מכבודך? כשם שאין לי בשמים אלא אתה כך לא חפצתי אחר בארץ, כשם שלא שתפתי עמך אלוה אחר

הערות פרק ב

א. ביר פסיה סימן כ"א. ב. אנדת שמואל פיה ומקורו ויקיר פ"ט אות ב'. ג. בבלי נשחים דף נ"ו ע"ב. ביר פצח אות ג'. ד. דברים רבה פ"ב אות ל"א. ה. ילקוט דניאל רמז אלף ס"ו. ביר פכ"א אות א'. ו. דברים רבה פ"ב אות ל"ב. ועיין ילקוט עקב רמז תתני' ומדרש תהלים מזמור קיד, ויקיר פכ"ט ושי"ג.

שה"ש

(שמות כ"ט) עד האלהים יבוא (שם כ"ח). ה' זו מדת הרחמים וכן הוא אומר ה' ה' אל רחום וחנון (שם ל"ד).

מנ. זהו שאמר הכתוב, שמעה עמי ואדברה ישראל ואעידה בך אלהים אלהיך אני (תהלים נ"ז) ה' יוסי (יוחנן) אומר: אלהים אני - דיון אני, פטרונוך אני. ה' יהודה הלוי ב"ר שלום אומר, בשופטים הוא מדבר. אמר להם בשביל שקראתי אתכם אלהים, שנאמר אלהים לא תקלל (שמות כ"ז). אלא היו יודעים שאני על נביכם אלהים אלהיך אני (תהלים שם). (ה' אלעזר אומר) בישראל הכתוב מדבר. לא בשביל שקראתי אתכם אלהים שנאמר (תהלים ס"ז) אני אמרתי אלהים אתם אלא אלהים אלהיך אני הוו יודעים שאני על נביכם. א"ר פנחס הכהן בר חסא: אמר הקב"ה למשה בשביל שקראתי אותך אלהים, שנאמר ראה נתתיך אלהים למרעה (שמות ז"א) אלהים אלהיך אני. ולכך נאמר וידבר אלהים אל משה ויאמר אליו אני ה' (שמות ר"ב ג).

מד. כתיב כי לא המטיר ה' אלהים על הארץ (בראשית ב"ד) מזכיר שם מלא על עולם מלא.

מה. ומנין אותיותיו תלה הקב"ה לדורות מן המבול ועד הפלגה שלש סאות וארבעים שנה.

מז. א"ר יהושע בן לוי בשם ר' פנחס בן יאיר: מפני מה מתפללין ישראל בעולם הזה ומנין ענין? על ידי שאינן יודעים בשם המפורש אבל לעתיד לבא הקב"ה מודיע להם שמו שנאמר (ישעיה נ"ז) לכן ידע עמי שמי ונ"ו.

מז. וכן מה שאמר הכתוב וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי ה' לא נודעתי להם (שמות י"ג) לא פירסמתי להם אם מפורש הוא, ולך גליתיו אותו. אמר הקב"ה בעוה"ז ליחידים גליתיו שמי אבל לעוה"ב לכל ישראל אני מודיע שמי. שנאמר לכן ידע עמי שמי (ישעיה נ"ז).

מח. (וזכריה מתנבא) והיה ד' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד (וזכריה י"ט) אטו עד האידנא לא אחד הוא? אמר ר' אחא בר חנינא (אמר רבי אסי) לא כהעולם הזה העולם הבא. העולם הזה נכתב ביו"ד היא ונקרא באל"ף דלית, העולם הבא (כולו אחד) נכתב ביו"ה היא ונקרא ביו"ד היא (ע"י פ' עשרה יוחסין ומהרשי"א שם א).

מט. זה שאמר הכתוב כי אז אהפוך על עמים שפה ברורה לקרא כולם בשם ה' לעבדו שכם אחד (צפניה ג"ט), ולא כל הגוים לברם אלא כל הארץ ישתחוו לך שאין שלטון לבשר ודם באותה שעה והיה ד' למלך על כל הארץ!

(יע"י עוד בענין השמות בכוזרי מאמר ב' ס"ב ומאמר ג' סע"ד, ומאמר ד'. מ"ג ח"א פ"ט. עקרים מאמר ב' סרק כח).

הערות

ש"ש מזמור נ"ז אות ג'. כמ"ד פ"יב אות א'. מנ. פסיקתא בחדש השלישי. ילקוט תהלים רמז תשי"ט מכילתא משפטים פ"כ. תנחומא וירא אות א' ואות ט'. מד. ב"ר פ"יג אות ג'. מה. ב"ר פכ"ז אות ג' וע"י ע"ז סדר עולם רבא. מן. ילקוט תהלים רמז תתמ"ג פסיקתא בתי פכ"ב ומקור המאמר ש"ש מזמור צ"א אות ח'. מן. תנחומא וירא אות ה'. מה. פסחים דף ג' ע"א. מט. ש"ש מזמור ס"ו אות א'.

מלכא מלך מלכיא די אלה שמיא מלכותא חסנא ותקמא ויקרא ירב לך. ויש אומרים אף זה קודש שנאמר (שם ד-טז) מרי חלמא לשנאך ומשרה לערך וגוי.

לג. אמר ר'א מיום שברא הקביה את עולמו לא היה אדם שקראו להקביה צבאות עד שבאת חנה וקראתו צבאות. אמרה חנה לפני הקביה: רבשיעי! מכל צבאי צבאות שבראת בעולמך קשה בעיניך ליתן לי בן אחד (מהם!) משל למלך בשר ודם שעשה סעודה גדולה ויזמן כל בני עירו. בא עני אחד ועמד על הפסח, אמר להם: תנו לי פרוסה אחת, ולא השניחו עליה. אמר אדוני המלך! מכל סעודה גדולה שעשית קשה בעיניך ליתן לי פת אחד ביניהם?

לד. ואין אלוף אלא הקביה שנאמר (ירמיה נד) אלוף נעורי אתה.

לה. ואין אב אלא הקביה שנאמר ועתה ה' אבינו אתה (ישעיה ס"ד).

לו. ידיר זה הקביה דכתיב אשריה נא לידידי (ישעיה ה"א).

לז. כתיב בתורה בראשית ברא אלהים (בראשית א"א) ולמה נברא העולם בבי? למה לא באלוף? אלא מה בי זה יש לו שני עוקצין אחד מלמעלה ואחד מלמטה מאחוריו אומרים לבית מי בראך? והוא מראה בעוקצו מלמעלה, ואמר זה שלמעלה בראני, ומה שמו? והוא מראה להן בעוקצו של אחריו ואומר ה' שמו! (עין המפרשים ע"ז ותנעם לנפשו).

לח. משנה: משיבוע אני עליכם וגוי באלוף דלית, ביווד היא, בשדי בצבאות בחנון ורחום, בארך אפים, ברב חסד וגוי גמי לטיסרא דחנון ורחום שמות נינהו? ורמינהו: יש שמות שנמחקין ויש שמות שאין נמחקין. אלו הן שמות שאין נמחקין כגון אל, אלהיה, אלהים, אלהיכם, אדויה אשר אדויה, אליף דלית, ויוד היא, שדי, צבאות, הרי אלו אין נמחקין, אבל הגדול, הגבור, והנורא, האדיר, והחזק, והאמין העוז, חנון ורחום, ארך אפים ורב חסד הרי אלו נמחקין. (אמר אבוי מתניתין במי שהוא חנון, במי שהוא רחום קאמר G).

לט. מהו אני ה' אלהים? (ויקרא יח"ל) אונקים אני (אטוםס = בערייט) ליתן שכר.

מ. מהו וידבר אלהים (שמות רב?) אין אלהים אלא מדת הדין; ונאמר (שם) ויאמר אליו אני ה'? איל את בשר ודם לא יכולת לסבול אותם אני ה' רחמן בעל הרחמים במדותי ארחם שנאמר (ישעיה מ"ג) אני עשיתי ואני אשא.

מא. מה דכתיב ויצו ה' אלהים (בראשית ב"טז). רחמן אני ודיין אני להפרע.

מב. כתיב באלהים אהלל דבר בה' אהלל דבר (תהלים נ"א). מהו באלהים ומהו בה' אחר ר' נהוראי במקום שנאמר אלהים הוא מדת הדין, וכן הוא אומר אלהים לא תקלל שמות

הערות

לג. בבלי ברכות דף לא-ע"ב. לך. חגיגה דף ט"ז. ע"ב. לה. ילקוט המכורי לישעיה ד"א בשם שמיר והוא בפ"ל. לך. ילקוט המכורי שם היא בשם הגדת שהישי. לך. ב"ר פ"א אות י"ד, ירושלמי חגיגה פ"ב. פסיקתא רבתי פכ"א. תנחומא סדר ז' ילקוט כאן. לך. בבלי שבועות דף ל"ד ע"א. למ. שוחר טוב מזמור ד' אות ט'. מ. קהיר פ"ד כי העושק. מא. ב"ר פס"ז אות ו'. מ"ב. ב"ר פליג אות נ'. שם פ"ג אות נ'. בבלי ברכות ד' ע"ב. ירושלמי ברכות פ"ט ה"ז ש"ט

כג. ר' אברהם אסר כיון שברא הקב"ה את עולמו ברא את השמים ואת הארץ ואמר להם שיהיו נמתחין והולכים. שנאמר (ישעיה מ"ב) ויפתחם כאהל לשבת, אילולי שאמר להם די! היו נמתחין והולכים עד שיחיו המתים. אני אל שדי, אני הוא שאמרתי לעולמי (לשמים) די! (ולארץ די!).

כד. מהו דכתיב די אדונינו מה אדיר שמוך ככל הארץ (תהלים ח"ב) כשבקש הקב"ה לבראות את האדם, נמלך במלאכים ואמר להם (בראשית א"ב) נעשה אדם. אמרו לו מה אנש כי תזכרנו (תהלים ח"ה) אמר להם סחר תראו חכמתו. אמר לו הקב"ה (לאדם) אני מה שמי? א"ל אתה נאה להקרא אדני, שאתה אדון לכל. לכך נאמר אני ה' הוא שמי (ישעיה מ"ח) הוא שמי שקרא לי אדם הראשון מיד אמר להם הקב"ה ראו מה חכמתו!

כה. כתיב בשלמה ויחכם מכל אדם (מ"א, ה"א) מאדם הראשון. ומה היה חכמתו של אדיר? קרא שמות הנאות לכל בהמה חיה ועוף. א"ל הקב"ה ואני מה שמי? אמר לפניו אדני, מפני מה? שאתה אדון על בריותיך. הה"ד אני ה' הוא שמי שקרא לי אדם הראשון, הוא שמי שהתנתי ביני לבין עצמי, הוא שמי שהתנתי ביני לבין בריותי ובין מלאכי השרת.

כו. א"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יוחאי מיום שברא הקב"ה את העולם לא היה אדם שקרא להקב"ה אדון עד שבא אברהם וקראו אדון שנאמר (בראשית ט"ח) ויאמר אדני אלהים במה אדע כי אירשנה.

כז. כל שמות האמורים בתורה באברהם קודש חוץ מזה שהוא חול שנאמר (בראשית י"ג) ויאמר אדני אם נא מצאתי חן בעיניך, חנינא בן אחי ר' יהושע ור' אלעזר בן עזריה משום ר' אליעזר (אליעזר) הסודעי אומר אף זו קודש.

כח. כל שמות האמורים בלוט חול חוץ מזה שהוא קודש (שם י"ח) שנאמר ויאמר לוט אליהם אל נא אדני הנה נא מצא עבדך חן בעיניך ותגדל חסדך וכו'.

כט. כל שמות האמורים בנכות קודש במיכה חול, ר' אליעזר אומר בנכות קודש ובמיכה יש מהם חול ויש מהם קודש אליף למיד חול, י"ד היא קודש. חוץ מזה שאלף למיד והוא קודש (שופטים י"א) כל ימי היות בית האלדום בשילה.

ל. כל שמות האמורים בנבעת בנימין, ר' אליעזר אומר חול ר' יהושע אומר קדש.

לא. כל שלמה האמורים בשיר השירים קדש - למי שהשלום שלו; חוץ מזה (שיר ח"ב) כרמי שלי לפני האלף לך שלמה-לידידיה, ויש אומרים אף זה חול שנאמר (שם ג"ז) הנה מטתו שלשלמה.

לב. כל מלכיא האמורים בדניאל חול חוץ מזה שהוא קדש (דניאל ב"ז) אנת מלכא

הערות

כג. תנחומא לך אות כיה, ביר פסיו אות גי, פדריא פיג, חניגה י"ד ע"ב. כד. ש"ש מזמור ח' אות ב', ונשנה בביר פ"ז ר' פסיקתא (פרה ל"ד ע"א). תנחומא חקת אות י"ב. במיר חקת פ"ט גי. ילקוט מלכים א' רמז קע"ח. ילקוט תהלים רמז תרל"ט. ילקוט דהיי בתחלתו. כה. מהיר פ"ז כל זה נסתי כו, בבלי ברכות דף ז' ע"ב. כז. בבלי שבועות דף ל"ד ע"ב. כח. שם, שם, כט. שם שם, ל. שם שם, לא. שם שם, לב. שם שם.

בבלי

אלהים בתרועה וגוי. וירד ה' על הר סיני (שמות יט-כז). מי אסף רוח אשר בידו נמש כל חי וגוי ה' סמית ומחיה וגוי—מה שמו? צור שמו. שדי שמו. ד' צבאות שמו.

יד. אמר ר' ירמיה בן אלעזר, מיום שחרב בית המקדש דיו העולם שישתמש בשתי אותיות, שנאמר (תהלים קנ"ו) כל הנשמה תהלל יה.

מז. ואמר ר' ירמיה בר אלעזר: גדול כחן של צדיקים! שאין כל העולם כלו ומלאו מקלסין להקביה אלא בחצי השם, שנאמר כל הנשמה תהלל יה (תהלים קנ"ו) אבל הצדיקים מקלסין להקביה בשם שלם. שנאמר שמחו צדיקים בה' (שם צ"ד), רננו צדיקים בה' (שם ל"א), עלץ לבי בה', רמה קרני בה' (ש"א, ב"א).

מז. אמר רב אשי: חוינא להו לספרי (דווקנים) ודווקנין דבי רב דחטרי ליה לניה רחית ותלו ליה לברעיה דהיא חטרי ליה לגניה רחית כלומר חי (הוא) ברומי של עולם; ותלו ליה לברעיה דהא (אמאי?) ברבעי מניה ר' יהודה נשיאה מרי אמאי: מאי דכתיב (ישעיה כ"ד) בסחו בה' עדי עד כי ביה ה' צור עולמים? איל כל התולה בסחוננו בהקביה הוי לו מחסה בעויה ובעויה. איל אנא הכי קא קשיא לי: מאי שנא דכתיב ביה ולא כתיב יה? כדרדש ר' יהודה ברבי אלעאי: אלו שני עולמים שברא הקביה אחד בהיא ואחד ביו"ד.

יז. אמר רבי אלעזר בן פדת כל מקום שאתה מוצא והי הוא ומנקליטון שלו.

יח. אמר רבה אשתעו לי נחותי ימא, האי גלא דמטבע לספינתא, מתחזי כי צוציתא דנורא חירותי ברישא ומחינן לה באלותא דחקיק עלה אהייה אשר אהייה יה ה' צבאות אמן אמן סלה - ונייה.

יט. איך יהודה אמר רב: בשעה שברא הקביה את העולם היה מרחיב והולך כשתי ספקיות של שתי עד שנער בו הקביה והעמידו, שנאמר עמודי שמים ירופסו ויתמהו מנערתו (איוב כ"א). והיינו דאמר ריש בן לוי, מאי דכתיב (בראשית י"ד) אָנֹכִי אֶל שְׂדֵי? אני אל שאמרתיו לעולמי די.

כ. שמים מהיכן נבראו? — מאור לבושו של הקביה שהוא לבש לקח ופרש כשמלה והיו מותחין והולכין עד שאמר להם די! ולפיכך נקרא אל שדי. שאמר לשמים די ועמדו ומנין שמאור לבושו נבראו ונעשו שמים? שנאמר עושה אור כשלמה (תהלים קד"ב).

כא. דיא אני אל שדי. תירגם עקילם. נאמן אני לשלם לכל אדם לפי מעשיו.

כב. דיא אני אל שדי. אמר ר' אחא השמים הללו והארץ כיון שאמר להם הקביה שיבראו היו נמתחין והולכין, אילולי שאמר להם הקביה די! היו נמתחין והולכין עד שיחיו המתים.

כג ר'

הערות

יד. עירובין דף י"ח ע"א. מן. מדרש שמואל פ"ד וילקוט מכירי תהלים מזמור ק"ג אות י"ט. מן. מנחות דף כ"ט ע"ב. יז. ויקר פכ"ד אות ב', שמ"ר פ"ב אות ד', ב"ר פכ"א אות ב' תנחומא וירא אות ל"ד, ילקוט רמז צ"א, ירושלמי ברכות פ"ט, ה"ז. מדרש חזות פ"א, פסיקתא רבתי פ"ב, יח. בבא בתרא דף ע"ג ע"א. יח. חגיגה דף י"ב ע"ב, תנחומא מקץ אות י"ב. כ. פרקי דר"י אלעזר פרק ג' ובילקוט המכירי לישעיה מ"ב. כא. תנחומא וישלח אות ל'. ב"ר פס"ו אות ג', כב. תנחומא מקץ אות ט"ז. שם בראשית אות י"א.

כג

ד'י. לא) בעל הבית, לב) בעל מחשבות, לג) בעל הרחמים, לד) בעל נחמות, לה) דעת העליונה, לו) הו או הוא, לז) הנבורה, לח) הרבור (בתרנום סימרא), לט) הקביההקדוש ברוך הוא, או קודשא בריך הוא, מ) הקודש, מא) השייתיהשם (יתברך), מב) הודרהודראי. מג) יודע מחשבות, מד) מלך מלכי המלכים הקביה, מה) מחיה חיים, מו) מחיה המתים, מז) מלך שהשלוש שלו גם מי שהשלוש שלו, מח) מרי כולא, מט) שלום, נו) רחמנא, נא) עיליאה, נב) עליוותא, נג) נבורה, נד) מעלה, נה) שמים, נו) המקום, נז) שכינה.

ח. ומה שאמר הכתוב אומר שמך עליון (תהלים ט"ז) שמך המעולה מכל שמות.

מ. ר' אבינא רמי; כתיב זה שמי וכתיב זה זכרי? אמר הקיבה לא כשאני נכתב אני נקרא, נכתב אני ביוזר היא ונקרא באליף דלית.

י. תיר בראשונה שם בן י"ב (אותיות) היו מוסרין אותו לכל אדם, משרבו הפריצים (המשתמשים בו); היו מוסרים אותו לצנועים שבכהונה, והצנועים שבכהונה מבליעין אותו בנעימות אחיהם הכהנים.

יא. א"ר יהודא אמר רב: שם בן ט"ב אותיות אין מוסרין אותו אלא למי שצנוע ועניו ועומד בחצי ימיו ואינו כועס, ואינו משתכר, ואינו מעמיד על מדותיו, וכל היודעו והזהיר בו והמשמרו בטרה, אהוב למעלה, ונחמד למטה, ואימתו טוטלת על הבריות, ונחל שתי עולמות העוה"ז והעוה"ב.

יב. מ"ד אהיה אשר אהיה (שמות ג"ד) ר' יצחק אמר, א"ל הקביה למשה: אמור להם אני שהייתי ואני הוא עכשו ואני הוא לעתיד לבא.

יג. מי עלה שמים וירד וגו' (משלי ל"ד) זה הקביה דכתיב ביה (תהלים ט"ו) עלה אלהים

הערות

לא) סוטה דף ל"ה, ע"א. אבות פ"ב, מ"טו. לב) מכילתא דף ק, ע"א. סנהדרין דף י"ט ע"ב. לג) ויקר פי"ז. רות רבה פ"א אות ה'. לד) כתובות דף ח' ע"ב. לה) מכילתא דף פ"ט ע"ב. תוספתא ב"ק ז' ח'. ב"ר פ"ב, לו) (עיין הערות החכם לנדוי בספרו). שבת דף ק"ד ע"א, סוכה דף מ"ה ע"א. לו) שבת דף פ"ז ע"א, מגילה דף ל"א ע"ב, מכות דף כ"ד ע"א, ספרי ל"ג א', פסיקתא דף קכ"ז ע"א. לח) יבמות דף ה' ע"ב, הגדה של פסח על הפסוק וירד מצרימה. לט) ברכות דף ג' ע"א, דף ד' ע"א, דף ה' ודף ו' ע"א, ט) ספרי שלח ק"ד דף ל"ג ע"ב, מא) סנהדרין דף מ"ז ע"א ודף נ"ז ע"א שקלים פ"ז מ"ז ילקוט ראובן דברים קכ"ד, ילקוט אליעזר דף קמ"ד ע"א, מב) ברכות דף ל"ג ע"ב, מחזור לריה פיוט האוחז ביד, מג) תוספתא סנהדרין ח' ג', מכילתא דף ק' ע"א, מד) (עיין הערות החכם לאנדוי שם); תוספתא סנהדרין ח' ה', ברכות דף ט"ב ע"ב, יומא דף ע"א, ע"א, מה) יומא דף ע"א ע"א, מו) תוספתא ברכות ג' כ"ד, ברכות דף נ"ח ע"ב, מז) שהשיר פ"א אות ב', מח) נדרים דף כ"ב ע"ב, מט) ברכות דף נ"ה ע"ב, שבת דף י' ע"ב הרמב"ם בפירושו לברכות פ"ט ה'. נ) נישין דף צ' ע"א, ב"ק דף ע"א, ע"ב, ודף ק"ט ע"ב, פסחים דף ל"ט ע"א, נדה דף מ"ד ע"א, נא) סוטה דף מ' ע"א, נב) ויקר פכ"ז, תנחומא חקת אות ד', נג) פסחים דף נ"ע"ב, נד) ברכות דף ל"א ע"ב, נה) ננעים פ"א ועוד, נו) ברכות דף י"ט ע"א, נדרים דף כ"ה ע"א, מדרש תמורה פ"ב, נז) שבת דף פ"ז ע"ב, ועוד בתלמוד ומדרשים.

ח, ש"ט מוסור ט' אות ו, ט, קדושין ע"א ע"א, י, שם, יא, שם, יב, ש"מ, ש"מ, יד עירובין אות ה', יג, במ"ד פ"ב אות יא.

ד) אלה, ה' אל, ו' אדירה, ז' יה, ח' שדי, ט' צבאות, י' חי, יא' אלהים, יב' רב, יג' ונשא, יד' ונשנב, טו' ונפלא, טז' גדול, יז' ועוז, יח' ונבור, יט' הוד, כ' והדר, כא' אדיר, כב' נורא, כג' ונאמן, כד' הצור, כה' תמים, כו' אמת, כז' אשו, כח' קנא, כט' ונוקב, ל' ונשר, לא' ובעל, לב' חסה, לג' צדיק, לד' וחסיד, לה' טוב, לו' וטהור, לז' איש, לח' שומר, לט' קרב, ס' רחוק, סא' ראשון, סב' אחרון, סג' אח, מד' גיאה, מה' אב, מו' אדיר, מז' רועה, מח' נשר, מט' תפוח, נ' גואל, נא' חזק, נב' עדי, נג' שופט, נד' מלך, נה' מסתתר, נו' מושיע, נז' יוצר, נח' קורא, נט' בורא, ס' רונע, סא' אשכל הכופר, סב' עיר, סג' קדיש, סד' מגדל עז, סה' ישר, סו' ידיר, סז' עתיק, סח' צח ואדום, סט' חנן ורחום, ע' צבי, עא' עופר האילים.

7. שבעים שמות יש לו להקביה בפירוש ושאר שלא בפירוש אין להם חקר ואין להם מספר.

8. והרב החכם מר אלישע לאנדוי בחבורו הוקר, דעם רוימע ענטנאמענען סינאנימא פיר נאטטי (ציריך 1888) חושב במבואו כנויוו של הקביה הנמצאים ספורים בתלמוד ומדרשים מלבד אלה הנמצאים בתניך בדרך זה: א) אב לכל העולם, ב) בעל העולם, ג) טיבו (טובתו) של עולם, ד) נבחות של עולם, ה) חייו של עולם, ו) יחידו של עולם, ז) כבודו של עולם, ח) מלך העולם, ט) מלכו של עולם, טו' מקומו של עולם, י' סעונו של עולם, יא) מנהיגו של עולם, יב) נצחונו של עולם, יג' עינו של עולם, יד' סתרו של עולם, טו' כבשונו של עולם, טז' עשירו של עולם, יז' עתיקו של עולם, יח' צדיקו של עולם, יט' קדמונו של עולם, כ' רבונו של עולם-אדון העולם, כא' מי שאמר והיה העולם, כב' רוסו של עולם, כג' חי העולמים, כד' רבון העולמים, כה' רבון כל עלמא כז' רבון כל המעשים, כז' מרי עלמא, כח' מונא דעלמא, כט' אבינו שבשמים, ל' אני (אני די

הערות

הערה יא וי"ב, 7, אותיות דרבי עקיבא דף ט"ו (לעמבערנ 1864), 7, א) מדרש משלי פ' ס"א, ב) ביר פ"ו אות ל"ח ולי"ט, ג) פסיקתא דף קס"א ע"א, ירושי' תענית דף ב' ע"א ה"א, קהלת רבה פ"ב ס"א, ד) תנחומא תשא אות כ"ז קה"ר פ"ב אות ה', ה) תנחומא תשא אות כ"ה, ילקוט בראשית רמז תתכ"ד ו' ב"ר פכ"א ופצ"ה, במ"ר פ"ה, שיר רבה פ"א אות ט' ירושלמי מנלה דף ע"א ע"ב, פסיקתא פסקא ד', ז) מכילתא נ"ח, ע"א, ילקוט בראשית פ"ה, רמז ע"ח, ח) מנילה ט"ז ע"ב, ב"ר פ"ט, ט) ב"ר פ"ה, ילקוט תהלים צ"רמז תתמ"א, י' ילקוט יוצא רמז ק"י ותהלים צ"רמז תתמ"א וב"ר פ"ה, יא) מדרש תמורה פ"ג סימן ז', יב) ספר הבחור פניה דף ל"ב, יג) ב"ר פ"ב, ילקוט רות רמז תקצ"ו, רות רבה פ"א, יד) ויקר פכ"ג, ילקוט תהלים צ"א, רמז פ"ה, טו) חגיגה דף י"ג ע"א ועיין רש"י שם, טז) דב"ר פ"ב, קה"ר פ"ו אות כ"י, יז) ילקוט דה"י רמז אלף ע"ד, י"ח) ב"ר פ"ט, ילקוט שמואל רמז פ"ה, יט) ב"ר פ"א וס"א, ילקוט שמות תתכ"ג, כ) ברכות דף ד' ע"א, כא) תוספתא ב"ק, מנילה דף י"ג ע"ב, ירושלמי פאה דף י"ח ע"א, ספרי כ"ח ל"ג קל"ט, כב) שמי"ר פכ"ג, כג) קה"ר פ"ו, אות ב', ב"ר פ"א, מכילתא דף י"ט ע"ב ועוד, כד) ברכות דף י"ז, ע"א, י"ט ע"א, כתובות דף ח' ע"ב כה' תרנום ירושי' בראשית י"ח ל"י, כז) מכילתא דף נ"ב, ע"ב, כז) ברכות דף ו' ע"א כה' שהשיר דף כ"ג ע"א, כט) ר"ה דף ג' מ"ח, סנהדרין דף מ"ב ע"א, אבות דר"נ פ"ו, ל) (עיין הערות החכם לאנדוי בספרו!) סוכה דף מ"ה, ע"א ודף ג"ג ע"א אבות פ"א מ"ד לא) משה

פרק א

ובו מיט סימנים

מי הי' ומה שמו

אות א. בשעה שאמר משה אל האלהים הנה אנכי בא אל בני ישראל ואמרתם להם אלהי אבותיכם שלחני אליכם ויאמרו לי מה שמו מה אמר אלהים? (שמות ג'יג) – איך שמעון לודי'א בשם ר' סימון בשם ר'יל: אמר משה עתיד אני להעשות סרסור בינך וביניהם. אותה שעה נתברר משה על עסקיו שנתיירא אם ישאלו לו מה שמו מה יאמר להם. באותה שעה היה מבקש משה שיודיענו הקב"ה את השם הגדול. ויאמר ה' אל משה: אמר רבי אבא בר ממל א"ל הקב"ה למשה, שמי אתה מבקש לידע? לפי מעשי אני נקרא. פעמים שאני נקרא באל שדי, בצבאות, באלהים, בה'; כשאני דן את הבריות אני נקרא אלהים, וכשאני עושה מלחמה ברשעים אני נקרא צבאות, וכשאני תולה על חטאיו של אדם אני נקרא אל שדי, וכשאני מרחם על עולמי אני נקרא ה'. שאין ה' אלא מדת רחמים. שנאמר (שמות ל"ד) ה' ה' אל רחום וחנון. הוי אהיה אשר אהיה. אני נקרא לפי מעשי.

ב. זהו שאמר הכתוב כה אמר האל ה' בורא השמים ונוטיהם (ישעיה מ"בד). מה ת"ל האל ה' ? רבי אליעזר אומר עד שלא נברא העולם היה הקב"ה ושמו בלבד שנאמר אני ה' הוא שמי (שם מ"ב"ח) ולהלן הוא אומר ושמו את שמי (במדבר ר"כד) מה להלן שם המפורש אף כאן שם המפורש. כיון שעלה ברעתו לבראות עולמו קרא עצמו אל ואלהים שדי ואהיה וצבאות בשם ה' אל עולם, אלהי עולם ה', אני אל שדי (בראשית לה"א). שאמרתי לעולמי די, וכן בכלם. לכך נאמר כה אמר האל ה' בורא השמים ונוטיהם.

ג. אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן: שם בן ארבע אותיות, חכמים מוסרין אותו לתלמידיהם פעם אחת בשבוע, ואמרי לה פעמים בשבוע. אמר רב נחמן בר יצחק מסתברא כמיד פעם אחת בשבוע. דכתיב (שמות ג"ט) זה שמי לעולם - לעלם כתיב. רבא סבר למדרשיה בפירקא, א"ל ההוא סבא לעלם כתיב.

ד. מ"ד לכן אמור לבני ישראל אני ה' (שמות ר"ו) אמר ר' אבין בשמו נואלן, ששמו של הקב"ה עיב אותיות הן.

ה. תנאי שבעים שמות להקב"ה וכנגדן שבעים שמות לישראל. שבעים שמות לתורה וכנגדן שבעים שמות לירושלים. שבעים שמות להקב"ה: א) עליון, ב) ה', ג) אדון, ד)

הערות פרק א.

א שיר פיג סימן ה' וי"ו. מדרש תהלים מספור י"ח. ילקוט שמואל ב' רמז קסא. ב. מדרש הגדול להחכם מהרש"ז שעכטער נ"י פ"א אות א'. עיין פירקי דריא פיג ולפיכך הביא המאמר ע"ש ר' אליעזר, וע"ש בהגהות הרד"ל אות ו'. וע"ע במ"ז ח"א פרק ס"א. ג. בבלי קידושין דף ע"א. ע"א. ד. שהשיר פ"ב כשושנה. ויקיר פ"ג אות ב'. ב"ר פס"ד אות י"ט. ה. מ"הג למהרש"ז שעכטער וינש פ' מ"ו פסוק ח'. ועיין מה שהעיר שם הערה

אות א

טאמר ראשון

אֲדָנִי

כי שם ה' אקרא הבו גדל לאלהינו! –
בשעה שאני מזכיר צדיק עולמים אתם תנו ברכה.
וכן דוד אומר גדלו לדי' אתי ונרומסה שמו יחדיו
(יומא ליו ע"א, ומכלתא בא פי ט"ז).

דורשי רשומות אומרים: רצונך שתכיר מי שאמר והיה העולם? – למוד הגדה.
שמתוך כך אתה מכיר את הקביה, ומדביק בדרכיו.
(ספרי עקב פי ט"ט)

וחד את האמונה עם המדע כי אם לאחד את האדם עם האמונה ועל דבר זה הביע
מר הנאון הירש זצ"ל באחד מספריו הקדושים: אנחנו אין לנו להשתדל להוריד דעת
זרה אל שכל האנושי כי אם להעלות שכל האנושי אל דעת התורה.
והנה דברי אלה סגולים טפה במה שהריתי והניתי בחבורי אשר לפניך, וידעת היום:
דרך אמונה בחרתי, לשמור עדות פי חכמינו ז"ל אשר יורונו ללכת מסלת ישרים.
מעתה ראה נא וחכם גם מה שהבאתי בראש הספר מאמר הספרי: דורשי רשומות.
מרים: רצונך שתכיר מי שאמר והיה העולם?— למוד הגדה. שם תוך כך אתה.
כיר את הקביה ומדביק בדרכיו.

המחבר

בעזריית בין כסא לעשור תריסח לפיק נויארק.

אל הקורא.

קירא יקר! הן אמנם נמרתו בלבי לצאת ידיו הובכתי במבוא אשר שמתי כראש הספר התופס במקרה אחת את תכנית כל אוצר כלי חסדה אשר הכינתי לך, ונותן השקפה כללית על תכלית כל המלאכה אשר עשיתי. כי על כן אמרתי לא אוסיף עוד לבוא בוד לדבר אליך טלין בהקדמה שניה, אמנם בכל זאת איננו בן חורין להפטר ממנה; כי רביב מדידו, אנשים חכמים וירועים, העירוני על הצרך לשאת טלין על הספר, האלהות בהקדמה מיוחדת, בשגם הוא בנין שלם מיוחד, ספר נסוד אף אם לא נחסרו לכלל האוצר, וכשהוא ספר בפני עצמו, ואף אמנם נושא ענינו גדול ונכבד מאד, הלא דרוש לדעת בפרט תכניתו ותכליתו, מה משפטו ומעשהו?

והנה באמת, אתה הקורא כשתראה בעיניך המאמר הזה שהוא ספר, האלהות הלא הוא החוליא הראשונה במלאכת השרשרת הגדולה, שרשת נכלת במאה ותשעים ותשע הטבעות אשר הראיתוך לדעת במבוא הקודם, אבן הפנה הוא אשר יריתי ליסוד בנין ביה האוצר הגדול והמפואר, אכן הלא עיניך גם רואות תבנית הספר הזה כי הוא מסדר בסדר ומשטר, מחלק לפרקיו הנקובים בשמותם לבאר תוכן כל פרק, ופרק, ואף גם מאמרי כן הפרקים מסדרים ומתקנים בדרך הגיוני בסוקרם ומאוחר וכל מאמר ומאמר הצנתי במקוט דוקא ובכונה מיוחדת מבלי להחליף הסימנים ועתה אל נא תמהר להוציא עלי משפט מעקף לחשוב על עבודתי כי היא רק עבודת איש המלקט שכלים בעמק רפאים לאחד אחד מבני הבא בידו, והוא יצבר ולא ידע למה אספם, אל נא ידידו! הן אמנם אף אני מאסף הייתי אבל אני אמרתי לקבץ בזה דברי חכמים ולערוך אותם בש"ט הירועה, ללמוד וללמד בדרך הגיוני כל מה שזיורונו הם ויודיעונו מדרכי ה' להפיץ דעת בארץ, כי מטיהם אנו חיים אכן כהיות הספר כבר נגמר ועומד מיכן לצאת מבית הדפוס, והדברים ארוכים ולא עת הרבות טלים לבאר עתה באר היטב מסרת חצוי בזה הספר, האלהות על כן דבר מעטים ואם יזכני ה' הנני להוציא לאור מאמר מיוחד בשם, מראות אלהים, הערוך בכתב עמדי, למען דעת חקר דבר ער היכן הדברים מניעים להבין אמרו שפר בתלמוד ומררש ומתוך המשך העינים תתבאר שם כונתי הרצויה במלאכתי זאת אשר לפניך ועקרי המאמו ההוא יהיו שלשה, והם: רנשי אמנה, אלהי העמים, ואלהי ישראל.

אך הנני להעיר בזה בדרך כלל תכלית ספרי הנוכחי להודיעך דרכיו של הקב"ה למען דעת צדקות ה' על פי חז"ל; נגד מה שרבים מחכמי ישראל הגדולים, הנפילים בהשכני העיוני, ונבחרת הסופתי, התאמצו בכל עז ליסוד את הדת על יסודות שכליות ומרעו השתדלו להביא רוח הפלוסופיה היונית בקרב טחנה ישראל, ורוח מלא מאלה יב; בבאור יסודי התורה הקרושה ועקרי הדת, הכל ספורש על פי שטות הפלוסופים היווני אשר שררו בימיהם.

ואנכי בדרך הרמב"ן ורי יהודה הלוי ז"ל בחרתי הקדושים אשר בארץ המה, כי הו הצילו את התורה מיר היונים לשמרה בעצם טהרתה על פי רוח ה' הרובר בה ודבר נרני עשו החכמים האלה להטהעאלאני העברית, שהחזירו את התורה ליושנה ע"ס מבלת חז"ט תחת אשר הראשונים בקשו להוריד מעל התורה את עדיה מהר חורב וישומו עליה עטרו, העיון שהקארעמיא היונית והסטאא, ומה נמרצו אמרי יושר מה שיעיר בצדק ידידי החב הכולל מהרש"ז שעכטער שליטיא במאמר הנפלא על הרמב"ן ז"ל, כי הוא לא התאמ לאחו

תוכן הענינים

עד סימן סח	2) מקים דבר עבדו.	
עד סוף הפרק	3) יקר בעיני ד' המותה לחסידיו.	פרק פא
ובו יא סימני	פי שמש ומגן ה' אלהים.	פב "
" מג "	הנה שקרו אמו (משלם מדה כנגד מדה).	פג "
" ט "	הן בקדושו לא יאמין.	פד "
" ח "	מגלה טמירין.	פה "
" ט "	אלהי משפט ד'.	פו "
" י "	ה' חקני ארץ.	פז "
" כ "	על ה' ועל משיחו.	פח "
" יג "	לך דמיה תהלה.	פט "
" יד "	ונשגב ה' לכבוד.	צ "
" טו "	והיה ד' למלך על כל הארץ.	

תוכן הענינים

וכו ח סימנים	אלהי הברכות .	סרק סג
" יג "	די צדיק יבחן .	סד "
" ט "	את אשר יאהב ה' יוכיח .	סה "
" ד "	ה' רועי .	סו "
" ז "	מפי עוללים ויונקים יסדה עז .	סז "
" ט "	מחצתי ואני ארפא .	סח "
" ו "	זה ישפיל וזה ירים .	סט "
" ז "	מה אשר משבלת .	ע "
" יא "	עמד וימודד .	עא "
" יא "	לא יתיצבו הוללים לנגד עיניו .	עב "
" מא "	מי יקום לי עם מרעים .	עג "
	המאמר הזה יפרד והיה לשלשה ראשים :	
מן סי' א עד כ	(1) נבה עינים לא אוכל .	
עד סי' לג	(2) אשר אמר ללשוננו ננביר .	
עד סוף הפרק	(3) רשע ואוהב חמס שנאה נפשי .	
וכו ד סימנים	ולרשע אמר אדהים מה לך לספר חקי .	עד "
" ד "	די מפיר עצת רשעים .	עה "
" יד "	אל קנוא וניקם ה' .	עו "
" מו "	כי הוא ידע יצרנו .	עז "
	המאמר הזה יפרד והיה לארבעה ראשים .	
מן סי' א עד יז	(1) ויתעצב אל לבו .	
עד סימן כה	(2) כי יבער כמעט אפו .	
עד סימן לג	(3) והוא עשה שייראו מלפניו .	
עד סוף הפרק	(4) אשר הרעותי .	
וכו טט סימני	אל דעות ה' .	עח "
" ה "	סוד ה' ליראיו .	עט "
" פב "	יודע ה' דרך צדיקים .	פ "
	המאמר הזה יפרד והיה לשלשה ראשים :	
מן סי' א עד נח	(1) יודע חוסי בו .	

תוכן הענינים

ובוכו סימנים	צדיק ה' צדקות אהב.	פרק מג
" יד "	ורחמיו על כל מעשיו.	מר "
" ג "	והאלהים יבקש את הנדרף.	מה "
" כח "	ה' שלום.	מו "
" לד "	צדיק ה' בכל דרכיו.	מז "
" טו "	משביע לכל חי רצון.	מח "
" כד "	האל ענוהך תרפני.	מט "
" יג "	וענוים יתמוך פכוד.	נ "
" כב "	רם ה' ושפל יראה.	נא "
" יא "	אהב גר.	נב "
" טז "	והו' יראה ללבב.	נג "
" יג "	הצור תמים פעלו.	נד "
" יא "	אל אמונה.	נה "
" יט "	זכחי אלהים.	נו "
" כז "	קרוב ד' לכל קוראיו.	נז "
" ה "	לא איש יאל ויבזב.	נח "
" ז "	אהבתי אתכם אמר ד'.	נט "
" ז "	הק"בה מבקש חירות בני אדם.	ס "
" קמד "	חלק ד' עמו.	סא "
	המאמר הזה יפרד והיה לשמונה ראשים	
מן סי' א' עד טח	(1) בחר ד' ביעקב.	
עד סימן פ'	(2) למה בחר בישראל מכל העמים?	
עד סימן פה	(3) ישראל אור לגוים.	
עד סימן צג	(4) הסתלקות השכינה מישראל.	
עד סימן קט	(5) שכינתא בגלותא.	
עד סימן קיז	(6) לכו נא ונוכחה יאמר ד'.	
עד סימן ככח	(7) ד' אלהיך מיסרך.	
עד סוף הפרק	(8) גאולי ה'.	
ובוכב סימנים	אף חובב עצמים.	סב "

תוכן הענינים

וכו ז' סימנים	והו' אלהים אמת .	פרק יד
" ד' "	הוא אלהים חיים .	טו "
" ב' "	אלהים קדושים הוא .	טז "
" פו "	יוצר בראשית .	יז "
" כ' "	אין צור פֿאלהינו' .	יח "
" יז' "	לו העז והכח .	יט "
" יח' "	די גבור מלחמה .	כ' "
" ט' "	הרבה שלוחים למקום .	כא "
" ל' "	אל הכבוד .	כב "
" טז' "	מקדש ד' .	כג "
" כ' "	צלם אלהים .	כד "
" כה' "	אל אלהי הרוחות .	כה "
" נו' "	הרנינו לאלהים עוזנו .	כו "
" יב' "	מי כמדהו מורה .	כז "
" כה' "	דבקות אלהות .	כח "
" כה' "	מלך הכבוד .	כט "
" ה' "	שמי בקרבן .	ל' "
" לט' "	אל רחום וחנון .	לא "
" יד' "	ארך אפים .	לב "
" יז' "	רב חסד ואמת .	לג "
" ט' "	נושא עון ופשע .	לד "
" יז' "	לא אל חפץ רשע .	לה "
" ד' "	הפוחת יד בתשובה .	לו "
" מו' "	מקבל פושעים וחטאים .	לז "
" מז' "	טוב די לכל .	לח "
" יא' "	לא יגורף רע .	לט "
" יא' "	מפי עליון לא תצא הרעות והטוב .	מ' "
" ו' "	חבו ממתקים .	מא "
" ד' "	די יסעדנו על ערש דוי .	מב "

מאמר א

האלהות

ובו תשעים פרקים ואלף תתלא סימנים.

זהו שאמר הכתוב ואהבת את ד' אלהיך. רבנן אמרי אהביהו על הבריות.
(מדרש הגדול לך פי"ח פסוק ה')

תוכן הענינים.

פרק א'	מ' ד' ומה שמו	ובו מט סימנים
ב' "	ד' אָחָד.	" לט "
ג' "	מְקוֹם פְּבוּדוֹ.	" לט "
ד' "	עֵינֵי ד' צוֹפוֹת.	" כב "
ה' "	אֵל מְסֻתָּר.	" יז "
ו' "	קוֹל ד'.	" כד "
ז' "	אֲמַרֵי פִי ד'.	" יט "
ח' "	מְרֵאָה דְמוֹת ד'.	" יא "
ט' "	רוֹכֵב פְּעֻכּוֹת.	" כז "
י' "	אוֹר פְּנֵי מְלָךְ.	" כח "
יא "	גְּדוֹל ד' וּמְהַלֵּל מְאֹד.	" ט "
יב "	ד' מְלָךְ גְּאוֹת לְבָשׁ.	" יז "
יג "	וּמְלֻכוֹתוֹ בְּכָל מְשָׁלָה.	" ט "

לזכרון עולם נשמת אבא מורי

מוהר"ר יצחק מאיר בן ר' אלקנה ז"ל

ונשמת אמי מורתי ע"ה

טרת

צ פ ר ה פ ר י ו ו א

בת הרי' משה יעקב סופר הלוי ז"ל.

עד עולם יעמוד זכרם:

III.

אות ש. שבת, שבועה, שטן, שיר וזמרה, שכינה, שלום ואחדות, שמים רקיע, שמחה, שנאה, שפלות הרוח.

אות ת. תהו ובהו, תורה, תחית המתים, תינוקת של בית רבן, תמימות הלב (כוננה), תנחומים, תענית, תפלה (עבודת ד'), תקון, תשובה (ובעית).

ערך מאמרינו אלה שאבנו מתוך תלמוד בבלי וירושלמי, מסכת סופרים שסחות וכלה, ומסכת ד"א רבא וזוטא, אבות דר' נתן ופרקי דר' אליעזר, ספרי ספרא ותוספתא ומכילתא, מדרש רבה, ומדרש זוטא (הוצאת מהרשי"ב ושה"ש זוטא דפוס דר', נרניהויט), תנחומא הישן והחדש (הוצאת מהרשי"ב), מדרש הגדול (הוצאת החכם השלם מהרש"ו שעכטער נ"ט), מדרש שמואל ושי"ט לתהלים ומשלי, פסוקתא רבתא ופסוקתא דרי"ב (הוצאת החכם מהרשי"ב), תנרביא רבא וזוטא, אנדת בראשית ואנדת שה"ש (עפי' ילקוט המכירי), ספרי דאנרתא (הוצאת מהרשי"ב), מגלת תענית סדר עולם רבא וזוטא, ילקוט הראובני והשמעוני, ילקוט המכירי על תהלים איוב ומשלי ישעיה, ותרי עשר (דפוס מהרשי"ב שפירא ונרניהויט) מעין ננים על איוב ועוד מדרשים וילקוטים שונים ויקרים.

והנה בכלל מפיצים המאמרים אור בדור על השקפות חז"ל בכל מקצעות הדת והחיים; וכשאני לעצמי מה אני? אבוא אחרי המלכים, מאן מלכי רבנן, למלאות אחרי דבריהם היקרים והמסלאים במו? לא סבאר או מפרש אנכי כי מאספ הייתי, גם לא מצאתי לנחון להרבות דברים אדיות עבודתי הקשה אשר עבדתי בזה ועד כמה ינעתי ועמלתי במלאכתי ואת מלאכת הקודש, הלא הספר מתח לפני כאיזו והוא בעצמו ידבר ויגיד לכם מה משפטו ומעללו ואתם תשפטו.

אמנם ידעתי נאמנה כי לא יצאתי עוד ידי חובתי בשלימות, או אולי ימצא הקורא היקר איזה מאמר המדבר בענין האלהות ואני לא שמתיו מה בכלי, יאבה נא בטובו לסלוח לי על הדבר הזה כי איש אני ולא אל ושניאות מי יבין, ואם משונתי תודיעוני אודה לכם בכל לבי, וכשיועזתי ד' להוציא את המאמר הוצאה שניה או אדע לשית עליו נוספות, ולשכללו ביתר שאת וביתר עז.

אקוה כי לא לריק ינעתי ואם ימצא מאמרי זה הראשון חן בעיני משכילי בני עמי ויאמצוני ללכת הלאה במסלה אשר סללתי לי, והיה זה שכרי ופרי עבודתי כי אוכל להוציא לאור גם המאמרים הבאים הנקובים בשמותם מעלה, וערוכים בסדר נכון וישר לקבוע האבנים הטובות והסרגליות לעשות העטרה העתידה להנתן בראשו של מלך.

ידידכם

ישראל קאנאוויץ

בעזרי' מה ניריארק בירח מנחם אב שנת התרס"ד
ביום מלאת לי שלשים ושלוש שנים לימי חיי.

II

- ובכן הנני לפתוח לפניכם שער האוצר לערוך בו המאמרים בסדר האיב
כאשר אמרתי:
- אות א.** אדני (הוא מאמר האלהות), אבות, אבל-אבלות, אדם הראשון, אדם, אהבה, אור-ה', אורה (הכנסת אורחים), אלהי, אמות העולם, אמרי שפר, אפיקורס.
- אות ב.** בית הבחירה, בית דין (של מעלה ושל מטה), בושח, בחירה, בית הכנסת, בית הספר, בקור חולים, בריאת העולם, ברכה, ברית.
- אות ג.** נאולה, נבאי (ראשי העם), נבור נבורה, גדולה, גזרה גזר דין, גזל-גזלן, גיהנם, גלות, גמילות חסד, גן עדן, גסות הרוח, גרים.
- אות ד.** דיבור, דיין, דין ומשפט, דמעה ובכי, דעה, דרך הישר, דרך ארץ.
- אות ה.** הוכחה, הסתפקות, הצלת נפש, הרהור הלב, השנחה.
- אות ו.** זכוח.
- אות ז.** זכות, זקן-זקנות, זריות.
- אות ח.** חטא, חיים (חיי עולם וחיי שעה), חיי משפחה, חילול השם, חירות, חכמים (ת"ח), חכמה, חלומות, חנוך, חן ויופי, חנף-חנופה, חסיד-חסידות, חרבן העולם, חרבן הבית וירושלים.
- אות ט.** טבע, טהרה, טפשות.
- אות י.** יום ולילה, יחוס, יין, יסורים, יעקב ועשו, יצירה, יצהיר ויציהם, ירושלים-ציון, יראת שמים, ישראל.
- אות כ.** כבוד, כבוד אב ואם, כוב שקר וכזי, כעס קנאה וכזי, כפרה, כשוף, כתבי הקודש.
- אות ל.** לב, לצנות, לשון, לשון הרע.
- אות מ.** מדע, מדות, מות מיתה, מוזק או שד, מחילה, מחלוקת, סין, מיאוס ומנונה וכזי, מכות, מלכות שדי, מלכות העולם, מלאכים, מלחמה, מסירת נפש, מעשים (טובים ורעים), מצוה, משיחיות-המשיח, משה רבינו, משפחה, משל ומליצה, משא ומתן.
- אות נ.** נאמנות, נאוף, נבואה, נבלה, נדר ונדבה, נסיון, נסים, נקמה, נשמה-נפש, נשיקה, נשים.
- אות ס.** סדר העולם, סדר-מזרח, סופרים, סוף העולם, סיני, סכנה, סם (מות וחיים), סנהדרין, ספק.
- אות ע.** עבודה ומלאכה, עבדים ושפחות, עבירה, עבודה זרה (עכרים), עולם, עוה"ז ועוה"ב, עונש, עוות, עין הרע (ועין יפה), עמורי עולם, עם הארץ, ענוה, עני עניות, עצה, עצלות, עשרת הדברות, עשיר עשירות.
- אות פ.** פמליא של מעלה, פרדם, פרישות, פרושים, פרנסי הדור, פרנסה.
- אות צ.** צדיק, צרקה, צחוק או שחוק, צנועות, צער, צרה ויגון.
- אות ק.** קבלת התורה, קדושה, קול, קללה, קלות ראש, קץ הימין, קרבן.
- אות ר.** רוח ר"ה, רוח רעה, רחמים, רמאות-צבועות, רפואה, רצון רשעות (רשעים).
- אות ש.**

מ. ב. א.

אמר רב יהודה בר סימון: משל לאחד שהיה עושה עשרה. עבר אחד ראה אותה, איל כל מה שאתה יכול לקבוע בה אבנים טובות ומרגליות קבע שהיא עתידה להנתן בראשו של מלך.
(פסיקתא רבתי ובילקוט הסכירי לישעיה, מ"ט ג.)

ואפרש את כפי, כאשר יפרש השוחה לשחתי, וארד במצילות ים התלמוד והמדרש, לעלות מתיכו אבנים טובות ומרגליות.
זה היום גדול ורחב ידים! שם פנינים ואבנים טובות ומרגליות לאלפים ורבבות, ואשלח ידי ואמלא את כפי מהם ואדלה אותם לתתם אל כלי.
ואולם מה גדלה התערובת! פנינים ואבני שדהם וישפה, נוסף ספיר ויהלם, כרכד ואבני אקדח וכל אבני חפץ תערובת כולה, ונלאה המבקש למצוא את כל אשר יבקש.
ואומר, אל לבי הגה, כר נרחב לפניך לעבודה! אל תירא ואל תחת חזק ואמץ וגם יכל תוכל!

ובזה באתי היום אל העבודה, לסדר האבנים טובות האלה והמרגליות, ולערוך האבנים למיניהן והפנינים למיניהם, אחת לאחת למצוא החשבון לקבעם ולפאר בהם את העטרה.

והנה ראה! מספר העינים בכלל אשר ישא הספר מדברותיו עליהם מאה ותשעים וששה, אלה ישכללו אוצר התלמוד והמדרש, והמאמרים ערוכים הלאה ונקובים בשמותם בסדר האי"ב.

כל מאמר ומאמר מתחלק לפרקים וכל פרק ופרק לסומנים.
ומה שראינו לתת מאמר, האלהות, בראשונה, לשים כבוד לשם, אדני.
וזה המאמר הראשון מתחלק לתשעים פרקים וסימניו בכלל אלף תתליא, ובסוף המאמר הנני נותן לפניכם לוח מראה מקום, והוא רשימה מכל פסוקי תנך המובאים במאמר האלהות, ומראה מקום הפרקים והסימנים איפה הם נדרשים לפנינו, ומספר הפסוקים בזה הוא בערך שלשת אלפים.

ובכן

זכרון תורה

לכבוד

הרב המשכיל איש יקר רוח

ד.ר. ש. שולמאן נ"י

ברגשי כבוד ויקר

מאת

המחבר

מה אשיב לך פועל כל גמולות עלי גמלתם?
חס לפי בקרבי ובקשונני אין מלה.
הרבנות חסד עמדי אביתם - עשייתם - קימתם.
ויקרבכם מה רב מהרבנות תהלה!

BM610

KG

מקטר מגש

לכבוד

הרב החכם הכולל פאר עמנו השלם

מוהר"ר

שניאור זלמן במוה"רר יצחק נ"י נצח

המכונה פרופסר שעכטער

ראש לבית מדרש הרבנים באמעריקה

ברנשי כבוד ותודה

מאת

המחבר

אזהרה.

הנני נוזר ואוסר על כל המדפיסים הן במדינה זו או ממדינה
אחרת שלא יודפס חבורי זה כ"א ברשותי או ברשות יוצאי חלציו
ומקרא מפורש הוא ארור מסיג נבול רעהו, ומה גם שזה הוא נגד
חוקי המדינה, ובלתי ספק שנם ענש יענש כפי החוק והמשפט.
אמנם שארית ישראל לא יעשו עולה והשומעים דברינו
אלה יתברכו מאלהי הברכות בכל טוב סלה?
יאבה נא הקורא היקר במובו לשום עינו כזה על חתימת
ידי ממש

המחבר

LOAN STACK

GIFT

ינטו יאש
לכבוד פשוט השגה והחכם
השגה ייחידא"ש קדושה כבוד
גאון החכמה, למנוח קדושה!

אוצר התלמוד והמדרש

Koninklijke Israëlsche Academie
— 27 — Talmoed en Midrasch
פאנ-דיאשון

האלהות

כולל תשעים ספרים ואלף תתלי"א סימנים

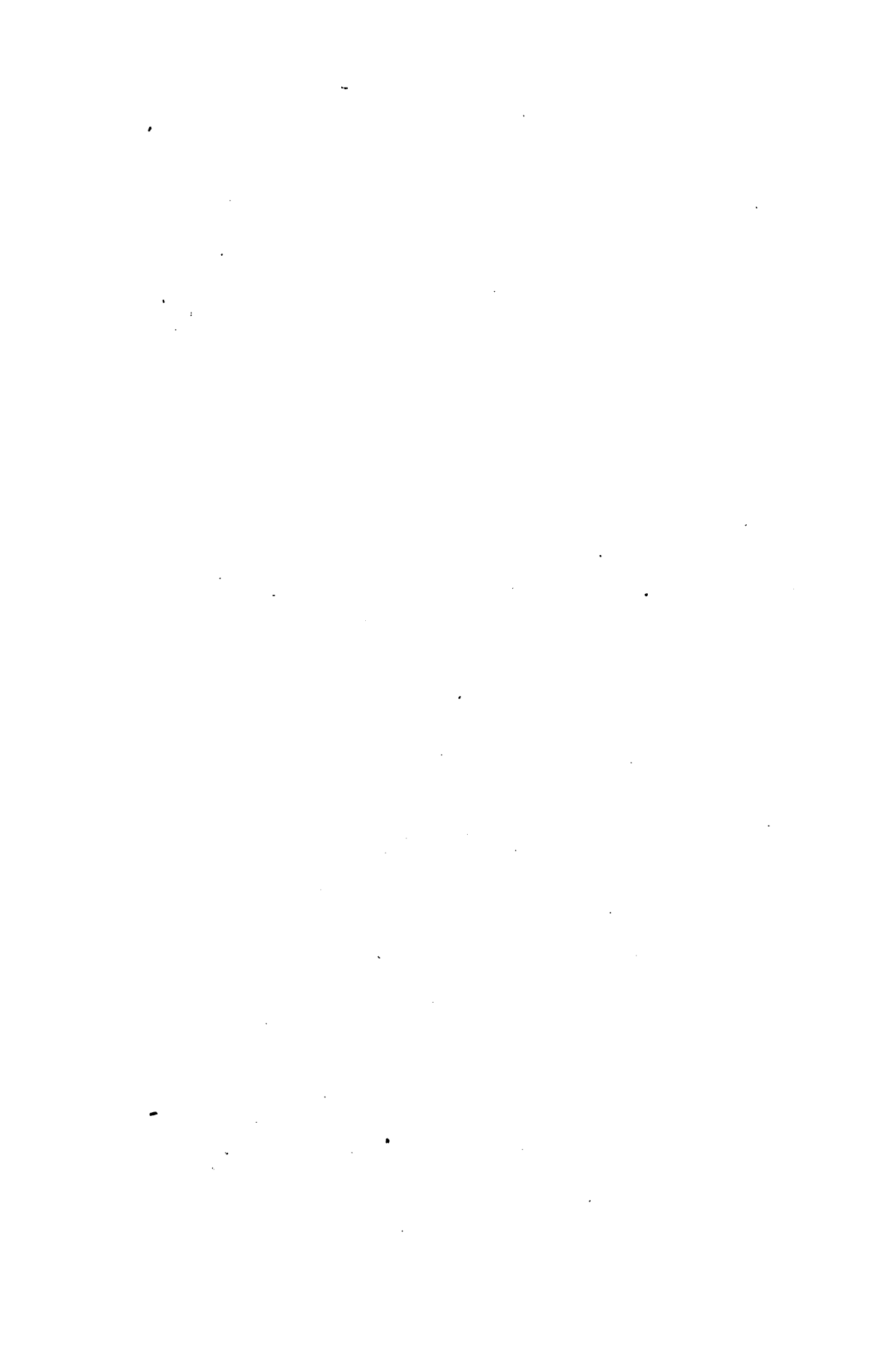
ערך ומסדר ביד

ישראל בן יצחק מאיר קאנאוויץ

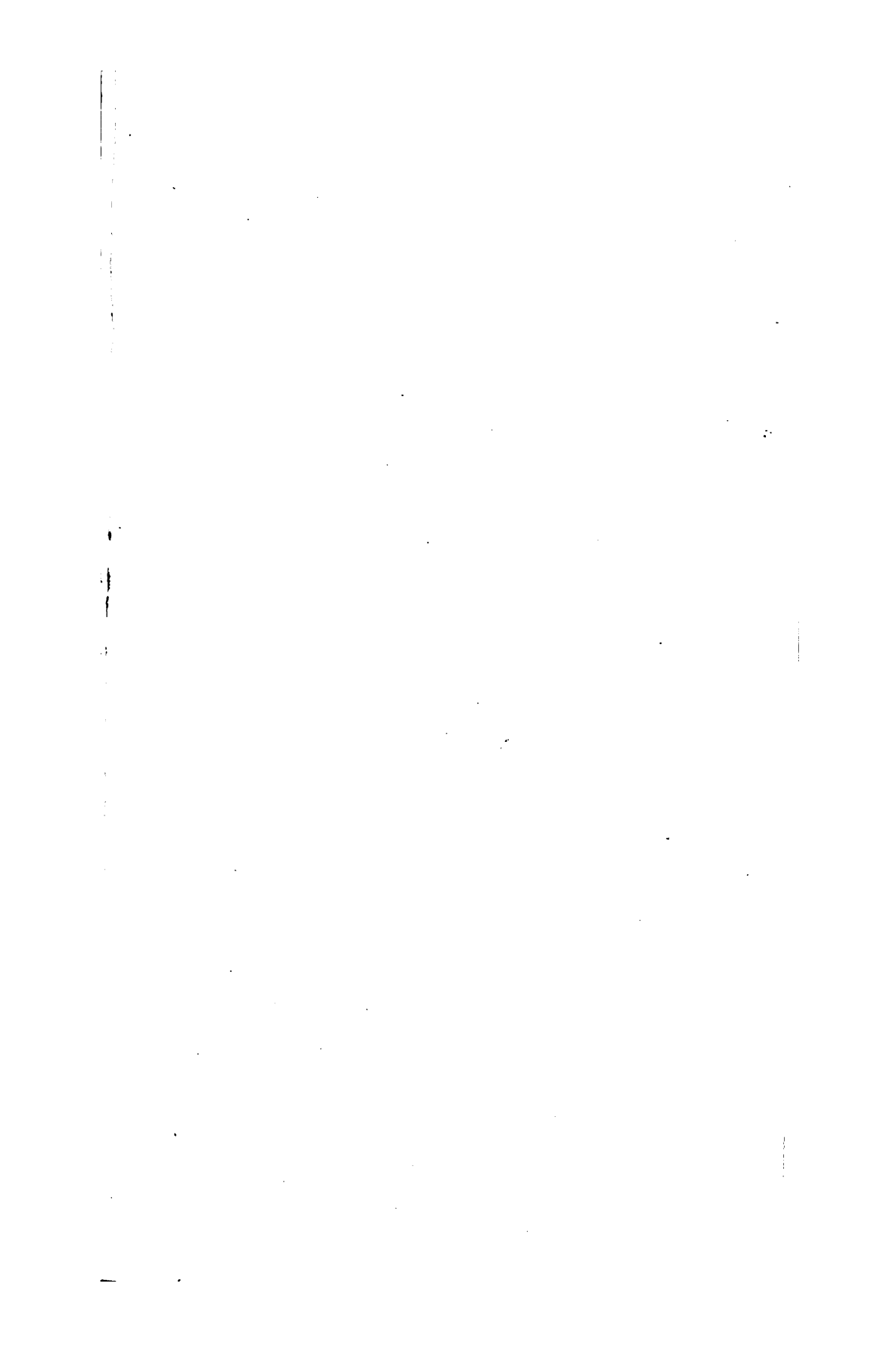
ניו-יארק בהוצאת שוחרי תושיה ניו-יארק

דברי חכמים כדרכנות: למה נמשלו דברי חכמים
לדרכנות? מפני שהן סדירין בינה בבני אדם.
(כבלי חנינה דף ג' ע"א. וכסיר פי"ד)

ניו-יארק תרס"ו

אוצר התלמוד והמדרש

YC149743

